BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
28 C
1
M
1A-32 a 36

D.

HIERONYMI OSORII LVSITANI, EPISCOPI SYLVENSIS, DE REGIS INSTITVTIONE ET DISCIPLINA;

LIBRI VIII.

AD

Sereniſsimum & Inuictiſsimum PORTVGALLIAE Regem, SEBASTIANVM, E. N. I.

In eoſdem libros præfatio; & rerum memorabilium index.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

BIBLIOTHECAE S. PETRI AD VINCVLA

COLONIAE AGRIPPINAE,

Apud hæredes Arnoldi Birckmanni.

Anno M. D. LXXII.

Cum gratia & Priuilegio Cæſar. Maieſt.

IN HIERONYMI OSORII LVSITANI, EPISCOPI SILVENSIS, LIBROS DE REGIS INSTITVTIONE ET DISCIPLINA;

PRÆFATIO.

Ad Ampliſsimum, Prudentiſsimumq́ue virum; D.N. Coſtantinum LISCHIRCHIVM, *inclytæ Reip. Colonienſis primarium Conſulem:*

QVI rectè Reſpublicas adminiſtrari, cõſeruarique poſſe iudicãt: Ampliſsime prudentiſsimeq́; Conſul: præclaram illam, immò potius Chriſtianam, Platonis ſententiam, amplectuntur: tum demum Reſpublicas beatas fore; cùm vel Philoſophi regnarent: vel Reges, ac Principes in Repub. viri, Philoſopharentur. Philoſophia enim, hoc eſt, diuinarum humanarumq́; rerũ ſapiẽtia; perturbatos animi motus moderãdos eſſe docet; atque etiam re ipſa reprimit.

Qui verò res gubernant;ſi intemperanter adficiuntur:proculdubio,in eam partem ferëtur:in quam, concitatus animus eos impellit. Actiones enim omnes noſtrę,et motum ab animo capiunt, & originem. Dux eſt igitur & rector animus; eorum, quæ nos agimus. ſiue bona illa ſint;ſiue in malis etiam numerentur. Quam ob rem:haud mediocriter intereſt, animos optimis Philoſophiæ præceptis imbui;ac variarum nationũ inſtitutis & exemplis, ad feliciter agendum, habito delectu diligentius informari. Nam certè videmus: homines,qui doctrina exculti ſunt,& clarent ſapientia;ſemper eò nauaſſe operam: vt,cùm Reges ac Principes viros, ceteris animaduerterent,vti pręponuntur,antecellere; etiam in ijs erudiendis; vtilitatis publicæ cauſa ducti:multò plus quidem, quàm in reliquis,operę ac laboris inſumpſiſſe.Quoniam:Principum virorum errores,latius quàm vllorum priuatorum peccata,nocent. Soli nimirum Principes viri,multorum ſalutem ſecum,vel exitiũ, vt putatur, ferũt. Cõſtat enim:eos:tribus in maximis reb9,& eiuſmodi,quæ ad vniuerſos ſpectant, conſtituendis; præcipuè

verſari;Religione quippe, Iuſtitia,& Re Militari.In quarũ ſingulis,& quę cò refe runtur, perſcrutandis; & expediendis; quanta ſcientia ſit opus,& qualis requiratur virtus;qualis vſus; equidẽ,experiẽtia rerũ magiſtra,nõ obſcurè teſtari poteſt.Nã;quò primùm de Religione diſſeramus:an non eius in Repub. Chriſtiana diſsidiũ,multis prouincijs perniciem adtulit?Quo ergo,Religionis cõtrouerſiæ; quacũq; ex cauſſa coortæ illę fuerint;ſaltem ciuili modo,ne ſtatum Reip.perturbent, componãtur: Regis,aut Principis, ſiue Magiſtratus, auctoritas cum primis requiritur. Auctoritatẽ verò,quis nam Magiſtratus interponet: niſi; q rem, qua de controuertitur, intelligat?Res autẽ, qualis?Ea ſanè, Dei cognitionẽ;& ſalutis,ac fidei noſtrę diſputationem; cõplectitur.Quod ſi tamẽ,Religionis curã Rex negliget:vel eã,pro animi libidine,gubernabit:quæ inde mala conſequãtur; nemo eſt,q neſciat.Sed :eò ſtudioſius, in eã,oẽs oportet incũbere:quò anim⁹, longè ipſo corpore nobilior eſt. Si anim⁹ antecellit: ergò, ne populus, in Religione fluctuet, Reſp.inquã, purioris Religionis doctores habeat: quorũ integritas,vitæq́, probitas

bitas,ſobrietas, caſtitas, & pietas; exempla viua, vice mortuorum librorum; ad beatè ſanctéq; viuendum, & mores emēdandos, tum componendos, amplè ſuppeditet. Nam;nulla alia re,homines ęque in officio retinentur ſuo; atque vinculo ſinceræ religionis. Id quod rerum euētus oſtendit:cum;per eam;inter omnes, amicitiæ firmæ concilientur:& odia quidem creentur inteſtina:vti;proximum decennale ciuile bellum Galliæ,teſtatur. Itaque qualis hominum religio eſt:tales & eorũ mores,eſſe ſolent. IVSTITIA ergo:non ea ſolum cœleſtis;qua à Deo iuſti,Chriſti merito,dicimur:ſed etiam ciuilis illa, quę iudiciorum ordine continetur:ab ea tota pendet. Eſt autem omninò neceſſaria;Reip. gubernandæ. Cùm enim, illud Adæ primi noſtri parentis peccatum,animis noſtris hæreat: natura planè corrupti,deprauatiq;,ſumus:ne nos,mutua charitatis officia;toties nobis, à Chriſto cōmendata,vti decet, præſtemus. quin certe;contra diuinam Dei opt. Max. legem, infinita cottidiè patrātur. Quare;neceſſe fuit:ciuili quadam diſciplina,extrinſecus adhibita;pœnas criminibus indicere;quo
cohi-

cohibeantur à ſcelere facinoroſi, vetarē multa:iubere plurima:permittere nonnul la.in quibus quattuor capitibus, omnis ciuilis legis vis ac virtus, conſiſtit. Diſciplina igitur,conſtituta eſt;qua; cuique, quod ſuum eſt, auctoritate Magiſtratus,tribuatur. Itaque; ne quis potentior,infirmum adficiat iniuria;prouiſum cautumque,fuit. Tum enim Reipub. tranquillitas conſeruatur:ſi ciuibus,iniuriarum licentiæ fuerit interdictum: ſique omnia;inter ciues,rerum ordine iuſtè ſer uato;ex æquitate cōſtituta; quę æquitas, legū neruus eſt, & anima;gerentur. Quēadmodum enim:in fidibus,vna, diſsimilium vocum concentus vnus, efficitur:ſi fides,ex aurium iudicio,concorditer intenderis; eaſq; rectè fueris moderatus:licet,alioqui ſonum vna remiſsiorem red. dat,altiorē altera, tum alia leniorem;ita; in Repu.ciuilis hæc æquabilis iuris facultas;à ſapientiſsimis , maximiſque viris, inuenta eſt; quo; Magiſtratus, ex eius iuris legibus,omnes controuerſias defini at:liteſque prorſus dirimat:&,de re quacumque certantes, in concordiam redigat.nenon ciuitas:quæ,ex ſummis,& me

dijs, & infimis ordinibus, conſtat: ijs, tã-quam ſonis interiectis, moderata; plurimorum ſanè conſenſu, vt ita dicam; concinat. Ad concordiam igitur, inter ciues alendam; ius omnibus ex æquo ac bono reddi, conuenit. Dicere verò ius quis poteſt; qui eius fuerit imperitus? Sed: & ſi legibus omnes viuimus: multi tamen ſunt; qui, animi perturbationibus deuicti, multa ſanè, contra iuſtiſsimas etiam leges, faciunt. &; ſi potētia præſtiterint; vim quidem, adferunt. neq; ſe, rationis metis includi; nimirum rigidi, vel potius ferociter inhumani; patiuntur. Quò fit: vt; cùm Rex, vim, à ſuorum ceruicibus; eorũ præcipuè, qui ſunt innocētes; repellere teneatur: eſt enim ſuorum, patriæque tutor: idque iure liceat: regnum equidem, neque Reſpub. ſine armorum roboreconſiſtat. latè autem patet, rei Militaris ſciētia. Sola illa, Regi, Magiſtratuiue, non ſufficit. niſi, cum ea, ſummam virtutem ipſe coniunxerit. quæ, ipſi auctoritatem concili-ęt; &, in conficiendo bello, fortunam. Bella item: ſi auerti queant, non ſunt optanda. Nec omnia, ſed iuſta tantum, debent ſuſcipi. quia: vix eſt, quin magnas ſē-

per

per calamitiates nferāt. Suſcepta quoque; cū primū deleri, qua fieri queat, oportet. pſertim paciſcendo. Pax etenim, optimis prudentiſsimiſq; viris, in primis Regibus Chriſtianis, potiſsim⁹ eſt ſcopus, At; fœdera cum alijs ferire, cōtra nimias hoſtis vires; perpetuum, ni fallor, fuit. Itaq;: adminiſtrandi, gerendiq́ue belli conſilia: & in Rege, & in Repub, quo damna arceāt; atque ſuos, ab aliorum iniurijs, tueantur; in cōfeſſo eſt requiri. Ergo; qui illa quoque expediant, habendi ſunt. Quare; conſequitur: ad Remp. firmè fundandam; & Religiōis, & Iuſtitię, et Rei Militaris ſapientiam Regi, quidē Magiſtratuiue eſſe: neceſſariam. Vnde futilis eorum ſententia, riſuq́ue planè digna eſt: qui, ea, Principes viros, Reſq́ue publicas, carere poſſe ſentiunt. quaſi, peritorum āb ijs delectorum conſilio; ipſi interim rerum omnium ſecuri; res melius adminiſtrent. Vixenim fieri poteſt: vt; num rectè, an malè, res ipſorum gubernentur; equidem ſciant: ſi, minimè præſtant, earum rerum intelligentia. Et: in rebus conſilia, quacumque de re habeantur: ſiue de fœderibus, ſiue de pactis, ineundæ

paciſ; ſiue de fugandis hoſtibus, inferendo vel bello; de ſocijs, de pecunia, & cæteris huiuſcemodi; ſuſcipiuntur: primum omnium, ea proponantur oportet: propoſita dein diſceptantur: diſceptata concluduntur: concluſa demum, exequi ea neceſſe eſt. Quid in his verò Rex, vel Magiſtratus; qui rerum earum fuerit ignarus? Prudenter ergo faciunt: qui Reges atque Principes; cùm primùm per ætatem licet; adminiſtrandis rebus adhibent: quò ſtatim vel ex vſu, rerum ciuilium cognitionem, atque ſcientiam, adſequantur. Oculis enim, palamque cernimus: eas Reſpublicas, ac regna; quibus hæc ciuilis ſcientia defuit; imprudenter, in graues ærumnas incidiſſe; vel penitùs etiam concidiſſe. Adeò, vt ſacrę litterę; regno; cuius Rex ſit puer; infauſta: quòd ea ætas, non eſt prudentiæ, ad id gubernandum, ſapientiæué, capax; infeliciaque: veluti de Scotis, & Gallis, tot rerum ſuarum conuerſionibus adcidit: minentur. Quamobrem præclarè, Hieronymus Oſorius Luſitanus: qui; quomodo, ad Reipub. gubernationem; & quibus rebus; Rex inſtituendus ſit: & quibus virtutibus, ornari debeat: octo

at:octo libris;non ſolum ex Philoſophis, & Hiſtoricis; verumetiam ex Theologis; explicauit. Hos libros, vbi Ioannes Metellus Sequanus euoluiſſet: nobis auctor is fuit; vt eos ederemus. Tota autem Regiæ diſciplinæ,ijs compræhenſa diſputatio,inter quattuor perſonas, Dialogorũ more, commiſcetur. & ſuam quiſq; ſententiam,habito vltro citroque ſermone, tuetur. In his tamen, primas partes agit Oſorius: vt qui,in ijs, quæ alij adferunt; quid nam vel probandum,vel improbandum eſſe videatur;definit. Quę definitio, paullò nõnumquam; propter aduerſarias, eaſque longas,illorum diſſertationes, differtur. Sunt autem hi libri; & ſententiarum grauitate; & orationis vbertate, ac ſplendore;tum doctrinæ elegantia;pręclari. Nulla enim Oſorio defuëre præſidia: quibus inſtructus; hanc Regiam diſciplinam;cum dignitate, poſteritati traderet. Primũ: multas Regum aulas vidit, & obſeruauit. prouincias, multarum nationum, peragrauit.neq; leuiter. nam;in ijs,ad excolendum ingenium, iudiciumque perpoliendum, vixit.ei denique;cum doctiſsimis, ſapientiſsimiſq; viris,perpetua fuit

tua fuit conſuetudo. Quibus rebus, fit: vt, magnum rerum vſum, atq; prudentiam, fuerit conſecutus. Deinde: non ſatis habuit, peritia linguarũ erudiri: niſi, in ijs excelleret. Verborũ verò ſplendori, quod caput eſt, rerum cognitionem coniunxit. Quo nomine: ſcriptorum omne genus; Theologos imprimis, & Philoſophos, excuſsit. Porrò: ea eſt ætate; quæ rerum experientia, prudentiaque, pollere ſolet. Ad hæc adcedit, auctoritas; duabus è rebus minimè contemnenda. nimirum: à dignitate perſonæ; quam ſcribens, ac loquens, gerit: & à vitæ probitate. Quia; propter præſtantem virtutem, & eruditionem: ad Syluenſis, Algarbiorum Epiſcopatus apicem; optimorum ſummorũque virorum, Regis præcipuè, principis ſui; iudicio, ac ſuffragijs: eſt euectus. Nã: de doctrina, & ſumma eius eloquentia; tum nemo, qui libros eius de Nobilitate, de gloria, deque iuſtitia, perlegerat: dubitauit. Vitæ verò, talis ſemper fuit integritas: vt hinc, ab omnibus, vehementer laudetur. Sed egregiæ eius probitatis, eloquentiæ raræ, reconditæque doctrinæ; vnus, inter multos, ego teſtis locuple-

tiſsi-

tiſsimus eſſe poſſum: Vna enim; Bononię; coniunctiſsimis ſtudijs, & animis: integrum biennium viximus. CVM igitur: Ampliſsime Conſul: hi de Regis inſtitutione, diſciplinaque, libri: ſint ita verbis expoliti; & liberalium artium, atque ſapientiæ luminibus illuſtres: auctor verò; virtute, pietate, doctrina, & auctoritate; clariſsimus: eos, omnibus vtiles fore cenſui: & dignos: qui, celebris nominis tui auſpicijs, hinc emiſsi omnis Germanicæ nobilitatis eruditæ manus venirent. ac ferrent etiam, omnium oculos in Germania; qui vtiles inquam, Gallis, Italis, & Hiſpanis: immo, ſi finis eorum expendatur, vniuerſis eſſę poſsint. Tibi quidem, præ ceteris, à me debebantur: quòd à te, magnis beneficijs; quàm diu in hac vrbe vixi; & à nobili, eruditoque viro, Ioanne filio tuo; ſemper fui cumulatus. Itaque; quia paternum tuum genus; Annales veſtri, & communis ciuium opinio; ad veteres Romanos illos, qui hanc vrbem, Coloniã deduxerũt, atq; fundarũt: recto vt aiunt ſtemmate, referunt: non queunt ſemina illa antiquæ, veræque nobilitatis,

ita

ita ſterileſcere; quin rediuiua, egregios humanitatis fructus, etiã in exteros homines, exerant. Innocentes enim & adflictos, contra quorũdam audaciam & furorem; quod eſt præclaræ nobilitati proprium; defẽdiſti. Regia ergo his libris explicata diſciplina, nobiliſsimũ virum decuit. Multò magis: quòd & tota diſputatio, ijs comprænhenſa; ad Reip. gubernandæ præcepta, pertinet. De quibus, tibi eſt integrum: propter maximarum rerũ prudentiam; tum etiam, optimarum artium, quas didiciſti, cognitionem: quemadmodum ſincerè; ita etiam eruditè, vereq; iudicare. Quis enim neſciat; te, legationes perquam multas, & eas inſignes; ad ſummos Principes, & ordinum Imperij Comitia, obiuiſſe; neque ſine, vt liquet, magna tua laude; fructuq;. Reip. Porro: ętatem in rectè ea adminiſtranda, gubernãdaq;, triuiſti. Quo nomine; tibi tuisq; deuinctã eſſe; omnes viri boni ſentiũt: multi certè, prædicant. Quæ laus; omnibus opibus antefereda eſt. Sed, hæc eſt inſita virtus, familiæ tuæ. Et nunc, eò quoque, vir præſtans, Ioannes filius; in ciuitatis huius veſtræ Senatum nuper cooptatus, & adſcitus;

ſcitus; vires ſuas omnes, confert. quò veſtigijs tuis inhęrês; ſit & vtilis, & honori, patriæ; ac tibi. Tibi videlicet: quē ingenij dexteritate, & iudicij acrimonia; & humanitate, atq; virtute; planè refert. Quanta autem ſit in eo viro doctrina; quantāque in literis operā, & in omnis generis ſcriptoribus perlegēdis diligentiā, poſuerit: eius de venatione libri; in quibus hæc, ego, Ximeniusque noſter, admirati ſumus; teſtabuntur. Vale. Kal. Sept. M. D. L X X I I. Ex Vbiorū Agrippinenſi Colonia.

Ego F. Bartholomeus Ferreira: Clariſsimi Principis Hinrici, Cardinalis, Luſitaniæ ſupremi Inquiſitoris iuſſu, & Conſilij generalis Sanctæ Inquiſitionis, ſumma animaduerſione ac ſtudio: recognoui opus, R. D. Hieronymi Oſorij Epiſcopi Syluenſis, & nihil in eo offendi, quod fidei catholicæ; & pijs moribus aduerſetur: in quo quidem opere diligens lector, pectus verè Chriſtianũ, ſingularemque eruditionem; admirabili orationis facultate exornatam, facilè deprehendet. Cæterùm cùm hęc omnis tam longa de Regis inſtitutione diſputatio, inter quatuor perſonas dialogorũ more verſetur: ſtudioſum lectorem admonendum duxi, ne quibuſuis ſententijs eorum, qui loquũtur, fidem pror ſus adhibeat: donec autor operis qd in ijs, vel ꝓbandum vel improbandũ ſit, definierit. Quæ definitio nõnunquã paulò longius dilata, cõſequentibus libris reſeruatur. Hoc enim argumẽtum octo libris; qui hoc volumine continentur, abſoluetur. Quocirca digniſsimum cenſeo, vt hoc tam præclarum opus typis committatur. In cuius rei fidem; iuxta X. reg. indicis ſacri Cõſilij Tridẽtini, in frõte libri ſubſcripſi. 29. Auguſti. 1571.

F. Bartholomeus Ferreira.

AD

SERENISSIMVM ET INVICTISSIMVM PORTVGALLIAE REGEM SEBASTIANVM, E. N. I.

De Regis inſtitutione & diſciplina.

HIERONYMI OSORII EPISCOPI SYLVENSIS.

LIBER PRIMVS.

QVAM multa mala in res humanas inuexerit regnandi libido, Princeps inuictiſſime, Rerumpu. conuerſiones, Imperiorumque maximorum ruinæ, & ſummorum Regum clades funeſtiſsimæ declarāt. Quæ enim gens rerum geſtarum gloria præſtans, non hoc morbo concidit? quod Regnum tantis opibus floruit; vt non hac tandem cupiditate funditùs euerſum, & extinctum ſit? Plenæ hiſtoriæ ſunt, ne ſcenæ quidem de hoc tanto malo ſilent: vita

etiam communis, huius tam diræ peſtis exempla propè quotidiana ſuppeditat; & qđ eſt magis admirãdum, cùm omnibus propoſita ſit vita ſecura atque tranquilla, & omnes videant, quàm multa pericula illis intendantur, qui multis imperant: & quantis curis impliciti ſint omnes, qui in Regia ſede locati ſunt: ita tamen quidam per omnes flammas, regnandi cupiditate incenſi rapiuntur: vt nullus metus, nulla verecundia, nulla religio eos impediat, quò minus omnia tetra facinora machinentur. Primùm enim leges, in quibus ſalus patriæ ſita eſt, odio nimis acerbo perſequuntur: omnes magiſtratus extinctos, atque deletos cupiunt: principibus inſidias parant: Remp. temeritate & amentia perturbant: vt ſic tandem omnibus præſidijs publicæ libertatis per ſummum ſcelus ereptis, ipſi ſoli in Rep. dominẽtur. Quin etiam multi vſque eò progreſsi ſunt, vt non ſolum ciues, ſocios, cognatos, fratres, amicos: ſed etiam liberos, atque parentes immaniſsimè trucidarent, & in res etiam ſacroſanctas, omnique religione munitas inuecti, ſanctiſsimum Dei numen, præ ſua effrænata cupiditate contemnerent. Vnde colligitur, nihil eſſe tam ſancto iure vallatum, aut tanta religione ſeptum, quod non per-

rum-

rumpat, atque diſturbet ambitio. Accedit quo magis id dolendum ſit, quòd ij plerumque hoc oppreſsi morbo, in patriam teterrimi ſunt, qui maximè benefici atque ſalutares eſſe potuiſſent. Fit enim plerumque, vt illi potiſsimum ambitione præcipites, ad omne facinus ſtimulentur, qui animo maximo ſunt, & ea de cauſa potuiſſent multò facilius patriæ ſalutem tueri, atque cõſeruare. Magnus enim animus, ſi modo, atque ratione vacat, ita turbatur, & ruit; vt quocunque impetum dat, horrendas ſtrages efficiat. Adiuuat autem eorum, qui ad ſummos honores aſpirãt, inſaniam, multitudinis error, atq; dementia: quæ ſæpenumerò nullum ſcelus deteſtabile iudicat, ꝙ regnãdi cauſâ ſuſceptũ ſit. Illa igitur Eteoclis ſententia, quæ eſt apud Euripidẽ, qua ſcelus ſuum minimè purgat, ſed ex ſcelere laudẽ quærit; eò ꝙ per illud ſibi ad regnũ viam munierit, in multorum ſermone atq; prædicatione verſatur. Quamuis igitur is, qui ad regnum iter affectat, parentibus, aut fratribus vitam eripiat, & in ſuorum ſanguine atque ſede bacchetur, vt ea ratione facilius Imperio potiatur, tamen vt vir animi maximi, imperioque digniſsimi, à multis laudari ſolet. His autem ſermonibus inflati quidam, nullam ſibi iniquitatem,

& iniuriam dedecori fore ſuſpicantur, ex qua poſsint, ad aliquem gradum imperij, & ampliſsimi honoris aſcendere. Vnde concludi poteſt, nihil eſſe animo maximo, ſi non fuerit ratione temperatus, rebus humanis infeſtius. Vt autẽ illis, qui ita ſunt affecti, omnia procedant vt volunt, & imperia, quæ nimis ſitienter appetunt, facilè conſequantur, quos tandem fructus, ex imperio ſuo percipient? curas, ſolicitudines, angores, vitam moleſtiſsimis negotijs implicatam, iniquiſsima poſtulata, diſtrictum animum, & inter offenſionis metum, & rei familiaris atque publicæ diligẽtiam; miſerabiliter hæſitantem. Si omnia latronibus ſuis largiũtur, opes ſuas profundi ſentiunt: ſi eis aliquid denegant, hoſtes in ſe concitãt, illos ipſos, quorum ſe fide communierant: ſi Regni adminiſtrationem familiaribus ſuis permittunt, omnia Regni præſidia dilabuntur: ſi per ſe omnia curare volunt, inanem curam, & ſine vllo fructu percipiunt, horamq́ue nullam habent metu, & ſolicitudine liberam. ſic autem fit, vt multi, qui Principes haberi volunt, nulla in re, neque domi, neque foris conquieſcant: nullam vitæ ſuauitatem guſtent: nulla voluptate animo libero, atque ſoluto perfruantur. Adde nunc inuidiæ fraudes

inex-

inexpiabiles: adde ſceleratorũ hominum proditiones: adde formidines, horrores atque pericula; quibus ampliſsimus ille locus obſeſſus eſt: adde poſtremò diros caſus, quibus magnorum Principum vita ſæpè concluditur. Quid nam igitur eſſe cauſæ putem, cur, cùm omnes videant, nihil eſſe magis expetendum, quàm placidæ, quietæ, & tranquillæ vitæ conſtantiam: ſint tamen ita multi, qui nullo modò quietem pati poſsint, eamque vitam modis omnibus expetant, quæ eſt pacis & tranquillitatis expers, & perículoſis admodum tempeſtatibus, in diuerſas partes iactata? Num eam peſtem à natura datam hominibus, vt hac cupiditate cęci, deficiant à mente, ſponte atque voluntate ſua præcipites, in miſeriam ſempiternam irruant? Nullo modo: nec eñ eſt, illius ſummi conditoris & Domini, qui naturam vniuerſam finxit, peſtem hominibus machinari: hominum tamen inconſiderata temeritate fit, vt naturæ principia, quæ ad ſalutem & honeſtatem data ſunt, ad perniciẽ & ignominiam conferantur. Nec enim impetus animi, regnum appetentis vituperãdus eſt: ſed mentis cęcitas, quæ illo impetu vti neſcit: & dũ Regnum ſibi parare nititur, ſeruitutis miſerrimæ vinculis alligatur. Eſt namque in

animis noſtris inſitum quiddam genero-ſum, excelſum atque magnificum, dignitatis appetens, imperandi ſtudio incenſum: nullos labores, dum modò glorioſi ſint, nulla vitæ pericula honeſtatis gratia recuſans. Non enim ad otium, & ignauiam, nec ad futiles & inanes voluptates: ſed ad officium, & induſtriam, & animi contentioné: ſed ad decus & honeſtatem, quæ labore & ſtudio comparatur, nati, ſuſcepti, ab ipſaq́; natura imbuti & inſtituti ſumus. Quò fit, vt cùm nemo benè à natura informatus, otiũ & ſecuritaté honeſtis laborib⁹ anteponat: tùm illi, qui maiore animo ſunt, otiũ mortis inſtar eſſe putent, eaq́; ratione imperare cupiant: vt virtutis & induſtriæ ſuæ fructũ percipiant, & ita gloria immortali circunfluant. Sed multi non intelligunt, quid ſit illud, ad quod eos natura vocet, dum regni cupiditatem inſerit. Rex enim ille demum habendus eſt, qui longè, multumq́; reliquis hominibus honeſtatis opibus, & ornamentis antecellit. Nam tunc omnis ſplendor honeſtatis elucet in nobis, cùm mens, quæ eſt potiſsima pars animi noſtri, principatum obtinet: & regnum ſibi à natura datum ſapiéter adminiſtrat: quod facit, cùm pro iure ſuo temeritatem coërcet, & libidinem vinculis aſtringit; & o-

mnes affectiones temperat, & moderatur, ſibique obedientes eſſe compellit. Itaque qui honeſtatem expetit, regnum expetit, duceque natura in ſtudium regiæ maieſtatis, & amplitudinis incitatur. Regia namque maieſtas ab honeſtate ſeiungi non poteſt: idcirco bruta animantia, eò, quòd decus & honeſtatem intueri nequeant, hominibus naturali iure ſubiecta ſunt: & inter homines is eſt natura ad reliquos imperio continendos aptiſsimus, qui multum virtutis opibus excellit. Ergo qui regnare pulcherrimum arbitratur, tacitè iudicat, nihil eſſe cum virtutis, & honeſtatis excellentia comparãdum. Poſtremò, cùm homines ad diuinã naturã expreſsi & apti ſint, & idcircò ſtatus diuini cupiditate flagrent; ſtatus aũt diuini pręſtãtia in imperio, quo naturam vniuerſam continet, maximè cernatur: mirum nõ eſt, eſſe quoſdam homines, qui ad imperij cupiditatem, morte etiam propoſita, rapiantur. Ergo cùm natura laudis & dignitatis appetentes ſimus: & cùm dignitatis excellentiam, omnibus rebus expetendis, anteponendam eſſe iudicemus: & cum natura, ſtudio & cupiditate diuinitatis incendamur: & omnis laus & diuinæ naturæ præcellentia, in legitimo imperio conſtituta videatur:

mirandum non eſt, fuiſſe multos mortales tanto regnandi ſtudio concitatos, vt multis ſe periculis exponerent, nullumque ſupplicium formidarent; dum id, quod maximè clarum & expetendum iudicabant, aſſequerentur. Cùm verò non ratione & diſciplina, ſed impetu cæco naturæ, in Regni ſtudium incumberent: eueniebat neceſſariò, vt rurſus errore decepti, nunquã ad eum portũ, quẽ petebant, appellerẽt; ſed multis tempeſtatibus agitati, pro dignitate ignominiam ſubirent, & perniciem non ſibi tantum, ſed omnibus vectoribus eorum gubernationi commiſsis, ſtultitia ſua molirẽtur. Vnde perſpicitur, nihil eſſe Principe furioſo & amente funeſtius. Homines quidem, qui principem locum obtinere contendunt, præclara quidem cupiunt: ſed errore mentis ab eo fine, quo intendunt, auerſi, patrias ſuas euertunt, omniumq́; malorum auctores & architecti ſunt: non enim vident regnandi ſcientiam, non tantùm in imperando, ſed etiam in obediendo conſiſtere. Eſt enim obedientia, qua rationi et imperio legitimo obtemperatur, moderationis, & ordinis, & obſeruantiæ diſciplina: quam qui non tenet, regnum rationis amittit, & fit libidinis effrænatæ mancipium. Vbi verò animus fuerit opreſ-

preſſus libidinis impuriſsimæ dominatu; luce continuò priuatur, & tetra caligine circunfunditur. Qui autem modum non ſeruat, qua tandem ratione Remp. vniuerſam moderabitur? & qui libidinum eſt ſeruus, quomodo ſuorum libertatem tueri poterit? & qui mentis cæcitate laborat, quomodo mala Reip. impendentia præcauebit? Reliquum igitur eſt, vt quò maior illius potentia fuerit, eò maiores ruinas edat. Vnde concluditur, cùm omnibus ſapientia neceſſaria ſit, tùm vel maximè Reges illius moderatione contineri. Rex enim temerarius & inſanus, nō Rex, ſed tyrannus exiſtimandus eſt: & idcirco nulla ratione poteſt à Repub. peſtem depellere, cùm ipſe ſit dira quædam peſtis, patriam lue atque tabe conficiens. Quantum verò inter Regem & Tyrannum interſit, ſatis exploratum eſt. Rex enim diuinæ menti paret, rectam rationem ſequitur, iuris æquabilitatē colit, fraudem & malitiam coërcet, modum & ordinem in omni officio conſeruat, Rempu. vniuerſam excellentibus meritis obſtringit, nullum periculum adire pro ſalute patriæ recuſat, ad gloriæ ſempiternæ decus aſpirat, & mortem denique contemnit, vt immortalitatem conſequatur. Contrà verò, Tyrannus Dei nu-

men ſpernit, rationis imperiũ repudiat, libidini & impunitati ſeruit, iura diuina & humana violat, dolis & fraudibus innitur, veram dignitatẽ abijcit, & falſam imaginem decoris & dignitatis amplexatur: & tunc ſe viri fortis officio egregiè functum putat, cùm populum ſibi commiſſum formidine perterret, & ex illius bonis prædatur, vt per vim & fraudem fortunas ſuas amplificet. Ergo, cùm rex diuino præſidio cinctus ſit, & veriſsimę honeſtatis laudibus abundet, & hominum ad ſe voluntates vehementer alliciat: conſequens eſt, vt ſit in adminiſtrando regno ſapiens, in repellendis hoſtibus acer, in conſtituenda repub. moderatus, in iuris æquabilitate tuenda conſtans, in rerum ſucceſsibus & euentis felix, nec ipſe ſolùm beatus ſit, ſed patriam vniuerſam felicem reddat, omnibusq́ue bonis affluentem. Tyrannus autem contrà, cùm ſit ope diuina orbatus, & turpitudinum maculis inuſtus, & hominibus propter malitiam & fraudem inuiſus, & omnium mortalium fide & beneuolentia deſtitutus: & ea de cauſa omnia, quæ gerit, partim rabidè atque furenter, partim timidè atque diffidenter adminiſtret: eueniat neceſſe eſt, vt non ſolùm ipſe corruat, ſed etiam omnes, qui ſeſe ad illius ductum

&

& imperiũ adiungunt, in calamitatẽ conijciat. Vnde perſpicitur, illa mala omnia, quę ſumus oratione perſecuti, non in illum cadere, qui verè rex eſt; ſed in eum, qui falsò regis nomen vſurpat, & ita ſe in omni officio gerit, vt magis immanis Tyranni ſpeciem referat, quàm legitimi Regis naturam, atque mores imitetur. Hæc cùm mecum ſæpè recogito, Luſitaniam beatam exiſtimo, cùm reges eos habuerit, quos nemo dubitare poteſt extitiſſe, hoc nomine tam ſancto & auguſto, digniſsimos. Nec enim vel in religionis ſanctimonia: vel in iuſtitiæ cultu: vel in decoris honeſtate: vel in virtutis robore: vel in manſuetudinis lenitate, quidquam fuit ab illis prætermiſſum, quod ad optimi atq; fortiſsimi regis officium pertineret. Ita verò factum eſt, vt eorum nomen memoriæ ſempiternæ conſecratum ſit, & ipſi in cœlo illis opibus, quæ ſunt ijs Principibus, qui omnia vitæ conſilia ad patriæ ſalutem contulêre, Dei beneficio conſtitutæ potiantur. De te autem quid homines augurentur, libet dicere. Fore namque ſuſpicantur, vt illos ſanctiſsimos Principes, quorũ ſtirpe procreatus es, multum virtute ſuperes. Vidẽt enim multa ſigna, quibus admoniti, credunt, te diuino cõſilio ſuſceptũ fuiſſe; vt oẽs terras

quæ

quæ tua ditione & imperio continentur, magnis iuſtitiæ opibus, & inuictæ virtutis ornamentis afficias. Cernunt prętere a in te multos induſtriæ ſtimulos, qui animum tuum torpere otio, & ignauia non ſinant: cùm verò ſingularis ingenij magnitudo, & animi excellentis altitudo, & regiæ virtutis indoles, & reliqua munera tibi diuinitus attributa, te de officio tuo commoneant: tùm maiorum tuorum exempla eiuſmodi ſunt, quæ te facilè poſsint ſtudio immortalitatis inflammare. Accedit vt magis id liceat nobis de tua præſtanti natura, & bonitate polliceri, quòd omnes vno ore conſentiunt, ortum tuum, ad præcipuum atque ſingulare Dei beneficium referendum eſſe. Eo namque tempore natus es, in quo, propter Regis Aui tui ſanctiſsimi Principis orbitatem timebatur, ne Regni patrimoniũ, ad externũ aliquem principem, cũ totius Luſitaniæ quærimonia, perueniret. Tu igitur ortu tuo patriæ, ꝓpter obitũ patris tui (Principis omnibus cariſsimi) mœrore perditæ & afflictę magnum ſolatium prębuiſti. Tu tenebras, quibus omnes erant oppleti, diei tui natalis ſplendore diſpuliſti; tu ſpem ſalutis, libertatis, & dignitatis omnibus tuis attuliſti. Cùm verò matris tuę Principis clariſsimæ partus appropinquaret

ret, neſcio quo diuinæ mentis appulſu cõmoti ſunt homines, vt antè ad omnes ædes excurrerent, vt Deo de te,in lucem edito gratias agerent,quàm tu natus eſſes. Cùm autem hominibus adhuc in rebus diuinis ritè peragendis intentis repentè verus nun cius allatus eſſet, matrem tuã, filium marẽ peperiſſe, tanta lætitia cõſecuta eſt:vt multi præ gaudio vim lachrymarum profunderent, & incredibiliter exultarent, teque, non vt infantem feliciter exortum, fauſtis ominibus:ſed vt regem iam ſpectatum,lætis acclamationibus proſequerentur. Itaq; omnes tunc diuinum beneficium agnouerunt,& ſpem magnam conceperunt: fore, vt cùm ad maturam ætatẽ peruenires, maiorum tuorum virtutes, & egregia facta, ingenio,induſtria, pietate,& animi magnitudine,& contentione ſuperares,quæ opinio quotidiè magis confirmatur ab eis,qui ſigna pudoris & honeſtatis tuæ, cum altæ mẽtis ſignificatione coniũcta,perſpiciunt. Accedit etiam regia diſciplina, & magiſtri probitas, & pædagogi ſapiẽtia,& reliquorum hominum nobiliũ, quibus vteris, virtus, & integritas, quorũ monitis & exemplis, credo te mirandum in modum,ſtudio immortalis nominis incitari. His argumen tis inductus quilibet homo, qui non fuerit men-

mentis expers,poterit conijcere futurum;
vt non ſis illis regibus annumerãdus, quorũ exitiales exitus extitêre:ſed illis potius, qui diuina virtute nixi, ad ſummam felicitatem peruenêre.Hac equidem ſpe impulſus ſum,vt opus magnũ ſuſciperem, quod tibi minimè iniucundum fore arbitror: cum enim tibi iam in iſta ętate propoſitum eſſe videam, vt in omni genere regiæ; atq; propemodum diuinæ virtutis excellas; & omnia conſilia, ſtudia, curæ & cogitationes tuæ, ad ſempiternam gloriam conferendæ ſint: quid tibi gratius eſſe poterit eorum ſtudio & voluntate, qui tibi in re tanta operam & ſtudium nauare cupiunt? Venit igitur in mentem mihi mandare literis ea,quę nõ multis ab hinc annis,cum hominibus amiciſsimis,de regis inſtitutione, officio & dignitate, diſputata ſunt. Nam cum me in Bethlehemiticum templum, regis Emanuelis omnis memoriæ facilè Principis, proaui tui ſumptibus ædificatum, rei diuinæ gratia contuliſſem: in hortos eiuſdem templi diſceſsi, vt illorum amœnitate,animum à negotiorum contentione relaxarem. Erat enim id anni tempus, quo propter odorũ,qui è floribus afflabantur ſuauitatem; & propter auium concentus, & aquarum deriuationes, nihil

hil amœnius eſſe poterat. Ibi verò incidi in Laurentium Petreium Tauoram, qui non ita pridē Roma venerat, & in Franciſcum Salam Meneſium, homines artibus illa nobilitate dignis, in primis eruditos: qui quidem me ſatis amanter amplexi ſunt, & ego item illos, vt mos eſt amicorum, ſalutaui. Poſtquam verò aſſedimus, Franciſcus Portugalſenſis interuenit; homo qui claritatem generis multis artium maximarū diſciplinis ornauit, quem poſt mutuam ſalutationem in medium recepimus. Is igitur eò, quòd multos iam dies in villa, ſacris illis ædibus coniuncta, commoratus eſſet, & in regiam ſe minimè contuliſſet, Meneſium de tua valetudine, de luſibus, de ſtudijs percontatus eſt: Ibi cùm Meneſius ad omnia reſpondiſſet, quædam à te acutiſsimè dicta narrauit, quæ nobis non modò riſum, ſed etiam admirationem commouēre. In eum deinde ſermonem venimus, vt nihil ex illis ſignis, quæ paulò antè à me commemorata ſunt, omiſſum fuerit: quę tantam tui expectationem concitarunt, vt videatur illi reſpondere difficilimum. Tunc ego eiuſmodi ſermonem inſtitui, qui materiam longioris ſermonis dedit, q̄ fore ab initio ſuſpicabar: quē velim,

Prin

Princeps ampliſsime, pro tua ſingulari humanitate attentè audias; multa enim cognoſces, de Rerump. vulneribus, de remedijs, quibus vulnera curãda ſunt, de malis, quę prauam & corruptam Principum educationem conſequuntur, de felicitate, quæ recta Principum diſciplina & inſtitutione comparatur, de imperij prudenter, & fortiter, & feliciter adminiſtrandi ratione: de Regno ornando & amplificando, de gloria & nominis immortalitate parãda, & de præſidijs & ornamentis, quibus ſummus ille Imperator & Dominus, qui naturam vniuerſam regit, eos Reges afficit, qui ſeſe totos ad illius ſtudium, & imitationem cõtulére. Sic igitur ſum exorſus. Sũt quidem iſta, ea namq; ſigna antegreſſa & conſecuta ſunt Sebaſtiani Regis ortum, vt omnes exiſtimarent, illum eſſe nobis diuinitus oblatum, atq; donatum, qui rem Luſitanam non conſeruaret tantum: ſed etiam augeret, imperiumque latiſsimè propagaret. Auget autem hanc ſpem noſtram, & illius ſpecies; & animi alacritas; & acumen ingenij, & virtutis indoles; quæ ſi fuerit exculta diſciplinis, dubium non eſt, quin ſit ad ſummam laudem & gloriam peruentura: in qua tamen re, non mediocris diligentia adhibenda eſt. Si enim illius inſtituendi

& monendi ſtudium, fuerit aliqua ex parte remiſſum, isq; minimè ingenium ad artes præclaras adiunxerit; auresque dare cœperit perditis & profligatis adoleſcentibus; & hominibus omni flagitio & ſcelere cōtaminatis; quò eſt clarior illius indoles, eò maioribus vitijs inquinari poterit, & ita (quod Chriſtus prohibeat) grauiora detrimenta rebus communibus importabit. Vt enim ager neglectus & incultus, quò fertilior eſt, eò magis ſpinis & vepribus, & agreſtium plantarum aſperitate vaſtatur: ita cùm animus minimè colitur liberali diſciplina, quò clarior eſt illius indoles, eò pluribus & tetrioribus vitijs obruitur. Quo enim vis animi præſtantior eſt, eo in quamcumque partem impellitur, ſe gerit vehementius. Sic autem fit, vt quemadmodum cùm virtutem colit, inter omnes, qui non tantum ingenio & induſtria valent, excellit: ita cùm ſe ad nequitiam applicat, omnes improbos flagitio & improbitate ſuperat. In reliquis quidem hominibus, non ita multum intereſt, qualibus quiſque diſciplinis imbutus ſit; ſibi enim tantū & paucis præterea nocebit, qui malè fuerit inſtitutus. At rex, quem omnes intuentur; ad cuius exemplum ſe fingunt; cuius imperiū ſequuntur; ſi fuerit nequam & improbus,

totum regnum exẽplo nequitiæ corrumpet, omnesque opes Reip. iniquitate & intemperantia ſua diſsipabit. Nihil igitur tanto ſtudio prouidendum eſt, quàm vt regis animus ita aſtrictus diſciplina teneatur, vt nũquam ad flagitium & dedecus labi poſſit. Ergo dum animus illius tener; dum regi poteſt; dum ſe docilem præbet; cauendum eſt, ne quidquam audiat, quod ſit officio illius contrarium: operaque danda, vt ludi etiam, quibus ætas illius ducitur, ad regiam diſciplinam conferantur. Sapienter enim faciunt ij, qui cupiũt filios ſuos aliquo artificio præcellere: cùm eos ita à primis annis erudiunt, vt id ludibundi conentur. Sic autem ijs, qui victores egregij futuri ſunt, ludus in prima ætate laudabilis eſt, volucrem aut quadrupedem pingere: ſimiliter & fictorum filij, per ludum aliquid è cera fingunt, quod parentes laudant: & eadem ratione in reliquis artibus, eo ludo oblectãdus eſt puer, qui non multum ab eo artificio, cui pater illum præficere valdè cupit, abhorreat. Facilè namque cuiuis eſt, artis illius perfectionem aſſequi, quam puer per ludum aſsiduè eſt imitari conatus. Nam cùm multum in quolibet artificio valeat ingenium, tum aſsiduus vſus atque diſciplina tantam vim habet: vt nihil

hil omnino ſit tantis difficultatibus obſtruſum, quòd non is, qui ad eam natus, & aptus eſt, facillimè ſtudio atque meditatione conſequatur. Si igitur in artibus Principe parum dignis, tantùm momentum habet illa puerilis inſtitutio, atque meditatio, vt abſque ea ſit viris difficillimum, in aliqua commodè verſari, quid tandem eſt de illa omnium maxima, atque præſtantiſsima iudicandum? Quid enim maius eſt, quàm continere imperio populos; deuincire multitudiné diſciplina: coërcere flagitiorum licentiam: excitare virtutis ſtudia: & eum denique ſtatum reipub. collocare, qui præſidijs firmus ſit, & opibus multis abundet? Omnibus igitur, quibus eſt hoc onus impoſitum, vt regum filios erudiant, in eo vigilâdum & laborandum eſt, vt illi non modò cùm magiſtris operam dant; ſed etiam cùm ludunt, de officio ſuo commonefiant, eijsque ludis maximè teneantur, qui eos paulatim ſtudio laudis atque regiæ dignitatis incendant. Vt enim ædes amplæ non poſſunt eſſe firmæ, niſi fundamenta earum alta, atque firma iaceantur: ita neque rex magnus eſſe poterit, qui non fuerit admodum diligenter, regia diſciplina, ab incunabilis inſtitutus.

Verum id quidẽ eſt (inquit) Portugallenſis. Sed velim ſcire, quæ nam diſciplina regi futuro conueniat, aut quibus artibus animum Sebaſtiani colendum exiſtimes. id quidem, inquam, intelligi poterit, ſi viderimus, quid ſit omnibus regibus, qui ſunt hoc nomine digni, propoſitum: & quibus in rebus eorum officium verſetur. Hoc enim conſtituto, haud difficilè erit animaduertere, quomodo rex alendus & nutriendus ſit; & quo diſciplinæ genere ad regiæ dignitatis, & decoris amplitudinẽ perducendus. Vt autem id breuiſsimè dicam, rex eſt perpetuus reip. rector atque moderator, vniuerſum populum iuris æquabilitate deuinciens, virtutisque præſidio conſeruans. Regere autem, eſt in rectum finem dirigere. Rector igitur & moderator populi id agit atque molitur; vt populum in finem, in quem omnes intueri debent, modo, & ordine, atque diſciplina perducat. Eſt autem finis, florens & beatus reipu. ſtatus. Beatus verò reip. ſtatus malorum omnium depulſione, & bonorũ complexione perficitur. Mala aũt nõ ea ſolum numeranda ſunt, quę homines vulgò pertimeſcunt, nempe morbus, inopia, ſeruitus, dolor, calamitas, ignominia, & reliqua generis eiuſdem: ſed multò etiam magis flagitium, ſcelus,

lus, ignauia, effrænatæ libidines, & reliquę animorum labes, quæ vitam miſeram, & ęrumnoſam efficiunt. Similiter etiam bona, non tam in abundãtia pecuniæ, aut in valetudinis firmitate, & integritate, & in rebus eiuſmodi, quæ vel in corpore ſitæ ſunt, vel ad corporis cultum & oblectationem cõferuntur: quàm in animi decore atque dignitate, & in virtutis conſtantia & grauitate conſiſtunt. Regis igitur officium eſt, non ſolum commodis patriæ atque ſaluti conſulere, & hoſtium impetũ à finibus regni, magna belli contentione, reprimere: ſed multò etiam magis reſecare libidines; coërcere petulantiam; iniquitatis & iniuriæ fibras euellere; vniuerſamque remp. honeſtatis ornamentis afficere; virtutumque omnium præſidijs firmare. Aliter enim neq; reſp. beata eſſe, neque rex officio ſuo ſatiſfacere vllo modo poterit. Hoc fundamẽto poſito, nõ erit difficilè conſiderare, quã multis difficultatibus implicatum ſit regis officium, & munus. Si enim cuilibet homini bene à natura informato, & ingenuis diſciplinis erudito, nõn facile negotium eſt, cupiditatem ratione comprimere, virtutiſque præſidia & ornamenta comparare: quantum tandem munus erit illius, cui hoc commiſſum eſt, vt non ſe tantùm, ab omni

cupiditate flagitioſa contineat, & virtutis amplitudine inter omnes excellat: ſed vt omnem Remp. ab omni turpitudinis contagione tutam, & incolumem præſtet, omnibus virtutibus honeſtam efficiat? Summa igitur ſapientia; ſumma prudentia; ſumma totius animi alacritate; & vigilantia; inuictoque virtutis & conſtantiæ robore opus eſt; ad tantum munus feliciter obeundum. Sic igitur de pueri regis inſtitutione cogitate, quaſi de illo, in cuius conſilio, virtute, diligentia, probitate, poſtquam is ad maturam ętatem peruenerit; omnis reipub. vita, ſalus & dignitas, omniſque beati ſtatus ratio collocanda ſit: vt intelligatis qualibus opinionibus ſit iam à primis annis imbuendus; & qualibus deinde moribus, atq; diſciplinis inſtituendus: vt poſsit tantum onus ſubire atque ſuſtinere. Neque ſolum animi, ſed corporis etiam ratio habenda eſt. Corpus enim imbecillum, animi virtutem plerumq; debilitat, & à rebus acriter, & animosè gerendis abducit. Vtrũque igitur curandum eſt, vt & corpus ſit valetudine firmum, & animus rectè moribus & vita conſtitutus. ſanitatem atq; vires efficit in corpore victus moderatio, & exercitatio, virtutes autẽ excitãt in animo philoſophiæ ſtudiũ; qua nihil vtilius ad reges

ges erudiendos & cohoneſtandos cogitari facilè poteſt. Eſt igitur curſu, paleſtra, telorum iaculatione, & ludicra inter ęquales armorum contentione diligenter exercendus: vt nō modò corpus illius robuſtū fiat, verùm etiam animus alacrior & ad res ſtrenuè gerendas promptior euadat. Vt enim corpus infirmum, animi induſtriā frangit: ita benè valens atque robuſtum animum reddit alacrē, & in omni rerum diſcrimine confidentē. Ingeniū verò eſt literis admodum diligenter excolendum, artiumque maximarum diſciplinis acu endū: vt ſapientiam regio muneri maximè neceſſariā, eo ſtudio conſequatur. Hæc enim ſtudia pudorē & modeſtiā ingenerant: animū cupiditate dignitatis incendunt: & ad remp. ſalutaribus inſtitutis temperandā erudiūt. Illud tamen in primis ſummo ſtudio prouidendum eſt omnibus, qui regis inſtituendi curā ſuſcipiunt: vt animū illius à primis ſtatim annis, ſummo ſtudio religionis imbuāt: ſine qua nullū ſtudiū verę dignitatis extare poteſt. Oēs enim virtutes à Deo manāt, illiusq; beneficio & numine continētur. numen aūt illius, eſt pietate atq; religione ꝓplacandū. Itaq; tribus his ſtudijs, quantū puerilis ætas ferre poteſt, regē Sebaſtiā. inſtitui cupio, nēpe palęſtra, & literis, & religiòne.

Si enim corpus exercitatione firmauerit; & animum artibus præclaris ex coluerit; omniaq; vitæ conſilia ad religionem direxerit; augurari poterimus fore tādem, vt hoſtes illius congreſsi in armis exhorreant: ciues autem illum miro amore diligant: Deus verò (quod omnium bonorum caput eſt) eū præſidio ſuo fulciat, atq; præſenti numine tueatur. Hæc quidem ego, non eo animo perſtrinxi, vt longioris ſermonis materiam præberem: imò ſi ſuſpicatus fuiſſem id fore ꝙ euenit, fortaſsè tacuiſſem; neque tanto cum periculo, ſapientiæ famā mihi colligendam exiſtimaſſem. Nam primùm quidem Tauora ridens, me amicè monuit, vt inuidiam vitarem. Se namque vereri, ſi ſermo hic meus in vulgus emanaret, ne in me impetus omnium fieret. Philoſophiam namque ab omnibus exiſtimari, nobilitate prorſus indignam, & ne illius contagio regibus aliqua ex parte noceret, in vltimas terras ablegandam. De corporis quidem exercitatiōe, atq; de religionis ſtudio, ſe mihi libenter aſſentiri; Regē ſine illis, nō poſſe in officio ſuo ſatis commodè verſari. Nec enim, inquit, animus acer, atq; vehemens eſſe poteſt, corpori molli, & effœminato deuinctus: neque ſine ope diuina quiſquam tantum pondus, vlla ratione ſuſti-

ſuſtinebit. Quòd verò ad Philoſophiam attinet, valdè metuo, ne in te multi ſatis petulanter inuehātur; quòd velis hoc ſtudio Principis animū à virtute & induſtria, ad languorem atque deſidiam auocare. Exponam igitur tibi, non meam quidem ſententiam; ea namque fortaſsè à tua non valdè diſcrepat: ſed multorum opinionē, qui non Philoſophiam modò, ſed ita omnes literas oderunt, vt eas ab omni rep. præcipuè verò ab aula regia, vt malū auſpicium, deteſtentur. Non mediocrem enim ab illis peſtem, atque perniciem, regibus comparari cenſent. Dicam igitur quæ multi dictitant, & quæ contra Philoſophiam ab acutioribus etiam diſputari poſſunt: vt cùm ea infirmaueris, atq; ſuſtuleris, armis tandem inſtructus tuis, queā illis reſiſtere, qui magno quodam odio & impetu in Philoſophiā & in omnes præclaras artes inuadunt. Primùm quidem igitur hoc negare non poſſumus, eos homines, qui ſapientiæ ſtudent, lucem fugere: celebritatem vitare: otiū modis omnibus amplexari: & ſic tandem torpore deſidiaque langueſcere, vt neque prompti, nec experientes eſſe queant: ſed ſint ſemper ad omnia negotia ſiue publica, ſiue domeſtica prorſus inutiles. Otium enim illos corrumpit. Vt enim fer-

Princeps ampliſsime, pro tua ſingulari humanitate attentè audias; multa enim cognoſces, de Rerump. vulneribus, de remedijs, quibus vulnera curãda ſunt, de malis, quę prauam & corruptam Principum educationem conſequuntur, de felicitate, quæ recta Principum diſciplina & inſtitutione comparatur, de imperij prudenter, & fortiter, & feliciter adminiſtrandi ratione: de Regno ornando & amplificando, de gloria & nominis immortalitate parãda, & de præſidijs & ornamentis, quibus ſummus ille Imperator & Dominus, qui naturam vniuerſam regit, eos Reges afficit, qui ſeſe totos ad illius ſtudium, & imitationem cõtulêre. Sic igitur ſum exorſus. Sũt quidem iſta, ea namq; ſigna antegreſſa & conſecuta ſunt Sebaſtiani Regis ortum, vt omnes exiſtimarent, illum eſſe nobis diuinitus oblatum, atq; donatum, qui rem Luſitanam non conſeruaret tantum: ſed etiam augeret, imperiumque latiſsimè propagaret. Auget autem hanc ſpem noſtram, & illius ſpecies; & animi alacritas; & acumen ingenij, & virtutis indoles; quæ ſi fuerit exculta diſciplinis, dubium non eſt, quin ſit ad ſummam laudem & gloriam peruentura: in qua tamen re, non mediocris diligentia adhibenda eſt. Si enim illius inſtituendi

& monendi ſtudium, fuerit aliqua ex parte remiſſum, isq; minimè ingenium ad artes præclaras adiunxerit; aureſque dare cœperit perditis & profligatis adoleſcentibus; & hominibus omni flagitio & ſcelere cōtaminatis; quò eſt clarior illius indoles, eò maioribus vitijs inquinari poterit, & ita (quod Chriſtus prohibeat) grauiora detrimenta rebus communibus importabit. Vt enim ager neglectus & incultus, quò fertilior eſt, eò magis ſpinis & vepribus, & agreſtium plantarum aſperitate vaſtatur: ita cùm animus minimè colitur liberali diſciplina, quò clarior eſt illius indoles, eò plu- ribus & tetrioribus vitijs obruitur. Quo enim vis animi præſtantior eſt, eo in quamcumque partem impellitur, ſe gerit vehementius. Sic autem fit, vt quemadmodum cùm virtutem colit, inter omnes, qui non tantum ingenio & induſtria valent, excellit: ita cùm ſe ad nequitiam applicat, omnes improbos flagitio & improbitate ſuperat. In reliquis quidem hominibus, non ita multum intereſt, qualibus quiſque diſciplinis imbutus ſit; ſibi enim tantū & paucis præterea nocebit, qui malè fuerit inſtitutus. At rex, quem omnes intuentur; ad cuius exemplum ſe fingunt; cuius imperiū ſequuntur; ſi fuerit nequam & improbus,

hil omnino ſit tantis difficultatibus obſtruſum, quòd non is, qui ad eam natus, & aptus eſt, facillimè ſtudio atque meditatione conſequatur. Si igitur in artibus Principe parum dignis, tantùm momentum habet illa puerilis inſtitutio, atque meditatio, vt abſque ea ſit viris difficillimum, in aliqua commodè verſari, quid tandem eſt de illa omnium maxima, atque præſtantiſsima iudicandum? Quid enim maius eſt, quàm continere imperio populos; deuincire multitudinē diſciplina: coërcere flagitiorum licentiam: excitare virtutis ſtudia: & eum denique ſtatum reipub. collocare, qui præſidijs firmus ſit, & opibus multis abundet? Omnibus igitur, quibus eſt hoc onus impoſitum, vt regum filios erudiant, in eo vigilādum & laborandum eſt, vt illi non modò cùm magiſtris operam dant; ſed etiam cùm ludunt, de officio ſuo commonefiant, eijsque ludis maximè teneantur, qui eos paulatim ſtudio laudis atque regiæ dignitatis incendant. Vt enim ædes amplæ non poſſunt eſſe firmæ, niſi fundamenta earum alta, atque firma iaceantur: ita neque rex magnus eſſe poterit, qui non fuerit admodum diligenter, regia diſciplina, ab incunabilis inſtitutus.

Verum id quidẽ eſt (inquit) Portugallenſis. Sed velim ſcire, quæ nam diſciplina regi futuro cõueniat, aut quibus artibus animum Sebaſtiani colendum exiſtimes. id quidem, inquam, intelligi poterit, ſi viderimus, quid ſit omnibus regibus, qui ſunt hoc nomine digni, propoſitum: & quibus in rebus eorum officium verſetur. Hoc enim conſtituto, haud difficilè erit animaduertere, quomodo rex alendus & nutriendus ſit; & quo diſciplinæ genere ad regiæ dignitatis, & decoris amplitudinẽ perducendus. Vt autem id breuiſsimè dicam, rex eſt perpetuus reip. rector atque moderator, vniuerſum populum iuris æquabilitate deuinciens, virtutisque præſidio conſeruans. Regere autem, eſt in rectum finem dirigere. Rector igitur & moderator populi id agit atque molitur; vt populum in finem, in quem omnes intueri debent, modo, & ordine, atque diſciplina perducat. Eſt autem finis, florens & beatus reipu. ſtatus. Beatus verò reip. ſtatus malorum omnium depulſione, & bonorũ complexione perficitur. Mala aũt nõ ea ſolum numeranda ſunt, quę homines vulgò pertimeſcunt, nempe morbus, inopia, ſeruitus, dolor, calamitas, ignominia, & reliqua generis eiuſdem: ſed multò etiam magis flagitium, ſcelus,

lus, ignauia, effrænatæ libidines, & reliquę animorum labes, quæ vitam miſeram, & ęrumnoſam efficiunt. Similiter etiam bona, non tam in abundãtia pecuniæ, aut in valetudinis firmitate, & integritate, & in rebus eiuſmodi, quæ vel in corpore ſitæ ſunt, vel ad corporis cultum & oblectationem cõferuntur: quàm in animi decore atque dignitate, & in virtutis conſtantia & grauitate conſiſtunt. Regis igitur officium eſt, non ſolum commodis patriæ atque ſaluti conſulere, & hoſtium impetũ à finibus regni, magna belli contentione, reprimere: ſed multò etiam magis reſecare libidines; coërcere pętulantiam; iniquitatis & iniuriæ fibras euellere; vniuerſamque remp. honeſtatis ornamentis afficere; virtutumque omnium præſidijs firmare. Aliter enim neq; reſp. beata eſſe, neque rex officio ſuo ſatiſfacere vllo modo poterit. Hoc fundamẽto poſito, nõ erit difficilè conſiderare, quã multis difficultatibus implicatum ſit regis officium, & munus. Si enim cuilibet homini bene à natura informato, & ingenuis diſciplinis erudito, non facile negotium eſt, cupiditatem ratione comprimere, virtutiſque præſidia & ornamenta comparare: quantum tandem munus erit illius, cui hoc commiſſum eſt, vt non ſe tantùm, ab omni

cupiditate flagitioſa contineat, & virtutis amplitudine inter omnes excellat: ſed vt omnem Remp. ab omni turpitudinis contagione tutam, & incolumem præſtet, omnibus virtutibus honeſtam efficiat? Summa igitur ſapientia; ſumma prudentia; ſumma totius animi alacritate; & vigilantia; inuictoque virtutis & conſtantiæ robore opus eſt; ad tantum munus feliciter obeundum. Sic igitur de pueri regis inſtitutione cogitate, quaſi de illo, in cuius conſilio, virtute, diligentia, probitate, poſtquam is ad maturam ętatem peruenerit; omnis reipub. vita, ſalus & dignitas, omniſque beati ſtatus ratio collocanda ſit: vt intelligatis qualibus opinionibus ſit iam à primis annis imbuendus; & qualibus deinde moribus, atq; diſciplinis inſtituendus: vt poſsit tantum onus ſubire atque ſuſtinere. Neque ſolum animi, ſed corporis etiam ratio habenda eſt. Corpus enim imbecillum, animi virtutem plerumq; debilitat, & à rebus acriter, & animosè gerendis abducit. Vtrũque igitur curandum eſt, vt & corpus ſit valetudine firmum, & animus rectè moribus & vita conſtitutus. ſanitatem atq; vires efficit in corpore victus moderatio, & exercitatio, virtutes autẽ excitãt in animo philoſophiæ ſtudiũ; qua nihil vtilius ad re-

ges

ges erudiendos & cohoneſtandos cogitari facilè poteſt. Eſt igitur curſu, paleſtra, telorum iaculatione, & ludicra inter ęquales armorum contentione diligenter exercendus: vt nō modò corpus illius robuſtū fiat, verùm etiam animus alacrior & ad res ſtrenuè gerendas promptior euadat. Vt enim corpus infirmum, animi induſtriā frangit: ita benè valens atque robuſtum animum reddit alacrē, & in omni rerum diſcrimine confidentē. Ingeniū verò eſt literis admodum diligenter excolendum, artiumque maximarum diſciplinis acuendū: vt ſapientiam regio muneri maximè neceſſariā, eo ſtudio conſequatur. Hæc enim ſtudia pudorē & modeſtiā ingenerant: animū cupiditate dignitatis incendunt: & ad remp. ſalutaribus inſtitutis temperandā erudiūt. Illud tamen in primis ſummo ſtudio prouidendum eſt omnibus, qui regis inſtituendi curā ſuſcipiunt: vt animū illius à primis ſtatim annis, ſummo ſtudio religionis imbuāt: ſine qua nullū ſtudiū verę dignitatis extare poteſt. Oēs enim virtutes à Deo manāt, illiusq; beneficio & numine continētur. numen aūt illius, eſt pietate atq; religione ꝑlācandū. Itaq; tribus his ſtudijs, quantū puerilis ætas ferre poteſt, regē Sebaſtia. inſtitui cupio, nēpe palęſtra, & literis, & religiōne.

Si enim corpus exercitatione firmauerit; & animum artibus præclaris excolucrit; omniaq́; vitæ conſilia ad religionem direxerit; augurari poterimus fore tãdem, vt hoſtes illius congreſsi in armis exhorreant: ciues autem illum miro amore diligant: Deus verò (quod omnium bonorum caput eſt) eũ præſidio ſuo fulciat, atq; præſenti numine tueatur. Hæc quidem ego, non eo animo perſtrinxi, vt longioris ſermonis materiam præberem: imò ſi ſuſpicatus fuiſſem id fore ꝙ euenit, fortaſsè tacuiſſem; neque tanto cum periculo, ſapientiæ famã mihi colligendam exiſtimaſſem. Nam primùm quidem Tauora ridens, me amicè monuit, vt inuidiam vitarem. Se namq́ue vereri, ſi ſermo hic meus in vulgus emanaret, ne in me impetus omnium fieret. Philoſophiam namque ab omnibus exiſtimari, nobilitate prorſus indignam, & ne illius contagio regibus aliqua ex parte noceret, in vltimas terras ablegandam. De corporis quidem exercitatiõe, atq; de religionis ſtudio, ſe mihi libenter aſſentiri; Regẽ ſine illis, nõ poſſe in officio ſuo ſatis commodè verſari. Nec enim, inquit, animus acer, atq; vehemens eſſe poteſt, corpori molli, & effœminato deuinctus: neque ſine ope diuina quiſquam tantum pondus, vlla ratione ſuſti-

ſuſtinebit. Quòd verò ad Philoſophiam attinet, valdè metuo, ne in te multi ſatis petulanter inuehātur; quòd velis hoc ſtudio Principis animū à virtute & induſtria, ad languorem atque deſidiam auocare. Exponam igitur tibi, non meam quidem ſententiam; ea namque fortaſsè à tua non valdè diſcrepat: ſed multorum opinionē, qui non Philoſophiam modò, ſed ita omnes literas oderunt, vt eas ab omni rep. præcipuè verò ab aula regia, vt malū auſpicium, deteſtentur. Non mediocrem enim ab illis peſtem, atque perniciem, regibus comparari cenſent. Dicam igitur quæ multi dictitant, & quæ contra Philoſophiam ab acutioribus etiam diſputari poſſunt: vt cùm ea infirmaueris, atq; ſuſtuleris, armis tandem inſtructus tuis, queā illis reſiſtere, qui magno quodam odio & impetu in Philoſophiā & in omnes præclaras artes inuadunt. Primùm quidem igitur hoc negare non poſſumus, eos homines, qui ſapientiæ ſtudent, lucem fugere: celebritatem vitare: otiū modis omnibus amplexari: & ſic tandem torpore deſidiaque langueſcere, vt neque prompti, nec experientes eſſe queant: ſed ſint ſemper ad omnia negotia ſiue publica, ſiue domeſtica prorſus inutiles. Otium enim illos corrumpit. Vt enim fer-

rum vſu & exercitatione ſplendeſcit; diuturno autem ſitu ſqualet, & rubigine paulatim exeditur atque conficitur: ſimiliter humana mens officijs viro dignis acuitur; otio autem iſto, quod homines Philoſophiæ ſtudioſi cõſectãtur, hebeſcit, & quaſi ſqualore obducto corrumpitur. Pugnant enim hæc inter ſe, nec in vno homine ſimul habitare poſſunt, otium videlicet, atq; negotiũ. Et otium quidé animis neq; maximis, neq; maximarum rerũ cupidis, videtur accómodatum: negotium verò animum acrem & vigilantem, & ſtudio dignitatis incenſum requirit. Otium deinde homines etiam natura induſtrios, & vehementes indies mollit, & inertes atque deſidioſos efficit: negotium verò hominé natura deſidioſum de ſomno ſuſcitat, & ad res ſtrenuè gerendas impellit. Cùm rex igitur ad tanta negotia, ſingulis diebus tranſigenda, & ad tam multa pericula, quæ ſemper impendent, propulſanda natus ſit; quid minus conuenit, quàm pati mentem illius otio eneruari? at Philoſophia ſine ſummo otio conſtare nõ poteſt: reliquum igitur eſt, vt ea à regibus attingi non debeat. An non ſatis nos admonet, quorundam Philoſophorum ſtupor & ignauia, quanta vitæ peſtis futura ſit, ſi ſtudium hoc animum regis occu-

pau erit? quoties enim domo pedem efferunt,ita propter inſolentiam hominum atque lucis ingrediuntur : vt ne veſtigium quidem firmè ponere,aut quò tendunt,ſatis explorare queant. Cùm autem in multitudinem incidunt, adeò titubant, & hæſitant,& notos perinde atque ignotos prętereunt:vt ſatis appareat, eos neque mores hominum,neque vitę conſuetudinem,neque vrbis,in qua ſunt nati & educati,regiones, neque poſtremò viam, quæ fert in forum, nôſſe. Neque facilè eſt, aliam cauſam huius ſtuporis aſsignare,niſi literas,in quas ſe penitus abdiderunt: quò enim magis ſeſe ad illas applicant, eò magis ab omni humanitatis ſenſu deſeruntur. Thales, aut quis alius(non enim rectè memini, neque ſanè multum refert ſcire, quod illi nomen fuerit) is igitur cùm inambulans cœlum ſuſpiceret, in puteum incidit; tùm ſeruula ridens, ait egregium hominis ſapientis acumen, dum cœli plagas intueri conatur, puteum ob oculos poſitum non videt? lepidè atque feſtiuè dictum, & quod in oẽs, iſtis artib. deditos egregiè quadrat.Dũ enĩ res ſummo ſtudio & ab humana cogitatione remotiſsimas perueſtigãt;nec ea quidẽ, quæ verſantur in cõmuni vita cernũt,neq; pericula, quæ ſunt intẽta reb. ſuis, aſpiciũt.

Quid

Quid igitur abſurdius, quàm cùm nobis opus ſit rege acutiſsimo, acerrimiſq́; ſenſibus inſtructiſsimo; regem artibus illis inſtituti, quæ ſenſus omnes eripiunt? cuius quidem rei nullum teſtimonium grauius eſſe poteſt, eo, ꝙ à Philoſophis ipſis perhibetur. Exponam enim vobis, quod ab hominibus Philoſophiæ deditis accepi. Dicunt igitur homines, philoſophi vitam eſſe vitæ communi valdè cõtrariam. Nec enim (vt aiunt) voluptates exquirit; neque dolores extimeſcit; nec honores ambit; neq; gloriam deſiderat; nec odio, aut amore, aut alio denique eiuſmodi ſenſu commouetur. In eo enim ſtatuunt eſſe poſitum hominis ſapientis officiũ: vt animum quoad fieri poterit, à corporis coniunctione diuellat, humanosq́ue ſenſus repudiet, vt ita tandem liberè, & ſolutè res cœleſtes atque diuinas inſpiciat. Quandiu enim animus eſt nimis alligatus corpori, negant fas eſſe verum cernere: ſed rerum tantùm vmbras, & inanes imagines conſectari. Cùm igitur ſenſus aſpernentur, & eos, qui ſenſus conſulunt, arbitrentur in ſumma veritatis ignoratione verſari: omnis eorum ſententia illi iudicio, quod oritur à ſenſibus, aduerſatur. Inde fit, vt quemadmodum nec opes; nec honores, neque vitæ cultum; neque

que bonam valetudinem; nec vllam denique voluptatem in veris bonis numerant: ita neque inopiam; nec obſcuritatem; nec aduerſam valetudinem, neque dolorem in malis. Hoc igitur ex eorum decretis efficitur, opus eſſe illi, qui ſapientiæ ſtudet, vt omnibus ſenſibus orbetur, vt ſic tãdem ad ſapientiam, ſine cunctatione perueniat: ſic autem fiet, vt qui valdè ſenſu communi caret, valdè ſapiens ſit; & cuius vita proximè ad conditionem mortis accedit, is demum beatæ vitæ compos exiſtat. Sit igitur ita ſanè; demus hoc illis, eſſe ſtupore iſto, ad ſapientiam præclarè munitam viam, & eum, qui nullam dulcediné vitæ ſit expertus, vita beata frui. qualis tandem erit iſta ſapientia? aut quod adiumẽtum rebus cõmunibus importabit? num in ſcelus ſeuerè vindicabit, qui neſcit iraſci? num hominis afflicti miſeriam ſubleuabit, qui miſericordia flecti nequit? num hoſtis ferociam armis atque virtute comprimet, qui belli pericula pro nihilo habẽda putat? quid enim illum excitabit, vt bellum animo acri, & vehementi ſuſcipiat? num laudis atque dignitatis ſtudium? At in eo valdè ſe iactat, quòd popularem famam, & nominis celebritatem deſpiciat. An, ne opibus ſpolietur, acerrimè decertabit? at omnes opes in ani-

mi grauitate, & cõſtãtia ſitas eſſe decernit: & eandem conſtantiam tùm vel maximè ſe retenturum confidit, cùm fuerit omnibus fortunis expoliatus. Non, inquies, ſua cauſa laborabit, ſed vt ab illis, qui in illius tutela ſunt, peſtem auertat. Quam peſtem narras? eam ne, quam ille ne tantulum quidem curandam arbitratur; nempe inopiam, dedecus, & ſeruitutem, & patriæ totius interitũ? Reſtat igitur vt ſapiens ille, quãuis omnes cœli regiões mente definiat: & ſyderum omnium curſus cognitione comprehẽdat: omneſque naturæ obſcuritates perſcrutetur & inſpiciat: nulla tamen ratione poſsit lucem aliquam ciuibus ſuis afferre. Tantũ verò abeſt, vt Philoſophia regibus vtilitatem afferat; vt potius videatur omnes regni opes euerſura, ſi reges ſeſe ad ſtudium illius adiunxerint. nec enim ſolum inutilis eſt, ſed neſcio quomodo illius ſtudioſos irretitos detinet, ne queant vlla ratione, rei ſuæ familiari conſulere. Vt enim quiſque maximè proficit in literis, & in Philoſophię diſciplinis; ita difficillime ab earum ſtudio, & commentatione diuellitur. Sic igitur euenire neceſſe eſt, ſi reip. Principes ſe literis, & iſti eruditioni dediderit: vt vel exiguum fructũ ex illis ferat, vel magnum detrimentum ciuibus ſuis inferat. ſi enim pa-

rum

rum temporis in illis poſuerit, non magnū ſanè fructum ex illis colliget: ſi verò multum temporis in eo ſtudio conſumpſerit, remp. curare non poterit. Sic enim erit affixus libris, vt nec hominum querimonias quotidianas exaudiat: neque potentium iniurijs obſiſtat: neque ſupplicibus opem ferat vllam, neque legum ſanctiones obſeruare cogat: neque iuuentutem in armis cōtineat: neque hoſtium ferocitatem acri belli contentione retundat: neq; denique munus vllum boni regis & principis adminiſtret. Nam cùm omnes mortales officia vitæ, magna ex parte voluptate metiantur, & in ea quiſque ſtudia maximè propenſus ſit, ex quibus maximam voluptatem capit: tùm id in regibus multò magis apparet. nec enim quidquam mediocriter appetunt, & quidquid volunt, valdè volunt. Si igitur literis oblectari cœperint, quis eos ab illarum ſtudijs abducet? quocirca ſtatim à principio cauendum eſt, ne capiantur ea voluptate, quæ illos abſtrahat à cupiditate alterius voluptatis, quæ maximè regem decet. Quæ nam tandem ea eſt? inquis, ea videlicet, quæ ex laude, & fama percipitur. quod ſi ex literis etiam dignitatem petendam exiſtimauerint, periculum eſt, ne in illis ita defigant animum, vt alio traduci non poſsint.

Fieri

Fieri enim nequit, vt mens humana multis ſimul muneribus intenta ſit. Cùm enim vis illius ſit exiguis terminis definita, fieri neceſſe eſt, vt quò ſe vehementius ad ſtudium vnius applicat, eò magis de ſtudio alterius remittat. Si igitur rex animum ad ſtudia literarum libenter & ſtudioſè contulerit: valdè metuendum eſt, ne ſegnis ad imperandum ſit, & remp. valdè negligenter adminiſtret. Hoc quidem in primis optandum eſt, ne rex alia voluptate teneatur, niſi ea tantùm; quæ tota eſt in fructu nominis immortalis, & veriſsimę gloriæ conſtituta. Quòd ſi aliquando (vt eſt hominum natura ad remiſsionem animi, & corporis ſuauitatẽ procliuis) alijs ſeſe voluptatibus dediderit, videte, quantum periculum ex literarum ſtudio, regibus impendere putent homines, tolerabilius arbitrantur multi, vt in adoleſcentia rex eas voluptates appetat, quæ ſacietate abijciuntur; & rationis iudicio contemnuntur; & gloriæ ſtudio repelluntur; quàm eas, à quibus propter neſcio quem, ſplẽdorem, & honeſtum oblectamentum, ſit abduci & auerti difficilimum. Itaque facilus ferendum exiſtimant, Principem in ea ætate, quæ eſt naturæ blandimentis obnoxia, libidinis viſitata labe contaminari, quàm literis diligenter in-

cum-

cumbere: illud enim flagitioſæ voluptatis dedecus,& admiſſæ turpitudinis offenſio, facilè poteſt claram indolẽ, ad odium turpitudinis ipſius adducere, & ad honeſtatẽ & officium reuocare:at voluptas,quæ percipitur ex diſciplinis,neque faſtidio affinis eſt,nec ætate contemnitur, neque gloriæ ſtudio repudiatur:imò ſpecie quadam gloriæ, quam oſtentat,homines magno ingenio pditos ſempiternis ſibi vinculis aſtringit. Euenit igitur,vt qui his ſtudijs oblectatur,nihil aliud agat, nihil velit, nihil amet, nihil cupiat;eoq; tantum cogitationes ſuas conferat,vt ſummũ gradũ eruditionis obtineat. homines igitur fugiet:domi ſe quaſi carcere & tenebris incluſum continebit: omnẽ ætatẽ in otio conſumet: & languore deſidiaq; paulatim intabeſcet. Si igitur Rex in ſtudia iſtarum diſciplinarum incubuerit, habebit tũc miſera reſp. Principem philoſophum, hoc eſt, hominem torpore languidum; otio fractum & debilitatum, fori atque lucis inſolentem; & quaſi quodam veterno vehementer oppreſſum. Vt autem in patris familias negligentis, atque diſſoluti domo cernimus alios ſeruos ludere, alios ebrios iacere, alios tumultum commouere,& inter ſe rixari,& interim omnem rẽ familiarẽ diſsipari & auerti, & in

nequitia conſumi: ſic in toto regno ſimulatque rex otium fuerit amplexus, neceſſe continuò erit alios in omni libidine impunè volutari; alios turbas atq; diſsidia concitare; innocentium fortunas diripi; opes regias paulatim cõſumi atque funditus exhauriri. Otij enim comites ſunt, languor, inertia, lentitudo, timiditas, ignauia: quæ vitia ſi in animo regis inſederint, nihil alud reſtat, quàm vt occupet animos omnium ſumma rerum deſperatio, & appropinquet communis ſalutis exitium. Cernitis iam animo quantum malum, & quàm dira calamitas vniuerſæ reipu. ex nimio otio rectoris impendeat: at iſtius ſapientiæ ſtudium, ſine ſummo otio conſtare non poteſt. Accedet etiam ille ſtupor, aut immanitas, cuius fecimus antè mentionem. ſtudia enim iſta plerumque ſenſibus hominem ſpoliant, & cogitationem à magnitudine cladis abducunt. Memoriæ proditum eſt, cùm M. Marcellus caperet Syracuſas, vnum fuiſſe ciuem, Archimedem nomine, ſummum Mathematicum, quem nec horriſonus armorum ſtrepitus: nec acrium militum furor: neque fœda ſuorum ciuium cædes: neque mulierum plangor & eiulatus: nec omnium clamores in cœlum ſublati potuerint ad aliquem ſenſum publicæ cala-

calamitatis & exitij perducere. Adeò namque erat formis, quas fortè; tunc radio in terra deſcribebat intentus; vt priuſquã ciuitatem captam eſſe ſentiret, fuerit à milite, qui in illum inciderat, interfectus. Hinc ſatis apparet, quam vim habeant iſtæ diſciplinæ ad ſenſus opprimēdos, & mentem ſtupore defigendam. Fingamus igitur animo regẽ, qui non ſolũ mathematicus ſit, vt Archimedes: verùm etiã phyſicus, & ſi placet etiam theologus. Si aliquis ergo rex eſſet his omnibus ſtudijs addictus, quis non videt, quanta ex ea tam multiplici doctrina reip. calamitas immineret? quamuis enim reſp. rueret, id certè neq; ſentiret, neque animaduerteret; nec ad ſe ptinere putaret: nec enim eſſet quidquã, ꝙ illum tantarum rerum ſuauiſsima cõſideratione remouere poſſet. Si igitur, vt ſalui ſimus, opus eſt nobis ſumma regis induſtria, celeritate, vigilãtia, ſenſibꝰ acutiſsimis, & in omnes regni partes intentis: quomodo nõ erit indignũ, & abſurdum, regem illis artibus infici, quę deſidiam ingenerant, & ſenſibus omninò priuant? Deinde nõ venit vobis in mẽtem, quanta futura ſit, ſi hoc vſu aliquando venerit, vitæ communis offenſio? Sunt enim omnes, qui reliquos homines antecedunt ſapientia, vulgo ſuſpecti, & inuiſi. Exiſtimãt

enim pleriq; ſeſe ab ijs, qui ſapiétię opinióe præcellunt, irridere: ſimplicitatemque ſuam, illorũ cauillationibus nimis obiectam eſſe moleſtiſsimè ferunt, neq; audent cum illis contrahere, nẽpe à quibus inſidias ſibi fieri ſuſpicantur. Regis autem ſtatũ eſſe oportet, ſuorũ fide, & beneuolentia, nõ abſurdæ, & inuiſæ eruditionis oſtentationem munitum. Vt enim linguæ communio, vitę conſenſio, morum ſimilitudo coniungit animos: ita ſermonis ignoti ſonus, diſpar vitæ cultus, moresque diſsimiles omnem cõiunctionem animorum dirimunt. Quare fieri non poteſt, vt ſit eis, qui ſibi ſapientiam arrogant, aliqua cum reliquis hominibus fidelis, atque firma conuentio. illi namque ſapientes genere orationis vtuntur, acuto illo quidem, nobis tamen incognito, ad animosq; noſtros minimè permanante: nos verò vulgare, & vſitatum genus orationis ſeqmur, & receptis opinionibus accõmodatum. Deinde illorum ſententia à cõmuni hominum more, & conſuetudine vehementer abhorret: nos contrà ab illis, vt ſtulti, & inſani contemnimur, & perpetuo diſputationũ conuitio laceramur. Illi vt plurimum vitam horridam, & incultam agũt, & cum illorum ſupercilio mirificè congruentem: nos autem ſplendidæ vitæ cul-

tu, &

ſu,& elegantia delectamur. Cùm igitur cõmunis hominũ vita, cum illorũ vita pugnet,& lingua linguæ diſsimilis ſit, & opiniones opinionibus aduerſentur: efficitur planè, nullam poſſe nos cum illis firmam ſocietatẽ inire,& ſtabilem amoris conſenſionem conſeruare. nos enim (vt nihil aliud dicam) homines ſumus: illi iam pridem homines eſſe deſierunt. Idcircò fit, vt nec illos aliquis noſtrorũ malorum ſenſus attingat: neque nos valdè illorum ſapientiam amemus. Cùm igitur iſta ſapientia magis multitudinem offendat, quàm voluntates alliciat; omnéq́ue regis ſtudium in ſuorum beneuolentia concilianda ponendum ſit: quid minus conuenit, quàm regis illius ſapientiæ diſciplinis inſtitui, quibus à ſe, ſuorum voluntates abalienent, & ſuſpicioſas atque parum fideles efficiant? quid enim quæſo populos in imperio alienigenæ regis offendit? Quoties enim accidit, vt in aliqua regione; vel hæreditario iure, vel matrimonio; vel quauis alia ratione, Princeps aliquis ex exteris gentibus ad regnandum vocetur; id populi ſibi ꝑnicioſum fore ſuſpicantur. Quid igitur eos in eam opinionem adducit, vt exiſtiment ſecum peſsimè agi (quamuis id non ſemper eueniat) cùm externi Principis imperium ſubire com-

pellũtur? Diſsimilis cultus, diſſona vox, inuſitatæ orationis ſtridor, horrorem quendã imperitis incutiens. Sic enim natura fert, vt quilibet non modò vſitato patriæ cultu & veſtitu: ſed etiam natiuo ſermone, aut ſaltẽ ſibi comperto & cognito delectetur, externo autem, & aduentitio non mediocriter offendatur. Neſcio enim quomodo ſonus ille ſermonis nobis ignoti, iniucundus ad aures noſtras accedit, & vocis illius genus vaſtum (vt videtur) & abſonum, denſi cuiuſdam ſpiritus abſurditate, ſenſum audiendi vulnerat. Inde adeò fit, vt vix ſit vlla natio, quantũuis agreſtis & barbara, quę non ſibi tam in veſtitu, quàm in oratione valdè placeat, & reliquas nationes vt barbaras & incultas aſpernetur. Quamuis igitur externus ille Princeps ſit in omni genere virtutis excellens, non facilè poterit ſubditorum volũtates allicere; niſi corporis cultum & ornatũ mutet, & orationem etiam gentis illius, in quam eſt imperium aſſecutus, aſſueſcat imitari, ne ſemper alienus exiſtimetur. Si igitur tantum valet ad animos coniungendos, idem cultus, & eadem loquendi conſuetudo, quid tandem ſimiles mores & inſtituta perficiẽt? & ſi tantũ momenti eſt, in leuiſsimarũ rerum diſsimilitudine, ad animos alienandos; quid erit de

rerum earum, quę vitam omnem continet, varietate, & diſsimilitudine iudicandum? At Philoſophi non modò lingua loquuntur aliena, nemo enim eos intelligit, niſi qui eſt eadem diſciplina penitus imbutus: neque ſolum alieno & obſoleto cultu veſtiuntur; ſed etiam ſenſu, ſentētia, moribus, inſtitutis, totiuſque diſciplinæ decretis, vitę communi repugnant: & longè aliter de iure & iniuria, de rebus honeſtis & turpibus, de bonis deniq; & malis exiſtimant, quàm reliqui homines opinantur. Nihilque verius eſſe ſtatuūt, quàm id, quod eſt longiſſimè à communi ſenſu diſiunctum. Ergo ſi nihil eſt magis optandum Principi, quàm eſſe charum atque iucundum ſuis: & beneuolentia vitæ ſimilitudine continetur, & diſpari viuendi ratione diſſoluitur: & ſi conſtat nihil eſſe magis à populi totius moribus alienum, quàm Philoſophorum vultum, inceſſum, non modò diſciplinam; nihil certè abſurdius eſſe videtur, quàm tradi regem Philoſophis erudiendum. Deinde quem frúctum ex illis feret, quo tātum damnum compenſare queat? aut enim nimiam (vt diximus) operam in philoſophia ponet, aut eam leuiter attinget; ſi nimiam operam in ea conſumpſerit, quando rempub. adminiſtrabit? quomodo enim poterit

In illo exiguo tempore, quod ei à ſtudio vacauerit, tantum munus mente, conſilio, virtute, induſtria ſuſtinere? fieri ꝑfectò nō poteſt, vt ſimul & ſtudio ſapientiæ vigilanter incumbat; & muneri, quod illi aſsignatum eſt, pro dignitate ſatisfaciat. Quòd ſi tanto Philoſophiæ ſtudio tenetur, vt in illo ſibi ætatem conterendam ſtatuat; negligat opes; regni reijciat honeſtatem; diſcedat à dignitate; fateaturque ſe non tantum animi atque mentis habere, vt intelligat omnem iucunditatem, & artium liberalium cognitionem eſſe præ regij decoris amplitudine contemnendam. ſi verò Philoſophiam leuiter attingere vult, minimum certè ex illa fructum percipiet. nec enim fuit vnquam, qui mediocrem gradum eruditionis eſſet ſine multo labore conſecutus. Quid ergo amentius, quàm regem artibus illis imbui, quarum ſi valdè ſtudioſus fuerit, ſit ei regis officium deſerendum: ſi verò negligenter eas coluerit, minimam ex illis vtilitatem percepturus ſit? Sed dices, det operam his ſtudijs ſaltem in adoleſcentia, poſtquàm verò ad rempubli. tractandā acceſſerit, ea, ſi placet, omittat: ſtultum & miſerum, adoleſcentiæ florem in illis artibus conteri, quæ ſunt ſtatim obliuione prorſus obliterandæ. Omnes enim iſtæ diſcipli-

ſciplinæ ſi non ſunt aſsiduè cultæ; indefeſſoque ſtudio retentæ, aut ſaltem ex interuallo reuocatæ, elabuntur & excidũt. Non ita eſt inquies, nec enim vnquam ſic elabũtur, vt non aliquæ reliquiæ, ad vitam rectè conſtituendã valdè ſalutares, animis infixæ remaneant. Id quidem credibile non eſt, vt tenues iſtius eruditionis reliquiæ, non tenué, ſed magnam vtilitatẽ conſtituãt. Illud igitur doceri ſanè velim, quæ tanta ex artibus illis vtilitas cõparari poteſt, vt illarum paruæ reliquiæ rempub. conſeruent? nam ſi diſciplinarum iſtarum leuiter impreſſum veſtigium tantam vim habet, ad totius regni ſtatum ſalutari, atque firmo præſidio muniẽdum: neceſſe profectò eſt, vt earum principes ſint opibus diuinis egregiè culti, ſummiſque virtutibus ornatiſsimi. Illorum igitur opera facillimè poterunt omnes reſpub. in qubus illi floruerint, rectiſsimè cõſtitui; & omnibus præſidijs & ornamentis mirificè redundare. Cur igitur non omnes ab illis, vt nobis propitij ſint, ſupplici prece contendimus? cur illorum opem in rebus aduerſis non imploramus? nam ſi tantum vtilitatis allatura eſt particula quædã iſtius ſapientiæ ad reges deriuata, vt ſine illa ſalui eſſe nequeamus; quanta tandem erit ea vtilitas, quam ipſa doctorum hominum ſingula-

[BIBLIO]TECA NAZ[IONALE] [VITTORIO] EMANUELE

gularis, atque ſumma ſapientia, rebuſpub. importabit? præſtans ſanè, & eximia, multiſque modis admiranda. Quid ſi nullam omninò opem rebuſpub. attulerit? quid ſi vſu compertum eſt, eos publico luctu minimè commoueri? quid ſi etiam interdum, ciuium ſuorum cladibus inſultant? Tamen dicere licebit, iſtius etiam ſapientiæ particula reipu. ſalutem contineri? Vt iſta ſint, inquies, in virtute tamen, quam illi tradunt, oīs benè beateq; viuendi ratio collocanda eſt. Agè, periculum virtutis iſtius faciamus. Virtutis enim eſt, opem afferre, peſtem auertere, ꝓpulſare pericula, prodeſſe quāplurimis, aut ſaltem eſſe de communi omnium ſalute, & totius ciuitatis incolumitate ſolicitam. At iſti nec opem vllam afferūt; neque pericula depellūnt; nec vllam reipu. curam pro ſua virili parte ſuſcipiūt; nec illius incōmoda ad ſe pertinere putant. Magnum tamē (inquis) eſt, habere ſemper ante oculos, exempla grauitatis & continentiæ, ad quorum imitationem mores effingas tuos. Quorſum? Vt ſimiliter atque illi ſimus. Omnes reipu. inutiles? nec vlla illius nos, in magno aliquo diſcrimine cura ſolicitet? nec enim vlla virtus homini politico imitanda eſt, niſi quæ ad publicam vtilitatem conferri poteſt. Quid, quòd non ſem-
per

per philoſophi ita benè morati ſunt, vt illorum virtus, etiam ſi nullas vtilitates afferet, magnam nobis admirationem commouere debeat? nec enim ſemper illa triſtis ſeueritas in vultu; illa frontis contractio; ille neglectus cultus; illa moderationis & continentiæ ſigna, verũ loquuntur. Multæ nãque ſunt in animis tenebræ, multi receſſus, quibus libidines incluſæ latent, quæ tandẽ erũpat foras neceſſe eſt, & in multo maius odium multitudinis incurrant: quò ſceleratius eſt, in magnis flagitijs continentiæ laudẽ aucupari, quã in mediocribus vitijs ſimpliciter, & aptè ſuſcepta flagitia confiteri. Nihil eſt em̃ magis odiosũ & inuiſum, aut magis reip. pernicioſum, quàm virtutis ſpecies aſsimulata. Cũ verò conſtet, ſapientes iſtos maxima ex parte virtutem emẽtiri, & ambitione interim, & auaritia, & alijs eiuſmodi ſceleribus implicari; quamuis aliqui verè & ex animo virtuti ſtudeãt, & ſint in omni vita moderati; nõ tanta tamen vtilitas, ex bonorũ exemplo percipitur; quantum ex improborum flagitio, & improbitate detrimẽtum. Nam cùm maiorẽ plerũque vim habeat improbitas ad perniciem, quàm bonitas ad ſalutem: tum illi, qui vitia virtutis ſimulatione contegunt, ſunt innumerabiles; qui autem verè virtutẽ colunt, ſi

cum

cum eorum, qui ſimulăt, multitudine conferantur, ſunt paucisſimi. Accedit quòd cum eruditi hominis occultum, & inteſtinum ſcelus ſub virtutis ficta ſpecie latens manifeſto deprehenditur; ſimiliter vocantur in ſuſpicionem aſsimulatæ virtutis reliqui ſapientes, qui virtutis ſtudio flagrant. Sic autem fit, vt ex bonorum exemplo, tenues admodum fructus excipiantur; ex malorum autem improbitate, damna quamplurima rebus communibus afferantur. Sed non laboro, quàm verè, aut fictè ſeſe in ſtudio virtutis exerceant. ſint omnes per me honeſtatis & continentiæ laude præſtantes, dummodò id, quod nobis vtile futurum eſt, nempe virtutis exemplũ publicè conſtituant: quod verò nocere poteſt, aut ſaltem non eſt multum vtilitatis allaturum; illam videlicet admirãdam naturæ peruestigationem, homines à rebus gerendis auocantem, ab hominum cœtu remoueant. Non dico multis in locis religionem eſſe diſputationibus eorum violatam; generoſæ mentis indolem repreſſam; virtutis neruos inciſſos, id tamen dico, vt nullum ſceleris, aut libidinis veſtigiũ, in illorum ſcriptis appareat; & multa, eaque præclarè de virtutis amplitudine, & grauitate diſputẽt; non tamen tantum vtilitatis importabunt,

vir-

virtutem ſummis laudibus exaggerando; quantum reſpub. nocebunt, Principes ab adminiſtratione Reipub.ea diſciplinæ ſuauitate deducendo. Præterea quod ad virtutem attinet, ea, quæ docere poſſunt, in promptu ſunt omnibus; & quamuis non tam ſubtiliter & acutè, non minus tamen commodè à parentibus, & pædagogis, & à viris prudentibus, qui cum regibus aſsidui ſunt, facillimè tradi poſſunt. Nec enim indigemus rege, qui virtutem acutè definiat; ſed qui virtutis officio ſtrenuè fungatur. Reliqua autem, quæ docti homines inculcant, multum quidem obſcuritatis, & admirationis habent, vtilitatis autem parum. Vt enim nihil ſit in omni rerum natura, tantis inuolutum difficultatibus, quod non penitus videant; quid poterit ex illa naturæ cognitione ád vſum reipu. transferri? num princeps quidq̃ ex eorum diſciplina percipiet, quo vel rempub. commodius gubernet, vel hoſtibus acrius in bello reſiſtat? Nó profectò. Parum ne, inquis, hæc ſtudia pulchra ſunt? Sint ſanè, ſi velis etiam pulcherrima, & iucundiſsima, dum modo conſtet ea, nullum adiumentum cómmunibus rebus allatura. imò quo magis iucunda ſunt, eò magis metuendum eſt, ne princeps illorũ iucunditate perfuſus, ſibi permiſsi muneris

neris obliuiſcatur. Quod ſi hæc vera ſunt, quæ contra philoſophos diſſeruntur, eos cenſeo procul amādemus, ne ſeſe in gratiā noſtri regis inſinuēt. Alibi igitur ludū aperiant; alibi ingenij ſui acumen oſtentent; alibi doceant; & non vbi tantū periculū corū opera cōflari perſpicimus. Quod quidē illi, ſi non mentiuntur, non admodum indignè patientur. Id enim præſeferunt, & in eo maximè gloriantur, quòd cùm omnia humana deſpiciant, tùm gratias regum, atque Principum pro nihilo habendas arbitrentur. Si id igitur ita eſt, libenter ex aulicorum hominū turba, & colluuione ſemigrabunt, & regis familiaritatem deſerent; ne quidquam ſit illis impedimento, quo minus omnia cœli ſpatia mente peragrent. Si verò mentiuntur, & ſimulāt ſe illas opes contemnere, quarum inſatiabili cupiditate incenſi ſunt, non modò ne doctrina ſua noceant; ſed etiam vt impudentiſsimi mendacij pœnam luant, in oras longinquas exilij cauſa cōpellendi ſunt. Quoquo igitur modo, ſiue velint, ſiue nolint, à regis familiaritate diſcedant. Quod ſi fecerint, & ab hominum nobilium turba ſegregati, vitam omnem in ſapientiæ ſtudio conſumpſerint, inopia & egeſtate conflictabūtur. Nam cū is, qui vt ſapientiæ vacare poſsit, omnia cō-

temnat; nec agrum colat; neque mercaturam faciat; neque negotium gerat vllum, neque artem teneat vllam,qua ſibi victum comparet;& id tantum vnum curet, vt ſimpliciter & candidè philoſophetur; quid aliud ei reſtat,quàm vt extrema quadam inopia & egeſtate prematur? quid igitur ineptius, quàm cùm regis officium ſit, opibus ſuis multorum inopiam ſubleuare,& ea de cauſa ſit ei ſumma diligentia laborandum, vt opes ingentes habeat;eas illi artes tradere,quarum doctores inopes et egētes ſunt; an non tandem id eueniet,vt oēs o[illegible]s ſuas imminui & diſsipari ſinat, & ſumma [illegible]rdum inopia diſtringatur? Ex his, quæ [illegible]cta ſunt,colligi certè poteſt,omnes, qui philoſophiæ operam dant, aut inutiles eſſe, aut valdè pernicioſos. Si enim ſine fuco atque fallacijs genus illud vitæ colunt, & Philoſophiæ penitus addicti ſunt; quomodo laborabunt in rebus illis,aut parandis,aut augendis,atque tuendis,quas minimi faciūt? ſi verò ſimulāt ſe eas deſpicere, cùm tamen earum infinita cupiditate teneantur; quid poterit illis pernicioſius excogitari? cùm enim ad ſummā improbitatem,ingenij acumen, & diſciplina non vulgaris adiungitur;tanta vis mali eſt,vt ſuſtineri nō poſsit. Quid enim excogitari poteſt,malititia pręclaris

claris artibus inſtructa & armata valentius, ad remp. euertendam? Homo enim nequã & improbus, ſi fuerit diſertus & eruditus, rempu. dicendo conturbat; & ad quoduis flagitium impellit; & maiore quodam artificio ſcelus occultat; & ita vulnus multò grauius imponit, manifeſtum enim ſcelus facilè aditu prohibetur: at quod in probitatis ficta ſpecie latet, priuſquam animaduerti poſsit, incautos interimit. Sic igitur fit, vt Philoſophi ſimplices & aperti nemini proſint, & ſibi noceant: malitioſi verò atq; fraudulenti reip. plurimum noceant, vt ſibi tantum proſint. Qualis eſt igitur hæc ſapientia, aut ad quem vſum comparanda, quæ quidem eſt vel in bonitate inutilis, vel in probitate peſtifera? Si enim totius antiquitatis memoriam replicare voluerimus, reperiemus ea mala, qubus maxima impia corruerunt; fuiſſe magna ex parte per homines eruditos importata. Pericles em̃, qui fuit auctor belli illius, quod Athenienſium imperium afflxit; Anaxagoræ fuit auditor. Alcibiades patriæ peſtis extitit. Critias ciues ſuos tyrannide vehementer oppreſsit, & vterque eorum operam dedit Socrati. Demoſthenem ſimiliter accuſabãt inimici, quod cauſam funeſti belli ciuibus ſuis attuliſſet, qui quidem Platonis (vt aiunt) diſcipu-

ſcipulus fuit. Magnum argumentum eſt, non eſſe reipu. ſalutare Principes eruditos habere: quod videmus, quantam multis in locis cladem ciuibus ſuis attulerint Principes eruditi. Cùm enim homo omni doctrina perpolitus, ad ſummos honores obrepit, alterutrum frequenter accidit: vt vel quæſtus & compendij gratia remp. in fraudem conijciat; aut ſapiētiæ opinione ſubnixus, temerè de communibus rebus ſtatuat; & ita patriæ firmamenta conuellat. Nihil enim eſt magis ſummæ temeritati finitimum, illa confidentia, quæ ferè ſemper eſt cum ſumma eruditione coniuncta. Quid cùm accedit eloquentia? quis tunc poterit magnitudinem tantæ calamitatis arcere, quanta rebuſp. impendet? facillimè namque eloquentes homines, in quamcūque partem volunt, multitudinem imperitam vi, & impetu orationis impellunt, & in exitium, quoties illis lubet, furibundè præcipitant. Quid illud? Num leue argumentum eſt exiſtimandū, ad eruditionem hanc à rep. repellendam, quòd omnes fermè ciuitates, quæ rerum potitæ ſunt, eo tempore conciderint; quo liberalis eruditio, & philoſophia, & eloquētia, & omniū artium eiuſmodi diſciplinæ, à paruis initijs excitatæ ad ſummum peruenerāt? Reputate quo

tempore Athenienſium ciuitas imperij nau fragium fecit: quo Thebæ, Argi, Cartago, Rhodus, alijque quamplurimi imperioſi populi funditus euerſi ſunt: quo Roma libertatem amiſit. Eo certè, quo philoſophia maximè florebat, & ſumma eloquẽtia dominatũ ſibi in rep. comparabat. Non igitur immeritò cùm Carneades, Critolaus, & Diogenes ſummi Philoſophi, & eloquentiæ laude præſtantes; legati ab Athenienſibus Romam miſsi fuiſſent; Cato eos ſtatim dimittendos & ablegandos cenſuit; ne nouo illo & inſolito doctrinæ politioris genere, & orationis vbertate, & elegantia, indolẽ Romanę virtutis infringerent. Metuebat enim vir prudentiſsimus, ne iuuentus omnem impetum animi ab armis, ad eruditionem traduceret: & quanto vehementius ſeſe ad eloquentiæ ſtudium adiungeret; tantum de bellicæ gloriæ ſtudio, & triumphorum cupiditate detraheret. Quod ſi accidiſſet, nõ dubitabat fore, vt imperium Romanum interiret. Sapienter enim iudicabat id, quod armis, non literis quæſitum fuerat; armis, non literis eſſe retinendum. Vt autem externa linquamus, noſtrorum annalium memoriam repetamus; vt videamus quibus artibus olim Regnum Luſitaniæ creuerit. Num literis? num philoſophię de-

decretis? num eloquentia? Non certè. Omnes enim tunc erant iſtarum artium rudes, & ignari. quinetiã multi viri nobiles, ne legere quidem ſciebant. Attamen illa rudis & inculta iuuentus, duces non eruditos: ſed magnanimos, animo forti, & confidenti ſecuta, in omnibus bellorum tempeſtatibus inuicta permãſit: victricia ſigna in Mauritaniã intulit: multas Solis orientis regiones armis peragrauit: immortaliaq; multis in locis virtutis monimẽta conſtituit. At his temporibus, quibus multi Luſitani ſunt ita culti diſciplinis, vt ad eorum laudem, qui magnum ex illis nomen & gloriã conſecuti ſunt, aſpirare non dubitent: vix ea, quæ ſunt maiorũ virtute parta, retinemus. Vnde planè liquet, agreſtem vitæ cultum, & infantiam eſſe militaris affinem: & munditiam, & elaborati ſermonis elegãtiam, eſſe cum ignauia & timiditate coniunctam. Ergo quemadmodum duris, incultis, horridis moribus imperia comparantur: ita vitæ molli cultu, & immodico literarũ ſtudio, imperij virtute parti opes euertuntur. Quare neſcio, quomodo poſsim eorũ ſententię repugnare, qui cenſent principes literis excolẽdos non eſſe: ſed antiquitatis rudis, & impolitæ moribus imbuẽdos. Aliter enĩ minimè dubitant, quin omnia ruitura ſint.

Eſt em̃ nobis opus impigro & audaci Principe, laboris patiẽtiſsimo, ad pericula belli fortiſsimo, qui poſsit inteſtinum ſcelus ferro ſeueritatis excindere; & hoſtium immanitatem armis & virtute profligare. At literarum ſtudijs, aiunt, animos deſides et ignauos effici, multumq; de vitæ periculo cogitantes. Vt autem orationi noſtræ iam finem imponã, dicã breui, quid mihi in principe deſiderandum eſſe videatur. Primùm quidem opus eſt, vt ſit acer, vehemens & incitatus; ita vt otium ferre non queat, tantoque ſtudio laudis incenſus, vt mortem veriſsimæ gloriæ cauſa vltrò appetendam arbitretur. Deinde illum clemẽtia & bonitate prędìtum eſſe conuenit; vt ſuorum ſibi beneuolentiam conciliet, ſtatumque ſuum amore multorum atque fidelitáte communiat. Deinde is homo ſit, qui odio & amore acriter incitetur; vt & ſcelus vlciſcatur, & virtutẽ pro dignitate remuneret. Illum denique (ne latius, quàm par eſt, vagetur oratio) regem volumus, quẽ, cùm opus ita fuerit, ira commoueat; cura ſolicitet; miſericordia flectat; & à nimia interdum ſeueritate, ad lenitatẽ traducat; qui gazam minimè compreſſam domi cõtineat, ſed eam inſtrumentum benignitatis exiſtimet: nec ad coaceruandam pecuniam hominum ope-

operis abutatur; ſed vt hominũ ſaluti proſpicere poſsit, pecuniam ſibi quærendam putet. Qui denique non ſibi ſe, ſed patriæ natum cenſeat: omneq́ue imperij decus & ornamentum, in virtutis amplitudine collocandum ſtatuat. Hæ virtutes omnes, ſi literis atque philoſophia comparantur, aut ſaltem adiuuãtur, & augentur, nihil prius faciẽdum puto: q̃ vt regem Philoſophis erudiendum tradamus, atq; committamus; illosq́ue, è quorum videlicet diſciplina, tota ſalus reip. pendet, patriæ parẽtes appellemus. Si verò (vt multi dicunt) philoſophiæ ſtudium animos otio corrũpit: ſi humanitatis ſenſu ſpoliat: ſi virtutem etiam debilitat: ſi vel ex arrogantia inuidiam colligit, vel ex immanitate in ſe odiũ concitat: ſi poſtremò, cùm verè ingenuè colitur, inutilis eſt, cùm autem oſtentationis & quæſtus gratia ſuſcipitur pernicioſa; ita vt meritò vel contemptui ſit, vel ſummi ſceleris flagret infamia, nihil certè videtur eſſe à regis inſtitutione magis deteſtãdum. Vt igitur omnis legum atq; morũ nouitas, meritò ſemper inuiſa fuit, vix enim vnquã ſine pernicie reip. totius inducitur: ita hæc noua ratio Principis inſtituendi reſpuatur. Alijs igitur doctoribus illum Principẽ erudiẽdum tradamus; quẽ magnum, Regioq́;

nomine ſatis dignum videre cupimus; qui illum non argumentis obtundant:ſed clarorum hominum exemplis incendant, & ad fidem, ad iuſtitiam,ad liberalitatem, ad omnes lenitatis & clementię laudes erudiant;in eoque neruos omnes intendant, vt regem non modò fortem & ſtrenuum;ſed in omni genere religionis atq; pietatis excellentem nobis efficiant. Hæc autem doctrina magis ex Luſitanię monimentis,quã ex philoſophorum ſcriptis, & inſtitutis petenda eſſe videtur. Nec enim Luſitani reges literis, quibus ſe nunquam dediderũt; ſed armis atque virtute,quam ſummo ſtudio coluerunt, victorias innumerabiles adepti ſunt:nec Philoſophorum argutijs, ſed optimis legibus & inſtitutis rempub. temperarunt:nec eloquentiæ ornamentis, ſed factis egregijs illuſtrati ſunt. Si igitur volumus, vt Sebaſtianus noſter, maiorum ſuorum ſimilis euadat, opera danda eſt, vt à primis annis equitare,venari,iaculari cõdiſcat,& aſsiduè ſe in armis exerceat: vt ſit valetudine firmus, et exercitatiõe robuſt⁹, ad res animosè gerendas alacer; ne vnquã laborem vllum honeſtum fugiat, aut vitæ diſcrimen adire,dignitatis gratia,reformidet.perficiẽdum enim eſt, vt dedecus magis,quàm mortem & cruciatũ exhorreat.

Quod

Quod verò ad literas attinet, legere & ſcribere ſciat, & aliqua ex parte latinos poëtas, & Romanam hiſtoriam attingat; ne omnino rerum earum, quæ ſunt omnibus peruulgatæ, rudis exiſtimetur. Illá verò diſciplinam ſummo ſtudio colat, quæ iuſtitiam continet, qua vna ſalus patræ nititur. Teneat igitur patriæ leges & inſtituta ciuilia, eaque ſibi perpetuò conſeruanda putet; nullam remp. conſiſtere poſſe vllo modo ſtatuat; in qua à legum diuinarũ, & humanarum ęquitate diſceditur, auaritiam odio perſequatur; ſit acer vindex ſcelerum; turpitudinem ignominia plectat; dignitatem & honeſtatem debitis ornamentis afficiat. Illa tamen ei præcipua cura ſit, vt Deum timeat, & tota mente in ſtudium pietatis & religionis incitetur. ſit præterea maximus veritatis cultor, doli atque fraudis inimicus, & omnibus, qui mendacijs innitũtur, infenſus. Hæ ſunt artes, quibus Dei numen placatur: & hominum beneuolentia conciliatur: hoſtes metu abijciuntur: vniuerſaque reſp. firmiſsimo præſidio munitur: & florentẽ atque beatum ſtatũ conſequitur. Hæc igitur omnia qui præſtiterit, minimè doctorum hominũ ſcriptis indigebit. Hæc quidem mihi in præſentia occurrunt, quæ diſputari à multis poſſunt, qui cenſent philoſo-

loſophiæ ſtudium non ſolum Principibus parum prodeſſe; ſed multum etiam obeſſe. Si hæc igitur tu (me autem nominabat) dilueris, magno me beneficio obligabis: tuis enim argumẽtis inſtructus, ijs, quibus philoſophia eſt odioſa & inuiſa, repugnabo. Hic Portugallẽſis ridẽs, quid hoc inqt eſt? Tanta vis eloquentiæ, & tanta copia latitabat inter nos, vt quaſi ex inſidijs homines imparatos opprimeret? Sed vnde quæſo tam multa dicẽdi ornamenta comparaſti? ſcio quidem te multum ingenio valere, & iſtis etiam ſtudijs, quæ multi (vt inquis) vituperant, deditum eſſe: ſed ſuſpicari non poteram, vt tam diu atque tam ornatè diſſereres. Quod ſi legatio iſta recens, qua Romæ perfunctus es, te oratorem reddidit, legationem aliquam eiuſmodi expugnare conabor, vt tecum aliquando certare poſsim. Vnum tamen in primis admirabar, quòd eloquẽtiam parum ornaſti; cùm ipſe tantis illius opibus, vt ex iſta oratione iudicare licet, inſtructus eſſes. Eſt verum, inquit, Tauora ridens: nam & ego identidem me ipſum intuẽs admirabar, & maior quodammodo, & altior fiebam, & gaudio etiam efferebar, quòd exiſtimarem vos admiratiõe quadam defixos eſſe. Poſſum ne, inquã, Tauora abs te beneficium aliquod im-

impetrare? Poteris, inquit ille, omnia, quæ velis, quæ quidem præſtare valeam. Peto igitur, ne ea, quæ à te contra Philoſophiam diſputata ſunt, peruulgare velis. Si enim barbaros, & incultos homines ſine literis, ſine mente, ſine ratione, ſine diſciplina, qui non ſolum Philoſophiam; ſed omnes bonas artes peſsimè oderunt, ſuſtinere non poſſumus, quid facient, ſi hæc dicendi inſtrumenta ad eos detuleris? ſi enim cũ nullo argumento vti poſsint, ſola tamen procacitate, & petulantia ſatis moleſti nobis ſunt; quid eueniet, ſi argumentis iſtis tuis confidere cœperint? Certè nec ego, neque quiſquam alius, qui philoſophiam laudauerit, conſiſtere in loco poterit. Quid ais? inquit ille ridens: Ego ne vllam meæ dignitatis imminutionem fieri patiar? & cùm vobis in dicendo admirabilis viſus fuerim, me continebo, quin omnibus exponam orationem meã, vt ſciant, quantus orator ſim? quiduis aliud à me poſtulare & expectare potes, hoc verò nullo modo faciam. Nec mihi quidquam longius eſt, quàm vt omnes amicos meos participes huius meæ laudis efficiam. Sed expecto, quid ad hæc reſpóſurus ſis. Hic ego, cũ me ad reſpondendum pararẽ, Meneſius anteuertit, inquiens. Non patiar vllo modo Tauora, te ſolum e-

loquentiæ laudem aucupari. Certum eſt igitur mihi, experiri quid efficere dicendo poſsim; maximè verò, cùm multa, quæ à te dicta ſunt, minimè mihi probaueris. Primũ quidem in eo tibi minimè aſſentior, quòd vniuerſam Philoſophiam vituperas: multa enim (vt te credo noſſe) genera Philoſophorum ſunt. Antiquiſsimi enim toti erant in naturæ perueſtigatione, & in inquirendis rerum principijs occupati; quibus ſucceſsit Socrates, qui primus (vt aiunt) Philoſophiam è cœlo auocauit, & ad conſiderationem rationis, atque mentis humanæ traduxit. Hic igitur de recta morum & vitæ conſtitutione; de familiæ diſciplina, de iuſtitiæ ſanctitate; de reip. moderatione rectè atq; ſapienter adminiſtranda quæſiuit. Omnis igitur illius doctrina, minimè ad oſtentationem ingenij; ſed ad beatæ vitæ rationem pertinebat. Ab illo autem fluxerũt multæ Philoſophorum ſectæ; inter ſe plurimum & verbis, & ſententia diſsidentes: quæ tamen, quòd attinet ad vitæ diſciplinam, bifariam diſtingui atq; diſtribui poſſunt. Alteri namque ſenſus eripiebant, & humanitatem hominibus detrahebãt, qui nõ immerito à multis exploſi & eiecti ſunt: alteri verò ad rectum vſum ipſarum effectionum, quæ ſunt nobis à natura tributæ,

diſci-

diſcipulos ſuos inſtruebant: & illi quidem, vt opinor, Stoici; hi verò partim Academici, partim Peripatetici erant appellati. Erat autem hæc Academicorũ & Peripateticorũ diſciplina ſapiens, & verecunda; & multis ingenij opibus inſtructa; & ſatis ad humanam vitam accommodata. Non enim erant ij Philoſophi, qui orbarent hominem ſenſibus: ſed quemadmodum ſenſibus vti conueniret, ſapienter & commodè diſſererent: non extrahebant radicitus opiniones natura inſitas; ſed in quem finē eſſent omnes affectiones animi referendæ, diſputabant: nec erant autores ſtuporis, & immanitatis; ſed clementiæ, & lenitatis, & moderationis, in qua vna, omnē vitæ dignitatē, & conſtantiã ſitam eſſe ſtatuebant: nec aliena (vt inquis) lingua vtebantur, ſed vulgari & vſitata: nec neglecto & obſoleto cultu veſtiebãtur, ſed eo, quo ciues ſuos ornatos eſſe videbant. Cumq; ingenio & diſciplina præcellerent, ſe tamen in oratione, & veſtitu ſui tēporis moribus accõmodabant, & ita ſe in eorum ſenſibus inſinuabant, vt facilè homines ad ſe amãdos allicerent. Nõ pauci igitur ab ea diſciplina principes extiterũt, qui & bellicis artib⁹, & pacis ornamētis ſummã laudem, & gloriã cõſecuti ſunt. Vt igitur fatear eam philoſophiam, quę homi-

minem humanitate ſpoliat,eſſe principibus indignam: ita cenſeo illam, quæ eſt magiſtra pudoris, & honeſtatis, & ciuilis ſocietatis, & bellicæ etiam virtutis,eſſe principibus inſtituendis aptiſsimam. Non enim lucem & celebritatem fugit,non famam negligit, non ſolitudinẽ & tenebras ſequitur: ſed totum ſe dat ad erudiendos homines, & omnes ciues inter ſe legibus & inſtitutis, & fœdere ſocietatis aſtringit. Illud tamen Neoptolemi valdè probo, Philoſophari placet, ſed paucis; nihil eſt enim in omni principum vita, moderatione præſtantius. Te igitur, cùm eas artes enumerares, quibus reges à pueritia ſunt inſtituendi, valdè admiratus ſum; ꝗ id omiſeris, in quo tota boni regis laus collocanda eſt. Quid illud eſt? inquies, Modus, & tẽperatio quædam, quæ ſi nõ fuerit adhibita,nullum ſtudium, quamuis honeſtum & laudabile natura ſit, laudari iure poterit: omne id namq; quod modum tranſit,eſt in vitio ponendum. Rectè quidem tu atque ſapienter, metuebas ne rex nimis ſtudio literarum deditus, ita earum voluptate teneretur,vt à libris aucl- li non poſſet. Quid ſi aliquo alio ſtudio nimis etiam teneatur? non idem omnino incommodum eueniet? imò multo grauius, quò magis multa ex illis ſtudijs,quę recenſuiſti,

ſuiſti, ſunt ab humanitate diſiuncta: hoc enim negare nó poſſumus, ſtudia literarum homines etiam natura feros & truces, ab agreſti quadam immanitate traducere: vnde id euenire cernimus, vt quò quiſque magis ſe ad bonas literas applicat, cò magis clemens atque benignus euadat. Si igitur ſtudium illud, quod ad omnem humanitatem excolit, cùm immoderatè ſuſcipitur, vituperandum eſt: quid erit de illo exiſtimãdum, quod non ad humanitatem erudit; ſed potius naturâ ſua in animis feritatem quandam ingenerat? De palæſtra quidem ſileamus; nam tam indigna regia maieſtate eſt, vt verbis explicari non poſsit. Omne autem, quod maieſtatis, & dignitatis non eſt, nullo modo cenſeo in regum educatione permittendum: niſi tu fortaſsè pulchrum cenſes, regem ſuorum manibus vexari, & corporis etiam totius nixu premi, & impelli, & contorqueri, atq; poſtremò in terram proijci. Quod quidem non ſolum indignũ eſt; ſed etiã aſſuefacit quemuis hominem nobilem, regem contemnere, quem proſtrauit; vel ſaltem cum quo ſine verecũdia luctatus eſt. Vis præterea vt rex æquitare, venari, iaculari condiſcat, & ſe frequenter in armis exerceat. Quod corpus regis his ſtudijs exercendum putas, lau
do:

do;quod nullum illis modum præfinis, vitupero. Si enim rex, vt primùm de venatione loquar, ſyluas atque nemora aſsiduè peragrauerit, vt beſtias veſtigijs omnibus perſequatur, ſummamque laudem in illarum ſtrage conſtituerit: eueniet tandem, vt regem ferum & agreſtem habeamus, ad omnemque regiam diſciplinã prorſus indocilem. Tales enim plerumq; euadimus, quales ſunt ij, cum quibus viuimus, vſq; adeò, vt ſi feras etiam multùm ſectati fuerimus, ſit etiam neceſſe mores noſtros paulatim efferari. Si rex igitur aſsiduus in venatione fuerit, & multum de nemoribus, & luſtris, & de ferarũ latibulis, & de canibus atque venabulis cogitauerit: humanitatem tandem exuet, & pro clementi atque benigno Principe, ferum & inhumanũ ſe præbebit. Deinde qui venationibus aſſueſcũt, difficillimè ab ea voluptate retrahuntur: cùm verò reges vt plurimum, ſint magis voluptatibus ſuis obſequentes, quàm reliqui homines: eueniet, ſi fuerint nimis dediti venationibus, vt nemo poſsit illos à ſyluis abſtrahere, vt negotia tranſigant, & regium munus adminiſtrent. Adde poſtremò falſam illam virtutis opinionem, qua ſibi principes aſſentantur, cùm fugientem beſtiam perſequuntur, eamque venabulo

con-

coniecto tranſuerberant: nihil enim exiſtimant eſſe ſibi reliquum ad ſummam laudem, eamque virtutis indolem, quæ erat ſtudijs militaribus incitanda, in ingentis apri cæde, aut in magni cerui lethali vulnere conſumunt, & quaſi ſit iam ab illis egregiæ virtutis ſignum datum, neque hoſtes, neque bella cogitant, nec vllum ſibi trophæum proponunt, nec ad vllam laudem Imperatoriæ laudis aſpirant. Quod etiam de ludicra armorum exercitatione dicendum eſt. Princeps enim, qui nimis diu in eo ludo verſatur, præter modum durus & agreſtis efficitur; & præterea laude gladiatoria contentus, optimi Regis laudem minimè quærendam exiſtimat. Id igitur in primis regi præſcribendum eſt, ne nimis ſe vel in venatione, vel in armis exerceat; in omnibusque rebus modum illum ſeruet, in quo tota virtutis atq; laudis præſtantia conſiſtit. Literarũ verò ſtudium, ita cum corporis exercitatione coniunctũ eſſe cupio, vt neq; nimium ſtudiũ literarum, ſine corporis exercitatione, corpus ipſum frangat, atq; debilitet: neq; corporis exercitatio ſine literis animũ omni humanitate ſpoliet. In eo verò, quod dixiſti omnem curam eorũ, qui reges inſtituunt, in eo collocandã eſſe: vt eos ſummo ſtudio religionis imbuant, te reprehendere non poſſum:

con-

conſtat enim omnes virtutes religionis gremio, atque ſinu contineri. Sed vide quid illis reſpondendum exiſtimes, qui ſtatuunt eſſe quendam religionis etiam modum, ſicut rerum aliarum; quem qui tranſgreditur, periculum eſt (vt aiunt) ne oĩa officia conturbet. Vtar aũt illorum rationibus. Qui enim nimiam operã in religione procuranda conſumunt, & ſic numen exhorrent, vt nihil agere, nihil moliri, nihil decernere audeant, quomodo poterunt remp. adminiſtrare? partim enim quia nullum eis tẽpus à religionis cultu vacat; partim quia dies atque noctes attoniti, Dei metu deſtinentur, nullum neque publicum, neque domeſticum munus obire poſſunt; nec vllam vitæ tranquillæ partem ſuſcipere, nec enim acer in bello, nec in inſidijs explorandis induſtrius; nec in augenda re familiari diligens, nec in gerendo negotio callidus is eſſe poteſt, qui nimis eſt vinculis religionis impeditus; ſemper enim horret, et tremit, & ſi pedẽ extra numerũ mouerit, ne in grauem Dei offenſionem incidat, extimeſcit. Quare nimiam iſtam religionem illis relinquendam eſſe dictitant, qui ſe totos ab hominum turba, & à negotiorum moleſtia remouerunt: vt omni cura ſoluti, liberius poſſent Deum pro omnium ſalute vene-

venerari, quorum quidem ego pietatem admiror, non tamẽ ita, vt ea reges noſtros implicari pulchrum arbitrer. Non enim omnes omnia decent. Quod enim vni generi hominum decus & dignitatem adiungit: alteri inſignem labem dedecoris aſpergit. Si enim cantor publicè clariſsima atq; ſuauiſsima voce cecinerit; aut ſi gladiator in publco ſpectaculo ſtrenuè decertauerit; aut pictor penicillo quam volet formã expreſſerit; laudem certè quilibet eorum arti ſuæ cõſentaneam aſſequitur: at rex ſi ſimile quidquam deſignare voluerit, non mediocri ignominia deformabitur; nec enim fieri poteſt, vbi muneris alieni dignitatẽ conſequi ſtudet, vt ſuã retineat: ad hunc autẽ modum neceſſe eſt, vt quod certum genus hominum religionis ſanctiſsimæ ſacris alligatum exornat, multũ de regis honeſtate diminuat. Videte autem quo nomine laudemus eos, qui religionis gratia cœtus hominum reliquerunt: quòd omnes opes, & voluptates aſpernati ſint, quòd omnia humana contempſerint, quòd ad rerum cœleſtium cupiditatem exarſerint, quòd in vita manentes ex hac tamen vita quodammodo exceſſerint, vt tota mente in cœlo verſarentur. Quid igitur? Feretis ne vos regem, qui lucem hominum atque

E cele-

celebritatẽ vitet? qui opes omnes aſpernetur?q ſenſus humanos repudiet?qui neque negotium vllum ita gerat,vt appareat eum animo præſentem eſſe,neque caſus humanos ad ſe ptinere arbitretur? Nullo modo. Qui enim cũctas opes humanas deſpiciũt, quo tandem modo atque ratione res humanas moderabuntur? Et qui homines fugiunt,quo pacto hominibus imperabunt? Quapropter non modò erit hæc nimia religio parum decora regibus, ſed etiã periculoſa & infeſta. Quoties enim ei religio oblata fuerit, quòd ſæpenumerò illis euenire neceſſe eſt, qui valdè ſupſtitioſi ſunt, hęrebit,& titubabit,& implicabitur,nullũque exitũ inueniet. Si verò belli motus increpuerit,quo animo ſe ad bellum comparabit,is,qui omnia, propter quæ homines inter ſe bella gerunt,deſpicit atq; contemnit? Nec enim vt gloriam quærat, quã valdè negligit: nec vt vectigalia tueatur, quæ minimi pendit: nec vt iniuriã perſequatur, in cuius obliuione pietatis ſummam ponit, bellum animosè ſuſcipiet:neque is erit poſtremò,qui cùm omnia agi, atque ferri viderit, id admodum moleſtè patiatur, cùm nulla grauis cura animũ illius perturbet, q ſupera tantũ atque diuina ſpectat, neq; eſt magnopere de commodis huius vitæ ſolicitus.

citus. In omni igitur negotio, ſiue ad iuris adminiſtrationē, ſiue ad belligerandi ratio nē pertineat, ita ſuperſtitione conflictatus hærebit, vt nihil expedire poſsit; ſic autem dum iniectis animo ſcrupulis nihil explicat, & recens aliquod negotium, negotijs vetuſtis adiungitur; & alię res expediēdę, alijs vel neglectis, vel impeditis accumlanī: tanta multitudine negotiorum obruitur, vt omnem curam reip. conſtituēdę, deſperatiōe fract us abijciat. Et reuera quidquid pigritiam regibus affert, in ſummis eſt malis numerandum. Id enim eſt, quod vires animi frangit: corporis valetudinem atq; robur debilitat: maieſtatē regis imminuit: veterem diſciplinā corrumpit: iuuentutem luxuria atque delitijs effœminat: hoſtes feroces & infeſtos efficit: omniaq; tandē firmamēta reip. labefactat. Cū verò nimia religio cauſam huius inertię atq; pigritiæ afferre videatur, minimè mirandū eſt, ſi homines cùm principes ſuos nimia religione teneri & impediri perſpiciunt, id moleſtiſſimè ferunt, & de illorū ſupſtitione aſsiduè conqueruntur. Quid igitur? inquies, tu regiū eſſe putas religionē negligere? Minimè verò. Chriſtianus enim ſum, nullūq; tā immane facinꝰ eſſe puto, qđ ſit aliqua ex parte cū religionis negligentia comparandū.

Illud tamen dico, quemadmodum rerum aliarum, ita & religionis eſſe modũ: quem qui tranſgreditur, ſimiliter eſt in vitio, atq; ſi nimis timeret, vel nimis auderet, vel nimis amaret, vel odio nimis duceretur, vel ad rem nimis attentus eſſet, vel nimis in re familiari diſſolutus, vel denique (ne omnia perſequar) in aliqua re alia medium illud minimè teneret, in quo eſt tota virtutis ratio conſtituta. Placet enim in primis Horatianum illud,

Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines:
Quos vltra citraq; nequit conſiſtere rectum.

Vt igitur facinus eſt infandum, religionẽ ſpernere: ita nõ leue flagitiũ principis eſſe multi iudicãt, immodica religione diſtineri. Illi quidẽ, quibus hoc vnum munus aſsignatũ eſt, qui ne quid aliud facerẽt, ſeſe ab hominum multitudine ſegregarunt; eò conatus omnes comparent, vt ſummo ſtudio res diuinas peragant, totoque animo in religionem incumbãt; ita tamen, vt modum etiam, quem debent in genere ſuo conſeruare, prudenter adhibeant. At rex, cui tantum munus impoſitum eſt, vt infinita propè negotia in regni procuratiõe ſuſtineat, cùm diei principium fuerit à modicis precibus auſpicatus, re diuina per ſacerdotem ritè peracta, ſtatim ſe ad res ſtrenuè gerendas

das

das accingat: intelligatqúe vitium minſ-
mè ferendum principis eſſe, à negotijs pu-
blicis obtentu religionis auocari. caueat
deinde, ne dum alienum officium exequi-
tur, & ſuum negligit, vtrumque peruertat.
Omnis enim Reipub. interitus, in munerũ
perturbatione conſiſtit. Dum enim quili-
bet ſuum negotium non facit, ſed alienum
officium atque munus vſurpat, nihil rectè,
nihil ordinatè fieri poteſt: ſed omnia per-
turbari, & commiſceri neceſſe eſt, & ita tã-
dem Rempub. fractam atque dilaceratam
diſcordijs extingui. Vt enim ſutor artem
ſuam tueri minimè poterit, ſi ſimul tonſor
eſſe velit, neque rurſus tonſor in arte ſua
commodè verſari, ſi ſimul calceos facere
diſcat: & ſimiliter in reliquis eiuſmodi ar-
tificijs, qui neglecto ſuo, alienis operam
dat, omnes, quantum in ſe eſt, illas artes,
in quibus ſibi elaborandum eſſe putat, e-
uertit: ita in publicis muneribus, qui plus
vno fungi cupit, & plura onera ſubire non
dubitat, oneribus ipſis cum magna Reip.
pernicie ſuccumbit. Itaque peſsimè agitur
cum Repub. in qua miles officium merca
toris vſurpat, & imperator cum publicanis
ſocietatem coit, & ſcriba exercitum inſtru-
it; & denique, ne plura recẽſeam, tanta te-
meritas & inſolentia in Rep. dominatur, vt

quilibet eorũ, qui certo muneri præeſt, officio ſuo minimè contentus, reliquos magiſtratibus ſuis pellere nititur, vt ipſe ſolus omnes adminiſtret. Multa enim tunc incõmoda reip. ſubeunda ſunt: Primũ enim natura humana nõ patitur, vt vnus homo ad multa ſimul natus & aptus ſit. Deinde in eo tantũ munere verſari poſſumus, in quo multũ operæ & ſtudij conſumpſimus. Deinde vt ſimus ad omnia nati, & in multis artibus diu atq; vehementer exerciti, quod fieri non poteſt: vt id tamen fieri poſsit, negotiorũ multitudine diſtentus animus, nullum poterit feliciter expedire, cũ in nullo queat tota mẽte verſari. Multa igitur malè gerat opus eſt, qui multa ſimul gerẽda ſuſcipit. Ergo cùm aliquis multa ſimul onera ſuſtinere vult, ſuũ officiũ non facit, & aliena conturbat, officiorumq; omniũ rationẽ & ordinẽ peruertit. Graues deinde offenſiones excitantur, cùm honoribus digni, quorundã impudentia, qui ſibi omnia ſumunt, ab omni reip. adminiſtratione repelluntur: tũ quod eſt neceſſario cõſequens, ciuiles diſcordiæ atq; peſtiferæ diſſenſiões oriuntur. Poſtremò chaos illud antiquũ, à viris olim eruditis excogitatum, exiſtet, cũ omnia, quæ erant diſtincta locis, deſignata ratione, & modo atq; ordine diſtributa;

quo-

quorundam hominum auaritia, temerita-
te, & ambitione inuerſa, perturbata, & con
fuſa fuerint. Ergo cùm tantum malum of-
ficiorũ confuſio cõmunibus rebus impor-
tet, quid fieri poterit amẽtius, quàm regẽ,
quaſi minimum ſibi negotium datum ſit,
alienis negotijs, atque muneribus impli-
cari? Quod ſi negotium aliquod eſt, nimis
ab officio regis alienum: id videtur multis
eſſe, quod ad religionũ curam atq; mode-
rationem pertinet. Si igitur rex nimio ſtu-
dio religionis negotia tractare cœperit,
Rempub. pro dignitate tractare non po-
terit: religionis igitur negotia, religioſis
hominibus adminiſtranda relinquat: ipſe-
que munus ſibi commiſſum vigilanter ad-
miniſtret: intelligatq; regis religionẽ præ-
cipuè in hominibus benignè audiendis; in
negotijs ſtrenuè conficiẽdis, in bellis for-
titer adminiſtrãdis; in beneficijs largè atq;
munificè (ſi cõſiſterint merita) conferẽdis,
collocãdam eſſe. Illa namque ſanctiſsima
religio habẽda eſt, quæ in ꝓprij cuiuſlibet
muneris, & officij perfunctione conſiſtit.
Rex igitur, qui officio ſuo egregiè functus
fuerit, nõ multũ certè hominibus religio-
ni conſecratis, de ſanctitate concedet. Se-
cus aũt, ſi ſe nimiũ eorũ rebus immiſcuerit,
& ad eorũ inſtituta penitùs cognoſcenda

mentem & intelligentiam cõuerterit; propriam Regis ſanctitatem conſeruare non poterit. Hæc quidem ſunt, quæ à multis hominibus prudentia, & autoritate præſtantibus diſputari ſolẽt, qui de immodica principum noſtrorum religione aſsiduè conqueruntur. In eo verò, quod dixiſti, ad Regis officium pertinere, leges & inſtituta ciuilia noſſe: velim intelligere quæ ſit tibi mens & ſententia. Num putas Reip. Principem eſſe diſciplina iuris ciuilis imbuendum, vt quaſi quidam leguleus veterator & callidus, formulas actionũ componat, & cum ijs, qui iuris prudentes haberi volunt, acutè diſceptet? Quid eſt autem quæſo, quod magis dignitatem illius diminuere aut benignitatem deprauare poſsit illa ſcientia? quam qui profitentur, in rerum minimarum ſtudio verſantur; & lites acri contentione perſequuntur; & ſummam diſciplinæ ſuæ laudem in malitia & fraude conſtituunt. Is enim ſummus iuris conſultus habetur, qui facilimè poteſt acumine ſuo leges ad libidinem ſuam interpretari. Cùm igitur abeant ſtudia in mores (vt inquit ille) ſi Rex fuerit eorũ diciplinis eruditus, neceſſe erit, vt illorũ argutijs & ſubtilitate delectetur, vt ſtudia belli, & ornamenta pacis omittat; vt quo iure, quáue in-

iuria

ſuria lites ſubditis ſuis intendat; vt ita in iudicijs prauiſsima ratione dominetur. Regem igitur habebimus animo minuto & anguſto, rem ſuam litibus atque calumnijs augentem: omnem mentem ſuam in iudiciorum fraudes & inſidias conferentem: neque quomodo de hoſtibus victoriam conſequatur: ſed qua ratione ciues bonis euertat, callidè & argutè cogitãtem. Nihil igitur minus conuenit, quàm Regem iſtis artibus infici, quæ vel regium illius animũ ab ampliſsimarum rerum cogitatione, ad minimarum ſtudium traducant: vel naturam illius ſimplicem atque benignam, malitioſam, & ſordibus auaritiæ contaminatam reddant. Quare ſi fieri poteſt, iſtis Iureconſultis aditum ad Regem præcludamus: ne illius bonitatem aliqua contagione inſitæ prauitatis inficiant. Nec enim pertinet ad Regis officium ius dicere, ſed eos iudices dare, qui verè & incorruptè iudicent: nec ingenij acumẽ in explicatione dubij & controuerſi iuris oſtentare: ſed in eos, qui leges à vero ſenſu detorquent, animaduertere. quod quidem non tam iuris diſciplina, quàm recto mentis iudicio, & diligenti rerum examine cõfici poteſt. Quidquid enim ſimplex & rectum eſt, & diuino & humano iure ſancitum, facilè in mente

cuiuſuis hominis benigni atque prudentis inſidet, quod auté eſt callidum & fraudulentum, natura reſpuitur, neque poteſt vllo modo ſtabilem ſedem in ſenſu bonæ mentis habere. Quod ſi tamen exiſtimatis non ita commodè poſſe regem in improbos vindicare, niſi fuerit aliquo modo & ratione diſciplina iuris ciuilis inſtitutus, non valdè repugnabo: dum modo illa moderatio conſeruetur, quã in omnibus ſtudijs regibus maximè retinendã cenſeo, in hac arte præſertim, in qua plerumq; cernimus, nimium illius ſtudium eſſe peſtiferum. Qui enim mediocriter eruditi ſunt, non tantum habent artificij, vt legum ſimplicitatem variè flectant, & hûc & illûc ad libidinem ſuam cõtorqueant. At qui magnos in hac diſciplina progreſſus habét, hoc ſunt artificio ſummo conſecuti, vt quidquid velint, legibus omnibus decretum eſſe diſputent, & in quamcumque partem ſe conferunt, pro ſe iura omnia facere defendat. Vnde colligitur nimium iuris ciuilis ſtudium eſſe fallax, & litigioſum, & infeſtum, & ipſius iuris & æquabilitatis inimicum. & reuera iuris & æquitatis ratio, ſic eſt cõmunibus ſenſibus infixa, vt nemo ſit (dum modo aliquid valeat ingenio, & mẽtem cupiditate cæcatam non habeat) qui

non

non mediocri diſciplina adiutus, facillime poſsit, quid iuſtum & æquum ſit, mente & cogitatione percipere. Qui igitur totam ætatem in iuris ſtudio conterunt, non tantam operam in eo poſuiſſent, ſi bonum & æquum tantùm in iuris ciuilis explicatione ſpectarent: quod quidem in promptu eſt, & facilè cognitione comprehenditur, ſed id agunt & moliuntur, vt rebus clariſsimis tenebras offundant, vt ipſi in maiore honore ſint, ſi viſi fuerint in arte difficilima verſari; & facilius poſsint oſtentatione diſciplinæ ſubnixi, hominibus imperitis illudere, & ad emolumentum & quæſtũ omnia iura reuocare. Itaque ea, quæ poſita, & firmè conſtituta erant, cùm lubet, reuellunt, quæ verò erant ſublata, reponunt; quæ contexerant, retexunt; & vim rebus optimè cogitatis & ſancitis intendunt, inuertunt, & immutant, fraudes & inſidias concinnant, atq; nimia plerumq; ſubtilitate, perficiunt, vt quod iuſtum & pium eſt, iniuſtum & nefarium eſſe videatur, & quod nefariũ & impium eſt, debitum & pium officium exiſtimetur. Vnde concludi poteſt, quidquid eſt in ſtudio iuris ciuilis acutum, & ſubtile nimis, varijsq; difficultatibus implicitũ, eſſe fraudulẽtũ, & pernitioſum, & ad hominũ vitã peruertendam, improborum acumine

compa-

comparatum: & ea de cauſa à Regum diſciplina et inſtitutione maximè deteſtandũ. Illa autem mediocris iuris cognitio, quæ Regibus vtilis eſt, facile ex negotiorum incidentium multitudine, & ex doctorum hominum vſu atque ſermocinatione comparatur. Non eſt igitur opus, vt Rex diſciplinam iſtam ex libris hauriat, ſed eorum mentem, qui in illa ſunt cum laude verſati, diligenter inquirat: eamque ſententiã magis comprobet, quæ non tam ſubtilis eſt, quàm æquitate nixa, & lege ſempiternæ, q̃ animis inciſam gerimus, accõmodata; nec enim Regis officium eſt, iudicijs præeſſe, ſed iudicibus, qui leges venales habẽt, pœnas, quas merentur, imponere: quod quidem non magnam iuris cognitionem, ſed magnum animum, & vigilantem, & ſtudio publicæ vtilitatis incenſum requirit. Nec illud quidem prætereundum eſſe videtur, quod dixiſti, Regem eſſe debere veritatis obſeruantiſſimum. Fateor equidem facinus eſſe, plerumque mentiri, fidem datam fallere, & in cõditione atq; pacto non manere; ſed incidunt ſepè tempora, in quibus non poſſis ſtare promiſſis, ſine magno Reipub. detrimento: tunc igitur, Rex aut Reipub. curã abijciat, opus eſt; aut multa ſubdolè atque verſutè moliatur. Scitum eſt enim

nim illud Lyſandri dictum, cùm illi quidã exprobraret nimiam in gerẽda Repub. calliditatem, diceretq; minimè conuenire illis, qui eſſent Herculis ſatu procreati, mentiri: imò ſanè, inquit, ille ridens, nã Hercules ipſe hoc primus excogitauit, vt quoniam leonis pelle totum corpus tegere non poterat, vulpis pellem aſſueret. Hoc autẽ ille non modò dixit, ſed etiam præ ſe tulit: neq; quidquam genere ſuo indignum exiſtimauit, quod ad augendam Remp. pertineret. Et profectò tãta eſt caritas patriæ, vt omnis etiã interdum turpitudo, gratia illius ſubeunda videatur. Quanquam multi Reges id non tam patriæ amore, quàm ſuæ dominationis augendæ cauſa faciunt: & tamen mentiendo, non ſolum nullam infamiam ſuſcipiunt: verùm etiã ſimul cum virtutis & induſtriæ fama, ingenij atq; prudẽtiæ laudem conſequuntur. Illi verò, qui ne fidem fallant, imperium augere nolunt, vt ſtulti, & nimis ſimplices irridentur. Infinitum eſſet, ſi vellem recenſere Principes, hominum eruditorum monumentis celebratos; q multò plures nationes dolis & fraudibus, quàm aperto marte ſub imperium ſubiunxerũt. Vt enim quiſq; eorũ maximè ingeniũ ad malitiã acuebat; & ſine vllo reſpectu ad fidem, id tantum, quod ſibi vtile fu-

futurum eſſet, acutiſsimè prouidebat; ita maximas opes ſibi, cum amplitudine nominis & gloriæ comparabat. Sed quid eſt opus nimis antiqua referre? Repetat animo, qui volet, quot bella noſtra memoria inter Chriſtianos Principes mota ſint; quoties induciæ factæ, aut pacis fœdera ſancita. At quandiu fœdera valuerũt? tantiſper certè, dum fœderis religionem vtilitatis ratio confirmauit. at vbi primùm aliqua ratio vtilitatis, cui pax impedimento fuiſſet, obuerſabatur; omnem repentè cõiunctionem ſpecies vtilitatis oblata dirimebat. Non loquor de fide Punica, non de Turcarum perfidia, non de Tyrannorum immanitate: quorum imperium eſt fundatum ſcelere, nixum mendacio, fraude atque periurio ſtabilitũ: de Principibus Chriſtianis loquor, & de ijs Principibus, quorum nomem haud eſt aliqua impietatis infamia maculatum. Si enim videritis, quo iure multi ex illis in alienas vrbes inuaſerint; qua mẽte fœdera violauerint; quo impetu contra interpoſitam fidem armis in alienas opes inuecti ſint; intelligetis planè Regem, omnem fidei religionem, vna vtilitate metiri. & tamen in ore hominũ ſunt, & eorum nomen per omnes regiones cũ omnium admiratione peruagatur: quod
tamen

tamen minimè probo, neq; més mea, cum multitudinis amentis opinione conſentit. Illud tamen dico, eos Principes, qui, cùm Reip. ſalus poſtulauerit, fidem datam neglexerint, ſummis eſſe laudibus efferẽdos. Si enim ꝓpriæ vtilitatis ratio facit, vt fides ſine dedecore à Regibus violetur; quid eueniet, cùm patriæ ſalus atq; dignitas eos ad fidem frangendam impulerit? Quamquàm ij, qui ea gratia fidem nõ ſeruant, vt patriæ ſuæ cõſulant, non fidem produnt, ſed inuiolatam conſeruant: magis enim fidem patriæ obligatam habent, quàm illis ipſis, cum quibus fœdera percuſſerunt. Is igitur, qui cum patriæ peſte, atque pernicie fidem ſeruãdam putat, multò maius in ſe perfidiæ crimen admittit, quàm ſi fidem omnibus fœderibus obligatam violaret. Perfidus namq; is maximè putandus eſt, ꝙ Reip. ſibi cõmiſſæ ſalutẽ negligit; negligit porrò ſalutẽ Reip. qui fidem tuetur, cũ illã fidei conſtantiã patriæ pernicioſam fore videt. Vt igitur medici, quibus nihil eſt aliud propoſitũ, quàm ægroti ſalus, ſæpè mentiuntur, vt leuẽt ægritudine eos, quos ſanare cupiunt: ſic etiam principes, quibus patriȩ ſalus incumbit, mentiri interdum debent, vt patriæ ſaluti proſpiciant. Quemadmodum igitur de religione diximus, ita cenſeo de veritatis, atque fidei ſtudio

dicen

dicendum, eſſe modum illum principibus in ſtudio veritatis adhibendũ, ne, dum fidei gloriam quærunt, nomen prudentiæ atque ſanitatis amittant. Illud igitur (Nihil nimis) quod vitã omnem cõtinet, eſt etiam in fidei conſeruatione retinendum: ne videlicet, dum fidem alienis ſeruamus, fidem datam ijs, qui in noſtra tutela atque præſidio latent, nefariè violemus. Vt autem omnia breui comprehendam, ita regem venationibus oblectari volo, vt non ferus & agreſtis euadat: ita armorum ſtudio teneri, vt nõ proximè ad naturam gladiatoris accedat: ita literis operam dare, vt non otio atque deſidia langueſcat: ita religionem colere, vt ſuperſtitione minimè conflictetur: ita iuris ciuilis cognitionem capere, vt à iuris conſultorum fraudibus vehemẽter abhorreat: ita fidẽ cõſeruare, vt, id cũ communis vtilitas flagitauerit, fidẽ violare non dubitet: & in omni deniq; vitæ officio, illã mediocritatem tenere, in qua quidem omnẽ regni ſapienter adminiſtrandi rationem collocandam arbitror. Itaque is, meo quidem iudicio, erit princeps omni laude cumulatus: qui in omnibus ſtudijs, & cogitationibus ſuis, & in omnibus officijs, in omnibus denique reip. patribus adminiſtrandis, modum & ordinem tuetur, nec vnquã

à ra-

à rationis moderatione recedit. Cùm igitur multa Tauora noſter, de regis inſtitutione præclara dixerit, id ſanè ſum admiratus illum omiſiſſe, quo omnis regia diſciplina continetur. Hæc cùm Meneſius peroraſſet, ſum ſanè conturbatus, quòd erat mihi ſimul & Tauora refellẽdus, & Meneſij etiam tam diligens, & tam accurata oratio diſputatione refutanda. Sed cùm Solis ardor nos iam, vt inde abiremus, admoneret, & Georgius Bethlehemiticus vir, & literis, & religione inſigni præditus, & mecum amore non mediocri coniunctus, ad prandium vocaret; factũ eſt, vt Tauora atq; Meneſius in villam Emanuelis Portugallenſis, cum Franciſco Portugallenſi diſcederent: ego verò in religioſorum triclinium cum Georgio me conferrem, ab illis tamen poſtulaui, vt poſt meridiem in eundem locum conueniremus, vt poſſem, refrigerato iam Solis ardore, liberius ad omnia, quibus in me fuerant inuecti, reſpondere.

DE REGIS INSTITVTIONE ET DISCIPLINA,

LIBER SECVNDVS.

EOdem igitur die poſt meridiem, vt fuerat inter nos cõſtitutum, in eundem locum venimus, atque poſtquàm conſedimus, ego ſic ſermonem, ad quem iam paratus veniebam, inſtitui. Non poſſum ſatis ſtatuere, an maiorem ex orationis veſtræ elegantia voluptatem acceperim; an ex neceſsitate, quæ mihi impoſita eſt, reſpondendi, moleſtiam. Elegantia enim & copia tanta fuit, quantam in hominibus noſtris ineſſe nunquam ſuſpicari potuiſſem; neceſsitas autẽ, quæ me premit, ea eſt, vt niſi veſtræ expectationi ſatisfecero, ſit mihi infantiæ dedecus ſubeundum: in tali præſertim cauſa, in qua non ſit mihi ſolum pro mea exiſtimatione dimicandum; ſed patrocinium etiam philoſophiæ ſuſcipiendum, ne vllo modo à regis familiaritate repellatur, & à regni finibus exter-

exterminetur. Et quoniam nõ omnia, quæ dixiſtis, mihi refutãda puto, multa namque ſanè prudenter attuliſtis, quæ multa regiæ virtutis ornamenta continent: ijs tantùm, quæ regiæ amplitudini obſtare videntur, repugnare contendam. Sed vt id commodius fieri poſsit, principio altius repetito, ſermonem exordiar. Primùm igitur quærendum eſt, ſit ne aliqua diſciplina, qua inſtitui, & informari debeat is, ad quem omnis reip. moderãdæ poteſtas deferenda eſt; an nulla omnino ſit. Si nullam eſſe dixeritis, vehemẽter admirabor. Quid enim magis abſurdum eſt, quàm cùm ne faber quidem vllus eſſe poſsit, niſi prius multam operam det artifici, qui artificio illo præcellat; exiſtimare, ſolum regis officium, ſine vlla ratione atque diſciplina conſtare? Num Regis munus eſt ludus quidam, ad quem ſunt principes ſine vlla doctrina perducendi? an illud potiùs, quo nullum, aut grauius, aut amplius excogitari poteſt? quid, quod ne in ludo quidem poterit aliquis concinnè, & eleganter ſine aliqua diſciplinę ratiõe verſari? nec eñ pila ludere, neque choros ducere, neq; perſonã agere, neq; ludicrũ aliquod munus exercere quiſq̃ venuſtè poteſt, niſi id multò antè didicerit, atq; meditatus ſit. Itáne verò ludos ſpectare nõ

rare minimo cū periculo licet, cauere diligentiſsimè, ne rex extra numerum pedem moueat: in re autem maxima & ampliſsima, in qua ſine totius Reipubl. periculo peccare non licet, non maximam diligentiam adhibere, ne quid rex contra præſcriptionem rectæ rationis efficiat? Cùm enim omnis ſtultitia periculoſa ſit, tùm Regis amentia non vni tantum homini, neque paucis, ſed toto regno periculum extremi dedecoris, & euerſionis intendit. Et quamuis nullum aliud periculum impenderet, niſi illud, quod eſt in imperij contemptu, atque negligentia conſtitutum: id tantum eſt, vt totam rempub. euertat. Nulla enim reſpu. nulla multitudo, neque domus quidē vlla, ſine imperio conſtare poteſt. vbi igitur imperium negligitur, neceſſe profectò eſt, vt omnes opes reipub. dilabantur. At ſic eſt in more poſitū, vt quemadmodum in morbo medicis peritis libentiſsimè paremus, imperitorum autem iuſſa contemnimus: ſic in rep. illius moderatoris imperio, quem, quid nobis expediat, acutè perſpicere iudicamus, libenter obtemperemus, Principis autem ſtulti præcepta negligamus. Nec enim quidquam minus ferendum arbitramur, quàm eorum, qui rerum potiuntur, inſaniam; metu igitur in-

terdum coacti, nó iudicio rationis impulſi imperata conficimus: nihil autẽ, quod metu atque minis expreſſum eſt, poterit eſſe diuturnum. Cùm igitur id euenerit, vt neque Rex, quid optimum factu ſit, propter amentiam explicare poſsit: neque ſubditi id, quod ille decernit, reip. expedire putẽt: conſequens eſt, vt imperium illius contem natur & omnis reſp. perturbetur; nihil eſt omnibus rebuſp. magis infeſtum, quàm regis amentia. Nunquã ne legiſtis apud poẽtas, quantam inflammationem terris attulerit Phaêthon, Solis filius, cùm à patre impetrauit, vt vice illius vno ſaltem die lucem terris diffunderet? nó igitur ſolum, vt perhibent, omnes terras, & flumina, & fontes flammis exuſsit; ſed ipſe tandem fulminis incendio conflagrauit. Non autem exiſtimetis fuiſſe hanc fabulam ab hominibus ſummo ingenio & eruditione præditis temerè confictã: hoc enim ſignificare voluerunt rerum omnium interitum fore, cùm poteſtas regendi atque moderandi immoderatis hominibus, & huius tam præclaræ artis ignaris conceſſa fuerit. Qui enim ſe ipſum regere neſcit, quomodo populum vniuerſum reget? qui nullum modum in vita ſeruat, quo tandem modo multitudinem continebit? qui ius atque leges ignorat,

rat, quo iure remp. vniuerſã deuinciet? qui deniq; tenebris oppletus eſt, quo pacto lucem ciuibus ſuis afferet? Reliquũ igitur eſt, vt cum in regiam ſedem, tanquã in currum Solis aſcenderit, vt remp. vniuerſam regio lumine colluſtret, nõ ſolum tenebras minime diſpellat: ſed etiam ſibi & reip. tenebras offũdat, et peſtẽ & exitium machinetur. Et quã nam aliã eſſe cauſam putatis, cur in tã multis ætatibus, tã pauci reges extiterint regis nomine digni; niſi quia difficilimũ eſt, regem ſapientem inuenire? Cùm id aũt diuinitus alicui nationi conceſſum fuerit, vt regem ſapientem habeat: & ipſe rex ampliſſimum, ex moderatione ſua, virtutis & ſapientiæ ſuæ fructum percipiet, & populus vniuerſus omnibus bonis, illius opera atq; benignitate, circumfluet. Secus autẽ, cùm rex inſipiens eſt, multa temerè ſtatuit: multa negligenter atq; diſſolutè gerit, multa furẽter adminiſtrat, multis in locis vel rẽp. ſine cauſa in extremũ crimen ſalutis inducit: vel immemor laudis & dignitatis, dum nimis otio conſulit, cum interitu dignitatis & otium, & omnes opes amittit. Nec enim tenet vllam rationem vel pacis ſeruandæ, vel belli gerẽdi: ſed quocunq; eũ furor impellit, eò ſe confert, et quorsũ ea, q̃ molitur & efficit, euaſura ſunt, minimè reformidat.

Sed multa fortaſsè verba in hac parte confirmanda feci. nec enim negari poteſt, eſſe diſciplinam aliquam, qua futuri Reges inſtrui debeant, antequam ad Rempub. tractandam accedant. Reſtat igitur, vt videamus, quæ nam tandem illa diſciplina ſit. Eáne, quæ in Regum filijs educandis increbuit? Si eam probatis, aliā non requiramus. Vultis igitur inſpiciamus à capite, quomodo Regum filij nutriantur, aut quibus diſciplinis informentur, vt tandem ad ſummam amplitudinem Regiæ maieſtatis aſpirent? Tuo id quidem arbitratu, inquit T. nec enim tibi præfinimus, quo minus oratio tua liberè vagetur. Rectè, inquam, facitis; hærebit enim oratio, ſi certis legibus fuerit aſtricta: repetamꝰ igitur animis, quo modo Principes educentur, vt ex ea educatione diligenter notata & animaduerſa, ſcientiam, ſi poſſumus, inſtitutionis Regiæ faciamus, ſed antequam in eam orationem ingrediamur, pauca quędam de hominū natura atq; vita cōmuni dicenda ſunt. Omnis homo in vita inſtituenda aut rationē ſequitur, aut cupiditatē. Ratio eſt naturæ lex animis inciſa, à turpitudine & exitio deterrens, & honeſta atque ſalutaria præſcribēs. Cupiditas eſt appetitus vehemens, ratione vacuus, ad flagitium atque perniciem furibundè

bundè ſolicitans. Hæc autem cùm ſit multiplex, & varia, & ſibi diſsimilis, & infinita: omnes tamen illius motus, ad duo capita reuocari poſſunt, quorum vnũ eſt Ira, alterum autẽ Libido. Ira quidem eſt acris animi vis, ſpecie dedecoris & contumeliæ vehemẽtius ad vindictam cõcitata. Libido verò eſt cupiditas immoderata corporeæ voluptatis, & earum rerũ, quæ ad eam voluptatẽ conferuntur. In ira igitur non ſolũ vlciſcendi libido, verùmetiam, quod eſt conſequens, immoderata laudis appetitio continetur Qui enim contumelia offenditur, neceſſe profectò eſt, vt cupiditate laudis teneatur. Libido autem continet in ſe fraudis, & auaritiæ principium, flagitiorumq́; omnium ſeminarium. Vtraque autem vis, tam ea, quæ ſtudio honoris & dignitatis animũ ſolicitat, quàm quæ cupiditate voluptatis inflammat, rationi ſubiecta eſt, ſecundum naturã: & tamen contra naturam in animo ſæpè dominatur. Rationi enim, quæ natura principatũ tenet, hoc mun⁹ aſſignatum eſt: vt iram atq; libidinem, & omnes motus, qui ex illis oriuntur, in poteſtate contineat. Contrà verò, cupiditates vehementius incitatæ ſe inferunt, & intrudunt, rationemqúe ad ſe omnibus modis pellicere contendunt, illiq́; tandẽ perſuadent,

non poſſe eã officio ſuo fungi, beatæq́; vitę ſtatũ adipiſci, niſi illis fuerit obſecuta. Hinc colligi poteſt, quod ſit adulationis initium atq; fundamentũ. Dum enim hinc honoris ambitio animum ſtimulat, & inde voluptatis effrenata libido eũdem inflammat, & vtraq́; pars in eo pugnat, vt rationi aduletur operamq́; ſuã oſtendat; atq; pollicetur ſe effecturã, vt animus effluat bonis omnibus, quæ neceſſaria ſunt ad vitã in ſumma iucũditate traducendã: fit tandem, vt ratio dum ancillis nequiſsimis auſcultat, de ſtatu ſuo concidat, et illarum dominatu turpiter opprimatur. Sed de adulandi ratione & artificio poſteà diſſeremus: nunc verò inſtitutũ perſequamur. Cum igitur ratio non refrenat cupiditatem, neque motus animi regit, ſed cupiditatis immoderationi ſuccũbit: fit, vt omnes homines, in quibus cupiditas omni vinculo ſoluta dominatur, omni ſe flagitio contaminent; ita tamẽ, vt alij alijs vitijs magis affines ſint. Quidam enim, qui clariori indole prędití ſunt, honoris & dignitatis ambitione vehementius efferuntur, illius gratia ſcelera infinita plerumq; ſuſcipiunt. Quidam verò, qui magis ad quadrupedum naturam accedunt, voluptatis, aut pecunię cupiditate furentius incitantur; & illius cauſa ſimiliter fraudes, & inſidias, & innu-

& innumerabilia flagitia moliũtur. Ex his, quæ dicta ſunt, concludi poteſt, triplex genus hominum in vita reperiri: alij namq; homines, qui quidem ſunt paucisſimi, omnia officia vitæ ad rectam rationem dirigunt: alij deinde ambitione præcipites, ad inanis gloriæ ſtudium rapiuntur: alij poſtremò in omni genere ſordium impuriſsimè volutãtur. Hæc cùm ita ſint, quæro à vobis, quem Regem habere velitis: eúmne, qui totus ſit in libidinis impuriſsimæ dominatu? qui die Solem non aſpiciat? qui noctes in nequitia conſumat? qui opes, & honores, virtuti & induſtriæ debitos, ad libidinum miniſtros deferat? qui, vt omnia hominibus improbiſsimis condonare poſsit, ſubditos ſpoliet, domos exhauriat, prouincias nudas & inanes relinquat? qui denique Sardanapali vice laudem & gloriam contemnat, omnemque beatæ vitæ rationem in luxuria immenſa conſtituat? Deus, inquit, Portugal. auertat. Quem nam igitur; inquam. Illum, qui infinita dominandi cupiditate flagrans inſaniat? qui nullam fœderis religionem, quam ſuam ambitioni obſtare perſpexerit, obſeruandam putet? qui bella iniuſta, & ſibi atq; ſuis plerũque pernicioſa ſuſcipiat? qui populos ſibi ſubditos, partim intolerabilia tributa impe-

imperando; partim omnes immodico labore fatigando conficiat? q poſtremò popularis gloriæ cauſa, quoties illi in mētem venerit, Remp. vniuerſam in extremum diſcrimen ſalutis adducat; Ne illum quidem, inquit M. Reſtat igitur (inquam) vt illum regem optetis, qui non ſolùm libidinem coërceat, & voluptates noxias aſpernetur; verùm etiam ſtudium gloriæ ratione temperet, & iram ſingulari moderatione cohibeat, neque animum ſuum vllo motu de ſtatu conuelli, aut mentem tenebris obſcurari patiatur. Is enim ſolus eſt, qui non temeritatem & amentiam, ſed optimam viuendi rationem ſequetur, & pacis atque belli tempora moderabitur; & Remp. præclarè conſtituit. Si ſuffragijs, inquit, M. res agitur, dubium non eſt, quin hunc potiſsimùm Regem creaturi ſimus. Nō igitur (inquam) eos, qui vel ira ſine ratione commouentur, nec eos, qui libidini penitus addicuntur: ſed illos, qui omnia ratione moderantur, dignos exiſtimatis, qui reip. prę-ſint. Nos verò, inquit, T. Rurſus, inquam, à vobis interrogo, in qua tandem re alia ſapientia ſitam arbitremini? Quòd vt rectius ſtatuatis, fingite nunc animis duos homines, quorum vnus omnibus artium maximarum diſciplinis inſtructiſsimus ſit, & in dicen-

dicendo admirabilis: isqúe tamen nullum ſani hominis officium ſequatur, ſed rem ſuam familiarem diſsipari ſinat, omnibuſqúe ſuis infeſtus ſit, & manus etiam ſibi afferat: alter verò, qui ne legere quidem ſciat, & ſi placet, ſit etiam infantiſsimus, & tamē rem ſuam benè gerat, familiæq́; ſuæ vigilanter proſpiciat, neque quidquam in vita cōtra officium & rationem faciat: vter iſtorū vobis videtur eſſe ſapientior? Adhuc tu multorum cauſam agis, inquit, T. is certè, qui ſuum officium facit, quamuis nullas literas attigerit. Eſto ſanè inquā, nec enim id nūc ago, vt oſtendam in literis ſapientiam conſiſtere: ſed vt demonſtrem omnem ſapientiæ vim eſſe in optima ratione collocandam. Itaqúe omnes, qui literis ſtudent, & vitijs cooperti ſunt, non ſapientes; ſed inſani ſunt. Furioſi enim, & inſani hominis eſt, ſibi nocere quàm plurimum; nemo autem ſibi peius nocet, quàm is, qui potiſsimam ſui partem lædit, & vulnerat, ſed omnes intemperātes, & flagitioſi mentē (quæ eſt potiſsima hominis pars) maximè lædūt, grauiſsimumq́; animis ſuis vulnus inurunt: omnes igitur intemperantes ſunt amentes & furioſi, quamuis ſint omni doctrina perpoliti. Si igitur ſine literis, ſine doctrina, ſine aliquo eiuſmodi adiumento poteſtis efficere,

ficere, vt Rex ſecundũ optimam rationem vitam inſtituat, nihil moror literas; ſatis e-nim ſapiẽs erit, qui optimè rationi, hoc eſt, legi naturæ paruerit. Nec enim id laboro, vt is ingenium oſtentet, & argumenta vibret, & arcana naturę patefaciat, & dicendi etiam rationem ſummo ſtudio conſectetur: ſed vt prudens atque benè moratus ſit, rationemq́; habeat, nullis tenebris infuſcatam; ſed puram, acrem, & vigẽtem, omnibusq́; virtutum opibus egregiè cultam. Sic igitur ſe comparet, vt nunquã cedat libidini, nunquam amore flagitioſo capiatur, nunquam odio, aut inuidia, aut aliqua eiuſmodi perturbatione ita concitetur, vt à recta ratione diſcedat, & omnes curas, & cogitationes in publicã ſalutem cõferat, & fatebor illũ literis nõ indigere. In eo enim ſtatu ſummi philoſophi ſapientiam ſitam eſſe decernunt, in quo voluntas cum mente conſentit, nec vllo pacto imperiũ & ductum rationis aſpernatur: ad illudq́; tantũ bonũ parandum atq; fruendum enititur, quod mens ipſa nullis tenebris impedita expetendũ eſſe iudicat. Efficite igitur, ſi poteſtis, ne vnquã Regis animus à recta ratione (quæ lex diuina putanda eſt) vllo modo diſſentiat: & ita facilè concedã illum ſine literarũ adminiculis, et ſine

ſine vllo adiumẽto doctrinæ, ſapiẽtiã cõſe qui poſſe. ſed nõ ita facile negotiũ eſt, compreſſam tenêre libidinẽ, voluptates aſpernari, dolorẽ contemnere, aurem popularẽ deſpicere: vt nõ multa ad animi ſtatum faciẽdum præſidia requirenda ſint. Tanta enim eſt cupiditatis violẽtia, tantiſq; dolis & machinis rationẽ oppugnat; vt pauciſsimi ſint, qui immanitati atq; fraudib' illius obſiſtant. Multis igitur opibus fulciendus eſt animus, ne ruat; & ratio cõtra omnes cupiditatis impetus, firmis præſidijs munienda; & quò magis homines florẽt opib', magiſque legibus omnib. propter potentiã ſoluti ſunt; eò plura, atq; firmiora ſubſidia adhibẽda ſunt. Alios enim homines primũ continet in officio rei familiaris anguſtia: deinde parentũ diligentia, verberũq; formido: deinde, poſtq̃ ſunt adulti, legũ atq; iudiciorum metus. Et tamen neq; tã multis vinculis alligata cupiditas, impediri poteſt, quo minus illis perfractis erumpat, & tetra facinora moliatur. ſi igitur tantas vires habet cupiditas, vt neque tantis vinculis impedita contineri valeat, quid exiſtimatis futurum, cùm nihil omnino illam cõſtrinxerit? Sit igitur puer aliquis claro loco natus, in magnis opibus educatus, in ſummis delicijs enutritus, adeò carus atque periucundus parentibus, vt nullam ei moleſtiam exhiberi

exhiberi patiantur. ſileant minæ, remoueantur virgæ, pellantur formidines, nihil denique audeat bellus ille, & affluens omni venuſtate puer, niſi feſtiuitates, atque blanditias. In quotidiano autem victu caueatur diligentiſsimè, ne alatur illis cibis, quibus reliqui pueri, qui non ſunt ita beati, nutriuntur: ſed dapes illi exquiſitiſsimæ atque dulciſsimæ comparentur; veſtium autem nitor, & omnis corporis cultus ita excellat, vt efferat illius animum, & ſuperbum, & arrogantem efficiat. ſic autem ſit inſtitutus; vt neque corpus labore vllo firmetur, nec animus diſciplina vlla colatur: ſed in rebus omnibus pater illi indulgeat, mater blandeatur, familiares adulétur, & omnes denique, qui eum iure aliquo neceſsitudinis attigerint, ſint adiutores inſaniæ, inſerantq; in illius animo falſas opiniones, veritati contrarias. In puero, qui ad hunc modum fuerit enutritus, fierine poteſt, vt veſtigium aliquod bone indolis appareat? Credibile non eſt. Quid cùm ad pubertatem peruenerit; multosque ſibi æquales aggregauerit, & ad ſtudium ſuum complures adulatores adiunxerit? quid cùm adultam illam cupiditatem, quæ ſatiari nulla ratione poteſt, explere & ſatiare concupierit? quid cùm omnes patris opes in eum vſum
domi

domi reconditas exiſtimauerit, vt eas ipſe per ſummum flagitium effundat? Nullum enim tãtum malum cogitari poteſt, quod non ab immoderata libidine illius oriatur; bonorum enim conſilia reſpuet, monitoribus erit infeſt9, leges & patria inſtituta cõtemnet, erit illi ſemper nomen virtutis inuiſum, patrem denique extinctum cupiet: vt multò liberius poſsit, poſtquàm fuerit in patrimonij poſſeſsiõe conſtitutus, per oĩa libidinum genera vagari. Quidquid enim cupiditabus ſuis obſtare perſpiciet, acerbo odio proſequetur. Cernitis iam animo, quantis periculis vita florens expoſita ſit, ſi non fuerit rectis diſciplinis aſtricta? Difficilimum enim eſt, animum nobilitate tumentẽ, otio laſciuientem, iuuenta & temeritate præcipitem, adulatorum ſermonibus inflatum, & flagitiorum licentiá conſequutum: ab inſolentia, ad modeſtiam reuocare, & à vitiorum colluuione, ad virtutis ſtudium traducere. Quò autem opes maiores ſunt, eò maius periculum animis comparatur: & idcircò plura, & firmiora prȩſidia, contra libidinis immanitatem, cõſtituenda ſunt. Quid igitur eſt de regum filijs exiſtimandum? Nec enim genus vllum clarius eſt; nec opes vllæ maiores ſunt, nec alibi maior adulatorum copia reperitur,

nec vſquam inſidię capitaliores intenduntur, nec alij hominum generi maior flagitiorum licentia, & impunitas omniū fermè conſenſu tribuitur, nec ab aliquo alio cum maiore reip. pernicie peccatur. Multò igitur maioribus præſidijs fulciendi ſunt, ne ſibi, & ſuis peſtem, & exitium cupiditatis intemperantia moliãtur. quò enim locus, in quo verſantur, eſt magis in altum propoſitus: eò erit eorum caſus & ruina calamitoſior, multoque plures erunt illis euerſis oppreſsi. Multò igitur diligentius inſtituendi ſunt, & multò clarioribus diſciplinis erudiendi, firmioribusque opibus fulciendi, ne de ſtatu conuellãtur. Opera etiam danda eſt, vt cum lacte nutricis, ſi fieri poteſt, regiæ virtutis diſciplinam hauriant. In primis autem prouidendum eſt, vt corpus ſanum atque benè valens ſit, & animo ſimul, & valetudine integer, & robore firmus exiſtat. Sanitatem in corpore, vt iam antè dixi, efficit victus moderatio, & exercitatio: animi verò ſanitas & robur, virtutis inſtitutione, & honeſtatis diſciplina continetur. Illud etiam eſt animaduertendum, quòd quemadmodum temperantia in victu, & corporis exercitatio non ſolum ſanitatem tuetur, atq; vires auget: ſed etiam pulchritudini conſeruandæ vtilis eſt, nec

enim

enim patitur corpus aut macie confici, aut craſsitie deformari, aut deſidia palleſcere: ita virtutis diſciplina nô ſolum ſanitate atque robore confirmat animum: verùm etiam illum ſplendido cultu decoris atque dignitatis illuſtrat. Præterea, nemo prudês rerum æſtimator, dubitare poteſt, quin omnibus, qui viri magni futuri ſunt, duæ virtutes ſint à primis annis, quantum illa prima ætas ferre poteſt, ſummo ſtudio comparandæ; ita vt ludi etiam pueriles ad eas côferendi ſint. Quæ nam inquies, illæ ſunt? Animi magnitudo, atque moderatio. Qui enim molli & imbecillo animo eſt, nullum vnquam in vita viro dignum opus efficiet; qui rurſus in omnibus rebus immoderatè ſe gerit, nullam ſanitatis partem in vita retinebit. Et harum quidem duarum virtutũ eiuſmodi ratio eſt, vt alterutra, ſine alterius ope imbecilla ſit. Magnitudo enim animi ſine modeſtia, immanitas quædam eſt potius, quàm virtus appellanda: rurſus modeſtia, ſi non fuerit cum animi quodam robore & magnitudine conſociata, ignauia potiùs & ſegnities, quàm temperantia nominari debet. Deinde cùm hoſtes ſint acri animo repellendi, ciues verò humaniſsimè complectendi, atque conſeruandi; & omnes bellici, atque pacis artes eò con-

ferantur, vt hoſtes metu ſe contineant, ciues verò inter ſe mutua beneuolentia deuincti ſint; vtrumq; neceſſarium eſt, vt ciues & acres & moderati ſint. Acres quidē, vt in bello hoſtes virtute comprimant; moderati verò, vt in pace humanitatem retineant; & animi turgentis elationem inſito pudore coërceant. Ad has autem duas virtutes acquirendas, nihil eſt vtilius corporis exercitatione, & aſsidua optimarum artium commentatione. Exercitatio enim non ſolum reddit corpus firmum, atque robuſtum: ſed animum etiam impigrum & audacē, & ad ſtudium bellicæ gloriæ concitatum; bonarum verò artium diſciplinæ pudorem ingenerant, & ad oīa officia modeſtiæ & humanitatis erudiūt. Hoc autem impulit Solonem, vt cogeret legibus Athenienſes, vt filios ſuos palæſtra, & literis, & muſica diligenter inſtituendos curarent. Vidit enim vir Græciæ ſapientiſsimus, eſſe ciuibus ſuis & vires corporis, & animi comparandas, & humanitatem atque moderationem conſeruandam: aliter enim fieri nō poſſe, vt libertatem, & reliquas opes diu tuerentur. Omnia ſiquidem bona, vel ignauia & mollitiā deſeruntur; vel temeritate & audacia peruertuntur. Vt igitur ciues ſuos fortes efficeret, palæſtram inſtituit:

ſtituit: vt autem ad humanitatem inſtrueret, literis & muſica mitigandos exiſtimauit. Hoc autem Lycurgus Lacedæmone, nõ admodum diſsimili ratione conſecutus eſt. Nam cùm nuſquã alibi maius ſtudium in corporibus, & animis corroborandis extiterit: tum in nulla vnquam rep. magis laus mirifici cuiuſdam pudoris enituit. Mira ſunt, quę Xenophon de Spartanæ iuuentutis modeſtia, & honeſtate commemorat. Sic enim, ait, adoleſcẽtes inſtitutos fuiſſe, vt nullus inambulãs oculos attolleret, aut faciẽ verſaret, vt hûc & illûc intueretur, aut aliquod ſignum inconſtãtiæ prębeI ret: ſed ea tantum, quæ ante pedes erant poſita, modeſtè cõſpiceret. Ne manus quidem, quas inducta veſte contegebãt, apertas oſtendere licebat. Omnibus autem ſenibus loco cedebãt, & eos quaſi parentes verebãtur. nullũ aũt verbum petulãs, & obſcœnũ illis excidebat, nec in choreis, & cãtibus aliquod laſciuũ, & molle carmen vſurpabant. Sic erant deniq; Lycurgi legib' inſtituti, vt inſignem pudorem & verecundiã, cũ inſigni virtute coniungerent. Quid hic iuuentutis Romanæ pudorem, & modeſtiã oratione cõmemorem? Ex qua quidem colligi poteſt, nõ magis fuiſſe Romanos olim oĩa vincendi cupiditate incẽſos,

quàm legibus, atque moribus in ſtudium modeſtię atq; moderationis incitatos. Nec hi ſolũ, ſed omnes, qui ſapienter reſp. condiderunt, ad has duas virtutes, tanquam ad firmiſsima reip. fundamenta, leges & instituta omnia conferebant. Intelligebant enim nullam remp. ſaluam & ornatam eſſe poſſe; ſine animi magnitudine, & ſine pudoris, & modeſtię cõcinnitate. Quod ſi hę duæ virtutes, ita neceſſariæ ſunt omnibus ingenuis hominibus, vt ſine illis nulla laus nobilitatis extare poſsit: multò certè magis regibus neceſſariæ ſunt, quo ſtatus eorum eſt altior, & illuſtrior, & ad plures eorum calamitas (quæ tam ex animi imbecillitate & ignauia, quàm ex temeritate & arrogantia redũdat) neceſſario peruadit. Eſt igitur neceſſe, vt ſic educentur regũ filij, vt fortiſsimi ſimul atq; modeſtiſsimi diſciplina fiant; aliter enim omnia corruent, atque funditus interibũt. Hæc cùm ita ſint, vt eò tandem longo interuallo reuertamur, vnde deflexit oratio, conſequens eſt, vt videamus num ex ea diſciplina, qua regum filij aliquot in locis erudiũtur, poſsint hæ duæ virtutes efflorescere. Ad eã igitur animum referamus, & tentemus, an ex ea poſsimus aliquid pręclarum diſcere. Vos igitur hortor & admoneo, vt mę de tantis rebus di-

cere

cere inſtituentem attentè atq; benignè audiatis. Idem enim mihi cenſeo faciendum, quod magni olim oratores factitabant, cũ in media oratione occurrebat aliquid conſideratione dignisſimum. Atq; haud ſcio an ſit mihi poëtarum more Muſarum auxilium implorandũ: inſtitutio enim tam excellens, atq; præclara, non poteſt vllo modo ſine afflatu quodam illarum explicari. Hic poſtq̃ arrisére, ſic inſtitutum ſermonẽ cõtexui. Vt igitur hic ordiamur, cùm in his virtutibus duabus, nempe fortitudine atq; modeſtia, totũ dignitatis regiæ fundamentum poſitum ſit: multi ex ijs, qui regum filios inſtituunt, primùm quidem dant enixè operam, vt illorum corpora tenera, & imbecilla fiant, aſsiduisq́ue morbis obnoxia, & animi deſidia langueſcant: deinde verò, vt inaniter efferantur, omnemq́ue reip. moderandæ rationem temeritate & amentia perturbent. Quam ingenioſè verò id aſſequãtur, eſt operæpretiũ animaduertere. Corpus enim tradunt mulieribus effœminandũ, animum verò adulatoribus corrumpẽdum. Primùm igitur cauent, ne regius ille puer ſolẽ aſpiciat, néue aura paulò vehemẽtiore pulſetur, néue aliquo labore duretur: ſed parietũ vmbris occulatur, vt corporis illius teneri, & delicati mollitiẽ

diutiſsimè conſeruent. in cibis autem, non in eo ſolum omnis earum induſtria conſumitur, vt dapes ſint egregia quadam arte conditæ; verùm etiam, vt nimia ciborum copia Princeps iam in illa tenera ætate ſaginetur, & quaſi pullus anſerinus auiario incluſus aſsiduè comedendo pingueſcat, manè igitur inſtant & vrgent, vt cõmedat, & ſingulis propè horis aliquid exquiſitiſsimi cibi in os illius congerunt, & quaſi id tantum muneris & operis habeãt, vt regem immodicis epulis fartum impediant, ne ſe loco commouere poſsit, ita conatum omnem in hoc vnum ſtudium conferunt, vt quoties minus aliquãto cibi ſumit, quã ipſæ volunt, id indigniſsimè patiuntur. Adde nunc aromatum varietatem, odorũ omnium ſuauitatem, vnguentorum fragrantiam, gemmarum ſplendorem, totius ornatus & cultus molitiem, & reliqua naturæ lenocinia, quibus robuſti etiã animi falſa illa dulcedine liquefacti, facillimè poſsint eneruari, & à mẽtis ſtatu cupiditatis impetu detorqueri. Modis igitur omnibus non ſolũ mulieres, ſed omnes, quibus nutriendi Regis munus aſsignatum eſt, id efficiunt, vt corpus illius torpore & deſidia frangatur, & morbis innumerabilibus expoſitum ſit, & vita illius breui temporis ſpatio termine-

 tur.

ur. Nec enim corporis firmitas,neq; bona valetudo,neque vitæ longitudo poteſt in ciborum redundantia, & in molliſsimo victu, & in omnium laborum fuga cōſiſtere.neque ſolum ea mala, ex ea educatione oriuntur:ſed ſomnꝰ, inertia, lentitudo,quę quidem tu Tauora literarum ſtudijs, atq; philoſophiæ tribui diſputabas, quòd quā falſum ſit,poſtea magis apparebit. Hæc enim vitia non artes præclaræ, ſed corrupti peſsima diſciplina mores efficiunt, ad virtutis enim munus alacriter obeundum,agili & expedito corpore opus eſt, non cibus onuſto, non deſidia languido, non delicijs emollito; quibus vitijs non ſolùm corpus impeditur, ſed acies etiam mentis hebeſcit, omnesq́; nerui virtutis eliduntur. Videtisne,quantam induſtriā lautæ mulieres, & lepidi quidā homines,non multū à muliebri victu,& ratione diſtantes, in eo ponant, vt Regem nobis efficiant vmbratilem,& delicatum,& imbecillū,valetudine infirma prę ditum,& frequenter in morbos moleſtiſsimos incidentem? & cùm nobis opus ſit Rege ſano, atq́; benè valente,qui poſsit facillimè permiſſum ſibi munus corporis, & animi viribus ſuſtinere: illi in eo laborent,vt Regem non modò ægrum & imbecillum reddant, verùm etiam timidum & ignauum,

uum; omnia regia munera faſtidioſè recuſantem, & belli pericula fugientem. Sic autem paraſitis, & ſcurris patet aditus ad illius adoleſcentiam, qui eſt bonis, & fortibus hominibus interclusus. Nec enim vllius orationē ad aures admittere poteſt, qui ita nutritus fuit; niſi tantū illius, qui auocet à laborib. & riſus captet, & ad futiles, & inanes voluptates impellat. Regum igitur corpora ad hunc modum curantur: nunc animorū cultum inſpiciamus. Chriſte ſancte, quæ monſtra proſpicio? quæ portenta complector animo? quæ peſtis & immanitas in communi vita verſatur? Hic T. ridens agè inquit. Muſę, quas inuocandas eſſe dicebas, aduentant: ita enim exurgis, vt facilè appareat, te illarum ſpiritu vehementer inflari; non enim vſitato more loqueris, ſed tragicè, atque admiratione quadam cōmotus inclamas. Merito inquam, nec enim Tygres aut Pāthcræ, aut Leones rabidè cōcitati, tantum mihi terroris inijcerent, quātum hoc belluarum gen⁹, quo nullum vnquam in terris extitit immanius atque truculentius. Nunquámne legiſtis apud poëtas belluam illam, quam Chymæram appellant, ex leone, & capra, & ſerpente conflatam, flammás euomentem, & omnia circumquaque incendio vaſtantem,
ad quam

ad quam interimendam opus fuit Bellerophonte armis diuinis armato? Cogitate vel Chymæram, vel aliud quantumuis dirum & infeſtum monſtrum venenum exhalans, & omnes, in quos aſpectum iniecerit, tabifica lue conficiens, quod vel in terris aliquando viſum, vel poëtarum ingenijs confictum fuerit, illa omnia monſtra longè multumqúe ſuperat hæc belluarum immanitas, quam animo cogitans perhorreſco. Vt autem ad illarum ſimilitudinem propius accedam, fingite animis Harpyam dapes alijs appoſitas ore fœdantem, & in oculos hominum furenter inuolantem, & aduncis vnguibus omnia rapiētem. Sit deinde tam peſtifero veneno armata, vt non ſolum dente necem afferat: ſed afflatu etiam multos interimat. Habeat præterea hanc vim, vt in quamcunque partem ſe tulerit, lucem ſolis impediat: ſegetes lætas inficiat, fruges & pabula corrumpat, & omnia, quæ vel tactu impuro, vel ſpiritu contaminato pollucrit, immutet, & pro ſalutaribus noxia reddat. Sit præterea monſtrum hoc non ratione vacuum; ſed callidum, acutum, & malitioſum, ad fraudes & inſidias ſolertiſsimè machinandas. Accedat etiam ad maiorem hominum perniciem, quod non ſolum virginis

ginis faciem habeat, quēadmodum poëtæ Harpyas habuiſſe fingunt, verùm etiam orationis lenitatem, & totius corporis habitum, pudorem virgineũ fallaci ſpecie referentem: neq, vias tantũ obſideat, quemadmodum Sphinx, quæ Thebas infeſtas habebat, ſed intra muros verſetur, ne ſit aliquod propugnaculum interiectũ, quod hanc tantam peſtem à ciuibus auertere aliqua ratione poſsit. Si fuiſſet igitur aliquod eiuſmodi prodigium, quod inter nos ita verſaretur, vt multos partim occulto veneno tabeſcentes interimeret; partim impetu furente trucidaret, quibus precibus & ſacrificijs ſanctiſsimum Chiſti numen placandum exiſtimaretis, ad tantum inteſtinum & domeſticum malum extinguendum, atque delendum? Sanctiſsimis, inquit T. & ſingulari quadam religione procuratis. Sed non dices, quorſum hæc abs te conficta mõſtra pertineant? quæ malum ſunt iſtæ belluæ? quæ Harpyiæ? quæ Sphinges? Illi inquam, quibus ſæpenumero Regum filij erudiendi, aut, vt rectius dicam, inficiendi, & contaminandi committuntur. Adulatores intelligo, quo monſtro nullum immanius excogitari poteſt. Nam primùm tanta auaritia & rapacitate ſunt, vt nihil videant, quod non rabidè at-

que furenter appetant. Vt autem infinitam cupiditatem expleant, in Regum fortunas inuolant, vt quidquid arripere potuerint, immenſa gula deuorēt, reliqua verò proculcent, & ſordidata relinquant. Illorum enim opera fit, vt Regis gaza non ſit virtutis, ſed libidinis inſtrumētum: & opes, quæ erant cum bonis viris & de rep. benè meritis communicandæ, ad homines impuros deferantur. Quantas verò tenebras rebus offundant, explicari nō poteſt. Non enim lucem Solis eripiunt: ſed, quod eſt multò dirius atque funeſtius, quantum in illis eſt, lumen veritatis extinguunt, Regibuſque perſuadent, vt veris bonis contemptis & abiectis, falſa & inania conſectentur. Neque ſolum ſunt ſingulis hominibus infeſti, ſed vniuerſam Rempu. euertunt. Illorum em̄ opera fit, vt decus pudoris intereat, vt honeſtatis ſtudiū reſtinguatur, vt turpitudo victrix exultet, vt innocentia miſerè vexetur, vt iniquitas alacris & erecta volitet, & quæ velit, impunè diripiat, omnia poſtremò ſic euertunt, vt quæ erant ad ſalutem Reip. conſtituta, ad perniciem reip. conferantur. Et vt hæc facilius efficiant, non ſolum adhibent ingenium multiplex & acutum: ſed etiam orationis lenitatem, atque virginis (vt ita dicam) ſpeciem & cultum

cultum, vt cùm ſe ea bonitatis & verecundiæ ſimulatione Regibus inſinuauerint, tùm demum occultum virus euomant, ipſosque Reges inficiant. Quo ſatis digno ſupplicio vindicandum putaretis eorum ſcelus, qui in fontem, vnde omnis ciuitas aquam ad bibendum hauriret, venenum ſpargeret? at Rex eſt quaſi quidam fons, vnde omnis vitæ diſciplina haurienda eſt. Inde namq; leges accipiendæ, iudicia poſtulanda, virtutis exempla petenda ſunt: ab illo eſt auxilium contra perditos homines implorandum, & virtutis præmium flagitandum. In illo denique debet eſſe perfugium miſeris, ſolatium afflictis, alleuamentum oppreſsis, præſidium innocentibus, contra improborum hominum fraudem, & potentiam firmiſsimè conſtitutum. Qui igitur illũ ita corruperit, vt ab æquitatis, & clementiæ ſtudio, ad iniuriã & immanitatem traducat: & ꝓ ſalutari, atq; benefico Principe, maleficum & importunum Tyrannum reddat, quibus tandem ſupplicijs dignus eſt? Summis profectò, atque ſempiternis. Sed vt illorũ inſidiæ præcaueri poſſint, non erit inutile eorũ naturam depingere. Nõ quidem omnium: ſunt enim quidam minuti adulatores, quaſi quidã Gnathones Terẽtiani, qui quamuis in genere

ſuo

ſuo flagitioſi ſint,& infames: nõ tamẽ tantùm ingenio valẽt, aut tãtis opibus inſtructi ſunt, vt plurimũ nocere poſsint. de illis igitur tantũ loquamur, qui capitales habẽdi ſunt. Primũ igitur conſtat eos eſſe immani auaritia: nullis enim opibus eorũ cupiditas ſatiari poteſt. Ambitio deinde ſic eos exagitat, vt cõſiſtere non ſinat. Deinde opus eſt, vt ſint miro ingenio & acumine p̃diti, ſũmaq; ſolertia, & calliditate ſubnixi; aliter enim neq; poterunt inſidias tegere, neq; mẽdacia cõcinnare, neq; in varias facies verti, neque aliorum fraudes eluderẽ. Poſtremò opus eſt, vt humilẽ atq; demiſſum animũ gerant, minimeq́; in principio de vlla decoris atq; dignitatis præſtantia cogitantẽ. neceſſe nãq́; eſt, vt in principio ſeſe ad potentiũ pedes abijciant, ſummaq́; ſedulitate oẽs, quos eſſe Regi charos intelligunt, aſſectentur. Hæc igitur duo ſcelera atq; flagitia, nẽpe auaritiã & ambitionem, cum alijs duob⁹ flagitijs, malitia videlicet, & humilitate ſuccinxerint: nihil erit tam firmo præſidio vallatum, quod à ſe non expugnatum iri confidant. Nec enim laborem vllum fugiunt, nec vllam indignitatem ſubire reformidant, nec vllis difficultatibus impediri poſſunt, quo minus, quantum malitia valeant & impuden-

tia,

hic tantum ſedulitate atque vigilantia valeat, vt mihi moleſtus ſit: quid igitur faciã? denegabo hoc illi? minimè: eſt enim ſanè probus, & mihi valdè amicus, & ideò periculum non eſt, ne mihi parùm gratus ſit. Præterea nec arrogans, nec ambitioſus eſt, ſed modeſtus & humilis, & ideò fieri nequit, vt ſe nimis extollat, & meis rationibus aduerſetur. Hic igitur, quem ſemper in mea poteſtate fore credo, potius meo beneficio regi operam det, quàm alius, qui ſummis virtutibus ornatus ſit: quem tamen mihi minimè obnoxium fore confidam, ſtat ſententia. Opera igitur illius ad cuius ſe clientelam applicuit homo nefarius, ad regem introducitur; atque in principio inſignem modeſtiã vultu atque verbis oſtendit, patronumque ſuum diligenter obſeruat, & ita ſe illi ſubmittit, vt exiſtimes illum perpetuò in eadem fide permanſurum. Pòſt, vbi magis atq; magis ſeſe artibus ſuis, in gratiam regis inſinuat, ſtatumque ſuũ valido præſidio ſepit, & opes ſuas cõfirmat, tum, Deus bone, quàm teter incedit? quàm citò priſtinæ fortunæ memoriam deponit? quãto faſtidio homines multò ſe meliores deſpicit? quanta perfidia illũ ipſum, per quem fuit ad Principem intromiſſus, oppugnat? Hoc denique clarè vi-

deri poteſt, vt in principio nihil eſt humilius adulatore: ita poſtquam opes ſuas firmiſsimè cõſtitutas opinatur, nihil eſſe ſuperbius & inſolentius. Illud tamen eſt intelligendum, eum qui ſibi hoc ſumit, vt principem quæſtus ſui gratia in omnem fraudem impellat, quamuis ſit veterator & callidus, nullas tamen vires habere poſſe, niſi alterius adulatoris potentiſsimi gratia & opibus innitatur. Quis ille inquies, eſt? Amor ille cuique ingenitus, quo ſe quiſque amat, ſibi indulget, & aſſentatur. Quotus enim quiſque eſt, qui nõ ſibi valdè placeat? qui nõ ſe temerè multis anteponat? qui nõ meritis ſuis ingẽtia præmia deberi arbitretur? In hoc igitur amore quo ſe quiſq; amplectitur, eſt initium totius temeritatis & inſolẽtiæ conſtitutum: qui cùm ſit in quouis homine valdè magnus, tùm in regibus tantus, atque tam vehemens eſt, vt illis ſæpenumerò totam mentem atque ſenſus eripiat. Animaduertunt enim, quoties per vrbem vehuntur, ſe maximo peditum & equitum conſtipari: plebem vndique certatim confluere, vt illos venerabunda conſpiciat: omnem populum religione quadam attonitum illorum faciem contueri: Quid referam quanta cæremonia dapes illis apponantur? quàm ſolenni ritu pocula

cula miniſtrentur? quàm ſæpè, & quàm elaborata concinnitate miniſtri genua flectant? denique ne minutias omnes perſequar, ea ſuperſtitione coluntur, vt videant ſibi planè non humanos, ſed diuinos honores inſtitutos. Quæ quidem omnia non vitupero; ſed quantum periculum ex illis impendeat, oſtendo. Si enim opes ingentes, ſi honores immodici animos efferunt, & amori, quo ſe quiſque amplexatur, faces admouent, & homines inſanire cogunt: quid quæſo in regum animis, ſi ſapientes non fuerint, euenturum ſuſpicamini, cùm viderint ſe in tantis opibus, & imperio nõ humano more coli; ſed in cœlitum numero collocari? Cùm igitur plerumq; ſibi ſummè placeant, ſibi aſſententur, ſibiq; ipſis adulatores maximi ſint, facilè ad ſuã familiaritatẽ aduentitios adulatores admittunt. Hoc igitur is, qui ſibi ex adulandi artificio opes ingentes pollicetur, acutè proſpiciens; fœdus cum adulatore illo primario, hoc eſt, cum regis immenſa cupiditate percutit, totumq; ſe ad illius nutum fingit & accommodat. Vt canis igitur venaticus, quàm ſagaciſsimè poteſt, odoratur, quibus rebus, rex aut princeps ille, cui ſeruit, maximè delectetur; id autẽ vbi penitus exploratum habet, naturam ſuam.

ad tempus deſerit, totumque ſe immutat. in hoc autem maximè, huius artis præclariſsimè laus, & perfectio ſumma conſiſtit. Qui enim tantum ingenio atq; ſolertia valet, vt naturam ſuam facilè verſet, & quam velit perſonam induat, & quidquid illi libuerit, ſumma calliditate ſimulet, totumque ſe ad libidinem principis, cuius gratiam aucupari conatur, effingat, vt illi ſimilimus appareat: hic omnia, quæ volet, de artificio ſuo facilè conſequetur. Si videt igitur regem venatoribus delectari, canes alit, equos ad ſy!uas atque nemora luſtranda comparat, telorum vm maximam domũ comportari facit: in eoque neruos omnes intẽdit, vt egregius venator habeatur: ſi leuitatibus amatorijs deditum cernit, ſe amore perditum eſſe profitetur, & querimonijs omnia complet. Ne autem omnia recenſeam, quocunque modo regem affectum, aut ſtudio captum, aut morbo oppreſſum, aut flagitio corruptum cernit: vt in eodem ſtudio verſetur, & ijſdem vitijs ſit affinis, vehementer elaborat; ita enim verſipellis eſt, vt in quamcunque faciem velit, ſe facilè conuertat. Suum igitur iudicium deſerit, vt regis ſui libidinem ſequatur; neq; quidquã loqui audet, quamuis patriæ totius ſalus agatur, quod auri-

bus

bus illius iniucundum accidat: ſed in omnibus rebus ſe illi miniſtrum impuriſsimæ cupiditatis exhibet. Porrò autem quamuis multi reges partim vi inſiti illius amoris impulſi, partim aſsiduis perditorũ hominum ſermonibus inſtincti, ſe flagitio omni contaminent: rectè tamen iudicant, nec eſſe quidquám honeſtate pręclarius, neque regis amplitudine magnificentius; itaque ſtatuunt virtutem atque grauitatem eſſe regibus ſummo ſtudio retinendam. Hunc igitur naturæ ſenſum, quo reges potuiſſent è flagitijs emergere, & ad ſtudium honeſtatis & grauitatis applicari, non extinguunt quidem adulatores, nec enim poſſunt: ſed illo ad multò maius flagitium atque leuitatis dedecus abutũtur; id enim perficiunt, vt quamuis reges ſint omnibus ſceleribus aſtricti, & propter animi leuitatem cõtempti & abiecti: nihil tamẽ ſibi deeſſe putent, nec ad honeſtatis elegantiam, nec ad autoritatis magnitudinem. Quantum enim ad honeſtatis opinionem attinet, flagitijs, quibus homines ſcelerati, Principes deditos eſſe vident, virtutũ nomina imponunt. Temeritatem enim appellant fortitudinẽ: ignauiam & timiditatem Prudentiam nominant: & ſi rex crudelis extiterit, eam crudelitatem ſeueritatẽ ſalutarem eſſe dicunt:

ſi verò fuerit in animaduertendo diſſolu-tus,eam negligentiam & timiditatem, cle-mentiam eſſe prædicant, immortali laude celebrandam:ſi regni opes temerè profun dit, magnificum : ſi pecuniam magno ſtu-dio congerit, ſapientem vocant:ſic etiam, ſi bibit liberalius, hilarem atque feſtiuum: ſi ludit intemperantius,vrbanum: ſi ſe abij-cit,moderatum:ſi effertur inſolétius, ma-gnanimum eſſe confirmant. Hac igitur ra-tione dum hæc, & alia flagitia virtutum no minibus ornant, id aſſequuntur; vt quam-uis reges ſint omni flagitio corrupti, ſibi tamen ſummam honeſtatem arrogent, & in magnitudine falſi decoris inſoleſcant. In grauitate verò conſtituenda,quibus ra-tionibus vtuntur? non illi certè ſunt, qui grauitatem & autoritatem ex prudentiæ magnitudine, & ex virtutis conſtantia, & ex iuſtitiæ ſplendore:ſed ex ſuperbia & in-humanitate petendam exiſtiment. Sum-mo igitur ſtudio cauent, ne rex omnibus ſui conueniendi poteſtatem faciat, ne be-nignè homines appellet, ne cum populo loquatur, néue quidquam populare ha-beat:ſed vultum ſibi ſeuerum, grauem, & mutum denique fingat, ſeq́; quaſi ſignum dedicatũ domi contineat, quod certis tan tum diebus ſit in aperto,ac propatulo col-

locan-

locandum. Ad illam verò ſuperſtitionem, cum qua reges adiri ſolent, cupiũt ſemper aliquid addi, quò regis nomen diuinius eſſe videatur: vt cùm homines regẽ aſpexerint, non ſe populi moderatorem, atque patriæ parentem: ſed numen cœlo delapſum intueri putent, ad cuius aſpectum commoueantur animo, & toto corpore contremiſcant. Hac igitur ſuperſtitione plerique homines imbuti, non laborãt, vt reges debito amore & pietate proſequantur: ſed vt aptè & concinnè ſeſe ad illorum pedes abjiciant, & illorum manus, quoties illis verbum ſolito benignius excidit, oſculentur, & vt ſibi ſint propitij, tam ſuppliciter atq; demiſsè poſtulent: vt non cum principibus, ſed cũ ipſo Deo loqui videantur. Quę quidem res, eò prouexit multorũ regum amentiam, vt ſe deos exiſtimarent. Quid enim aliud impulit Alexandrum, vt ſuæ virtutis & humanitatis oblitus, Caliſthenem, quia illum vt Deum venerari noluit, crudeliſsimo ſupplicio mactaret? Quid multos ex illius ſucceſſoribus, vt Deorum nomina captarent? Quid Caligulam? Quid Domitianum? Quid multos præterea Romanos imperatores? Quid Tyrannos innumerabiles induxit, vt illis, à quibus non religioſiſsimè colebantur,

crudeliſsimam necem afferrent? Num obſcurum eſt, hoc tam ſceleſtum & immane facinus, quo homines Dei gloriam ad ſe transferebant, & reliquos homines, quaſi nihil haberent cum illis commune, cõtemnebant, atque pro nihilo putabant, fuiſſe adulatorum opera conflatum? Hac autem ratione Reges non graues tantùm, ſed etiã deos efferunt. Videtis quàm ingenioſè fuerit ab hominibus acutiſsimis excogitatũ vt quamuis Principes ſint ſceleribus infinitis alligati: ſe tamen interdum maximarum virtutum ornamentis excultis arbitrentur: & quamuis leuiſsimi ſint, ſe tamen conſtantes & graues exiſtiment? Sed vt melius huius diſciplinæ vim & rationem intueri quæamus, velim redigatis in memoriam quod antè diximus: nempe homines, qui ſapientes non ſunt, hoc eſt, qui non rectam rationem, ſed cupiditatem indomitam ſequuntur, flagitijs coopertos eſſe: ita tamen, vt alij alijs flagitijs magis addicti ſint; qui tamẽ in duo potiſsimum genera diuiduntur. Aut enim ſunt acres, & animoſi, & ad rixam cõciti, & bellicæ laudis appetentes: aut molles & ignaui, & laſciui, & ad Venerem magis, quàm ad arma propenſi. Reges autem quamuis ſe Deos exiſtimari velint, homines tamen ſunt, eijſdemque ſæpè numero

ıero peccatis impediti: in hoc tamen dif-
erunt à reliquis hominibus, quòd cò ſunt
ı vtramque partem vehementiores, quò
lures opes habent, maioremqúe ſunt vi-
iorum impunitatem adepti. Quid igitur
aciendum eſt ijs, qui gratiam Regis inire
udent? Explorandum & inſpiciendum
ſt homini, minimè huius artis ignaro, in
uam partem Rex magis natura atque vo-
ıntate propendeat, non quidem vt eam
aturam regat, & moderetur: ſed vt inſti
et potius, & inflammet, & furentius inſa
ire compellat. Si Rex igitur fuerit vehe-
ıens, & acer in ferro, vbi id à ſummis ar
ificibus fuerit exploratum, id ſuſpicient,
t Regem ſatis iam ſponte ſua ad arma con
itatum, magis ferocem & infeſtum effi-
iant; laudant enim vires, animum extol-
ınt, virtutem admirantur, vnumqúe eſ-
e prædicant, quem opinentur homines
d ſummorum Imperatorum gloriam per
enturũ. His ſermonibus elatus & inflatus,
ræceps amentia fertur, & ab omni ratio-
e & humanitate deducitur: nec aliud
uam arma & claſsicum ſomniat, & in
am cogitationem totus incumbit, vt pa-
em turbet, & bellum quamuis nefari-
m & iniuſtum moliatur. ergo ſimulat-
ue ſpecioſa cauſa fœderis rumpendi, bel-

liq́ue gerendi naſcitur: conſiliarios accerſit, ſibiq́ue in animo eſſe dicit, aliquod pręclarum ſpecimen ſuæ virtutis exhibere, nec à maiorum gloria degenerare; cómemorat deinde cauſas, quas poteſt obtendere, ne bellum omninò contra ius inferri videatur: malleq́ue ſe vitam in ſummum diſcrimen inferre confirmat, quàm iniuriā aliquam inultam & impunitam relinquere. Hic dicat aliquis, non Regis officium eſſe cauſas belli quærere: ſed pacem iuris æquabilitate conſeruare? bella non niſi neceſſario ſummenda eſſe: nec enim pacem ad bellum conferendam, imò bellum, cùm neceſſe fuerit, ſuſcipiendum, vt pax & otium cum dignitate pariatur, ſatis magnā gloriam conſequi eos Reges, qui Regnum ſuum cum iuſtitia atque dignitate tuentur, animoq́ue patrio ſubditis ſuis, & regia benignitate proſpiciunt. Bello ſæpè turbari diſciplinam, violari religionem, frangi vires, opes conſumi, innocentiam vexari, improbitatem excitari, omniaq́ue rapinis, cædibus, ſtupris, perturbari atque commiſceri. Addat deinde Martem belli communem, & ancipites præliorum euentus, & quàm ſæpè multi principes audaces & impigri, opibuſque ſummis inſtructiſsimi, ex eo bello, ex quo victoriam & decus ſperabant,

ant, inſignem cladem & ſummum dede-
ıs acceperint. Poſtremò illud adijciat,
ıs mouendi belli cauſas,quas commemo-
t, minimè ſibi iuſtas videri: nihil autem
ſe tanta cura regibus prouidendum, quã
e quid contra iuris diuini & humani præ-
ripta moliantur. Si enim ſecus fecerint,
ore, vt non ſolum à ſe homines alienent,
d etiam in grauem offenſionem diuini
uminis incurrant. Fieri autem non poſſe
bellum illud, quod & Deum, &, ho-
ines offendit, proſperos euentus conſe
uatur. Hæc ſi dixerit aliquis in conſilio,
ıi Rex acer,atque ferox, belliceque glo-
æ cupiditate flagrans præfuerit,quo ani-
o putatis ſententiam illius accipiendam?
eſsimo inquit M.Nã & in Regis offenſio-
em incidet,& ab alijs cõſiliarijs,tanquam
omo nullius animi, contẽnetur.Quid igi-
r inquã fiet? Cùm fuerit animaduerſum,
quiſque acerrimè ſententiam dixerit,
maximam à Rege gratiam initurum:o-
nes certatim elaborabũt,vt Regem ſpon-
ſua furentem, quaſi ſpiculis coniectis
agitent.Satis enim quamuis cauſam bel-
gerendi iuſtam eſſe Regi gloriæ cupido
ſputabunt: nec enim eam eſſe tam exa-
è ponderandam,quàm fieri ſolet in iudi-
js,illic enim, inquient, legum ſubtilitate
æqui

æquitatem elimari: in regum verò controuerſijs viribus & armis rem totam decerni. Itaque in Regum conſilijs non tam habēdam eſſe rationem iuris & religionis: quàm vtilitatis & gloriæ, quæ quidē Martis vi & impetu, non nimia officiorum omnium ſanctitate comparatur. Si te igitur, inquiens, iuris nomen impedierit, ne bellum moueas, nunquam aliquod virtutis egregiæ tibi nomen & gloriam comparabis. Vix enim poterit aliquod eſſe bellum, quod non iuris & æquitatis ratio dirimat. Quamuis igitur omnia regni munera iuſtè atque vigilanter adminiſtres, inglorius tamen ed extremam ætatem peruenies, quare aut gloriæ ſtudium omittas, opus eſt, aut nomina iuris & æquitatis aſpernere. Aſtringat hæc iuris religio animos humiles, & abiectos, qui cõtumeliā pati poſſunt, ad quorum ſubſidium leges inuentæ ſunt. Regum namq́ue ius, non eſt in legibus & æquitate: ſed in armis & imperatoria virtute conſtitutum. Hoc enim iure vſi ſunt omnes ſummi Principes, qui multas nationes ſuo imperio ſubdiderunt, & ea ratione immortalitatem nominis aſſecuti ſunt, qui ſi iuris rationem nimis ſanctam habuiſſent, nunquam certè eas nationes, à quibus læſi fuerāt, bello vaſtaſſent:
& ita

& ita inertia & deſidia corrupti, vel alijs prædæ fuiſſent, vel certè in tenebris & obſcuritate latuiſſent. Quod ſi belli ancipites euentus animo reformidas, conſidera viros illos excellẽtes, quorum nomen eſt immortalitati conſecratum: nunquam eo metu contineri potuiſſe, quin omnia facinora non modò præclara, ſed etiam valdè periculoſa ſuſciperẽt. ſed cùm ſecum ſtatuiſſent, aut cum gloria viuẽdum eſſe, aut cum gloria moriẽdum: otium cum indignitate ferre minimè potuerunt, & ita victorias innumerabiles adepti ſunt. Raro enim ſumma virtus, atque vitæ contemptio felici ſucceſſu caret; Fortes enim (vt eſt in prouerbio) fortuna iuuat. Cùm igitur belli mouendi cauſam, ad ſpeciem ſatis honeſtam habeas: & ſummis opibus abundes, & maximis excercitibus conſtipatus ſis: & exempla domeſtica tibi ſtimulos frequenter admoueant: quid minus dignum iſta tua virtutis indole fingi poterit, quàm cõtemni ab hoſtibus, & aliquod dedecus & ignominiam iuris obtentu atque fœderis nomine tolerare? Quare, Princeps clariſsime, facinus iam aliquod dignum te, dignũ virtute tua, dignum maioribus tuis aggredere: metum & horrorẽ quacunque armorum impetum tuleris, hoſtibus tuis incute:

omnia

omnia viribus tuis obſtantia ferro proſterne. Experiatur omnes, cum quibus aperto marte conflixeris, quantum viribus atque virtute valeas: ſic enim turpitudinem & ignominiam depelles, imperiũq; tibi à maioribus tuis relictum magnis acceſsionibus amplificabis: & ingentem gloriam, quam nulla vnquam obſcurabit obliuio, conſequeris. Hac oratiõe qui regi iuueni, nimisque bellãdi ſtudio concitato fuerit adulatus, poteſtis ne mente percipere, quantam perniciem ſit communibus rebus allaturus? Neceſſe enim continuò erit, vt ille nõ quidem vt ſuos incolumes ab omni calamitate tueatur: ſed vt immenſæ ambitioni, quæ illum ſtimulat, aliqua ratione ſatisfaciat, tantã ex ciuium bonis pecuniã cogat, quanta ſat ſit ad maximos exercitus alendos, & præfectorum auaritiam exſaturandam. Immania igitur tributa imperabit: tenues homines omni victu ſpoliabit: ciuitates & prouincias inanes reddet: militum licentiam ita ſoluet, vt nullo metu poſsint eorum effrenatæ libidines cohiberi: externis poſtremò auxilijs Remp. conculcãdam permittet. Non ſolũ igitur ijs, cum quibus bellum ſine aliqua graui cauſa gerit, erit infeſtus: ſed ſuis etiam, pro quorum ſalutẽ ſe ad mortem offerre debuiſſet, peſtẽ atq;
perni-

ernitiem importabit. Iam verò vt victo-
iam obtineat,quam voluptatem,ſi non eſt
otius religionis & humanitatis expers, ex
am horrendo ſpectaculo capiet, vt illius
ratia ſine vlla neceſsitate bellum ſuſcipi-
t?Multa namq; hominũ innocentium mil
a trucidantur: ſtupra per vim multis vir-
inibus, et ingenuis mulieribus inferũtur:
ortunæ diripiuntur: ſacra polluuntur: li-
eri homines in ſeruitutem abducuntur:
mnia ferro,flamma, vaſtitate conſumun-
ur.Si igitur qui mortem innocentibus af-
erunt,aut pudorem caſtis eripiunt,aut re-
gionis ſanctitatem violant, aut coniectis
cibus ędes inflammãt,aut cultum agrum
aſtant, ſempiterno ſupplicio digni ſunt:
omines,qui cauſam infinitis cædibus,fla-
itijs,latrocinijs, ſacrilegijs,inflammatio-
bus atq; populationibus attulerint,quo
tis digno ſupplicio poterũt debitas pœ-
is,vt æuo ſempiterno acerbiſsimè cruci-
ntur,exoluere?Quid ſi ijſdem ciuibus ſuis
q; patrię vniuerſæ,ea omnia mala,quę ſu
us oratiõe complexi, ſuis cõſilijs temera
s importauerint? Fit em̃ ſæpenumero,vt
q ſe victores fore confidũt,vincant: et ea
ala, q̃ hoſtibus ſuis inferre cogitabãt,ipſi
eritò atq; iure ſubeãt.Ipſius tunc cõmu-
s exitij & publicæ euerſionis,adulatores

cau-

cauſam omnem ſuſtinebunt. Cernitis iam animo, quantas ſtrages edat adulatorum immanitas, cùm reges impigros & audaces nacta eſt? quanto ſtudio illos odio pacis incendat, & ad bellum temerè gerendum ſolicitet? Atq; præter alia mala, quibus iſti homines nefarij, reges ad inutilia & pernicioſa bella concitando remp. perdunt, & affligũt: eam multis erroribus turbulentis inficiunt, & à veræ religionis cultu ad falſæ & impuræ ſtudium traducunt. Laxatis enim pudoris & verecundiæ vinculis, & morum ſanctitate & caſtimonia profligata: facillimum eſt in populo propter aſsidua mala furioſè conturbato, pro vera religione falſam ſupponi atque ſubſtitui; maximè verò, cùm ea, quę inducitur popularis extiterit, qualis ea eſt, quæ his calamitoſis temporib⁹, in illis pręcipue partibus, in quibus eiuſmodi bella verſata ſunt, noſtris peccatis increbuit. Vnde cõcludi poteſt, adulatorem peſtem reip. morum perniciem, patriæ turbinem atque procellam, legum ſanctiones, pacis ornamenta, religionis præſidia, omniaque pietatis ſtudia peruertentem. Hactenus ea quidem mala perſecutus aliqua ex parte ſum, quæ eorum hominum ſcelere patrantur, qui ſeſe ad reges Marti dicatos adiungunt. Nunc con-

onſequens eſt,vt videamus, quàm vrbani
& feſtiui ſint Veneris ſatellites atque mini-
tri,qui operam dant illis Regibus,qui ma-
gis ſunt in libidinem procliues, quàm ad ar
na propenſi. Referamus igitur animum ad
llam induſtriam, quam elegantes & lautæ
nulieres in eo conſumunt: vt Principem
imis mollem & delicatum, & exquiſitiſsi-
nis cibis egregiè ſaginatum, multiſq; o-
oribus ſuauiſsimè delibutum reddant,
unc igitur ſic enutritũ, vbi vafri homines
& acuti excipiunt, illiuſque naturam peni-
us explorant: ſpe ingentis prædæ erecti ſe
ccingunt, vt mollitiem illius nitidi Princi-
is, in ſuum compendium & quæſtum cõ-
ertant. Ergo ſi quid naturalis pudoris in
o inerat, id totum verborum petulantia,
: lenocinio tollendum curant, ſeque illi
iligentiſsimos intemperantiæ miniſtros
re profitentur, partim igitur laſciuis ſer-
onibus atque iocis petulantibus, eorum
upiditatem inflammando: partim ad con
nſum libidinis multas mulieres allicien-
o, ſic Principis animum deprauant, vt ni-
il fingi poſsit intemperantius. ſi enim, vt
tè diximus, omnes homines ita ſunt vo-
ptatis appetẽtes, vt neque paupertas, ne-
ue diſciplina, neque iudiciorum metus
orum libidinis coërcere poſsit: & quò ma

iores opes ſunt, eò licentia maior, & cupiditas immanior exiſtit: quid fiet de regibus, quorum opes ingẽtes & deliciæ ſummæ ſunt, & cupiditates omni metu ſolutæ, cùm ad ea domeſtica mala, perditorum hominum impuri ſermones acceſſerint? Nec enim ſolum eos ad nequitiam ſtimulant: ſed demonſtrare nituntur, nullam dedecoris maculam ex flagitioſæ libidinis impuritate regibus adoleſcẽtibus aſpergi; intemperantiam enim iuuenum inquiunt, non eſſe vitio vertendam, ſed in vrbanitatis & elegantiæ laude ponendam. Decere illam ętatem lepores, & veneres, & amorum blanditias, & ſales atque iocos, ad libidinem acrius irritandam accommodatos. Regibus autem id magis conuenire, quò ſunt ad omnes voluptates animo ſecuro perfruendas magis inſtructi atque parati; ſtultum eſt inquiunt, cùm poſsis iucũdiſsimè viuere, triſtitiam vitæ conſectari. Regibus deinde fas eſt quodcunque illis libuerit. Eum enim ſtatum aſſecuti ſunt, vt omniũ ſubditorũ opes atq; labores ſint ad eorũ voluptates & cõmoda referendi: illorumq; libidines ſint pro legibus reputandæ. Quod ſi regibus voluptates reſpuendæ ſunt, & blandimẽta naturæ reijcienda: valeat regnum, imperij maieſtas intereat, ſi nihil

eſt

aliud,quàm curas & ſolicitudines al-
ura.Quare ſi ſapis,fruere felicitate tua,
que adoleſcentiæ florem ſine fructu
nmæ iucunditatis effluere ſinas: volat
ætas, & facultas perfruendæ volupta-
elabitur, fruſtraq; tãdem occaſionem
imiæ ſuauitatis amiſſam lamentabere.
c igitur, vt quantum fieri poſſit,iucun-
ſimè viuas,intelligantq; omnes morta
nihil eſſe in terris rege beatius. Regni
ò procurationem hominibus ſpecta-
committe,vt illi,ſi quid opus fuerit,ad
nterdũ de rep.referant: & interim ipſi
te laborem ſubeant, & tu ſolutus o-
i cura, delicijs atque voluptate cir-
nfluas. Sententia placet, corpus enim
erum laborẽ fugit, & animus delitijs
ruatus, negotij difficultatẽ anxiè re-
midat, nihil igitur libentius Princeps
faciet, quàm vt flagitioſas voluptates,
neſtis laboribus anteponat:regniq; gu
nacula illis amicis, quos libidinis cõ-
os habet, aut alijs eiuſmodi tractanda
nquat;noctem igitur in flagitijs,diem
ò in ſomno, & in ludo parum liberali
ſumit. Ne autem hominum querelas
liat,includit ſe domi,admodumq; ra-
n publicũ prodit,in quo quidem ſuo-
familiariũ ſermonibus inductus,exi-
nat ſe grauitati,atq; dignitati cõſulere.
I 2 Si

Si te,inquient,ita vulgaueris, vt quiuis homo de plebe quoties velit, ad te adire poſſit, præter illam moleſtiam,quam tibi homines ignobiles exhibebunt, maieſtatem tuam imminues:paulatimque fiet,vt ob nimiam familiaritatem contemnaris. Quomodo igitur regia dignitas à te retineri poterit? ſi aditus ad te fuerit ita difficilis, vt paucis admodum pateat: reliqui verò ad nos poſtulata ſua deferant, vt de illis cognoſcamus,vel ea ad te,ſi viſum fuerit, referamus. Dum igitur rex ab illis eiuſmodi ratione perſuaſus, ſe ab officio ſuo remouet; illi interim eius ſomno atque deſidia, ad ſuam vtilitatem ſanè diligenter abutuntur.quod vt rectius faciant, fœdus inter ſe feriũt, & ſocietatem ſceleris ineunt:da mihi operam mutuam, tu me laudabis apud regem,ego viciſsim induſtriam & vigilantiam tuam verbis extollam. Tu dicito me eſſe dignum hoc honore,quem ambio: ego rurſum te dignum eſſe prædicabo, in quem hoc munus,quod expetis, conferatur. Tu vrbanitatem meam laudato: ego cõtrà ingenij tui acumẽ admirabor. Quid præterea? Demus operam ne quis alius in regis familiaritatem veniat, qui opes,quibus imminemus,intercipiat: cauendum enim eſt, ne ſi aliquis, qui nobis antecellat inge-

ngenio fuerit admiſſus, nos, vbi velit, ex-
cludat. Omnes igitur aditus pręcludamus,
egem obſeſſum teneamus, omnique præ-
idio circumuallemus, ne quis ad illum no
is inuitis aſpiret. Quòd ſi aliquis inter il-
os tantum gratia & opibus excellit, vt id
eliqui non facilè patiantur: fidem nefariè
rodunt, & de illius pernicie coniurant;
uod ſi alia ratione euertere illum neque-
nt, cùm primùm negotium aliquod ſe of-
rt apud alios Principes gerendum, aut
unus aliquod in longinquis terris admi-
ſtrandum: hominis ingenium laudant,
duſtriam in cœlum tollunt, nec alium
periri poſſe confirmãt, qui maiore cum
udẽtia, & autoritate negotiũ illud con-
iat. Legatur igitur, aut, vt rectius dicam,
ciorum perfidia relegatur: illi verò præ-
ri laudatores, vbi per ſpeciem honoris
ium in externas regiones amandaue-
t, locum illius occupant, & vallo atque
nimento ſepiunt, firmoque præſidio
ciunt: ne cùm ille redierit, queat vndè
deiectus, vllo modò reſtitui. Nec eo
tenti, abſentẽ primò clanculum mor-
t: apertius deinde rebus illius obtre-
it, operamque dant, vt Rex quotidiè
gis hominem deſpiciat. Si res illi benè
cedit, minimè mirum eſſe dicunt: ne-

gotium eſſe facile, & expeditum, & eiuſmodi, vt à quouis tranſigi poſsit; ſi verò aliquid ſecus accidit, quàm oportebat, omnia confeſtim in miſerũ tela iaciuntur: illumq́; aut ignauiæ & timiditatis inſimulant, quòd non acriter inſtiterit, neq; ſe virum oſtenderit; aut audaciæ & temeritatis accuſant, quòd eos, cum quibus negotia magna tractabat, inſolentia orationis offenderit. Hæc in ſermone quotidiano inter ſe conferunt: hæc eadem cum rege familiariſsimè loquũtur: donec id quod fuerat ab illis inſtitutũ, perficiant; eorum igitur opera ita ſe rex illi miſero infeſtum præbet, vt nunquam eum rurſus in familiaritatem recipiat. Et hac quidem fide amicitias inter ſe colunt, vt tantiſper amico parcant, dum vel aliquid ab illo ſperant: vel opes illius ita munitas eſſe putãt, vt non facilè labefieri poſſe cõfidant. Vbi verò primùm illius euertendi facultatem oblatã vident, eã minimè prætermittunt. Sic autem fit, vt ſtatus reip. paulatim commutetur: nomen enim tantùm regni manet, re autem vera paucorum poteſtas inſtituitur; intolerabilis enim potentia ad pauciſsimos homines defertur. Dũ is igitur, qui regis nomẽ obtinet, in voluptatibus ætatem cõterit: dum ſomno, de-
ſidia-

ſidiaque torpet, dum ita ſuã perſonam in negotijs interponit, vt ſemper ſuis familiaribus obſequatur: illi interim moderatores reip. ita ſe gerunt, vt omnia venalia proponant, & mercatum inſtituant omnium curationum & munerũ. Sic autem ſilẽt leges, tollũtur iudicia, libertas eripitur, auaritia dominatur: neque ſolum viduæ atque pupilli, & reliqui, qui propter imbecillitatem obnoxij ſunt iniuriæ, ſed potentiores etiã vexantur, & multa incómoda patiuntur. Cùm enim inciderint in offenſionẽ eorum, qui tenent omnia, neceſſe eſt, vt omnium fortunarum periculum adeant: omnes igitur illis adulentur opus eſt, illis ſeruiant, illos muneribus atque donis afficiãt, ad illorumq; libidines ſe totos accõmodent, reliquis aũt, qui apud illos in gratia non ſunt, ne lamentari quidẽ liberè calamitatem ſuã, aut opem cõtra illorũ potentiã implorare licet. Neque ſolũ ex omniũ ſubditorũ bonis prædas agunt: ſed regis etiã opes, domũ auertunt, illiusque gazã impunè deripiunt; ſtudia verò virtutis & honeſtatis abijciũtur. Nec enim ibi frugalitas & continentia locum habere poteſt, vbi luxuria immenſa principatum tenet: nec animi magnitudo, vbi libertas oppreſſa eſt: nec iuſtitia, vbi omnia venalia ſunt: neque prudentia,

vbi cuncta temeritate & amentia perturbantur. Iam verò liberalitas, & beneficentia, & reliquæ eiuſmodi virtutes quomodo ſplendere poſſunt, vbi omnia oppreſſa ſunt crudelitatis & auaritiæ dominatu? Armorum verò vſus penitus obſoleſcit, irridentur enim milites, homines fortes eijciuntur, duces & imperatores ab hominibus profligatis atque perditis, honoribus & emolumentis ſpoliantur: ſic igitur cùm ad ſceleratorum hominũ libidinẽ res adminiſtrentur, cùm nihil gratis ab illis auferatur, cùm magiſtratus & præfecti non dignitate, ſed precio fiant, cùm legum autoritas concidat, cùm iudicia nulla ſint, cùm vbique minutæ tyrannides exiſtant, maiorum tyrannorum gratia confirmatæ: quæ reliqua ſpes erit populis, tanta importunitate perditis & afflictis? Omnium pecuniæ in paucorum domibus includuntur, opes regis ipſius comminuũtur, adulteria & homicidia impunè ſuſcipiũtur, vniuerſa reſp. furtis & latrocinijs infeſta tumultuatur: tantisque diſſenſionibus laborat, vt diu ſtare non poſsit. Et hæ quidem ſunt artes, quibus illi in pace gubernant: ſi pax appellari poteſt interitus legum, & totius reipu. fœda confuſio. Nunc belligerandi rationẽ videamus. Imminet repentè bellum, & ho-

ſtium

ium exercitus ad nos oppugnandos ſum
ıa celeritate contendit. Euocenturin-
uiunt milites. Qui? Ij ne, quibus frequen-
r illuſiſtis? quorum virtutem contempſi-
is? quos omni contumelia dignos exiſti-
ıatis? Conſcribantur exercitus. Qui exer-
tus? ſcurrarum ne, atq; lenonum, quos
ꝛrtibus viris excluſis in fidem veſtram re-
epiſtis? an potiùs mercatorũ atq; redem-
torum, quos auaritię miniſtros habuiſtis?
rripiantur arma, tela ſubitò comparen-
ır. Quæ arma? quæ tela cõmemoras? ea-
c, quæ ſtudio atque vigilantia veſtra, ſitu
q; rubigine conſumpta ſunt? nec armo-
ım vllum ſtudium, nec arma video, neq;
res deniq;, quibus arma geſtari poſsint.
)mnes enim, in quibus inerat aliqua vir-
ıtis militaris indoles, cùm cernerent à vo
is homines fortes irrideri, virtutemq́; lu-
ibrio haberi, præmiaq́; virtuti debita, fla-
itioſis & impuris hominibus condonari:
ɔiectis armis ſeſe ad eas artes, quibus effœ
ıinantur animi libenter & ſtudiosè con-
ılerunt, vt veſtris veſtigijs inſiſterent. So-
orum (inquis) auxilijs à nobis periculum
ropulſabimus. Miſerum, copijs tuis om-
inò diffidere, externiſq́; hominibus, qui
dem venalem habent, vitam tuam atque
bertatem tuendam credere. Sed eſto,

ſit aliquod firmũ præſidium ignauis homi nibus, in externo & conducto milite col-locandum. Exprome igitur pecuniam, vt homines, quos non reipub. caritas, neque inſigne laudis ſtudiũ: ſed pecuniæ tantùm cupiditas, ad arma ſolicitat, pecuniæ mag-nitudine feroces efficias. vndè igitur tãtam pecuniam erogabitis? nũ ex Regis ęrario, quod eſt partim illius intemperantia, par-tim auaritia veſtra penitus exhauſtũ? num ex populis immanitate veſtra perditis, qui quemadmodum vitam tenuiſsimè ſuſten-tent, rationem inire non poſſunt? Nã illud certè non dicetis, vos vt debitum Principi, qui vos tantis opibus auxit, officium perſol uatis, velle peſtem hanc à Rep. veſtris ſum-ptibus arcere. Quę enim veſtra ſapiẽtia eſt, credo vos malle communi patriæ incendio cõflagrare, quàm aliquid pecuniarũ, quas ſummo ſtudio coaceruauiſtis, impendere. Sed demus fieri poſſe, vt in tanto Princi-pis ſomno & negligẽtia: in tanta miniſtro-rum auaritia: in tanta populorũ calamita-te, ſit tamen ærarium refertum: quem fru ctum poteris in bello ex ingenti pecunia, ſi-ne virtute percipere? diuitię nãq; quas im-belles homines poſsidẽt nõ eorũ proprię, ſed hoſtium potius exiſtimandæ ſunt; victo rum enim manubiæ ſunt, non imbecilli-

tatis oppreſſæ ſubſidia. tantum enim abeſt, vt grandis pecunia ſine virtutis auxilio opem ferat vllam; vt maius etiam ruinæ periculũ moliatur. Omnes enim illud bellum libentiſsimè ſuſcipiunt, ex quo minimo cũ periculo, maxima ſibi belli præmia pollicentur. Quocirca minimè probo eorum ſententiam, qui pecuniam belli neruos eſſe dicunt. Bellum enim, non tam pecunia, quàm virtute conficitur: & virtute pecunia comparatur, non virtus pecunia. Nec enim Darij gaza Alexandri Magni virtutem oppreſsit: Alexandri porrò virtus omni Darij gaza potita eſt; ex quo ſequitur nullum eſſe firmum præſidium, vbi virtus abeſt, in diuitiarum affluentia conſtitutum. Quid fiet igitur in bello de rege ignauo, & imbecillo: diuite tamen & opulento, cum ab hoſte acri & ſtrenuo fuerit oppugnatus? profectò niſi pacem ab hoſte auaro & inſolente multo auro redemerit, cum omni Repub. ſibi commiſſa funditùs interibit. quod quidem dedecus non dico Principibus, quorum omne ſtudium eſt in veriſsima gloria conſumendum: ſed omnibus ingenuis hominibus, qui dignitatem charam habent, debet eſſe morte ipſa calamitoſius. Non eſt enim pax fortibus hominibus auro, ſed virtute pariēda.

Quid

Quid illud? quod in pace pecunia redempta, nullum eſt firmum amicitię fœdus: ſed perpetua ſeruitutis autoramentum; neceſſe enim erit ſingulis fermè annis, eadē tributa pendi: aliter enim nunquam deerunt cauſæ, quibus victor bellum intermiſſum redintegret: vt illum, quem ſemel perculit & abiecit, omnibus tandem bonis ſpoliet. Vbi igitur Rex fuit mollis & languidus, & Veneri deditus, & in Republ. gerenda diſſolutus, & in poteſtate perditorum hominum conſtitutus: fieri non poterit, vt ſtatus Reipub. conſeruetur: nam nec vllæ opes eſſe poſſunt, vbi virtutis ſtudium extinctum eſt. Et quamuis ingentes opes eſſent à principe domi reconditæ, nullum eſſe poſſet in illis firmum ad pericula depellenda ſubſidiū, imò, quò plures opes ſunt iniuria partæ, eò princeps maiore ſuorum odio flagrat, & maiore aliorum inuidia premitur, & acrius cupiditatem hoſtium incēdit & irritat. Hæc quidem mala & alia multa ſunt, quæ adulatorum opera Rebuſp. inferuntur, cùm regem mollem atque deſidem nacti fuerint. Videte igitur, quàm ſint ſemper omni Reipub. tetri & infeſti, & pernicioſi: ſiue in pace, ſiue in bello, ſiue ſeſe ad Regem acrem & impigrum, ſiue ad deſidem & ignauum applicuerint. Non enim

nim ij ſunt, qui vnum modo & ratione refrenent: alteri ſtimulos admoueant: imò contrà, qui animum vehementem & incẽſum acrius inflamment, & ardentibus furoris & amentiæ tædis exagitent: animũ verò mollem & languidum, & flagitio corruptum, multò magis mollem & flagitioſum reddant, totiuſque laudis & dignitatis immemorem. Vt autem in fidibus, cùm nerui nimis intenduntur, aut nimis remittuntur, harmoniam diſſolui neceſſe eſt: ita cùm rex aut nimis ad vim, ad facinus, ad belli furorem concitatur, aut nimis animo relaxatur, & nimis molliter & delicatè ſe gerit: neceſſe profectò eſt, omnem concentum & ſymphoniam Reip. conturbari. Illud enim nimis, quod tu Meneſi omnem vitæ rationem euertere dicebas, adulatorum eſt proprium: nimis enim laudant, nimis vituperant, nimis erigunt animos, nimis abijciunt, nimis geſtiunt, nimis afflictantur; & ita cùm ad regem accedunt, in quamcunque partem eum inclinatun vident, nimis eum impellunt, & paululum etiam labantem præcipitant. Quid autem cùm rex non vnam tantùm ſectam ſequitur: ſed in contrarias partes ancipiti ſtudio & cura diſtrahitur? fit enim interdum, vt non ſolum acer, iracundus

cundus,elatus, ambitioſus, inſolens & infeſtus ſit:ſed etiam languidus,eneruatus,& petulans & flagitioſus,& libidini atque nequitiæ nimis turpiter addictus. Vt igitur in eodem ſimili verſer, quo paulò ante vſus ſum; quemadmodum in cithara, cùm aliæ chordæ nimis intentæ,aliæ nimis laxæ ſunt, & omnes inter ſe maximè diſcrepent,abſurdæ quædam & diſſonæ voces, cum maxima aurium offenſione funduntur:ita Rex in tanta vitæ diſparitate,morborumq́ue repugnantium diſsimilitudine à ſe ipſo diſsidens,ſecumq́ue diſcordãs, omnium hominum aures,oculos,animos grauiter offendit:vniuerſamq́ue Rẽp.nimis cõfuſa & abſona ratione perturbat.Nec enim eam tantũ furore & amentia,& incõſiderata temeritate cõuellit;ſed etiã dedecore afficit,flagitiorũq; omnium impuritate corrũpit.In hac igitur tã perturbata vitæ ratione, tãtaq; flagitiorum diſſenſione,atque pugna,operæ pretiũ eſt animaduertere, quam operã nauent iſti boni viri Principibus; q̃ variè ſuã verſent,& ad variã atq; diſsimilem cupiditatem Regis accommodent:tantùm enim valent ingenio,vt nullus ſit tam difficilis morbus,quẽ non adulando & aſſentado augeant,nullus ſit animus tantis commotionibus agitatus,quẽ non omni flagitio & ægritudine

tudine cōtaminent,tā diligēter autem vnicuiq; Principis flagitio ſeruiunt:vt ad illud tantùm incitandū natos eſſe dicas. Nunc enim furorem Principis augent, & illum immenſa cupiditate dominationis inflammant:nunc omnibus blanditijs & lenocinijs ad vitæ mollitiem,atq;flagitioſas voluptates alliciūt:& ita deniq; variè illum torquent,& flectūt; vt nihil Regib. qui ſe illis dediderūt,aut magis vehemens & acre,aut magis languidū & eneruatū poſsit excogitari. Quod ſi,vt antè iam dictū eſt,duæ virtutes cùm omnib.ingenuis hominibꝰ, tùm vel maximè Regib.neceſſariȩ ſunt,nēpe fortitudo,& animi moderatio:omnisq́; Principis inſtitutio eò in primis referenda eſt, vt ſit illius natura ita tēperata;vt cū animi vehemētis impetu,moderationis lenitatē coniungat:& rurſus lenitati atq; manſuetudini (cùm opus ita fuerit)vim quandā irȩ paulò acrioris admiſceat.Quā pœnā merētur ij, q nullā in Principe inſtituēdo moderationē adhibēt;ſed illū aut elatū & iracundū,ſine vlla temperatione clementiȩ,aut mollem & delicatū,ſine vllo ſtudio virtutis efficiūt? Iam verò cùm vtrunq; pſtiterint, vt Reges in eorū diſciplinis enutriti,nō ſolū ſuperbi, truculēti,& immanes fiant:ſed etiā deſides, & ignaui, multìsque flagitijs infames ſint; nullo

nullo ſatis digno ſupplicio, tam ſceleſtum & immane facinus vindicari poteſt. Non tamen is vllo modo ſum, qui velim inductus odio, laudes eorũ obterere, qui principum libidinibus obſequuntur: ſemper enim tribui plurimum eloquentiæ, & eos, qui in illa principes extiterunt admiratus ſum. at nemo poteſt negare eos, quos multi Principes in delicijs habent, eſſe eloquentiæ laude præſtantiſsimos: tantum enim in dicendo valent, vt probent eſſe ingentem in ſumma imbecillitate potẽtiam, in miſerrima ſeruitute principatum, in ſumma miſeria florentiſsimæ atque beatiſsimæ vitæ rationem. Quo tandẽ, inquit Tauora, modo? Primum, inquam, ſtatuunt illum, qui omnia ad voluntatem ſuam adminiſtrat, & in omnibus rebus libidini ſuæ diligẽter obſequitur, nõ modo liberum & potentem, ſed ſummi principis nomine digniſsimum: ſi enim princeps eſt, qui multum potentia præſtat: & potentia in eo poſita eſt, vt quidquid libuerit facias: is certè princeps potentiſsimus habendus eſt, qui perficit, vt omnia, quæ viderit, & concupierit & cogitauerit, ad nutum illius præſtò ſint, & cupiditati illius obtemperent. Cùm autem principes nomine potentiæ maximè glorientur, & ab amicis perſuaſi maximam potentiam in libi-

libidinis infinitę licentia atq; fructu cō-
uant: fit tādem, vt nullum flagitium ſibi
decori fore putant, dūmodò ex illo fla-
io conſtet, eos tantum poſſe, quantum
int; quod ſi progredi lōgius cęperint,
llum erit tātum facinus, quod illis mi-
nè gloriādum atque præſcferendū vi-
ıtur. Ergo ſiue per vim labem caſtis in-
ant, ſiue bonis vitam eripiant; ſiue do-
ım potentium fortunas auertant, ſiue
idquam aliud contra iura omnia deſi-
ent, quo ſignificari poſsit, illos inſigni
tentia & robore præſtare: periculū eſt
ſibi ſummā laudē & gloriā tribuēdam
ent; & reliquos principes, qui iure ſuo
ı ad eundē modum vtuntur, aut ſtul-
e, aut timiditatis inſimulent. Sic autem
ra eorum, cum quibus coniūctiſsimè
unt, fit, vt cum imbecillitate & inopia
orent: ſe tamē potētia & opibus floren
mos arbitrentur. Quā imbecillitatem,
uit Tauora, & quam inopiā narras? Vt
n fateamur eos, qui omnia officia vitę
ūtate & libidine metiūtur, flagitioſos
ıfames eſſe: nō tamē ex eo ſequi vide
vt inopes & imbecilli ſint. Quid? in-
, eúmne, qui nihil arbitratu ſuo decer
ad alterius nutum viuit, qui nihil age-
ıihil moliri audet, quod nō ſibi fuerit

 ab

ab eo, cuius nutus omnes obſeruat, imperatũ, aliquid poſſe ſuſpicaris? Minimè inquit. Quid inquã deinde? is ne, qui totus eſt poſitus ſub libidinis dominatu, aliq̃d arbitrio ſuo gerit? Nõ certè. Libido namque eſt, q̃ illi leges imponit, quę faces admouet, quæ verbera intentat, quæ ſupplicium cõminatur, quæ ſic illum accipit, vt nullo cruciatu cõtenta eſſe poſsit: qui igitur illi paret, nõ ſolum princeps aut potẽs exiſtimãdus non eſt: ſed ne liber quidem, imò mancipium viliſsimũ plagis infinitis obnoxiũ. Deinde, ſi potẽs ille eſt, qui qđ vult, facit, & qui libidini paret, non vult quod facit, nõne perſpicuũ eſt, eum nihil omninò poſſe? Volumus enim non tã id, quod agimus, quã id, cuius gratia actionem aliquã ſuſcipimus; veluti cũ pharmacum ſumimus, nõ pharmacũ, ſed ſanitatẽ volumus: ergo ſi multis pharmacis exhauſtis, morbum minimè depulimus, minimè quod voluimus, effecimus; ſed quã tenues eſſent naturæ noſtrę vires, oſtendimus: ſic etiã princeps, qui ſe flagitiosè gerit, flagitiũ illud nõ vult, niſi propter emolumẽtum & fructum, quẽ ex flagitio ſe percepturũ credit: ergo ſi id nõ adeptus fuerit, quod optabat, ſed quò maiore ſtudio flagitia fuerit conſectatus, eò ſe magis omnibus

us illis cõmodis, quæ ſibi opinionis er
e fingebat, priuatũ ſenſerit: nõne per-
cuũm eſt, eum nullã potentiã, nullas vi
, nullas opes habuiſſe? Nec enim illum
um aſſequi potuit, quẽ ardenter expe
t: dominationẽ enim & infinitum im-
ium quærebat, & libertatem amiſit; fa
n & gloriã aucupabatur, & ſempiter-
ignominiã ſubiuit; beatã vitam ſitien
ppetebat, & omnibus ęrũnis atq; mi-
s circũuentus eſt. Nullũ em̃ malũ ab-
poteſt ab eis, qui cùm multis opibus
lent, temeritate & amẽtia ducuntur;
nia namq; ad peſtem & perniciem cõ-
nt, quæ ſibi fuerant ad ſalutem attri-
. Ergo quò magis iſti, qui principi-
operã nauant, eloquentia florent, eò
is ſunt ab eorum familiaritate repel-
; eorum ſiquidem opera fit, vt multi
cipes exiſtiment nihil eſſe magis re-
, quã voluntati propriæ ſatisfacere;
piditatib. obſequi, & in omnibus re-
dminiſtrãdis nõ lege, more, & ratio-
d appetitu, leuitate, libidine, inſtitu-
amẽtia gubernari; vſq; adeò, vt illo-
opiniõe is regio nomine ſit digniſ-
, qui maximè dedecori, flagitio, at-
urpitudini ſeruit, totumque ſe dat
æ voluptati conſtringendum.

DE

REGIS INSTITVTIONE ET DISCIPLINA,

LIBER TERTIVS.

ALia multa dici in hanc ſententiam poſſent, ſed hæc, quæ dicta ſunt, ſatis ſuperque ſunt ad hoc genus hominum ab omni Principum aditu & congreſsione repellendum; ſummam tamen in hac cautione difficultatem fore perſpicio. Quam diſficultatem, inquit, M. eam inquã, quæ tota eſt in amoris vi, & magnitudine conſtituta. Nihil enim eſt, quod magis animos amore conciliet, quàm amoris indicium; inhumanum enim eſt non amare eos, à quibus te non mediocriter amari perſpicis. Rectè inquit. At conſtat, inquam, hos homines, qui apud regẽ in gratia ſunt, amore mirum in modum cruciari: ꝙ quidẽ multis ſignis intelligi poteſt. Nam primùm ita ſunt in illius vultu defixi, vt oculos auertere aliò ne queant. Deinde cùm abſunt, illius deſiderium

rium ferre non poſſunt. Deinde nullũ ſermonẽ cum aliqua voluptate ad aures admittunt, niſi qui de regis laudibus habeatur. Noctes deinde inſomnes illius cauſa traducunt, de illo ꝑpetuò loquuntur, ſomniantes de illo cogitant, & illius ſpeciẽ ſibi in ſomnis intueri videntur. Tum verò illa quã expreſſa ſigna amoris ſunt, ꝙ totos ſe ad illius voluntatẽ & ſtudiũ fingunt: & pro varietate affectionũ, quibus illũ cõmotum animaduertunt, variè cõmutantur, vt appareat illorum animos, nõ proprio ſenſu atq; natura commoueri, ſed omnes rationes ex regis animo ſuſpenſas habere. Si lætũ eſſe vident, exultant; ſi triſtẽ, abijciuntur, ſi iratum, efferãtur animis; ſi cupiditate inflammatũ, vt libidini illius tota mente ſeruiant, immoderata cupiditate rapiuntur: deniq; quocunq; motu illum commoueri & agitari perſpiciunt, eodẽ etiam mirificè concitantur. Iam verò, quã ſint de illius valetudine atq; vita ſoliciti, quis explicare dicendo poterit? horrẽt enim, & exalbeſcunt metu, & pauore concutiuntur, quoties regẽ aliquo morbo oppreſſum, aut in aliquo periculo conſtitutũ aſpiciunt. Poſtremò, qđ eſt maximum amoris ſignum, alij alijs inuidẽt, & æmulationis & obtrectationis morbo grauiſsimè laborãt. Riuales igitur odio

perſequuntur, & quáuis ſe illos diligere ſimulent,tamen extinctos cupiunt. Poſſumus igitur,cùm hæc eximij cuiuſdã amoris ſigna videamus,inficiari, eos eſſe ſummo amore principis,cui ſeruiunt,inflãmatos? Minimè inquit, T. ſi igitur inquã, regem nõ mediocriter amãt, qua tandẽ ratione regẽ impellemus, vt homines lepidos, & vrbanos venuſtatibus affluentes, quibus ſe cariſsimum, & iucundiſsimum eſſe conſpicit, ablegari patiatur? Si igitur, inquit,id efficere dicẽdo poteris,vt princeps eos, à quibus ſe ꝑditè amari videt, à ſe ſegregari ſinat, magnã eloquentiæ ſignificationẽ dabis. Id quidẽ,inquã,experiri licebit,ſed mihi velim credatis,peruerſam loquendi conſuetudinẽ maximã malorum omniũ cauſam rebus humãnis attuliſſe. Dũ enim res turpes honeſtis nominibus appellamus, turpitudinẽ facillimè honeſtatis ſpeciȩ capti ſuſcipim⁹. In vita igitur & officio delinquat opus eſt, qui in verbis & oratione delinquit; quod quidẽ manifeſtè in amoris nomine & ratiõe ꝑſpicitur. Quid enĩ eſt amore honeſtius? quid illa cupiditate,cui multi nomẽ amoris imponũt,flagitioſius? Amor enim eſt honeſtatis ſtudium, veræ pulchritudinis appetitio, decoris & laudis immenſa cupiditas:

Voluptatis aũt appetitus in turpitudinem fertur, & dum ſe expleat, de pulchritudinis & honeſtatis interitu minimè laborat. Amor igitur pulchritudinẽ admiratur, & honeſtatẽ & decus omnibus vitæ cõmodis anteponit: libido aũt omnẽ eripit honeſtatem, & corporis etiã pulchritudinẽ dedecore & fœditate cõmaculat. Præterea amor, illi, quẽ amat, oĩa bona ardẽtiſsimè cupit, & illi⁹ gratia quẽuis laborẽ exci pere, aut periculũ adire minimè reformidat: at libido, dum ſibi ſatisfaciat, quid afferat ei detrimenti, in quẽ furenter incitatur, minimi faciendum putat. Poſtremò amor id, quod amat, ſaluũ & ornatũ vult, & illi etiã æternitatẽ exoptat: at voluptatis cupiditas, in ipſam pulchritudinẽ, quã habet carã, ſatis cõtumelioſè & petulãter inuehitur; illiq; ſempiternũ dedecus inurere, & interitum afferre cõtendit. Quomodo igitur fieri poteſt, vt qđ ego amo, euerſum & extinctũ velim? Ergo cũ amor pulchritudinẽ admiretur: libido pulchritudinẽ deformet, & in dec⁹ honeſtatis irruat, & inſultet, vt id totum eripiat, conſequẽs eſt, vt libido nefaria, nõ amor, ſed odiũ potius capitale nominãda ſit; ſed qa voluptas eximia, amorẽ conſequit̃: factũ eſt, vt multi voluptatis flagitioſæ cupiditatẽ,

ſatis imperitè nomine amoris appellarent. Nam reuerà flagitioſi amatores: non amatores, ſed hoſtes immanes appellandi ſunt: niſi fortaſsè credimus Corydonem Vergilianum, Alexim illum, quem perditè ſe ama re dicebat, amore vero fuiſſe perſecutum: ipſe ſe oſtendit, atque planè fatetur, qualiter ſitanimatus in Alexim. Inquit enim.

Torua leæna lupũ ſequitur, lupus ipſe capellam,
Florentem cytiſum ſequitur laſciua capella.
Te Coridon ô Alexi. trahit ſua quemq́; voluptas.

At leæna lupum ſequitur, vt eum dilaniet: lupus capellam, vt eam deuoret: capella cytiſum, vt carpat atque conficiat: ergo Coridon inſequebatur Alexim, vt eum perderet, & omni dedecore contaminaret. Amatores igitur ij, qui appellantur, cùm amant, id, quod habent carum, non vt ornét, & opib. augeant: ſed vt omni dignitate & opibus ſpolient, inſequũtur. Vt igitur in propoſitũ redeamus, fateor quidẽ hos homines, q regibus in delicijs ſunt, eſſe regũ amatores maximos: & omnibus curis afflictari, quib. amatores pꝑetuò cruciantur. Si enim ſtupent, ſic vigilant, ſic inſidias comparant, ſic riualibus inuident, ſic ingemiſcunt, & interdum etiã lamentãtur,

vt

vt facilè appareat, eos eſſe animo ægros, amore ſæuo ſaucios. Quemadmodum igitur amatores non aliud, quam ſuã tantum voluptatem ſibi proponunt: ita ij non dignitatem regis amplificatam, ſed ſuas opes cumulatas & adauctas cernere cupiũt. Ergo vt is, qui virginẽ amat, nõ cupit virgini bonum aliquod: ſed eam potius parentibus orbatam, ab opibus & amicis inopem, omnium ope & patrocinio deſtitutam; & quod multò grauius eſt, omni prudentia, & grauitate, & pudore ſpoliatã videre cupit, vt eam facilius ad conſenſum libidinis & impuritatis alliciat: ita iſti boni viri ſic Regem amant, vt illum omnibus virtutis & honeſtatis & ſapientiæ opibus nudatum & ſpoliatum vehementer exoptent: vt facilius eorũ infinitis cupiditatib. obſequatur. Primùm quidem igitur eum bonorum hominum ope nudant, & omnibus, qui prudentiæ & modeſtiæ, & bonitatis laude pręcellunt, aditum ad regiam familiaritatem diligentiſsimè præcludunt: ſunt enim vehementer anxij, & de ſtatu ſuo valdè ſoliciti; ſapienter enim vident, nihil eſſe magis aduerſarium falſę virtutis opinioni, quàm veram virtutem ſpectatam & cognitam: nihilque magis officio ſimulato contrarium, quàm rectum officium verè, & ex animo

tam Regi, quàm patriæ perſolutum. Omnes namq; falſæ & inanes laudes euaneſcunt, vbi primùm in ſplendorem ſolidæ, & expreſſæ virtutis incurrunt: ne igitur aliquis vir animo maximo, atque ſingulari virtute & ſapientia præditus, qui eorum nomini obſcuritatẽ afferre poſsit, in Regis familiaritatem veniat, quãto artificio pugnant? quantum laborem ſuſcipiunt? quantas fraudes & inſidias machinantur? incidat ſermo de viro aliquo ſingulari laude ꝓbitatis ornato: bonus quidẽ (inquiunt) ille vir eſt, ſubruſticus tamẽ, minimeque dignꝰ, qui in aula verſet; homo certè innocẽs eſt, minimeq; malus, ſed negotij gerẽdi prorſus imperitus. Quid, illi rẽ tuã committas, qui ſuam malè gerit? hominis religionem & integritatem laudo, animi verò ſtuporẽ, & tarditatẽ vitupero. Quod ſi aliquis id ſpecimẽ virtutis & induſtriæ iam prębuerit, vt nõ liceat vllo modo probitatis ingenuæ laudem, nomine ſegnitiæ atq; tarditatis obterere: alia via aggrediuntur, & quantũ in illis eſt, virtutis laudẽ temeritatis vituperatione deformãt. Summa Principis felicitate factũ eſſe dicunt, ne omnia corruerẽt: furore namque hominis illiꝰ rem fuiſſe in extremũ diſcrimẽ adductã. Si quẽ viderint liberũ, animoq; maximo

maximo vitia, quib. Reſp. laborat, aperiẽtẽ: hominem nimis elatũ & confidẽtem & dignitati regis infeſtum eſſe cõfirmant. Nihil autẽ maieſtate regię magis aduerſari, quàm nimiã in loquẽdo libertatẽ; argumentũ enim eſſe, contẽni regem, cùm aliquis eũ in ſermone lædere nõ veretur: eſſe igitur illam vim et effrenatã ferociã acerrimè comprimẽdã. Si ſapis igitur, hoc genus hominũ à familiaritate tua procul arcẽdum exiſtimabis; ſi enim ſolus regnare vis, & hominum cupiditates domitas & compreſſas habere, ne quiſquam audeat, ad regium aliquod decus aſpirare: omnes iſti, qui ſibi ſpiritꝰ ingentes ſumunt, ita frenandi ſunt, vt nemo ex illis ſe liberũ putet. His & alijs eiuſmodi ſermonibus regi ſunt impedimẽto, quo minꝰ ſe bonorũ ꝑſidio ſepiat; ſtatũq; ſuũ fidelibꝰ amicitijs, & conſilio ſalutari cõmuniat. ad hunc igit̃ modũ, Principẽ bonorũ auxilio nudãt, eumq; noctes atq; dies circumuallant, ne poſsit vllo modo ad nomẽ ſuũ bonos atq; fortes viros adiũgere. Cauent deinde, ne Princeps vlla ſibi literarũ præſidia & adiumẽta requirat: literarũ enim ſtudijs (aiũt) corrũpi valetudinẽ, infringi vires, indolẽ Regiã à reb. fortiter gerẽdis auocari. Præterea minimè decere Principem, tãquam

aliquem

aliquem de plebe hominem, qui velit ad honores obrepere, & commẽdatione aliqua eruditionis à multitudinis fece ſegregari, libris affigi, hominumq́ue doctorum ineptijs oblectari. nũ tibi, inquiunt, victus literis comparandus eſt? num honores tibi propter eruditionem deferendi ſunt? tantum certè abeſt, vt Principi dignitatem vllam afferat eruditio, vt illi dedecori potius & ignominiæ ſit. Si dignitas igitur tibi cara eſt, non ſolum literarum ſtudia tibi contemnenda ſunt: ſed etiam eorum hominum, qui ſe totos literarum ſtudijs dediderunt, ſermo atque familiaritas vitanda eſt: neque vnquam arceſſendi ſunt, niſi rarò admodũ; nempe cùm aliquod negotium inciderit, quod aliter expediri non poſsit. Tãtiſper igitur illorũ garrulitatem patere, dum res alio modo tranſigi nequit: vbi id tranſactum perſpexeris, illos procul amanda, ne ſermonibus moleſtiſsimis tuas aures obtundant. Sic autem ea loquuntur, & eas machinas adhibent, & eam opinionem in animo regis inſerunt: vt is tandem ad officium ſuum valdè pertinere putet, omnes literas odio perſequi, arteſq́; maximas execrari. Nec hoc ſcelere contenti, aliud multò immanius moliuntur; nec enim tantum reges literarum & diſciplinarum præſidio

ſpoliare

ſpoliare: ſed etiam diuina ope orbare contendunt. Perſuadēt enim regibus, non eſſe illis religionē ſummo ſtudio colendam, non inquiunt, quòd religio negligēda ſit; eſſet enim id ſceleſtum & immane facinus; ſed quod in regib. cū immodica eſt, dignitatem nullam habeat. minimè enim decere Principem inſtar cuiuſdam vetulæ multam operam in precibus, & in votis, & in procuranda religione conſumere. Deinde ſi religione, inquiunt, te nimis implicueris, officium tuum non facies: ſed pótius multis in locis obiecta religione à ſtudio dignitatis abduceris. Abijcit enim animum qui valdè religióſus eſt, & decoris, atque dignitatis ſtudium deponit: nec enim iniuriam vlciſci vult, ſed omnes contumelias patientiſsimè tolerat, quod nō eſt animi fortis & cōfidentis officium, ſed imbecilli potius, & enervati, minimeque de regiæ dignitatis amplitudine cogitantis. Veniat igitur tibi in mentem te nō ſacrificulum, ſed regem eſſe, eaque ſacrorum ſtudia, quæ dignitatem tuam imminuere poſſunt, omitte. Hæc autem ita differunt, vt paulatim omne pietatis ſtudiū reſtinguant: modum enim, quem religioni adhibendū cēſent, exiguis adeò finibus circūſcribūt, vt pro parte ſua paulatim omnē ex animis religionē tollāt, itaque

perficiunt

perficiunt,quantum poſſunt, vt reges à Dei coniunctione diuellant. En amoris vis incredibilis,qua iſti boni viri ſeſe ad ſũmum ſtudiũ regis adiungunt. En cur opibus augeri, & dignitate omni cumulari debeant. En cur meritò bonus omnibus exclufis,& Principe multis molibus atq; machinis obſeſſo,ipſi ſoli in omni Repu. dominentur: tanto enim amore regẽ amplectuntur,vt illum hominum bonorum vſu &familiaritate prohibeant: vt fructu ſapientiæ,qui monumentis doctiſsimorũ hominum continetur, omninò priuent: vt Dei poſtremò numen,opem,& auxiliũ ab illo,quantũ poſſunt,longiſsimè repellant:vt ſic tandem riualiũm omniũ timore liberati, ſummũ fructũ ex amore, quo ſunt acriter inflammati, ſecurè percipiãt. Nec enim aliud eſt,quod illos cogat, omni diuino & humano præſidio nudare principes: & eos ſummo ſcelere, perfidia, & immanitate obſeſſos tenere, ne poſsint vllo modo ſalutari ope & auxilio liberari, niſi quòd intelligunt hæc omnia fore impedimento,quo minus tyrannidẽ ſuã diu tueri, & ſimplicitate principis abuti poſsint.Qui igitur ita reges amant, vt eos omni diuino & humano præſidio deſtitutos videre cupiãt:vt ipſi liberius omnibus illorum

illorum opibus potiri queant, num reges amant? an poti⁹ opes, & honores, quibus inhiant; & inanes pecunias, quas infinita auiditate liguriunt? Hæc ſi rex ſapiēter animaduerterit, illos certè nō vt amicos ãplexabitur: ſed vt ꝑditores (ne quid aliud dicam) à ſe lōgiſsimè ſegregabit; aliter enim cū ſuo magno malo ſentiet, nō ſe ſed pecuniã infinitã, & potentiã non ferendã, ad hominū perniciē cōparatã, ab illis armari. Mala enim, quæ in Principem bonorū ope deſtitutū, artium maximarū præſidio nudatū; à Dei ipſius p̄ſenti auxilio derelictū, perditorum hominū ſcelere circumſeſſum repentè inuadunt, quis poterit enumerando recenſere? Vt tamen aliqua ſummmatim referamus, primùm omniū malorum ſumma temeritas et amentia eſt. Quod vt rectius intelligi poſsit, ſtatuendum eſt, non omnē inſcitiam eſſe ſimiliter execrandã: multum enim intereſt qualis ſtultitia ſit; deinde in cuius animo inſideat. ſtultitia em̃ quędã mediocris eſt, atq; tolerabilis, quædã verò ſumma atq; ſūmo opere deteſtãda. tolerabilis quidē eorū ſtultitia eſt, q cū ſapiētes minimè ſint minimè ſibi ſapiētiã arrogãt: intolerabilis & execrãda eſt illorū inſcitia, qui ſibi eam ſapiētiam aſſumūt, cuius ignari ſunt. Qui enim neq; medicus eſt, neq; ſe medicum

eſſe

eſſe profitetur, vt ægrotum non ſanet, nemini tamen vitam medicamentis eripiet: at qui ſe medicum eſſe credit, cùm medicinæ imperitus ſit, neminem quidem morbo leuare, multos autem vita priuare poterit. Præterea cùm hęc ſumma demẽtia in animum illius inuaſerit, cui mun⁹ illud, cuius ſe ſcientiam tenere cõfidit, aſsignatum non eſt, nõ multum ſanè rebus illius arrogantia nocebit: at cùm oppreſſerit hominem, cui omnia, quæ cupit, munera deferũtur, omnia peruertet. Si enim homo nauigandi imperitus, ſe optimum gubernatorem eſſe iactauerit, non tamen illi quiſquã gubernacula tractanda permiſerit, non euertet ſtultitia ſua nauem: at ſi nauis illi cõmiſſa fuerit, tum demum ſibi atque vectoribus diram cladem inferet. quò autem amplius illud munus eſt, homini imperito commiſſum, eò erit amẽtia illius infeſtior. Cùm verò nullum munus ſit, in terris Regio munere maius & amplius, nihil certè poterit eſſe illius amentia & temeritate funeſtius, maximè cùm ſibi in ſumma rerũ impitia, ſummã ſapientiã arrogauerit. Nec enim paucos vectores, ſed vniuerſam Rẽp. fundit⁹ perdet. Ex quo ſequitur, nihil eſſe poſſe dirius Rege ſtulto & inſano. nec em̃ potentiæ fructus eſt in poſſeſsione, ſed in

recto

recto illius vſu collocandus: rectus autem omnium rerum vſus, prudentiæ moderatione continetur; vbi igitur prudentia non extiterit, ibi neceſſe eſt, vt qui opibus affluit, non partis opibus ad ſalutem & honeſtatē: ſed ad perniciem atq; dedecus vtatur. Vt enim cùm muſicæ ignarus citharam pulſat, ridiculum ſe oſtendit: & cum furioſus omni vinculo ſolutus ferrum ſtringit, quò violentior eſt, eò maiorem ſtragem edit: ſic homo potens, cùm propter ſtultitiam opibus ſuis vti neſciat, quò maiores opes habet, eò maiorem ignominiam ſubibit, funeſtioremque peſtem ſibi, atque reipub. comparabit. Reliquum igitur eſt, vt quò rex opulentior fuerit, imperiumque illius latius propagatum extiterit, ſi fuerit amentia vexatus, & (vt fit) ſibi ſapientiam attribuerit: eò tetrior ſit, multoque grauiorem plagam communibus rebus imponat. Huius autem tāti mali, quo nullum dirius atque funeſtius excogitari poteſt, adulatores architecti ſunt: Principis enim ingeniū laudant, ſapientiam in cœlum ferunt, conſilium admirantur; ſi quid autem eſt ab illo feſtiuè dictum, id riſu & plauſibus excipiunt; eoque rem deducunt, vt is, qui iam opibus & potentia inflatus inſaniebat, omni iudicio ſpolietur: & cùm ſit amentiſsimus,

ſtatuat tamen ſe nullius conſilio indigere; ſed illis ſapientiæ opibus affluere, quibus facillimè poſsit orbem terrarum moderari. His igitur cogitationibus elatus exultat, & præceps amentia fertur, & omnia furenter adminiſtrat, vſque eò, dum in remp. nefariam peſtem & dirum exitium machinetur. Prudentiæ autem lumine amoto, quomodo poterunt in animis reliquæ virtutes habitare? num animi magnitudo poterit in eo locum habere, qui magna & excelſa contueri nequit? qui nihil altum & generoſum cogitat? qui non ſolum flagitio & impuritati, ſed flagitiorum miniſtris ſeruiendum exiſtimat? quis enim nõ videt, tantam eſſe principum quorundam humilitatem, vt contra eorum voluntatem, qui ſe in illorum familiaritatem lenocinijs, & aſſentationibus immerſerunt, loqui non audeant? Præterea ſi ſunt acres atque vehementes, cùm rationis imperium repudient, tantum abeſt, vt fortes & magnanimi ſint, vt ne homines quidem appellandi ſint; ſed immanes quædam belluæ libidinis impetu dimicantes. Fortitudo enim nõ eſt furor, & amentia libidini ſeruiens: ſed animi excellentis altitudo pro iuſtitiæ ſanctitate pugnãs. Si verò molles & eneruati fuerint, opus eſt, vt humiles & abiecti ſint, ne-

que

que ſolum belli fremitus exhorreant: ſed omnes etiã belli rumores, atque adeò vmbras extimeſcant. quid de temperantia dicendum? illi ne poterunt eſſe moderati, quorum eſt effrenata, & immenſa cupiditas? qui neque metu, neque pudore, neque diſciplina coerceri poſſunt? metum enim ſumma potentia depulit; pudorem ſermo impurus hominum perditorum ſuſtulit; diſciplinam autem temeritas & inſolentia contempſit; quomodo igitur honeſtatem, & conſtantiam vllam retinebunt, qui opes immenſas non honeſtatis inſtrumenta: ſed libidinis materiam putant, & tam multis cupiditatum fluctibus in diuerſas partes agitantur? qui ſingulis horis hûc & illûc æſtu temeritatis inconſideratiſsimè rapiuntur? qui vel ſuperbia tument, & nimis inſolenter efferuntur: vel ſe nimis dimittunt, & omnem memoriam decoris atque dignitatis abijciunt? Iam verò iuſtitiæ munus & officium ab illis adminiſtrari nullo modo poteſt, qui ſunt oppreſsi cupiditatis impuriſsimæ dominatu. Quomodo enim aliorum licentiam reſecabit, qui ſibi ipſi flagitiorum omnium licentiam attribuit? qua ratiõe ſuos in officio continebit, qui animi ſui partes non continet? quo pacto merita cuiuſque certis ponderibus

examinabit, qui omnem rationem dignitatis ignorat? quomodo denique reget alios, qui ſeipſum regere non poteſt? Vt autem in pauca conferam, nemo iuſtitiam colere poteſt, qui non fuerit & ſapiens, & fortis, & moderatus. Sapientia enim quod rectum, & verũ, & ſimplex eſt, perſcrutatur & inſpicit. Fortitudo animum ad vires tyrannidis elidendas, firmo præſidio confirmat. Temperantia cauet, ne ſtatus animi tumultu aliquo turbetur, & quod eſt ratione moderandum, libidine peruertatur. Vbi igitur pro ſapientia temeritas, pro fortitudine imbecillitas, pro temperantia libido remp. adminiſtrat, ibi ne veſtigium quidem vllum iuſtitiæ & æquitatis extare poteſt. Cùm igitur rex & inſipiens, & impuris miniſtris obnoxius, & indomitæ libidini deditus fuerit, ne ſimulachrum quidem vllum iuſtitiæ conſeruabit: nam neque quæ vis, & ratio ſit iuris, intelligit, nec id, quod intelligit, facere audet: ne eos, quos in delitijs habet, & quorum etiam opes metuit, offendat; neque ſi audeat, id tamen quod iuſtitia perſcribit, ſibi per infinitã cupiditatem, cui eſt addictus, exequi licebit. Adde quod non ſolum vt ſuæ ipſius cupiditati, quæ ſatiari & expleri nequit: ſed vt ſuorum etiã libidinibus obſequa-

ſequatur, neceſſe plerumque eſt, vt non modò humana, ſed etiam diuina iura violet, cùm enim opes ſuas abſumpſerit, tum immodicis tributis remp. vexabit, & multos expoliabit, vt alienis facultatibus ſuos locupletet: & innocentibus eripiat, quod maleficis hominibus largiatur: atque poſtremò manus rebus ſacris afferet, & templa omnia atque fana compilabit. Hic erit ornatus animi, quo rex impuris hominibus deditus excellet. O egregios feliciſsimi regis amatores, qui tam præclaris officijs eum principem, cui ſe dicauerunt, tuendum & ornandum ſuſcipiunt. Qui fieri igitur poteſt, vt princeps hominibus tam gratis & pijs, tam omnia ad dignitatem illius referentibus diu careat? neceſſe profectò eſt, vt ſi ſeſe ab illius conſpectu remouerint, eorum deſiderio contabeſcat; magna enim illorũ merita in principem, & ſatis illuſtria conſtant, illius enim menti tenebras attulerunt, animum illius de omni ſtatu deiecerunt, omnem illi dignitatem detraxerunt. Cernitis quanta temeritas in communi vita verſetur? homines prudentes & honeſti deſpiciuntur; illique ſummis honoribus afficiuntur, qui principes à ſtudio virtutis & humanitatis auertunt, & tyrannidem alunt, & in reſpu.

immittunt. Id enim moliũtur & efficiunt, vt regem habeamus effrenata mente præditum, infinita libidine furentem, hominibus perditis atque profligatis obnoxium, fortibus & moderatis infeſtum: & modò elatum & inflatum, modò humilem atque demiſſum, maleficum deniq; & iniuſtum, & in tantis flagitijs virtutis & honeſtatis nomen temerè, & inſolenter vſurpantem. Sed inquiet fortaſſe aliquis, id non ſemper euenire: multos eñ extitiſſe Principes, qui cùm non admodum diſsimili ratione educati fuiſſent, magnum tamen, firmata iam ætate, virtutis ſpecimen dederunt. Fateor equidem, & id in miraculi loco ponẽdum exiſtimo: diuino ſiquidem beneficio fit, vt non ſemper ijdem euentus, ex eiſdem cauſis exiſtant; interdum enim tam præclara indoles elucet diuinitus in quibuſdam Principibus: vt hominum ſceleri fortiſsimè reſiſtant, & ſint illis impedimento, quo minus poſsint omnia, quæ volunt, ſceleratè & impiè machinari. Sed nos hic, non quod aliquando Dei ſingulari beneficio euenit, ne omnia funditùs intereant, cogitemus: ſed quid accidere neceſſe ſit, niſi Deus nos præſentiſsima ope reſpiciat. Simul & illud animo reputemus, q̃ excellens illa virtus extitiſſet, ſi fuiſſet bo-

nis diſciplinis exculta, & bonorum hominum ſermonibus ad ſummum decus excitata. Quando etiã cùm eſt omni literarum ope deſtituta, & ab hominibus nefarijs impedita;lucet tamen,benignitatisq́ue ſuę aliquod lumen porrigit. Nam ſi princeps fraudibus vndique circumuentus,opibus ſummis obſeſſus,nullis artibus adiutus,ſceleris improbiſsimi conatibus impeditus, aliquam tamen virtutis regiæ ſignificationem dat: quid effeciſſet, ſi cùm bonarum artium cultu, ad ſcip ſum bonos atque ſapientes homines aggregaſſet?diuinus certè ex illius virtute ſplendor eluxiſſet. Sed nos, vt paulò antè dixi, non de eo, quod rarò contingit, & quod cùm accidit, in loco portenti atque prodigij numerandum ſit: ſed de malis, quæ prauam inſtitutionem natura conſequuntur, & de eo, quod plerumque accidit, diſputamus. Vt igitur omnia vitia perſtringamus, quæ ex hac educatione oriuntur, primùm quidem princeps molliſsimo cultu nutritus, & in ſummis delitijs educatus, mollis & delicatus ſit neceſſe eſt, otio languidus, laboris impatiens, ad libidiné procliuis, & valetudine infirma præditus: deinde cùm perditorum hominum impuri ſermones acceſſerint, erit etiam

arrogans, & elatus, & inhumanus, & ſibi quodámodo diuinitatem tribuet; & cùm fuerit hominibus ſceleratis, qui cum illo viuunt, obnoxius, reliquos ne homines quidem ducet. Præterea ſummo furore & amentia vexabitur. Sic autem fiet, vt Princeps, in quo ſumma quædam ſapientia flagitatur, vt officium ſuum tueri poſsit, cum & natura, & opib⁹, & imperio, & cogitationibus inaniſsimis, & ſermonibus impuriſſimis inflari cœperit, omni iudicio ſpolietur: & ne quid ſibi ad ſummam ſtultitiam deſit, in maxima rerum ignoratione, & in miſeranda mentis cæcitate, ſummam ſibi ſapientiam nimis inſolenter aſſumat. Deinde inuidiæ pœnis agitabitur: nihil eſt enim magis cum arrogantia coniunctum, quàm dolor ex aſpectu alienæ virtutis inuſtus; veriſsimæ enim dignitatis ſplendore, dignitatem ſuam obſcurari & extingui planè iudicat. Inde igitur acerbiſsimum odium in omnes bonos erumpit, inde etiam timor exoritur. Nec enim ſolum omnem excellentiam virtutis odit: ſed illam ſuſpectam habet, & ab omni mentis altitudine ſibi perniciem imminere cenſet. Ex inuidia autem, & odio, & metu, & inani ſuſpicione crudelitas eminet, & immanitas quædam humanæ ſocietatis oblita, &

ad hominum peſtem atque perniciem acerrimè concitata. Agreſtis autem libido, omnibus pudoris atq; iuris vinculis emiſſa, & adulatorum lenocinijs acrius incitata, illum miſerrimè vexat, & quocunque fert impetum, vehementiſsimè cõtorquet. His quidem peſtibus exagitatur, cùm res illi ſecundæ ſunt: in rebus autem aduerſis, maximè cùm bellũ aliquod repentè mouetur, qua tandẽ ſpe erigi poteſt ille, qui neque, vt corpus labore vllo duraret, nec vt animum virtute firmaret, nec vt ſtatum ſuum fortium hominum præſidio muniret, neque ſe diuini numinis auxilio tueretur, vnquã elaborauit? illum igitur tunc animaduertere licebit, ſibi atque ſuis diffidentem; neque ſolum hoſtium vires, ſed ſuorum inſidias metuentem, & ancipiti formidine diſtrictum, ad omnes rumores trepidantem; neq; quomodo in omni rerum diſcrimine honeſtatem retineat: ſed quomodo vitam pretio redimat, turpiſsimè cogitantẽ. adde nunc, ſi lubet, reliquas labes, quibus aſpergi & inquinari neceſſe eſt illum Principem, qui cum hominibus improbiſsimis coniunctiſsimè viuit; neque ſolum bonorum hominum conſilia reijcit, verùm etiam diſciplinæ cœleſtis opem repudiat. Eſt enim plerumq; ſui profuſus,

alieni appetens, in iracundia implacabilis, in odio contumax, ferox, & infeſtus, imbecillis, potẽtibus atque ſuperbis obnoxius, leuis, inconſtans, ineptus, amicorum ope deſtitutus, hominibus inuiſus, & ſcelerum conſcientia frequenter exanimatus. Hic quidem eſt ſtatus eorum regum, qui repudiatis bonis hominibus, adulatoribus aures præbent: ſtatum verò Reipub. breuiter etiam, qualis tunc eſſe poteſt, inſpiciamus. vt autem hic nihil aliud dicam, communis omnium libertas eripitur, quod quidẽ minimè mirandum eſt; fieri enim nequit, vt ibi ſpecies aliqua libertatis extet, vbi ne ij quidem, in quorum poteſtate ſunt omnia, liberi ſunt: niſi fortaſſe liberum exiſtimatis illum, qui ad alterius arbitrium viuit; qui quod ſentit, loqui non audet; qui hominis inconſtantiſsimi nutus omnes obſeruat; qui ex Principis inaniſsima cupiditate pẽdet; qui ad libidinem illius vultum fingit, & accõmodat. Adulatores igitur liberi non ſunt, ſed ſerui nequiſſimi. Princeps autem, qui illorum operis vtitur, nõ ſolùm ſeruit dedecori, flagitio, turpitudini: ſed ipſis etiam nequitiæ miniſtris ita ſubiectus eſt, vt nihil facere audeat, quod illis iniucundum poſsit accidere. Ita enim ſe paulatim abijcit, animumq́ue dimittit, vt illius etiam

etiam, quos iacentes erexit, & in gradu, quo erant indignisſimi, collocauit, addictus ſit; multaque ne eos offendat, ſeruilem in modum patiatur. Si igitur neque Princeps liber eſt, nec illius domeſtici liberi ſunt: quo tandem modo populus, qui eorum dominatu premitur, veſtigium vllum libertatis in vita retinebit? An non perſpicuum eſt omnem illorum Rempubli. eò conferri, vt omnem libertatem tollant? Quaſi enim omnis illorum ſalus, atque dignitas agatur, ſumma ope contendunt & enituntur; vt animos hominum frangant, & ſpiritus comprimant, ne quiſquam audeat ad aliquod decus egregium illis inuitis aſpirare. Omnibus igitur, in quorum animis eſt aliquid generoſum & magnificum, vehementer infeſti ſunt, & illis peſtem, ſi poſſunt, omni ratione comparant; ea etiam de cauſa moleſtiſsimè ferunt aliquem alium abundare pecunijs, quia verentur ne opibus elatus, aliquid ſibi magnúm proponat. Cùm igitur Rempublicam immodicis tributis vexant, non id ſolum moliuntur, vt ipſi ex populi fortunis prædas agãt: ſed etiã ne ſit quiſquam, qui opulentus eſſe poſsit: tantum enim abeſt, vt hominum libertati proſpiciant, vt ne vultum

liberum

liberum, aut orationem cuiuſquam ferre valeant. Opreſſa verò libertate; & animi magnitudo, & ingenij vis omnis extinguitur. Nec enim animus tyrãnide oppreſſus, aliquid magnum & egregium moliri: neque ingenium aſsiduis plagis obtuſum verum intueri poteſt. Reſtat igitur, vt omnes non ſolum ignaui & imbecilli ſint: ſed etiam amẽtes & ſtolidi. Sublata igitur virtute, ingenijque lumine propemodum extincto, quis pro patriæ ſalute decertabit? quis enim pro Rep. cuius particeps nõ eſt, & ex qua nec fructum vllum, neque laudem, nec honorem expectat, periculum adire volet? quis in tanta rerum caligine, & tam cæcis tenebris, quod ſibi in vita colendum officium ſit, mente & ratione perſpiciet? quis in tantis nequitiæ exemplis, libidinem ſuam cohibebit, ne cùm primùm poterit, indigna flagitia impurè atque tetrè ſuſcipiat? Iã verò ſi in aliquo ciue fuerit aliquid roboris, id totũ ad furorẽ & amentiam conferet, & eò conatum omnem cõparabit, vt omnia iuris vincula perrumpat. Summa autem hæc eſt, vt in huiuſmodi Regno nulla virtus emineat, & omnia vitijs impudentiſsimè cumulentur; nam cùm omnes ſubditi Principum mores imitentur, tùm multò faciſius eſt ſcelus atq; flagitium

gitium ſequi, quàm virtutem atque decus effingere. Si igitur Princeps flagitioſus extiterit, erit profectò neceſſe Remp. vniuerſam flagitijs innumerabilibus inquinari. Quomodo autem illam etiam inopia grauiſsima premi, et Principum iniquitate vexari neceſſe ſit, iam expoſitum eſt: vbi enim omniuṁ pecuniæ ad paucos deferuntur, conſequens eſt, vt vniuerſa Reſp. extrema inopia conflictetur. Accedet deinde inuidia, odium, acerba & grauis offēſio, & indignatio, & eiuſmodi perturbationes, quæ Remp. tumultuari, mutuisque cædibus efferari compellunt. Adde nunc lubricā fidē adde dolos, fraudes, inſidias, adde furta & latrocinia, quæ egentes homines rerum ſuarum deſperatione ſuſcipiunt. Adde poſtremò, nouarū rerum cupiditatem, ciuium inter ciues hoſtilem diſſenſionē, & ſceleratiſsimam cum hoſte de patria prodenda & euertenda pactionē; & reliqua mala, quæ ſtulti & immoderati Principis rectionem conſequuntur. Nullum enim tantum ſcelus atque flagitiū cogitari poteſt, quod non multitudo ſapiēte rectore orbata cōcipiat. Cùm igitur Reſp. ſapientiæ patrocinio deſtituta, virtutis præſidio nudata, ſceleratorum hominum libidini vexanda atque diripienda relinquitur: cùm nullus

ordo,

ordo, nulla verecūdia, nulla lex, nulla diſciplina, cupiditatē frenet: cùm virtus interclusa ſit, innocentia reſpirare non queat, nequitia victrix exultet: cùm inopes potentibus inuideant, potentes autem fortunam afflictam deſpiciāt, & in miſerorum calamitatibus inſultent; & alij in alios odio acerbo & immani cōcitentur, quî fieri poteſt, vt non vniuerſa Reſpub. vel per ſe ſeditionibus inteſtinis dilacerata cōcidat, vel hoſtium viribus expugnetur, omniaq; tandem extrema patiatur? Quàm breuiſsimè potui, ſtatum illius Reipub. complexus oratione ſum, quę perditorum hominum licentia, & ſtulti Principis immoderatione continetur: volo tamen vobis aperire, quid modò mihi in mentem venerit, quanquam me inſcitiā meam fateri pudet. Quam inquit T. inſcitiam narras? Eam inquā, quæ magna ex parte continet cauſam euerſionis omniū rerum publicarum, & quæ nos in hac diſputatione multa peccare cōpulit. Quæ nam igitur ea eſt inquit, Grāmaticæ, inquam, ignoratio eſt, vt mihi quidem videtur, malorum omnium principiū. Multum, inquit ille ridēs, tibi Grāmatici debēt quando ſtatuis Rempublicam ſine illorum ope & auxilio ſtare non poſſe. neceſſe igitur eſt, vt Grammaticæ ludos vbique
aperiri

aperiri faciamus,& omnes Cyprianos & Diomedes & Laurentios,quorum memoria eſt propemodum extincta, ab inferis excitemus, vt Rempublicam nobis conſtituant. Rectè inquam, ſi illi perfectos ſe Grammaticos in vita præbuerũt:aliter enim non eſt, cur illis moleſti ſimus, & non potius ſepultos eſſe patiamur. Quæ nam tandẽ inquit T. iſta eſt Grammaticorum facultas, qua Rempublicam fulcire poſſunt? Nõ fateris inquam, Grammaticam eſſe recti loquendi rationem? qui peruerſè igitur loquitur, contra Grammaticæ præſcriptum facit. Recte inquit ille. ſed quid id ad Rempublicam attinet? Quia inquam, vt iam antè dixi, loquendi imperitia & orationis peruerſitas, non mediocre malum exiſtimandum eſt: magno enim malo fit, cùm res turpes honeſtis nominibus occuluntur; accidit enim ſæpenumero,vt qui ſe turpitudine deformauit, nominis ſplendore deceptus, minimè ſuum dedecus animaduertat,& ita in rebus turpiſsimis, quaſi in præclaro facinore,glorietur.Quare mea quidem ſententia, qui optimè remp. conſtituere velit, eam primùm legem ſanciet, ne quiſquam flagitio nomẽ laudis imponat;ne videlicet praua loquẽdi cõſuetudine flagitiũ ornã

do

do, flagitij impudentiam confirmet. Cùm enim auarus ſordes ſuas, nomine frugalitatis exornat: prodigus autem temeritatem & immoderationem ſuam, nomine liberalitatis occultat: & timidus ſe prudentem, & cautum nominari ſtudet: & audax fortem atque magnanimum, & reliqui ad eūdem modum, ne ſingula flagitia recenſeam, vitia ſua ſplendore nominum illuſtrant; nō facilè poſſunt eam vitiorum deformitatem, quib. inquinati ſunt, animaduertere. Quam quidē ſi acutè perſpexiſſent, illam à ſe fortaſsè ſummo ſtudio repuliſſent: nūc verò nominum ſplendor falſus & inanis eos in eam fraudem impellit, vt interdum præclarè ſecum agi putent, cùm in ſumma turpitudine & indignitate verſentur. hoc igitur loquendi peccatum, etiam nos modò in diſputando commiſimus, vt ſplendidis nominibus res flagitioſas ornaremus. Quo tantem modo inquit, T. Primùm quidem inquam, Rempub, appellauimus, quę publica certè non eſt: publica quidem eſſet, ſi ad populi vniuerſi commoda pertineret ; cùm verò populi ratio non habetur, ſed omnia ad vnius tantùm, atque paucorum potentiam & vtilitatem conferuntur, priuata potius appellanda eſt, quàm publica. Deinde ſi Reſpublica eſt

ca eſt

ta eſt, vt Ariſtoli placet, ordo, modus, & ratio multorum hominum vrbem vnā incolentium, profectò vbi nihil ordine, nihil modo, nil iure & ratiōe fit: ſed omnia perturbantur atque temerè commiſcentur, nulla reip. ratio cō ſtare vllo modo poteſt. Ne ciuitatem quidem nominare licet eam; quæ poſita eſt in hominum indomita cupiditate, furentium poteſtate. Eſt enim ciuitas, liberorum hominum multitudo, æquabili iure ſociata. Vbi igitur nulla libertas eſt, nec ius ex æquo omnibus adminiſtratur, ibi certè ciuitas non eſt: ſed ſeruorum infelix multitudo paucorum libidini penitus addicta. Deinde reip. moderatores eos interdum appellauimus, qui nullum modum ſuæ cupiditati præfiniunt: tantùm abeſt, vt modum reip. vniuerſæ ſtatuere valeant. Poſtremò pudet me tam ſæpè fuiſſe nomine regis abuſum. Rex enim ille tantùm nominandus eſt, qui remp. vniuerſam regit: regit autem ille remp. qui eam ab errore in viam reuocat, & ad vitæ beatæ rationem ſua virtute, atque vigilantia perducit. Ergo ille, qui quātum poteſt, elaborat, vt rempu. ſaluam & incolumem præſtet, & bonis omnibus affluentem: qui populi ſalutem facilè ſuis voluptatibus & commodis antepōnit. Qui ſingulari mente, ratio-

ne,conſilio,in ſtudio totius populi moderandi, atque tuendi vigilat, meritò regis nomen obtinet. Qui autem iuſtitiam negligit, omnemque diſciplinam virtutis & cótinentiæ repudiat, & ad ſuam commoditatem omnia conſilia reuocat, vniuerſamq; ciuium multitudinem, paucis hominibus nequiſsimis conſtrictam tradit vexandam, atque deripiendá, nullo modo rex, ſed tyrannus habendus eſt. Hoc enim diſcrimen ponunt viri doctiſsimi, inter regem & tyrannum. Quod rex præcipuè in populi ſalutem reſpicit: ſecundo verò loco, ſuam ipſius ſaluté & vtilitatem curat; neq; enim plerumq; poteſt remp. tueri, niſi ſaluti ſuæ proſpiciat. Tyrannus verò omnia conſilia ad ſuam vtilitatem atque libidiné dirigit; deinde verò quia non poteſt ille bonis omnibus abundare, niſi in populo non omninò perdito dominetur: ſecúdo loco populi totius incolumitati interdum proſpicit. Si igitur princeps ille, qui nó præcipuè in felicem reip. ſtatum modis omnibus intuetur, tyrannus habédus eſt, quamuis ſæpenumerò populum acri animo tueatur: quo nomine illm appellabimus, qui ſalutem reip. præ ſua libidine contemnit, illiq; amentia & temeritate ſua interitum afferre nititur? Sed conſuetudine victi nominibus

nibus abuti compellimur:quod etiã faciẽdum neceſſario nobis eſt, ne ſine fructu in potentium offenſionem incidamus. Longius fortaſſe,quàm inſtituta ratio poſtulabat,elatus ſum in diſciplina,qua regum filij inſtrui plerumque ſolent,deſcribenda: ſed partim odium,quo ſum in hoc hominum genus incenſus, qui principes omni ſcelere contaminãt, partim benignitas veſtra prouexit orationem meam. Vt igitur iã id, quorũ gratia hæc à nobis allata ſunt, ratione concludamus, reuocate in memoriã ea,quæ à nobis in principio dicta ſunt, demonſtrauimus enim nullum munus egregiũ ſine egregia diſciplina adminiſtrari poſſe:nullumq́; munus aut maius & amplius,aut grauius & difficilius,munere regis eſſe;neq; in quo maiore cum periculo, rerumq́; omnium pernicie & interitu peccari ſoleat. Vnde ſequitur ad regis officiũ ſummã ſapientiam,atq; ſummam virtutem requiri. Quam difficile autem ſapientię atque virtutis ſtudium ſit,in molliſsimo vitæ cultu, in ſummis opibus atque delitijs, in multis naturæ lenocinijs atq; blandimentis, etiam quãtum fuit neceſſe docuimus. Illud etiam,quod noſtra oratione non indigebat, oſtẽdimus,nullas opes,nullas facultates, nullas delitias eſſe cum ijs vlla ex

parte conferendas, in quibus regum filij plerumq; nutriuntur. Vnde ſequitur, cùm omnibus ſapientia neceſſaria ſit, tùm vel maximè ijs, qui reges futuri ſunt; alijs nãque, vt ſe regant atque moderentur: Regi vt non ſe tantum, ſed infinitam hominum multitudinem optima atque ſingulari ratione gubernet, ſapientia paranda eſt; & alij quidem homines non ita multis difficultatibus impediti ſunt, quo minus ſeſe ad ſtudium ſapientiæ applicent: at regibus omnes inſidiæ comparantur, neque ſolum inſitis cupiditatibus; ſed hominum ſermonibus impuriſsimis à ſtudio virtutis, atque veriſsimæ dignitatis abducuntur. Et alij quidem, ſi ſeſe multis erratis irretierint, ſibi atque paucis nocebuut, & etiam iudiciorum ſeueritate cohiberi, & ad officium reuocari poſsũt: at regum flagitia interitum reipub. moliuntur, & ſanari nullo iudiciorũ metu poſſunt, legibus enim ſoluti ſunt. Quò igitur opus illorum maius eſt, quò difficilius ad ſtudium virtutis applicantur, quo illis inſidiæ capitaliores intenduntur, quò grauius ruinæ periculum ex eorum peccatis, communibus rebus imminet: eò maioribus opibus fulciendi, & ſtabiliendi ſunt, firmioribusque præſidijs muniendi, ne concidant, & cum dira calamitate reipub.

pub. totius intereant: quod ſi non ſolum diſciplina omni caruerint; ſed etiam in perditorum hominum poteſtate relicti, atque illorum ſermonibus ad omnem rationem turpitudinis inflammati fuerint; videte quorſum illorum furor & amentia tãdem euaſura ſit. Ad hæc autem mala omnia præcauenda; Rex qui tanti nominis dignitatem tueri atque ſuſtinere cupit, ingenium habeat opus eſt, natura ſagax, & acutum, maximarum artium ſtudio & diſciplina limatum, vſu & exercitatione perpolitum, & animo maximo ſit: vt recta & vera clarè cernere, inſidias in fictaſ ſpecie ſedulitatis & officij latentes inſpicere, & quid ſaluti reipub. conuenire perſpexerit, fortiter adminſtrare queat. Ad vtramq; autem rationem, hoc eſt, tam ad ingenij cultum, quàm ad animi magnitudinem, mirum eſt, quam tam vim habeant artium maximarum ſtudia: non ſolùm enim ingenium acuunt, & aciem mentis illuſtrant, ſed etiam animos alacres & confidentes efficiunt; nec enim hæc ſtudia homines deſides & otioſos reddunt, vt quidam ſatis imperitè ſuſpicantur; ſed acres & vigilantes, & ſtudio veriſsimæ laudis atque dignitatis incenſos. Sed fallit homines imperitos primùm quidem hominum quorundam ſtupor & ignauia, qui

ſe ad ſtudium philoſophiæ contulerunt, quorum tam tardum & hebes ingenium eſt, & tam abiectus atq; demiſſus animus: vt ne ſtudijs quidem vllis ad res gerendas excitari, & ſtudio laudis incendi poſsint; pręclara autem ſtudia, non omnibus ornaméto eſſe poſſunt: ſed ijs tantùm, qui præclaro ingenio & egregia virtutis indole præditi ſunt. Vt enim precioſæ veſtes gemmis & auro fulgentes, & excellenti opere perfecta monilia, cùm ad cultum virginis alicuius pulcherimè conferuntur, eam luculenter exornant; cùm verò ad ornatum mulieris deformis accommodantur, nullo modo deformitatem illius occultant, ſed multò inſignioré reddunt: ita præclaræ diſciplinæ clarum ingenium excolunt, & animum magnum virtutum omnium opibus & ornamentis afficiunt: at cùm ad mentis impuræ & animi praui atque puſilli cultum & ornatum transferuntur, non ornant quidem animum: ſed inſitam illius prauitaté atque deformitatem clarius oſtendunt. Deinde illud erroré multis obijcit, quòd diſciplinarum genera minimè diſtingunt, & quod vnius eſt proprium, alijs accommodant: vt fuerit igitur aliquod genus diſciplinæ, qđ extorqueret ſenſus, & ſtupiditaté in animis efficeret, quod vitium

tium à multis Stoicorũ ſectæ tribuitur; id tamen nõ in alias cõuenit. Libenter igitur in ſententiam noſtri M. diſcedo. Nec enim eam ſapientiã probo, quę omnes animi affectiones vtiliter à natura datas, euellẽdas eſſe decernit: ſed quæ illis vti docet, & in quẽ finẽ inſitæ nobis ſint, ſingulari ratione præſcribit, qualis eſt Academicorum veterum, atque Peripaticorum diſciplina: nihil eſt enim nobis ingeneratum, quod nõ magnam vtilitatem afferre poſsit, modò ſapienter intelligamus, qua ratione cupiditates omnes continendæ atque moderandæ, & in quem finem conferendę ſint. Hoc enim eſt inter ſapientes & inſipientes diſcrimen: inſipiẽtes enim neque modum ſeruant vllum, neque, quid in vita ſequendum ſit, ratione percipiunt; & ita fit, vt rebus ad ſalutem datis ad perniciem abutantur; ſapientes verò animis modũ adhibent, & cupiditatem ratione temperant: & ad quem finem omnia dirigenda ſint, intelligunt: & ita fit, vt omnia illorum ſtudia ad ſalutem & dignitatem referantur. Vtrique tamen vt ſibi parent, quod optimum eſſe iudicant, excitari atque non mediocri ſtudio commoueri ſolent: in quo quidem ſapientes eò vehemẽtius ſæpenumerò cõmouentur, quò iudiciũ eorũ eſt firmius, &

conſtantius, & ab omni erroris ſuſpicione ſecurius. Præter ea in ſapientis animo, & ſumma vis amoris, & odij non mediocris offenſio viget. Si eni m pulchritudo corporis excitat amorem, & deformitas animos ab amore auertit: multò certè magis pulchritudo dignitatis & honeſtatis à ſapiētibus animaduerſa conciliabit amorem, & flagitij dedec9 & turpitudo multò acerbius odium animis, qui illā intuentur, inuret. Cùm autē ſapientis ſit, decus & honeſtatem contemplari, & quātum ſit flagitij dedecus acutè perſpicere: neceſſario ſequitur, vt amori dignitatis eximio capiatur, & flagitij graui offenſione concitetur. Vbi verò magna vis amoris, aut odij grauis offenſio viget, ibi neque ſomnus, neque lentitudo, nec inertia locum habere poteſt. Amor enim animum excitat, & ſtimulat, & cupiditate ipſius pulchritudinis, quam admiramur, inflammat: odium verò incendit, & armat eundem animum ad turpitudinē, quam deteſtatur, acerrimè repellendā. Qui igitur ſapiens fuerit, non mollis & lāguidus, & eneruatus, aut ſtupore oppreſſus erit: ſed acer, & vehemēs, & impiger, & acutus, & ad oīa pericula dignitatis gratia ſubeunda paratus. Erit deinde animo forti & conſtante prǫditus: nihil enim tā dirū, & cala-

calamitoſum interuenire poteſt, quàm turpitudo; pro dignitatis igitur ſtudio fortiſſimè dimicabit, & libentiſsimè quoduis periculum adibit potius, quàm honeſtatem ſuam aliqua labe maculari ſuſtineat. Deinde cùm ſapienter intelligat, omnem dignitatis elegantiam animorum moderatione contineri, erit etiam in omni ratione moderatus, & vita & moribus egregiè conſtitutus. Præterea cùm nihil ſit iuſtitia clarius, & elegantius, nihil pulchrius & amabilius, nihil denique quod magis omnibus laudibus honeſtatis excellat, & omne ſapientis officium ad honeſtatem referatur: fieri certè non poteſt, vt qui ſapiens eſt, aliquam iniuriam faciat alicui, aut quantum in illo fuerit, ab alio fieri patiatur, ſapienter enim intelligit nullum dolorem & cruciatum eſſe vlla ex parte, cum iniuriæ & iniquitatis flagitio, & turpitudine comparandum: vitam igitur amittet, & dolori intollerabili cruciabitur potius, quàm fraudem vllam in vita ſuſcipiat. Neceſſe igitur eſt, vt qui verè ſapientiam colit, omnibus virtutibus egregiè cultus & ornatus ſit: ne illud quidem prætermittendum eſt, nihil eſſe in vita boni, ſi ſapientiæ moderationem remoueris, nec enim genus, neque vires, neq; pulchritudo, nec opes, nec imperium

nec aliquid aliud ex ijs, quæ vulgò bona eximia numerantnr, ſalutem afferre poſſunt eis, qui illis temerè & inſipienter vuntur: imò vt multis antè diſſeruimus, quò maiores opes ſunt, eò ſtatus illius, qui ſummis opibus abundat, calamitoſior atque funeſtior eſt. Multò namque furentius inſoleſcet: multoq; maiore leuitate iactabitur, multoq; minus conſideratè in peſtem ruet. Vt igitur in fabulis Polyphemus oculis orbatus, quò robuſtior & immanior, & violentior erat; eò cùm ſe ſine vllo iudicio concitabat, ſæpius ad rupes alliſus, ſæpius in loca præcipitia delatus concidebat, grauioresq; plagas accipiebat, quàm accepiſſet, ſi imbecillior fuiſſet: ita qui magnas opes habent, ſi ſapientia vacui ſunt, quò magis opibus & imperio florent, eò ſeſe furentius incitant, & grauioribus ruinis opprimuntur. Vnde colligitur, vt ſæpè iá dictum eſt, in regibus, nempe quorũ maxima poteſtas eſt, & ſummũ imperium, ſummam ſapientiam iurè atque meritò flagitari; aliter enim & ipſi erunt omnium hominum miſerrimi, & Reſp. illorum temeritati permiſſa fœdè peribit. Hæc cùm ita ſint, quis eorum amentiam ferre poterit, qui non modò nullam operam in eo ponendã exiſtimant, vt Rex ſapiens euadat: ſed contra om-

tra omnia faciũt, quib. is furioſior, et inſolẽtior in dies ſit, omnemq; rẽp. & ſtultitia ſua, & eorũ, cum quibus viuit, improbitate peruertat? Hoc igitur ſanè cõſtat, nõ medio-cri ſapientia opus eſſe, ad regium munus feliciter obeundum; quomodo autem ſapientia parari ab illo facilè poſsit, qui eſt nimis molliter educatus, & ſcurrarum comitatu impuriſsimo circunſeptus, & adulatorum aſſentationibus atque lænocinijs in peſtiferam fraudẽ impulſus, non video. itaq; cùm alia multa præſidia, tùm maximarum artium ſtudia, ad parandam ſapientiam & ſtatum illius fulciendũ maximo quidem opere requirebam. Vos ſi meam ſententiam non probatis, aliã diſciplinam videte; hanc enim, quæ peſsimis moribus recepta eſt, & inueterauit, è qua tãquam è fõte mortiferis venenis infecto, omnia mala multis in locis ad Reipu. perniciem profluũt, acri animo repellendã cẽſeo, ne Principis noſtri præſtantẽ naturam, & excellẽs ingenium dedecore & probro cõtaminet. Rectè, inquit Portugallenſis, cẽſes. ſed priuſquam de Regia diſciplina diligẽtius inquiramus, abs te libenter audierim, num liberam Rempublicam regno præferendam exiſtimes. multa enim à multis in contrarias partes afferuntur: quamuis autem

ſem-

ſemper in ea opinione fuerim, vt nullum Reipub. ſtatum Regio præferendum exiſtimarem. Cùm tamen ea, quę dicis, attendo, & flagitia, in quę principes ex iſta praua inſtitutione delabuntur, mente conſidero, rectiſsimè cum illis actum eſſe puto, qui in libera ciuitate nati ſunt; nam primum nimia Principis vnius potentia, eſt communi libertati contraria: vbi autem libertas minimè viget, ibi duæ virtutes, vt tu paulò antè dicebas, vix locum habere poſſunt, nempe ingenij acumen, & animi magnitudo. Ingenium enim ſub vnius dominatione poſitum, moleſtiſsimis curis hebeſcit, & animis ſeruitutis onerib. oppreſſus, excelſa contueri nõ poteſt: in mentis igitur anguſtæ tenebris, & puſillanimi demiſsione nullum ſtudiũ honoris & dignitatis extare poterit; cum verò omnes virtutes, ſtudio honoris excitentur, conſequens eſt, vt ſpe magni honoris inciſa, ſtudium virtutis & honeſtatis extinguatur. at in regno nemo facilè ad honores ſummos euehitur. Deinde omnes libenter pro ea Repu. cuius ſunt aliqua ratione participes, omnem laborem perferunt, & pericula infinita ſubeunt, at in regno, cùm pauci admodum in illius gubernandi ſocietatem vocentur, & reliqui omnes non ſolum ab illius procuratione

tione,ſed etiam fructu excludantur: re-
quum eſt, vt pauci etiam, pro illius con-
ruatiõe pugnare velint. Nemo enim pro
ienis opibus,capitis certamen ſibi ineun-
um putat. Præterea in Repub. libera om-
ibus ex ęquo, qui fortes,& ſplẽdidi,& in
liquo genere virtutis excellentes extite-
nt,ſunt ampliſsima dignitatis prēmia cõ-
ituta;in regno autem quo minus ſibi ho-
iines animo magno præditi, magna ſibi
ræmia polliceri queant, eſt impedimento
rimùm quidem ſumma regis ipſius ampli
ıdo, quæ non facilè patitur quemuis ali-
m præſtantia dignitatis excellere:deinde
obilitatis inſolentia: deinde adulatorum
npudentia, & reliquæ eiuſmodi labes,
uæ ſunt verę virtuti contrariæ & inimicæ.
c autem fit, vt ſpe magnæ dignitatis ab-
ecta debilitetur virtus, atque langueſcat
ıduſtria. Accedit etiam illud,quòd rex ſi
gnauus eſt, totam Rempub. exemplo iner
tiæ corrumpit,hominumq́ue mores effœ-
iinat.ſi fortis, & gloriæ cupidus, inuidet
is,qui virtute præcellunt: & ita fit, vt ſub-
litorum animi, vel torpeſcant ignauia,vel
pprimantur inuidia,vſque adeò,vt nemo
oſsit ad ſummũ gradum laudis eniti. Præ
erea illa præmia,quæ in libera Rep. homi-
ies fortes & induſtrij conſequuntur, ſunt
digni-

meſtici legibus ſoluti videantur, nihil eſt interdum, quod potentiam eorum,& indomitam cupiditatem conſtringat. Si igitur in libera ciuitate publica libertas integrior eſt, & ingenij cultus illuſtrior, & ſtudium virtutis acrius, & ſpes honoris & dignitatis amplior, & caritas patrię vehementior, & autoritas legum ſanctior, maioraq; in illa præſidia contra tyrannidem conſtituta ſunt: nihil certè magis optandum videtur homini, qui dignitati ſtudet, & benè beateque viuendi cupiditate flagrat, quàm in libera Repu. ætatem degere. Hæc quidem, quæ in medium attuli, me interdum dubitare de hac quæſtione cogunt: rem igitur mihi gratam, &, vt credo, Tauoræ atque Meneſio feceris, ſi nobis ſententiam tuam explicueris; quanquam enim in libris, quos de nobilitate adoleſcẽs edidiſti, Regnum omnibus Rebuspublicis ante tuleris, fieri poterit, vt ſententiam iſta ætate rebus diligentius exploratis, fortaſsè mutaueris. In longum (inquam) ſermonem me vocas, non tamen ab ea materia, quã in manibus habemus, alienum, ſed mihi ad alia properanti contrarium. ſed geram tibi morem, & quàm breuiſsimè fieri poterit, ea, quæ requiris, expediam. Atq; primùm quidem hoc ſtatuendum eſt, cùm omnia gene-

genera rerump. quamuis labi atque ruere videantur, ſapientia tamen, atque virtute adhibita, facilè emendari poſsint, & ad rectiſsimã in eo genere moderationem reuocari: nullo modo optandum eſſe homini probo vllã reip. præſentis immutationem, nempe quæ nunquã ſine maxima morum pernicie, hominumq́ue ſtrage fieri poſsit: ſed in eo ſummo ſtudio laborãdum eſt, vt idem ſtatus, in quo verſamur, omni vitio careat, firmiſsimoq́ue præſidio muniatur. Vt igitur officium eorum, qui in libera ciuitate nati ſunt, eſt ꝓ ſtatu illo reip. quoduis capitis diſcrimen adire: ita & nobis, qui regibus parere aſſueti ſumus, hoc officiũ impoſitum eſt, vt non modò pro repu. ſed pro regis ipſius ſalute atque dignitate vitam ponamus. In idem namq́ue ſcelus incurrit, & qui in libera ciuitate omnem poteſtatem ad vnum ciuem deferre conatur: & qui in regno maieſtatẽ regis oppugnat, ipſumq́ue regem de ſtatu deijcere contendit, vterque enim concordiam diſſoluit, & interitum patrię machinatur. Deinde multò difficilius eſt, quàm homines ſuſpicantur, illã reip. rationem inſtitui, in qua ſit ita exæquata libertas, vt nullus poſsit libertati communi multis modis officere: niſi enim fuerint omnes, qui in eadẽ ciuitate viuunt,

pulandos, quàm vnius tantum ſummi principis poteſtas atque moderatio? Nec enim illum inuidia oppugnat, qui multum inter omnes excellit: nec illi, qui ſub rege viuũt, bellum inteſtinum facilè mouere poſſunt, cùm regis ipſius, quem ex æquo verentur imperio atque poteſtate, ab inſtituto facinore prohiberi queant. Quantum autem valeat ad ciuitatis concordiam firmè conſtituendam regis imperium, in hoc maximè cernitur; quod omnes imperioſæ reip. hoc firmiſsimum concordię vinculum retinuerunt, quod in autoritate regia conſiſtebat. Sic Athenis princeps ille, à quo annus nomen accipiebat, cum reliquis principibus, qui ſingulis annis creabantur, regiam quodammodo dignitatem obtinebat, è quibus vnus rex appellabatur: Bæotarchæ verò Thebis ſingulis annis: Lacedemone item perpetui reges id ſimiliter efficiebãt, vt ſubditos autoritate ſumma continerent, & vno & æquabili iure deuincirent: ne multorũ Principum inteſtina contentione diſtracti atque diſsipati corruerent. Quid Carthaginenſes? nunquid non duo ſingulis annis Sophetes (ſic enim verbo à Phænicia & Hebræa lingua deducto, ſummum ciuitatis imperium nominabãt) regiam dignitatem facilè ſuſtinebant?

Quid Romani? num obſcurum eſt, conſules ius planè regium obtinuiſſe? Et ne ſingulas reſpu. quæ imperio floruerunt, oratione perſequamur, hoc ſatis conſtat, nullá fuiſſe, in qua nõ vnus, aut pauci, ita magnitudine dignitatis excellerent; vt non multum à regum amplitudine atque maieſtate diſtarét. Illas autem, quæ regia autoritate caruerunt, ad opes ſummas peruenire minimè potuiſſe, ſed intra breuiſsimũ tempus inteſtina ſeditione conuulſas, cum magna ciuium ſtrage concidiſſe. Reputate cũ animis veſtris, quot reſpu. in Italia, poſtquàm Romanum imperium fuit ab influente barbaria conculcatũ, inſtitutæ ſint, & quàm paucæ ſtatum ſuum tueri potuerint; & quam aliam cauſam certiorẽ aſsignare poſſumus, quàm peſtiferas ciuium diſſenſiones, quas excitari neceſſe eſt, vbi nemo ſic inter omnes excellit, vt omnes ſine vlla recuſatiõe imperium & autoritatem illius ſequantur? Quare nunquam ſatis laudare poſſum Venetorum ciuitatem, vnam omnium prudentiſsimam, quæ cùm alia multa ad imperium propagãdum, & conſeruandum admodum ſapienter excogitauit: tum nihil eo conſilio ſapientius, quo ſibi vnum ſummum Principem præpoſitum eſſe voluit, ob virtutum ad altiſsimum

illum

illum gradum dignitatis euectum, quem omnes intuerentur, & cuius autoritate deuincti, facilius commune publici fœderis ius, & ciuilem ſocietatem conſeruarent. Is igitur cùm nõ regis nomen, ſed autoritatẽ regis obtineat, autoritate illa ſumma, quã habet, inuidiam comprimit, & ambitionem refrenat, & ſenatum concordia ſtabili atque firma conglutinat, & ita populum vniuerſum facillimè æquabili iure conſtringit. Vnde concluditur nihil eſſe ad rem pub. diutiſsimè conſeruandam vtilius legitimo vnius imperio atque poteſtate. Nam neque quidquam eſt, ad ſtabilimentũ reip. concordia ſalutarius: neque quidquam ad concordiã firmè conſtituendam aptius reperiri poteſt vnius principis excellentis autoritate & iuriſdictione. In quo verò dicis vnius imperium eſſe cõmuni libertati contrarium, tyranni ſcelus benignitati regis attribuis. Cùm enim tyranni proprium ſit, non ſua virtute, ſed ſuorum imbecillitate ſtatum ſuum ſtabilire (intelligit enim ſuperbiã, & immanitatem cunctis mortalibus, maximè autem illis, qui horum ſcelerum iniurias quotidiè patiuntur, eſſe vehementer inuiſam) & ideò cùm amari non poſsit, & timeri velit, & omnes, quibus terrori eſſe cupit, vt fieri neceſſe

 eſt,

eſt, noctes atque dies extimeſcat: conſequẽs eſt, vt eorum opes, quantum poſsit, extenuet, & animos eorum impotenti dominatu premat, ne ſe quiſquam erigat, & aliquam lucem libertatis, ex diuturna caligine ſeruitutis, aliquando reſpiciat. Regis autem officium non eſt, libertatem eripere: ſed pro ſuorum libertate tuenda atque conſeruanda vigilare, & laborare, & cùm opus fuerit, vitæ etiam diſcrimen adire. Non vi & iniuria ciuium opes imminuere: ſed arcere vim, & profligare iniuriam, & ciuium opes iuris æquitate defendere, atque poſtremò nõ inuidere ingenijs, aut animos frangere: ſed fauere ingenijs, & propoſitis premijs ciuium animos ad ſtudium virtutis atque dignitatis extollere. Qua enim alia ratione remp. florentẽ reddet, ſtatumq́; ſuum firmo præſidio conſeruabit? cùm enim officium regis in eo poſitum ſit, vt remp. opibus locupletet, præſidijs firmet, moribus ornet, dignitate illuſtret, atque, vt vno verbo dicam, beatã efficiat: quod ſine ciuium libertate, & animorũ magnitudine fieri nullo modo poteſt; quis non videt omnẽ regis curã & ſtudium in publica libertate tuenda conſumi? aliter erit nomine regis indignißimus. Sed dicis neminem libenter arma ſumere illius reip.

cau-

auſa,cuius particeps non eſt. Verũ id quidem eſt, ſed regis opes nõ illius propriæ, ſed reip.totius exiſtimandæ ſunt;omnes enim,qui regis imperio cõtinentur,in illius patrocinio latent,in illius præſidio acquieſcunt,illius virtute muniuntur,iniuriam à e & dedecus, & ignominiã illius æquitate propulſant,& bona etiã reip.pars illius beneficentia,ſuſtentatur.Cùm igitur arma ſumunt, ſanè prudenter intelligunt, ſe non pro alienis, ſed pro ſuis opibus dimicare; illius enim opes exiſtimãdæ ſunt, ad cuius ſalutem & cõſeruationem ſingulari quodam ſtudio conferuntur. Vnde colligitur nihil eſſe magis reipu.proprium,quã optimi regis opulentia.Prẽmia verò,quę dicis, non alibi profectò neque maiora, neque ampliora, quã vbi rex hoc nomine dignus omnia lege moderatur, propoſita ſunt omnibus, qui ſe excellentius in virtutis ſtudio gerere ſtudent.Nec enim boni principis eſt honores,munera,congiaria,& præmia deniq; oĩa viris fortibus & ſapientibus debita,ſiue ad rei familiaris augmentũ, ſiue ad dignitatis amplificationẽ pertineãt, ad homines ignauos & ſcurras & adulatores ſine vlla ratione transferre. Quod ſi aliquis tam ſine mente eſt, vt ornet flagitia, & augeat opibus temeritatem & inſaniam;

 virtu-

virtutem verò & grauitatem negligat atque deſpiciat, eum certè regem appellare fas non eſt: ſed hominem amentem & furio ſum, omnia reip. præſidia intẽperantia ſua diſsipantẽ. Nos verò ſi nõ de temeritate & inſania: ſed regis moderatione & ſapientia diſputamus. Id ita non fieri ſemper dicis, ſed plerumq; longè ſecus, quàm oportebat. Quid ad rem? Id enim demonſtramus, quod fieri in regno poteſt, & debet, & aliquando etiam fit. Quod ſi in regno malè conſtituto, regias opes diſsipari & hominibus indigniſsimis condonari videmus: intelligamus in repu. malè conſtituta nõ fieri minora flagitia; imò plerumq; grauiora, in qua videlicet eſt verecundia minor, & licentia maior, & quilibet facilius, quantum audet, tantum poteſt; & ita multò plures ſæpenumerò ſunt, qui opes publicas domum auertãt, & reip. vectigalibus tãquam proprijs ad obſequium impuræ libidinis abutantur; & tanquam aliena, aliorum nequitia & improbitate conſumi, & exhauriri patiãtur. Iniqua autem contentio eſt, cum benè moratam remp. cum flagitioſo regno comparandam exiſtimas; nam qualecunque illud genus reipu. ſit, ſi fuerit legibus fundatum, & moribus rectè conſtitutum, vincit & ſuperat dignitate, om-

omnia ſumma imperia, quæ nō fuerint rectis inſtitutis, & legibus, & virtutum maxi narum præſidio ſtabilita. Regnum verò n perditorū hominū poteſtate poſitum, & libidine vnius Principis furenter admi iſtratū,non regnum,ſed execranda tyran is eſt. In regno enim nec adulatione, neque ſcurrili dicacitate,neq; turpitudine & lagitio, neque fraude & mendacio opes & diuitiæ comparantur: ſed omnia emolumenta & commoda, omniaq́; dignitatis rnamenta & honoris inſignia, ad homies prudētes,& fortes, & omniū virtutum pibus excultos, recto iudicio deferūtur. Rex enim id ſumma cura et ſtudio ſuſcipit, t merita vniuſcuiuſque ponderet, & pro ignitate virtutem remuneret. Homines gitur partim amore, quo regem amplectuntur (mirum eſt enim quanta nomiis regij caritas inſit in illis,qui ſub regia oteſtate ſunt) partim ſpe donorū & muerum, quæ omnibus, qui egregiam operam Reipub. nauant, à rege proponuntur, ſe intrepidè in ſummum vitæ diſcrimen iijciunt; nec vllo periculo impediuntur, uo minus pulchrū aliquod facinus obant, & dignitatis gratia labores immen os excipiāt. Dici præterea regē ignauum emp. exemplo nequitiæ corrumpere,for

tẽ & ſtrenuũ fortibus hominibus inuidere. Si id ita euenerit, aliquid boni ex alterutra parte proueniet; nam neque Princeps ignauus hominibus fortibus inuidebit: neque fortis Rempub. corrumpi ſinet. Præterea ignauię nomen minimè in regẽ conuenit: ſi enim deſidioſus & ignauus fuerit, minimè rex appellandus eſt: ſed eorum, qui negligentia & ſomno illius abutuntur vile mancipium. ſi verò fortem & vigilantem ſe præbuerit, homines fortes & ſingulari induſtria præditos amabit, multiſque honoribus & præmijs afficiet. Nihil eſt enim, quod magis cõiungat amore animos, quam virtutis ſimilitudo. Nec enim inuidia virtutis comes eſt, ſed totius honeſtatis inimica. Sic igitur vel is, qui omnia tenet, ignauus, vel fortis eſt: ſi fuerit ignauus, Rex minimè nominandus erit; ſi fortis, erit profectò ab omni inuidiæ ſuſpicione prorſus alienus; maximè verò, cùm tanta ſit illius amplitudo, vt nemini eorum, qui ſub imperio illius ſunt, iuuidere poſsit. Rex enim ſuorum animos regit, & virtutes excitat, & officiorum magiſter eſt, & totius honeſtatis architectus, omnium virtutes, & actiones, & præclara ſtudia ad Reipublicæ ſalutem confert; ita vt omnia aliorum facta atque præclara facinora, ad gloriam illius maxma ex parte referantur. Vt igitur Impera-

mperator militum ſuorũ virtuti non inuiet, imò in illorum decore gloriatur: ita ex quamuis ſub ſe optimos imperatores abeat, & præſtantibus in Rempub. gubernanda viris vtatur, nulla tamen inuidia ommoueri poteſt; cùm iure poſsit omnes orum laudes, ad ſuam gloriam reuocare. Nam ſæpenumero omnes ciuium virtutes x virtute illius oriuntur & rectiſsimus virutis vſus, & ad Reipub. ſalutẽ vtiliſsimus, llius ſapiẽti moderatione continetur. Nec nim is eſt, qui virtutes oppugnet: ſed qui as excitet, animiſque ſtimulos frequenter dmoueat, quò ſint alacriores ad commu is ſalutis cuſtodiam. Nec ingenijs officit, mò ea præmijs exſuſcitat, & otio conſtitu o liberiora facit, ad omnia, quæ in obſcuitate naturæ latent, acutè perueſtiganda. Minimè igitur verum eſt, ſub regibus duas naximas virtutes tolli; nempe cultum ingenij, & animi excellẽtis altitudinem; imò ub bono rege, cum maxima laude florebunt, atque ſine vllo Reip. periculo, ad exellentem gradum honoris aſpirabunt. In Rep. enim libera ij, qui excellenti ingenio, & maximo animo ſunt; cùm res illis ex animi ſententia procedũt, & ampla dignitate umulãtur, Tyrãnidẽ ſępè affectãt. & Rẽp. uertũt: at in regno ita viget ſtudiũ virtutis, vt non

vt non facilè immoderatione peruertatur, & à bonis principijs excitata, in perniciem patriæ totius erumpat. Regiæ namque poteſtatis atque dignitatis amplitudo, temeritatem facilè coërcet, animiq; magnitudinem ita temperat, vt eã in fraudem impelli minimè patiatur. Neq; tibi aſſentior in eo, quod ais, præmia, quæ donãtur à regibus non habere dignitatem. Quid enim poterit eſſe ad honeſtatem præclarius, quàm à ſapiente Principe, qui nunquã flagitioſam voluptatem virtuti prætulit, muneribus atque donis augeri; donum enim illud virtutis teſtimonium continet, non labis vllius indicium. In quo verò dicis, non eſſe in Regno aditum omnibus apertum ad eximiam dignitatem; pergis tu de temeritate & amentia ſtulti Principis, nõ de regis optimi atque ſapientis moderatione diſſerere. ſi enim Rex verè hoc nomen vſurpauerit; non ignauã nobilitatem, non opes per iniuriam partas, non vllam denique falſi ſpeciem virtutis opibus anteponet: ſed omnes, in quibuſcunque virtutis lumen eluxerit, quocunque hominum genere illi procreati ſint, munerib9 ampliſsimis honeſtabit. Sic autem exiſtet illa præclara contentio, quam dicebas, quæ omnes imperioſas reſpub. ex paruis magnas effecit. Nobilitas

enim

enim ne dignitatem maiorum virtute par
tam amittat,aut ne à nouis hominib.ſupe-
retur,enixè contendet; contrà auté,homi
nes ignobiles, vt è tenebris emergant, &
virtute ſuo ſplendorem nobilitatis obſcu
rent,omni ratione pugnabũt. Rex autem
quaſi quidam ludorum præfectus æquiſ-
ſimus,de viribus & artificio,nó de genere
aut diuitijs iudicabit, & prẹmia pro virtu-
tis ratione diſtribuet; ſic autem eueniet, vt
cótemnatur ignauia ,coerceatur inſolen-
tia,odio flagret iniuria, nullus honor ha-
beatur auaritiæ, & extinctis flagitijs, vir-
tutes omnes efffloreſcant. Ais tamen nemi
nem poſſe alijs imperare, qui nó antè pa-
ruerit. Rectiſsimè dictum puto:in quo ve-
rò regem nunquam parere didiciſſe oſten
dis,meo quidem iudicio falleris. Primùm
enim ſi benè inſtitutus eſt,aſtringitur paré-
tum diciplina; deinde magiſtri ſapientis
eruditione; deinde bonorum hominum
monitis & conſilijs,tũ etiã pudore & vere-
cũdia coercetur,tum etiã cupiditate laudis
accenditur:non vni igitur tantum rectori,
ſed multis obtemperat;ſeruit enim pietati,
ſeruit modeſtię,ſeruit pudori,ſeruit hone-
ſtati,priuſquam ad imperium adminiſtran
dum ſe conferat. Ne legibus quidem ſe ſo-
lutum exiſtimabit: imò multo arctioribus
legum

legum vinculis, quã cæteros ſe alligatum reputabit; vt non ſolum ipſe ſuas cupiditates teneat: ſed vt exemplo ſuo facilius ſuos in omni officio contineat. Hoc enim etiam non mediocre diſcrimen eſt, inter regem atque Tyrannum, quòd rex legibus ſe deuinctum eſſe profitetur: Tyrannus verò in interitu legum omnem dignitatem ſuam collocandam exiſtimat: infinitum enim imperium concupiſcit, quod leges minimè patiuntur. Regis verò imperiũ legitimum eſt, neque iura vllo modo tranſgreditur, ſed lege atque ratione definitur. In legitimo autem imperio, non regnat improbitas, non violentia, non libidinis impotentia, non iracundiæ furor, non præceps ambitio: ſed leges, & mores, & egregiæ diſciplinæ, quibus Reipub. ſalus & dignitas continetur. Vt autem veniat Reſp. in poteſtatem vnius Principis intemperantis & perditi, poteſt illo defuncto (vt fit) per alium Principem iuſtum atque beneficum recreari. At Reſpub. quæ multorũ potentia continetur, vbi publici mores ad perniciem labuntur & ruunt, nullo modo ſuſtinere poteſt, quin princeps in exitium feratur. Sed dices fortaſſe fieri non poſſe, vt vnus homo tantum ingenio & induſtria valeat, vt omnia ſolus negotia & ſapientia gubernet

& virtute

ẞ virtute ſuſtineat, & æquitate modere-
ur. Quaſi ſit difficile regibus, multos ho-
nines regia virtute præditos, in conſilium
dhibere, & in regni quodammodo admi
iſtrandi ſocietatem conuocare, & ex om-
ium ſententia, quid optimū factu ſit, ſta-
ıere. Illud vero quantū eſt? quod in repu.
bera nemo fermè eſt, quin in eo quan-
ım poteſt, omnes animi neruos intendat,
: Rempub. ope atque præſidio confirmet.
liūm enim rei familiaris cura diſtinet; ali-
m cupiditas propriæ vtilitatis, publicæ
ilitati aduerſari compellit; non paucos
ıtem ſtulta quædam opinio, de aliorum
gilantia & induſtria à curatione Reipub.
: ſtudio communis ſalutis auertit. Dum
ıim quilibet ſuas tantum res agit, neque
: futuros exiſtimat, qui pro omnium ſalu
velit ſumptus facere, & labores perferre
pericula ſubire, fit tandem, vt opes reip.
omnibus negligantur, aut ſaltem non
ſtudio, labore, & vigilantia defendan-
r, qua ſinguli opes ſuas tuentur. At Rex
c vnum agit, & cogitat, huic curæ incū-
vni, eò omnia illius ſtudia cōferuntur,
regnū tueatur, vniuerſamq; Rēp. tutā ab
nni calamitate cōſeruet. Pręterea cū ne-
poſsit ī eo munere rectè verſari, in quo
multū operę & ſtudij cōtulerit, publici
com-

commodi ratio poſtulat, vt vnus homo ſit, qui nullum aliud munus in vita colat, nihil agat aliud, nullum ſtudium, nullam curam ad ſe pertinere putet, quæ ſit à communi vtilitate ſeiuncta; in Rep. autem libera alij, alijs curis impliciti ſunt, & priuatis ſæpenumero vtilitatibus impediti, à ſtudio publicę vtilitatis abducuntur: at regis animus ſi benè à natura informatus, & rectis diſciplinis inſtitutus eſt, in hoc tantùm munere ſeſe à primis annis exercuit, hanc vnam arté didicit, hoc vnum ſibi onus impoſitũ eſſe conſiderat: vt quamuis omnes dormiant, & quieti ſint, ipſe ſolus vigilet, & laboret, & cum vitæ etiam periculo, pericula omnia à patria, cuius curã ſuſcepit, virtute propulſet. Poſtremò in libera ciuitate, non poſſunt eſſe ſemper oẽs ita de Rep. ſalute conſentientes, vt non ſæpenumero alij alios impediant; & quamuis quidam ſint prompti & alacres, aliorum timiditate & neglig ẽtia retardẽtur: & ſic rei benè gerẽdæ occaſio elabitur, omniſque facultas conſtituendæ ſalutis amittitur: at rex cùm supremã ipſe habeat poteſtatem, illumque omnes alacri mente & ſtudio ſequantur, facillimè poteſt intendere animum in omnes rerum opportunitates; ſedulò vrgere, & inſtare, per ſe multis in locis occurrere pecunia,
fauo-

fauore, gratia, ſpe laudis & gloriæ ſuorum animos incendere, nullamq́; occaſionem aut hoſtis perterrendi, aut imperij ſui ornandi & amplificandi prætermittere. Cùm igitur nec alibi ſit cōcordia maior, neque ratio vitæ tranquillior, neque vberius virtutis prēmiū, neque, quod eſt conſequens, acerbius flagitij ſuppliciū, nec acrius reip. tuendæ ſtudium, quàm in regno benè cōſtituto: reſtat profectò, vt nullus reip. ſtatus ſit cum illo cōparandus. Quocirca ſapiēter Homer⁹ vnius prīcipis imperiū, multorum potētiæ lōgè anteponit. Nā vt vnus tantū ſol lucet in mundo: ita cōſentaneum eſt, vt in vna repub. vnius tantum Principis maximè ſapientia atque virtus eluceat. Nihil eſt enim nec ad omnium vtilitates conglutinādas efficacius, nec ad temporis diuturnitatem valentius, nec ad bonas artes colendas vtilius, nec ad animorum ſecuritatem firmius, neque denique ad imitandū illius ſupremi regis imperiū accommodatius. Vnus eſt em̄ rector, vnus moderator & Princeps, qui rerū vniuerſitati p̄ſidet, qui cœlum & omnia, quę cœli ambitu continentur, ęterno imperio gubernat. Sit modò rex ingenio acutus, virtute magnanimus, bonis artibus eruditus, ſtudio veriſsimæ laudis incenſus, cupiditate pub-

licę ſalutis & dignitatis inflãmatus: &, qđ caput eſt, religione caſtus, & cognitiońe diuini iuris inſtructus; & ſic fieri nõ poteſt, vt ſit vlla reſp.ea, quã ille moderatur, omñi bus bonis affluentior. Quamuis enim in liberà ciuitate in vno ciue, aut in paucis hæ laudes oẽs inueniantur, nõ poſſunt tamen tantũ fructum afferre rebus communibus, quantũ afferũt, cùm ſunt in animũ ſummi Principis in regno cõgeſtæ; illius enim imperio continentur omnes, & illius imitãdi cupiditate incenduntur, & facilimè ad ſtudium, quo illum teneri vident, applicãtur: ita vt oẽs ex illius moderatione maximũ in omni genere fructum percipiãt. Probas tu quidem mihi iſta, inquit, ſed velim ex te audire, quid præſtantius aut vtilius eſſe iudices, regẽ libero populi ſuffragio creari; an potius regnũ ad filium maiorem natu hæreditate peruenire? illa namq; regis eligẽdi poteſtas, quæ viget interdũ in Sarmatia, & viguit in inferiore Pannonia, multas cõmoditates videẽ habere. Primũ enim ſummę felicitatis eſſe videtur, talem regẽ habere, qualẽ optare poſſumꝰ: nõ enim ſemper filij parentum veſtigijs inſiſtunt; ex principe enim clemente atque benigno & artibus præclaris inſtituto naſcitur ſæpè filius aut natura maleficus, aut conſuetudine cor-

corruptus, aut inſtitutione deprauatus; at nunquam tam malè cum genere humano agi poteſt, vt non liceat reperire hominem natura, & moribus, & diſciplina præſtantem: qui facilè remp. moderatione ſua cõſeruet, & ab omnibus malis, quæ illam oppugnant, eripiat. Si igitur liberum fuerit populis eligere, quem velint, multò ſæpius hominis optimi atq; fortiſsimi virtute frui poterunt, quàm nunc fruuntur; tunc enim eorum ſalus in eorum iudicio poſita eſſet: nunc verò in caſu atque fortuna ſita eſſe videtur. Præterea contra naturã eſt, vt mali bonis imperent, timidi fortibus, temerarij ſapientibus. At cùm reges nõ fiunt, ſed naſcuntur, id ſæpenumerò accidere neceſſe eſt, vt homines virute & ſapientia præcellentes, Principis inſani & furioſi patiantur amentiam, & reſp. illius temeritate & flagitio de ſtatu ſuo cõuellantur. Præterea contra ius eſt, vt populus iure ſuo priuetur: nec enim rex appellari poteſt, qui inuitis imperat, ſed tyrannus potius; rex enim liberorum hominum moderator eſt, non ſeruorum: liberi autem illi ſunt, qui moderatorem ſibi deligunt, non qui alicuius velint nolint imperiũ ſequi compelluntur. Adde quòd is, qui propter virtutẽ eligitur, multò benignius & humanius populum

tractare poteſt: partim enim quòd priſtinę vitæ recordatio illum admonet, eis benignè facere, cum quibus videt ſe fuiſſe æquabili iure cõiunctum: partim quòd gratiam referendã exiſtimat populo, per quẽ ſe videt in altiſsimo gradu locatũ, vniuerſi populi ſalutem ſibi ſingulari ſtudio, atque benignitate conſeruãdam proponit; at is, qui nũquã humano more cultus fuit, neq; inopiã neq; ſolicitudinem, neque labores, quibus reliqui homines afflictantur, expertus eſt: periculum eſt, ne ſe hominem eſſe obliuiſcatur, & ea de cauſa nihil humanitatis reliquis hominibus impartiendũ putet. Nihil eſt enim, quod magis inuitet homines ad miſericordiam tribuendã, quàm humanam miſeriam experiri: vnde rectiſſimè Dido ad apud Vergilium inquit:

Non ignara mali miſeris ſuccurrere diſco.

Præterea ſi verè homines ſapientes ſtatuunt, neminem poſſe alijs imperare, qui nõ antè paruerit: certè conſtat multò magis ad imperãdum aptum & habilem eſſe, qui regi paruit, qui leges obſeruauit, qui magiſtratibus obediuit, qui pudorem & officium coluit, qui ſemper cum virtute & induſtria imperata confecit: eo, cui à puero omnes, non ſolum obediendum, ſed etiam tanquam Deo litandum exiſtimarũt.

Po-

Poſtremò illa praua inſtitutio, qua regũ filios corrũpi dicis, hominum priuatorum filijs adhiberi non ſolet: & ideò fieri neceſſe eſt, vt multò plures interdum inueniantur in illis omni virtute ornati, & ſapientiæ laude præſtãtes, quàm in regum filijs. Perſarum reges olim magni nominabantur, quòd prouincias innumerabiles in ditione tenerent, & immanibus diuitijs affluerent: re tamen vera, vt ex te non ſemel audiui, hæc ex Platonis teſtimonio referente, duo tantùm ex illis hoc nomen meritò habuerunt: quorum vnus fuit Cyrus Cambyſæ filius, qui Aſiæ imperium in Perſidæ conſtituit, alter autem Darius Hiſtaſpis filius; ratio autem, quam ais aſsignari ab eodem viro ſapientiſsimo, ea eſt, quòd cùm eorũ neuter eſſet magni regis filius, fuerint ſub legib. & diſciplina (in qua reliqui pueri, qui honeſto loco nati ſunt, olim nutriebantur) diligenter inſtituti, & ita vterque eorum potuit ad ſummam amplitudinem dignitatis euadere: at illorũ filij & illi deinceps, qui Perſarum imperium tenuerunt, mulierum delitijs effœminati, & adulatorum aſſentationibus inflati, & ita flagitiorũ ſordibus infecti; quamuis magni vocarentur, fuerunt omnes fermè puſillo & anguſto animo præditi, & ab omni ſtudio

regiæ maieſtatis & amplitudinis abſtracti. Tantam enim vim habet puerilis inſtitutio atque moderatio, vt ſine illa nemo ad vllũ decus eniti poſsit. Cũ igitur plerumq; reliqui homines honeſtius educentur, & diligentius inſtituãtur, quis nõ videt futurũ, vt plerumq; apud illos maiora virtutis & moderationis ſtudia vigeant? Adde quòd ſi ſpes regnãdi fuiſſet omnibus, qui virtute excellerent èx æquo propoſita, multò acrius & diligentius oẽs, in quibus eſſet maior animus & clarior indoles, ad ſummam virtutis & ſapientiæ laudẽ aſpirarent, & ita fuiſſet facilior futuri regis electio. Quid enim facilius aut felicius cogitari potuiſſet, quã in magna bonorum copia eligere, qui omnibus virtutũ maximarũ opibus antecelleret? cùm autẽ naturæ ratio flagitet, vt qui ſapientior eſt, regat, & ducat illos, qui nõ eundẽ gradum ſapientiæ aſſecuti ſunt: contra naturam certè erit vt ſapientes ſeſe ad imperiũ & ductum hominis inſani atq; planè furentis adiungant. Ergò cum accidere poſsit, vt aliquis rex temerarius & inſanus, regis optimi atq; ſapientis ſatu procreëtur, & vix poſsit fieri, vt non eodem tempore, quo ille, cum magna Reipub. calamitate Rempub. capeſsit, multi homines ſint in Repub. virtutis & ſapientiæ glo-

ria præſtantes; nihil profectò videtur vtilius optari poſſe, quàm regis electionem libero populi ſuffragio permitti. Aliter enim in Caligulas,& Heliogabalas,& Nerones, & in ipſam denique immanitatem & truculentiam Tyrannidis incidemus. His quidem rationibus in eam ſententiam adducor interdum, vt exiſtimem nihil eſſe præſtabilius, quàm ex omni populo virum eligere ingenio ſagacem, doctrina ſapientem, animo fortem, virtute honeſtum, totoq́ue pectore ad laudem incumbentem: & quod caput eſt, cupiditate communis ſalutis incenſum, qui Rempub. moderatione ſua tueatur, atque conſeruet, regiumq́ue munus vigilanter adminiſtret. Quare nihil poterit eſſe nobis gratius, quàm, quid de hac quęſtione ſentias, intelligere. Faciam inquam, ſed non tam multis verbis, quã à te propoſita quæſtio poſtulat: eſt enim anceps, & in cuius explicatione, multa in contrariam ſententiam diſputari facilimè poſſunt; ſed vt tibi ad omnia reſpondeam, ſtatuendum eſt, ſi volueris omnia mala, quæ vtrobique naſci poſſunt, recenſere; nullam eſſe rationem, quam non aſperneris, nullam ſententiam, quã non cum aliqua ratione reijcias. Quid igitur faciendum? Id quod ſapientes ho-

mines præcipiunt, nempe è duobus malis minus eligere. Videamus igitur, quid magis moribus noſtris, quid noſtræ reip. quid generi noſtro atque naturæ conueniat, & quod minus malorum inuehat, id potiſſimum ſequamur: hoc poſito, videamus num multò maiora mala, his quæ recenſuiſti, electio iſta, quam prædicas, importare poſsit. Primùm enim populus non eſt ita ſapiēs, vt ſemper eũ principem ſibi adoptet, qui publicam vtilitatem ſuis commodis anteferat: caret enim plerumq; cō. ſilio, caret grauitate, & conſtantia; ſæpè igitur mentis errore & amentia, nonnunquã ſpe aut metu inductus, non raró autem leuitatis ſpecie delinitus: aut odio & inuidia concitatus, à recto iudicio deducitur, & pro vera virtute falſam imaginem virtutis amplexatur. Accedit quòd vera virtus nō ſe venditat, neque ſe hominibus fraudulenter inſinuat, neq; populi rumorem aucupatur: ſed ſe ipſa contenta popularem auram facillimè contemnit: at is, qui populum captare, & ab vniuerſa multitudine gratiã inire ſtudet, quamuis ſit ſuperbus, & inſolēs, & iniuſtus, præ ſe tamē fert illuſtrē modeſtię & moderationis & æquitatis ſpeciem; vt ſimulatione virtutis in hominum mentes irrepat, & de illorũ ſtultitia omnia,

quæ

quæ cupit, ſingulari artificio cōſequatur. Intelligit quidem populus principatum virtuti deberi, ſed dum veram virtutem à falſa nō internoſcit, & vera virtus plerumque ſe ab illius aſpectu remoueat, falſa autem ſe paſsim intrudat: facillimè fit, vt populus pro vera, falſam arripiat, quā ſummis opibus augeat, ampliſsimisque honoris inſignib' exornet. Quid autē ſceleſtius & pernicioſius virtutis ſimulatione? nihil profectò. Hoc igitur iſta electio libera, quā dicis, efficiet, vt ij, quorum ſcelere nihil eſt immanius, neque Reipub. pernicioſius, Rēp. poſsint pro libidine ſua pturbare & omnibus bonis euertere: euoluite ſi lubet, omnem antiquitatis memoriam, & reperietis omnes fermè Tyrannos, hanc ſibi viam ad principatum muniuiſſe; virtutem enim ementiendo, & populum fallaci ſpecie manſuetudinis & lenitatis ad ſe alliciendo, intollerandā potentiam in Rebuſp. ſibi parauerunt: qua quidem ad ipſius populi perniciem, nimis intemperāter & crudeliter abuſi ſunt. Qua enim alia ratione Cypſilus Corinthi, Piſiſtratus Athenis, Dyoniſius Syracuſis, Phalaris Agrigenti, Alexander Phæris, Nicocles Sycione, & alij deniqueinnumerabiles Grçci Tyranni patrias ſuas oppreſſerūt? Quo alio artificio

Cæſares improuiſo Romanis libertatem eripuerunt? Qua via multi homines perditi atque profligati, in Romanum imperium inuaſerunt, vt in ſummo faſtigio locati, orbem terrarum perderent? Nunquid obſcurũ eſt, omnes fermè Tyrãnos, q olim ſummas ſibi opes cum publicæ libertatis interitu comparauerũt, populari temeritate & amentia nixos, ad ſummum Imperium atque potentiam perueniſſe? Deinde quis non videt, quàm peſtiferæ diſſenſiones ex hoc fonte popularis licentiæ, & immodicę libertatis emanent? Nullũ enim eſt fœcundius diſcordiæ ſeminarium, quàm regni cupiditas: maximè verò cùm regnum fuerit alicui opinione virtutis ampliſsimæ delatum; tum enim homines ampliſsimę dignitatis appetentes, non ſolum pro ſummis opibus, ſed pro ſumma dignitate dimicabunt, & mortem oppetent potius, quàm aliorum imperium, quibus ipſi nihil de virtute concedũt, aliquo modo tolerẽt. Inde igitur tumult⁹, inde cędes, inſidię, inde hoſtiles ciuium inter ciues diſſenſiones, inde hominũ ſtrages, inde poſtremò patriæ populatio, & inflammatio, & Reip. totius euerſio & interitus exiſtit. Quàm cæca autem ſit dominãdi cupiditas, horrẽdi quorundam Principum exitus maximè declarant

rant; filij namque parentibus necem afferebant, parentes filios crudeliſsima morte mulctabant; amici, amicis inſidias comparabant, neque vllo communis ſanguinis, neque naturæ ius in animis inſitū, neq; fœderum vlla ſanctitas erat impedimēto, quò minus vel ferro, vel veneno alij, alios cum quibus erant cōiunctiſsimi, de medio tollerent, vt ipſi ſoli regnarent. Hoc non ſolum rerum antiquarum monimenta, ſed exempla quotidiana demonſtrant, vbi regnandi contentio viget, ibi nulla naturę neceſsitudine, aut religionis ſanctitate vitam muniri poſſe, neque ſolum ijs, qui regnare concupierūt, ſed omnibus Rebuſpub. quæ illorum imperium ſubire compelluntur, ſeditionibus inteſtinis & mutuis cædibus exitium importari. Quod ſi nihil eſt in omni Repub. maiore diligentia præcauēdum, quā ne tumultus aliquis excitetur, nihilq; maiorem vim habeat ad diſcordiam concitandam, quā effrenata regnādi cupiditas: ſi quilibet ea libertate populo cōceſſa ſtatuiſſet ſe regnare poſſe, quantas turbas commoueret? quantū bellorū incendiū concitaret? quāto furore & amētia vexaretur? In quo verò dicis, multos futuros virtutū omniū laude pręcellentes, tantę dignitatis pręmio virtuti cōſtituto, primū quidem in

regno

regno ſatis magna præmia ſunt, ad virtutis ſtudium incitãdum. deinde virtus quãuis intio præmium & emolumentum reſpiciat, vbi magis atque magis progreditur,non humana & caduca præmia, ſed diuina & æterna cóſiderat.Boni igitur & verè, & ex animo virtutem colentes ſine vlla ſpe regni,ſed ipſius tantum virtutis illecebris inuitati, ad virtutis amplitudinem aſpirabũt:mali verò ,qui virtutem ſimulãt, ea ſpe deiecti,non tanto ſtudio & artificio, neque cum tanta Reip. pernicie virtutis imaginem atque formam gerent, quàm ſi Regnũ ſibi erroris opiniõe finxiſſent. Sed ais,populum iure ſuo priuari, cùm inuitus imperium alicuius ſubire compellitur.Minimè quidem inuitus. Quod enim moribus receptum eſt, & temporis longiſsimi diuturnitate confirmatum, id populus libentiſsimè comprobat: maximè cùm ne in hac regni legitima ſucceſsione iure ſuo priuetur. nec enim rex habetur ille,qui regni hæreditatem adit, antequam iuret ſe regnum iure,atq; patrijs legibus adminiſtraturum: & ſic tandem populi totius cóſenſu recipitur,qui étiam fidem ſuam ſanctiſsimo iureiurando aſtringit, ſe illi dicto audientem fore. At inquis, humanius atq; clementius tractaſſet Princeps omnes ci-

ues

ues, ſi fuiſſet ab vniuerſis electus, nam & actæ vitæ ratio, & accepti beneficij memoria, ad populum omni ſtudio conſeruandum facilius impuliſſet. Id quidem verum fuiſſet, ſi populus in mandandis honoribus nũquam erraſſet: ſi verò conſtat illum plerumque bonis improbos, gratis ingratos anteferre, quis dubitat, quin longè ſæpius cõtrarium eueniat? Nam & qui ab humilitate & inopia, ad ſummam amplitudinem repentè traducitur, effertur & inſoleſcit: et qui maximis eſt beneficijs obligatus, ne quod debet, aliqua ratione diſſoluat, beneficij memoriã abijcit, & illis ipſis, qui eum extulerũt, eſt vehementer infeſtus: ſuperbia enim & inſolentia facit, vt nihil ægrius ferat, quàm exiſtimari ſibi alterius ope & gratia, fuiſſe ſummum imperium ab vniuerſis delatum. Nam quod de Cyro, & Dario dicis, rarum id exemplũ fuit, quod quidẽ ſæpius eueniſſet, ſi omnes, qui à priuata conditione ad ſummum imperium efferuntur, fuiſſent ſplendido ingenio, & animo maximo præditi, quales ij, quos cõmemoras, extiterunt. Cùm verò multò ſecus eueniat plerumque, & virtutis aſsimulatæ ſcelus, veram virtutem in honoris popularis contentione ſuperet: dubium non eſt, quin populi temeritas, pro huma-
nitate

nitate & clementia, ſummã immanitatem & crudelitatem capitibus ſuis impoſuiſſet. An nõ Tyranni omnes, vt paulò antè diximus, clementiæ & humanitatis opinione commendati, à populo ſummis honoribus affecti ſunt, quem deinde multis & grauiſſimis cladibus afflixerunt? an non vt quiſque maxima rerum omnium inopia conflictatus in principio fuit; ita poſtquam Principum gratia opes & honores aſſequitur, maximè teter incedit: ita vt omnes etiam, cum quibus antea cõiunctiſsimè viuebat, contemnat, atque deſpiciat? Quid ij facerent ſi ad regnum peruenirent, qui mediocribus etiam opibus elati, ita ſe tumidos inferunt, vt ferri & tollerari non poſsint? inſanirent profectò, & furiarium ſtimulis agitati, ciuium ſtrages ederent; honor enim repentinus, vbi naturam nactus eſt, parum ſolida virtute firmatã quò eſt, maior & amplior, eò magis animum omni ſanitate ſpoliat, & à mente conſilioque deducit. Quod verò ais, regum filios neque labore vllo firmari, neque diſciplina vlla aſtringi velle, & ita fieri, vt neque virtutis, neque modeſtiæ ſignum aliquod dare queant: id quidem eueniet, ſi talis fuerit eorum educatio, qualem oratione depinximus; ſi verò ea fuerit adhibita diſciplina, quę maximè

mè futurum regem deceat, nihil neq; fortius & conſtantius, neque moderatius & clementius eſſe poterit. Nam multis ſe laboribus exercebit, & in venationibus, frigora & æſtum tollerabit, & famem etiam atq; ſitim ferre diſcet, & erit in omi vita moderatus, & memor imbecillitatis humanę, núquam ſe hominem natum obliuiſcetur: & ita fiet, vt nunquam animum illius efferāt iſtæ ceremoniæ, quibus illi litari dicis; de illis enim multa detrahet & in ijs, quæ reliquæ neceſſario fuerint, habet enim venerationem iuſtā ampliſsimum Regis nomen, haud quaquā inſoleſcet. Ac inqs, fieri nō poſſe, vt quiſquam rectè imperet, niſi prius aliorum imperio obtēperauerit. Rectè ſanè, ſed, vt iam dixi, regum filij ſi rectè fuerint inſtituti, multis rectoribus obedient, antequam remp. attingant. Parentes enim debita pietate & veneratione proſequentur, magiſtros atque pedagogos verebuntur, maiores etiam natu, in quibus ſumma grauitas fuerit, honore afficient, & eorum conſilijs & monitis obtēperabunt, & laudi atq; pudori ſeruient, & ingenti gloriæ cupiditate flagrabunt, qua quidē illos in ętate prima vehementius inflāmari percupio. Maximum enim Regiæ indolis argumentum eſt, accerrimū laudis & glorię ſtudiū.

Cùm

Cùm igitur regum filij tam multis rectoribus abundent, & tantis diſciplinis inſtructi ſint: ſi modo ſunt, quemadmodum oportet, ad regium munus & officium eruditi, ſatis parere & obedire diſcũt. Poſtremò vt nullus artifex ad ſummã artificij ſui perfectionem peruenire poteſt, niſi à pueritia ſeſe illi arti, cui ſtudere vult, tota mẽte applicuerit: ita regis ars atq; diſciplina ab illis tantũ rectiſsimè percipi poteſt, q̃ à pueris nihil aliud egerunt, quàm vt tandem aliquando optimi reges euaderent. Præclarè enim Quintilianus ſtatuit, vt de eo oratore, quẽ format & fingit, omnes, qui illum neceſsitudine attingunt, maximam ſpem à prima ætate concipiant, & opinentur illum præſtantiſsimum oratorem futurum; ſic enim euenturum ait, vt omnis eorum inſtitutio ad eum finem referatur, vt is, cuius curam gerunt, maximum in oratoribus nomen obtineat. Quod quidem eò diligentius in regum inſtitutione faciẽdum eſt, quò maius & amplius illorum mun⁹ eſt, & ad plures, ſi rectè officio functi fuerint, illorum ſapientia pertinet; & quò maior pernicies; ſi in officio delinquerint, Reipub. inferri poteſt: nõ enim adeò facilis hæc diſciplina eſt, vt non à futuri regis infantia firmiſsima illius fundamenta iacien-

iacienda ſint. Vt igitur non is artifex nobis flagitandus eſt, qui tunc, cùm opera illius indigemus, diſcere incipit; ſed is, qui nihil aliud egit in vita, quàm vt in illo genere artificij præcelleret: ita nec optandum nobis regem illum cenſeo, qui nunquam ſe regem fore ſuſpicatus eſt; ſed illum, qui à primis annis fuit omnibus regijs diſciplinis, cum ampliſsima ſpe ſummę virtutis excultus. Si igitur neque ſemper populus in eligendo ius, & fas, & optimam rationem ſequitur, ſed ſæpenumerò cupiditate, & odio, & inuidia, & temeritate ducitur: ſi cõcordię ratio ſemper in primis habenda eſt, & hac ratione omnis diſcordiarũ materia ſubtrahitur: ſi oĩa pericula, quę ex hoc more (qui apud multos inueterauit) interdum rebus communibus inferuntur, depelli facilè poſſunt inſtitutione præclariſsimè cõſtituta; colligi certè poteſt, multò ad pacem ſecurius, & ad virtutẽ aptius, regiam indolẽ, quæ in eis, qui ſunt ex regibus orti, plerumque extat, & eminet diſciplinis excolere: vt princeps munus ſuum, & domeſticis exemplis ſtimulatus, & ſtudio laudis incenſus diligenter adminiſtret; quàm imperium illi cõmittere, qui fortaſsè multa vitia fronte & ſupercilio tegit, neq; tanto robore animi præditus eſt, vt tam altum

dignitatis gradum ferre, atque ſuſtinere queat. Vir enim callidus & malitioſus, emendari diſciplina nõ poteſt:at pueri(maximè autem illi, qui regia ſtirpe orti ſunt) cùm miti & clementi natura ſint,facillimè fingi poſſunt, & in quamcunque partem illum ætatis teneræ rectores impulerint, inſtitutione atq; diſciplina cõuerti. Quod ſi aliter apud alias nationes fit,illę ſuũ morem retineant,nos noſtrum ſummo ſtudio conſeruemus. Vtrumque enim fieri rectè poteſt; receptæ autem conſuetudinis immutatio,& inueterati moris inuerſio, quémadmodum de Reipu.ſtatu dicebam, nunquam ſine rerum, & morum pernicie fieri poteſt. Apud nos verò nihil commodius eſſe puto hoc more,quo reges nobis natura fiũt,nã ſi nemo eſt,qui pati poſsit,quemuis alium ſibi anteferri, & ſi de quibuſuis commodis & dignitatibus tãta ſæpè contentio nobilitatis excitat̃,vt vix regis ipſius autoritate, q̃ apud nos grauiſsima & ſanctiſsima ſemper fuit,poſsit tumultus comprimi,& ſedari diſcordia:quid fieret,ſi quilibet alijs inuitis ad ſummum imperium ſe peruenire poſſe confideret? Habes quid ipſe de hac quæſtione ſentiã. Si poſſumus impetrare,vt Sebaſtianus noſter ita nutriatur,& educetur, & illis diſciplinis erudiatur,

tur, quibus illũ erudiri conuenit; erit profectò omnis cõtrouerſia ſublata. Cũ enim natura præclarum, & ſingulare ingenium habeat, ſperãdum eſt, ſi fuerit regijs diſciplinis inſtitutus, vt tantus rex ſit, vt melior eligi à populo non poſsit. Hæc vbi dixi, tum Portugallenſis inquit, quàm vellem Ioannes Dux Auerienſis huic noſtro ſermoni intereſſe potuiſſet; magnam ſanè ille voluptatem ex eo perciperet. At ego inquã, facilè illum abeſſe patior, ſi enim adfuiſſet, nos ingenio, quo valet plurimum, perterrere potuiſſet, & impedimento etiam fuiſſet, quò minus liberè oratio noſtra vagaretur. Nec enim erat & ætati, & autoritati illius conſentaneum, tam diu noſtris ſermonibus diſtineri, ſed nos aliquid ex diſputationibus noſtris ſeligemus, cuius illum participẽ efficiamus, vt ſine moleſtia eam, quam dicis, voluptatẽ percipiat. Hęc vbi dicta ſunt, ſurreximus, & aliquot ſpatijs factis ex hortis diſceſsimus: ita tamen, vt prius inuitatio fieret inter nos, vt poſtridie illius diei maturius in eaſdem ſedes conueniremus.

DE

REGIS INSTITVTIONE ET DISCIPLINA,

LIBER QVARTVS.

POſtridie igitur operam rebus diuinis manè procuratis, in hortos ad ſolitas ſedes deuenimus, tunc Portugallenſis inquit. Heſterna quidem diſputatione nihil aliud actum eſt, quàm vt vitioſam diſciplinam, quæ multis Rebuſp. interitum poteſt afferre, videremus. Ex ea igitur nullum omninò fructum capiemus, niſi tu (me autem nominabat) quemadmodum flagitioſam diſciplinam oratione ſuſtuliſti, honeſtam oratione conſtituas; facilimum enim eſt praua atque vitioſa criminari, difficillimum autem, quid rectum & verum ſit, & inſignem vtilitatem afferat, inuenire: à te verò, non quod eſt promptum atque propoſitum omnibus; & quod in omnium ore atque ſermone verſatur, poſtulamus: ſed quod eſt arduum atque difficile, & à pau-

paucis præſtari poteſt, exquirimus. Quaſi inquam, ego non ſim vnus è multis, magis ad ea vituperanda, quæ reprehenſione digna videntur, idoneus: quàm ad ea decernenda, quæ honeſta & laudabilia ſunt, accõmodatus; morbi tm̃ vim, quo multi populi atq; nationes laborant, percipio: quæ ſit tantis malis adhibẽda medicina (vt verũ fatear) ignoro. Nec enim ſi quis periculoſi morbi medicinã quærit, cõtinuò medicus eſt: ſed tantum admonet opus eſſe medico ſapiente, qui malum illud tantum, optima curatione depellat. Meum officium fuit, morbi grauitatem indicare; vobis, ſi res digna videtur, in qua laboretis, aliunde remedium comparate. Nihil agis inquit, T. non enim alium medicum videbimus, antequàm quid ipſe ad regni ſalutem afferre poſsis, intelligamus; noli igitur tergiuerſari, aut te iſta communi & vſitata ignorationis excuſatione defendere. Quid inquam, ſi id, quod vultis, præſtare nõ poſſum? Iniquum inquit, eſſet à te poſtulare quicquam, quod ſit ſupra ingenium & facultatem tuam; ſed nos in præſentia eo quòd poteris contenti erimus, dum nihil quod ad rem facere poſsit, de induſtria prætermittas. Hac quidem conditione inquàm, libẽter, quid poſsim experiar; quod

vt commodius fiat, rurſus nomen regis explicemus. Eſt igitur, vt antè diximus, rex excellens, & vnicus, atque perpetuus populi vniuerſi rector atq; moderator. Hinc iam cerni facilè poteſt, nõ ſolum quantus ſplendor & dignitas ſit in regio munere; quãta ſit etiã regij nominis amplitudo, verùm etiã quanta ſit illius, vt apparet, tuendi atque ſuſtinẽdi difficultas. Si enim nõ mediocris virtutis eſt, animum regere, cupiditati modum ſtatuere, iracundiam cohibere, inconſideratos animorum motus ratione compeſcere; quantum tandem erit, non vnum tantùm populũ: ſed multas ciuitates & nationes, plurimum inter ſe moribus, legibus, inſtitutis atque natura diſsidentes, ſapientia regere, diſciplina moderari, iure deuincire, virtute defẽdere? quid enim aliud regere eſt, quàm eos, quos in fidem recipis, eò, quò tendunt, recta perducere? quid aliud eſt moderari, quàm immoderionem, quæ huic tanto muneri aduerſatur, ratione comprimere? Cùm igitur omnes homines cupiditate vitę florẽtis atque beatæ flagrẽt, regisque officium ſit, illos regere, qui ſub illius imperio ſunt: reſtat vt omnes illius conatus eò comparãdi ſint, vt vniuerſam Remp. quam patrocinio ſuo tuendam ſuſcepit, præſtet incolumem,

ſumē, & omnibus bonis, quibus vita beata perficitur, affluentem. Nunquam igitur in cōmodum ſuum; ſed in populi ſalutem, & incolumitatem, & vtilitatem, reſpiciet. Vt enim medico ea ratione, qua medicus eſt, nihil eſt aliud propoſitum, niſi ęgroti ſalus: ita nec Reip. Princeps aliud intueri debet, quàm beatum Reip ſtatum, vſque adeò, vt quoties opus fuerit, opes ſuas contemnere, & vitam in quoduis diſcrimen inijcere debeat, dummodo ea ratione Rempu. ſeruet: non enim mercator eſt, vt pecuniæ coaceruandæ gratia labores infinitos excipiat: non luxurioſus nepos eſt, vt omnes opes, quas parare poteſt, eò recondat, vt in exquiſitiſsimis cibis, & flagitioſis voluptatibus intemperanter abſumat. Non deniq; tyrannus eſt, vt ſuorum operis: ad ſuā tantùm dominationem atque voluptatem abutatur; ſed rex tantùm eſt, hoc eſt tutor, & & patronus, atque adeò pater patriæ; ita vt oēs illius curæ & cogitationes ad patriæ ſalutem dirigendæ ſint, multa enim illum cogũt, omnē vtilitatem, & voluptatē reip. cauſa contemnere. Primùm quidem muneris amplitudo. Vt enim nullũ eſt in vita amplius & magnificētius: ita nullũ eſt maiore cura, ſtudio, vigilātia, ſolicitudine ꝓcurandũ. Deinde obligata fides, quam no

poteſt, ſine infando ſcelere & flagitio violare; fidem autem violat, quoties aliquid commodis publicis anteponit. Ea ſiquidem lege & conditione fuit in tam excelſo gradu locatus; vt ſanguinem etiã ſuum, ſi res ita poſceret, patriæ, quæ illum tantis honoribus auxit, non grauatè largiretur. Poſtremò nominis ipſius ſanctitas atque religio; regis enim nomen ſanctum atque à Deo diuinum eſt, & ea de cauſa veneratione dignißimum. Rex enim munus diuinum gerit in terris, illiusque ſummi atque ſempiterni regis (qui omnia, quæ ſup, ſubterq́, ſunt, imperio ſempiterno moderatur) adminiſter & vicarius eſt. Vnde colligitur neminem poſſe regnum ſapienter adminiſtrare, niſi in illum mundi rectorẽ tota mente reſpexerit, & ad illius ſe imitationem cõtulerit, Vt igitur Deus nec in mundi deſignatione, nec in cœli conuerſione, nec in rerum omnium, quas intuemur oculis, moderatiõe, cõmodum ſuum reſpicit: ſed immenſitate benignitatis illectus & inuitatus, omnia quæ molitur, quæ deſignat, quę efficit, ad generis humani ſalutem confert; ita neceſſe illi eſt, qui regis dignitatem tueri cupit, vt nunquam in munere ſuo perfungendo commodum ſuum ſpectet: ſed ad publicã vtilitatẽ omnia ſtu-
dia

ia vitæ dirigat. Vnde concluditur, cum
egis nomine neque familiaris, neque do-
neſtici, nec amici, nec affinis, neque cog-
ati, neque parẽtis denique nomen inter-
lum coniũgi poſſe: Si enim caſus interue-
niat, in quo regis officium deſerendum ſit.
ſi ratio neceſsitudinis, aut propinquitatis
habita fuerit: contemnendę ſunt omnes
neceſsitudines, omneſque ſanguinis con-
iunctiones aſpernandæ, natureque ſenſus
repudiandi, aliter enim regis nomen occi-
derit. Cogunt leges, & flagitat Reipu. ſa-
lus, vt contra domeſticos, & propinquos,
aut filios aliquid ſtatuas, atque adeò alicui
eorum necem inferas; ſi familiaritatis aut
naturæ illecebris emollitus, de recta ſen-
tentia depulſus es: ius humanum perfre-
giſti, fidem & officium prodidiſti, ſocieta-
tem humanam diremiſti, numen poſtremò
diuinum impiè atque nefariè violaſti. Fuit
enim apud te grauius amici atque propin-
qui, quàm regis nomen, quod proximè ad
dignitatẽ cœleſtis numinis accedit. Quod
ſi tantũ valet apud te familiaritatis aut pro-
pinquitatis nomẽ, vt illius gratia regis no-
men deſpicias: cole iſtam amicitiam, am-
plexare propinquos, & affines, indulge li-
beris, fatereq́; nõ eſſe in te tantũ mẽtis aut
roboris, vt vel quid nomẽ regis valeat in-

telligas, vel ipſius dignitatem tueri poſsis & regni procurationem relinque. Tollerabilius enim multò eſt, ſpoliari fortunis omnibus, quàm tam inſignem perfidię turpitudinem & infamiam ſubire. Quid? ideo ne te populus in tā ampla dignitate locauit, & in Dei propemodum loco repoſuit, vt ſalutem illius contra fidem datam proderes? vt ſtatum Reipub. labefactares? vt perniciem illis, qui te tanto honore proſequuntur, inferres? Perniciem enim infert Reipub. qui leges atq; iudicia, quibus Reipub. ſalus continetur, ſuorum gratia contemnit. Quæro deinde, num opes iſtas ingentes, honores iſtos ampliſsimos, iſtam dignitatis excellentiam, homines iſti, quorum gratia iura omnia conuellis, tibi detulerint? Non certè: populus enim eſt, qui à principio reges creauit, qui te laborib⁹ ſuis alit, qui tibi diuinos propè honores inſtituit, qui fidei tuæ ſalutem atque vitam credidit, qui tibi ſupplex eſt, qui te fide atque amore ſingulari complectitur. Quæ igitur cauſa eſt, cur illos euertas, à quibus omnia, quæ te magnum & excelſum reddiderūt, accepiſti: vt illis indulgeas, qui tanta labe atque macula tuum nomen afficiunt? iam illa nōnulla culpa tua eſt, ꝙ eos in familiā tuā receperis, quib. exiſtimatio tua cara nō eſt:

ſt: aut ita liberos inſtitueris, vt eſſet tibi illorũ gratia neceſſe, leges patrias et inſtituta cõuellere. Sed quia nõ ſemper ita felices ſunt boni Principes, vt nõ interdũ in delectu hominũ fallantur; nec ita ſemper diſciplina ſeuera eſſe poteſt, vt effrenatã libidinem contineat; illud certè officiũ illis neceſſariò ſuſcipiendũ eſt, vt nulla neceſsitudine impediãtur, quò minus fraudẽ & flagitiũ & iniuriã pœnę ſeueritate coerceant: vſq; adeò, vt ne liberis quidẽ ſuis parcant; nihil enim, quod iuſtitia vacet, debent ſibi cõiunctũ arbitrari: tam diu igitur valeat apud illos vſus, & conſuetudo, & cõmunio ſanguinis: quamdiu leges atque iura permiſerint. Vbi verò primum à ſuis ius, quod omnes tenet, contẽni perſpexerint, in illis potiſsimũ exẽpla ſeueritatis ſtatuãt: vt planum fiat omnib. nihil eis placere poſſe, qđ ſit iuſtitiæ & æquitati contrariũ; aliter autẽ & populũ ſibi cõmiſſum perdẽt, & illis ipſis, quibus indulgẽt, plurimũ nocebũt: iniquitatis enim vuln9 (quo nullũ grauius eſſe poteſt) eorũ animis inflictũ minimè ſanabunt, & reliquos impunitate propoſita ad facinus incitabũt, & ipſi ignominia ſempiterna maculabũtur, et ipsũ Dominũ, cuius vicẽ in terris gerũt, grauiter offendẽt. Hoc aũt in vniuerſum, ꝙ ius diuinũ & humanũ, & vniuerſa natura poſtulat, conſtantiſsimè retinen-

retinendum eſt, vt ſemper commune bonum priuatis commodis præferatur; maximè verò cùm publica fides interponitur. Vnde fit, vt iudex aut magiſtratus, qui vel commodi ſui gratia, aut familiaribus atq; domeſticis ſuis morem gerit: publicam vtilitatem in aliquo negotio minimè curat, & neglecta fide, quam dedit, & contēpta execratione, qua ſe deuinxit, iura tranſgreditur; non ſolum communis vtilitatis euerſor, ſed perfidioſus & Dei contemptor exiſtimandus ſit. Qui enim publicam perſonam gerit, nullam priuatā neceſsitudinem, quæ illum poſsit ab officio deducere, debet agnoſcere; aliter enim non ſolum erit in homines iniuſtus: ſed in ipſum Deum ſceleratus. Quod ſi magiſtratus aliquis, cùm aliquod aliud nomen in functione publici muneris agnoſcit, p̄ter illud, quod illi publicè obligata fides impoſuit, impius & ſceleratus eſt, quid de rege dicemus, cùm fuerit illi nomen aliquod, nomine regis antiquius? nullum profectò ſcelus erit cum illius perfidia & ſcelere comparandum. Sed quorſum hæc omnia à nobis afferuntur? vt intelligatis planè, quātum ſit regis nomen, nempe cuius magnitudine, claritate, & ſplēdore, omnia nomina ſummæ etiam neceſsitudinis obſcurentur & euaneſcant;
tantumq;

tantumque inter omnes, qui publicum ali quod munus gerunt, excellat, vt omnia ad illius amplitudinem referantur. Reliquum igitur eſt, vt huius nominis ortum à cœlo repetamus, quando è terris, vt videtur, oriri non poteſt. Diuinum ſiquidem eſt, non inflecti gratia, non incendi cupiditate, non inflammari libidine, non labefactari amore, non denique vlla animi perturbatione à recta ratione, & à mentis ſtatu detorqueri. Diuinæ etiam benignitatis eſt, propriæ vtilitatis obliuiſci, & communi cõſulere. Diuinæ virtutis eſt, caput obijcere periculis, & Rempub. conſeruare, infinitoſq; labores perpeti, & patriæ quieti atque tran quillitati proſpicere. Vt autem vno verbo omnia complectar; non humanæ, ſed diuinæ virtutis eſt, Rempub. vniuerſam beatam efficere. Hoc enim regi propoſitum eſt, huius tanti atque tam præclari operis artifex eſt, & in eũ finem omnia illius officia & ſtudia conferuntur: vt Reſp. omnibus bonis, quæ vel ad corporis victũ & cultum, vel ad animi ſtatum & ornamentum pertinent, egregiè cumulata ſit. Hoc autem qui ſine diuina quadam mente, & ratione fieri poſſe credit, mentis expers habendus eſt. Primum igitur opus eſt, vt is, cui tantum, atque tam præclarum munus incumbit, di

uina

uina ſapientia prædictus ſit, ſine qua nemo beatus eſſe poteſt: ſiue enim in ſola virtute vita beata conſiſtit, omnes virtutes comple xu & gremio ſapientiæ continẽtur: ſiue ad beatæ vitæ cumulum aliorum etiam bono rum vſus requiritur; ſapientia ſola eſt, quæ rerum omnium rectum vſum & moderationem pręſcribit. Quod ſi cuilibet homini ſapientia neceſſaria eſt, vt eò tandem, quò illum vis, & impetus naturæ vocat, aſpiret, quali tandẽ ſapientia cõuenit excoli & ornari regem, cui hoc tantũ munus aſsignatũ eſt, vt non ipſe ſolus ad beatã vitam perueniat: ſed vt omnes, qui imperio illius continentur, beatæ vitæ compotes efficiat? Non mediocri quidem, ſed ſingulari atq; propè diuina. Neque hoc ſatis eſt, parum enim iuuat rectũ & verũ intueri, niſi virtutis excellens, & inuictum robur inſit in animo, vt id, quod mẽs honeſtum & vtile eſſe ſtatuit, diligẽter & ſtrenuè peragatur, ſi enim homo acuto ingenio præditus, quidquid optimum factu ſit, acutè perſpicit, id tamẽ implicatus metu, exequi non audet; tãtum abeſt, vt ex ea ſapiẽtia fructum ferat, vt potius miſeriam, in qua verſatur, amplificet. Quid enim intelligentia calamitatis impendẽtis, quã nõ auertere audes, acerbius? accedit ad maiorẽ miſeriæ cumulũ, ꝙ timor omnia

omnia multò grauiora & acerbiora fingit; quàm ſenſus experiundo percipit; nihil enim eſt tam aſperum, perpeſſuq; difficile, quod humana natura nó perferat. Timor verò omnia intollerabilia ſuſpicatur; ſic enim ſæpè fit, vt multò magis miſeri ſint, qui aduentans malũ multò antè præſentientes extimeſcunt; quã qui illud idem patiũtur. Senſus enim præſentis acerbitatis, aliquid interdũ laxamenti habet: at timor animum aſsiduè vexat & excruciat; & vſus atq; patientia malũ in dies leuius efficit, at timor quotidie omnia acerbiora proponit. Is igitur, qui beat⁹ eſſe ſtudet, animo forti & inuicto ſit neceſſe eſt, vt nullo metu impediatur, quò minus id, quod vtile & honeſtum fore perſpicit, diligenter efficiat, & mente ſemper quieta atq; tranquilla ſit. Quid enim miſerius & funeſtius, quã ſine virtute animi omnia dura & horribilia præſentire? Qui magno & forti animo non ſunt, quò magis abundant ingenio, & acutius futura mala proſpiciunt, eò dirius & acerbius torquentur, omnes enim rumores extimeſcunt & ſtrepitus omnes exhorrent, & perpetuis curis afflictantur, & tremunt, & pallent, & horribili pauore concutiuntur. Quod ſi omnibus, qui ad beatam vitam enituntur, magnitudo animi com-

comparanda eſt, multò certè magis Regibus, nempe qui hoc ſuſceperunt: vt animo maximo inteſtinam fraudem reſecarent, & hoſtium ferociam inuicta virtute reprimerent, vt nō ipſi ſolum quieto & ſecuro animo ſint: ſed omnes qui in præſidio illorum acquieſcunt, ſine vlla ſolicitudine atq; metu vitam degant. Nec enim pauca, nec mediocria pericula Regibus intenduntur: ſed multa & grauia, partim ſcelere inteſtino ciuium conflata; partim ab externis hoſtibus iniecta, quæ omnia ſunt intrepidè ſubeunda. Opus igitur eſt, vt ſit animo maximo & inuicto prǽditus, & diuino quodam robore munitus: aliter enim nunquam animo conſiſtet, tantùm abeſt, vt à ſuorum animis metū quo torquētur, abſtergere aliquando poſsit. Quantum verò decus honeſtatis: quantum ſpecimen moderationis & ordinis: quantum dignitatis lumen eluceat, opus eſt in eo, quem omnes intueri, quē imitari, ad cuius ſe exemplū effingere debent, eſt explicatu difficilimum. Quomodo enim aliorum libidines continebit, qui ſuas primū non cōtinet? Pœna, inquies, & ſupplicio coercebit eos, qui flagitium aliquod in ſe cōtra leges admiſerint. Sed primùm impudentis eſt, id in alio vindicare, quod ipſe palam ſuſcipis. Deinde nunquá

ſolus

ſolus metus Reipu. ſtatum firmo præſidio ſtabiliuit. Poſtremò officium vi atque minis expreſſum, non poteſt eſſe diuturnum. Vt igitur ſeſe quiſquã ad aliquod tempus metu contineat, vbi primùm ſpes celandi & occultandi oblata fuerit, incluſa atque vi compreſſa libido, multò violentius erumpet, & omnia, quacunque tulerit impetum, immoderatione ſua perturbabit. Princeps igitur, qui morib. ornare Rẽpub. ſtatuerit, opus eſt, vt id non tam minis atq; ſupplicijs à lege propoſitis, quàm illuſtriſſimis continentiæ & moderationis exemplis efficiat. Quemadmodum enim corrupti Principum mores Rempub. inficiũt, & flagitioſo exemplo contaminant: ita Principum decus & integritas facilè Rempu. à libidinis intemperantia (vnde omnia mala oriuntur) ad honeſtatis ſtudium traducit. Videte igitur, quantus ſplendor decoris & honeſtatis eluceat opus eſt in eo, qui nõ ſolùm omnes animi ſui partes continere debet, ne diſsideant inter ſe, turbulentisq; motibus mentis elegantiam & decus euertant: ſed etiã id efficere, vt omnes, qui ſub illius imperio ſunt, illius dignitatem ament & imitentur, & ſint inter ſe ſententia congruentes, & mutuo amore coniuncti; quod ſine diuina quadam regis moderatione

tione fieri nulla ratione poteſt. Non igitur intemperans, non iracundus, non leuis & inconſtans, non libidinoſus regis officium tueri poterit vllo modo; ſed continens, manſuetus, & moderatus, & grauis, tantiſque honeſtatis ornamentis excultus, vt omnes admiratione ſui commoueat; & ad imitationem tanti decoris atque dignitatis alliciat. Quid de iuſtitia dicendum? in cuius ſtudium omnes regis curæ & cogitationes, omnes labores atque vigiliæ, omnia denique ſtudia conſumenda ſunt; ea namque à principio reges creauit, & ornauit, ad ſummamque amplitudinem decoris atque dignitatis euexit; ea populorum vulnera ſanat: motus omnes comprimit: pacem & otium cum dignitate cõſtituit: vires reip firmat: opes & imperium auget: Dei numen piè atque ſanctè veneratur. Nullum eſt enim ſacrificiũ Deo acceptius, quàm iuſtitiæ munus: nulla gens, nulla ciuitas, nullus hominum cœtus, nulla poſtremò domus, ſine iuſtitia poteſt ſalua conſiſtere. Iuſtitia denique cœlum terræ deuincit; ima ſummis amore coniungit; omnes mundi partes fœdere connectit: iuſtitiæ igitur vi, & ratione fit, vt ex tã diuerſis formis, vnica tamen lege atque vinculo colligatis, & inter ſe mirificè concinnentibus,

hic

hic tãtus, & tam admirabilis mundi totius ornatus exiſtat, ex quo tam multæ vtilitates oriũtur. Quid igitur eſſe poterit, vel ad fructũ melius, vel ad decus & gloriam magnificẽtius, quàm in terris rationem & ordinem, quo ſummus rerum omniũ conditor & moderator cœlum regit & temperat, imitari? omnes igitur, qui cum iuſtitia vixerint, opus eſt vt Deo egregiè chari ſint, opibusque diuinis augeantur, ſunt enim Deo ſimillimi, contrà verò qui iuſtitiã violant cùm à Deo valdè diſsideãt: neceſſe eſt, vt ſint illi odioſi & inuiſi, & ab eo acerbiſsimis ſcelerum pœnis agitati. Quod ſi omnibus, qui beati eſſe volunt, iuſtitia vnicè colenda eſt: multò certè magis regi, cui hoc munus præcipuè impoſitum eſt, vt non ſolũ ipſe iuſtus ſit: ſed vniuerſam Rẽp. iuſtitiæ ornamentis afficiat, & tanquam ſol in mũdo, æquitatis ſplendorem longè lateq; diffundat. Quid hic fidem, manſuetũdinem, liberalitatem, & reliquas iuſtitiæ comites oratione commemorem? num fieri poteſt, vt rex ille habẽdus ſit, qui fidem frangit? qui acerbus & nimis iracundus eſt? qui auaritiæ ſtudet, & pecuniam patriæ ſaluti, & ciuium omnium commodis anteponit? nullo modo. Omnibus igitur his virtutibus Rex excellat opus eſt,

vt ſit omnibus in illo egregium quoddam fidei atq; probitatis exemplum ad imitandum propoſitum. Ijs omnibus virtutibus accedat opus eſt acre ſtudium, celeritas, & diligentia: ſine qua nihil rectè fieri, nihil laudabiliter geri & adminiſtrari poteſt. Nec enim bonus colonus erit vnquã, qui non fuerit nauus & induſtrius, & ruſticarum rerum ſtudio vehementer incenſus: ſic etiam, qui pecuariam faciunt, niſi fuerint in ea diligẽtes et attenti, minimũ certè fructum ex ea curatione percipient; opifices item qui non de multa nocte vigilauerint, neque tota mente operi, cuius artificium tenent, incubuerint, quid poſſunt efficere, quod ſit in eo genere aliquo pretio & ęſtimatione dignum? quid mercator ignauus, num magnum aliquod lucrum facere aliquando poterit? quid miles, ſi piger & ſegnis extiterit, quam laudem fortis & ſtrenui viri cõſequetur? Iã verò tota laus imperatoris in mira celeritate, vigilantia, & induſtria poſita eſt; niſi enim vigilauerit, & laborauerit, & aciem mentis in omnes caſus intenderit, & hoſtium conſilijs occurrerit, et militaria etiã munera p ſe multis in locis obierit: nunq̃ decus ſibi magnũ & gloriam cõparabit. Quid dicã de ſtudijs artium maximarum? in quibus nemo vnquam

quam progreſſus eſt, ſine ſingulari ſtudio, diligentia, & alacritate. In diligentia igitur omnium artium, & diſciplinarum, & officiorum laus & (vt ita dicam) vita conſiſtit. Si enim diligentiam remoueris, iacebunt omnia & quaſi veterno conſopita, in tenebris & caligine deliteſcēt. Eſt enim otium, inertia, & lentitudo tacitum quoddam venenum, quo paulatim omnes virtutes infectæ lãguent, & laudes intereunt, & artes omnes præclaræ in obliuionem adducuntur. Sed illud eſt animaduertendum, cùm diligentia in omnibus artibus, ad vtilitatem communem inuentis, tam neceſſaria ſit, quò clariores illæ ſunt, eò acriorem diligentiam requiri. Rectè igitur Demoſthenes aſſerebat ſe moleſtiſsimè ferre, quoties opificum ante lucana ſuperabatur induſtria; illi namque victus quotidiani cauſa laborabãt: Demoſthenes verò omnẽ laborem in ſempiternę glorię ſtudio, & in reip. ſalute conſumebat. Cùm ergo in multo maiore arte verſaretur, & longè maiorem fructum ſibi proponeret, ſapiẽter iudicabat: multò cari⁹ eſſe ſibi, quã fabris omnibus vigilandum. Si igitur conſtat omnium artium vim diligentia contineri, & quò ars præſtantior eſt, eò acriore ſtudio, diligentia colendam eſſe: nullamque

que in rebus humanis eſſe cum artis regiæ claritate & amplitudine conferendam: conſtat certè à nullo artifice, tam acre ſtudium, tantamque induſtriam atque diligentiam iurè atque meritò poſtulari. Sapienter Homerus.

Fas non eſt regi tãta ſub nocte ſoporem
Carpere, cùm tãta curarũ mole prematur.

Præclarè igitur Epaminondas, cùm enim Thebani diem feſtum agerent, vinoq́; ſoluti ſine vlla cura iacerent, Epaminondas ſolus vigilabat, & armatus concurſabat; quam rem agis (inquit quidam illi familiaris) tu ſolus publicæ voluptatis expers eris? ità ſanè inquit ille: meum namq́ue officium eſt vigilare, vt ciues mei ſecuri dormiant; & à vino abſtinere, vt illi ſine vllo metu perpotare valeant. Præclara certè vox, & tanto principe digna: intellexit enim vir ille ſummus, nihil eſſe magis principis officio conſentaneũ, quàm ſummam in munere ſuo perfungendo alacritatem, & vigilantiã: nihilq́ue magis omnem principis dignitatem deformare poſſe: quàm ſomnum atque deſidiam. Quid enim fœdius & flagitioſius, quàm dum fabri, dum agricolæ, dum mercatores vigilant, ſolum regem dormire? quid enim? num in maiore & clariore arte verſantur? num grauius

&

& difficilius munus exequuntur? num maiora illos pericula ciruallāt? num cum maiore hominum pernicie delinquunt? num poſtremò clarius & amplius ſibi laboris ſui præmium proponunt? non certè. Quid igitur indignius, quàm eo tempore, quo homines humiles & obſcuri, omni plerūque metu liberi pecuniæ tantùm gratia ſomnum capere non poſſunt: Regem cui tantum onus impoſitum eſt, & quem tam multa pericula circunſtant; qui hoc in ſe recepit, vt Remp. ab omni calamitate tutā & incolumem conſeruaret, & omnibus opibus copioſam & opulentam redderet; & cui ſunt immortalia ſi Remp. benè geſſerit, præmia conſtituta, ad multam etiam diem ſomnum producere? itaque hoc poſitum ſit, & quaſi quoddā publicum decretum in mente defixum remaneat: cùm pigritia omnibus turpis ſit, tum regi maximam labem turpitudinis afferre, & flagitij ſempiternam maculam, quæ nunquam deleri poſsit, inurere. Vt enim aliud nihil dicam, quid flagitioſius fingi poteſt, quam magis amari pecuniam ab auaro, quàm à Rege regnum? amor enim operibus indicari ſolet. Cùm igitur auarus, vt pecuniam infinitam conciliet, quietem pati nequeat; cùm dies atque noctes, vt cupi-

ditatem nefariam expleat, elaboret: cùm multis etiam ſe periculis exponat: quid eſſe poteſt indignius, quàm regem nō regni tuendi cupiditate multò acrioribus ſtimulis incitari? ſatis enim demōſtrabit, ſi piger extiterit, ſe regni opes negligere, & patriæ minimè debitam voluntatem perſoluere. Tria autem ſunt, quæ regis diligentiam excitare poſſunt, quibus ſi caruerit, erit regis nomine prorſus indignus, nempe fides, patriæ caritas, & religionis ſtudium. Fides autem omnem vitam continet. Si enim nemo erit in vita, cui vel pecuniã, vel ſalutem, vel dignitatem credamus atque committamus; ſi nemo, cui arcana noſtrę mentis aperiamus; ſi ſemper nobis inſidias fieri ſuſpicabimur; vitam odioſam & infeſtam agemus, & aſsiduis curis atque moleſtijs afflictabimur. Cùm igitur multa ſcelera, paſsim ab improbis hominibus ſuſcipiantur, nullum tamen eſt perfidia magis tetrũ, infeſtum, acerbioreque ſupplicio vindicandum; communionem enim tollit è vita, officiorumque viciſsitudinem, & animorum ſecuritatem: quibus ſublatis, nihil relinquitur, quamobrem quis velit viuere; mori enim multò ſatius eſt, quàm in metu perpetuo, & in aſsidua curarum acerbitate verſari. Nihil igitur ijs eſt, qui digni-

tatem

item & officium tueri volunt,& infamiam ſceleris extimeſcunt, maiore ſtudio, cura & ſolicitudine colendum, quàm fides. quò autem res illa, quæ creditur, præſtantior eſt, eò diligentius eſt fides pręſtanda. Nihil autẽ maius eſt, quàm ſalus hominum, quàm ciuitatum ſtatus, quàm nationum tutela atque patrocinium; à nemine igitur fides maiore ſtudio & ſolicitudine colẽda eſt, quàm à regibus, nempe quibus innumerabiliũ hominum ſalus credita atq; cõmiſſa ſit. Cũ igitur rex animo cogitauerit, quantum negotiũ ſibi delatum ſit, quãtam prouinciam ſuſceperit, quantum onus ſuſtineat, quomodo totius Reip. ſtatus vigilantia illius inuitatur, dormire certè non poterit: ſi enim qui pecuniã debet, & non omnem pudorem amiſit, cùm ſoluendo præſtituta dies appropinquat, ſolicitus eſt, quomodo fidem ſuam liberet: ne ſi ad diem nõ ſoluerit, quidquam de exiſtimatione deperdat: quid regi faciẽdum exiſtimamus, qui tantis debitis obſtrictus eſt, ne ſi id, quod debet, minimè diſſoluerit, infamiam ſempiternã ſubeat? debet enim patriæ curam, ſolicitudinem, vigilantiam: debet ſingulare & eximium cõmunis ſalutis ſtudium: debet firmiſsimum vitæ præſidium, munitiſsimumque ad pericula repellenda

propugnaculum. Si igitur fidem ſibi ſanctè colendā exiſtimauerit, & perfidiæ ignominiam pertimuerit, ea cura ſatis illius diligentiam incitabit ad omnia munera pro patriæ ſalute alacriter exequendā. Quid de caritate dicam? Amor enim acuit ingeniū, ſtimulos admouet, alacritatem incitat, rebus indormire non patitur; at boni ciuis & ſapientis hominis eſt, caritatem patriæ priuatis neceſsitudinibus anteferre. Patriæ enim inſtitutis & legibus in lucem editi, & humanitatis diſciplinis exculti, & ad omnem rationem officij eruditi ſumus: illa nobis parentes, illa cognatos, illa amicos donauit: illius beneficio non modò vitam, ſed humanitatem retinemus: illa denique omnes rationes ſanctiſsimæ neceſsitudinis, ambitu ſuo complectitur: illa incolumi permanente, noſtra bona omnia facillimè tuemur: illa euerſa, concidimus & omnibus bonis euertimur: meritò igitur ab omnibus bonis ſanctiſsima quædam mater habetur, pro qua vitam ponendam cenſent. Quod ſi quilibet homo priuatus, maiorem caritatem debet patriæ, quàm propinquis, quàm liberis, quàm parentibus: ita vt vitam pro illius ſalute profundere, in ſumma quadam atque ſempiterna gloria ponatur; quid Regibus faciendum eſt,

ùm ſint abilla ſummis honoribus ornati
: amplificati, & in cœleſtium numero
uodammodo repoſiti? Quamuis autem
mnia ſtudia in illam conferant, nũquam
amẽ quidquam de caritatis ſtudio remit-
ent: quia intelligent nunquam ſe illi pa-
rem gratiam relaturos. Præterea quem-
admodum artifices excellentes, operibus
ſuis delectantur: ita rex in omni genere
virtutis excellens, quò magis Rempubli-
cam conſeruauerit, adiuuerit, auxerit,
eò ardentius illam amabit: fieri igitur
non poterit, vt non excubet, vigilet, labo-
ret, pericula ſubeat, omneſque pro illa
contentiones impigrè ſuſcipiat, & mor-
tem etiam (ſi fuerit opus) libenter oppe-
tat. Iam verò religio illum tantum mu-
nus negligenter obire minimè ſuſtinebit.
Intelligit enim is, qui purè & caſtè religio-
nem colit, nihil eſſe Deo acceptius, quàm
pro omnium ſalute labores ingentes ex-
cipere, atque cùm id communis vtilitatis
ratio flagitauerit, propriã vitam patriæ lar-
giri. Cernitis ne iam animo quantũ, & quã
excelſum hoc munus ſit; quàm ſanctum,
& quàm auguſtum Regis nomen? quàm
diuinis virtutibus exaggeratum? nec enim
cum mediocri virtute, res tanta ſuſcipi po-
teſt. Diuina ſiquidem ſapientia, admirabili
qua-

quadam mẽtis altitudine, excellenti modeſtiæ concinnitate, cœleſti iuſtitiæ ſplendore, ſumma fide, ſumma caritate, incredibili vigilantia, ſtudio, & induſtria opus eſt, ad tantum, tam præclarum, tamq́ue diuinum munus obeũdum. Diuinũ, mihi credite, munus eſt, idcircò non humana virtute, nec humanis opibus: ſed diuina virtute atque diuinis opibus efficiendum. Eſt igitur Rex, ſi officio ſuo fuerit cũ laude perfunctus, quaſi quidam Deus in terris, ſingulari cultu, & veneratione digniſsimus.

Appellat Homerus Reges paſtores populorum: eosq́ue Iouis ſatu procreatos eſſe dicit. Vtrumque præclarè. nec enim armẽtorum, aut pecudũ paſtores tauri aut arietes ſunt, ſed homines: quantum igitur homines brutis animantibus, quorum curam gerũt, dignitate præſtant, tantum conſentaneum eſt, vt reges ipſis hominibus, quos regendos atque paſcendos ſuſcipiunt, antecellant: qui autem tantum inter reliquos homines excellunt, diuini profectò habendi ſunt: non igitur immerito, Homerus regum genus ad Deum reuocabat. Vnde ſequitur, nihil eſſe magis regium, quàm ſtudiũ religionis & ſanctitatis: Regis enim virtus à Deo emanauit, & idcircò ad illius cultum, & gloriam eſt ardenti ſtudio præ-

uè referenda. Sed de religione alio in
co differemus,nunc verò, quod inſtat,
rſequamur. Cùm igitur regibus omnes
e virtutes, quas recenſui, ita neceſſariæ
t, vt ſine illis non poſsint vllo modo of-
io ſuo ſatis facere:ſequitur,vt omnis eo-
m inſtitutio ſit ad eas parandas accom-
odanda:quod quidem plerumq; nõ fit,
ò contrà, multi dant operam, vt ne me-
ocris quidem virtus in illis emineat: vm-
atilis enim & delicata vita non virtutem,
d ignauiam ingenerat; & cùm regius lu-
s & opes immodicę,& amor inſit⁹ in na-
ra, tantis lenocinijs atque blandimentis
citatus, multis errorem peſtiferum ob-
iat, & indolem virtutis obruat, & extin-
iat: ita vt contra hanc temeritatem & in-
niam ſint animi Principum pręclara qua-
am inſtitutione fulciẽdi,& firmiſsima ra-
onis præſidia comparanda: longè tamen
cus fieri ſolet. Accedit enim impurus ho-
inum perditorũ comitatus (vt diximus)
ui per ſummũ ſcelus teneri Principis im-
ecillitatem occupat, omniaque preſidio
umano atque diuino nudat, illumque
ultò magis temerarium, & inſanum, &
rrogantem, & infeſtum efficit, quàm ipſe
ponte ſua fieri potuiſſet; nõ ſolum igitur
õ errore vllo liberatur:ſed in fraudẽ mul-
tò

tò magis peſtiferam eorum inſidijs impellitur. Nunc igitur inquit T. videre cupio, quod tandem remedium his malis adhibeas. Non quidem, inquam, aliquod nimis reconditum, & exquiſitum: ſed id, quod cuiuis in mentẽ venire poſsit. Eò inquit, T. maiorẽ à nobis gratiã inibis, ſi remediũ non ſalutare ſolũ, ſed facile & expeditũ attuleris. Quàm ſalutare id inquam ſit, poſteà apparebit: quàm facile verò, ſtatim iudicabitis. Quæro enim à vobis, ſi ægrotus, qui ſe ſe medico parum ſapienti ſanandum tradiderit, morbo minimè ſe leuari ſenſerit, immò illis ipſis remedijs, quę medicus imperitus adhibet, morbi vim augeri perceperit, quid faciendum cenſeatis alteri medico, qui illi primo ſucceſſerit? Ego quidem arbitror curationem eſſe illi prorſus immutandam, contrarijsque remedijs damnum, quod prima illa remedia fecerant, reſarciendum; vobis ſi aliud videtur, aliam magis exquiſitam rationem conſiderate. Non ita ſumus inquit, T. in medicina verſati, vt aliam viam commodiorem excogitare poſsimus; ſed quorſum hæc pertineant, intelligere cupio. Iam, inquam, intelliges, tenetis ne memoria, quàm multa diximus, de molli & effœminato Principum cultu? de mulierũ delicijs atq; blandimentis

mentis,quibus illos eneruant? de adula-
rum malitia & improbitate, qua Princi-
s obſeſſos tenent, ne poſsit vnquàm ad
os probitatis atque virtutis lumen intra-
;Tenemus inquit,omnia, quid deinde?
anc quidem inquam,inſtituendi Princi-
s rationem minimè probandam exiſtima
:ſed tanquàm terram,& odioſam,& pe-
lentem reijciendam cenſetis. Nos verò
quit ille. Reliquum igitur inquam eſt, vt
ntraria remedia huic tanto malo com-
remus:vt ſic tandé experiamur,an mor-
s hic depelli,hac tam facili ratione poſ-
Experire igitur inquit.T. vt ſic tandem,
id magis rectum, & ſalutare ſit,iu dice-
is.Non longius, inquam,faciam,hoc ta-
n in primis animaduertendū eſt,in om-
us artib:tradendis,eſſe diligenter natu-
n illius,qué erudire volumus, explorá-
m:vt enim quiſq; in genere aliquo diſci-
ıę,ad ſummam laudé perueniat,tria ne-
ſaria ſunt; natura primùm, deinde ars,
tremò ſtudium & vſus aſsiduus. Plu-
um enim refert , quali quiſque inge-
præditus ſit. Ingenium verò niſi cer-
quadam via & ratione dirigatur, quò
ius extiterit,eò confidentius ruet, ma-
emq; ſignificationé temeritatis & inſci-
labit. Ratio verò & ars atq; diſciplina,
ſine

ſine ſtudio atque meditatione eſt prorſus inutilis: hoc tamen intelligi oportet, vix inueniri tam hebes & tardum ingenium, quod non arte inſtitui, & vſu atque meditatione acui & expoliri aliqua ratione poſsit; qui tamen ingenio maximo eſt, multò facilius diſcit, & multò citius ad perfectionem artis peruenit, et multò maiorem & vberiorem fructum de arte, in qua ſibi elaborandum putat, ſtudio & meditatione conſequitur. Vt igitur de ingenio atq; natura Principis, qualis optãda ſit, in principio diſſeramus; volo equidẽ, vt ſit ingenio vehemens, & acer, & curioſus, & memoria firma præditus; qui multa quærat, multa perueſtiget, multa ſcire deſideret, & omnia, quæ audierit, in animo infixa contineat. Sit deinde præter modũ laudis appetens. non enim in puero virtutis perfectionem, ſed virtutis materiam quærimus. Quò autem animus natura ardentius laudem expetit, eò temperatione, quam recta ratio ſancit, adhibita, maiores honeſtatis fructus percipiet. Modus autem, qui ſeruari in gloriæ ſtudio debet: eſt animum vehementem multis in locis refrenare, & extimulare languentẽ. Facilius autem eſt animo vehementi, & impigro modũ cõſtitui, quàm ex animi tarditate celeritatem incitari;

tari;

ri; malo igitur Principē, qui freno, quàm
i ſtimulis indigeat. Sit deinde verecun-
s: in hac enim natura maxmè viget ho-
ſtatis & laudis appetitus, & infamiæ me-
, & turpitudinis acris offenſio. Volo et-
n illum interdum ita paulò vehemen-
s commoueri: magnum enim lāguoris
lentitudinis argumentum eſt, nō acriter
erdū iraſci; vix autem fieri poteſt, vt qui
mo lento eſt, acer in ſcelere vindicādo
aut impigrè & animosè bellum compa-
. Sit deinde lenis atque flexibilis, & ad
orum diſciplinam docilis, & ab omni
picione peruicaciæ & obſtinatiōis alie-
s; nulla enim bona ſpes de illo principe
cipi poteſt, qui nimium ſui iuris eſt, & in
inione, q uā ſemel recipit, animo ita ob-
nato perſeuerat, vt ab ea nulla ratione
duci poſsit. Poſtremò optandum etiam
, vt ſit natura clemens, atque benignus,
magis ad lenitatem & manſuetudinem,
àm ad iracundiam & acerbitatem pro-
nſus; clementia enim & manſuetudo, &
eralitas, & reliquæ virtutes, quæ ex na-
a clemente oriūtur, regem maximè de-
nt, & amorem ſummum conciliant, i-
amque principem Deo ſimillimum fa-
nt. In primis autem danda opera eſt, vt
gē habeamus ex egregia animi magni-

tudine, & ſingulari modeſtiæ laude temperatum: aliter enim nec illum hoſtes metuent, neq; ciues amabunt; magnitudo eñ animi ſine moderatione, furor immanis eſt, & odium acerbum concitat: moderatio verò ſine animi magnitudine, negligẽtia quædam eſt, & diſſolutio, & ideò non ſine ratione contemnitur. Vt igitur neque rex odio haberi à ſuis poſsit; nec à perditis hominibus meritò contemni, vtrumque neceſſe eſt: vt modeſtus atque temperatus ſine vlla ſuſpicione timiditatis, & fortis atque magnanimus ſine vlla temeritatis infamia ſit; harum autem duarum virtutum indoles atque materia laudis appetitu, & in ignominiæ metu poſita eſt. Appetitus enim laudis animum maiorem & altiorem facit, metus autem ignominiæ pudorem & verecundiam confirmat. Hinc autem omnis cauſa rectiſsimæ voluptatis, atque iuſtiſsimi doloris exoritur. Qui enim id aſſequitur, quod vehemẽter optabat, in voluptate ſit neceſſe eſt: & qui incidit in id, quod metuebat, dolore etiam neceſſario cruciatur: ſic igitur fit, vt qui natura magnanimus atque verecundus eſt, laudis incredibli voluptate capiatur, & ignominia atque dedecore mirum in modum crucietur; voluptatis autem cupiditas ſic

t in noſtris animis inſita, vt euelli ne-
ueat: ſic etiam doloris metus in nobis in-
let, vt demi nō poſsit: hoc tamen ratione
diſciplina fieri poteſt, vt futilis & inanis
luptas, alterius voluptatis compēſatio-
reſpuatur: & dolor etiam corporis, ma-
ris doloris metu, conſtanti animo tole-
tur: id igitur perficiendum eſt ijs, qui
incipis inſtituendi curam ſuſcipiunt, vt
llam voluptatem corporis, laudis & glo
illecebris anteponant: nullum dolo-
n corporis magis, quàm ignominiam &
decus extimeſcant. Sic enim fiet, vt om-
illorum cura & ſtudium in honeſtate
anda atque fruenda conſumatur, & il-
s colendæ atque retinendæ gratia mor-
n etiam, & omnem corporis cruciatum
nihilo habendum putent. Sed ante-
àm de inſtitutione animorum plura di-
n, aliquid etiam eſt de corporum con-
utione dicendum. Nec enim tutum eſt
utem corpori ægro & imbecillo com-
ti; multæ namque atque præclaræ virtu
unctiones, corporis miniſterio ſuſtinē-
Perſæ quidem olim aliquid cœleſte at-
diuinum in regibus ineſſe ſtatuebant:
deò enixè operam dabant, ne quid in
um forma & ſpecie deforme & inde-
um appareret: ſi quid igitur in regum

filijs erat prauum atque diſtortum, dabatur ea cura certis mulieribus, quæ, dũ corpora erant tenera, & emendari poterant, ea quodam modo fingerent, & ad rectitudinem ſenſim atque leniter reuocarent; indignum enim cenſebant regis nomen, apud illos ſanctiſsimum, aliqua corporis inſigni prauitate deformari. Aethiopes olim, qui ſupra Aegyptum habitabãt, eum regem eligebant, qui omnibus proceritate corporis anteiret. Ius enim eſſe ſtatuebant, vt is tantũ omnes dignitate vinceret, quem natura ſpecie & magnitudine præcellentem finxiſſet; cùm autem animi magnitudinem intueri nõ poſſent, ad corporis magnitudinem oculos referebãt. Ne Spartani quidem ab hac Aethiopũ opinione nimis abhorrebant: cùm enim Archidamus illorum rex vxorẽ puſillã duxiſſet, eum grandi pecunia mulctarunt, quòd illam mulierem ſibi matrimonio copulaſſet, quã ſperare poterat filios ſtatura puſillos eſſe parituram; indignum enim Spartano imperio iudicabãt, eum regem habere, qui nõn corporis etiam magnitudine & dignitate nomen regium tueretur. Quàm autem parum referat ad regis officium, quantũ rex vel corporis ſpecie, vel magnitudine præſtet: in hoc tamen laudãdi erant, qui in rege pul-

pulchritudinē vel proceritatem requi-
ant, quòd iudicabant in rege nihil de-
me & indecorum, aut paruū & angu-
n eſſe tolerandum. Si igitur illos id in
e offendebat, ſine quo rex officium ſuū
lè adminiſtrare poteſt: quātò vobis di-
entius animaduertēdum eſt, ne aliquid
n regis corpore, quod illum à munere
fungendo remoueat? quamuis enim
ſit ſtatura puſillus, qualem Homerus
dæū fuiſſe memorat: aut parum ſpecie:
uſtus, qualem multi Herculem fuiſſe
unt; non ideò minus hominum expe-
ioni reſpondebit. At ſi fuerit imbecil-
& infirma valetudine præditus, nullo
do regni pōdus ſuſtinere poterit. Præ-
a corpus puſillū nullius induſtria cre-
e, neque facies deformis fingi denuò
eſt: at bona valetudo & corporis etiam
ur eſt plerumque in manu noſtra poſi-
; poſſumus enim facillimè ab immo-
s cibis abſtinere, & corporis vires la-
e & exercitatione cōfirmare. Si placet
ur à lautiſsimis mulieribus, & ab homi-
us vrbaniſsimis ſumma ope contenda-
s, ne regem nobis molliſsimo cultu de-
ent: nō enim ignoratis, quantū momē
, in omni rerum initio atq; fundamen-
onēdum; qualia namq; ſunt rerū prin-

cipia,tales plerumq; exitus conſequuntur. Videamus igitur, an impetrare poſsim' ab illis,ne nobis regem cibis inferciant,ne fragrantiſsimis odoribus & vnguentis emolliant:ne immodicis delitijs & blandimentis effœminent,& cum ſole colorari, & labore etiā paulatim durari ſinant. Non ſum adeò inhumanus,vt velim principes naſturcio illo veſci, quod erat olim (vt eſt apud Xenophontē) Perſarū filijs obſonium; nō tam exquiſitam rationem roboris atque ſanitatis habeamus,demus aliquid moribus, indulgeamus aliquid tēpori, muliebri imbecillitati aliquid etiam condonemus: ea tamen lege ne tantùm operæ & ſtudij in rege ſaginando conſumant; nō enim pullum anſerinū,ſed reip.cuſtodem nutriunt. Ciborum autem redundantia cruditatem efficit,vires debilitat, aciem mentis obtundit,languorem animis affert, deſidiam, ignauiam,ſtuporem,tarditatem ingenerat: atque poſtremò vitam breui temporis ſpatio conſumit;ſi igitur nobis opus eſt cuſtode ſano atq; valente,& ad mala præcauenda ſagaci, & ad pericula propulſanda magnanimo: quid minus cōuenit, quàm eam adhiberi educationem,quæ morbos innumerabiles corpori, & tarditatem animo inferat, & quod longè miſerius eſt, Prin-

cipem

em inſigni ignominia deformet. Nihil
enim fœdius, & flagitioſius Principe
ctante, oſcitante, nauſeante, ſomno de-
iaque ſanguente. Cenſuit Plato non po-
ſſe virtutem tradi Siculis, & Italis eo
npore, quo ille eas oras peragrauit: pro-
erea quòd ſe bis in die extructis epulis
iarent; & rectè quidem cenſuit, corpus
im cibis expletum, ſaginaq; grauatum,
n ſolum virtutis imperium ſequi mini-
è poteſt; verùm etiam mētis altitudinem
primit, indolemque totius honeſtatis
tinguit. Accedit etiam illa deformitas,
æ in corpus ex nimio adipe & aruina re-
ndat; abdomen enim prodigiosè diſten
tur, labra tument, malæ fluunt, oculi ob-
untur, aſpectus hebeſcit, eoque tandem
ecies humana redigitur, vt non homi-
m, ſed monſtrum hominis te intueri pu-
. Adde ponderis grauitatem, quæ vix
co moueri poteſt, is enim, qui ex nimia
xuria ſaginam contrahit, mole ſua gra-
ſsimè laborat: neque mancus ſolum aut
udus, ſed membris omnibus captus eſt.
uid dicam de miſera ſeruitute? Illa nam-
e ſeruitus ſola miſera & deteſtabilis eſt,
æ abſtrahit ab honeſtate, impotētiq; do
natu turpitudinē ſubire compellit; at in-
uies adeò moroſa atq; difficilis dña eſt,

vt eo tẽpore, quo populi vniuerſi ſalus agit, quamuis occaſio rei benè gerendæ inſtet, & vrgeat, hominem tamen à ſtudio ſalutis communis auertat, vt ventrem expleat, & turpiſsimè cupiditati ſatisfaciat. Ergo nec in bello, nec in pace poteſt aliquod honeſtum munus exequi is, qui gulæ ſeruit: in media namque muneris functione, inſaturabilis abdominis imperio coactus, officiũ repentè deſeret, totumque ſe ad ſtudium impuriſsimæ illius cupiditatis applicabit. Cùm igitur hoc vitium tantam malorum vim in res communes inuehat, maximè autem cùm Principes opprimit; & cùm tantũ momẽtum ſit in omnibus principijs, vel ad honeſtè viuendũ, vel ad turpiter agendum: caueamus diligẽtiſsimè, ne mulieres iſtæ, vel homines non multum ab illarum moribus abhorrentes, regem nobis aſſuefaciant epulas ſemper intueri: hoc eſt, ne languidum & infirmum, & tardum, & hebetem, & ignauum, & deformem regem induſtria & vigilantia ſua conſtituant; intelligantque tandem, omnem ſanitatis atque firmitatis rationem eſſe in mediocri victu & in corporis exercitatione ponendam; quæ quidem vitæ ratio nõ ſolum ad ſanitatem atque vires: ſed etiam ad voluptatem neceſſaria eſt, nulla enim voluptas

exta-

ctare poteſt, niſi labor antecedat; nec e-
m cibus erit iucũdus, niſi fames antegreſ-
ſit: neque ex potu voluptas vlla capitur,
ntequàm antecedat ſitis: extincta enim
me atque ſiti, comedendi etiam atq; bi-
endi voluptas extinguitur. Quies verò
uam poteſt afferre voluptatem, niſi prius
orpus vel ſaltu, vel curſu, vel palęſtra, vel
mbulatione, vel quouis alio labore exer-
eatur? & ne omnia perſequar, omne ge-
us voluptatis deſiderio præcedente con-
citur. Darium illum, quẽ Alexander ma-
nus bis acie ſuperauit, cùm ex fuga defeſ-
is aquam lutulentam & cadaueribus in-
uinatam biberet, dixiſſe ferũt, ſe nunquã
vita bibiſſe iucundius: numquam enim
ibendo ſitim depulerat, quam videlicet
unquam expectarat. Vnde colligitur, o-
nes, qui in ſumma rerum affluentia vixe-
nt, ſi fuerint intemperantes, nullius volu-
atis participes eſſe poſſe. Præterea cùm
es humanæ non ſemper eodem ſtatu ma-
eant, eueniet fortaſsè aliquando, vt Rex
ogatur labores ingẽtes excipere, qui cer-
e erunt intolerabiles ei, qui ita fuit à pri-
is incunabilis inſtitutus, vt nullum labo-
em ſentiret, nullam iucunditatem per-
peret, nulla ne minima quidem moleſtiâ
ficeretur: omnes enim labores cõſuetu-

 dine

tudine leues, & faciles, & iucundi fiunt: at otioſis & delicatis aſperi ſunt, & perpeſſu difficiles, nec vllo modo tolerãdi; ſi Rex igitur vmbratilis & delicatus fuerit, nõ ſolum nullam voluptatem percipiet: ſed intolerabili etiam dolore interdum cruciabitur. Poſtremò intelligendum eſt, beatã vitam non in ceſſatione, nec in otio iſto, quod homines quidã omni ſtudio perſequũtur: ſed in honeſtis laboribus eſſe collocandam; eſt enim humana natura quietis impatiens, vſque adeò, vt ſi nobis omnia ad vitam ſuauiſsimè degẽdam ſuppetant, ita tamen vt non liceat nobis aliquid agere: id mortis inſtar eſſe putem', quod quidem in pueris facilimè apparet; motus enim ſemper liberos requirunt, & hûc & illûc curſitant, & ludis laborioſis oblectãtur, à quibus auocati, querelis & ploratibus oſtendunt, ſe non tantam ex ceſſatione, quantam ex labore voluptatem percipere. Vultis igitur experiri num his argumentis mulieres elegantes, & homines etiam lautos in veſtram ſententiam traducatis, illisque perſuadeatis, ne Regem nobis multis delicijs emolliant: ſed ad omnem laborem iucũdè perferendum inſtituant? Quibus inquit T. Illis inquam, quæ vel ad ſanitatẽ & vires, vel ad ſpeciẽ & pulchritudinem,

inem,vel ad perferendá voluptatem per-
inent.Illa enim, quæ de cura,vigilãtia,ſo-
citudine(quam Reges debent in cõmu
i ſalute tuéda ſuſcipere) dicta ſunt, ad il-
orum animos minimè permanabunt: o-
endite igitur illis iſtá rationem,quam ex-
ogitant Regis enutriendi,eſſe illorũ ratio
ibus valdè contrariã; illa namq; valetu-
inẽ Regis affligi, ſpeciem deformari, vo
uptatem corrumpi, materiamque multis
ninimè ferẽdis doloribus inconſideratiſ-
mè præberi. Hæc quidẽ de corporis ex-
rcitatione dicenda prius arbitratus ſum,
ũc ad animi cultum redeamus. Hic quã-
ı ſit adhibenda cura & diligentia, quanta
igilantia, quantis precibus Dei numen,
quãta religione placandum, nemo cõ-
equi dicendo poterit: vt enim agricolæ
teneris plantis omnem diligẽtiam cõn-
umunt, poſtquàm verò arbores exurgũt,
grandiores fiunt, multum de ſtudio co-
endi remittũt,quia vident illis iam ſe ipſas
acilè trunci robore & firmitate tueri: ita
ui hominum culturam ſuſcipit, quandiu
eneri animi ſunt, & faciles ad opiniones,
uas in illorũ mentibus inſerere velis,acci-
iendas: omni tunc ſtudio,& diligentia in
lis colẽdis,& rectiſsimis opinionibus im-
uẽdis,intẽtus eſſe debet; poſtquàm verò

virtus

virtus adulta fuerit, veriſsimæque laudis ſuauitatem guſtauerit, tanta cultura non indiget: ipſa namque honeſtas per ſe, ſuis illecebris inuitata creſcit, & fructum reip. ſalutarem profert, & in reliquis quidẽ pueris inſtituendis, non ita multũ refert, qualis illorum cultus atque diſciplina ſit, & illorum cupiditates multò facilius tenẽtur: non enim tam multæ inſidiæ contra illos comparantur, & eorum libido non ita facilè poteſt ad perniciem reip. totius erumpere; at in regis virtute, omnis reipu. florens ſtatus atque beatitudo conſiſtit, & multò difficilius eſt illius animum regere, cũ opibus ſummis efferatur, & adulatorũ inſidijs oppreſſus ſæpenumero ſit, & illius libido, cũ plerũque immanis & infinita ſit, rẽp. perturbet, atque labefactet. Nec enim reges, cùm delinquũt, mediocriter delinquũt: quò enim potentia maior, & licentia ſolutior eſt, eò cupiditas illorũ violentius feruet, & maiorem bonorum omniũ ſtragem efficit; ſi igitur, vt antè diximus, ad populum regendum atque moderandum ſumma ſapientia, ſingularis continentia, admirabilis virtus, & ſumma laus æquitatis, & iuſtitiæ, cũ induſtria ſumma requiritur: nec enim mediocri virtute, neq; mediocri diligẽtia tantũ munus obiri atq;

ſuſti-

ſuſtineri poteſt, quid euenturum ſuſpicanur, cùm ſumma temeritas & iniuſtitia, cum ſumma decoris totius negligentia & obliuione, in animum Regis inuaſerint? neceſſe profectò eſt, omnia tunc permiſceri, atque perturbari, & indigniſsima clade conſumi. Nihil eſt igitur in tanta re negligenter, nihil diſſolutè gerendum: nullũ enim mediocre erratum imprimis regiæ diſciplinæ rudimentis committi poteſt; multa enim in principio leuia atque ludicra putantur, quæ tãdem magnum malorum omniũ pondus, cum multis lacrymis important. Nec enim cogitandum eſt, quã parũ Reip. nocere poſsit Regis pueri negligenter educati flagitium: ſed quantam peſtem ſit illa Regis libido, poſtquàm adoleuerit, allatura; quò igitur munus eſt amplius, & inſidiæ plures, & periculũ grauius: eò diligentius inſtituẽdus, fingẽdus, & informandus, & ab omni turpitudinis contagione cuſtodiendus eſt; in primis igitur ex omni Rep. homo grauis, & ſapiẽs, & omni virtute ornatus eligendus eſt, qui illius affectiones regat atque moderetur. Is autem in eo induſtriam ſuam cõſumat, vt in Rege puero, quantum fieri poteſt, indoles virtutis & moderationis emineat. Sæpè enim iam diximus, omnem qui vir

magnus

magnus futurus eſt, his duabus virtutibus, nempè animi magnitudine, & modeſtiæ laude inprimis ornādum eſſe. Cùm autem omnis immoderata cupiditas, tribus modis frenanda ſit, nempe timore, lege, atq; diſciplina & puerorum ætas tenera nō poſſit legibus alligari, diſciplina verò robuſtiorem etiam animū, & ingenium cupiditate maximarum artium incenſum deſideret, reliquum eſt, vt pueri ſolum metu contineri debeant; Metus autem duplex eſt, vnus dedecoris & ignominiæ, alter doloris & acerbitatis: vterque autem metus eſt, cùm opus ita fuerit, obijciendus; opera tamen danda eſt, quantum fieri poteſt, vt regum filij non tam virgarum, quàm ignominię metu coerceātur. Doloris enim metus cùm extra modū procedit, frangit atq; debilitat animi vim, & à ſtudio dignitatis abſtrahit; metus autem ignominiæ, continet indolis excellentis indicium. A principio igitur ſic Principes inſtitui cupio, vt rarò virgarum formidine, ſæpiſsimè autem infamiæ timore à flagitio reuocentur: cùm verò ſimus omnes natura ad voluptatem propenſi, maximè autem pueri, omnis eorum diſciplina, quantum illius ratio patitur, eſt voluptate condienda; ea autem ratione παιδεία à Græcis appellatur, à Latinis item

m ludus, illa puerilis inſtitutio, quia per
lum quodammodo traditur & inculca-
, vt facilius in eorum animis imprimi &
culpi poſsit. quod quidem eò diligen-
s in principum inſtitutione faciendum
, quò eorum faſtidium eſt magis delica-
n: ita vt maiore quodam artificio ſint in
icio continendi; vt igitur doctores (in-
it ille poëta ſummus) cruſtula blandi,
nt pueris, elementa velint, vt diſcere pri
: ita Regum filij, dulcedine laudis alli-
ndi ſunt, vt velint facilius ad officium
ılatim inſtitui. Ad hunc etiam modum
t ignominiæ timore à flagitio deterrē-
s tamen modus ſeruandus eſt, ne vel ni-
ı laude inaniter efferantur, vel nimia
ıperatione frangantur, & ſpem dignita
ıbijciant. Nec enim arrogās & inſolen-
elatus, nec abiectus atque demiſſus ani-
s poterit vllo modo in regia dignitate
ſari; omnis igitur inſtitutio ad regiam
nitatem, & amplitudinem conferatur.
emadmodum igitur (vt antè diximus)
ris, qui opifices futuri ſunt, vtile eſt illis
is oblectari, quibus ad artem illam per-
iendam magis prompti & expediti ſint:
etiam qui Rex futurus eſt, in pueritia
endo diſcat æquitatem, diſcat libera-
tem, diſcat modeſtiam, diſcat virtutem,
& ali-

& aliquod honeſtum certamen ineat, ex quo laudem aliquam ſibi vendicare conetur. Caueatur auté diligentiſsimè ne fabulas quidem audiat, quę ab hoc inſtituto nimis abhorreant; ſed omnes ita compoſitæ ſint, vt ex illis etiam intelligat iniuriam & iniquitatem eſſe rem tetram, odioſam, & deteſtabilem, ſempiternoq́; ſupplicio vindicandam. petulans & obſcœnum verbum ex ore illius non exeat; imò cùm alios obſcœnè loqui perſpexerit, id indignè patiatur. Ad quod quidem multum refert, quales ſint nutricis mores. Vellem equidem in omnibus naturæ inſtituta ſeruari, quæ nō minus Reginis, quā reliquis mulieribus binas mammas attribuit, quibus filios, quos partu ediderunt, ſui lactis vbertate ſuſtentarent; ſed quando tantū deliciæ atq; perditi mores potuerunt, vt non reginę ſolùm, ſed omnes fermè honeſtæ mulieres, illud dulciſsimum matris nomen potius mallent cum alijs mulieribus communicare, quàm laborem aliquem in nutriendo ſuſcipere: id ſaltem cauendum eſt, vt non ea nutrix ſit, quæ verbum petulans & obſcœnum efferre minimè vereatur. Id enim, quod primùm puer infans arripit, perpetuò in illius animo infixum permanet. Quod ſi praua conſuetudine infectus,

nſuetudine infectus, obſcœnè loqui di-
:erit,multa etiam cum obſcœnitate &
pudétia geret. Loquendi enim conſue-
dinem, mores & inſtituta vitæ ſequun-
:; leue namque & tollerabile flagitium
ıd videtur, quod in ore frequenter ha-
mus. Et quamuis nullum aliud incom-
odum ex hac ſermonis obſcœnitate pro-
niret, quam pudoris interitus; id tãtum
ılum eſt, quantum verbis explicari non
teſt. Amiſso enim pudore, totum etiam
dium dignitatis & honeſtatis extingui-
; ad pudorem autem conſeruandum,
ıd eſt etiam vtiliſsimum:vt non ſolum pa
ıtes ſumma pietate colat, & eorum of-
nſionem valdè vereatur, neque ſolum
ıgiſtrum & pedagogum metuat; verùm
am ſenes autoritate,& prudentia graues
honore habeat; & ne in illorũ offenſio-
m incidat, ſe multis in locis à conceſsis
am iocis abſtineat. Præclarè enim illud,
od eſt apud Xenophontem. ita enim Cy
m Magnum cùm mors inſtaret, loquen-
n cum filijs inducit, vt cùm eos multis
bis ad omnem virtutem erudiret, tum
ecipuè illis ſtudium pudoris & modeſtię
mmendaret, ait enim. Patrijs quidem in-
utis & moribus ſic inſtitutus ſum,vt ſem
natu maioribus, non fratribus ſolum,
S ſed

ſiue Cyrus liberis ſuis dedit; ſiue Xenophō ad effigiem inſtitutionis regiæ atque legitimæ datum fuiſſe finxit, ego diuinum puto, quod tamen quantum à noſtris moribus abhorreat, vos ipſi conſiderate. Theodoſius Magnus Arſenium (virum eo tempore, eruditionis & eloquentiæ nomine florentiſsimum) Roma accerſiuit, vt filios ſuos Arcadium & Honorium imperij ſucceſſores, omnibus optimis artibus atque diſciplinis erudiret. Conſtantinopolim igitur profectus Arſenius prouinciam ſuſcipit, & Principes docere incipit. Cùm autem Theodoſius quadam die vellet oculis cernere, qualiter filij ſui erudirētur, ad illos ingreſſus eſt, eo tempore, quo Arſenius ſuū munus obibat. Offendit autē filios in ſolijs ſedentes, ſtantem autem Arſenium, id vidēs Theodoſius, ira grauiſsimè commotus eſt, filijsque præcepit, vt ſurgerent, magiſtro autem vt ſederet, imperauit: deinde filijs ne vnquā coram magiſtro ſederent, magiſtro autem, vt quoties ei videretur, eos verberibus cęderet, nec vnquam in eorum erratis vlla ratione conniueret. Hæc quidē vir ille fortiſsimus, & omni virtute ornatiſsimus, qui orbem terrarum imperio continebat, filijs atque filiorum doctori præſcripſit, in quo quidem, ſi illi

permanſiſſent, patris certè veſtigijs inſiſtere potuiſſent, neque tantum naufragium imperij factum fuiſſet. Sed cùm pater bellis implicitus neceſſario abeſſet, & illi in poteſtate mulierum, & hominum lautorum relinquerentur, euenit, vt magiſtrum à ſe minis expellerent, & delitijs effœminarentur: ita vt nemo eorum poſſet ad laudẽ parentis optimi principis aſpirare. Nos tamen eò, vnde deflexímus, redeam⁹. Cùm igitur in principis inſtitutiõe magna verecundiæ ratio habenda ſit, ad eam verecundiam confirmandam valdè intereſſe cenſeo, conſtipari regem hominibus prudentia & autoritate grauibus, quos tanquàm parẽtes vereatur, & magiſtri offenſionem metuere: ne ſi illum contemnere cœperit, fruſtra in illo inſtituendo omnis labor impẽdatur. Volo præterea ſcurris aditum intercludi, intempeſtiuis enim iocis verecundiam tollunt, & conuitijs multos homines honeſtos exagitant: quorum vtrumq; eſt nimis à regijs morib⁹ & inſtitutis alienum. Eſt enim boni principis vrbanitatẽ à ſcurrili loquacitate diſcernere: & ita delectari facetijs, vt ſemper impudentiam atque petulantiam execretur; ita laxare animum feſtiuè dictis; vt conuitia plectat, & maledicendi licentiam vlciſcatur. Maledictum igitur
ipſe

ipſe neque conijciet vnquam in aliquem, nec ab alio conijci patietur. Pręterea mendacium odio maximo perſequatur opus eſt is, qui eſt ad magnam nominis regij laudem peruenturus. Eſt enim veritas bonum ſtabile atque ſempiternum Deo gratiſsimum, ad amorem hominum alliciendum aptiſsimum, ad pręſidia comparãda firmiſſimum. Omnes enim ſe illi libẽtiſsimè tradunt, quem ſperant ſummum vitæ diſcrimen potius aditurum, quàm aut datam fidem violet, aut mendacio quempiam circumueniat. Mendacium præterea eſt animi parui & anguſti flagitium, omnia quãtumuis leuia pericula metuentis. Omnes quidem natura veritatis appetẽtes ſumus, eamq́ue ſumma diligentia perueſtigãdam arbitramur, eoq́ue ſtudio ducti pro veris veriſimilia interdum libenter arripimus. Magnum profectò ſignũ eſt nihil eſſe magis aptum humanæ naturæ, quàm veritatem, quod illius etiam fallaci ſpecie delectemur. Quàm turpe autem mendacium, quàm indignum hominis præſtantia ſit, ex eo liquet; quòd ij etiam, qui ſæpè mẽtiuntur, maximum laborem, atque ſolicitudinem in mendacio concinnando atque cęlando ſuſcipiunt, manifeſtoq; deprehenſi vehementer erubeſcunt, nunquam certè

eos mendacij puderet, niſi vi naturæ victi iudicarent, fœdum atque flagitioſum eſſe mentiri. Si igitur omnes natura veritatem exquirimus, & mendaciũ turpitudini ſemper affine iudicamus; quid eſt, quod tam multos homines mentiri cogat? nihil aliud profectò, niſi metus. Omnes enim qui mẽtiuntur, aut pœnam, aut incommodum, aut offẽſionem, aut aliquid aliud eiuſmodi pertimeſcunt; & ea de cauſa mendacij ſibi perfugia comparãt. Cùm verò metus hominũ ſit animi fracti, & abiecti, atq; turpiter ſeruientis ægritudo; in animos liberos, & excelſos cadere non poteſt: ſed in ſeruos furaces atque fugitiuos, minas & verbera metuentes. Rex autem hoc nomine dignus eſſe non poterit, niſi fuerit animo magno et excelſo, omnia horribilia dignitatis gratia contemnente; & ita colligitur illum nulla cõditione adduci debere, vt mentiatur. Præterea mendacij totius origo eſt in animi tenebris, & amentia conſtituta. Animus enim lumine mentis orbatus, ignorantiæq; tenebris & caligine demerſus, ſibi ipſi mentitur, ſeipſum fallit, & in capitalẽ fraudem impellit. Cùm autem nihil ſit amentia deteſtabilius; ſequitur omne mendaciũ eſſe deteſtabile. Quod enim à peſtifero fonte profluit, peſtiferum

ſit

ſit neceſſe eſt. Sed inquiunt multi, vt M. noſter aſſerebat, Reip. rationes interdum poſtulare, vt rex inuerecũdè mentiatur. Quo nihil flagitioſius dici poteſt. Primùm enim nulla vtilitas eſt, cum turpitudine coniuncta; nec enim ea eſt vtilitas appellãda, quæ multò magis nocet, quàm iuuat. Qui autẽ vtilitatis gratia mentitur, nulla vtilitate poteſt id, quod damni facit, reſarcire. Dignitatem enim, qua nihil in rebus humanis præſtantius eſt, amiſit: vt vel pecuniam augeret, vel imperij fines dolo atque fraude propagaret, ſic igitur fit, vt quod lucratus eſt, non ſit cũ eo, quod amiſit, vlla ex parte comparandum. Vt enim qui vt ſtannum coaceruet, aurum atque gemmas effundit, non eſt in re familiari diligens exiſtimandus: ita qui vt aliquod lucrum faciat, dignitatem abijcit, non vtilitati ſeruire: ſed omnes vtilitates euertere putãdus eſt. Qui autem mentitur, dignitatem ſuam abijcit; auari enim atque perfidi, & iniuſti famam colligit: nullo igitur modo mendacium vtilitatem conſtituit: ſed magnum potius detrimentum ſibi, atque rebus ſuis importat. Quid illud? quod etiam ea, quorum cupiditate is, qui nimis vtilitatem reſpicit, diſceſsit à dignitate, frequenter mittit. Præclarè Ariſtoteles ait, falſum

bonum in princip io, verùm malum eſſe, temporis progreſſu cõuinci. Quàm falſum autem bonum ſit id, quod mẽdacio comparatur, ipſius mendacij nomen apertè declarat. Præterea nihil ſtabile poteſt eſſe, quod non eſt hominum fidelitate munitum. Qui autem fidem ſanctè nõ colit, nõ poteſt aliorum fide muniri, nemo enim illi credit; ſic autem fit, vt omnes vtilitates mendacio partæ, facillimè diſsipentur. Vt enim mercator, qui ſpecie pręſentis vtilitatis illectus aliquẽ fraudat, illud, quod fraudulenter auertit, animo ſecuro non poſsidet, & omnes ſibi vias pecuniæ maioris intercludit; nemo enim cum illo commerciũ habere vult, quem ſemel fidem violaſſe cõſtat: ita princeps, qui vt aliquam ad ſuas opes acceſsionem faciat, mendacij turpitudinem ſubire nõ metuit, nec illud quod fraude parauit, firmo pręſidio retinere poterit; & omnem ſibi in poſterum ſpem amplioris vtilitatis incidit. Sed inquis, multos mentiendi artificio, fuiſſe nomen ſapientiæ conſecutos. Verum id quidem eſt, ſed quàm falſa eſſet illa opinio, rerum exitus comprobauit; illæ namq́ue opes, quæ erant nixæ mendacio, vaſtatæ ſunt; illæq́ue ſolùm ſtabiles atque firmæ permansêre, quæ veritate fuerant ſtabilitæ, quandiu veritas

tas ipſa inuiolata permanſit. At Lyſandri
ctum de vulpis pelle, quam Hercule, svt
cebat, pelli leonis aſſuerat, vt argutum
que feſtiuum ridetur. Verum. Sed intra
eue tempus illam dicti feſtiuitatem, &
ſum multæ ciuitatis illius, cuius Lyſander
inceps erat, lachrymæ conſecutæ ſunt.
ſtquam enim Lacedemonij priſcę virtu-
atque ſimplicitatis obliti, illam aſtuti
icis calliditatem ſecuti, multis iniurijs
cios alienauerunt, à ſocijs relicti; Epa-
inondæq́ue virtute fracti ita conciderũt,
nunquam poſt Leutricam pugnam pri-
nas opes, & Imperium recuperarint. I-
m de reliquis omnibus, qui dolis &
udibus ad ſummas opes peruenêre, iu-
candum eſt. malè enim parta (vt eſt in
teri prouerbio) malè dilabuntur. Quem
im fructum (vt de reliquis ſileamus)
incipes illi. qui noſtris temporibus men-
cijs, & fraudibus vſi ſunt, ſibi aut rebus
blicis attulerunt? ſibi quidem perfidiæ
calliditatis infamiam, hominum odium
offenſionem, Rebus autem publicis in-
iam, egeſtatem, vanitatis exemplum, &
gitiorum omnium ex diuturna mili-
m impunitate licentiam, ex quo ſe-
itur rationem imperij tuendi, & augen-
totam eſſe in veritatis ſtudio cõſtitutam;

omnes enim facilè deſerunt eos Principes, quorum fidem ſuſpectam habēt, & ad eorum nomen, quos fideles eſſe vident, ſe libenter adiungunt. Poſtremò omnis beatę vitæ ratio, vna veritate continetur. Cùm enim omnes homines beatæ vitæ cupiditate teneātur, & ea in bonorum virorum copia conſtituta ſit; ſequitur vt qui beati eſſe volunt, veriſsima bona ſummo ſtudio conſectari debeant; falſum enim bonum, vt dictum eſt, verum malum eſſe conſtat. Omnes igitur, qui ex mendacio & inanitate pendent, miſeri ſunt exiſtimandi: ex falſa enim voluptate, verus dolor exiſtit; ex honore falſo verum dedecus exoritur; ex vtilitate falſa vera pernicies erūpit. vana igitur & inanis ſpecies illudit hominibus amētiſsimis, eoſque ita omni ſenſu ſpoliat, vt abiecta dignitate vmbram fallaciſsimæ vtilitatis ſequantur: qui ſi ſplendorem, & magnificentiam, & vtilitatem, & ſtabilitatē veriſsimæ dignitatis oculis aſpexiſſent, nunquam tam amentes fuiſſent, vt vllis opibus & imperijs illecti, honeſtatem contemnerent, nempe præ cuius ſtudio vita etiam contemnenda ſit. meritò igitur plerumque & honeſtate, quam deſpexerunt, & vtilitate, quam ſecuti ſunt, ſpoliantur; & dignas amentiæ pœnas luūt. Vt igitur ad

Regem noſtrũ redeamus, cùm nemo poſſit Regis nomen atque perſonam tueri, niſi ſit & virtute magnanimus, & honeſtate ſplendidus, & fide firmus, & ſapientia moderatus, & opibus veris opulentus, mēdacium verò flagitiũ ſit animi puſilli, & turpis & malitioſi, & amentis, omnibusq́; veris bonis euerſi, conſtat certè nihil eſſe magis regis officio & dignitati contrarium Sic igitur aſſueſcat opus eſt à teneris annis Princeps execrari mendaciũ, vt appareat illũ fore ſemper vanis hominibus, & perfidis, & fraudulẽtis infeſtũ. quod ſi fecerit, adulatorum, opes quę, mendacio fulciuntur, labefactabit: & Deum, qui veritatis tutor & parens eſt, ſibi coniunget. Obſidione igitur perditorum hominum liberatus, diuinoq́; præſidio munitus cum ſumma felicitate vitam deget, & regnum feliciter adminiſtrabit. Maxima igitur inſtitutionis Regiæ pars in eo poſita eſſe debet, vt intelligat à primis annis Rex, totius calamitatis & peſtis initium eſſe in mendacio & vanitate conſtitutum. In primis autem eſt regis animus religione imbuendus, & ad cœli conſpectum frequenter excitãdus; vt ſi fieri poſſit cum lacte nutricis diſciplinã pietatis hauriat. nec enim impudens, neque puſillo animo pręditus, nec iracundus; nec inhumanus, neq; mendax,

mendax, nec vlli denique flagitio affinis eſſe poteſt is, qui religionem vnicè colit. Omnium enim virtutum fons, & origo, & incrementum, & perfectio: denique & abſolutio, vna religione continetur. Illius igitur fundamentum eſt à primo ſtatim ætatis initio ponendum, vt facilius omne genus virtutis extrui & exaggerari poſsit; præcipuè autem regibus, quò munus illorum altius & difficilius eſt, & magis ad dignitatem diuini muneris accedit: ita vt, quemadmodum oſtendimus, ſine diuina virtute obiri non queat. quò igitur magis rex ętate progreſſus fuerit, eò magis intelligat ſe diuino beneficio ſuſceptum fuiſſe, vt in terris vice illius ſempiterni rectoris imperium gereret; cùm igitur diuinum munus adminiſtret, diuinis opibus atque præſidijs indigere. Neminem vnquam Principem magnum, bellorumq; omnium victorem, ſine diuino auxilio fuiſſe; Deum namque ſolum eſſe, qui mentem dat, qui animum confirmat, qui opes elargitur, qui fraudes inteſtinas comprimit, qui hoſtium impetum retundit, qui victoriam omnibus, qui pietatem & iuſtitiam collunt, & Rempublicam virtute & vigilantia tuentur, cum magna nominis gloria concedit. Multum autem iuuabit

ad reli-

ad religionis ſtudium commendandum; eorum Principum, à quibus Rex originem ducit, res geſtas, & illuſtres victorias expo, nere; quas intelligat, non tam hominum viribus, quàm armis diuinis partas fuiſſe. votis autem, & precibus cum magno ſtudio pietatis adhibitis, opem numinis impetraſſe. Diſcat tamen interim iniquitatem, & intemperantiam, & ignauiam atque deſidiam, & reliquas animorum labes, eſſe Deo vehementer inuiſas; ea autem ratione fieri, vt neque improborũ, nec incontinentium, neque timidorum, neque inertium preces exaudiat. Omnib. igitur Principibus, qui cum illo ſummo atque ſempiterno Principe amicitiam firmare velint, vtrunque neceſſarium eſt; vt integra vita ſint, & laude fortitudinis excellent: aliter enim ſine vllo fructu, in religione procuranda laborabunt. Quamuis igitur ædes ſacras ædificent, & dona ingentia templis offerãt, & Deum precibus aſsiduè venerẽtur: ſi tamen ſcelus, quo ſunt infecti, nõ deteſtati fuerint, & non omnem virtutem, & induſtriam ad Reip. defenſionem contulerint, Dei numen placare non poterunt. Prauam enim opinionem de numine diuino concipiunt ij, qui cùm in iniquitate perſeuerant, illud tamen donis inflecti, & à

ſeue-

ſeueritate ad lenitatem traduci poſſe confidunt. Qui enim hoc credit, Dei iudiciũ pecunia corrumpi poſſe credit; quo nullum grauius in Deũ ſcelus excogitari poteſt. Rurſus autem qui à Deo poſtulat, vt ſibi dormiẽti, omnemque laborem fugienti opes, & dignitatem, & omnia ornamenta conferat, iniquitatẽ Deo attribuit. Poſcit enim vt præmia induſtriæ atque virtuti debita, ad ignauiam, & deſidiam transferat: vt igitur agricola, qui neque terram arat & ſubigit, neque ſemen tempore ſpargit, neque denique diligentiam adhibet in agri cultura, fruſtra frugum copiam & vbertatem à Deo petit: ita Princeps qui non ſummo ſtudio in Rempub. incumbit, neq; cùm armis res gerenda eſt, diligentiſsimè bellum comparat, ſine vllo fructu opem à Deo poſtulabit. Deũ enim grauiter offendit, qui putat illũ ignauiæ, & timiditati fore propitium. tantũ enim abeſt, vt ſocordiam & ignauiam carã habeat, vt ſit etiam omnibus timidis, & negligentib. & in Rep. gerenda diſſolutis vehementer infenſus. Caput igitur religionis eſt vitæ caſtimonia cũ fortis & inuicti animi virtute cõiuncta. Admonendi præterea ſunt Principes, vt cũ res ſecũdę ſunt, tũc diligentius dent operã religioni atq; pietati. vt enim qui opẽ hominum,

minum, niſi in rebus perditis requirunt, & non ſe fidelibus amicitijs multò ante communiunt, ſæpenumero ab illis, quos ſero ſibi amicos parare contendunt, excluduntur: ita qui ſecundis in rebus religionem negligunt, fruſtra ſæpenumero in aduerſis opẽ diuinam implorabunt. Is enim, quem metus tantũ religioſum facit, ficto plerumque animo ad placationem numinis accedit; & cùm primum tempeſtas, quę illum terrebat, ſedatur, religionis memoriã deponit, & ad priſtina flagitia redit. Hac autem ratione fit, vt non ſemper Deum exoret. Ne id igitur regibus accidat, frequenter admonendi à pueritia ſunt, vt tunc vel maximè, cùm res ad voluntatem fluunt, DEVM ſanctè venerentur: intelligantq́; nihil eſſe DEI amicitia, nec ad nominis amplitudinem clarius, nec ad opes firmãdas vtilius. Diſcant autem à rectoribus ſuis multa quidem eſſe dona atque munera, quibus DEI gratia conciliari poſsit: ſed nullum eſſe iuſtitia, & humanitate pręſtantius. Principem enim qui nunquam ius & fas vllo modo violauerit, omniaque ſtudia vitæ ad populi ſalutem contulerit, amicitiam profectò cum ſummo illo Domino & optimo parente fœdere ſempiterno confirmaturum. Audiant etiam DEVM ſemper præſentem eſſe, & per omni-

coma

pore adfuturam confidat. Quod enim rectum & honeſtum eſt,acútius videt,& fortius ſuſcipit, & conſtantius exequitur, & felicius abſoluit;nihil enim ſine diuino cõſilio, & ope, & gratia molitur & efficit. Cùm verò ad ætatem peruenerit, quæ iam eſt habilis ad pueriles ſaltē diſciplinas capiendas,ſummo ſtudio & diligentia magiſter quærendus eſt, qui nec indoctus, nec infans,neq; quod caput eſt,immoderatus ſit.Magiſtrorũ enim vitia,diſcipulos quaſi quadam lue, & peſtifera contagione contaminant. Quantus vir fuerit Philippus, Alexandri Magni pater, omnes norunt, qui Græcam hiſtoriam legerunt. Virtutes autem,quibus ornatus extitit,eo tempore, quo obſes traditus Thebanis fuit:à viro ſummo Pythagorico, cui ſimul cum Epaminonda operam dedit,& ex æmulatione Epaminondæ didicit; Pater enim Epaminõdæ,cùm eſſet Thebis ſumma autoritate præditus, illum communi ſuffragio totius ciuitatis aſſeruabat. Quamuis igitur Philippus multis laudibus abundaret, neſcio an quidquam fuerit in illo maiore laude dignum, ſtudio illo, quod in Alexandro inſtituendo & erudiendo poſuit. Cùm enim Alexander ortus eſſet, ad Ariſtotelem ſcripſit, ſe non tantas dijs gratias agere,

quòd filium ex vxore Olympia ſuſcepiſſet, quàm quod eo tẽpore ſuſcepiſſet, quo poſſet ab illo clariſsimis diſciplinis inſtitui. Nec ſolum id ſcripſit, ſed re etiam præſtitit. Ex Ariſtotelis igitur diſciplina tãtus vir euaſit Alexander, vt orbem terrarum imperio ſuo ſubiugaret; aut vt rectius dicã, innumerabiles orbis terrarum nationes, à morũ feritate, ad humanitatis cultũ, imperij ſui mãſuetudine & lenitate traduceret. Optimorum namque principum victoriæ ipſis etiam victis ſalutem afferũt. Res enim illorum perditas recreant, & mores atque diſciplinas conſerunt, & tyrãnides vbique delent, & innocentiæ patrocinium ſuſcipiunt. Quod cùm Alexander præſtitiſſet, eueniebat, vt carior interdũ victis, quã ciuibus ſuis eſſet. Victi enim illius clementiam amabant, ciues autem virtuti illius inuidebant. Quod nunquã euenire potuiſſet, niſi doctiſsimus vir Ariſtoteles, Alexandri naturã acrem atq; vehementem, & ſtudio omnia vincẽdi mirabiliter inflammatã, multarum rerũ cognitione, & diſciplinarũ humanitate moderatus fuiſſet. Sæpè enim iã diximus animi vim & acrimoniã, ſine modeſtiæ temperamẽto furorem eſſe, nõ virtutem nominandã. Si igitur Alexander Ariſtoteli operã nõ dediſſet, tantas victorias ob-

obtinere minimè potuiſſet; nec optimus imperator & rex:ſed fulgur, & fulmen, & Græciæ peſtis appellãdus eſſet. Quod quidem vbi primũ à doctoris inſtitutis & placitis deſciuit, facilè declarauit; ea namque furoris & amentiæ ſigna dedit, vt ſi in eo perſeueraſſet, omnia intẽperantia ſua peruertiſſet. Quã diu verò doctoris inſtituta perſecutus eſt, non plura virtutis, quàm humanitatis vbicunq; veſtigiũ impreſsit, monimenta conſtituit. Vellem igitur vt aliquẽ Ariſtotelẽ, ſi fieri poſſet, eligeretis, qui Sebaſtianũ optimis artibus atque diſciplinis inſtrueret; & ad omnia officia optimi principis & moderatoris erudiret. Quia verò difficilimũ eſt magiſtrum Ariſtoteli parem inuenire, id ſaltẽ curate, vt magiſter, quemadmodum antè dixi, & doctus & diſertus, & moribus rectè conſtitutus ſit. In omnibus autem pueris inſtituendis, non ſolùm doctorum imperitia: ſed etiam arrogantia ſummopere deteſtãda eſt, multi enim ſunt, qui in grammaticæ rudimẽtis ingenia puerorum grammaticorum ſubtilitatibus obtundunt; & ambitione quadã inflati: dum ſe ipſos oſtentant, faſtidio pueris ſunt, & illorum odium in literas accendunt. Fit igitur ſæpenumerò, vt priuſquàm pueri aliqua literarum ſuauitate allici queant,

tantum in illas odiũ & tam immane concipiant, vt nulla ratione poſsint ad illarum ſtudium impelli. Principis igitur magiſtro maximè curãdum eſt, vt illum, quoad fieri poterit, inutili labore leuet. Deinde vt neceſſarium laborem, & laudis dulcedine, & nõ inutili ſermonis vrbanitate iucundum efficiat. Deinde cauendum eſt, ne illi multos autores interpretetur; ſed paucißimos eoſque ſelectißimos, è quibus non ſolum emendatè loqui & ſcribere diſcat; ſed etiam multa percipiat, ad regium munus obeundum vtilia. Habeat igitur rationem ætatis, habeat vtilitatis, & temporis, ne aut pluribus præceptis illum oneret, quã ætas illa ferre poſsit; aut aliquem autorem explicandum ſuſcipiat, qui regi nullum fructum ferat, aut multum tempus in Grammatica conſumat, quod alijs etiam artibus tribuẽdum eſt. Si quæritis aũt, quos illi autores enarrãdos cenſeam, ex hiſtoricis vel Cæſarem, vel Saluſtiũ, vel Liuium deligendos exiſtimo. Sunt enim in rerũ geſtarum explicatiõe prudentes, & Romani ſermonis elegantiam, & puritatem, cum ſententiarũm grauitate cõiungunt; & quilibet in ſuo genere, ſummam eloquentiæ laudem conſecutus eſt. Iam verò Cicero noſter nõ ſolum eloquẽtißimus, ſed etiam optimus Prin-

Princeps extitit:ita vt non ſolum ſummus dicendi, ſed ſummus etiam Reipu. moderandæ magiſter habendus ſit. Volo etiam vt Vergilij ſummum ingenium, & orationis magnificẽtiam admirari diſcat,& Horatij etiam ſententijs, & vrbanitate delectetur. Quid agis inquit, T. poëtas etiam vis regibus notos & familiares eſſe?an non dicebas,non debere Principem vlla ratione eos, qui mentiũtur, in familiaritatem recipere? cur igitur nunc poëtas admitti vis, cùm ſummos mentiendi artifices eſſe conſtet? immeritò, inquam,hominibus eruditiſsimis atq; ſummo ingenio præditis malè dicis. Non enim mendaces habendi ſunt, qui ſolidam & expreſſam veritatem, fabulis aptè compoſitis imitari conantur. Vt enim pictores cùm animantium imagines delineant,& illuſtrant,mendaces habendi non ſunt;nec enim id faciunt illa, quæ extant,& eminent in tabulis, vera animantia eſſe credamus, ſed vt quàm aptè vera animantia referãt, cogitatione iudicemus: ita cùm poetæ aliquid verſibus & oratione depingunt, cùm non id agant, vt nobis id, quod ſcribunt, verum eſſe perſuadeãt, ſed vt veritatis ipſius imaginẽ oculis penè ſubijciant, minimè vanitatis inſimulãdi ſunt, id enim, quod receperunt, optima fide

præſtiterunt, id autem receperunt, vt hominum mores,bellorum tempeſtates,inſtituta ciuilia,virtutis amplitudinem, ſceleris deformitatem verbis luculenter exprimerent;& quò magis id, quod animis infigere vſvolebant, firmius & conſtantius adhæreſceret: portenta etiam finxerunt, vt non ſolum ampliſsimo & dulciſsimo,ſed etiam admirãdo genere orationis vterentur. Ea namque maximè animis imprimuntur,quę ſimul cum iucunditate admirationem incutiunt. Non eſt autem mendacium vel in imitatione, vel in imitationis amplificatione,ſed in fraude,& in malitia conſtitutum. Is igitur tãtùm,qui fingit oratione aliquid, vt lædat, & errorem pernicioſum imperitis obijciat,mendax exiſtimandus eſt: non is,qui faciem atque vultum rei alicuius exprimit,& vt magis, & cum maiore vtilitate intuentes oblectet,id quod vult,grandioribus verbis, & illuſtrioribus ornamentis exaggerat.Non ſunt igitur omnes poëtæ à regis aditu repellendi; ſed illi tantũ,qui facilè poſſunt regis animum rerum turpiſsimarum imitatione deprauare. Sunt enim quidam petulantes,obſcœni,molles,effœminati laſciuis & impuris carminibus animos à pudore & induſtria, ad libidinem & ignauiam turpiter auocantes, qui quidem

quo-

quò dulciores ſunt, eò peius nocét, & tanquam Syrenes quædam omnibus, qui aures illis præbent, perniciem & interitum moliuntur. In rebus enim turpibus ille capitalior eſt, qui maius ingenium adhibet, quod in poetis valdè perſpicitur. Vt enim durum, & incultum, & ineptum carmen auribus, & animis aſpernamur: ita concinnum & elegans libenter legimus, & ediſcimus. Facilimè igitur laſciui carminis venenum in animos influit, & elegantiæ ſuauitate conditum prius interitum dignitati affert, quàm aliquod remedium adhiberi poſsit. Quod ſi rectè philoſophi ſtatuerũt, omnes picturas, quę poſſunt incitare & inflammare libidinem, eſſe à iuuẽtutis aſpectu remouendas; quid eſt de carminibus laſciuis & obſcœnis ſtatuendum? Eſt enim poëma viua quędam pictura, multò magis animos in quamcunque partem ſe contulerit impellens, quàm omnes excellentium pictorum tabulæ; omnes igitur poëtæ, qui non honeſtatem, ſed turpitudinẽ mollibus & laſciuis carminibus exprimunt, non ab aula tantum regia, ſed à totius patriæ finibus exterminandi, & eijciendi ſunt. Principibus autem illi tantum ſunt enarrandi, quorum omne ſtudium in regia virtute, & honeſtate deſcribenda conſumitur.

Nec enim ſatis laudari poteſt id, quod Philippo filium eius Alexandrum quidam dixiſſe cõmemorant; cùm pater de illo quæreret, cur nullum alium poëtam niſi Homerum in manus ſumeret; quia, inquit, ſolus Homerus mihi poëta regius eſſe videtur, ſolus enim regiã diſciplinã tradit. Qua quidem ſentẽtia haud facilè dixerim, magis ne Homerum laudauerit, an firmiſsimam ſpem ſuæ virtutis, atque futuræ claritatis oſtenderit. Iam enim in ætate puerili ſapienter admodum iudicabat, omnem otij iucunditatem diſciplinæq; liberalis oblectamentum eſſe ad regiam virtutem & gloriam conferendum. Sed vt ad regem noſtrum reuertamur, neceſſe eſt, ſi nobis per M. licet, qui palæſtræ nimis infenſus eſt, vt legem etiam Solonis obſeruemus. Quam legem inquit T? Eam, inquam, quæ cũ literarum ſtudio palæſtram atque muſicam, coniungebat. Omnem enim (vt iam antè dictum eſt) liberalem eruditionem ad duas illas virtutes, nempe animi magnitudinem. & moderationem referebat. Quãuis autem magnitudo animi, ſpe propoſita magni nominis excitetur, & clarorum hominum exemplis augeatur; mirum tamen eſt, quantam alacritatem ad res acriter & animosè gerendas ſanitas, atq; robur corporis

poris adiungat. Vt enim corpus infirmum animi vires frangit atque debilitat: ita robuſtum corpus, animum acriorem reddit, multoque magis in omni labore & pericu lo cõfidentem. Eſt igitur corpus regis curſu, ſaltu, palæſtra, armorum exercitatione atque venatione firmandum; ſunt illi nemorum luſtra peragranda; ſyluarum exitus difficiles explorandi, frigus, æſtus, ſitis, inedia, laſsitudo, multaque alia incommoda eiuſmodi perferenda; quæ quidem venandi ſtudiũ paulatim facilia reddit. Hæc autem omnia quantam vim habeant, ad bellicos vſus atque militarem diſciplinam, vix explicari poteſt. Qui enim venandi ſtudio tenentur, de multa nocte vigilant, inſidias moliuntur, ſaltus omnes obſident, alas ſcienter inſtruunt, curſu feras inſequuntur, eaſque telo confodiunt; multaq; alia facere coguntur, quæ non multum à bellicis laboribus, & diſciplinis abhorrent. Sed cauendum, quod ſapienter. M. dicebat, ne dum nimis venationibus oblectatur, plus nimio duretur; & ex nimia ſyluarum conſuetudine nimis agreſtis & immanis euadat. Eſt igitur, vt ad illã alteram laudem, quæ modeſtia continetur, ſimul erudiri poſsit, à ſyluis auocandus, & humanitatis artibus excolendus. vt enim ex acuto

& graui ſono, medijs interuallis aptiſsima ratione coniunctis, dulcis concentus elicitur: ita ex animi robore & firmitate, & clementis naturæ lenitate, ſuauis quædam animorum ſymphonia, atque modi inter ſe mirificè concinnētes oriuntur. non igitur incommodè poëtæ finxerunt, ex Marte atque Venere harmoniam fuiſſe procreatam. Mars enim acris animi vim atque robur: Venus autem animi clementiam, & ſuauitatem deſignat. Omnis autem virtutis elegantia, & naturæ concinnitas eſt in harum duarũ virtutum modulatione conſtituta: vt quaſi quibuſdam muſicæ medijs pro rata portione diſtinctis Martis acutus ſonus, cum Veneris graui (vt ita dicam) ſono, & humanitatis ſuauitate conſentiat. Aliter enim animi ſtatus non poterit vllo modo gratus eſſe Muſis. Aut enim erit nimis acer & infeſtus, aut nimis lenis & diſſolutus. Quod ne regibus accidat, & illius vis & acris induſtria, muſicæ etiam ſuauitate temperanda. Quid? inquit M. Muſicam etiam Regibus perdiſcendam cenſes? Ego verò inquam. Muſicæ namque odium eſt barbaræ immanitatis argumentum. Niſi fortè probatis illam Ateæ Scytharam regis feritatem, qui cùm Iſmeniam aulæ dum ad epulas canere iuſſum omnes qui aderant, cum voluptate audirent,

dirent,& magnis laudibus ornarent; teſta-
tus eſt, ſibi multò iucundiorem eſſe hinni-
tum equi omnibus Iſmeniæ cantibus. In
quo quidem declarauit,ſibi nihilo plus hu
manitatis eſſe, quàm in quauis immani
quadrupede. Qui eñ à muſica alienus eſt,
humanitatis expers habendus eſt Non igi-
tur immeritò omnes ſummi viri, qui Reſp.
condiderunt, ingenuam iuuentutem illa
imprimis inſtitui voluerunt: vt illius dulce-
dine molliti atque mitigati,facilius ad om-
nem laudem moderationis & humanitatis
aſpirarent. Lycurgi enim atque Solonis le
gibus, erant omnes adoleſcentes muſicis
eruditi. quod etiam in alijs Græciæ ciuita-
tibus, non mediocri ſtudio fiebat. Ægyp-
tios prætereo, & Hebræos, & alias natio-
nes,apud quas hęc diſciplina in ſumma lau
de floruit. Plato autem in Rep. quam finxit
a iuuẽtutem ad humanitatem excoli præ-
cepit, atque ad omnem rationem virtutis
& honeſtatis paulatim inſtitui. Ariſtoteles
præterea & alij quàm plurimi philoſophi,
multa de huius diſciplinæ ſtudio ſanxe-
runt, quaſi de illo,quod valdè pertineret
ad animorum cultum, & liberalem no-
bilitatis inſtitutionem, Nam primùm
quidem Muſica continet honeſtatem, vo-
luptatem, quæ quidem cùm valdè neceſ-
ſaria-

ſaria ſit cunctis ciuibus, quod enim caret alterna requie(vt inquit Ouidius)durabile non eſt; tum in primis Regibus, quorũ aſsidui labores ſunt, aliqua ſuauitate atq; iucunditate leniendi. Deinde animũ paulatim ſedat & mitigat, & vim regiam moderatur, & ab immanitate ad humanitatẽ reuocat; qua quidem nihil aptius ad amorem conciliandum cogitare poteſt. Poſtremò, quod multo maius eſt, in cantibus diſcere poſſumus, quanta vis ſit in legibus; quanta in ordine vitæ commoditas; quãta denique in animi moderatione ſuauitas. Quo tandem modo? inquit T. Non vides inquam, vocem ſine modo profuſam, eſſe diſſonam & abſurdam, audiendique ſenſum vulnerare? Video inquit; ſed quid id ad legis & ordinis rationem facit? Multũ ſanè, inquam, ex eo enim intelligimus, nõ eſſe ſuauitatem poſitam in vocibus, ſed in lege, numero, atque modo, qui vocẽ moderatur. Ex quo facilius apparet, tum demum animum ſuauitate compleri poſſe, cùm omnes ſuas partes habuerit modo, & ordine, atq; lege deuinctas, & inter ſe aptiſsimè congruentes. Imò tantò ſuauior erit animi concẽtus, quãtò nobiliores ſunt partes illæ, quæ muſicæ numeris vinciuntur. Si igitur tantum præſtat vis animi vocibus

cibus corporis, quantum explicari nō poteſt, ne explicari quidem poterit, quantum hæc animorum harmonia illam, quæ eſt in vocibus ſuauitate, ſuperet, maximè verò cùm vocis concentus repentè fluat, animorū verò harmonia conſtans & fixa perr maneat. Nō igitur ſolum Regi coléda muſica eſt, vt animum à labore recreet, aut naturæ vehementiam leniat, atque temperet: ſed etiam vt ex muſicæ legibus intelligat, florentem atq; beatum ſtatum, in iuris & ordinis moderatione conſiſtere. Duo autem vitia in cantibus Regi vitanda ſunt; primum quidem ne dum vocis harmoniam ſtudioſè perſequitur; harmoniā animi temerè diſſoluat. Nec enim tantam gratiam à Muſis inibit, leuiorem harmoniam componendo: quantam offenſionem illis afferet multò præſtantiorem harmoniam diſſipando. Non intelligo quæ dicis, inquit. M. Iam intelliges inquam. diximus omne verbum petulans, & obſcœnum eſſe præſtantia Regis indigniſsimum. Ea autem de cauſa poëtis laſciuis, & mollibus, & eneruatis aditum ad Regem omninò præcluſimus; quò enim ſententia poëtarum numeris aſtricta concinnior, & elegantior, & dulcior eſt; eò ſunt laſciui poëtæ nocétiores ijs, qui ſine carminis vllius venuſtate, impu-

impuris ſermonibus vtuntur. Quid ſi vocis etiam ſuauis concentus acceſſerit? Tanta certè vis erit mali, vt ſuſtineri non poſsit. Oratio enim contorta numeris, & muſicę viribus emiſſa, quaſi vibratum telum, in animo vehementius adhęreſcit. Sic verò fit, vt cùm ſermo impurus noceat: molle atq; laſciuum carmen animi ſtatum labefactet: cantio flagitioſa animum perturbet: omneſque virtutis neruos incidat. Nihil eſt enim ad animum commouendum & flectendum cantu atque numeris efficatius. Sapienter igitur Plato, cùm videret mores immutari cum cantibus, ſeueras muſicæ leges ſanxit, atque prohibuit, ne quis quo vellet genere cantionis vteretur; id igitur tantum genus muſicæ probat, vir ille ſapientiſsimus, quo vel Dei numē celebratur, vel virtus diuinis laudibus ornatur, vel clarorum hominum fortia facta referuntur. Memorię traditum eſt, cùm Alexander ſe Ilium contuliſſet, vt fortiſsimorum hominum, qui Troiam expugnarunt, monimenta cerneret, & quaſi impreſſa veſtigia notaret; fuiſſe illi oblatam citharam Paridis, quæ ab incolis ſumma religione ſeruabatur. hoc ille donum reijciens, Achillis, inquit, citharam inuenire cupio, Paridis cithara nō indigeo. Pręclara certè vox,

Alexandriq; virtute dignißima, qua ſignificauit nihil languidum, & molle, & effœminatum, ne in cantu quidem & fidib. Regem decere. Quare hominis flagitioſi, & adulteri citharam, qua ille Veneris impuræ dona atq; munera canebat, aſpernatus eſt: Achillis verò citharam, qua is, vt eſt apud Homerum, illuſtria fortium hominum facta celebrabat, ſe dignam exiſtimauit. Ad hunc autem modum vellem, vt Reges omnem muſicam laſciuam, & flagitioſam non ſolum non admitterent; ſed etiam ab omnibus patrię finibus ablegarent. Vt igitur ſermo impurus, ita laſciuum carmen, & molles etiam in cantu flexiones, & falſæ voculæ regibus deteſtandæ ſunt: illudque ſolum genus muſicæ illis colendum eſt, quod optimis verbis, & præclaris ſententijs, & certa atque ſeuera cantus lege, & ratione conficitur. Aliter enim ſi mollibus & laſciuis cantibus aures præbuerint, animi ordinem & conuenientiam peruertent, atque moderationis harmoniam diſſoluent. Sic igitur dulcedine muſæ fallacis irretiti, veram animi muſicam euertent, & exemplo nequitiæ totam Rêpublicam in magnum diſcrimen inijcient. Vt enim lentum venenum ſuauibus cibis admixtum, prius vitam eripit, quàm mor-

mortifera illius vis ſentiri atq; reprimi poſſit: ita turpes & effœminati cantus, prius Rempub. vniuerſam peſtifera tabe inficiunt, quàm malum quod afferunt, ratione præcaueri queat. Hoc igitur vitium eſt regi in muſica maximè fugiendum. Alterum vitium eſt, nimia opera in muſicę ſtudio conſumpta, quod etiam vitare debet. Nec enim eſt illi tantum operæ in illa ponēdum, quantum illis, qui nihil aliud agunt. In vniuerſum autem omnes artes Rebuſp. vtiles & neceſſariæ ſunt, in Principum tutela & patrocinio conſtitutæ: ita tamē vt quędam nullo modo ſint ab illis tractādæ, quędam verò mediocriter attingendæ, aliæ poſtremò ſummo ſtudio colendæ. Quæ enim in fabrili artificio verſantur, indignę ſunt principis amplitudine & dignitate: quæ autem honeſtum aliquod oblectamētum, & cognitionem nobilitate dignam cōtinent, dignæ quidem ſunt regibus; non ita tamen, vt in illas tanquam in munus & officium ſibi præcipuè delatum, omne ſtudium & induſtriam, & omnes curas & cogitationes conferendas exiſtiment. Aliæ poſtremò ſunt, in quibus omne regis ſtudium cōſumi debet, nempe quæ ad Rempub. tuēdam & conſeruandā, omnibuſque bonis egregiè cumulandam diriguntur. Muſica verò neque

fabrilis, neque ſordida eſt: ſed in primis hōneſta atque liberalis diſciplina, non tamen ita ſplendida, vt in illius cognitione patriæ ſalus atque dignitas collocanda ſit. Eſt igitur ex illis artibus & diſciplinis, in quibus mediocre ſtudium regis erit, iure laudandum: nimium verò in ſumma vituperatione ponendum. Auertit enim animum à rebus gerendis, & efficit multò molliorem, quàm ſalutaris ſeueritatis ratio poſtulat, & tēpus, quod erat Reip. tribuendum, in voluptate illa immoderata conſumit. Meritò igitur cātor ille laudari ſolet, qui cum rex Philippus, cum illo de ſolertiſsima modorum ratione diſputaret, nunquam dij inquit, ô Rex, tibi tantum mali faciant, vt tu me canendi atque pſallendi artificio vincas. Acutè enim regis ineptam ambitionem, ad laudem, quæ regis propria non erat, aſpirantem fregit. Neque regi tantum muſica modicè colenda eſt; ſed omni etiam nobilitati. Intra modum enim reprimit animi impotentiam & ad moderationem mirabiliter inſtituit; cùm verò extra modum procedit, emollit paulatim animos, & nobilitatem à ſtudio ſui muneris abducit. Hoc enim nobilibus impoſitum munus eſt, vt Rempublicam armis atque virtute tueantur, & artibus omni-

bus, quæ ad regni cuſtodiam neceſſariæ ſunt, inſtructiſsimi ſint, quod efficere certè non poterunt, ſi nimiam operam in canendi artificio atque muſicæ ſubtilitate poſuerint. Hoc impulit Ariſtotelem, vt præciperet ciues inſtitui eo genere muſicæ, quod nec nimium ſtudium, nec operam flagitaret. Tam ſeuera autem fuit olim apud Lacedæmonios muſicæ diſciplina, vt Timotheum Mileſium, ſummum citharædum, quem ad erudiendam iuuentutem aſciuerant, eo ſolum nomine in exilium pellerent, quòd vnam chordam ſeptem chordis, quibus illi vtebantur, addidiſſet, indignum enim ſtatuebant, cùm muſicam omnem ad animorum modeſtiam conferri vellent, id muſicæ genus inſtitui, quo ciuium animi paulatim ad molliticm laberentur. Idem ſecutus Plato in legibus ſanxit, vt genus muſicæ non eſſet multiplex & effœminatum: ſed ſimplex, & ſeuerum, & graue, ad inſtitutionem moderationis & virtutis accommodatum. Nos quidem in omni genere diſciplinæ, volumus eſſe in Republica artifices excellentes, quorum induſtria ij, qui mediocriter in ea verſari volent, erudiantur. Nec enim facilè mediocris in re aliqua eruditio, niſi ab ijs, qui ſunt artifices

ces ſummi, percipitur. Hoc tamen dicimus, ſummam canendi laudem regibus minimè conuenire, neque aliud quidquam quod animos illorum poſsit à ſummo ſtudio regiæ dignitatis abſtrahere: muſicæ tamen prorſus imperitos eſſe, minimè ferendum arbitramur.

DE
REGIS INSTITVTIONE ET DISCIPLINA,
LIBER QVINTVS.

HAEC autem, quæ de muſica diſputauimus, eò pertinent, vt dictum eſt, vt regis animus poſsit honeſta voluptate perfundi; & ad humanitatē paulatim inſtitui. & qānta ſit vis in legibus & moderatione, auribus iudicare. Sed illud eſt intelligendum, cùm muſica illa, quæ animorū Symphonia cōtinetur, ſit multò iucundior ea, quæ in vocum & ſonorum modulatione conſiſtit, & ex ea, quæ modulatis vocibus conſtat, tam multæ vtilitates oriuntur: illam certè, quæ animorū concinnitate perficitur, multò plures vtilitates allaturā. Omnis igitur opera & ſtudium, omnis cura & induſtria eò conferenda eſt, vt rex moderationis atque temperantiæ laudibus excellat. Ad hanc autem modeſtiæ laudem facilius comparādam, vix quidquam vti-

vtilius eſſe poteſt bonarum artium diſciplinis: acuunt enim ingenium, mẽtemque ad veritatis notitiam inſtruunt, & ad honeſtatis conſiderationem egregiè viã muniunt. Continent enim ordinis, & modi, & conuenientiæ rationem, totiuſque dignitatis, quæ tota poſita eſt in certa numerorũ dimenſione, decus & elegantiam. Qui igitur ſine illarum præſidio modum & ordinem in vita conſeruat, opinione tãtum cæca ducitur; & ita facillimè poteſt perditorum hominum machinis in fraudem impelli. Id enim tantum in animo fixum permanet, quod eſt perceptum, & cognitum, & conſtitutum, & firma atque ſtabili ratione cõfirmatum. Ergo quemadmodum is, qui ſine recta morum conſtitutione, ſapiẽtiæ inſtitutis viuere conatur, importuna vi libidinis ab eo conatu repellitur: ita qui ſine certa ratione moribus honeſtis imbutus eſt, facilè poteſt à recto curſu dimoueri. Vtrũq; igitur opus eſt ad vitæ conſtantiã: nempe recta morũ cõſtitutio, & artium bonarum cognitio; alterutrum enim ſine alterius ope imbecillum eſt. Homo enim incontinens, qui ad bonas artes ingenium applicat, intelligit quidem artibus illis adiutus, nihil eſſe dignitate præſtantius, illud tamen iudicium vi libinis victus, diu

ſeruare nequit: qui verò ſine certo iudicio continés eſt, facilè poterit fallaci quadam ſpecie voluptatis, aut vtilitatis obiecta, à ſtudio honeſtatis abduci. Vtroq; igitur modo fit, vt animus ſit varius & inconſtans, ſibique diſsimilis, nec vnquam in vlla certa officij regione conſiſtat. Pugnat enim ſæpenumerò voluptatis aut vtilitatis ſpecies, cum honeſtate; tunc igitur animus illius, qui vel honeſtatem ſine diſciplina colit, vel ſine ſtudio honeſtatis ſeſe ad præclaras diſciplinas adiungit: quaſi in biuio conſtitutus hæret, & dubitat, & ſe interdum reuocat, & hac ratióe ſæpè à recto ſenſu deducitur. Quod certè non feciſſet, ſi ſimul & bonis moribus ornatus, & optimis diſciplinis excultus fuiſſet, intellexiſſet enim tunc nullam partem veræ & liquidæ voluptatis, aut vtilitatis attingere poſſe id, qđ eſt ab honeſtate ſeiunctum. Quæ enim voluptas purior & conſtantior eſſe poteſt ea, quam ex honeſtate homines benè morati, & eruditi percipiũt? Cumulatur præterea gaudio animus illius, qui fuerat antè moribus & vita rectè conſtitutus, cùm diſciplinis eruditus intelligit, id quod antea conſuetudine faciebat, eſſe id, quod eſt pulchrum, & honeſtum, & naturali lege atque diuina ſancitum. Si verò vtilitatem

quæ-

quærimus, omnis profectò ratio vtilitatis eſt in veritatis cognitione (vt iam diximus) collocanda: at iſtæ diſciplinæ caliginem paulatim diſpellunt, tenebraſque diſcutiunt, aciemque mentis illuſtrant; vt facilè poſsit vera atque ſimplicia bona contueri: falſa autem & inſidioſa modis omnibus aſpernari. Cùm igitur artes præclaræ tantum valeant ad honeſtatis conſtantiam, Regemque conueniat ſummis honeſtatis opibus exornari, & dignitatem ſingulari conſtantia retinere, poſſumus ne quidquam elegantius, ſi per homines quoſdam licuerit excogitare, quàm vt is artibus iſtis imbuatur, quibus facilius ad ſummum tandem regiæ virtutis gradum perueniat? Nihil inquit T. ſi tantam vim habent artes iſtæ ad honeſtatem retinendam, quantam tu illis attribuis. Id quidem inquam, cerni iam poterit: primùm quidem igitur cenſeo vt Rex Arithmeticam diſcat. Quid inquit ille, tu pro Rege nobis mercatorem inſtitues? Mercatorem inquam minimè, ſed Principem in Repub. tuenda & adminiſtanda vigilantem. Nec enim regis officio dignus eſt, qui numerare neſcit; quomodo enim ſine exacta numerandi ratione, exercitum in bello recenſebit? quo ordine caſtra locabit? aut

qua ratione pro numero militum aciem inſtruet,ſi numerandi fuerit imperitus?deinde quomodo præmia pro virtutis ratione diſtribuet? æquitas enim in præmijs atque muneribus rata portione & numero cõtinetur,ita vt ſine arithmetica iuris conſtantia conſeruari non poſsit. Iam verò in pace, quam rationem vectigalium habebit is,qui numerandi artem prorſus ignorat? Vt enim paterfamilias domum ſuam tueri atq; ſuſtentare nequibit, niſi in re familiari diligens & attentus fuerit: ita neq; rex poterit vllo modo Rempub.ſaluam & incolumem conſeruare, niſi vectigalium rationem penitus exploratam habuerit, aliter enim neque bellum mouere, nec vrbes munire, neque dignitatem tueri, nec hoſtes repellere,neque pericula propulſare poterit. Vt enim aliquod clarũ facinus moliri velit, copiæ tamen illum in medio apparatu deficient; & ita cum magna & imbecillitatis, & temeritatis infamia ſuperabitur. Sunt igitur illi, ne quid quã temerè moliatur,omnes pecuniarũ & ſumptuũ rationes exactiſsimè putandæ; quod ſi nõ fecerit,omnia officia conturbabit. Multa enim donabit indignis, multa denegabit ijs,qui ſunt præclarè de Rep.meriti, multa cum magno reip.detrimẽto largietur, qđ

non

non eſt mediocre flagitium exiſtimãdum. Nec enim par eſt, nec vllo modo ferẽdum, vt quod eſt in Reip. cuſtodiam impendendum; in potentium hominum priuatos vſus, & magnificẽtiam odioſam & inuiſam conferatur: nec vlla ratio patitur, vt vectigal rebus ſerijs atque neceſſarijs deſtinatum, rebus ludicris ſeruiat; & quod eſt populi fructibus ereptum, ad paucorum tyrannidem referatur; neque ſit publicæ ſalutis: ſed intemperantiſsimæ cupiditatis inſtrumentum. Ne autem tam indigna flagitia committantur, oportet regem eſſe in vectigalium ratione, & intuendo ærario vigilantem, quod quidem faciet, ſi intellexerit illam pecuniã non eſſe ſuam: ſed publicam, ſibi tamen creditã atque commiſſam, ad populi ipſius, qui eã arrogauit, cuſtodiam. Secus autem neceſſe erit, omnes regni opes miniſtrorum auaritia & improbitate auerti, cõminui, diſsipari; multa perditis hominibus condonari, multa per luxuriã & dedecus effundi, intolerabiliaque tandem tributa populis imperari, & miſeros homines infinitis incommodis affligi. Tres autem virtutes in rege, qui numerare neſcit, locũ habere nõ poſſunt; prima quidem eſt prudẽtia, altera iuſtitia, tertia liberalitas. Quod enim ad prudentiam attinet,

quid amentius eſſe poteſt, quàm præſentem pecuniam ſine vlla neceſsitate conſumere,& cùm neceſsitas vrget, abſentẽ fruſtra requirere? Quid magis temerarium eſſe, quàm inopia gazæ furẽter abſumptæ, totum regnum in ſummum diſcrimen ſalutis inijcere? Iuſtitia deinde intereat opus eſt. Rex enim, qui Arithmeticam ignorat, non tenet vllo modo rationem, qua pro virtutis magnitudine præmia diuidat; & vniuſcuiuſq; meritum ea, qua debet, muneris æquabilitate compenſet. Iam verò liberalitas nulla poteſt eſſe, vbi neq; dantis facultas expẽditur, nec accipientis dignitas æſtimatur; qui enim dat, quod non poteſt, ſtultus & amens eſt, non liberalis exiſtimandus: qui verò munus aliquod elargitur indigno, flagitiũ hominis impuri, temeraria largitione confirmat. Non erit igitur tunc vlla ratione liberalis æſtimãdus: ſed amens & flagitioſus iurè atq; meritò reputandus; nam ſi liberalitas virtus eſt, ea certè temeritati & flagitio affinis eſſe poteſt. Is igitur tantùm liberalis eſt, qui & facultates ſuas reſpicit,& pretium rei illius, quam donat, expendit; eam tamen ſumma volũtate virtutũ meritis elargitur, & frugalitati etiam ſtudet, vt benè de Rep. meritos queat debitis muneribus afficere.

Neque hoc ſolum præſtat Arithmetica,vt Rex & prudentiæ, & iuſtitiæ & liberalitatis officio perfūgatur: ſed ad maiora etiam paulatim viam aperit.Eſſe ne pɔteſt inquit T. aliquid virtute amplius? Eſt quidem inquam, ſtatus diuinus. diximus autē(ſi meministis) hominum paſtorem, non hominem tantum eſſe debere ſenſibus humanis præditum: ſed etiam diuinis inſtructū, ad rerum cœleſtium conſiderationem; inde enim neceſſe eſt,vt ſimlitudinem ducat,ad quam totam Reip. formā(quoad fieri poteſt) effingat. Ad hanc autem ſimilitudinē diuinitatis arripiendam, neceſſe plerunq; eſt, animum à ſenſibus auocari, & à conſuetudine corporis abduci; vt poſsit ordinem & pulchritudinē earum rerum, quæ nullam in omni æternitate mutationem ſubeunt,intueri.Ad hoc autem mirum eſt, quantum valeat Arithmetica. Abſtrahit enim paulatim mentem ab ipſis rebus, quæ ſub numerum cadunt; vt ipſos per ſe numeros, ſine vllo reſpectu,ad res corporeas exactè cōſideret. Intelligit deinde facilius omnem decoris & dignitatis elegantiam, omnem mundi ornatū, omnē iuſtitiæ atq; virtutis ſplendorē,numerorū lege atq;ratiне cōtineri. Quo tandē modo? inquit Tauora. An non vides inquā,omne,quod numeris

meris aſtringitur, eſſe aptum, & venuſtum, & omnium ad ſe oculos & volutates allicere? quod verò eſt numerorũ lege ſolutũ, eſſe fœdum, & flagitioſum, & ideò omnes illud & oculis, & animis aſpernari? Quid eſt enim pulchritudo, niſi partium apta cõpoſitio, numerorum ratione deuincta? Quid eſt venuſtas in motu? Quid in voce dulcis concentus & harmonia, niſi numerorum pro rata portione diſtinctio? Quid ſanitas in corpore? niſi humorũ certa numerorum lege, atque dimẽſione con ſenſio? Quid eſt denique (ne plura ſingulatim perſequar) animorum concordia, virtutis elegantia, mundique totius ornatus, niſi numerorum modus, quo non ſolum cohærent & permanent vniuerſa, verùm etiam ita cócinna ſunt, vt nihil in ſuo genere poſsit elegantius excogitari? Hæc qui diligenter animaduerterit, modum in vita conſeruabit, & ita Remp. reget, vt nihil in ea patiatur exiſtere; quod non ſit ad numerum reuocatum, atque certa moderatione definitum. Multi fuimus in arithmetica laudãda reliqua breuius perſtringemus. Geometria ſequitur, quæ eandem propemodum vim habet, & ad vſum vitæ, & ad vniuerſæ naturæ cognitionem, & ad iuris cõſtantiam: nec enim ſine illius ope agri

agri rectè diuidi, caſtra locari, vrbes ædificari, arces muniri, iudicia conſtitui poſſũt. Si metiendi rationem ſuſtuleris; & iuſtitiã & ciuium concordiam multasq́; vtilitates è vita tolles. Deinde quod de arihmetica diximus, illa paulatim animum à cogitatione earum rerum, quas metimur, abducit, vt ipſam metiẽdi rationem, & modum, quo res ſingulæ terminantur, inſpiciat. Aſſuefacit enim mẽtem, res cœleſtes atq; diuinas intueri, & fœdus illud, quo omnia inter ſe connexa ſunt, & quo cœlum terris per media cum extremis aptiſsima ratione dimenſis copulatur: admirari itaque ſentit cuiuſlibet rei menſuram & rationẽ, modo atque ordine terminatam, & cum reliquis naturis mirificè congruentem eſſe, quæ omnes mundi partes conſenſione deuincit, & amore cõglutinat: ita vt ea ſublata, neceſſe ſit mũdum ipſum funditùs interire. Vnde percipitur omnem Reip. cõcordiam & ſtabilitatem iuris ordine, & æquabilitate contineri. Quid hic dicam de illa diſciplina, quæ aſtra contemplatur? an patiemur regem noſtrum tam præclaram artem ignorare? magno certè illum afficiemus incommodo, ſi tãto fructu noſtra culpa caruerit. Nec enĩ mediocris illa vtilitas habenda eſt, quã animis capit, cùm cœlum

lum ſuſpicit, magnitudine immēſum, ſplen doreclariſsimum, ordinata varietate pulcherrimum, conſtantia & ſtabilitate firmiſſimum. Itaque illius contemplatione fit animus altior, & moderatior, & in omni vitę ratione conſtantior. Qui enim rerum cœleſtium amplitudinem & immēſitatem cogitatiōe pera grat, terreſtrium regionum anguſtias admirari non poteſt; & qui definitos ſyderum curſus, & ordinatas conuerſiones ad numerum cadentes, quo cœleſtia mouentur, mente cernit: facilè ſibi atq; vitæ ſuæ modum conſtituit; & qui cœli firmam ſtabilemq́; naturam, in omni temporum varietate cōſiderat, nulla rerum varietate, aut vllo motu, de mentis ſtatu deturbatur: aſsidua namq́ue rei alicuius excellentis animaduerſio, imitandi ſtudium incendit: ita verò fit, vt qui cœleſtia animis ſpectat, cœleſtis etiam virtutis ſplendore colluceat. Accedit etiam admirabilis naturæ diuinæ cognitio, quam ex cœli contemplatione percipimus. Illud enim nobis quanta Dei potētia ſit, quàm ſingulari ornatu omnia diſtinxerit, quāta benignitate generi humano proſpexerit, apertè demonſtrat. Noſtris enim vtilitatibus omnia, quæ in cœlo perfecit, ſeruire videmus: Ex cœleſtium igitur rerum ſtudio pietas extitit: inde benignitas exorta eſt: inde reliquæ virtutes extite-

extiterunt:cœli namque ſplendor,& ornatus, & vtilitas, virtutis diuinæ imitãdæ ſtudium incitauit,& homines amore immortalitatis incendit. Adde nunc eximiam illam voluptatem,quam percipit animus ſupera atq; cœleſtia contuendo; flagramus enim omnes ſcientiæ cupiditate,& ea,quæ latent obſcuritate inuoluta naturæ, perueſtigare nitimur;& ea de cauſa cùm aliquid antea nobis ignotum cernimus, ingẽti gaudio cumulamur,maximè verò cùm ea,quę euoluta perſpicimus, magnitudine claritatis antecellunt. Non ſolum igitur cœli conſideratio facit animos excelſos,& moderatos,& conſtantes, & pios atque benignos: verùm etiam homines ſummo ingenio præditos, voluptate quadam eximia permulcet. Vnde perſpicitur hanc etiam diſciplinam,eſſe maximè cum Regis amplitudine & dignitate cõgruentem. Illud tamen animaduertendum eſt, illum modum in his diſciplinis Regi adhibendum eſſe, vt ex ſingulis ea tantùm carpat atque delibet, quæ magis neceſſaria ſunt; vt illis tanquam gradibus, ad omnem rationẽ Regiæ diſciplinæ, & diuinæ cuiuſdam virtutis aſcendat.Nolo vt in ſingulis inſiſtat, vt illi faciunt, quibus nihil aliud eſt in vita propoſitum: nolo rurſus eas negligẽter

attingat:

attingat: negligentia namque eſt tarditatis, aut diffidentiæ, atque timiditatis argumentum. Qui enim non videt, quàm honeſta hæc ſtudia ſint, hebes & ſtupidus: qui verò illa pulchra & eximia putat, eorum tamen cognitionem ſe aſſequi poſſe diffidit, ignauus & animo puſillo præditus exiſtimandus eſt; quorum vtrum minus Regem deceat, haud facilè dixerim. Vt igitur minimè probo, multum tempus à futuro Principe: in harum artium ſtudio conſumi ita negligentiam in tam honeſta diſciplina vitupero. Nihil eſt enim ab eo, qui vir magnus eſſe, & haberi velit, ſegniter & pigrè gerendum. Sed hic occurrit mihi illud argumentũ, quo vti poſſe dicebas eos, qui minimè patiuntur Principes artibus ingenuis atque literis infici. Si nõ multum temporis (inquiunt) in earum ſtudio contriuerint, aut eas minimè percipient, aut ea, quæ perceperint, è memoria confeſtim elabentur. Quod non eſt ita: imò ſi non omnia ex ſingulis diſciplinis, ſed neceſſaria tantum, & ad vſum magis accõmodata didicerit, omnes facillimè cum fructu & iucunditate percurrent, & quæ ex ſingulis hauſerint, multo facilius memoria cõtinebũt. Diligentiam igitur & acrem attentionem in iſtis artibus à Principe flagito: diuturnũ

verò

verò in ſingulis ſtudium, valdè alienũ Principis officio puto. Sapiẽter enim admonẽt viri doctiſsimi omnes, qui ad tractandam Rempub. acceſſuri ſunt, vt orbem iſtarum diſciplinarum ita conficiant, vt intelligant non eſſe præter modum in ſingulis immorandum. Perinde igitur, atque illi, qui vt multos hominum mores, & inſtituta cognoſcant peregrinantur, tantum temporis in qualibet vrbe conſumunt, quantum ſat eſſe putant, ad prudentiam ex multarum nationum facili notitia comparandam: ſimiliter Principi tantum eſt è qualibet iſtarum artium ſumendum, quantum ſat ſit ad egregiæ virtutis vſum, & ad regiæ ſapientiæ diſciplinam. Si enim omnes earum minutias, & ſubtilitates perſequi voluerint, exitum nullum inuenient: ſi verò illarum modum vtilitate terminauerint, non mediocrem vtilitatẽ ex illis capient. Reliqui quibus eſt maius otium, dent, ſi velint, operum, vt earum perfectionem conſequantur, quod facit hic noſter Franciſcus Portugallẽſis. In Mathematicis enim (vt de reliquis artibus ſileam) tantũ progreſſus eſt, vt ad laudem Petri Nonij (cui parem & æqualem in artibus iſtis non nouimus) aſpiret. Sed nos non de illis, qui abundant otio, & qui nõ alio grauiore onere premuntur:

tur:ſed de regis diſciplina & officio diſputamus. Regi igitur futuro has diſciplinas tradendas, & hac ratione tradendas exiſtimo. Velim deinde in ea ſe arte exerceat, quæ rem definiendo explicat, & in partes exactè diſtribuit, & argumentum ratione concludit, & conſequentia, & repugnantia videt, ambiguaque diſtinguit, & in omni ſermone quid verum, quid falſum, quid veriſimile, quid abſurdum, minimeq; probabile ſit, animaduertit. Quam rem agis inquit T. ridens, regem etiam in Dialectica exerceri vis? ego verò inquam, ſi id mihi per vos licuerit. Per me, inquit, minimè licet. Nec enim decorũ eſt, vt is, qui principis perſonam induit, importunã loquacitatem Sophiſtarum imitetur, & clamet intempeſtiuè, & aures hominum obtundat, & veritati impudẽtiſsimè repugnet, vt ij faciunt, qui iſti ſtudio dediti ſunt. Quo quidem fit, vt ego illam interdum non artem liberalem homineque ingenuo dignam: ſed impudentiæ atque fraudis diſciplinam putem. Iam verò quid minus noſtris moribus conuenit? aut quid eſſe poterit regiæ virtutis candori atque ſimplicitati magis aduerſarium? quomodo id igitur nobilitas vniuerſa feret? aut quali animo id viri militares natura, & voluntate li-
teris

teris infenſi patientur? quare vide, ne ſi fuerit aliquo rumore diſſeminatum; te huius ſententiæ autorem eſſe, vt leuiſsimè tecum agatur, riſum pleriſq; moueas, & omnium ſibilis eijciare. Equidem inquã id metuens Dialecticæ nomẽ reticebam, vimque illius tantùm indicabam; & tamen neque ſic offenſionem, quam vitare cupiebã, quiui effugere: Quòd ſi te hominem literis & vrbanitate limatũ; & bonis diſciplinis deditum hæc ſententia offendit: quid ij facient; qui literas omnes oderunt? Quid facient? inquit ille. Profectò vereor, niſi ab ea deſtiteris, ne te tanquam publicæ ſalutis euerſorem exterminandum curent; vel ſaltem vt ruſticanum hominem, & vitæ cõmunis ignarum ludis atque iocis exagitent. Quid inquam, non mihi afferetis opem? ne illud ſaltem ab hominibus iſtis impetrabitis, ne me indicta cauſa condemnent? Vereor inquit, vt difficilè ſit, vellem tamẽ ſcire, quib. argumẽtis adductus, cenſes Dialecticã artem dignã eſſe, in quã principes elaborent: Nũ obliti eſtis inquã id, quòd eſt inter nos firmè conſtitutum: omnẽ beatæ vitæ rationem in veritate cõſiſtere? Minimè inquit: Cùm igitur inquam, planè conſtet, beatam vitam veris bonis contineri, & huius vitæ beatæ rex effector & architectus ſit:

omnem artem & diſciplinam, quæ falſam ſpeciem veritatis à veritate ſecernit, vtilem regibus eſſe confirmo. At Dialecticæ hoc munus eſt, vt omnem ſermonis fallaciam atque fraudem aperiat, & ſophiſtarum inſidias exploret, & veritatem demonſtret, eamq́ue validis argumentis ſepiat. Neque ſi multi eorum, qui hanc artem ſe tenere profitentur, imprudentes & inepti ſunt, eaq́; ad corroborãdam imprudentiam ſanè diligẽter abutũtur, id continuò artis vitium eſt: ſed eorum, qui contra ipſius artis diſciplinam faciunt. Artis enim huius munus eſt, lucem rebus obſcuris afferre, confuſa modo & ordine collocare, mendacium & vanitatem reprimere, veritatem argumentis firmiſsimis ſtabilire, rectamq́ue rationem & ſententiam valido præſidio confirmare. Ergo cùm regis ſit, odio acerbo mendacium perſequi, & veritatem ſummo ſtudio & contentione tueri: quid magis illius muneri & officio conſentaneũ eſſe poteſt illa diſciplina, quæ obſiſtit fraudibus, & mendacijs, & veritatem diligenter inquirit? nec enim ſolum in ſtudijs artium maximarum occurrere ſolent multa, quę ſunt impedimento, quo minus veritas explorari & perſpici queat, verùm tam in familiari ſermone, quam in conſilio maximis

mis de rebus initio ſæpè rationes afferuntur, ſpecie quidem probabiles, re autem vera fallaciſsimæ, quib. reges impulſi fraudes capitales in Rep. gerenda concipiunt, quas vitare potuiſſent, ſi Dialecticæ armis atque præſidijs circumtecti fuiſſent. Præterea Dialectica eſt eloquentiæ fundamentum; rectè enim dicendi finis eſt, fidem facere; fides autem vi argumentorum, & copia exemplorum fit; Dialectica verò docet vnde argumenta ſumenda ſint, qua ratione concludēda, quo etiam artificio exempla tractāda: vſqueadeò, vt ſine Dialecticę præſidio, omnis plerumque oratio inepta, ieiuna, elumbis, & eneruata ſit. At regem minimè decet infantem eſſe: ſed eloquentia non vulgari præditum. Ita ne cenſes inquit T. Rhetoricam artem eſſe regibus inſtituendis accommodatā? ego verò inquam, & id multis de cauſis. Primùm quidem, quod nihil ineptum & ſtolidum, nihil niſi purum, & elegans, & ornatum in regibus tolerandum arbitror. Vt enim nihil eſt in communi vita regum amplitudine magnificentius, ita conuenit, vt nihil ſit illorum cultu decentius & elegantius, maximè verò in rebus illis, quæ vi & vtilitate præſtant. Quid autem eſſe poteſt oratione ſententijs grauibus, & verbis ſplendidis

ornata & inſtructa vehementius? quid ad alliciendas voluntates, & animos impellēdos vtilius? quid ad Remp. multis in locis conſtituendā efficacius? eſt enim eloquentia dicendi prudentia. Rex autem & prudentiſsimus ſit neceſſe eſt, & omnem prudentiam ad Reip. vſum conferat. Prudentiæ verò vſus eſt in verbis, & in operibus conſtitutus. Vtrumque igitur regium eſt, & prudenter dicere, & officio prudenter incumbere. In vtroque autem ſtudio, & benè dicendi, & rectè agendi olim omnis regia diſciplina cōſiſtebat; vt autor eſt Homerus, apud quē Phænix ait, ſibi Achillem à patre Peleo traditū fuiſſe, vt illum & verborum oratorem, & rerum actorem efficeret. Quod quidem fuit ab illis priſcis hominibus, ſatis ſapienter excogitatum. Multa enim ſunt, quæ rex ſapienter, & fortiter, & vigilāter adminiſtrare per ſe debet: multò tamen plura, quæ alijs faciēda præſcribit, quod quidem non eſt ſemper imperio & nutu, ſed accurata ſæpè oratione faciendum. Non enim ſeruis imperat, ſed liberis; liberi aūt non tam minis atq; metu cogendi, quàm explicatione communis vtilitatis incitandi ſunt. Vt enim (quēadmodum ait Plato) non eodem modo, quo medici liberis medentur, ſeruos curant, liberis enim

nim aſsidunt,& morbi vi penitus explorata curationem inſtituũt,cuius rationem ægrotis explanant; ſeruis autem ſtantes verbo tantùm imperant, quid illis faciendum ita ſit: non ſimili ratione leges omnibus imponendæ ſunt, cùm liberis enim populis dantur,ratio communis vtilitatis exponenda eſt; cùm verò aliquid ijs,qui tyrannide oppreſsi ſunt,imperatur,id non eſt ita neceſſarium: ſed id tantum inculcandum, quod eſt à Iuuenale de mulierum tyrannide eleganter ſcriptum.

Sic volo,ſic iubeo,ſit pro ratione voluntas.

Cùm verò ea communis ſalutis explicatio, ſine eloquẽtia fieri commodè non poſsit, concluditur eloquentiã regis munus eſſe, valdeque ad illius amplitudinẽ & officium pertinere. Eſt enim illi opus, vt animos ſuorum ad ſe alliciat, & amorem excitet, fidemq; faciat,ea,quæ ſancit atq; decernit, ad Reip. ſalutẽ conducere, neq; ſibi quidquam eſſe ſtudio communis vtilitatis antiquius. Nec enim in bello tantum milites regis oratione cohortandi ſunt: ſed ciues etiam multò ſæpiùs in pace,ſtudio iuris incendendi,& firmo vinculo concordiæ, & ciuilis ſocietatis alligandi. Vtrumque enim regium eſt, & hoſtis impetum virtute

propter hæſitantiam linguæ, multa Reibup. vulnera ſanare; multaque pericula propulſare, qui ſi fuiſſet orationis armis inſtructi, facillimè depuliſſent. vt igitur in bello turpe eſt, armorũ inopia vinci: ita in pace turpiſsimum, infantia iuſtitiæ & ęquitatis cauſam deſerere. Quod ſi hæc orationis inopia dedecus affert omnibus, à quibus aliquid opis Reipub. flagitari ſolet, quid fiet, cùm is, cuius autoritate ſumma totius Reipub. ſalus innitur, fuerit infantiſsimus? Præterea cùm multò magis regium ſit (vt antè dictum eſt) alacritatem voluntarijs addere, quàm inuitos cogere; illudque eloquentia fiat, hoc minus atque ſupplicio, quis non videt, multò clariora munera eſſe Regi, vi orationis, quàm iure imperij ſæpenumero ſuſtinenda? Poſtremò (vt etiã antè diximus) quopacto ferendum eſt, vt Reges, quorum vita nihil clarius & illuſtrius eſſe debet, hoc tam egregio cultu & ornatu careant? quid enim minus decet, quã nimiam operam in corporis veſtitu & ornatu conſumi; ſummamque diligentiam adhiberi, vt regius cultus mirificè inter omnes excellat: quàm ornatè verò aut incultè Rex loquatur, id pro nihilo putare an aliquis purpuræ nitor, aut auri ſplendor, aut gemmarum pulchritudo eſt cum

ſplendore eloquentiæ conferenda? aut aliquid mirabilis eſſe poteſt, quàm ea re, qua homines brutis amantibus præſtant; vnum hominem reliquis hominibus anteire? ferendum ne igitur eſt, vt rex hoc tam admirabili ornatu & cultu nudatus incedat? Non profectò. Omnibus enim rebus ſplendeat opus eſt ille, qui eſt ſplendoré ijs, qui illius ditione & imperio continentur, allaturus; itaque primùm neceſſe eſt, vt animus illius ſit cultus diſciplinis, & ornatus virtutibus. Deinde vt ex illuſtri animi cultu, illuſtris etiam efflorеſcat oratio. Poſtremò vt omnes illius actiones eodem nitore ſplendeant; vt ſic demum animi decus, cum orationis elegantia; & actiones præclaræ, cum orationis claritate conſentiant. Non ſolum igitur in regibus eloquẽtia ad vſum Reipub. deſideranda eſt, ſed ad regium decus, & elegantiam, eximiæque dignitatis amplitudinem. Illud tamen eſt animaduertendum, tam in Dialectica, quàm in Rethorica Principibus tradenda, ſummam doctoris prudentiam requiri; ſunt enim in Dialectica quædam nimis ſpinoſæ ſubtilitates omittendæ, verborũ quorundã inſolentia fugienda, negligenda denique omnia, quæ magis ad ineptas Sophiſtarum concertationes, quàm ad rectum diſſerendi vſum

di vſum valent; illaque tantùm inculcanda, quæ argumentorum copiam ſuppeditant, & rationis iudicium confirmant. Nec enim licet Principibus tantum otij, quantum reliquis hominibus, in hac diſciplina conſumere. Similiter de Rethorica ſtatuendum eſt, non eſſe Principes multi præceptis nullum vſum habentibus obruendos. Quamuis enim nunc in foro atq; iudicijs eloquentia dominaretur, vt olim; non tamen eſſet regis officium, lites intendere, crimina obiecta diluere, iudicibus oratione blandiri, humiliter ſupplicare, lachrymis ſeueritatem ad miſericordiam inflectere. Nec illud quidem orationis genus regibus aptum eſt, quod olim in laudandis primarijs hominibus illi, quos Græci Sophiſtas appellabant, ingenij oſtentandi gratia ſequebantur; tam elaborata numerorum concinnitate perpolitum, & tã crebris verborum & ſententiarum luminibus illuſtratum, vt omne illorum ſtudium eò conferri videretur, vt auditores ſine vllo fructu nimia voluptate perfunderent. Nec enim regis amplitudini conuenit lites perſequi, aut aliquid ſuppliciter atque demiſsè rogare, aut adulari & aſſentari, aut in orationis floſculis pueriliter colligendis exerceri. Illud igitur tantum

eloquen-

eloquentiæ genus autoritatis & dignitatis pleniſsimum illi relinquitur, quod eſt in conſultando,& deliberando, & in ſententia ſapienter explicanda, & in ciuium animis à flagitio deterrendis, & ad officiũ incitandis conſtitutum. Itaq; nihil ſubdolum, nihil veteratorium, nihil aſtutum & fallax, nihil nimis depictum & elaboratũ, nihil multis verborum lenocinijs inſtructum in oratione Regis emineat. Hæc enim omnia ſunt ſimplicitatis inimica, regię bonitati contraria, & magis ad hominum voluntates alienandas, quàm ad alliciendas appoſita. Genus igitur tantùm dicẽdi colat, rectum, purum, elegans, enucleatũ, verbis grande, ſententijs graue, oratione preſſum, nõ redundans & effluens, nec inuerecundis verborum feſtiuitatibus expolitũ. Hoc iacentes excitet, afflictos recreet, languẽtes ſtimulet, vigilantes inflãmet, bonis præmia cõſtituat, improbis periculum denũciet, & omnes denique, quantũ poterit, efficiat legibus obſequentes. Materia enim, quam Regem præcipuè tractare dicendo conuenit, eſt ea, quæ iuſtitiæ ſtudio continetur; qua nulla maior, & amplior, regiſque officio dignior eſſe poteſt. Finis enim, quem intueri, & in quem ſtudia vitæ cõferre debet, in eo cõſiſtit, vt om

nes

nes ciues iuſtos efficiat; hoc autem vel iudiciorum metu, vel honeſtatis amore fit: metus autem iudiciorũ, eſt remedium neceſſarium illud quidem, minus tamen firmũ & ſtabile, multiſque fraudibus & dolis obnoxium. Amor autem honeſtatis, prudentia orationis incenditur; quæ quidem oratio tãtò maiores vires habet, quãtò ſtatus illius, qui loquitur, excelſior eſt, omniumque virtutũ opibus opulentior. Nihil igitur eſſe poterit, ad præſidiũ & ornamẽtum Reip. ſplẽdida oratione optimi regis accommodatius. Sed venit in mentem mihi interdum admirari, cùm in eloquentia tanta regiæ dignitatis ornamenta atq; præſidia ſint; cur illius ſtudium in pleriſque Principib. ita refrixerit, vt paucisſimi illam attingant? quod quidem olim non ita fiebat. Vt enim Homeri reges omittamus, & de illis etiam ſileamus, qui propius à Troiani belli temporibus abfuerunt: certè cõſtat Philippũ Macedoniæ regem eloquẽtiæ operã dediſſe; quod exẽplum ſtrenuè etiam ſecutus eſt filius Alexander. Multi deinde illius ſucceſſores dicendi laude floruerunt; & ne omnes antiquos reges oratione cõmemorem, omnes fermè ſic inſtituti ſunt: vt nõ infirmum ſtatus ſui præſidium, in dicẽdi facultate conſtitutũ arbitrarentur.

neglectum?Non certè. vt enim de Iulij Cęſaris elegantia, & vrbanitate nihil dicam: Octauianum certè conſtat, fuiſſe dicendi laude preſtantem: ne Tiberius quidem, quamuis multis vitijs coopertus fuerit, hac dicendi laude caruit. Nec ſolum Principes humaniores hanc vnam artem ſummo ſtudio coluerunt: ſed etiam, quod eſt magis admirandum, immanes tyrãni, qui nõ perſuadendo, ſed cogendo omnia ſibi conficienda putabant, multum operæ & ſtudij in dicendi peritiam contulère. Nec enim Caligula, neque Nero, neque Domitianus nec aliæ peſtes hominum, quas dirũ Reip. fatum in imperio collocauerat, ſeſe ab hoc ſtudio remouerunt. Quod etiam de Græcis tyrannis affirmari poteſt. Quod ſi tyranni, quorum imperiũ erat vi atq; metu, non æquitate & humanitate fundatũ, exiſtimabant tamen eſſe ſibi neceſſariam eloquentiam; quid regibus faciendum eſt, qui non vt ſeruile iugum ſubditis imponant, ſed vt pro eorum libertate pugnent, ſunt in tam alto honoris & imperij gradu locati? Quid igitur inquit, T. cauſæ cenſes, cur ſi ars iſta tam vtilis atque præclara eſt (vt dicis) qua multi perditi homines abuſi ſunt, apud bonos Reges obſoleuerit? vt enim cupio linguã hominibus ſceleratis abſcindi: ita erat

optandũ

optandum vt, boni dicendi gloria præſtarent, maximè verò reges, quorum oratio, vt probare contendis, innumerabiles vtilitates populis afferre potuiſſet. Primũ quidem inquam, vitæ mollitiem, & luxum, atque deſidiã in cauſa fuiſſe puto. Eloquentiæ enim laus non ſine labore & ſtudio paratur. Deinde ſuſpicor eorum animos, qui otium nimis in principio fuerant amplexi, diffidentia totum hoc ſtudium abieciſſe; Otij namque & languoris comes, extrema deſperatio eſt. Acceſſerunt adulatores, qui à populi totius rationibus principes abſtraxerunt, in eamque opinionem eos adduxerunt, vt arbitrarentur id, ad quod imperio cogere poſſunt, non eſſe oratione flagitandum. Poſtremò diuturna temporis conſuetudo, tantas vires apud imperitos habet; vt quod eſt in ſumma laude ponendum, vitio detur; & quod vitio vertẽdum grauitatis & amplitudinis laudi tribuatur. Sic autem factum eſt, vt regis infantia, ſumma quædam autoritas exiſtimetur. Qui autem in hac ſententia ſunt, non mihi videntur regem: ſed regis imaginem habere velle. quid enim inter infantem Principem, & mutam imaginem interſit, non video. Sed multi in huius diſciplinæ vtilitate explicanda fuimus; quare ne diutius aures veſtras

eloquen-

eloquētiæ minimè neceſſarijs laudibus obtundam, ad reliqua veniamus. Hoc tamen in vniuerſum dicam de omnibus artibus, quas ſumus oratione perſecuti, multæ quidem ex illis vtilitates oriuntur; ſed ego in duas potiſsimum reſpicio: quarum vna eſt ingenij acumen: altera modeſtiæ concinnitas. vtrumque autem armat animum, contra perditorum hominum fraudes & inſidias; qui enim ingenio valet, facilius verum videt, & mendacium acriori animi contentione repellit: qui verò moderationis laude floret, non facilè perturbari atque de conſtantia depelli poteſt Quomodo autem artes iſtæ acuant ingenium, ſatis perſpectum & cognitum eſt: quomodo verò ad humanitatem erudiant, non eſt exploratu difficilimum. Quidquid enim numerum, modum, atque rationem in omnium rerum perueſtigatione conſiderat; quidquid naturæ conſtantiam & pulchritudinem ſummo ſtudio contemplatur; quidquid verum à falſo diligenti examine ſecernit, quidquid ſe ad hominum mores ciuilemq́; ſocietatem accommodat; neceſſe profectò eſt, vt animi partes numero definiat, moderatione componat, amore conglutinet, & ad humanitatem inſtituat. nō igitur is, qui artibus iſtis dedit⁹ eſt, faci-

lè in fraudem induci, aut temerè inſoléter efferri poterit. Multi tamen illas inſectātur. Scio, ſed ego hoc potiſsimùm argumento illas ſalutem atque dignitatem regibus allaturas confirmare poſſum: quod tāto odio & contentione ab hominibus profligatis atq; perditis oppugnentur. Vt enim quod laudādum cenſent, eſt Reip. vniuerſæ peſtiferum: ita rationi cōſentaneum eſt, vt intelligamus, id, quod ab illis vituperatur, eſſe Reip. ſaluberrimū. Redigite quæſo in memoriam quod in principio dixi, mihi eam principis inſtitutionem maximè probari, quæ fuerit maximè adulatorum inſtitutioni contraria. Quā quidē certè rationē, in noſtra diſputatione ſecuti ſumus; illi enim vitā vmbratilem & delicatā regibus dignam eſſe perhibent: nos ſolem, & puluerem, & laborū patientiā, regem decere cenſemus. Illi ad effrænatā libidinem reges inſtituunt; nos ad ſummum ſtudium honeſtatis & laudis excitamus. Illi ad ſuperbiam & odium hominum Principes inſtruunt: nos illos ad omnem rationem temperantiæ & humanitatis excolimus: illi poſtremò principes ſenſib⁹ & iudicio ſpoliare conantur: nos verò illorum mentem acuere & illuſtrare contendimus. Ea autem de cauſa fit, vt quemadmodum illi
om-

omnes bonas artes regibus indignas eſſe confirmant: ita nos liberalem eruditionem digniſsimam eſſe regis amplitudine iudicemus. Sed vt illis ſpem omnem decipiendi regis incidamus, cauendum eſt, ne illud adulationis initium, quo impuri homines innituntur, nimis excitari & exurgere patiamur. Iá enim, ſi meminiſtis, à nobis dictum eſt, non tam facilè fieri poſſe, vt in hominum potentum ſenſus adulatores irreperent, niſi prius ſocietatem cum adulatore illo primario, qui intra pectus vniuſcuiuſque latet, inirent. Hoc quidem inquit, T. rectè memoria tenemus. Nec illud quidem, inquam, vos oblitos arbitror, adulatorem illum ſummum, qui in ſuam familiaritatem adulatores aduentitios admittit, eſſe amorem illum, quo ſe quiſque nimis inſanè complectitur, qui tantò vehementior eſſe poteſt in regibus; quanto ſtatus illorum eſt amplior, & opulentior, magisque ad diuinitatem quandam inter homines accedit. Rectè inquit, ſed quorſum hæc modò repetantur, expecto. Periculum igitur, inquam, eſt, ne ſe tantum ament, vt omnem imbecillitatis humanæ memoriam deponant, & quemadmodũ poëtæ fingũt Narciſſum ex ſui ipſius amore contabuiſſe:

ſic ipſi amore ſui pereant. Nam cùm omnis amor errorē imperitis obijciat; tum is, quo ſibi quiſque blanditur, atque lenocinatur, animum omni ſanitate ſpoliat. Eò igitur magis principum animos excæcabit, quò ſe illi amant acrius atq; vehementius. Quare prius hoc inteſtinum malum ſanandum eſt, quàm externa, & aduētitia repellamus; hoc autem multis rationibus fieri poterit. Eſt igitur ſtatim à primis annis opera dāda, vt Principū arrogātia minuatur, itaq; dum pueri ſunt videamus, an poſsimus impetrarè ab illis, qui Principi in nutricis adhuc gremio conſtituto, quaſi cœleſti numini hoſtijs propemodum litant, vt aliquid de tam immodica ſuperſtitione detrahant. Deinde in ætatis progreſſu, velim delitias paulatim imminui, & ſeueriorem diſciplinam adhiberi; tum etiā illorū cultū ita temperari, ne vel nimio veſtium nitore inaniter efferantur: vel ſordido & obſoleto animum demittant. Illud etiam admonendi ſunt omnes, qui Principes inſtituunt, ne minimi faciant ea, quæ poſtquàm ſunt adulta, & vſu vitæ cōfirmata; ſenſim ad perniciem publicæ ſalutis illabuntur. Quid autem eſt, quod maiorem aditum ad omne malum patefaciat, quàm crebra legum atq; morum commutatio? quàm Reip. varietas

rietas & inconſtantia? quàm frequentes rerum, ſine magna aliqua vtilitate nouitates? vt enim arbor crebrius agitata, & à loco in locum mota, altas radices agere nequit: ita Reſp. ſtirpe firmari non poterit, ſi fuerit ſæpè legum mutatione & varietate conuulſa. Accedit quod cùm leges ſæpè mutantur, facillimè contẽnuntur; legibus autem contemptis, vitę perturbatio ſequitur, & fœda morum confuſio, reipublicæque totius exitũ. Quod ne eueniat, ſtatim à primis annis rex admonẽdus eſt, vt patriæ mores amet, & patriæ leges, & inſtituta, & patriæ etiam cultum atque veſtitum: hoc enim primùm eſt regiæ grauitatis & conſtantiæ. Deinde cõtinet amoris in patriam argumentum; deinde ſumptibus immodicis modum ſtatuit; omnes enim non in moribus tantum atque vita, ſed etiam in veſtitu reges ſuos imitari cupiunt. Si rex igitur veſtitum ſæpè mutauerit, omnes idem certatim facient: & ita opes quæ erant in vitæ præſidium conferendæ, in leuitate conſument. Quis aũt non videt ex profuſis ſumptibus egeſtatẽ, ex egeſtate deſperationẽ, ex deſperatione facinora capitalia, quibus Reſp. in extremũ diſcrimẽ inducitur, exoriri? Quid illud deinde, quantũ mali eſt? diuites enim culti paulò eleganti⁹ inſoleſcũt,

pauperes autē vel animos abijciunt, vel vt poſsint ſimiliter veſtiri, furantur & latrocinantur; aut ne illam indignitatem ſubeant, patriæ interdum inſidias moliuntur. Poſtremò hæc animorū mutabilitas, qua potentes homines principū veſtigijs ingreſsi, dieb⁹ propè ſingulis externis cultibus ornari geſtiunt; facit vt moribus etiā externis oblini gaudeant, inde igitur paulatim legū, & Reip. immutatio naſcitur, quod cùm fit, nemini dubium eſſe poteſt, quin patriæ fatalis exitus appropinquet. In omnibus autem rebus, qui maximum malum vitare cupit, opus eſt, vt malum exoriens extinguat, poſtquàm enim fuerit vetuſtate corroboratum, fruſtra illud depellere conabitur. Cùm igitur hæc veſtium crebra mutatio, tantum in ſe malorum ſeminarium contineat: caueāt omnes, qui regum filios moribus informant, ne illi veſtium externarum varietate glorietur. Multa quidem remedia animi turgentis attulimus, ſed nullum eorum, meo quidem iudicio, adeò efficax eſt, vt omnem tumorem ſanare poſſit. Alia igitur remedia vehementiora nobis videnda ſunt; ſed valdè timeo, ne mihi malè procedat hæc medicina. Quomodo inquit, T. Quia inquam, hæc leuiora quæ perſtrinximus, vix homines vrbani atque

lauti

lauti ferre poſſunt; quo igitur modo grauiora tolerabunt? Quid? inquit ille, offenſionis alicuius metu aliquid, quod ad commodum publicum pertineat, ſilentio præteribis? Nullo inquam modo: veruntamen ad hanc ſententiam à moribus noſtris abhorrentem explicandam, cum timore ingredior. Vereor præterea, ne faſtidio vobis ſim, ſi tam ſæpè eandem iterabo ſentētiam. Sed fieri aliter non poteſt. Dictum eſt non ſemel, fieri nō poſſe, vt aliquis imperare ſciat, niſi obedire multò antè didicerit. Nec enim bonus gubernator nauis extitit, qui non pri⁹ multis annis nauta fuerit: nec imperator egregius eſſe quiſquā potuit, qui non prius diu ſub aliquo bono imperatore militauerit: nec architectus quidem, niſi multis annis operā alicui architecto præſtanti dederit. Et ne ſingula recenſeam, nemo cum laude alicui artificio præeſſe vllo modo poterit, niſi pri⁹ diligentiſsimè artis illius magiſtro paruerit. Quid igitur de rege dicendum? nónne videtis quam difficile ſit alios regere illum, qui nullius vnquam imperium paſſus eſt? quò igitur Regis munus eſt amplius, & difficilius: eò diligentius obtemperare debet, & alacrius imperata conficere, vt imperādi ſcientiam facilius conſequatur. Hoc enim obedien-

di ſtudium,& regendi ſcientiam efficit, & animo moderatur; quorum vtrumq; tam neceſſarium eſt, vt aliter regnum feliciter adminiſtrari nequeat. Nec enim rex imperitus, nec immoderatus, ferri vllo modo poteſt. Eſt igitur neceſſe, vt non modò parentes ſanctè colat: ſed etiã magiſtris obediat, pædagogum timeat, ſenes vereatur, monitoribus auſcultet, & omnibus denique, qui illum bonis moribus informare poſſunt, morem gerat, obſequatur, obtemperet. Seruiat deinde (vt iam diximus) pudori, ſeruiat laudi, ſeruiat honeſtati. Cùm verò ætate proceſſerit, intelligat etiam, ſe multò magis eſſe legibus, quàm oẽs, qui illius imperio continentur, alligatum. Omnes enim eum intuentur, & mores quiſque ſuos illius exemplo & imitatione conformant. Si viderint igitur leges ab illo contemni, illas etiam perrumpere conabuntur: ſi verò eas ſanctè ab illo conſeruari perſpexerint: nemo illarum religionẽ violare audebit. Præterea regis officium eſt omnia, quę remp. conſeruãt, ſummo ſtudio, cura, vigilãtia, ſedulitate tueri. Nihil eſt aũt quod magis Rẽp. conſeruet, quã leges. Eſt enim lex mens omni perturbatiõe vacua, à mente diuina hauſta atq; delibata, honeſta atq; ſalutaria pręſcribẽs, prohibensq; con-

traria. Rex igitur eſt legũ cuſtos, & vindex, publiciq; iuris adminiſter. ergo cùm leges tranſgreditur, officium ſuum prodit, Rēp. fidei illius commiſſam labefactat, Dei in ſe numen acriter incēdit. Deinde quid proderit ciuibus legis metum inijcere; ſi eoſdē ciues exemplo nequitiæ ad contemptionē publici iuris induxerit? nec enim met9 diu in officio homines continere poteſt, maximè verò cùm ea opinio accepta fuerit, nō eſſe dignitatis legibus parere; at vbi leges à populi rectore negliguntur, omnes qui aliquid in Rep. opibus & gratia valent; opinantur ignominioſum eſſe legibus aſtringi. Itaque vbi viderint violādi iuris facultatem oblatam, eam minimè præteribunt. Rex igitur qui leges contempſerit, vniuerſam remp. exemplo ſceleris, & iniuriæ diſſipabit. Præterea quæ maior dementia poteſt eſſe, quā id dedecus exiſtimare, quod decus & dignitatem conſtituit? ſunt enim leges diuinæ benignitatis munera, ſapientiæ decreta, humanæ ſocietatis fœdera ſacroſancta. Illæ iniquitatis violētiam coërcent: inſidijs & fraudibus obſiſtunt: honeſtatis diſciplinam continēt: turpitudini & flagitio repugnant: diſcordiarum materiā amputant: belli ſubſidia comparant: pacis & otij dignitatem conſtituunt: totumque

Reipub. ſtatum firmo præſidio corroborant: multiſque opibus & ornamentis afficiunt. Qui igitur ſe legibus addicit, ſeruit ſapientiæ, ſeruit honeſtati, ſeruit immortalitati, ſeruit officio & religioni, illuſtribuſque in Rẽpub. meritis viam in cœlum præclarè munit. Quid igitur ſeruire flagitio & impuritati, hoc dignitaté habebit? & Principes qui ſuis effrenatis cupiditatibus fuerint obſecuti, digniſsimi habebũtur, quibus reliqui homines vitam atque ſalutem ſuam permittant? parere autem legibus, hoc eſt, honeſtatis & officij ſanctiſsimi diſciplinæ, id regem dignitate ſpoliabit? Græci quidem olim ſtatum Reipub. κόσμον, id eſt ornatum appellabant. in quo quidem Homerum ſequuti ſunt, qui reges κοσμήτορας nominabant, quaſi ornamentorũ quibus populi excoluntur effectores. κόσμος autem nomine Græci mundum etiam ſignificant, propter naturæ pulchritudinem & concinnitatem. Eodem igitur nomine, quo naturæ vniuerſæ ornatum & conuenientiam nominabant, ſtatuerunt hominũ cœtum iure deuinctũ appellari poſſe. nec enim dubium eſt, quin ſtatus Reip. legibus fũdatus, morib⁹ ornatus, in quo ciues omnes inter ſe publico fœdere colligati, de publica ſalute vna mente & voce conſentiunt

ordi-

ordine, conuenientia, & pulchritudine, mundi ornatum, & conſtantiam imitetur. Neque malè Lacedæmonij, qui rectores populorũ ἁρμοστὰς appellabant, quaſi harmoniæ & publici concentus architectos, & concordiæ, mutuæque ciuium inter ciues coniunctionis autores. At hunc ornatũ Reip. hanc pulchritudinem & elegantiam, hũc admirabilem animorum concentum & harmoniam leges efficiunt. Principes igitur, qui leges cõtemnunt, Rẽpublicam, omni ornamento nudant, et de ſtatu conuellunt, & omni crudelitate dilacerant. Non igitur inconſideratè quidam homines doctiſsimi hoc diſcrimen inter regem atque Tyrannum eſſe decreuerunt, quòd tyranni imperium legibus ſolutum & infinitum ſit; regis verò imperium legibus & æquitate definitum, itaque præclarè Theodoſius, vt oſtenderet quàm longe à tyranni immaniſsimis moribus abeſſet, ſe legibus alligatum eſſe profeſſus eſt. Præterea quæro, quis vnum hominem ad tantam dignitatem extulit, vt reliqui omnes illum venerabundi ſuſpicerent, colerent, obſeruarent? illius imperium ſine vlla recuſatione ſequerentur? quis illius ſtatum omnium ciuium ſtudio, caritate, atque fidelitate muniuit? quis autẽ, vt de reliquis

ſilea-

ſileamus, efficit, vt omnes nos Regem puerum, qui decē annos natus eſt, certatim amemus, obſeruemus, veneremur atque adeò pro illis ſalute & dignitate mori cupiamus? Leges profectò, cùm leges dico, non leges tãtum, ſcripto quod volunt ſancientes: ſed etiam publicè receptos mores, qui eandem omninò vim habẽt intelligo. Princeps igitur, qui legibus interitum affert, impius atque parricida eſt. Leges enim, qui eum in lucem ediderunt, aluerunt, & auxerunt, quantum in ſe eſt, de medio tollendas curat. Deinde furioſus & amens eſt; ſtatus enim ſui præſidia conuellit, potentiæque ſuæ neruos elidit, cùm leges, quibus illius ſalus, & dignitas, & imperium nititur, euertit. Poſſunt illæ quidem ferri, ſi nondum latæ ſunt; aut emendari, ſi ita tempus & ratio flagitat; aut æqua interpretatione molliri, ſi duriores viſæ fuerint; negligi verò, aut violari, aut contẽni, ſine ſumma Principis ignominia, ſine dignitatis totius interitu, ſine Reip. peſte atq; pernicie non poſſunt. Sed occurrit alia adulatorum turba, prudẽtiæ nomine commendata, qui vt ſe in gratiam regum inſinuent: illis perſuadẽt eos eſſe ſupra leges. Cambyſes Cyri filius, cùm vellet ſororem, quam perditè amabat, ſibi matrimonio cõiunge-

ſungere, de Magis quęſiuit, vtrum id legibus liceret. negant illi matrimonium illud apud Perſas eſſe communi iure conceſſum, eſſe tamen apud illos legem, quæ decerneret, Regibus licere quidquid liberet; ea igitur lege matrimonij illius licentiam regi permitti, quæ erat alijs omnino præciſa. Anaxarchus cùm Alexander ob Clyti necem, quem occiderat, in ſummo luctu verſaretur, his verbis regem à mœrore auocauit; Num ignoras ô Rex Themim atq; Iuſtitiam aſsidere Ioui, vt quidquid illi cordi fuerit, confeſtim ſanciant? quod quidem ille ſic interpretabatur, vt omne, quod regibus facere collibuiſſet, ius & fas eſſet, quamuis id nefariũ & iniuſtum multis eſſe videretur. Thraſymachus Calcedonius Principũ vtilitate & libidine ius omne definiebat; iuſtitiam enim in eo ſitam eſſe dicebat, vt ſubditi Principum iuſsis obtemperarent, Principes autem omnia ad vtilitatem ſuam reuocare; & ita fieri, vt nihil aliud eſſet ius, quàm eorum, qui plurimum in Repub. poſſunt, vtilitas, vnde cõcludebat Iuſtitiam eſſe bonum alienum, & malũ proprium. mihi enim, ſi iuſtitiam colerem iuſtitiam nocere, illiſque tantum prodeſſe, quorũ vtilitati ſeruiebã. Sed quorſũ hæc in mediũ attulimus? vt planiꝰ intelligatur, nũquam

quam in regnis, & ciuitatibus homines ſceleratos defuiſſe, nec hodie deeſſe, nec vllo vnquàm tempore defuturos, qui Principes erroribus turbulentis inficiant. Quibus quidem illi annumerandi ſunt, qui cùm ſe iure conſultos exiſtimari velint: regibus perſuadēt, illos omnino ſolutos eſſe legibus. At inquies Cæſarem Octauianum olim ſenatus decreto fuiſſe legibus ſolutum. Quid mirum? Armis enim, & potentia Cæſaris afflicta Reſpub. nihil aliud poterat liberè decernere, niſi ſe libertatem amiſiſſe: cùm igitur Cæſarem legibus ſoluebat, illum planè Tyrannum nominabat: fuit quidem ille natura clemens, atque benignus; qui tamen Tyrannum fuiſſe negauerit, mentis expers exiſtimandus erit: ſi enim Tyrañ' eſt, qui imparat inuitis, qui nō populi vtilitatem præcipuè, ſed propriam dominationē et emolumentū reſpicit; quomodo tyranni nomine carebit is, qui oppreſsit armis Rempub. qui omnia conſilia ad amplificationem ſuæ potentiæ reuocauit? cuius imperium non fuit vllo iuris termino circumſcriptum? nos autem hoc in loco non de Tyranno: ſed de rege diſſerimus. Regis autem officium eſſe diſputamus, leges ſanctas habere, earum mentem intueri; illarū ſanctionibus obli-
gari

gari. ſi enim Lex eſt recta ratio deterrens à flagitijs, & ad ſtudium honeſtatis impellens, regiſque officium ſit omnes flagitiorum labes à Republica ſumma contentione repellere, & ſtudia laudis & dignitatis excitare; quid magis illius muneri conſentaneum eſſe poteſt, quàm ſe legibus aſtrictum profiteri? ſic enim magis exemplo, quàm imperio Rempublicam facillimè gubernabit. Inquit tamen adulator; imminuis tu quidem Principis maieſtatem: imò tu auges amentiam. Parui & anguſti animi eſt, vereri leges. Imò profligati atq; perditi eas deſpicere. Non eſt regium habere voluntatem alligatam. Imò nihil magis regium eſt, quàm vinculis arcere libidinem. Miſerum eſt non facere omnia, quæ velis. Miſerius certè multò eſt, velle facere quod non licet: id tamen longè miſerrimum, poſſe facere, quod ita velis. Vt enim amens & furioſus, quò ſe cõfidentius ferro ſuccinxerit, eò facilius in ſe peſtẽ machinabitur: ita tyrãnus quò maiores opes habuerit, eò grauiorẽ ſibi calamitatẽ importabit: hoc autem ſtatuendum eſt fieri nulla ratione poſſe, vt non ſeruiamus. Aut enim legitimum rationis imperium ſequimur; aut importunæ tyrannidi libidinis obtemperamus; ſi rationem ſequimur, laudis & diuinitatis ſerui efficimur: ſi verò libidinem,

libidinem, dedecoris atque turpitudinis dominatu premimur. Plurimum verò inter vtramque ſeruitutem intereſt, ſeruitus enim, qua honeſtati paremus, non eſt propriè ſeruitus: ſed libertas appellanda. ſi enim libertas eſt facultas viuēdi, vt velis, certè cũ natura mẽtis noſtræ ſit honeſtatis appetens, & à turpitudine vehementer abhorreat; ſequitur vt cùm ſeruit honeſtati, id faciat quod vult; cùm verò ſeruit libidini, id in vita moliatur, quod eam importuna vis cupiditatis facere compellit. Ego igitur cum regem legibus aſtringo, illius libertatem atque dignitatem tueor; tu verò cùm eùm legibus ſoluis, eum efficis aſſentatione tua libidinis effrenatæ mancipium. Præclarè Demaratus, cùm apud Xerxẽ exularet, eũ admonebat, vt Lacedæmoniorum, qui Thermopylas inſidebat, congreſſum formidaret: non enim inquit, omnino liberi ſunt, legibus enim ſeruiunt: ita vt pro illarum ſanctitate minimè dubitent vitam profundere. Quod autem Demaratus prędixit, euentu comprobatum fuit. omnes enim pro libertate Græciæ, vt eos leges facere admonebant, fortiſsimè dimicantes occubuerunt. vnde colligitur leges non modò in pace Rempub. florentem, omnibuſque bonis affluentem reddere; verùm

etiam in bello fortem, ſtrenuam, & inuictam. Tollunt enim diſcordias, animosq́; militum fœdere firmo conſociant, ignauiam plectunt, virtutem remunerant, ſigna ſequi, ordines ſeruare cogunt. Vnde factum eſt, vt omnes Reſpublicæ, quæ fuerunt olim legibus optimè conſtitutæ, imperium latiſsimè propagarent, & tandiu in eo permanerent, quamdiu leges apud eas plus rebus omnibus valuerunt. At poſtquã leges hominum potentium libidine conuulſæ ſunt, ne veſtigium quidem priſtinæ dignitatis & imperij in aliqua illarum remanſit. Cùm igitur Reipu. ſalus, dignitas, ornamentum: cùm regis ipſius officium, maieſtas, & amplitudo: cùm pax, libertas, omniumq́ue bonorum afluentia: cùm regni ſecuritas, impèrium, & propugnaculum, in legibus conſtitutum ſit, poſſumusne quidquam facere conuenientius, non ſolum ad tollendam inflatę elationem: verùm etiam ad ipſius regis ſtatum valido atque firmo præſidio muniendum, quàm inculcare illius animo, vt neque ſe, neque quemquam alium plus in Repu. valere patiatur, quàm leges? Hoc igitur remedium, quod in iure conſiſtit, non opinor negabitis eſſe commodũ atq; ſalutare. Sed aliud adhuc reſtat, ad arrogantiam ſedandam

(vt arbitror) efficatius. Quid? inquit, T. aliquidne poteſt eſſe ijs remedijs, quæ attuliſti, ad arrogantiæ morbum ſanãdum vehementius? Poteſt quidem inquam, meo iudicio. Quod illud tãdem inquit eſt? Pulchritudinis inquam veræ cognitio; vos igitur admoneo, vt me nunc multò attentius audiatis: de pulchritudinis enim elegãtia, & venuſtate, de decoris excellẽtia, de amoris vi atque ratione, de morbis, qui amorem ſæpenumerò conſecuntur, ediſſeram. Hic M. ridens inquit, quod ad pulchritudinem & amorem attinet, auditores habes minimè ab iſta materia, quã tranctandam ſuſcipis, alienos; nimis enim diu nos amor, atq; vehementer afflixit. Nunc autem partim quia ſuſpicor eam diſputationẽ nobis non mediocri voluptate fore: partim verò quia ſcire aueo quid amor, aut pulchritudo valeat ad arrogantiam minuendam, multò libentius tibi operam dabo. Id quidem inquam, oſtendam, ſi potero. Dixi, ſi meminiſtis, omnem tumorem animi, omnem inſolentiam atque faſtidium ab illo amore naſci, quo ſe quiſque plus omnibus rebus amat. Id quidem inquit, T. memoria tenemus. Id etiam (inquam) velim recordemini poſitum eſſe, amoris inſani vi, mẽtem excæcari; id ſecuti quidam ſunt,

vt amorem cæcum fingerent. Cùm verò hic amor, quo nos ipſi amamus, omnium vehementiſsimus plerumque ſit; conſequens eſt, vt nos omninò, niſi fuerimus in noſtri cuſtodia vigilantes, mentis oculis orbet, animisque noſtris maximas tenebras offundat. Qui quidem tantò plerumque maior eſt in Principibus, quàm in reliquis hominibus: quantò plura illis ſuppetunt amoris huius lenocinia. Sic autem euenit interdum, vt is, quem ſapiétiſsimum eſſe oportet, ſumma amentia perturbetur. Poſſumusne igitur quidquam elegantius facere, quàm amori oculos reſtituere? nec enim ferendum eſt, vt venuſtatis & elegantiæ, & totius pulchritudinis ardens ſtudium, execranda cæcitate laboret: ita vt pro pulchris ſæpenumerò deformia furenter amplexetur. Quod ne eueniat, vtiliſsimum arbitror demonſtrare, quæ ſit vera pulchritudo. Amor enim niſi ſpecie pulchritudinis obiecta, excitari nó poteſt. Eſt enim amor (vt iam dictum eſt) pulchritudinis, & honeſtatis appetitus, cum ardenti cupiditate illius fruendæ coniúctus. Vt igitur omne, quod eſt turpe, ineptum, & indecorum offendit oculos, alienat animos, & ab amore auertit: ita quidquid eſt venuſtum, & elegans, oculis gratum & iu-

cundum eſt, & animos ad ſe amandum inuitat & allicit. Qui igitur ſe nimis amat, ſe valdè pulchrum opinatur; aliter enim ſe amare nõ poſſet. Nunquam ne vidiſtis deformem & inſulſam mulierem, amore ſui ipſius inſanire? hoc certè fieri non poſſet, niſi ſe pulcherrimam iudicaret; hac autem ſtultitia fit, vt iucundè interdum viuat: ita tamen, vt riſum multis moueat. Ad hunc modũ ſtatuite hominẽ qui ſibi valdè placet, hæc ſecũ cogitare: ne ego bellus ſum, & mihi pulchre eſt, lepore enim & venuſtate circumfluo: huius autem morbi remediũ, quod ſalutarius excogitari poteſt, quàm verã pulchritudinem oculis intueri? fiet enim vt qui ſe ſine ratione atque ſine riuali (vt aiunt) amabat; multum de illo amore aut potus inſania remittat. Quod ſi regi hoc perſuaderi (vt confido) poteſt, totum negotium confectũ exiſtimabo. Vultis ne igitur illi pulchritudinis rationẽ tradamus, ne vnquam ſine ratione, vel ſe, vel quidquam aliud amet? Imò inquit, T. percupimus. Meditabor inquam, igitur, an illum poſsim in meam ſententiam hac ratione traducere; ſic igitur exiſtimate me cum illo loqui. Sæpenumerò Princeps maxime & potentiſsime, venit in mentem mihi admirari; quid ſit illud, quod impulerit

lerit hominum multitudinem, ad tantum honorem vni homini deferẽdum: vt illum omnes ament, illi obtemperent, illi ſeruiãt, ex illius vultu pendeãt, illum denique in Dei loco venerentur. Quod quidem non temerè, neque ſine cauſa fieri videtur; id enim, quod in omni loco ab omnibus tanta conſenſione fit, nec ad fortunæ temeritatem, nec ad hominum ſtatuta, ſed ad naturæ legem videtur eſſe referendum. Quæ autem gens eſt aut tãta humanitate culta, aut tam immanis & barbara, apud quam regis nomen non ſanctiſsimum habeatur? in quanto autem amore reges ſint omnibus, vel ex hoc intelligi poteſt: quod quoties pedem extra limen efferunt, pueri curſitant, viri feſtinant, ſenes quantum poſſunt accelerant: virgines etiam, & honeſtæ mulieres pudore teneri non poſſunt, quo minus exeant, vt illius aſpectu fruantur. Quacũque autem vehitur, omnes illi omnia bona precari, manus in cœlum tendere, & fauſtis acclamationibus ſtudiũ ſuum apertiſsimè profiteri. Hoc igitur cùm non rarò, ſed plerumque nõ ab vna gente; ſed ab omnibus fieri videamus, tanti amoris cauſa eſt nobis diligẽtius exploranda. Nõ enim aliquid humanum; ſed diuinum videtur eſſe id, quod tam ardens ſtudium

multitudinis incendit. Et re vera, cùm imperandi munus diuinum ſit, conſentaneum eſt, vt arbitremur illud ipſum, quo reges excellunt, non mortale & caducum eſſe, ſed cœleſte atque planè diuinum. Illa igitur tam clara & illuſtris regum ſpecies, quæ tam ad mirabiles amores excitat, velim ſcire vbi conſiſtat; num in ſummis opibus & imperio? Minimè, non enim regis dignitas ex imperio pendet: imò totius imperij decus eſt ex regis amplitudine petendum; nec enim ſummum imperium principē flagitioſum exornat: princeps autem honeſtate præcellēs, plurimum toti regno dignitatis, & honeſtatis adiungit. Et opes quidem per ſe, non conciliant amorem, ſed inuidiam conflant; at nos in rege quærimus id, quod homines illius amore incendit. Quod ſi imperium totius honeſtatis regiæ cauſam contineret: ſordidiſsimus quiſque poſſet, ſi aliquò Reip. peccato ad imperium perueniret, potentia & opibus inſitas ſordes eluere. Quod lōgè ſecus eſt, ſi enim quoduis munus viro alicui permiſſum, qualis ſit ille vir oſtendit; certè multò magis regiū munus, qſ ſit illo vel dignus, vel indignus indicabit. Ibi enim maximè conuincitur amentia, vbi ſapientia ſumma requirit: ibi facilius deprehēditur ignauia,

vbi virtus eximia flagitatur: ibi dedecus animos grauius offendit, vbi maius exemplum decoris & honeſtatis expetitur. Idcircò factum eſt, vt quamuis immanes Tyranni ingentes opes habuerint, nullum ex imperio decus aſſequerentur, ſed omnes ſceleris infamia conflagrarent. Præterea aliud eſt ipſa dignitas, aliud id, quod dignitate comparatur. Ineptiſsimum igitur eſt, cùm inquirimus quid illud ſit, quod reges imperio dignos efficiat; ipſi imperio cauſam totius dignitatis aſcribere. Prȩterea id, quod regem honeſtum & admirandum facit, nõ eſt extra regẽ, ſed in ipſo rege collocãdum. Aliter enim non regi honorem, ſed opibus illius haberemus. Quò igitur indignius eſt tua maieſtate, te nõ propter te, ſed ꝑpter opes tuas obſeruari, eò pluris facere debes obſequium hominis, qui tam ſedulò perueſtigat illud, quod nomen tuum luculenter exornat, vt omnes honores poſthac non opibus tuis, ſed tibi ipſi deferantur. Summa autem hæc eſt, cùm de regis pulchritudine diſſerimus, vt non pulchrum imperium, neq; pulchrum aurum, neque pulchras veſtes, neq; pulchra monilia, ſed pulchrũ regem exquiramus. Illa igitur pulchritudo tua, quæ tantum tibi amoris & gratiæ conciliat, vbi ſita eſt?

num in corporis iſtius ſpecie? fateor equidem neque tibi formam regiæ dignitati congruentem, neq; oris decus & elegantiam deeſſe, ſed illud cogitare debes, ſi tātum eſſet corporis formæ tribuendū, cùm multæ virgines ſint, & non pauci forſitan adoleſcentes, qui te corporis venuſtate ſuperēt: ſequi neceſſario, vt vniuerſa ciuium multitudo te relicto, eosq́ te pulchriores eſſent, admiratiōe quadam attonita ſectaretur. Præterea quiuis morbus (quod omen Deus auertat) facilè iſtum candorem inficere, & ſpeciem deformare poteſt. Vt autem nihil aliud interueniat, ętas certè ingraueſcens faciem iſtam rugis exarabit, omnemq́ue florem venuſtatis extinguet; ꝙ ſi propter formam corporis amādus eſſes, cum formæ interitu, tuorum in te amor, & ſtudium tui nominis interiret. Nos igitur in te, non virginis ſpeciem & venuſtatem, ſed regis excellentem dignitatem intueri cupimus; eamq́ue minimè regiam formam arbitramur, quam morbi vis contaminet, ætas deflexa corrumpit, vitæ peſtis interimit, ſed quæ ſemper eodem lumine ſplendet, & ne morte quidem extingui atque deleri poteſt. Reſtat igitur vt hæc tam illuſtris ſpecies, quam non præſentes tantum, ſed etiam abſentes admirentur, quæ non

pau-

paucos homines, ſed innumerabiles ad ſui amorem excitet, quæ non in vita tantum, ſed multò etiam clarius pòſt mortem omnium cōmemoratione vigeat; non in corpore, ſed in animo collocanda ſit. Opus eſt igitur, vt altitudinem tuæ mentis excites & ingenium iſtud præclarum ad cōſiderationem regiæ formæ conuertas; itaque operæ prætium erit; vt id fieri facilius poſsit, vim & rationem pulchritudinis explicari. Eſt autem pulchritudo forma conueniens & apta, modo & ratione dimenſa, claritate coloris illuminata, omnes partes continens inter ſe mirificè concinnentes: & ratio quidem pulchritudinis eadem propemodum eſt in rebus omnibus, quæ pulchræ ſunt: ita tamē, vt quò res natura præſtantior eſt, eò pulchritudo illius admirabilior ſit. Sint igitur pulchræ veſtes, pulchri torques, pulchræ gemmæ, fulgentes etiam & inſtratæ ſellæ pulchræ ſint: dum modo intelligatur corporis ſpeciem & pulchritudinem, multum inter omnes res pulchras, quæ oculis cernimus, excellere. Inde factum eſt, vt nemo vnquā amore veſtis pulchræ, vitam in diſcrimen intulerit: & multi pulchri corporis amore mortem ſibi conſciuerint. Non enim, vt eſt apud Plautum, veſtem amatores mulieris amant, ſed veſtis

ſartum. Quod ſi tanta vires habet amor inſigni ſpecie corporis excitatus, vt multos ſtupore mentis opprimat, & ad inſaniam redigat: quantam tandem admirationem commouebit animi pulchritudo, mentis oculis vſurpata? an non eſt conſequens, vt quẽadmodũ nihil eſſe poteſt, in omni natura, mente & ratione præſtãtius: ita nullum decus ſit animi decore magnificentius? accedit quòd nemo ex amore huius pulchritudinis inſanit: ſed potius miros ſapientiæ fructus excipit. Vt autem melius poſsimus, quãta ſit animi dignitas, intueri, commodum erit illius partes oratiõe perſtringere. Prima igitur pars eſt mens & ratio, cũ mente diuina & muneris ſimilitudine, & cœleſti (vt ita dicam) agnatione cõiuncta. Huic deinde pars illa ſubiecta eſt, in qua irarum ardor exiſtit, contumeliam & indignitatẽ acri contentione repellens. Tertia pars eſt voluptatis appetitio, ea quæ videntur ſuauia atque iucunda vehementer arripiens. His autem ſingulis partibus aliæ ſubijciuntur, quas ne longior ſim, quàm inſtituta ratio poſtulat, omitto. Cùm verò hæ partes omnes numero & modo cõtinentur, & ratione coniungũtur, & mentis lumine colluſtrantur: tantus ex illis ornatus exoritur, vt diuinam pulchritudinem & dignitatem referant.

referant. Nec enim flagitioſa voluptas animo dedecus inurit: nec inanis dignitatis ſpecies, mentem de ſtatu conuellit: nec vllus tumultus excitatur, qui rationem perturbet. Honoris enim ſtudium rationis imperium ſequitur; voluptatis autem libido, honeſtatis moderatione comprimitur; mens autem, & ratio clariſsimum lumen præfert, atque pro iure ſuo: obtinet enim natura in animo principatum: partes languentes incitat, impotentius elatas coërcet & ſingulas ſedibus proprijs continet, & quouſque illis progrediendum ſit, lege præſcribit. Itaque diſsipata coniungit, diſſoluta conglutinat, omniaque lege & ordine moderatur, & magnitudine diuini cuiuſdam ſplẽdoris & claritatis illuminat. Sic autem fit, vt nihil impedire poſsit rationem, quo minus vitæ finem videat; & quo ſint omnia ſtudia referenda cognoſcat: & quid ſit verum, & rectum, & ſimplex, ſapienter exploret; & ſtatui totius animi conſilio ſalutari proſpiciat. Illa verò pars, in qua ſumma decoris appetitio & turpitudinis acris offẽſio viget, nunq̃ temerè ruet, illudq; tantũ certamen inibit, quod rationis imperio fuerit inſtitutum. Nec illa quidem pars, quę voluptates exquirit, immoderatè iactabit: nec ita ſe ꝓijciet, vt animo dedecꝰ
inurat

iurat & pro voluptate grauem dolorem efficiat. Ergo cùm voluptas cum honoris appetitu cõſenſerit; honoris autem & laudis ſtudium à rationis imperio minimè deſciuerit; extabit & eminebit illa ſumma dignitas & pulchritudo, admirandaque honeſtatis elegãtia, qua nihil poſsit aptius, & cõuenientius, & illuſtrius excogitari. Hinc autem colligitur illos tantũ eſſe pulchros, qui ſunt ſapientes, & fortes, & moderati. Quid enim eſſe poteſt amentia & temeritate deformius? quid vel præcipiti ambitione turbulentius, vel timiditate & ignauia turpius? quid libidinis immanitate flagitioſius? hæc enim mala animi totius ſtatum euertunt; decus inſigni flagitiorum omnium labe maculant; omnemq́; pulchritudinis elegãtiam fœdè atque flagitio sè contaminant. Accedit ille angor & cruciatus, quibus aſsiduè torquentur illi, qui animum flagitijs deformatum gerunt. Vt enim animi pulchritudo eſt cum alijs omnibus, tum illi ipſi, in quo ineſt amabilis atque iucunda: ſic deformitas & turpitudo non alijs tantum, ſed etiam illis ipſis, qui ea deprauati ſunt, eſt odioſa & inuiſa, grauiſſimisque in omni vita ſupplicijs obnoxia. Ex quo ſequitur omnes deformes eſſe miſeros & calamitoſos; pulchros autem,

flo-

florentes atque fœlices, omnique ſtabili, & firma voluptate, & ſingulari gaudio cumulatos. Cùm igitur nemo diu amari poſſit, niſi pulcher ſit; pulcher autem nemo ſit, niſi qui & ſapiens & magnanimus, & in omni vita moderatus eſt; efficitur, ſi verè te omnes tui amant, vt his laudibus omnibus cum omnium admiratione circumfluas. Præterea cùm pulchritudo nihil ſit aliud, quàm illarum partium, quas memoraui, lumen, conſenſus, & conſpiratio: Iuſtitia verò ſit animorum concordia, partiũ conuenientia, ſtabile fœdus, atque firma conuentio, & prudens & fortis & apta moderatio; cócluditur omné clariſsimæ formæ dignitatem, ſplendore iuſtitiæ contineri. Primùm igitur videamus an ſis iam ſapientiam aſſecutus; labi enim, errare, decipi cum omnibus flagitioſum & turpe ſit: tum illis, qui reliquos homines prudẽtia & moderatione ſua tuendos ſuſcipiunt, longè turpiſsimũ. Quòd ſi nondum ſapientiã es adeptus, nec alijs quidem laudib. ornari poteris. Nec enim fortis eſt is, qui nó intelligit non eſſe cótra animi dignitaté: ſed pro dignitate dimicãdũ, & omnem viã veriſsimæ dignitatis ignorat: neq; moderatus is, qui modum & rationem, quo eſt coercenda libido, omnesq; partes ani-

mi in

mi in officio continendæ nõ tenet. Iuſtitiæ verò laus cùm in illarũ partium conuenientia & moderatione conſiſtat, qua tandẽ ratione extare poterit in illo, cuius animus fuerit partium diſſenſione perturbatus, & immoderatione cupiditatis euerſus? ergo vbi ſapientiæ ſtudium non viget, ibi nullus ſplendor honeſtatis eminebit. Sin autem iam tibi ſapientiam paraſti, qua non te ſolum, ſed vniuerſam Remp. fœliciter regas, quæro rurſus. vnde illam accepiſti? Benignitate tua ſingulari fretus, ô Princeps humaniſsime, hæc omnia ſcrutor, omnibusque veſtigijs indago, confidoq; futurum, vt cùm intellexeris quo animo hæc adeò curiosè veſtigem, mea ſedulitas minimè tibi moleſta ſit; non mediocrem enim opinor fructum ex ea percipies. Hoc igitur ſcire ſanè velim, num tu ipſe ſine vllo magiſtro ſapientiã aſſecutus ſis: an illius magiſtrum habueris. Si per te nixus ad ſapiẽtiam perueniſti, vehementer admirabor. Si enim ne alea quidem ludere quiſquam poteſt, niſi ſibi magiſtrũ ludendi peritum adhibeat; quo tandẽ modo quiſquam ſapientiam rem vnam omnium clariſsimam atq; difficilimam ſine doctrina percipiet? Si verò ſapientiæ regiæ magiſtros habuiſti: rurſus quæro, an illi fuerint oſtẽtatione tan-

ne tantũ & leuitate: an veriſsimo ſtudio, & vitę grauitate & cõſtantia ſapientię diſciplinam profeſsi. Deinde quomodo id cõſtare tibi potuerit. Vt aũt planè conſtiterit, cupio ſcire, quanta illis attẽtione aures prębueris: poſtremò quantum temporis in artem tam vtilẽ & neceſſariã contuleris. Nec enim res tã pręclara à quouis magiſtro tradi, aut quauis animaduerſione percipi, aut breuiſsimo tempore perdiſci poteſt. Ergo cùm vt alia omnia tibi fuerint ad ſapientiã cõparandam valdè oportuna, tamen & ætate puerili impetus, & temporis anguſtis admodũ ſpácijs excluſus, ſapientiã aſſequi nequiueris; reliquũ eſt, vt minimè tibi ſapiẽtiam arrogare debeas. Quod ſi nondũ ſapiẽs es (pace tua dixerim) ne pulcher quidem habẽdus es. Quid igitur eſt, quod in te tam vehemẽter amemus? ingeniũ mirabile, indolem ad virtutẽ planè regiã, ſpem deniq; ipſam, quã de futura tua pulchritudine & dignitate cõcipim9. Nec enim dubitam9, quin, ſi iſtius pręſtãtis naturę vim excitaueris, & te diligenter ad diſciplinã honeſtatis applicueris, & homines ad tuã familiaritatẽ in omni genere virtutis excellẽtes aſciueris, ſis ad illũ ſapientię gradũ peruẽturus, in quo diuinæ in te formę ſplẽdor eluceat. Tibi igitur tũc dulcis, & amabilis, atque

reſtinguetur; nec ad eam laudis amplitudinem; ad quã te naturæ præſtantia vocat, aſpirabis: ſed fallaci honeſtatis imagine deluſus, ſempiternum dedecus & ignominiam ſubibis. Quò enim indoles animi tui clarior eſt, eò turpius erit ignauiæ deteſtandæ flagitium. Nullam igitur opem afferunt tibi quidẽ homines perditiſsimi, qui ita omnia tibi tribuunt, quaſi iam pridem ſis dignitatem iſtã, de qua diſſerimus, aſſecutus: imò tibi peſsimè nocent, excellenti enim mentis iſtius altitudini impedimento ſunt, quo minus decus immortale ſibi comparet. Quomodo enim ſumma contentione pugnabis, vt ad amplitudinem dignitatis ſummæ peruenias, ſi te iam eam planè conſecutum eſſe ſuſpicatus fueris? at ſine ardenti ſtudio, ſine ſumma induſtria, ſine acri totius animi contentione, nemo vnquã poterit ſpecie & claritate regiæ dignitatis excellere. Quare tam ſceleratam hominũ nationem, qui tibi dedecus æternum imprimere volunt, à te repelle, tuæque naturæ bonitatem conſule; & quantum opibus excelhs, tantum te ſubmitte, omniumque te commoditatibus, qui imperio tuo continentur, accommoda. nec enim in ſummis opibus inaniter extolli; ſed in maxima potentia animum moderari, maximam

dignitatem conciliat: neque plurimum ſibi quemquam tribuere, ſed ad altiſsimum dignitatis gradum eniti, excellentem gloriam parit. Quatuor autem vitijs illos contaminari neceſſe eſt, qui inſolenter efferuntur; amentia nempe, & humilitate, & inhumanitate, & impietate. Quid enim amentius, quã minimè videre, quã fluxa & caduca ſint omnia, quæ verſantur in vita; quàm breui res humanæ commutentur; & quàm graues & inopinati caſus opes valdè florentes euertant? quid humilius & abiectius, quàm humi defixam mentem habere, nec cœleſtia atque ſempiterna, ſed terreſtria tantùm & mortalia contueri, opibusque fluxis & interituris extolli? quid inhumanius, quàm homines reliquos contemnere, nec vllo ſenſu communis doloris ad miſericordiam commoueri; ſed vltrò etiam in alienis calamitatibus inſultare? quid ſceleſtius, quàm ita quemquam in opibus ſuis gloriari, quaſi eas non à Deo accepiſſet, ſed ipſe viribus & induſtria ſua omnes illas ſibi parauiſſet? itaque homo ſuperbus & inſolens in odium hominum irruit; & odium grauiſsimum in ſe cœleſtis numinis accendit. Non igitur poterit vllo modo, vlla veræ pulchritudinis ſpecies eſſe cum ſuperbia coniuncta. Is

igitur

igitur tantum, qui eſt ſine oſtentatione ſapiens, ſine temeritate fortis, ſine deſidia moderatus; ſine auaritiæ ſuſpicione frugalis, ſine leuitate magnificus: ita grauis vt non inſoleſcat, ita modeſtus vt non contemnatur, qui omnes opes ſuas in communem vtilitatem cõferendas arbitratur, neque ſe ſibi, ſed patriæ natum exiſtimat, & pulcher, & honeſtus, & clarus, & illuſtris eſt, & gratus, & amabilis atque iucundus, ſummoque imperio & gloria immortali digniſsimus. Hæc autem tam diuina forma, facilius haberi, quàm ſimulari poteſt. Vt enim mulieres falſi candoris atque ruboris medicamentis infectæ, acres etiã interdum amatores immunditia mentiti coloris offendunt, & cùm primum illitus fuco color eluitur, id vitium, quod illæ emendare conabantur, magis apparet: ita qui ſapientiam & virtutem ſimulant, ipſius picturæ fallacis odio homines à ſe abalienãt, & cum breui omne, quod eſt ſimulationis artificio tinctũ ad naturã ſuam redeat; euenit vt flagitia, quę latere videbãtur, in odium multò acerbius incurrãt; & mulierum quidem fraus multò leuior eſt: minus enim nocet, & damnũ illud ad pauciores pertinet, & in eo ſunt aliqua venia dignæ, ꝙ eam pulchritudinem, quã vehemẽter expetũt, ſi deformes natura fuerint;

ſtudio adipiſci nequeunt, ita vt quodammodo faciem medicamentis illinere compellantur. At qui honeſtatis perſonam induunt, cùm ſint flagitioſi & impuri, capitales ſunt, & peſtem in Rempu. vniuerſam machinantur, & illius rei ſimulationem ſuſtinere contendunt, quam ſtudio & diſciplina conſequi potuiſſent. Formam enim corporis fingere non poſſumus: animi verò formam poſſumus. Cùm igitur nihil amari conſtanter atq; diligi poſsit, niſi pulchrum, & elegans, & decens ſit, veriſsimæque dignitatis opibus illuſtratum: & cùm dignitas & pulchritudo nō in amplitudine imperij, nec in magnitudine pecuniæ, nec in venuſtate corporis: ſed in animi cultu ſita ſit, qui quidem in ſapientiæ ſplendore, in virtutis robore & conſtantia, & in modeſtiæ laude & ornamento conſiſtit; quid aliud in omni vita faciendum eſt ijs, qui amari, qui diligi, qui in omnium ore verſari, qui gloria immortali frui cupiunt, niſi vt reb9 alijs neglectis, malis ſuaſoribus repudiatis, & bonis & ſapientibus ad ſuum nomen adiunctis, arrogantiā & faſtidium execrentur, totoque pectore in ſtudium ſapientiæ, virtutis, & moderationis incumbant? Ergo ſi laude circūfluere, ſi omnium prædicatione celebrari, ſi ardenter ab omnibus

nibus pulchrum exiſtimaſti, ſi vnquam ad cupiditatem immortalitatis exarſiſti; ſapientiam inflammato ſtudio conſectare, virtutis inuictum robur aſſume, toto animo elegantiam moderationis amplectere, easq́; laudes omnes ad Reip. tibi commiſſę fructum accommoda; & ſic demum eam formam indues, quam omnes ament, admirentur, atque ſuſpiciant, immortalique laude celebrent. Habes ſummũ ingenium, habes naturam ad res maximas ſtrenuè gerendas aptam, & habilem, habes animum gloriæ ſtudio ardentiſsimè concitatum, habes opes ſummas: fac igitur vt cùm tantis & naturæ & fortunæ opibus abundes, tibi ipſi ne deſis, & cùm aliquod pulchrum facinus obieris, aliquod præclarius & excellentius eſſe cogita, ad quod ſit tibi omnibus viribus enitendum. Parui namque animi eſt mediocri laude eſſe contentum, & non maiora ſemper & altiora moliri. Eueniet igitur, vt ſi identidem ad tuas priſtinas laudes aliquid addendũ curaueris: in animo tuo nouus quotidiè ornatus oriatur, & dignitatis tuæ ſpecies clariorib' indies opibus illuſtretur. Quamuis autem ad excellentem dignitatem, acri quodam ſtudio & ſumma contentione peruenias, illud tamen reputare debes, nihil eſſe tam

excelſum atque magnificum, quo non ſit illud, ad cuius exemplũ effictum & informatum fuit, multò altius & magnificentius. Vt enim in reliquis rebus eſt quædam naturæ perfectio, cuius participatione & ſimilitudine res ſingulæ cohærẽt, & in natura conſiſtunt: ita in pulchritudinis ratione, eſt quædam ſpecies ſempiterna, ad cuius ſimilitudinem omnia, quæ honeſtate excellunt, effecta ſunt. Hęc eſt illa pulchritudo, quæ nulla labe maculari, nullo vitio contaminari, nulla ægritudine corrumpi, nulla vetuſtate deleri poteſt, cùm ſumma atque ſempiterna ſit, ſibiq́ue ſimilis in omni æternitate permaneat, totiusq́ue honeſtatis in ſe fontem & principiũ cõtineat, & omnibus rebus ſplẽdidis & honeſtis claritatis & honeſtatis cauſã afferat. Hãc igitur intueri, hanc amare, hanc imitari conuenit oẽs, qui magni viri futuri ſunt, & hominũ immortali memoriæ conſecrãdi. Non ſolum igitur opus eſt, vt maiorũ tuorúm exempla tibi imitanda proponas, ſed multò etiã magis in diuina pulchritudine mẽtem tuam defigas, vt illius ſimilitudine conformari, & opibus excitari poſsis ad ſummam decoris & laudis excellentiam. Sic autem te præſentes intuebuntur, abſentes tui deſiderio flagrabunt, de te omnes loquentur,

tur, laudes tuas in cœlum ferent, nomen tuum nulla vnquam inobſcurabit obliuio. Hęc me regi dixiſſe putate, veſtrum autem eſt admonere, quæ ſint huic orationi detrahenda, vel adijcienda: vt ſi fuerit aliquando neceſſe illa vti, non prorſus ineptus exiſtimer. Quanquam ineptiarum ſuſpicionem vitare non potui, cùm in ficta cauſa tam longa oratione vſus fuerim. Sed ſoli ſumus, & otio nunc abundamus, & ſi quid ineptum nobis exciderit, ſecretum tenebimus. Oratio quidem inquit, M. benè longa fuit, ſed ea iucunditate conſperſa, vt confidam fore, vt facilè in animum regis influat. Id quidem, inquam, ſi fiet, nõ tam orationis iucunditate, quàm regis ipſius benignitate fiet. Sed velim intelligatis quid actum ſit. Tribus enim rebus (ſi meminiſtis) diximus virtutem tradendam eſſe: inſtitutione, legibus, & diciplina. Primùm enim eſt animus moribus honeſtis imbuendus: deinde legibus inſtituendus: poſtremò ratione atque diſciplina confirmandus: de morum conſtitutione nõ pauca diximus; de legum etiam ſanctionibus multa diſputauimus, nõ mediocrem verò ſapientiæ diſciplinam in honeſtatis ratione poſitam arbitramur, de qua à nobis hæc oratio habita eſt. Quod ſi hæc omnia ad

regis eruditionem conferantur, fieri certè poterit, vt nihil illo clarius exiſtat. Cùm enim ratio & diſciplina non pugnat cum legibus, & leges cum inſtitutione puerili conſentiunt: non poteſt animus tumultuari, & in contrarias partes diſtrahi, & ita fiet, vt omni perturbatione vacuus, quid optimum factu ſit in vita perſpiciat. Quamuis igitur nihil aliud dicerem, hæc mihi ſatis eſſe viderentur. Sed hominum impudentium inſidiæ, quas extimeſco, faciunt, vt plura mihi dicenda putem. Quare niſi vobis aliud videtur, reliquũ eſt, vt ſtatum regis moribus, & legibus, & ratione optimè conſtituti, validis etiam præſidijs muniamus. Vt libet inquit, M. totum enim hunc diem tibi dicatum exiſtima, vt inſtitutam diſputationem abſoluas. Hic Portugallenſis mea inquit ſententia, ſermo in pomeridianum tempus differendus eſt, vt commodius ad finem perduci poſsit: nunc enim commodum videtur, vt Solis ardorem vitemus, & valetudini conſulamus. Tu verò, me autem nominabat, apud nos hodie manebis. Neſcio inquam, an id mihi per hoſpites liceat: & præterea erat mihi ſermo de rebus magnis cũ Michaele Valentino (homine religionis opinione præſtante) ſtatim poſt prandium habendus.

Non

Non poteris inquit, vllo modo tergiuerſari: nam quod ad culpā attinet, ego pœnam ſi qua tibi fuerit impoſita ſuſtinebo; & ſermo iſte, quem dicis poterit in aliud tempus commodè reſeruari. Non repugnabo iniquā voluntati tuę, maximè verò ob eā cauſam, vt longioris temporis opportunitate, poſsimus intra hunc diem totam de regis inſtitutione diſputationem concludere. Hęc vbi dicta fuêre, in villam deducti ab illo ſumus.

(.·.)

DE
REGIS INSTITVTIONE ET DISCIPLINA,

LIBER SEXTVS.

POST prandium verò paululum quieuimus, & varijs ſermonibus animos ab illa diſputandi contentione relaxauimus; inclinato deinde in pomeridianum tempus die, admonitus ab illis ſum, vt impoſitum mihi munus exequerer. quod quidem differre nolui: ſic igitur interruptam oratione͂ contexui. Iam & naturã regis, & inſtitutionem, & ſtudiũ, & mores, & diſciplinã oratione perſecuti ſumus; nũc verò reſtat, vt genera præſidiorum, quibus regis ſtatus muniendus ſit, oratione etiam complectamur; quod vt rectius videre poſsimus, referamus animos ad eos homines, quos pleriq; reges in delicijs habent: & intelligamus, quæ ſit eorũ mens, qui ſenſus, quod ſtudium, quid velint, quid nolint, quid ſperent, quid metuant: vt tum demum ſtatuere poſsimus, quę nobis

nobis præſidia comparanda ſint. Hoc quidem inquit, T. ſcire cupio, quid faciat ad regis præſidium, noſſe mentē eorum, cum quibus reges iucundiſsimè viuunt. Dixi inquam, vobis me non tantum ingenio valere, vt poſsim excogitare, quid regis ſtatum conſeruet: cùm tamen videam omnes hominum iſtorum machinas ad regis perniciem comparari, opinor quiquid fuerit illis aduerſarium, ſalutem regibus allaturum. Si enim conſtat, nihil eſſe tam infeſtū regibus, quàm adulatores; conſequens eſt, vt nihil magis regium ſtatum firmet, quàm id, quod maximè eſt adulatorum menti, ſtudio, cupiditati contrarium. Sunt enim adulatores maximi amatores Regum (vt antè diximus.) Amatoris autem eſt, multum de propria voluptate, parum autem de rei, quam amat, vtilitate & exiſtimatione cogitare. Quid enim quæſo (vt illa ſimilitudine vtar, qua iam ſuperius vſus ſum) cupit nefarius & flagitioſus adoleſcens, qui virginem amat. num vt ſingulari pudicitia ſit? vt bene atque diligenter aſſeruetur? vt parentibus offenſionem afferre non audeat? vt infamiam magis, quàm mortem horreat? vt denique religionem vnicè colat? Non certè. Quid contra parentes, fratres, cognati, & omnes,

quibus

quibus illius vita atque dignitas cara eſt? nihil aliud profectò, niſi id tantum, quod amatores exhorrent; nempe vt benè morata & ſingulari honeſtate prædita ſit: vt nunquam ad ſuam familiaritatem mulieres impuras admittat: vt honeſtarum fœminarum familiaritatib. implicetur: vt exitus earum, quæ ſunt amatorum libidinib. obſequutæ, reformidet: vt poſtremò ſanctiſsimam religionem violare non audeat. Hoc idẽ igitur nobis faciendum eſt, quando aliam magis exquiſitam rationem excogitare non poſſumus. Vt igitur qui virginis famam tutam ab omni labe conſeruare nituntur, id efficiunt, quod amatores moleſtiſsimè ferunt: ita & nos quibus Regis dignitas cara eſt, in ea pugnare debemus, vt rex ſit illis virtutibus ornatus, & illis præſidijs circumſeptus, quibus facilimè poſsit amatorũ effrenatas libidines, à ſuis opibus atque dignitate cohibere. Eſt autẽ exploratum adulatorib. inutilem eſſe regis pudorem, honeſtatem, vigilantiam, acumen, modeſtiam atque ſapientiam. Dãda igitur opera eſt, vt his laudibus omnib. cumuletur; & ſit in omnibus artibus, & ſtudijs id vidẽdum, & faciẽdum eſt, quod valdè ſit ab adulatorum moribus & inſtitutis alienum. Cùm verò nihil ſit quod eos

magis excruciet, quàm riualitas; fit vt perinde atq; reliqui amatores nimis anxiè reformidant; ne riualẽ habeant pulchriorem vel vrbaniorem, vel ditiorem, vel aliqua alia re præſtantem: ita qui gratiam regis ambiunt, ſoliciti ſunt, ne quiſquam in regis familiaritatem veniat, qui illos dignitate ſuperet, & diligentiſsimè cauet, ne Princeps vllo ſtudio & amore teneatur, qui illum ab eorum coniunctione diuellat. Nõ igitur ſolum omnes homines virtute præſtantes oderunt, ſed omnes etiam præclaras artes ſuſpectas habent, & tanquam riuales moleſtiſsimos execrantur. Dant igitur (vt iam dictum eſt à nobis) obnixè operã, primùm quidem, ne rex ſe multorum hominum ſapientia, atque virtute præſtantium fidelitate & beneuolentia ſepiat: deinde ne ſtatum ſuum literarum cognitione & maximarum artium diſciplina communiat: poſtremò ne regũ & imperium ſummo religionis ſtudio, diuiniq; numinis auxilo & ope corroboret. hæc eñ omnia illorum fraudibus aduerſantur: & ſunt eorum cupiditatibus vehementer infeſta. Quid igitur aliud eſt nobis, qui omnia ad reges dignitatem conferimus, faciendum: quàm vt hoc tibi triplici præſidio, quod adulatores minimè volũt, regis ſtatum muniamus? hoc

Hoc igitur ſaltem hominib⁹ iſtis tam lepidis & vrbanis nos debere fatendum eſt; quòd nobis regis noſtri non ornandi tantum, ſed etiam tuēdi viam monſtrant. Admonent enim dum regem euertere conantur, quid contra nobis ad illorum inſidias præcauendas comparandum ſit. Triplici igitur præſidio regis opes muniendas ſtatuo, bonorū hominū coniūctione, artium maximarum cognitione; & religione atq; ſanctitate. Vt autem de hominum auxilio primùm dicam, hoc certè conſtat, nullum negotium, quod aliquam vtilitatem vitæ contineat, ſine multorum hominum auxilio cōfici poſſe: nec enim ex agro quiſquam vberes fructus colligere; nec in re pecuaria cum magna vtilitate verſari, neq; mercatura rem augere poterit: niſi multorum hominum opera & induſtria fuerit adiutus. Magiſter autem nauis niſi multorum nautarum operis vſus fuerit, quomodo curſum tenere, & nauem appellere ad portum optatum poterit? quid imperator, num ſine multorum militum robore & alacritate, & ſine bonorum præfectorum opera & cōſilio, bellum feliciter adminiſtrabit? ne autem reliqua munera vitæ recenſéam (nec enim neceſſe eſt) hoc planè liquet, neminem poſſe in aliquo negotio &

munere cum laude verſari; niſi multos muneris illius ſocios fideles aſciuerit. Hoc tamen animaduertēdū eſt, temerarium eſſe, cùm ſint aliqui in muneris alicuius ſocietatem conuocandi, non peritos, ſed imperitos accerſiri. Veluti cùm is, qui bellum aliquod difficile ſuſcipit, non veteres duces, ſed mercatores in conſilium adhibet, aut cū mercator ad ſuas rationes decidēdas, non alios mercatores: ſed milites accerſit; ſimiliter qui in agricultura, non agricolas: ſed homines à rebus ruſticis abhorrentes conſulit, mentis expers habendus eſt. Hoc igitur maniſtum eſt, in omni negotio, quod magnam vtilitatem contineat, multorum hominum qui periti ſint, operam eſſe ſummo ſtudio flagitandam; nec enim homo ſolus, nec imperitorum turba cōſtipatus, poterit vllo modo quidquam vtiliter adminiſtrare. Quid igitur de maximo omnium atque difficillimo munere, cuius adminiſtratione & prouidentia reliqua omnia continentur, exiſtimandum eſt? fieri ne poteſt, vt Rex aliquis tantā perſonam tueri, tam multa negotia conficere, tantū ſtatum incolumē conſeruare queat; niſi fuerit multorum hominum prudentum conſilio, virtute, fidelitate munitus? Nullo modo. Quo pacto enim vno tantū

inge-

ingenio cuncta, quæ ſunt, regibus excogitanda prouideri, aut vnis oculis omnia quę ſunt in Repub. diligenter ſpeculanda cerni, aut vnis auribus omnium poſtulata & querelę audiri, aut vnis poſtremò manibus res innumerabiles effici, & ad exitum deſtinatum perduci poſſunt? hoc qui fieri poſſe credit, ſtultus; qui periclitatur, inſanus & furioſus; qui in eo perſeuerat, miſer & infelix eſt. non ſolum enim illius amentia conuincetur, ſed vniuerſam Rempub. funditùs perdet. Rex igitur, q munere ſuo cum laude perfungi cupit, multos reges muneris ſocios habeat neceſſe eſt; aliter enim fruſtra ſtudium, & induſtriam, atque adeò vitā in regno tuendo conſumet. Reges autem appello, qui virtute regia ornati ſunt quamuis regnum minimè poſsideant. Vt enim citharœdum non citharæ faciunt; ſed citharæ pulſandæ artificium: ita non qui regni opes poſsidet, ſed qui regnādi ſcientiam tenet, meritò rex appellandus eſt. Quis autem ille eſt? Is certè qui (vt antè diximus) & ſapiens, & magnanimus, & in omni vita moderatus eſt: quem nulla vexat amētia, nullus motus de ſtatu deijcit; nulla cupiditas immoderata labefactat; qui nullas proprias opes publicis commodis & æquitati iuris anteponit. homines igitur qui

his

quærendi & veſtigijs omnibus perſequẽdi,& tenebris etiam extrahendi ſunt; vt rẽgibus operam ſuam nauare poſsint. Nec ij tantùm,qui in omni regia virtute excellẽtes extiterint:ſed ij etiam,qui mediocribus officijs ornati fuerint, ſunt ad familiaritatem & obſequium Regis admittendi; vt omnium operis vti poſsit, & ex maiore bonorum numero ſeligere eos, qui virtute præſtiterint,quorum conſilio & autoritate facilius officio ſuo fungatur.Sed ij quos Regi familiares & domeſticos eſſe volo, ex vno tantum ordine hominum deligendi ſunt? an ex omnibus, ſi in illis ſpecimen aliquod virtutis atque probitatis eluxerit? ſed vt de hac materia melius diſſeramus, ſtatuendum eſt, tribus rationibus quempiam à plebis turba ſegregari; diuitijs nẽpe, aut nobilitate, aut virtute. & quemadmodum refert Ariſtoteles, omnes ciuiles diſſenſiones,harum trium rerum cõtentione excitari plerumque ſolent. Iuſtitia quidem ciuium animos deuincit; iniuria verò diſſoluit, & ad inteſtinum bellum impellit. Iuſtitiæ verò munus eſt, vnicuique dignitatem ſuam tribuere; ſumma enim iniquitas eſt, non ponderari vniuſcuiuſque dignitatem:ſed vel ijs,qui minus digni prę mio ſunt, maiora præmia condonari; ve

 ſaltem,

ſaltem æqualia præmia & munera digni-tatibus inæqualibus ſtatuere. Quantùm e-nim quiſque reliquos dignitate antecellit, tanto par eſt eum maioribus prēmijs atque bonis honorari. Rectè igitur Achilles a-pud Homerum, de Agamemnonis iniqui-tate conqueritur, quòd eodem honore, & homines obſcuros, & claros afficeret. Hac autem querela vtuntur omnes, qui ſe pu-tant reliquis dignitate præſtare, cùm ſe præteritos animaduertunt; aut nihilo ſibi plus quàm cæteris, quos ipſi dignitate vin-cunt, attribui. Inde igitur odia, inde diſsi-dia, inde clandeſtina colloquia, inde frau-des in Repu. capitales, inde ciuiles tumul-tus erumpunt. Omnes enim illud bellum legitimum arbitrantur quod pro dignita-te ſuſcipitur: dignitatem autem ſuam vio-lari & imminui putant ij, qui plurimum poſſunt, cùm ſe reliquis hominibus exæ-quatos eſſe vident. Cauſa tamen ciuilis di-ſcordiæ concitandæ, non eadem eſt apud omnes, aliæ namque alibi maius momen-tum habent, vbi enim multum valet pecu-nia, ibi qui ditiſsimus eſt, minimè ferẽdum arbitratũ, homini egenti eundem honorem haberi, quo ſe affectũ cernit. Vbi verò mul tũ nobilitati tribuitur, quoties homo no-uus è tenebris emergit, & honoribus illu-

ſtra-

ſtratur, indignum facinus eſſe clamitāt omnes nobiles, hominem è terra natum ad honores nobilitati debitos aſpirare. vbi tamē virtus in honore eſt, ibi quamuis interdū virtute excellentes prçteriti ſint, & honoris repulſam iniuria patiantur, minimè moleſti ſunt. Virtus enim ſe ipſa contenta eſt, & honoris cupiditati facilè modū conſtituit: neque valdè gloriam à populari celebritate petendam arbitratur, cùm ſe vera & ſtabili gloria florentē conſiderat. Illi igitur ſolùm ſeditiones non excitant, qui ſoli iure, de facta ſibi iniuria queri poterāt. Sed quia nō ſemper de virtute perfecta loquendum nobis eſt; ſed eſt etiā ad virtutem popularem oratio nobis accommodāda, militaris etiā virtus cùm plerumq; ſit intemperās, & nullam indignitatem pati poſsit, hac etiam ratione Remp. perturbare ſolet. Quoties enim vir militaris ſibi antelatum aliquē cernit, quē ſe virtute ſuperare cenſet, id mortis inſtar eſſe putat. Homines igitur etiā fortes & magno animo præditi, ſæpenumerò hac ſpecie indignitatis offenſi, tetra diſsidia moliuntur, & patrias interdū ſuas euertunt. Nos verò, qui ſub rege viuimus, minus ſumus his motibus expoſiti, propterea quòd rex eſt quaſi quidam ludorum Gymnicorum præfectus, vt præmia

diuidat,& omnes contentiones æquabilitate ſumma dirimat, & nos ita ſumus illius placitis addicti, vt illius etiam in iudicãdo iniquitatem multò patientius tolerandam arbitremur. Quanquam & in regno etiam ſoleant hac de cauſa ſeditiones atque diſſidia cõcitari, & cõiurationes contra regis ſtatum atque vitam ferri: quemadmodum ſub Ioanne rege hoc nomine ſecundo (viro multis virtutib9 ornatiſsimo) maiorum noſtrorũ memoria factũ fuit. Ne tamen id ſępius eueniat, eſt impedimẽto & nominis regij maieſtas, & muneris amplitudo, & ciuium fides erga reges ſanctè culta, & diri ꝓditorum exitus, & ſempiterna perfidię & proditionis infamia, in qua poſteri nõ mediocriter erubeſcunt. Quamuis tamen id rarò accidat, vt in regno qui ſe læſos eſſe putant diſsidia concitent, & interitum vel regi, vel Reipub. moliãtur; non tamen mediocre malum exiſtimandum eſt, cùm multi de regis iniuria queri meritò poſſunt. Vt enim nullum aliud incommodum Reſpu. ſubeat, illud non leue reputandum eſt; quod multi homines fortes & induſtrij, cùm vident virtutis dignitatẽ minimè perpendi, multum de virtutis ipſius alacritate remittunt. Fieri quidem non poteſt, vt rex omnibus ex æquo ſatisfaciat; id tamen illi

pro-

prouidendum eſt, quoad fieri poterit, nē quiſquam iuſtis querelis vtatur, aliter enim neque ſuum officium faciet: & homines induſtrios, quorū opera plurimum iuuari potuiſſet, alienabit. In Luſitania verò, cùm ſummum honoris præmium videatur eſſe in regis familiaritate & gratia conſtitutum; nec enim Luſitani dignitatem tam in opibus & facultatibus, quàm in regis hilari vultu ponendam arbitrantur; videndum eſt maximè noſtris regibus, quales ſint ij homines, quos ad ſuam familiaritatem admittant, quos rurſus excludant. Videamus igitur, cùm non placeat homines inæquali dignitate præditos æqualibus præmijs atque muneribus donari: & indignis intromiſsis, homines fortes excludi, quibus ſit ponderibus vniuſcuiuſque dignitas examinanda. Omnes autem, qui ſe honore dignos exiſtimant, aut diuitijs abundant, aut nobilitate generis efferuntur, aut virtute præditi ſunt. Quos igitur familiaritate digniores eſſe iudicatis? An id dubium eſt inquit, T. eos eſſe præferendos, qui virtute pręſtant? Quod virtuti inquam, ſummum præmium honoris adiudicas, laudo: ꝙ indicta cauſa reliquos eijcis, non probo. Si placet igitur antequā feram⁹ ſentētiam, eos audiamus.

Rectè mones inquit. Par igitur inquam eſt, vt illos loquentes audiamus, vt facilius quod æquum eſt ſtatuere poſsimus: experiamur igitur, an diues poſsit ad hunc modum cauſam ſuam tueri. Ego inquit, cùm eſſem in magnis opibus enutritus, fui admodum liberaliter educatus, & artibus homine ingenuo digniſsimis inſtitutus. Nunquam enim egeſtate compulſus fui opus aliquod ſordidum & vile ſuſcipere, quod me ab honeſtatis ſtudio retardaret, vt ij faciunt, qui rei familiaris anguſtia laborant. Reliquis igitur vitæ curis expeditus honeſtatem vnicè colui, illisque me diſciplinis dedidi, quibus inſtructus facillimè poſſem magnam Reipu. opem in magnis rebus afferre. Multa igitur præclara didici; multũ operæ & ſtudij in re militari conſumpſi; multum patriam conſilio & armis adiuui; nec mihi in opibus meis materiam libidinis, ſed inſtrumentum virtutis ineſſe conſtitui, multos namque milites alui: multos bello captos redemi: multos ære alieno liberaui, maximisque ſumptibus maxima & difficilima munera diligenter obiui: opera mea Regi difficilimis temporibus ſemper prompta atque parata fuit. Nec enim vnquam exercitum ſcribi, aut claſſem inſtrui neceſſe fuit, quin ego pecuniã meã

in

In communem vtilitatem conferrem, & omnes meas facultates regis obſequio deſtinarem. Quocirca rationi cóſentaneum eſt, vt illis omnibus, qui inopia coacti tantas Reipu. vtilitates afferre minimè potuerunt, anteferar. Hæc ſi diues diceret, nónne tibi videretur iure niti, atq; meritò cauſæ ſuæ confidere? Videretur inquit, ſi ea, quæ dixiſſet, factis probare poſſet. An vera inquam ſint, quæ dicit, teſtibus confirmãda relinquamus: hoc tamen interim ex illius oratione colligamus, illum qui ita loquitur, non in pecunia, ſed in virtute omne ſuæ cauſæ firmamentum collocare, nec enim quantos pecuniarum aceruos domi congeſtos habeat, ſed quàm liberaliter pecunijs vtatur, & quomodo omnes ſuas opes in Reipu. ſtudium contulerit, oratione cómemorat. Omiſſo igitur virtutis ſtudio, neſcio quomodo probare diues poſsit, ſe dignũ eſſe, quem rex in familiaritatem ſuã recipiat. Si enim ita loquatur. Ego multò lautius omnibus iſtis, qui mecũ certare volunt, epulatus ſum: multoq; mollius & delicatius vixi: multò magnificétius conuiuiũ, quoties hoſpites excipiẽdi fuerũt, inſtruxi: multò plura ſcurris & paraſitis, donaui: alea multis in locis ingentem pecuniæ iactură feci, meretrices multas alui, ſolé vitaui,

laborem fugi, veſtibus precioſiſsimis excultus, & fragrantiſsimis vnguentis delibutus inceſsi; idque ſedulò curaui, ne id, quod maiores mei tanto labore quæſierunt, in res laborioſas & iniucundas impenderé, ſed in omni voluptate perfruenda conſumerem. Non igitur æquum eſt, vt ij, qui nó ita ſplendidè viuunt: ſed vel multis in bello laboribus attriti, vel literarum ſtudio confecti ſunt, & tenui victu & cultu contenti eſſe poſſunt, mihi præferantur. Hæc ſi diceret, audiẽdum exiſtimares? Nõ prorſus, inquit. Quid, inquam, ſi diceret, non patiar equidem vllo modo ex opibus meis teruncium in honoris leuitates, aut in futiles voluptates inſumi, ſed pecuniá coaceruabo, nec vllum quæſtũ me indignum iudicabo, theſaurum circũplexus noctes & dies aſſeruabo, & diligẽtiſsimè cauebo, ne quidquam de argenti ſtructis aceruis imminuá; facilius autem patiar filios meos in ſeruitutem abduci, meque morbo moleſtiſsimo conflictari, quàm pecuniá, quá tãto labore paraui, inſipienter abſumi. Nec enim mihi affines, neque cognati, nec amici, neque filij honori & emolumento ſunt, imò omnes me oderũt, me extinctum cupiunt, vt pecuniam meam diripiant, atque per ſummum flagitium effundant. Pecu-

nia igitur tan tum mihi honorem, mihi delicias, mihi voluptatem afferre poteſt; in illa igitur habeo vitæ propugnaculum, miſeriæ perfugium, ſenectutis oblectamẽtum, illam colo, illam veneror, cũ illa me oblecto, in illa tãtum omnia præſidia vitæ conſtituo. Cùm igitur ita ſapiens ſim, vt ſpretis voluptatibus, neglectis honoribus, repudiatis amicis, omne ſtudium vitę in pecunia paranda cõſumpſerim; quid cauſæ eſt, cur nõ anteponar iſtis ſtultis, qui quoties aliqua ſpecies honoris & honeſtatis eorum oculis obuerſatur, omne patrimonium repentè profundũt? Si hæc diceret, aures illi præberes? an potius hominẽ ſordidũ, & inhumanum, atq; adeò impiũ & ſceleratum, qui in Dei loco pecuniam colit, ex totius regni finibus exterminãdum putares? Exterminandũ certè, inquit T. dũ modo pecuniam ſecũ minimè aſportaret. Nec enim æquum eſt, vt cui ſupplicium meritò conſtitui debet, vlla ſordidæ & impuræ voluptatis materia tribuatur: & ratio flagitat, vt qui pecunia vti neſcit, non eam impunè poſsideat. Minimè, inquam, impunè poſsidet; ſemper enim eget, & in mendicitate verſatur: neq; tam quod iam compreſſum domi continet, quàm quod nimis ſitienter appetit, ſecum reçogitat.

Opes quas habet, attingere non audet. earum quas nō habet, infinita cupiditate cruciatur; in quærēda pecunia labore cōficitur; in ſeruanda, cura & ſolicitudine contabeſcit: ſi quidquam emittit, intollerando dolore, & mœſtitia laceratur. Nemini credit; omnes ſuſpectos habet; familiares & domeſticos extimeſcit: filios fortunis ſuis inhiare veriſsimè ſuſpicatur: ſtrepitu muris attonitus fores effringi, & fures in domum penetrare putat. Cùm domi eſt, rei augendæ ſolicitudine victus, in forum excurrit: inde, autem ne quid, dum ille abeſt, familiares auertant, domū ſe proripit. Nūquam igitur lætum diem videt; nunquam ne in ſumno quidem animo conquieſcit; ſed ſemper triſtis, ſemper attentus, ſemper vel ſpe, vel metu ſolicitus affligatur. Dum igitur huic vni curæ incumbit, neque ſibi, neque Reipub. vtilis eſſe in vita poteſt; idque tantùm agit, vt hæredes in morte illius exultent. Ergo cum omnis diues, ſi virtute caret, vel prodigus, vel auarus ſit; et vtrumque vitium ſit impedimento, quò minus opes illius aliquam Reipub. vtilitatem afferant; conſequens eſt, vt omnis, qui ſine virtute diues eſt, à regis familiaritate repellatur. Quod ſi ſecus euenerit, & contempta virtute diuites honorati fuerint; e-

uenict

ueniet tandem, vt nemo virtutem colat, & omnes pecuniæ ſeruiendum exiſtiment. In regno enim omnes id tantum ſummo ſtudio conſectantur, quod à Principibus honorari vident; ſi igitur homines honorem virtuti debitum ad pecuniam transferri perſpexerint, ſtudium virtutis negligent, & in cogenda pecunia certatim elaborabunt, neque quomodo Rempub. pro parte ſua iuuent: ſed quomodo rem ſuam acceſsionibus infinitis amplificent, ſibi curãdũ arbitrabuntur. Virtutis igitur induſtria langueſcet; iniquitas, & fraus ad Reipub. perniciem erumpet; totiuſque regni ſtatus funditùs interibit. Quid de nobilitate dicemus? poterimus ne illis aditum ad regẽ claudere, quibus omnium conſenſu maximè ſemper apertus eſt? flagitium profectò fuiſſet nullo modo tollerandum; maximè verò, cùm eorum quilibet his verbis agere cauſam ſuam poſsit: fingamus igitur aliquẽ nobilem hominem in hanc ſententiam loqui: Ego claro & illuſtri loco natus ſum, & ſi voluero gen⁹ meum à ſtirpe repetere, multos fortes, & in omni genere virtutis excellentes viros enumerare poſſum, qui cùm Rẽpublicã plurimum opibus, & conſilio, & virtute iuuiſſent, à regibus eam ob cauſam ſummis honoribus & ornamentis

illuſtrati

illuſtrati ſunt. his igitur domeſticis exemplis ſtimulatus neque dormire,neq; quietem pati poſſum,eo namque ſtudio flagro, ea cura ſolicitor,id animo molior,vt meorum gentilium decori ne deſim: ſed illorum etiam laudes labore & vigilantia mea ſuperem. Nec enim ſi labe aliqua aſperſus fuero,vitia mea obſcura eſſe poterũt, cùm in tã clari generis luce & celebritaté nomẽ meum verſetur; vt mihi à maioribus meis degenerare non liceat, ſine inſignis infamiæ turpitudine. Non igitur opes, non pecuniam ſpecto, non flagitioſas voluptates exquiro: ſed omnes curas & cogitationes meas ad gloriam & honeſtatem confero, tantaque veriſsima laudis cupiditate incendor; vt præclarè mecum agi putem, ſi dum ad immortalitatem nominis aſpiro, mortem oppetam,& pro breui vita corporis, vitam gloriæ ſempiternam adipiſcar. Si igitur generis claritas, ſi maiorũ exempla, ſi artes ingenuæ,quas à pueritia colui,ſi ſigna quæ iã inſitæ indolis atq; virtutis egregiæ dedi, mihi hos ſtimulos admouẽt: nónè ſperandum eſt, vt multò clariora facinora proReipub. ſalute, & pro Regis dignitate ſuſcipiam, quàm ij, qui nullis exemplis domeſticis ad amplitudinem laudis & dignitatis excitari poſſunt? æquum igitur

eſt,vt eundum locum apud Regē obtineam, quem mei maiores tenuerunt: neque mihi quiſquam nouus homo, in hac contentione dignitatis anteponatur. Hæc ſi dicat homo nobilis, poteſtis ne tam honeſtæ orationi repugnare? Minimè inquit, T. Et recte quidem inquam cenſetis, hæc enim oratio ſtirpe virtutis innititur: neque germanā nobilitatem ab honeſtate ſeiungi poſſe ſtatuit. Sed ſi idem dicat: ego generis mei fiducia ſubnixus ambulo, nulloque metu nobilitatis amittēdę conturbor. Nec enim mihi quiſquam meam nobilitatem eripere vlla ratione poteſt.Ego lautus & vrbanus ſum, & ſpecie etiam venuſtus, & omni lepore circumfluo; nemo me dexterius alea ludit; nemo eſt conuiua feſtiuior, nemo in omni nobilitate dicacior, nemo innuit oculis argutius; nemo cubito tangit eos,qui prope ſunt,malitioſius.Iam verò amorum blanditias & venuſtates, quis maiore ſtudio conſēctatur? me virgines aulicę libenter aſpiciunt; mecum iucundè ſermocinantur; quacumque autem incedo, omnia vnguentorum fragrantia redolent; & vbique ſuauitatis meæ impreſſa veſtigia relinquo; multaque alia voluptatis & deliciarum cauſa facio, quæ maximè nobilitatem decent. Occurrat hîc aliquis, & dicat

cat: quid ſi dum tu ſtertis, & torpore deſidiaq́; langues, & vitá in iſtarũ deliciarum feſtiuitate cõſumis, aliquis homo nouus induſtria ſingulari præditus ad honeſtatẽ enitatur, tibiq; dignitatẽ præripiat? Mihi ne homini vtraque ſtirpe nobiliſsimo vt homo ſine gẽte, ſine nomine, in fece infimæ plebis educatus, anteponatur? Certè ſi ius & ratio vim habuerit, & ille dũ tu dormis, ſeſe vigilanter & acriter ad ſtudiũ virtutis applicuerit. Colat ille virtutẽ, quantũ volet, ego tamẽ, qualis ſim, nobilis ſemper ero. Si igitur fieri nequit, vt aut ille parentes mutet, aut ego inſignia meæ gentis amittam: quid erit indignius, quàm illum mihi in aliqua dignitatis ratione præferri? benè profectò ſe res habebit, ſi nouus homo ruſticano patre natus homini nataliũ ſplẽdore clariſsimo fuerit ante latus. Quid ſi fiat? Ita ne verò? id fieri aliqua ratione poterit, vt is mihi præferatur, quem ne in domeſticis quidem meis numerandũ exiſtimo? Sit facinus, quãtum voles, indignũ, id tamen aliquando fit. Qid igitur tunc facies, ſi idem tibi euenerit? Non ego inquit, ſolus mihi cõuitium fieri vociferabor; ſed omnis nobilitas eam ad ſe contumeliam pertinere putabit, & fidem Regis implorabit, & aut ſuum ius queſtibus obtinebit, aut

aut iniuriam ſuam conſtanti animo perſequitur. Quomodo? aut qua tandem ratione? A rege ſemigrabimus, inquit, & illum perinde atque dignus eſt, hominum ignobilium turba conſtipatum relinquimus. Quo quid Sol videre poteſt indignius? Principem clariſsimum ignobiliũ hominũ turba circumfundi? eorumq; contagione pollui? infirmorumque miniſterio regis maieſtatem imminui? illum ne regem appellabis, cui nouus homo poculum miniſtrat? quem manibus ſuis veſtit, & ornat? Non profectò dignus eſt nomine regis is, qui tantã dignitatem ſubire poteſt. Faciat igitur ille quod libuerit: nos verò iniuriam nobis illatam, minimè impunitam, & inultam relinquemus. Eum namq; plebis infimæ ſordibus illini & contaminari patiemur; & tum demum intelliget, quantum regis flagitiũ ſit, homines genere illuſtres & claros offendere. Hęc ſi dicat homo nobilis, qua ratione poterimus illius iracundiam reprimere? aut quomodo regem, ſi nobilium hominum penuria coactus fuerit poculum è manu hominis noui ſumere conſolabimur? Fieri vix poteſt. Experiamur tamen & primùm quidem hominem amplitudine generis elatum admoneamus, ne ſit virtuti, è qua omnis vera

ne-

nobilitas ortum habet in ſenſus. Nobilitatem enim ex virtute natam eſſe confirmabimus, atque tantiſper dignitatem iure atque merito retenturam, dum in illa ſplendor virtutis eluxerit. Virtutem verò ſemper & ſpecie illuſtrem, & amplitudine admirabilem, & fructu ſalutarem extitiſſe, & dignam, quæ ſummis honoribus & titulis illuſtraretur, docebimus deinde illum nobilitatis autoré & Principé, à quo hic, cum quo nobis ſermo eſt, genus ducit, hominé à principio obſcurum fuiſſe; virtute tamen imagines poſteritatis mirificè cóſecutum, nullam auté nobilitatem extare, quæ poſſit à primordio generis humani ſuæ claritatis ortum repetere. Vt enim aliquis poſsit ſeriem maiorum ſuorum recenſendo multos homines claros enumerare, ad opifices tandem perueniet, & in ipſam fecé plebis, quam faſtidiosè cótemnit, incurret. Quod ſi ea mens Principum fuiſſet, eo tempore, quo ille primus nobilitatis ſuæ propagator è tenebris emergere cœpit, vt nullo modo paterentur aliquem hominem obſcuro loco natum, quamuis magnitudine virtutis excelleret, in nobilitatis lucem vindicari: neceſſario accidiſſet, vt hic & multi alij nobiles quos generis nouitas offendit, in perpetuis tenebris & obſcuritate ſempiterna laterent.

laterent. Illũ deinde obnixè precabimur, ne nouorum hominum virtuti inuideat: imò in ea principum ſuæ nobilitatis & claritatis agnoſcat: præclarum eſſe cum virtute, virtutis dignitate contendere, non virtutis inuidia, virtuti interitum machinari: propriam nobilitatem tueri, nõ aliam naſcentem irritis conatibus impedire. Nullum enim inanitatis & leuitatis impetum poſſe virtutem infringere. Iubebo deinde illum vt animaduertat, quomodo illũ nobilitas tuenda & conſeruanda ſit; vt enim illius initium,& fundamentũ eſt in virtute poſitum: ita virtute conſeruari & augeri, & flagitijs interire. Amicè igitur illum admonebimus ne nimis natalium ſplendori confidat: ſic enim natura comparatum eſſe, vt quod virtute ſplẽdet, obſcurerur flagitio, & quod induſtria partũ eſt, amittatur ignauia. Tum etiam ridiculum eſſe dicemus, Regi nobilitatis diſceſsione minitari. Tantam enim poteſtatem in Regibus, tantumque (vt ita dicam) numen ineſſe, vt facilè poſsint meritis excellentibus excitati, & generis nouitatem nobilitare, & inertem nobilitatem contemnere. Quod ſi Rex nõ poteſt vllo modo dignitatẽ ſuam ſine præſidio nobilium tueri, nihil ab illo fieri poſſe ſapiẽtius; quàm omnes familias, in quibus

date igitur hanc veniam mihi, vt illum rurſus alloquar. Vt lubet, inquit, T. ridens, dum modo ne te iſta conſuetudo ſæpius cum rege diſſerendi, ab amicorum colloquio & familiaritate diſiungat: timeo enim, ne orationes iſtæ cum rege ſæpius habitæ animos tibi efferant. Quid? inquam iam ne vos inuidia lacerat? quid facietis; cùm me penitùs in familiaritatẽ Principis ipſius immerſero? Hic poſtquam arriſere; ego ſic exorſus ſum, quaſi cũ ipſo rege loquerer: ſic igitur orationem inſtitui. Nullam eſſe, princeps inuictiſsime, artem maiorem, aut difficiliorem, quàm tractare Rempublicam, pro tua ſingulari prudẽtia iudicare potes. Quamuis igitur & ingenij acumine, & animi magnitudine præcellas, multiſque opibus inſtructus & ornatus ſis; difficilimè tamen imperium geres, niſi fueris multorum hominum conſilio, fortitudine, atq; fidelitate munitus. Cùm igitur conſtet tantũ munus ab vno ſolo homine, ſine multorum operis, & ſine ſapientum hominum cõſilio adminiſtrari non poſſe; reliquũ eſt, vt videamus, è quo genere hominum ſelegendi ſint ij, quos in familiaritatẽ admittere, & quorũ operis vti debeas. Tria nãq; ſunt hominũ genera, quę dignitate certãt. alij nãq; diuites ſunt: alij nobiles

confirmata fuerit, vt alij ditiſsimi ſint: alij in mẽdicitate verſentur. Diuitias verò immanes, luxus, ignauia, nequitia, faſtidium, inſolẽtia, alia præterea flagitia innumerabilia conſecuntur. Extremæ verò inopiæ comes eſt deſperatio; inde verò erumpit amentia, rixa, furtũ, latrocinium, publici ſtatus odiũ, & reliqua mala, quibus Reſp. in ſummum diſcrimen adducitur. Vt aũt nullum aliud malum inde proueniret, illud certè non mediocre putandum eſt, quòd in tenui admodum fortuna nemo liber eſſe poteſt. Egeſtas enim eripit mentẽ & deprimit animum, atq; ſeruire cõpellit. Poſtremo ijs, q̃ ſine virtute ditiſsimi ſunt, inopes inuident; inopes verò à diuitibus contemnuntur; & ita neceſſariò odium inter illos acerbiſsimũ cõcitatur; & Reſp. in contrarias partes diſtracta, atq; contentionib. dilacerata cõcidit: aut certè facilimè externorum hoſtium armis opprimitur. Si igitur tãtam vim malorum inuehit in Remp. ingens hominũ quorundam pecunia, cum magna & graui multitudinis clade coâceruata, quid minus Regis officio conuenit, quàm auaritiæ fauere? auaritiæ autem, is Princeps nimis fauebit, apud, quẽ diuites qui probi & honeſti nõ ſunt, in gratia fuerint. Quod verò ad homines nobiles atti-

net, eorũ cauſa honeſtior eſſe videt. Nobilitas enim plerũq; è fonte virtutis & honeſtatis emanat. nõ nego multas familias diuitijs, ad aliquã etiam nobilitatis rationẽ perueniſſe: vera tamẽ & germana nobilitas, nõ aliunde, quàm ex virtutis fonte profluxit. Illi namque primi, qui ſuæ nobilitatis fundamenta iecerunt, cùm eſſent ignobiles & obſcuri: bonis tamen artibus, præſtanteq; virtutis induſtria, hoc aſſecuti ſunt, vt clarum ſtirpem in multa ſecula propagarent. Habent igitur homines nobiles, quorum exemplis ad virtutem & gloriam excitari poſsint. Si igitur maiorum ſuorum veſtigijs inſtiterint, & in ſtudium veriſsimæ laudis incubuerint: æquum eſt, vt illos in fidem & amicitiam tuam recipias, multiſque opibus & ornamentis augeas. Sic enim illorũ virtutem debitis præmijs afficies, & eorum memoriam, à quibus generati ſunt, grata voluntate proſequêris: ſi verò maiorũ gloria contenti, opes, quæ ad illos hæreditate venerunt, in nequitia & leuitate cõſumpſerint, nec vllum virtutis genus in vita coluerint: duplici ratione non tantum à familiaritate tua; ſed etiam à congreſſu prohibendi ſunt. Nempe quòd & ſe turpitudine contaminauerint, & claritatem maiorum ſuorum dedecore maculauerint. Quò
autẽ

autem clarius eſt eorum genus, eò maiore odio digni ſunt, qui generis ſui gloriam magnitudine libidinis & impuritatis obſcurant: quando ne domeſticis quidem exemplis ſtimulati, ſeſe in aliquod ſtudium honeſtatis & laudis incitauerint. Sunt igitur repellendi, & eijciendi, & contemptione leuitatis & iactationis acerrimè coërcendi. Si enim illos, quamuis ſint ignauiſsimi, tua gratia dignos, eò tantũ, quòd nobiles ſunt, exiſtimaueris: ales arrogantiam, corroborabis impudentiam, confirmabis ignauiam atque deſidiam, eoque rem deduces, vt eorum ſuperbiam atque faſtidium tolerare non poſsis. Deinde quod eſt miſerrimum, libertatem tuam hominibus leuibus, ſuperbis, ingratis addixeris. Quid enim leuiꝰ eſſe poteſt eorum temeritate & amentia, qui nominibus tantùm inaniſsimis, ſine vlla ratione ſolidæ & expreſſæ dignitatis inſoleſcunt? Quid ſuperbius illis, qui tantum ſibi arrogant, vt omnes, qui nobiles non ſunt, ita præ ſe contemnant, vt homines eſſe non putent? Quid ingratius illis, qui, quamuis ſummis afficiantur muneribus & beneficijs, ſemper tamen fremunt, multò ſibi minore præmia delata fuiſſe, quàm generi atque nomini ſuo debeantur? Sic enim nobilitatis opinione tumẽt,

nis virtuti præponere, & inſitam nouitatis indolem, vt ſatisfaciat arrogantiæ nobilitatis, opprimere. Nullo igitur modo remp. virtutis præſidio firmare poteris, niſi nobilibus metum amittendæ nobilitatis incutias; & ignobilibus ſpem illius adipiſcendę proponas, & ita certamé illud præclarum inſtituas, quo benè conſtitutæ Reſpub. rerum potitæ ſunt. Nihil enim præclarius eſſe poteſt ad imperium propagandum, quá illa plebis & nobilitatis contentio, qua pars vtraque in eo pugnat, vt virtute præcellat. Illud præterea velim Princeps animaduertas, vt diligens paterfamilias eſſe nequit, qui ſuos otio torpere ſinit: ita neq; rex officio ſuo ſtrenuè fungi poteſt, ſi otioſis atque negligentibus ſe benignum præbuerit. Rex autem qui ignauam nobilitatem, nouorum hominũ induſtriæ præferendam arbitratur; induſtriam frangit, alacritatem debilitat, deſidiam ornat, & confirmat ignauiam, & ſic tandem omnia Reip. præſidia labefactat. Qui hoſtem feriet, dicebat Annibal, is mihi Carthaginéſis erit. Sic dicat opus eſt rex in omni genere virtutis excellens. Qui hoſtem ferit, is mihi nobilis erit: finge nunc animo maximos hoſtium exercitus in regni tui fines irrumpere, tantamque vaſtitatem inferre, vt

niſi illos vi atque virtute repreſſeris, ſint tibi omnes regni opes amittendæ. Si eſſet igitur neceſſe tibi ſignis collatis cum hoſtibus dimicare, quo præſidio libétius aciem tuam firmares? fortium nè hominum robore, quamuis eſſent ignobiles & ruſticani: an mollis & delicatæ nobilitatis elegantia? non dubium eſt, quin libentius & confidétius homines robuſtos, & acres, quàm nobiles, ſi eſſent parum fortes, educeres. Quid igitur magis abſurdum eſt, quã eos, quorum virtuti atque fidei vitam, ſalutem atque dignitatem tuam in maximo periculo committeres, inferiores habere ijs, quorum ignauiæ & imbecillitati diffidis? Quid enim aliud hoſtes tui optarét, quàm vt hoc animo eſſes, vt fucatæ imaginis inanem ſplendorem, claritati & ſplendori virtutis anteponeres: & hominem bellum & venuſtum, qui principes in maioribus ſuis numerare poſſet, quamuis eſſet iners & timidus; ita vt hoſtis vultum aſpicere non auderet, homini forti & induſtrio præferres? intelligerent enim ea ratione profligari in regno tuo virtutem, & ignauiam in dominatu conſtitui. Id ne igitur fieri vllo modo patieris, quo ſimul & regni tui opes infringas, & hoſtibus lætitiæ cauſam afferas, & quoties ſigna contuleris, illis ne-

neceſſariò victoriã cum inſigni clade tua & ignominia, concedas? Præterea libenter ex te audirem, quid malles annales de te ad annos ſexcentos prædicare? num quòd te ſemper præbueris hominibus nobilibus, quamuis eſſent ignaui & flagitijs omnibus infames obnoxium, & eorum cupiditatibus obſequentem? an quod nullum inane nobilitatis nomen plus apud te valuerit, quàm egregiæ virtutis ornamẽtum? Dubium certè non eſt, quin malles memoriæ tradi te nihil vnquam in vita pluris, quàm virtutẽ æſtimaſſe. Id igitur nunc fac, quod poſteritati commẽdari, & hominum ſempiternæ memoriæ conſecrari ardentiſsimè cupis. Illud deinde conſidera, neque iuſtitiæ æquitatem pati, nec vllam prudentiæ rationẽ ferre, vt qui nullam omninò Reip. vtilitatem afferunt, opibus Reipu. ſaginentur; & quod erat fortibus & ſpectatis hominibus tribuendum, ignauis, & otioſis ſine vllo modo tribuatur. Imò vt apes fucos arcent, eò quòd fuci neque ceram conficiunt, neque cellas extruunt, nec eas mellecomplent, ſed ipſum mel apium labore, cura, & ſedulitate confectum intemperanter abſumunt: ſic omnes homines deſides & ignaui, qui tanquam fuci cùm nullam operam Reipublicæ nauent, omnes

tamen

tamen Reipu. opes liguriunt atque deuorant,à regni finibus expellẽdi & eijciendi ſunt. Si enim boni principis eſt,turpe otiũ & deſidiam non impunitam relinquere: ſummum certè flagitium erit, ipſam ſegnitiem muneribus induſtriæ debitis ornare; & ſi ad officiũ boni regis pertinet, virtutẽ remunerare,non mediocre ſcelus regis erit, virtutẽ negligere; & beneficia, quibus virtus erat afficienda, ad ignauiæ & dedecoris ornamentum transferre. Quibus autem quæſo artibus & diſciplinis,vel Cyrũ, vel Alexandrum, vel Cæſarem, vel alios imperatores,qui regiones innumerabiles armis inuictis peragrarunt,tantum potuiſſe ſuſpicaris: vt nihil eſſet vel tam natura & arte munitum, vel tam firmo præſidio vallatum, quod non armis atque virtute ſuperarent? hac vna certè diſciplina,qua virtutis inſtitutio & amplificatio continetur. Non enim diuites,qui malis artibus pecunias quærebant, & domi congeſtas habebant, non homines opinione nobilitatis inaniter inflatos,ſed ſapientes & fortes ornabant,nec vlli generi hominum,modò in illo vigeret virtus & induſtria, aditum ad honores ſummos intercludebant. Quidquid autem erat virtutis ornamẽtis nudatum,quamuis auro & gemmis ſplenderet,

&

& titulis magnificis ornaretur: deſpiciebant & contemnebant, atque pro nihilo putabant. Satis diuitem eſſe putabant, quē virtute cumulatū eſſe viderent, & ſatis nobilem eſſe cenſebant, qui factis egregijs notus eſſet. Cùm igitur multi nobiles, ne nomen maiorum virtute partum aliquo dedecore macularent, multum operæ in virtutis ſtudio ponerent: cùm multi rurſus ignobiles ad ſpem dignitatis ampliſsimæ raperentur, eaque de cauſa virtutis ſtudio flagrarent, neceſſariò eueniebat, vt multi virtute excellentes extarent. Minimè igitur mirum erat, cùm Principes illi ſe multis fortibus & ſpectatis hominibus ſtiparent, eos orbem terrarum ſub imperium ditionemque ſuam ſubiungere. Hac etiam ingreſsi via Hiſpaniæ Principes, quorum ſtirpe procreatus es, res memorabiles in rebus bellicis effecerunt, & Mauros ex Hiſpaniæ finibus expulerunt, multasque Solis orientis & occidentis oras armis expugnarūt. Sed quid Hiſpaniæ principes memoro? cùm nemo vnquam vel apud Græcos, vel apud Latinos, vel apud barbaras & incultas nationes vir magnus extiterit, qui non virtutem omnibus opibus, & titulis, & generis ornamentis: ſiue in pace, ſiue in bello prætulerit. Principes enim vſū

rerum

rerũ periti, virtutibus inſtructi, cupiditate laudis incẽſi, bonorũ cõſilio firmati, fortiũ hominum comitatu circumſepti: quo tandem modo vinci atq; ſuperari potuiſſent? Si igitur, Princeps clariſsime & humaniſſime, eò, quò te iſtius animi magnitudo vocat, intendis; ſi ad ſummum & ampliſsimũ decus eniteris; ſi vel pacis ornamentis in otio honeſto redũdare, vel firmiſsimis præſidijs in bello muniri cupis; ſi maiorum veſtigijs ingredi, & optimi regis officio perfungi deſideras; non opes ingentes, ſi virtute nudatæ fuerint, magnifaciendas exiſtimes; non generis nobilitatem, ſi fuerit honeſtatis expers, ornandã arbitreris; virtutemque tantum, qua nihil neque pulchrius, neque iucundius, neque ſalutarius eſſe poteſt, amplectere. Iure tuo vtere, libertatem retine; ne vllius inanẽ fremitum vereare, nullius hominis arrogantis offenſionem pertimeſcas; fac tuæ excellentis indolis atque virtutis indicium. Contemne igitur ignauiam, coerce temeritatem, reſeca libidinem, comprime ſuperbiam: nemo ſit in toto regno vel tã nobilitatis opinione tumidus, qui tibi leges imponat, tãtumque ſibi ſumat, vt te à ſtudio ornandæ virtutis abducere conetur. In quocunque igitur hominum genere virtutem nitere

per-

perſpexeris, illud honeſtandum ſuſcipe. Si id fuerit ignotum, nobilita; ſi fuerit egens, locupleta; ſi fuerit humile, in altum gradum dignitatis extolle, factis oſtende, nihil apud te plus valere, quã ſplendorem iuſtitiæ, quàm animi excellentis altitudinem, quàm admirabilem totius decoris & honeſtatis elegantiam: ſic tandem fiet, vt hoſtibus timorem inijcias, ciues ad amorem allicias, omnibus admirationem commoueas, fortium hominũ firmo præſidio muniaris, diuina ſemper ope & auxilio confirmeris, gloriaque immortali circumfluas, nullaque poſteritatis memoria de tua præſtante virtute ſileat. Hæc me regi dixiſſe putate, quod ſi illi perſuaſero, vt in hominum delectu nihil virtuti præferendum exiſtimet, illum minimè officio ſuo defuturum eſſe confido. Quantam autoritatem ſis apud illum habiturus, inquit, M. ſi ad illum orationis iſtius vim ornatum contuleris, augurari non poſſum. Hoc planè ſcio, me tuis argumentis adduci, vt credam, omne ſtatus regij tuendi & conſeruandi præſidium eſſe in bonorum ſtudio, conſuetudine, & familiaritate ponendum. Quod, inquam, magnum adiumentum bonorum hominum familiaritas Regis afferat, rectè iudicas: quòd verò omne

omne regis præſidium in ea collocas, falleris quidem meo iudicio. Sunt enim alia multò maiora & firmiora, vt ſtatim videbimus, ſed prius pauca quædam de fructu, quem reges ex bonorum conſuetudine percipiunt, dicenda ſunt. Primùm quidem ea regibus plurimum dignitatis adiungit, vt enim vix quidquam eſt, quod maiorem labem & maculam dedecoris inurat regibus, quàm improborũ familiaritas: ita conſequens eſt, vt bonorum conuictus, illis multum dignitatis afferat. Talem enim opinionem de principum moribus & vita recipiunt homines: quales ſunt eorum mores, quorum familiaritate eos implicatos animaduertunt. Deinde prudentia, prudentium conſuetudine non paratur ſolum; ſed etiam augetur. Rectè Theognis.

Recti recta monent, prauos ſi audiueris, illi
Quidquid habes mentis, fraudibus eripient.

Accedit animus magnus, atque rei benè gerendæ fiducia. Intelligit enim Princeps, qui bonos atque ſapientes viros ad ſuum nomen adiunxit, eos, quibus ſuam ſalutem atque dignitatem credidit: neque temeritate labi, neque metu frangi, neque perfidia corrumpi vllo modo poſſe. Nec illud mediocre ſubſidiũ putandum eſt, quod ij

Principes,qui bonis hominibus vtuntur, partim eorum exemplo, partim etiam verecundia facilius libidines ſuas tenent, & modeſtiæ atque temperantiæ dulcedine capiuntur.Poſtremò Princeps ille, qui ſibi bonos ſtudio atque beneuolentia deuincit,illa iucunditate perfruitur,quam plerique principes ſentire non poſſunt. Quid enim eſt in vita amico fideli dulcius? quid ad fructũ melius?quid ad ſecuritatem munitius? hoc autem tanto bono carent omnes fermè Principes. Ita verò fit, vt ij, qui maximè fidelibus amicitijs firmandi atque fulciẽdi ſunt,nullum fidelem amicum habeant. Quod quidẽ duplici ratione contingit:vna eſt,quòd amicitia,iuris quadam æquabilitate, & pari atque ſimili ratione continetur; Regis autem maieſtas & amplitudo ſublimior eſt, quàm vt quiſquam ad illius æqualitatem & ſimilitudinem aſpirare queat: altera quòd reges non omnem curam & ſolicitudinem ad bonos viros eligendos conferunt, ſed eos tantum qui ſe ſimulato officio inferunt & intrudunt,in familiaritatem recipiunt. Primum impedimentum modeſtia & humanitate, ſecundum prudentia atque delectu tolli poteſt. Non quidem fas eſt aliquem regi dignitate exæquari, illud tamen præſtat

regis humanitas atque modeſtia, vt in priuato ſaltem colloquio, & in ſecretorum communione, eos quos videt eſſe ſapientia atque fide præſtantes, ſecum exæquari patiatur, neque ſe illis anteponat, quos regia virtute præditos animaduertit. Similiter etiam principes ſapientes non eos, qui ſe venditant & ficta ſedulitate ſimulataq; virtutis ſe regibus inſinuāt, ſed eos, qui veræ virtutis opibus florentes, & ab omni leuitate & oſtentatione remoti ſunt, ſecum beneuolētia & amore coniungunt. Quod qui faciunt neque prodi, neque deſeri, neque in fraudem induci poſsūt. Cùm enim beneficia ſua apud homines gratos, memores, & fide atque virtute præſtantes habeāt collocata; fieri non poteſt, vt non eorum fide, virtute, cura, ſtudio, vigilantia ſepiantur; & in omni graui caſu, & in omni fortunæ iniuria, non eorum opes, atque adeò vitā pro ſuo ſtatu in diſcrimen offerri perſpiciant. Hac igitur ratione Princeps, qui ſtatū ſuum hominū excellentium fidelitate cōmunierit, in illorum virtute cōquieſcet; illorū opibus cū opus ita fuerit, perinde vtetur atq; ſuis; conſilia ſua cum illis libentiſſimè communicabit; in illis denique ponet laboris totius alleuamentum, honeſtiſſimum pacis ornamentum, firmiſsimum

belli

belli ſubſidium, ſummam in ſecunda fortuna iucunditatem, tutiſsimum in aduerſa perfugium: ita vt nõ ſolum regis dignitas, ſed animi etiã ſecuritas & oblectamẽtum, in amicorum ſapientia, & virtute, & fide conſiſtat. Ex quo ſequitur non eſſe principis opes tam in auro & argento, & in gemmis, & in vectigalibus immenſis, & imperio latiſsimè propagato; quàm in hominũ honeſtiſsimorum amicitia collocandas. vt enim Dion ad Dionyſium ſcribens ait, Nõ videmus in Tragœdijs Principes argenti inopia, ſed amicorum penuria concidi. Nemo enim eorum conqueritur, quòd egeſtate compulſus in cõiuratorum manus inciderit, ſed quid dicit? Orbatis amicis ah miſer fœdè interimor. Apud Perſas olim quidã reges oculi nominabantur, alij verò aures, alij poſtremò amici, quo quidẽ nomine illæ etiam oculorum, & aurium functiones facillimè continentur. Sic autem fit, vt rex, qui fidelibus amicis ſtipatus eſt, multis oculis omnia, quę ſunt illi ſpeculanda atque animaduertẽda, proſpiciat; multis itẽ auribus omnia, quę ſunt audiẽda, cognoſcat, ita vt labi & errare minimè poſsit. Princeps igitur, qui hoc ſapienter animaduerterit, multos hoĩes virtute & honeſtate claros ſecum ſancto & inuiolabili amicitię

fœdere coniunget: imprimis verò eos, qui ſapientiæ ſtudent, ad ſuam familiaritatem aggregabit. Sapientum namq́ue familiaritas Principes ſapientes efficit. Cùm ſapientes nomino, viros etiam ſingulari ſtudio, certæ religionis aſtrictos intelligo. Genus enim philoſophiæ colũt grauiſsimum atque ſanctiſsimum. Vt igitur olim reges, dum res Iudæorum vigebant, ſibi in conſilium Prophetas adhibebant: ſic Chriſtiani Principes, quorum nomen eſt immortali memoriæ propter egregia facinora conſecratum, viros huiuſmodi, quos nomine ſapientiæ & religionis excellere ſentiebãt, in rebus difficilimis conſulebant; maximè verò cùm diuinum auxiliũ erat ardentius implorandum; illorum autem monitis & conſilijs fuere in maximis periculis adiuti. Sed in omnium, qui ſtudent philoſophiæ, delectu, ſingularis ſapientia flagitatur. Cauendum enim eſt, ne Princeps eos, qui falſo ſapientiæ nomine gloriãtur, cum bonis inconſideratè coniungat. Improbi namq́; homines, quò magis diſciplinis omnibus inſtructi fuerint; eò erunt in adulandi artificio callidiores, & maiorem Reipub. perniciem importabunt. Si autem omnes, qui genere claro & clara virtutis indole præditi ſunt, ſeſe ſtudio ſapientiæ dedidiſſent:

mul-

multò certè melius pro parte ſua Reipub. conſuluiſſent, quàm nunc conſulunt, cùm otio atque delitijs indolem ſuam corrumpi, animique vires elidi permittunt. Cùm verò multi nō eūdem animum & ſtudium ad Philoſophiam conferant, mirum non eſt, eſſe quamplurimos ex illis Reipub. parum ſalutares. Sunt igitur illi, qui recto & ſimplici animo philoſophiæ ſtudent, ab ijs, qui frauduléter & malitiosè ſapientiæ laudem aucupātur, diligentiſsimè ſecernendi, & illud argumentum, quo tu, T. vtebaris, non tam verbis, quàm re ipſa diluendum. Quod nam? inquit ille. Illud inquam, quo aſſerebas omnes philoſophos aut rebus publicis inutiles, aut peſtiferos extitiſſe. Quod quidem tibi facilè concedam. Cur igitur, inquit, philoſophiam laudas, cùm philoſophos crimine & culpa non liberes? Quia inquam regis ſapientia perfici poteſt, vt neque boni inutiles ſint, neque mali peſtiferi. Hoc inquit, ex te libenter audierim, qua ratione fieri poſsit. Audi igitur, inquā, Primùm quidem boni, qui verè & ingenuè philoſophantur, peſtiferi eſſe non poſſunt. Inutiles ſi ſunt, non ſua culpa inutiles ſunt, ſed illorum ſtultitia, qui eorum ſapientia vti neſciunt. Vt enim non eſt hominis opulenti mendica-

re:ita neque ſapientis ad principum fores aſsidere. Et quemadmodum non eſt boni medici,ſe,cùm non eſt vocatus,intrudere: ſed ægroti prudentis, medicos ſapientes accerſere, qui ſibi ſalutarem medicinam adhibeant:ita neque ſapientis hominis officium eſt oſtentare diſciplinam, & multis allegationibus gratiam principis expugnare,ſed principis prudentis officium eſt, hominem ſapientem cogere,vt ſecum perpetuò ſit, vt illius monitis & exemplis ad regis officium facilius inſtrui poſsit. Sapiens enim nullius eget,cùm paruo contentus eſſe poſsit,neq; ſummas diuitias in augendis opibus,ſed in reſecāda cupiditate conſtituit.Otio frui cupit,vt eximiam voluptatem ex naturæ contemplatione percipiat. Nō igitur ingeniū venditat,neque ſe multis negotijs implicitum videre cupit,nec omnes vitæ rationes eò confert,vt regis gratiam acquirat. Cùm igitur neq; Princeps, neque quiſquam eorum, qui principi familiares ſunt,tam ſapiens ſit,vt illum inuitum etiā & recuſantem extrahat, atque in principis domo verſari cogat: caret tunc Reſp. vtilitate, quam ex illius ſapientia conſequi facillimè potuiſſet.Contrà verò,qui ſcientiam oſtentant, & ſcelera ſua falſo ſapientiæ nomine contegunt,vbi primum in gra-
tiam

tiam regis irrepſerint, & autoritatem ſuam apud illũ conſtituerint, peſtẽ, mihi credite, rebus communibus machinabuntur: tantoq; grauius malum, quã reliqui adulatores Rebuſpub. afferent, quantò pernicioſius eſt ſcelus inſtructũ, & armatum, quàm inermè atq; planè nudum. Liberalis enim eruditio & humanitatis ſtudia ſunt arma & inſtrumenta quædam ad ſalutem data; quibus improbi homines ad peſtem atque perniciem abutuntur. Vt igitur benè moratus homo, ſi fuerit liberalibus diſciplinis inſtructus, multò facilius Remp. iuuare poterit, quã ſi omni doctrina caruiſſet: ita qui flagitijs coopertus eſt, ſi fuerit eruditus, & ſingulari dicendi ratione limatus, multò maiorem perniciem afferet, quàm ſi ſcelus omni eruditione nudatum in res communes inuexiſſet. Rectiſsimè igitur Rebuſpu. conſulet, qui perfecerit, vt philoſophi, qui erant inutiles, magnas reipub. vtilitates afferant: qui autem Reip. peſtem comparant, ne Reip. nocere poſsint. Quomodo inquis hoc aſſequemur? Facillima ratio eſt; ſi enim qui multum in Repu. poſſunt, hoc ſophiſtarum genus, falſa ſapientiæ opinione tumidum, & auaritia flagrãs, à regis familiaritate repulerint; & homines, qui veræ ſapiẽtiæ dediti ſunt, ad re-

gis familiaritatem perduxerint; eueniet, vt ſapientes ſalutem dare poſsint: ſophiſtæ perniciem afferre non poſsint. Sed dicetis fortaſsè, quomodo tandem fallax ſapientiæ nomen, à vera ſapientia internoſcere licebit? Nihil erit facilius; iactatio enim, & leuitas, & arrogantia, & pecuniæ ſtudium, & animus abiectus atque demiſſus, & reliqua deinde flagitia, quæ nullo modo diu cælari & occultari poſſunt: facilè declarãt, quàm ſit à veræ ſapientiæ ſplendore remotus is, qui ſapientiam inaniter & inſolenter aſſumit. Nihil enim tumidum & inflatum, nihil ſordidum & abiectum, nihil flagitio & ſcelere corruptum, cum vera ſapientia ſimul habitare poterit. Multa quidem de bonorum hominum præſidio, quo regis ſtatus muniendus eſt, diſſeruimus; nunc conſequens eſt, vt de literarum cognitione, atque de philoſophiæ ſtudio aliqua etiam dicamus. Si igitur hominum, qui nũc viuunt, ſapientia & conſilio Regis ſtatus fulciendus eſt: multò certè magis eorum, qui vita iam functi ſunt, conſilio & autoritate Principes omnes, qui munus ſuum tueri cum laude voluerunt, inſtruẽdi ſunt. Primùm quidem, quia illi, quorum ſcripta extãt, omnes fermè fuerunt ſummo ingenio, ſumma doctrina, ſummaq́; eloquentia

præ-

prædіti. Vix enim fieri poterat, vt monumentum aliquod illius eruditiſsimè antiquitatis, ad noſtra vſque tempora permaneret: niſi fuiſſet diuino quodam ingenio excogitatum, ſumma ſingulariq; induſtria elab[illegible]atum, & admirabili eloquentia perpolitum. Quæ enim tanto acumine & vigilantia perfecta non ſunt, cùm in aliorum ſplendorem incurrunt, protinus euaneſcunt. Deinde quod ea, quæ literis mandarunt, non ſuo tantũ ingenio pepererunt, ſed antiquiſsimorum hominũ ſcriptis adiuti, & multis etiam rerum euentis edocti, & vſu longiſsimo vitæ confirmati: ea, quæ viderunt eſſe magnas vtilitates rebus humanis allatura, poſteritati conſecrarunt. Adde quod illi homines ingenio atque doctrina præcellentes, non quidquid illis in mentẽ ſubitò veniret: ſed quod lentè & faſtidioſè probarent, & diu comprimerent, & ſæpè corrigerent, & ſummo ſtudio limarent, in lucem edendum eſſe putauerunt. Tum illi, qui iam ex hac vita exceſſerunt, inuidia, & obtrectatione, & odio, & cupiditate, & reliquis motibus animi carent; neque rem ſuam augere ſtudent, neque principum offenſionem metuunt: ita vt illorum decreta & conſilia ſuſpecta eſſe nõ poſsint. Poſtremò id, quod eſt antiquitate confirmatũ, ha-

bet quandam religionem, quam violare à pleriſque nefas exiſtimatur. Si igitur illum, qui ingenij ſui confidẽtia, ita ſubnixus ambulat, vt nullius ſapientis conſilium accipiat, nullius monitis atque præſcriptis obtemperet, temerarium & inſanum meritò iudicamus: quo ſatis digno nomine temeritatem illius notabimus, qui illorũ monita, inſtituta, præſcripta negligit? qui temporibus eruditiſsimis & florentiſsimis, inter omnes qui multum ingenio & prudentia valebant, excellentes extitere? optimoque animo & ſingulari diligentia, ſe ad ſcribendum contulere: neque quidquam literis, & admirabili artificio perſecuti ſunt; niſi qđ eſſet ad ingenij cultum aptiſsimũ, & ad inſtituta vitæ clariſsimum; & ad Reip. ſecuritatem firmiſsimũ: & ſi reliqui, qui philoſophiam colere poſſunt, illiuſque fructũ & vtilitatem contemnunt, mentis expertes habendi ſunt: quid de regibus ſtatuendum eſt, quorum opes ſunt ampliſsimæ, ad quas moderandas ſapientia non mediocris: ſed preſtans & eximia flagitatur, cùm conſilia ſapientium, quæ monimentis elegãtiſsimis continẽtur, aut ignauia impediti, aut amẽtia cæcati aſpernantur atque repudiant? Si enim ſapientes nõdum ſunt, ſapientia illis paranda eſt; aliter enim ſibi commiſſum munus

munus obire non poterunt: ſi iam ſapientiam aſſecuti ſunt, ea certè non modò ſummo ſtudio retinenda: ſed etiam augenda, & cumulanda eſt. Si enim in rebus omnibus, ea quæ bona eſſe iudicamus, non ſolum nobis parari, ſed indies augeri, & amplificari vehementer expetimus; cur modũ vllum rei omnium pulcherrimæ atq; maximè ſalutari ſtatuemus? Quid enim ſapientia clarius, quid magnificentius, quid iucundius, quid ſalutarius, quid regis officio conuenientius fingi & excogitari poteſt? Qui enim naturæ rationes, & rerum initia, & cauſas perſcrutatus inſpexerit, & cœli conſtantiam, & pulchritudinem, & siderum fulgorem, & orbium cœleſtium conuerſiones, & totius mundi conuenientiam & vtilitatem notauerit: & quanta ſolertia omnia deſignata & conſtituta ſint, & quã arctè inter ſe fœderis naturalis vinculo colligata permaneant, contemplatus fuerit: non ſolum ſummam voluptatem ex tantarum rerum cognitione percipiet, verùm etiam omni regia virtute cumulari poterit. Facilè namq; ea, quæ libenter aſpicimus, imitamur; & ad illorũ nos ſimilitudinẽ ſtudio & voluntate conferimus. Qui igitur mundi magnitudinẽ intuetur, & infinitas cœli atq; terrarũ regiões animo peragrat, & æui

& æui etiam æternitatem mente cõſiderat, puſillo animo eſſe non poteſt, aut rebus exiguo adeò temporis ſpatio definitis, miſerè conturbari. Qui verò mũdi ordinem, modum & pulchritudinem totiuſque naturæ concinnitatem perſpicit, nullo modo quidquã perturbatum, confuſum, fœdum, turpe, & flagitioſum aut agere, aut pati poterit, omnemque turpiſsimæ cupiditatis immoderationem acerrimè profligabit. Qui poſtremò legem atque rationẽ conſiderat, qua ſingulæ naturæ partes ſuis in locis continentur, & quomodo omnes inter ſe conſentiunt, & firmo, & ſtabili amoris fœdere coniunguntur: ita vt nulla in alienam ſedem & locum violẽter inuadat, aut alienum munus inſolenter vſurpet: imò aliæ alijs ſtabilitatem dent, & aliarum viciſsim opibus enixè fulciantur, non alienis opibus manus afferet, nec vim vllam ciuibus intentabit, neque Rempub. vlla iniquitate & iniuria perturbabit: ſed iuſtitiam ſanctiſsimè colet, omneque vitæ ſtudium reip. ſalutẽ conferendũ exiſtimabit. Iuſtitię namq; munus eſt, ciuiũ multitudinẽ in ordinẽ cõueniẽter & aptè redigere, ſingulos homines in officio cõtinere, nemini permittere, vt neglecto ſuo munere alienũ appetat, aut vim inferat, aut fraudẽ machinetur,
& om-

& omnes denique ciues inter ſe mutua cari tate & officio deuincire, vt alij opibus aliorum ſuſtententur, & coniunctis viribus aduerſus hoſtilem impetũ muniantur. Naturæ igitur cognitio, & tam admirabilis fabricæ contemplatio, nõ ſolùm ſapientiam continet; ſed etiam ad animi grauitatem & conſtantiam, ad honeſtatis & modeſtiæ rationem, ad iuſtitiæ moderationem & æquitatem mirabiliter erudit. Illam verò philoſophiæ partem, quæ humani animi naturã explanat, quæ partes illius ſolertiſsimè perſpicit, quæ de virtutibus & vitijs acutiſsimè diſſerit, quæ mores & inſtituta vitæ perſequitur, quæ beatæ vitæ rationem, bonumque illud ſummum, quò ſunt omnia vitæ cõſilia referenda, deſcribit, quis non videt ad regis officium maximè pertinere? Quid de rerum publicarum rectione dicendum eſt? num ea, quæ doctiſsimi atque prudentiſsimi homines ſcripta reliquêre; de rerũ publicarum generibus? de populi totius regendi atque moderandi ſapientia, de artibus & diſciplinis, quibus imperia ab initio pariuntur, deinde conſeruantur, & amplificantur; de vitijs, quibus paulatim labuntur & concidunt, atque tandem intereunt; de remedijs, quibus impendentes vniuerſæ Reipub. calamitates auerti atq; propul-
ſari

ſari poſſunt. Hæc, inquam, omnia, quę homines diuino ingenio præditi, literis mandauerunt, de Reipub. adminiſtrandæ ſcientia: num baiulis & operarijs tradēda ſunt? an potius illis, quibus totius Reipub. temperandæ atque conſeruandæ officium & munus incumbit? Quid illud? num tantū onus ſine admirabili quadam prudētia ſuſtineri poterit? magna verò prudentia ſine magno rerum vſu, & multorum negotiorum aſsidua tractatione minimè comparatur; vſus verò in tam breuis vitæ curriculo magnus eſſe nō poteſt: ita verò fit, vt quãuis homo multis negotijs interſit, ad ſummamque ſenectutem perueniat ſi nihil aliud nouit, niſi quod ipſe vidit atquæ tranſegit, ſemper adoleſcēs, atq; pene puer habēdus ſit. Hoc igitur, quod vitæ breuitas negat, literæ cumulatè largiuntur. Hiſtoria namq;, quam Cicero teſtem temporum, lucem veritatis, vitam memoriæ, magiſtram vitæ, nunciam vetuſtatis appellat; prudentiam nō vnius ætatis vſu; ſed multorū ſeculorum experientia comparatam tradit, & éa rerū cognitione legentes inſtruit, quam nemo ſine lectione potuiſſet, quamuis ad Neſtoris annos perueniſſet, adipiſci. Totius enim antiquitatis memoriā replicat, infinita rerū memorabilium exempla oculis

pene

pene ſubijcit, caſus varios, euentus ancipites, & multas Rerumpub. conuerſiones exponit; prudentum conſilia, & fortium hominum præclara facta commemorat; temeritatis & amentiæ exitus diros & exitiales enarrat, atque planè demonſtrat, quibus artibus imperia à paruis initijs excitata, ad ſummum faſtigium peruenerint; quibus inſtitutis & legibus diu permanſerint; quibus deinde vitijs paulatim lapſa ſint, atque tandem funditùs euerſa corruerint. Quæ igitur diſciplina vtilior eſſe poteſt? quod ſtudium ſalutarius, aut magis regibus accommodatum? Princeps igitur, qui rerum olim geſtarum monimenta legendo contriuerit, in ſimilitudinem earum rerum, quas quotidiè accidere videmus, incurret: ita vt facilè cum præteritis præſentia coniungat, & coniectura ex antegreſsis cauſis euentura prouideat. Hiſtorijs igitur eruditis multa Reipub. pernicioſa vitabit; multa ruſus ſalutaria conſtituet; neque ſolum, vt quamdiu vixerit, Remp. incolumē preſtet; ſed vt in multa ſecula ꝓpagari poſſit, ſapientiſsimè videbit. Si igitur literæ, & philoſophiæ ſtudia tā multa adiumenta regibus afferūt; quomodo poſſunt ſine maximo Reip. detrimento ab illis contemni? an non planè liquet, philoſophiam veriſsi-

mæ ſapientiæ præcepta continere? an obſcurum eſt maximum munus, ſine maxima ſapientia adminiſtrari non poſſe? an dubium eſt, nullum munus in terris eſſe Regio munere maius? cùm igitur in rege maxima ſapientia requiratur, quomodo poterit illud ſtudiũ cõtemnere, quo ſapientia continetur? quod autem maxima ſapiẽtia illis valdè neceſſaria ſit, ex hoc facillimè concludi poteſt: quòd tria ſunt, quæ in rege flagitantur, quæ ſine ſumma ſapientia obtineri nõ poſſunt, nempe Honeſtas, & Autoritas, atque Felicitas. Vt enim ſubditi imperium illius, qui tenet omnia, libenter atque fidenter, & diligenter accipiant, tria illis neceſſaria ſunt, amor, & fides, & alacritas. Nec enim eorum, quos amamus, voluntatem negligere, neq; conſiliũ eorum, quos multũ in poſterum prouidere ſuſpicamur, aſpernari, neque quæ feliciter euentura putamus, negligenter obire poſſumus: honeſtas autem amorem conciliat, autoritas fidem facit, opinio felicitatis alacritatem incitat. Cùm igitur in ordine recto ſal⁹ Reip. conſiſtat, ordo verò nullus eſſe poſsit, vbi non omnes ciues imperium rectoris libenter accipiunt, & vt omnes libenter imperata conficiant, hæc tria, quæ diximus, flagitentur: quis non videt omne regis ſtudium

cò

eò conferendum eſſe, vt multum honeſtate præcellat, & plurimum autoritate valeat, & vt ab omnibus felix exiſtimetur? de honeſtate iam diximus, eam complexu & gremio ſapientiæ contineri. Qui enim ſapiens eſt, idem fortis, & moderatus, & iuſtus eſt; idem etiam laudibus humanitatis & lenitatis excellit; quæ quantum ad amorem excitandum valeant, eſt explicatu difficilimum. De autoritate, ſine qua imperium conſtare nō poteſt, etiam diſputauimus; imperiū enim multò magis principis autoritate, quàm potentia ſtabilitur. Cū enim ſubditi aut vi, aut ſponte pareant, & potentia quidem vim inferat, autoritas autem voluntatem ad parendum alliciat & impellat; & qui vi cogitur, in officio diu permanere nō poſsit: relinquitur, vt magis neceſſaria ſit Principis autoritas ſumma, quàm ſumma potentia. Omnis verò autoritas eſt in opinione ſapientiæ conſtituta; cuncti enim libenter ſe ad ductum & imperium illius applicant, quem exiſtimant acutè perſpicere, quid illis ipſis, qui eius conſilio & voluntati parent, vtile futurum ſit. Vt igitur ægroti ſapienti medico, vt vectores ſapienti nauclero, vt milites ſapenti imperatori: ſic omnes ſubditi ſapienti regi obediunt, & quidquid ille præſcripſerit,

diligenter execũtur. At inquies hominum multitudinem, in ſapientiæ opinione plerumque falli, & ſæpenumerò ſapientiæ laudem illis tribuere, qui ſunt amẽtiſsimi. Verum id quidem eſt, id tamen intelligendũ eſt, ſapientiæ autoritatem mẽdacio nixam, non eſſe poſſe diuturnam; facillimè namq; temeritas falſa ſapientiæ opinione cõmendata, rebus ipſis redarguta conuincitur: & deſipiens arrogantia manifeſtò deprehenditur. Quod cùm in omnibus artibus manifeſtum ſit, tum in illa omnium clariſsima clarè perſpicitur; fruſtra namque rex temerarius & inſanus, ſapientiæ nomen obtenere conabitur: quotidie enim cogetur, cum magno Reip. detrimẽto ſtultitiam & amentiam ſuam operibus indicare. Qui igitur ſapientię famam vehementer expetit, ſapientiam comparet opus eſt: ſecus enim ſtultitiam ſuam omnibus deridendam exbibebit. Dùm igitur in autoritate regum tantum momenti ſit, vt ſine illa nemo cõmodè poſsit imperiũ gerere; autoritas verò tota in ſapientia collocãda ſit: atque ſapientia maximè ex ſapiẽtiſsimorum hominum ſcriptis, & monimentis egregijs comparetur, quis eſt tam auerſus à ratione, vt hæc præclara ſtudia regibus parũ vtilitatis & dignitatis afferre dicat? Vt autẽ aliquid

etiam

etiam de felicitate dicamus, intelligẽdum eſt, felicem eſſe illum, quẽ Græci appellãt εὐτυχῆ. Is aũt ille eſt, qui id aſſequitur, quo animus illius intendit; qui à propoſito minimè aberrat; qui rarò admodum à curſu, quem tenet, abducitur. Quis autẽ ille eſt? Is profectò, qui ſcientiã rei illius tenet, quã tractat, & in qua commodè verſari deſiderat. Quis enim ſagittarius felix eſt, niſi qui ſcienter collineat, & eum locũ, quem vult, telo cõfigit? Quis medic⁹ felix eſt, niſi qui ſcienter remedia morbis accõmodat, nec ab artis ſuæ inſtituto & prẹſcriptione recedit? Quis imperator felix eſt, niſi is, qui tenet diſciplinam, qua vires hoſtium frãgat, & ſuos milites alacres & confidentes efficiat, & aciem prudenter inſtruat, & omnes boni imperatoris artes diligẽter & ſtudioſè perſequitur? Quis ita felix gubernator eſt, vt nauẽ ſibi cõmiſſã in magnis tempeſtatibus tueatur, & ſaluã, & incolumem in portu conſtituat: niſi qui eſt nauigandi peritiſsimus? Deniq; ne in ſingulis rebus inſiſtã, omnis felicitas in quouis genere rerũ, in arte & cognitione conſiſtit. Summi ẽm artifices, euentũ felicem vt plurimum conſequuntur. Sapientiæ igitur, non fortunæ eſt omnis felicitas aſcribenda. Rectè igitur ille inquit.

Nullum numen abeſt ſi ſit prudentia, ſed te
Nos facimus fortuna deam, cœloq́ꝫ locamus.

Ea enim, quæ fortunæ tribuuntur, neque conſilio prouidentur, neque frequenter eueniunt, ſed rarò & inopinatò contingũt. Nos autem felices eos appellamus, quibus ea, quæ ſunt optimè cogitata, proſperè cadunt, raròque admodum coniectura falluntur. Cũ igitur felicitas à ſapiẽtia diſtrahi atq; diuelli non poſsit, & omnes pro regis felicitate vota faciamus: conſequens eſt, vt nihil magis optare debeamus, quã regem omnibus ſapientiæ opibus affluẽtem. Summa namq́; ſapientia opus illi eſt, qui velit ſumma felicitate potiri. Quòd ſi regi diuino cõſilio acciderit, vt ſingularem ſapientiam conſequatur, facillimè modeſtia profligabit incontinentiam; benignitas coercebit improbitatẽ; iuſtitia reſecabit malitiã; vis & fraus omnis compreſſa ſilebit, odium, temeritas, & imprudentia, & reliquę animorum peſtes in exiliũ pellentur; ius & fas, & ciuiũ inter ciues cõſenſio, pacem & otiũ cum dignitate cõſtituet; & virtus vniuerſam Remp. contra omnes hoſtium conatus armis diuinis armabit; neque ſolum rex ipſe felix erit, ſed omnes, qui imperio illius continẽtur, erunt beatæ vitæ participes. Omnes enim, qui ſub rege ſapiente ſunt,

ſunt, ſapientiæ compotes habēdi ſunt, nec enim inſipientes appellari poſſunt, qui ſpōtè & voluntate ſua ſapientium iuſſis obtemperant; vniuerſa igitur Reſpu. bonis omnibus redundabit. Nec enim ſolum erit honeſtatis opibus florentiſsima; ſed etiam reliquis bonis affluet, quæ ad virtutis & honeſtatis vſum conferuntur. Iam enim demonſtratum eſt, diuitias & facultates non eſſe in poſſeſsione; ſed in recto vſu collocandas. Ea enim, quæ poſsidētur ab hominibus furioſis & inſanis, non ſalutis atque dignitatis prȩſidia sūt, ſed calamitatis atq; dedecoris inſtrumenta. Illis igitur tantum bona ſunt, qui intelligūt, qui modum ſeruant, qui quomodo rebus omnibus vtendum ſit, ratione percipiunt. Cùm igitur omnis felicitatis ratio in ſapientia conſtituta ſit, Regi autem hoc propoſitū eſſe debeat, vt non ipſe ſolùm felix ſit, ſed vniuerſam Remp. felicem præſtet; reſtat planè, vt nullo modo ſuum officium tueri valeat, niſi ſapientia ſumma præditus fuerit. Si igitur regi ſumma ſapientia neceſſaria eſt: efficitur, vt omnes artes, quibus ſapientia continetur, ſummo ſtudio percipere debeat; ſic enim & præſtanti dignitate & eximia autoritate, & magna quadam felicitate præcellet, totumq́; regnū facilè moderabitur.

Sed dices, maximam temporis partem eſſe in literarum ſtudio conſumēdam illis, qui ad ſummum gradum ſapientiæ peruenire contendunt. Non ita eſt; non enim (vt iam diximus, cùm de liberalibus diſciplinis diſputaremus) oportet Principem diu in illis immorari, ſed tantum ex ſingulis haurire atque delibare, quantum ſat ſit, & ad ingenij cultū, & ad regiæ diſciplinæ facultatē. Si enim doctor ſapiēs (nec enim is, qui nō fuerit magna eruditione & ſapientia prædịtus, eum delectum habere poterit) ea ſelegerit ex vnaquaque diſciplina, quæ ſunt vtiliſsima, & ea, quæ ſelegerit, via atq; ratione tradiderit, neque inutiles regi quæſtiones inculcauerit, neque incerta pro certis affirmare voluerit; & omnē inſtituendi rationem ad regiam diſciplinam & facultatē contulerit: & Princeps ingenio acri pręditus, & intelligendi ſtudio flagrans extiterit, & diligenter ea, quæ audierit, memoriæ mandauerit: dubium non eſt, quin intra breue tempus ſit ex omni liberali diſciplina fructum eximium percepturus. Viginti annos erat natus Alexander, cùm regnare cœpit: at iam eo tempore orbem diſciplinarum (quem Græci ἐγκυκλοπαιδείαν appellant) ſtudio ſummo confecerat, & ex Ariſtotele nō ea tantùm, quæ ad mores, & ad

ad Reip. regendæ ſcientiam, ſed ea etiam, quæ ad naturæ cognitionem pertinebant, ſtudio flagrante didicerat: at aſsiduè in armis exercebatur, & vires corporis ſaltu & & curſu, & palæſtra, & venationibus, & vitæ duritia confirmabat; & ſub patre etiam interdũ militabat, & in pugna Cheronæa, qua nulla fuit tẽporibus illis acrior & periculoſior, non mediocre ſignum virtutis ſuæ dederat. Ex quo intelligi oportet, magis animum, & ingenium, & diligentiã, & attentionem ad diſciplinas percipiendas requiri; quàm multum temporis ſpatium flagitari. Quanti autem philoſophiam faceret, illæ literæ declarãt, quibus expoſtulat cum Ariſtotele, ꝙ ea, quæ illi de naturæ principijs tradiderat, in lucẽ edidiſſet. Qua nã inquit, re alia, reliquis hominibus pruſtabo, ſi diſciplina iſta fuerit cum omnibus communicata? malo enim me rerum altiſſimarum cognitione, quàm opibus atque potentia reliquis anteire. Hæc Alexander negare certè non poteſt, inuidi animi eſſe: indignè pati, ſapiẽtiæ ſtudia peruulgari. In hoc tamen egregiȩ laudãdus erat, ꝙ iudicabat nihil eſſe magis regium, quàm ſapere. In medijs itaq; bellis ſȩpè legebat, & intermiſſa philoſophiæ ſtudia recolebat, & Hom. lectione animũ à laborib. recreabat,

& philoſophis vtebatur, & tempus, quod alij Principes in aleam, cũ magno deſidiæ & immoderationis exemplo conferunt; ille in philoſophia conſumebat, & hanc vnã voluptatem animo planè regio maximè dignã exiſtimabat; quod certè declarat, animo maximo & ingenio acutiſsimo benè atq; ſapienter inſtituto, nihil eſſe difficile. Nec hoc in Alexandro tantũ, ſed in patre illius Philippo, in Pericle, in Epaminonda, & in quàm plurimis Græciæ Principibus perſpici potuit, qui ſapientiæ ſtudia cum imperatoria atq; ciuili diſciplina coniunxerunt. Quòd etiam à Romanis principibus, poſtquã philoſophia Romanum commigrauit, fuit cum magna gloria, & Reip. ſalute factitatum: niſi parum vtilem Reip. fuiſſe Lęlium credimus aut Africanum, aut Catonem, aut Principes alios innumerabiles ſimul & ſapientia, & rerum geſtarũ gloria florẽtiſsimos. Sed inquies, omnes, quos nominare poſſum, mediocriter eruditos fuiſſe, me aũt in rege nõ mediocrem ſapiẽtiam, ſed ſummã requirere. Verum id quidem eſt, ſed ego ſummã ſapientiã non tam in literis, quàm in literarum fructu ponendam exiſtimo; omnia namque Principum ſtudia ad vſum conferenda ſunt. Is igitur ſapientior multò eſt, qui pauciora quidem legit,

legit,& ea tamen omnia,quæ legit,ad officium refert, & vſu rectiſsimo vitæ confirmat; quàm is, qui totam vitam in legendo ſine vtilitate conſumit. Cum igitur ſumma regis ſapientia non oſtentatione diſciplinæ: ſed officiorum diligentiſsima ratione, & publica vtilitate definienda ſit; reliquum eſt, vt rex mediocriter erudit⁹,qui ad patriæ ſalutem eruditionem ſuam dirigit, ſit multò ſapientior illo, qui à libris auelli non poteſt, eo tempore, quo patria opera illius indiget. Vt enim medicus ſapiens non eſt, qui ætatem in ſtudio medicinæ, ſine vtilitate conterit: ſed qui ſalutatem medicinam facit, multoſque in ſanitatem reſtituit: ita ſapiens rex non erit ille, qui ſapientiæ diſciplinam, ſine ſapientiæ fructu conſectatur: ſed qui omnia Reip. vulnera ſanat,& ea, quæ didicit,in publicã vtilitatem cõfert. Cùm igitur Regem mediocriter eruditum, non tamen mediocri ſapientia præditum eſſe volo,non repugnãtia dico; ſed id, quod facillimè fieri poteſt. In quo quidem nunquam ſatis laudare potero multos Luſitaniæ principes, qu temporibus illis incultis, in quibus omniai præclara ſtudia ſepulta eſſe videbãtur :mul tum tamen legebant, quod eorum concio nes,quas in annales tranſlatas legimus,ple-

næ philoſophorum ſententijs facilè declarant. In literis autem ſacris ſummo ſtudio verſabantur: ita vt ſi quid ab illis latinè ſcribendum eſſet, eodem plane ſtylo ſcriberēt. Veluti Rex Alphonſus primus regni huius conditor, cuius diuina virtus cum admirabili ſapientia coniuncta, meritò eſt in omni æternitate celebrāda. Is igitur cùm Scalabim Vrbem & ſitu, & arte munitiſsimam, & militum multitudine, & vigilum diligentia, & præfectorum vigilantia defēſam: centum & viginti tantum hominibus fortiſsimis ſtipatus, nocte vna cepiſſet: & Vrbis ſitum, & regionis fertilitatem, & expugnationem illam non incommodè literis latinis complexus eſt: ita tamē vt appareat illum ex Sanctis literis non viuendi tātum diſciplinam, ſed dicēdi etiam ſtylum, & rationē percepiſſe. Poſt illius autē mortē vſque ad Dionyſij regis tēpora viguit latinarum literarum ſtudiū, quantū illa ætas rudis, & impolita, & continuis bellis exercita ferre potuit: ita vt nullum monimentum illius temporis extet, quod non purè, & dilucidè, & vt nihil aliud dicam, latinè ſcriptum ſit. Inuaſit deinde barbaries, quę priſtinam linguæ latinæ pueritatem fœdè contaminauit: non ita tamē vt ſtudium illius in principibus extingueret.

Nam

Nam Odoardus rex, Ioannis hoc nomine primi filius, non ſolum literis valdè deditus fuit, ſed librũ etiam de regni moderatione ſcriptum reliquit. Fratrem autem illius Petrum conſtat eruditum fuiſſe, & Henricum etiam illum, qui primis ignotas inſulas explorauit, viamque aperuit, qua noſtræ claſſes in Indiam, & in omnes ſolis orientis regiones penetrare poſſent. Ij omnes cùm eſſent in armis enutriti, non tamen artes ingenuas, & maximas diſciplinas neglexerũt, ſed multum operæ & ſtudij in illis poſuerunt. Non enim tunc alea, non libido, non ignauia, non deſidia, non mollities, non deſperatio illorũ animos impediebat, quò minus ingenium excolerent: quantum igitur temporis illis à regni procuratione vacabat, tantum in ſtudijs artium maximarum conſumebant. Intelligebant enim omnem hominis liberalis & ingenui cultum, virtutibus & ſcientia contineri. mens enim quæ in animo dominatur, diſciplinis inſtruenda eſt; reliquæ partes animi virtutibus ornandæ ſunt, vt poſsimus officio atque munere noſtro perfungi. Omnes enim & ad intelligendum & agendum nati ſumus. Ita vt nihil ſit magis humanæ naturæ conſentaneum, quàm rerum multarum ſcientia, & virtutum omnium diſcipli-

quod in Religionis cultu poſitum eſt,tandem veniamus. Vt igitur hinc initiũ ſumamus,omnibus nationib.(quantũuis ferę & immanes illæ ſint,& à Chriſtianæ religionis ſacris abhorrẽtes)inſitũ eſt, eſſe quoddam ſempiternum numen,immenſa ſapientia atque poteſtate præditum,cuius vi, consilio, voluntate omnia,quæ ſuper ſubterq; ſunt,moueantur atque gubernentur.Id igitur,quod antiquiſsimi poëtæ prædicant, eſt omnibus valdè perſuaſum, imperia ope diuina fundari, & augeri, & ea,quæ iã ſunt opibus ſummis amplificata,deleri,vt appareat eiuſdem rectoris atque moderatoris eſſe, virtutis induſtriam imperij ornamentis afficere:& ſuperbiã potentia & imperio ſublatam de ómni ſtatu deturbare. cùm igitur ſibi, & naturæ operibus admoniti,& patrijs diſciplinis inſtituti perſuaderent, res humanas diuina mente gubernari: conſequens erat, vt crederent illius numen eſſe bonis propitium, improbis autem & ſceleratis infenſum, idcirco homines ingenio præcellentes,qui primi diſperſam atq; diſſipatam in ſyluis multitudinem in vnum locum compulerunt,vt eam à vitæ feritate ad humanitatis cultum traducerent, cùm leges atque iura diſcriberent, omne iuris fũdamentum in religione collocarũt. inepta quidem

quidem illa fuit pleriſque in locis, & malè conſtituta religio. Quis negat? In hoc tamen laudandi ſunt, quòd tollerabilius eſſe crediderunt, quamuis ſpeciem religionis aſciſcere, quàm omnem religionem aſpernari. Qui enim religionem aliquam habet, quamuis ea minimè ſapienter inſtituta ſit, credit ſaltem, omnia eſſe diuino, ſenſu, & mente completa, & res humanas à Deo animaduerti, illiuſque munere & beneficentia hominum vitam ſuſtentari: hoc autem qui ſecum habet animo conſtitutum, Dei metu fidem colit, iuſiurandum ſeruat, ius humanæ ſocietatis violare non audet, à flagitio & ſcelere ſæpenumero reuocatur: ita vt facilimè publico iure deuinciri, & imperio legitimo cõtineri poſsit. At qui nullã religionem colit, & omnes ſanctitates irridet, neque fidem ſeruat, nec humanitatam retinet, nec vllo iure coërceri poteſt: ſed quantùm in in illo eſt, omnẽ ſocietatem humanam dirimit, & ſtatum Reip. intemperantia ſua peruertit. Früſtra enim leges ſanciuntur, vbi numen cœleſte contemnitur. vbi enim primùm ſpes celandi & occultandi ſceleris homini impio propoſita fuerit, quod fieri ſæpe cõtingit, nullũ erit tam immane facinus, quod non aggrediatur. Iure igitur primi Vrbiũ cõditores Reip. fundamentum

mentum in religione ponebãt,& eos, quos religione minimè aſtrictos animaduertebant, aut morte, aut exilio multabant. Nec enim illam Remp. felicem fore ſtatuebant, in qua homines impij & ſcelerati, & communibus rebus infeſti, impunè poſſent peſtilenti contagione ciues inficere; & iram numinis metuebant, ſi religionis hoſti parcerent. Cùm verò religio in omniũ animis inſideret, tùm reges nihil tam regium eſſe putabant, quàm religionis ſanctimoniam. Primum enim exiſtimabant regẽdi munus eſſe diuinum, neque ſine ſempiterni regis auxilio & numine adminiſtrari poſſe. Dein de plurimum ad autoritatem ſuam conſtituendam pertinere credebant, intelligi ab hominibus ſe Dei amicos eſſe, neque ſine illius mente imperium gubernare. Poſtremò ad hoſtium metum nihil vtilius eſſe cenſebant illa opinione, qua crederetur ab hominibus ſe diuino præſidio cuſtodiri. Id autem efficit, vt priſcis temporibus, qui reges erant, ſimul & ſacerdotes eſſent. Arbitrabantur enim eiuſdem muneris eſſe, numen diuinum hominibus placare, & homines cum Deo iuſtitiæ & pietatis ſtudio coniungere. Vt enim hic nihil de Melchiſedecho, de Iobo & de viris alijs ſan ctiſsimis dicã, quos cõſtat & Reges & Sacer

dotes

dotes ſimul extitiſſe, apud Aegyptios & alias nationes quamplurimas, moribus & diuterna conſuetudine receptum fuit, vt Reges ſacris præeſſent, ſummoque ſacerdotio fungerentur. Reges verò Hebræorum quamuis diuinæ legis inſtituto fuiſſet illis cum ſacerdotibus officium diſpertitū: nec enim fieri poterat, vt idem homo vtrique officio ſatisfaceret, multa tamen religionis munera tuebantur; ita vt viderētur quodāmodo in ſacerdotij ſocietatē conuocati. Reges etiam Græci, qui nullam cognitionem diuinæ legis habebant, ſacra procurabant, & religiones expiabant, ſacerdotum officiū & munus obibant. Cùm verò progreſſu temporis, vt Reip. ratio flagitabat, plures ſacerdotes crearentur, multa tamen ſacra regibus reſeruata ſunt, quæ nefas erat ab alio confici. Itaque reges Lacedæmonij, Meſſenij, Argiui, Athenienſes & alij prætcrea multi, quamuis alios ſacerdotes haberent, ipſi tamē certas hoſtias per ſe, patrijs inſtitutis & legibus immolabant. Vnde factum eſt Athenis poſt Codri mortem, cùm Athenienſes propter recentem memoriam optimi principis alium Regem habere nollent, & vim & potentiam regis de Rep. tollerent, regis tamen nomen religionis gratia retinerent. Ex illis enim nouem

uem principibus, qui ſingulis annis creabantur, vnus rex appellabatur, qui præter alia religionis munera, quibus erat præpoſitus, in eos, qui religionem violabant, inquirebat, & impietatem in deos patrios ſeuerißimè vindicabat. Romæ verò ſimiliter expulſis regibus, cùm eſſet certa ſacrificia, quæ non licebat per alios, quàm per reges fieri, ne religio aliqua ex parte laboret, fuit ſacerdotiũ quoddã inſtitutum, cui is, qui præerat, rex ſacrorum appellabatur. Conſules aũt qui poteſtatem regiã obtinebant, & Prætores etiam, qui ijſdẽ auſpicijs creabantur, quanta erant obſtricti religione? quantũ in ſacris ritè peragendis occupati? quæ templa, quæ munera, quos ludos vouebant? quã ſæpè manus in cœlum tendebãt, & cœleſte numen in belli periculis implorabant? quanta ceremonia ſacras ædes, & quã ſolenni ritu dedicabãt? non loquor hic de Camilli, de Scipionis, de Marcelli, de quorundã aliorum ſingulari religione, qua ciuium animos in ſui admirationem conuertebant: non Deciorũ pietatem, qua ſe pro patriæ ſalute manibus deuouerunt, oratiõe commemoro: de cõmuni religione, quã omnes ciues erant obligati diſputato quæ quidem tãta fuit, vt conſtet multos ſponte ſua ſeſe imperio abdicaſſe, pro-

ptera quòd auſpicato creati conſules minimè fuiſsēt. Inepta inquis, & inanis ſuperſtitio Romanos homines implicabat. Verũ; ſed ea ſuperſtitio, qua augurijs parebãt, exta inſpiciebant, & de cœlo ſeruabant, ab ea opinione profecta erat, qua exiſtimabãt res humanas Deo curæ eſſe, hominesque religioſos diuina mente præmoneri. Ne igitur plura dicam, hoc ſanè liquet Romanos Principes tanto ſtudio religionem coluiſſe, vt in medijs bellis magis viderent̃ eſſe ſacrificijs, quàm bellis gerendis intenti; belli namque victoriam, magis ad opem diuinam, quàm ad induſtriam humanã referebant. In quo quidem Numæ Pompilij inſtitutum ſequebantur; qui, vt proditum memoriæ eſt, cùm ei quidam dixiſſet: Hoſtes ô Numa bellum contra te comparant. At ego (inquit ille ridens) ſacrifico. In quo quidem ſignificabat, hoſtium vires magis eſſe propitio Dei numine, quàm exercitus robore frangendas. Non quidem quòd virtus negligẽda ſit; Deus enim virtuti fauet, & eſt timidis & ignauis infenſus. Sed tam victoria, quàm virtus, qua victoria comparatur, in diuinis beneficijs numeranda eſt. Hoc igitur Romani principes conſiderantes, tanto ſtudio religionem procurabant, vt magis ſacerdotes, quàm imperatores interdum viderentur.

Hoc

Hoc autem quidam Græci T. Quintio viro clariſsimo obiectabant, quòd magis ſacrificuli cuiuſdam perſonā tueretur, quàm imperatoris ſtrenui dignitatem. Non videbant enim homines ſacrilegi illum, qui tãto ſtudio religionem colebat, inuictum ſemper extitiſſe; & ipſos, qui religionem optimi principis irridebant, illius dominatum pati. Sed quorſum hæc tam multa? Vt facilius intelligi poſsit, in illa etiam rerum caligine, & in illis ignorantiæ tenebris inſitum fuiſſe illis, qui multum reliquis & ingenio, & induſtria, & præclaris factis antecellebant; nihil eſſe magis decorum Principibus, quàm religionem atq; pietatem. Videbant enim regiam maieſtatem non ſolùm eſſe Dei prouidentia conſtitutam, ſed ſingulari etiam illius ope & beneficio conſeruatã. Quòd vt ſignificarent tam Heſidodus, quàm Homerus, aiunt reges eſſe Iouis ſatu procreatos; & ſapienter quidem: diuinum namque munus, niſi à diuinis viris adminiſtrari non poteſt. Regium vero munus qui diuinum eſſe negat, mentis compos habendus non eſt. Non intelligit enim continere ditione populos, multitudinis inconſideratos impetus ratione comprimere, tam multas hominum, & tam inter ſe repugnantes naturas

alligare, & fœderis arctiſsimo vinculo deuincire; tantumque vnum inter omnes excellere, vt omnes illi ſupplicandum exiſtiment, maius eſſe, quàm vt humana tantum ratione & induſtria præſtari poſsit. Qui igitur tantum munus facilè tuentur & ſuſtinent, diuinis certè virtutibus inſtructi & ornati ſunt; qui verò diuinis ornamentis excultus eſt, is planè diuinus eſt. Meritò igitur eſt illius genus ad Deum autorem & principem referendum. Ergo ſi meritò rex Deum parentem agnoſcit, de nulla re alia attentius, quàm de illius honore cogitare debet. Præterea ſanctum & auguſtum regis nomen obtinere non debet, qui iuſtitiæ gloria non præſtiterit. Iuſtitiæ verò potiſsima pars illa eſt, qua Deum honoribus debitis, quantum humana imbecillitas pręſtare poteſt, afficimus; illiusque beneficia gratiſsimo animo tuemur, & ſempiterna memoria conſeruamus. Cùm verò reges reliquis hominib⁹ antelati ſint, & multò amplioribus beneficijs obſtricti: reliquum eſt, vt omne illorum ſtudium, ſit ad religionem conferēdum. Quid enim magis conuenit homini magno & excelſo, atque planè diuino, quàm ardens ipſius diuinitatis ſtudium? quid autem aliud continet Religio, quàm optimi illius parentis amo-

morem? quàm fidem atque voluntatem, meritis excellentibus atque diuinis obligatam? quàm animum cum Deo coniunctum & cupiditate diuinitatis inflãmatum? Si hæc parua & minuta ſunt, minimeque principe digna, ſumma ope contendite, ne ſe rex religione aſtringat vlla; ne fidẽ et officium ſummo omnium rerum dominatori perſoluat; ne cœlum vnquam & aſtra ſuſpiciat, ſed Dei immemor, & veriſsimæ dignitatis oblitus, ſe in quadrupedis naturam conuertat, vt tum demum vir magnus atq; ſanè fortis habeatur, ſed tum certè minimè Homerum & antiquos poëtas audiemus; neque regium genus ad Deum autorem, ſed ad belluarum ſtirpem, & immanitatem reuocabimus. Quo quid dici aut animo fingi poteſt abſurdius? Quid ergo? id qđ homines antiqui multis tenebris oppleti viderunt, nos tantis radijs diuinæ lucis illuſtrati, non videbimus? illi natura tantum admoniti perſpexerũt nihil eſſe, quod magis principis nomen illuſtraret, quàm religionem: nos per vnicum Dei filium cœleſtibus diſciplinis eruditi, contrà diſputabimus? maiorem vim habebit, apud nationes Chriſtianæ religionis expertes, obſcurus naturæ ſenſus, quàm apud nos clariſsima Euangelij diſciplina? quod ſcelus tan-

tum fingi poteſt, quod ſit cum hoc tam immani facinore comparandum? qui enim Chriſtianæ religionis ſtudio, dignitatem imminui cenſent: tacitè iudicāt eſſe Chriſtianæ pietati aliquid dedecoris & indignitatis admixtum. Conuitium igitur facit Deo, & Chriſto Optimo Maximo impuriſsimè maledicit. Videte quantum inter iſtos, qui Chriſtiani nominātur, & illos, qui denſiſsimis erāt immerſi tenebris, interſit; illi cum veræ religionis rationem ignorarent, ſummam tamen ineſſe dignitatem in religione iudicabant: iſti contrà, qui in veriſsima & ſanctiſsima religione nutriti ſunt, parum ineſſe dignitatis in religione conſtituunt. Nunquā enim: C. Fabius cùm Roma capta Capitoliū à Gallis obſideretur, è Capitolio ſacra manibus gerens deſcēdiſſet, atq; per medias ſtationes hoſtiū in Quirinalem collem, vt ſacra ritè perageret euaſiſſet, niſi iudicaſſet nihil eſſe ad dignitatem & gloriam religione præclarius. Nunquam certè P. Decius in prælio contra Latinos inito, ſe ipſum conceptis verbis, & capite velato pro Repub. deuouiſſet; ſi non exiſtimaſſet ea religione, ſibi viam ad immortalitatem gloriæ muniri. Nunquam illius filius in pugna contra Gallos atq; Sammites acerrimè vtrinque

pu-

pugnata, patris religionem & fatum expleuiſſet, niſi gloriæ dulcedine mortis dolorem mitigaſſet. Innumerabila antiquitatis exẽpla prætereo, quibus confirmari poteſt, nihil fuiſſe apud illos homines clarius, quàm religionis cultum, atque ceremoniarum ſanctitatem. Ita ne vero? illis principibus honeſtum & glorioſum erat ſuperſtitione conflictari, falſiſque numinibus honores diuinos habere: noſtris principibus verum Deum colere & venerari, ſummoque Domino, qui cœlum & terram infinita poteſtate complectitur, amore coniungi non erit honeſtum? Sed inquiunt, non religionem in rege damnari, eſſet enim id ſcelus infandum ſempiternis cruciatibus eluendum, ſed modum religioni conſtitui. Cur igitur non eundem modum diuitiarum cupiditati, non honorum ambitioni, non reliquis bonis, quæ pulchra putant, atque vehementer expetenda, præfiniunt? Quid hoc eſt? Ea, quæ niſi modum illis adhibeas, bona eſſe non poſſunt, inſtrumenta namque tantum virtutis ſunt; non ipſum ſummum bonum, ad quod ſunt omnia vitę cõſilia referenda, ſine modo parabimus: nulliſque finibus eorum cupiditatem arcebimus: illius verò ſummi boni cupiditatem modo aliquo

& humana ratione terminabimus? quæ enim tanta peruerſitas eſt, vt ea, quæ modicè appetenda ſunt, infinitè appetas: ijs verò quorum infinita cupiditate flagrare debemus, certos fines terminoſque conſtituas? ea namque quæ ad certum finem diriguntur, certis finibus circumſcribenda ſunt: ipſum verò finem, in quem omnia vitæ ſtudia & officia conferenda ſunt, fine alio terminare non licet. Modus igitur, quē in appetendo ſummo bono ſeruare debemus, eſt nullo modo contineri, ſed immēſa cupiditate illius inflāmari. Iſti verò contrà faciunt: cùm enim nullum in rerum humanarum cupiditate modum teneant, in Dei ſanctiſsimo cultu modum præſcribūt: vt facilè appareat, illos pecuniam & opes humanas, vt vltimum vitæ finem ſpectare, Dei verò opera ad illas tantum parandas abuti. Quod quid aliud eſt, quàm Dei cultum ad terrenas opes transferre? Vt autem melius iudicari poſsit, nō modò quàm impia & ſcelerata, ſed etiam quàm difficilis & abſurda ſit hæc religionis temperantia quā iſti tradunt; par erit vt videamus quantum ſit in illa regis ornamētum, quantumque præſidium. Primùm enim ſi ſapientia regibus neceſſaria eſt, vera ſapientia puriſsimæ religionis ſtudio continetur.

Mens

Mens enim hominis ſancti atque religioſi deum in hac vita, quo ad fas eſt, intuetur; in illaque ſempiterna luce defixa lumen in ſe clariſsimum recipit, quo non ſolum omnia quæ poſſunt humana intelligentia cópræhendi: ſed alia multa, quæ ſunt ab humana cognitione remotiſsima, clarè & acutè perſpiciat. Ex rerum igitur cœleſtium atque diuinarum contemplatione incredibilem voluptatem percipit; & cùm ſe rurſus ad humanarum curam, caritatis & humanitatis neceſſario ſtudio dimittit, multò certius de illis iudicat, quàm ſi nunquam ab eis oculis auertiſſet. Nec enim tam in eas, quàm in rationes & conſilia, quibus cohærent & permanent, aciem mentis intendit; & omnia ad cauſas & principia reuocat, & ita multò facilius omniũ rerum naturas explorat. Quemadmodum enim de vmbrarum dimenſionibus multò melius diſſerit is, qui eas ad rationem corporum quorũ obiectu vmbræ fiunt, reducit, quàm qui eas ſine vllo reſpectu ad corporum ſoliditatem metiri conatur: ita de rebus humanis multò rectius ſtatuit is, qui diuinas rationes, ex quibus humana pendét, mente & ratione complectitur, eo, qui tantum in ipſis rebus humanis inſiſtit. Quamuis enim in principio propter earum inſolenti-

am perturbari & hęſitare videatur, vbi primũ ſe colligit, multò certius et clarius de omnibus reb⁹, quę in cõmuni vita verſantur, iudiciũ facit, quàm ſi illarum perpetuis curis implicitus extitiſſet. Vt enim quæ nocte videntur, nõ exploratè cognoſcũtur, multa enim in tenebris oculos fallunt, multæ rerum inanes ſpecies occurrunt, quæ ſimul atque lux Solis appropinquat, euaneſcunt: ita homines diuinę lucis expertes, in vita multis rerum imaginibus illuſi, in capitales fraudes impelluntur; & quò magis ingenio valent, eò maiorem ſibi peſtem & exitiũ machinantur. Omnis enim vita, quæ luce diuina non fruitur, tetra nox & caligo putanda eſt. Vt ergo in obſcura nocte arborum trunci, & vmbræ nemorum, & eminentes petræ, & alia eiuſmodi, quæ inanem ſpeciem rei alicuius metuẽdæ referãt, terrorem imperitis inijciunt, qui interim fortaſſe minimè latronum inſidias propè locatas animaduertunt: ſic in vita communi res inanes, quaſi quædam nocturnæ formidines, hominibus ſplendore diuinę lucis orbatis objjciuntur; quas dum ſummo ſtudio declinant, veram atquæ ſempiternã peſtem, in quam furenter irruunt, minimè contuentur. Vnde colligitur, humanã prudentiam diuino conſilio deſtitutam, ſummam

mam eſſe temeritatem & amentiam reputandam, ſumma namque dementia eſt (vt iam ſæpè diximus) ſtultitia, falſa ſapientiæ opinione ſubnixa; quod quidem in humanum ingenium & calliditatem à diuina luce ſeiunctam mirificè conuenit. Cùm enim maximè à via ſalutis aberrat, tum vel maximè ſe rectam viam tenere confidit: & cùm firmiſsimè ſtatum ſuum tueri putat, tũ multò furentius eundem ſtatum deturbat, atque diſsipat. Mortuo Solomone Hebræorum Rege, magnum regni diſsidium factum eſt, temeritate Roboami, Solomonis filij, ad quem regnum hæreditate peruenerat; ex duodecim namque tribubus duæ tantum Roboamum ſecutæ ſunt, decem verò Regem creauerunt Ieroboamũ, nouum quidem hominem, ſed ingenio & induſtria præſtantem. Is cùm rebus ſuis diffideret, & intelligeret ſtatum Reipublicæ eſſe cum religionis inſtitutione coniunctum; timuit, ne ſi religio antiqua maneret, regni ſui nouitas firmari non poſſet: verebatur enim ne ſi faceret ſuis poteſtatem eundi ter ſingulis annis in templum, quod erat Hieroſolymis, in Roboami Regno ſanctiſsimum, vt lex diuina ſanciebat: ſui capti templi ſanctitate paulatim animos

ad

ad Roboami opes inclinarent; & fortaſsè etiam indignè patiebatur, aurum & argentum vt offerretur in templum, ex regno ſuo aſportari. Quid igitur facit? Nouam religionem in regno ſuo conſtituit, ne neceſſe ſuis eſſet, religionis gratia alienas terras cum labore & moleſtia peragrare; pro vno deinde templo duo ſana diuerſis in locis extruxit, vt eſſet religioſis hominibus via numinis placandi facilior. In vtroque autẽ fano vitulum aureum dedicauit, vt illa forma ſalutarem vim numinis in omnium oculis & aſpectu proponeret; figura namq; animantis illius, cuius opera terra proſciſſa & arata fruges ex ſe fundit, exiſtimabant Ægyptij, vnde hoc inſtitutũ Ieroboamus acceperat; benignitatem numinis qua alimur & ſuſtentamur aptè ſignificari. Sic igitur gratiam à ſuis inibat; & regni opes firmabat; & omnes ſubditos, domi cum opibus & pecunia continebat. Nihil igitur ab illo niſi callidè & acutè excogitatum fuit. Illa tamen calliditate quid aſſecutus eſt? peſtem, & cruciatum, dirumque regni totius exitium; reges enim qui illi ſucceſſerunt, illius prudentiam imitati, in eandem calamitatem inciderunt; vſque eò, dum ſceleris pertinacia regno interitum molirẽtur: nec enim cernebant nullas opes regni cum numinis

minis

minis offenſione cõfirmari & cõſtitui poſſe. Poſtquam Iſraelis regnum deletum ab Aſſyrijs fuit, Iudæa regnum ſimili ſcelere Deum offendit. Fuit igitur ab ope illius derelictum, multisque bellis & incommodis vexatum. Quid principes conſilij publici moliũtur? Ab Aegyptijs auxilium petunt: in Aethiopiam legatos mittũt: amicitiam cum vicinis principibus firmant: externosque milites magna mercede condu cunt. Dicit interim Iſaias, fruſtrà contra Deum iratũ auxilia humana conquiri; malum quod erat impietate inuectum, pietate depellendum eſſe. Vt enim nullis humanis opibus poteſt ira læſi numinis auerti: ita nullis opibus humanis poſſe eorum ſtatum, quibus Deus propitius eſt, labefactari. Reipublicæ igitur inuictum præſidium, integra vitæ conuerſione, & firma fide contineri. Antequam id fiat, fruſtra opem hominũ flagitari; clamat, orat, obſecrat, implorat, & cum lachrymis obteſtatur, ne ſe prius humanis opibus, quàm auxilio diuino communiant. Quid illi interim ad hæc? Irrident hominis optimi ſimplicitatẽ, qui id, quod erat armis & conſilio gerendum, religionis puriſsimæ ſtudio confici poſſe conſideret. In inſtituto igitur perſeuerat, & ſtatum Reipublicæ non pietate, ſed humana

mana ratione ſepiunt, neque cùm Deo: ſed cum hominibus fœdus percutiũt. Sed quem fructum tam illi, quàm poſteri illorum ex hac prudentia conſecuti ſunt? Horribilem cladem, ignominiam, ſeruitutem, atque tandem patriæ totius occaſum. Poſtquam Iudæi, euerſa Babylone in libertaté vindicati, & in patrias ſedes reſtituti ſunt; prius domos ſuas, quàm templum Dei ędificare cœperunt. Eam autem rationem afferebant, quod nondum tempus inſtaurandi templi diuino oraculo prædictũ aduenerat. Annonæ etiam difficultas eos affligebat; ita vt ædificationem templi melioribus annis reſeruandam exiſtimarent. non intelligebant enim illa, terrę ſterilitatem, & annonæ caritatem, & argenti inopiam, eſſe pœnam à deo religionis negligentiæ conſtitutam: quemadmodum Agæus diuinus vir maxima voce teſtabatur; quod quidem fuit exitu feliciſsimo comprobatum. Cùm primum enim Iudæi templi fundamẽtum iecêre, terra lætiſsimas fruges extulit: vineæ, olìueta, & reliquæ arbores floribus onuſtæ, maximam ſpem vbertatis attulerunt; illudque religionis ſtudium, non ſolum annonæ ſumma vilitas: ſed magna etiam copia auri & argenti conſecuta eſt. Multa eiuſmodi exempla commemorare

 poſſum

poſſum, quibus planum fiat, humanam prudentiam & rationem cum eſt diuina luce orbata, eſſe ſummam dementiam. Clamant diuini viri, neque bellum, neque famem, neque peſtilentiam, nec inopiam, neque vaſtitatē, nec vllum eiuſmodi malum eſſe, quod non diuino iudicio in Repub. inuectum & importatum ſit. Vnde concluditur omnem mali depellendi rationem; in numinis placatione conſiſtere; quæ potiſſimum vitæ conuerſione, & inflammato pietatis & humanitatis ſtudio continetur. Qui igitur hoc vno remedio neglecto, alia comparant, fruſtra malum à ſe propulſare contendunt, & cùm rebus ſuis publicis cōſulere ſtudent, eas euertunt. Sed quid exemplis opus eſt, cum id ſæpe accidere videamus? Sit aliquis Chriſtianus Princeps oppreſſus ęre alieno, & magnis ea de cauſa difficultatibus implicatus; ſi illi venerit in mentem ſe peccatis ſuis in eas difficultates incidiſſe; dabit operam ſedulò ne ſe eiſdem erratis deinceps irretiat: ſi verò nihil eiuſmodi cogitauerit, immania tributa imperabit, homines tenues veſtitu etiam ſpoliabit, nec à ſacris rebus manus abſtinebit. Quæ igitur maior eſſe poteſt amentia, quàm cùm Principum inopia, iniquitatis & iniuriæ pœna ſit: exiſtimare

quempiam

quempiam ſe iniquitate & ſacrilegio locupletari poſſe? Princeps quidem ille ad breue aliquod tẽpus abundabit pecunia; & fallaci gaudio triumphabit:ſed ita, vt deinde grauioribus malis obruatur, maioreq́; rerum omnium penuria crucietur. Imminet aliquod periculoſum bellũ, qui ſecum reputauerit, id non abſque diuino iudicio moueri, priuſquam ad reſiſtendum ſe paret: Dei ſibi numen, & precibus, & pietatis ſtudio placare conabitur: qui verò id tantum videt, quod eſt obiectum ſenſibus, nec vllum reſpectũ ad veriſsimã belli cauſam habet: ſuſcepta flagitia & ſcelera alio ſcelerę immaniore cumulabit; & Rẽp. iniurijs onerabit, & Chriſtiani nominis hoſtes ſecũ fœdere cõiunget; ita verò fiet, vt malũ quod ſanare ſtudet, augeat: & inflictum vulnus exulceret; quòd quidem qui volet recordari, quàm malè quibuſdã id, quod magis aſtutè, quàm piè cogitabãt ſæpe proceſſerit, verum eſſe perſpiciet. Sapienter igitur Dauid inquit, cõſilia principum irrita fieri, cogitatiões populorum inanes eſſe; ſoliusque Domini conſilium ratum & fixum in omni ſeculorum æternitate permanere. Vt enim alibi Sanctæ literæ teſtantur, Deus omnes homines ſapientię opione tumentes, amentiæ conuincit;

tit; & euentibus illorum ſententiæ valdè contrarijs, frequenter illudit; ita vt eiſdem conatibus, quos ad ſalutem ſuam comparant, ſibi peſtem & exitium maturent. Quis igitur eſt inter homines qui rectè ſentiat, cernat, intelligat? qui vitam optima ratione moderetur? qui denique ſapiens appellari poſsit? Ille profectò, qui ſanctiſsimum Dei numen purè & caſtè colit: qui Dei legem ſempiternam conſulit: qui mentem illius, qui nunquam falli poteſt, inquirit: qui diuinis monitis & conſilijs inſtruitur: qui ſibi commiſſam Rempub. ad ſimilitudinem illius, quę eadem ſemper eſt, ſibique in omni æternitate ſimilis transferre conatur; neque res diuinas humanis ſimiles eſſe fingit; ſed potius humanas ad diuinarum exemplum quantum poteſt accommodat. Hic igitur cui Deus lumen ſuum porrigit, & cum quo conſilia ſua benignè communicat, eſt, qui vera & ſtabili ſapientia non modò ſuum ſtatum tueri; ſed etiam vniuerſam Rempub. ſapientiſsimè moderari poterit; ad beatamque vitam perducere. Vnde colligitur veriſsimam ſapientiam, ſtudio religionis ſanctiſsimè contineri.

Multa quidē de ſapientia diximus, multò plura tamen omiſimus, ſed ne nimis in ſingulis immoremur, ea quæ reſtant, celerius

percurramus. Vt igitur in primis de animi magnitudine diſſeram', quis fortis & magnanimus, & inuictus eſſe poteſt? is ne, qui rebus fluxis, & interituris affix' eſt? an qui ſemper animo atq; ſpe de ſempiterna vita, & immortali gloria cogitat? is, qui lucis huius vſuram nimis iucundam eſſe putat? an qui facilè mortem & cruciatum præ veriſsimæ gloriæ ſtudio contemnit. is, qui nullis firmis opibus ſe munitũ eſſe videt? an qui ſe diuino præſidio confirmatum animaduertit? Nec enim vnquam is, qui ſe cultui ſanctiſsimæ religiõis addixit, fuit ab ope diuina derelictus. Cùm igitur in cœlo mente, & cogitatione verſetur, & Deum præſentem videat; quamuis omnia bellis ardeant, & terra ingenti motu concutiatur, & cœlum fragore, & fulminibus, & incendio extremum exitium terris minitetur, nunquam animo concidet, neque de ſtatu demigrabit, ſed in totius orbis confuſione, diuinam conſtantiam retinebit. Quocircà Princeps, qui vir magno & elato animo eſſe cupit, & ad ſummam nominis claritatem, ſempiternumque decus aſpirat, omne ſtudium in religionem conferat opus eſt; diuinamq; virtutem ab illo ſummo totius decoris Principe & architecto fidenter efflagitet. Ille namque eſt,

qui animum dat, qui mentem virtute corroborat, qui eam diuino præſidio ſepit, & ſtudio immortalitatis inflammat. Iam verò modeſtiæ laus & honeſtatis elegantia, in quo tandem ſplendere poteſt, niſi in eo, qui eſt ſtudio religionis incenſus? ſi enim metus hominum multis in locis temeritatem reprimit, & libidinem refrenat; multò certè magis mètus diuini numinis omnem intemperantiam & libidinem reſecabit. Et ſi formido dedecoris in oculis hominum conſtituti, homines ſæpenumerò flagitioſos & impuros à flagitio deterret; multò certè vehementius pudor & verecundia homines religioſos, ne in Dei offenſionem veniant, quem præſentem ſemper intuentur, ab omni incontinentia prohibebit. Adde quòd ij, qui religioni ſanctiſsimæ dediti ſunt, cum in illam ſempiternam pulchritudinem mentem defixam habeant, illius ſtudio incenduntur; illius amore inflammantur, & ex illius aſpectu voluptatem incredibilem capiunt; totoſque ſe ad illius imitationem effingunt: vſque adeò vt in omnibus, qui ſanctè religionem colunt, diuinæ cuiuſdam pulchritudinis ſpeciem, & admirabilem venuſtatem & elegantiã cernere liceat. Quid de iuſtitię claritate dicã?

fieri ne poteſt vt in illius animo locum habeat, qui non mentis diuinæ lucem aſsiduè contemplatur? Eſt enim DEVS ſempiternæ legis vis, æquitatis fons & origo, mens & ratio iuris, officiorum omnium regula, modus & temperatio rerum, qua omnes naturæ reguntur, & firmiſsimo inter ſe fœdere colligantur. Nihil igitur ſimplex, nihil rectum, nihil æquitatis ratione moderatum eſſe poteſt: quod non ab illo inexhauſto atq; perenni iuſtitiæ fonte profluxerit. Nemo igitur vllo modo iuſtus eſſe poterit, niſi qui ſe totum ad ſtudium diuinæ legis applicuerit; qui illius mentem & ratioẽ diligenter inſpexerit; qui illius imperium, numen, & volũtatem, & moderationem fuerit tota mente & cogitatione complexus. Quod quoniam religionis eſt proprium, ſequitur vt omnis iuſtitiæ vis & ratio in puriſsima religione cõſiſtat. Quòd ſi iuſtitię munus eſt, ius ſuum rei vnicuique tribuere; ille certè maximè iuſtitiam colit, qui Deum purè atq; ſanctè, mente, ſtudio, ratione veneratur; illique, qui nos tantis beneficijs ornauit, pro humana imbecillitate, meritam gratiam animo inflammato perſoluit. Benignitas deinde, clementia, manſuetudo, patriæ caritas, & reliquæ virtutes eiuſmodi quæ iuſtitiæ comites ſunt: vnde

vnde ad nos niſi ab eodem bonorum omnium fonte emanare potuerunt? Diximus præterea tria in rege poſtulari, vt omnes ei libentiſsimè pareant: nempe honeſtatem, & autoritatem, & felicitatem. De honeſtate nihil eſt, quod amplius dici poſsit, cùm planè conſtet, omnem dignitatis & honeſtatis ſplendorem eſſe ad Dei benignitatẽ, vnde omnes veriſsimæ laudes ortum habent, iure atque meritò referendum. Beneficia verò diuina religione cõſequimur. Vnde efficitur vt omne lumen honeſtatis, quod admirationem commouet, & amorem conciliat, in religione collocandum ſit. Quòd verò ad autoritatẽ attinet, quid eſt ꝙ maiorem habere poſsit, quã religio? ſi enim humanæ ſapiẽtię opinio autoritatẽ conſtituit, multò certè maiorem autoritatem diuinæ ſapientiæ fama conſtituet. Exiſtimant enim homines cùm principem, qui DEO egregiè carus eſt, illius conſilijs inſtrui, & ea de cauſa illũ minimè labi & errare poſſe ſuſpicantur; diuina igitur autoritate compulſi, nunquam illius imperiũ detractant. Ea res impulit Numã, vt cum Dea Aegeria nocturnos congreſſus ſimularet, vt crederetur ea quę ſanciebat, de Aegerię mente ſancire. Lycurgus item vt leges quas ferebat, aliqua religione conſecraret;

 finxit

finxit illarum autorem Apollinem fuiſſe. Zaleucus item qui leges Locris dedit, finxit ſe eas à Minerua accepiſſe. Fama etiam multò antiquior (vt autor eſt Homerus) aſſeruit, Minoa qui leges Cretenſibus dedit, nouem continuos annos ſe Ioui in diſciplinam tradidiſſe. multi præterea alij rerump. conditores aliquid eiuſmodi fingebant, vt imperij ſui autoritatem ſacroſanctam redderēt. Quid igitur dicendum? Si fictæ & commentitiæ religionis opinio, multis autoritatem apud quamplurimas nationes attulit, quid tandem verum ſtudium ſanctiſsimæ religionis efficiet? & ſi homines rudes & imperiti ijs, quos dijs eſſe caros opinabantur, ſine vlla recuſatione parebant: quomodo non multo magis homines Chriſtiani legibus diuinis inſtituti ijs, quos vero deo vident eſſe cariſsimos, obtemperabunt? fœlicitas verò quæ alia poteſt eſſe, præter eam, quæ benignitate diuina continetur? Nec enim eſt vlla fatorum vis, nec vllum imperium fortunæ, nec vlla Parcarum violentia, neque caſus & temeritas in rerum natura, ſed diuina vis & ratio dominatur. Deus enim eſt, qui ſumma imperia delet, qui populos obſcuros ad ſummum faſtigium amplitudinis & dignitatis extollit; qui reges de ſolio detru-

trudit,& quos vult in regia dignitate conſtituit; qui vt de ſceleratis hominibus debitũ ſupplicium ſumat,vnam Remp.euertit: alteram verò contra illius ſuperbiam & arrogantiam opibus ſummis inſtruit. Is igitur eſt,qui vulnus infligit: qui inflicta vulnera ſanat:qui mortem immittit: qui in vitã reſtituit: qui perdit & affligit,qui perdita reficit & inſtaurat: oĩa deniq; ſingulari illius cõſilio(plerumq; nobis tamen incognito) gubernantur: ita vt illius ſententia, numine, & voluntate quibuſdã omnia feliciter procedant; quidam verò diram atq; funeſtam cladem accipiant. Quid igitur magis perſpicuum eſt, quàm omnẽ felicitatem eſſe in Dei propitio numine conſtitutã? is igitur ſolus felix eſt,qui deum purè colit,illiusq; præſenti numine cõfirmatur: ſolus enim eſt vera ſapiẽtia præditus, quàm diximus eſſe ſemper cum felicitate cõiunctam. Legite ſacram hiſtoriam, & animaduertite quomodo dum Iudæorũ regnum vigebat, eorum res ſingulorum regum ætatibus immutabãtur. Cũ enim aliquis rex pius regnabat, regnum florebat opibus,& multis victorijs augebatur; & cùm rerum omnium abundantia erat laude atque gloria cumulatum. Cùm verò ad impium Regem veniebat, flagitia perrumpebant,

impietas eminebat, Reſpub.fame & peſti-lentia laborabat:regio ab hoſtibus impunè vaſtabatur; neque conſilium in bello conſiſtebat, nec vllum veſtigium antiquæ virtutis extabat; ſimulatq; hoſtem aſpexerãt, terga repentè dabant, & paſsim concidebantur. Qui verò Chriſtianorum principum annales diligenter euoluerit, intelliget profectò tantum etiam fuiſſe vnicuiq; principũ felicitatis diuinitus attributum, quantũ in illo ſtudium pietatis atque religionis extitiſſet. Quod quidẽ vel in Conſtantino,vel Theodoſio,vel in Carolo Magno,vel in multis alijs Galliç & Germaniç, & Britanniæ principibus perſpici certè potuit. Quid de Hiſpania dicam, in qua poſt illius euerſionẽ & vaſtitatem à Mauris ꝓpter crimen impietatis illatam (erat enim Hiſpania, cùm Mauri in illam inuaſerunt, nõ ſolũ luxu & delitijs effœminata: verùm etiam impijs erroribus infecta) nullum vnquam prælium,poſtquam Hiſpani ad officium rediere, cõtra Mauros proſperè pugnatum fuit,in quo non appareret noſtros magis pietate & religione, quàm armis victoriam fuiſſe conſecutos.Illa namque plaga Hiſpaniæ ſuperbiam compreſsit,& homines Hiſpanos ad fidem & pietatem erudiuit: ita vt quidquid in Hiſpania religio-

nis

nis negligentia & contemptu corruerat, facilè religionis & pietatis ſtudium reſarciret. Quæ bella deinde à principibus Chriſtianis geſta ſunt? quanta regum optimorũ ſapientia, & quanto militum robore ſuſcepta? quæ facinora in prælijs edita? quã illuſtres victoriæ partæ? fieri enim nõ poteſt, vt qui ſub pio rege militant; nõ eiuſdem pietatis imitatores exiſtant, & religionis cõſcientia freti, non multò confidentius & alacrius in hoſtes inuadãt. Mirum igitur nõ eſt, fuiſſe tam ſæpè præſentiam cœleſtis numinis, in multis prælijs in Hiſpania contra Mauros initis, apertiſsimè declaratam. Si igitur, vt hanc de religione queſtionem cõcludamus, ſapientia, fortitudo, modeſtia, iuſtitia, fides, benignitas, & reliquæ virtutes; ſine quibus nemo regnum adminiſtrare poteſt, religionis ſtudio continentur: ſi religio ſapientiam, autoritatem, felicitatẽ Principibus affert, & Remp. in pace conſtituit; in bello autem cœleſti atque diuino præſidio confirmat: ſi denique reges diuinis virtutibus ornat, atque adeò in cœlitũ numero reponit, quid eſt quod magis regem deceat, illiuſque nomen magnificentius illuſtret? iſtam igitur mediocritatem in religionis cultu non probo: ſed ſummum & ardentiſsmum religionis ſtudium, à re-

ge, qui hoc nomine dignus eſſe ſtudet, aſsiduè flagitabo. Quid igitur, dicet aliquis, vis regem noctes atque dies religioni operam dare? Volo certè, Religionem enim ſemper colit, non qui deſerit officium: ſed qui illud ad Dei gloriã dirigit; qui Deum ſemper intuetur; qui vel in pace vel in bello omnia, quæcunque facit, ad voluntatem illius adminiſtrat; qui in omnibus actionibus illius legem ſequitur, nec vnquam voluntatem ſuam illius placitis anteponit, qui vt illum ſemper mente & cogitatione complecti poſsit, ſæpenumero opem illius implorat, & ſic Deum precetur vel hominibus cõſulat, vel quidquid aliud agat, atque moliatur, nunquam ſtudium religionis intermittit. ſic autem imitabimur regẽ illum clariſsimum & ſanctiſsimum, quem nullus vnquam hoſtis in bello contempſit, cuius officium nullus vnquam ciuis in pace deſiderauit; nec enim vnquam prælium ſine Dei præſidio commiſit: nec ſine diuinę legis ſtudio negotium publicum geſsit, nec vllis vnquam laboribus & curis ita diſtentus fuit, vt Dei immemor eſſe poſſet. Qui etiam, vt ipſe in carminibus ſuis ſcriptũ reliquit, omnes labes lachrymis eluebat & à ſingulis noctibus lectum ſuum largis fletibus irrigabat. Nunquid vel Dauid ipſe

ipſe, quem refero, vel Reges illi ſanctiſsimi, qui illius veſtigijs ingreſsi ſunt, propter religionem aliquam dignitatis imminutionem paſsi ſunt? an non omnis illorum dignitas & gloria ad religionem referenda eſt? illa namque perficit, vt victorias innumerabiles obtinerent, & nomen eorum in omnium ſermone verſaretur, & gloria diuina circumfluerent. Videte quãto rectius hoc Homerus iudicabat, qui ἥρωας, quos immortali gloria afficere cupiebat, certis dijs cariſsimos eſſe fingebat: in quo quidem ſtatuebat, nihil eſſe ad nominis immortalitatem religione præſtantius. Hoc igitur Homerus falſæ religioni tribuebat, quod nos Chriſtiani veræ denegabimus? quid igitur cogitari poteſt amentius? ne dicam ſceleratius? Non certè, vt alios reges ſanctitate præſtantes omittam, ea mens erat Alfonſi primi Luſitaniæ regis, cuius animus ſemper fuit ſtudio religionis inflammatus. Qui Chriſtum Cruci affixum ſereno in cœlo contemplatus, prælium illud memoria immortali digniſsimum aggreſſus eſt: in quo quinque regis maximis exercitibus conſtipatos profligauit; qui cum Scallabim expugnaret, cùm iam ciuitatis fores effractas & repagula cõuulſa cerneret,

in medio portæ genibus flexis antequam ferrum ſtringeret, tam incenſo ſtudio Deum veneratus eſt, vt in celo verſari ſibi vide retur. Qui cum maximo animo præditus eſſet, & in bellis enutritus, multos impiorũ exercitus fortiſsimos atque maximos funderet, fugaretque, nunquam ſibi victoriã aſcripſit vllam: ſed omnes ad Dei clementiam & opem illius præſentiſsimam referebat: qui nunquam aliquod opus præclarum aggreſſus eſt, quin prius in cœlum tota mente reſpiceret, & opem diuinam aſsiduis precibus, caſtiſsimis votis, inflammato ſtudio flagitaret. Sed ne in re minimè (vt opinor) dubia, nimiũ immoremur: hoc certè probatum puto, Religionem eſſe regib. non mediocri, ſed quantum fieri poteſt, acerrimo & ardentiſsimo ſtudio colendam ita tamen vt ſuperſtitionem repudient, & intelligant quantum vera & pura religio, ab inepta ſuperſtitione differat. Eſt enim religio excellens animi cultus, ex debita erga Deum pietate in dies effloreſcens, cum ardente ſtudio ſempiternæ pulchritudinis imitandę. Superſtitio autem eſt inanis quędam formido, non graues Dei offenſiones ſed offenſionum vmbras extimeſcens. Cõtinet enĩ vera religio ſciẽtiam earum rerũ, quæ ſunt Deo gratiſsimæ, & ea de cauſa

quid

quid à Deo flagitandum, quid numini illius offerendum ſit, exploratum habet: at ſuperſtitio cum ſit ſapientiæ præſidio deſtituta, allucinatur, & hæſitat, neque ſatis quid ſit metuendnm, aut negligendum, explicare poteſt. Inde adeò fit, vt qui veram religionem colunt, ſint animo alto & excelſo prædití, maximaque plerumque facinora inuićta virtute moliantur: ſuperſtitioſi verò cùm plerumq; animos demiſſos gerãt, ad immortalem gloriam aſpirare nequeãt. Vnde concluditur nihil eſſe tam regium, quàm ſummum, ardens, & incitatum ſanctiſsimæ religionis ſtudium; neque minus quidquam Principis Chriſtiani præſtantia dignum, quàm ineptè ſuperſtitionis angorem, inanes formidines opponentem, & Principes à rebus gerendis inſipiẽter auocantem. Hæc ſunt illa tria præſidia, quibus Regis ſtatum fulciendnm eſſe dixi (ſi meminiſtis) nempe familiaritas & conſuetudo bonorum, bonarum artium diſciplinæ, & quod eſt omnium firmiſsimum religionis atq; pietatis ſtudium. hoc enim poſtremum poterit ſine aliorum ope regium munus ſuſtinere, at illa ſine religione non poterunt.

DE
REGIS INSTITVTIONE ET DISCIPLINA,
LIBER SEPTIMVS.

VIDIMVS quibus præſidijs inſtructum & ornatum eſſe conuenit eum, cui eſt tantũ & tam difficile munus impoſitum; nunc vero cõſequens eſt, vt videamus quod ſit regis opus, quod officium & munus, ad quod potiſsimum hæc omnia naturæ, ingenij, diſciplinæ & inſtitutionis adiumenta, & bonorum hominum, & artium maximarum, & religionis ſanctiſsimæ præſidia (quæ ſumus oratione perſecuti) conferenda ſint.

Quanquam enim de regis officio multa iam dicta ſint; hîc tamen locus poſtulat, vt de eo nunc diligentius diſſeramus; vt intelligatur non ſine cauſa, tam multa in Rege præſidia & ornamenta requiri. Vt igitur in reliquis diſciplinis, ſic in hac vna omnium præſtantiſsima certum opus aſsignari debet, in quo perficiendo, & abſoluendo omnis Regis cura, labor,

labor, & ſtudium conſumatur. Vt autem id melius dijudicari poſsit, operæ precium erit animaduertere, quæ fuerit prima regis inſtitutio, quæ deinde progreſsio, quæ poſtremò perfectio: vt intelligamus quod potiſsimum opus ſit Regi natura propoſitum. Qualis enim quæque res eſt, poſtquam effectum operis abſoluti conſequitur, talis illius natura putanda eſt. Omnes enim res via quadam & inſita naturæ cupiditate, ad perfectiones ſuas feruntur, & in illis vt in naturali & optato fine conquieſcũt. Vt igitur hinc exordiũ capiamus: antequã eſſent aliqui cœtus hominum iure ſociati homines fuſi per agros vagabantur: & pro arbitratu ſuo vel certas ſedes deligebant, vel à loco in locum, quocumque illos ferebat voluntas, facilè commigrabant. Nec erat tunc alia poteſtas præter eã, qua quilibet pater familias domum ſuam regebat. Diſperſi igitur in pagis habitabant; & ex re pecuaria victum comparabant, & is ditiſsimus habebatur, qui plurimos greges & armenta poſsidebat. Atque in principio pudor ingenitus, & vitæ ſimplicitas, & maiorum autoritas facilè homines in officio continebat. Creſcente deinde multitudine, diſciplina paulatim labi cœpit. Pietatis enim ſtudio remiſſo, cupiditas omni

omni vinculo ſoluta in ruſticanos illos mores inuaſit; partim igitur immanis & fera libido: partim infinita plura poſsidendi cupiditas hominis ad hominum dedecus & perniciem ſtimulabat, & qui plus poterant, reliquos multis damnis & incommodis afficiebant. Erant igitur homines tenues & imbecilli cotumelijs, & rapinis, & cædibus & quamplurimis iniurijs expoſiti; ſummum tunc decus erat in iniuſtitia poſitum; ille namque qui omnia vi & manibus rapiebat, & per vulnera atque cædes opes ſuas augebat, ſe viri fortis officio functum eſſe putabat: illi autem qui vexatus & ſpoliatus erat, præter incommodi illius acerbitatem, erat etiam inſignis infamia imbecillitatis & ignauiæ ſubeũda. Honeſtas enim erat nocere quamplurimis, flagitium verò & dedecus potẽtium iniurijs & comtumelijs exagitari. Ergo cùm neq; lex neque poteſtas eſſet vlla, quæ petulantiam & libidinem coërceret; cùm furta & latrocinia infamiam nullam haberẽt; cùm illi etiam, qui roboris opinione turgebãt, aliorum ſimiliter furentium impetu ſternerẽtur; cùm omnia eſſent ſtupris, & adulterijs, & mutuis cædibus infeſta: factum tandem eſt, vt homines humanitatem exuerent, & in belluarum immanium natu-

ram

ram verterentur. Inde igitur illa monſtra celebrata poëtarum carminibus extiterũt, quæ fortium quorundam hominum virtute atque robore ſtrata ſunt. Nec enim Chymæræ, neque Geryones, neque Centauri neque reliqua eiuſmodi monſtra heroum viribus interempta aliud deſignant, quàm tyrannidis feritatem, vi regiæ atque diuinæ virtutis extinctã. Cùm igitur poetæ aut Bellerophontem, aut Herculem, aut Theſeum, aut aliquem eiuſmodi heroa diuino ſemine procreatum, mõſtra domuiſſe aut extinxiſſe perhibent; hoc planè dicunt: tyrannidis immanitatem fuiſſe, magnitudine virtutis regię profligatam. Extitit enim illis etiã temporib. animi alicuius excellentis altitudo, qui odio ſcelus & improbitatẽ perſequeretur, & iniuſtitiæ mõſtra deleret, et homines miſeros et afflictos à tyrãnidis crudelitate liberaret. Homines igitur, qui nullo loco præ formidine conſiſtebant, cùm viderent nullam ſpem aliam ſibi ſalutis eſſe, præter eã, quæ in illius virtute, cuius ope ſibi auram afflari ſentiebãt, tota conſiſteret: illam gratiſsima voluntate proſecuti ſunt, totoſque ſe ad illius ſtudium contulerunt. Non ſolum igitur illos reges creabant, ſed honoribus etiam diuinis afficiebant. Refert Herodotus Me-

dos olim cùm eſſent, multis iniurijs vltrò citroque habitis, vehementer oppreſſi, nec vllum in tantis malis exitum inuenirent, ad hominem quendam nomine Deiocem, quem virtutis & æquitatis opinione præſtantem cognouerant, omnem inter eos iudicandi poteſtatem delegaſſe. Malis enim edocti perſpexerunt iniuriæ feritatem iuſtitiæ tantum virtutè placari: hominumque ſalutem iniquitate perditam, æquitate ſolùm poſſe conſtitui. Hominem igitur, quem æquitate & conſtantia inter omnes excellere putabant, delegêre; qui obuiam iret ſceleri, iniquitatem reſecaret, ius & æquum vnicuique tribueret; & omnes lites tanta æqualitate dirimeret, vt nihil neque potentiæ cuiuſquam, neque tenuitati concederet. Lux igitur oblata videbatur omnibus, iniquitate per illum depulſa. Cùm verò Deioces non diu munus illud obire vellet, dicebat enim rem ſuam, dum ipſe publicæ conſulebat, diſsipari, ſummumque ſibi periculum ex potentium offenſione proponi, Medi ne, illius ope nudati, in eadem mala rurſus inciderent, eum opibus auxerunt, & preſidio munierunt, vt omni alia cura ſolutus, liberè poſſet ius inter omnes dicere, vniuerſamque Rempu-

publicam æquitate moderari. Hoc autem, quod in Media accidit, credibile eſt multis antè ſeculis in alijs orbis terrarum regionibus accidiſſe: vt homines iniurijs afflicti, in illius tantùm virtute quem excellenti æquitate præditum animaduertiſſent, omnem ſpem ſalutis ſuæ collocarét. Hoc igitur fuit à principio regnorum omnium fundamentum; illi namq;, quos tunc homines propter æquitatis opinionem deligebãt, qui finem tantis malis imponerent, reges nominabantur; & hęc fuit prima omnium legitima poteſtas in terris. Potiſsimum autem eorum munus erat iudicare; itaque iudiciorum ſeueritate ſcelus acerrimè coercebant, & vnicuique quod ſuum erat, tribuebant. Vt autem id commodius fieret, homines, qui erant in agris diſperſi, regum autoritate & conſilio vnum in locum compulſi ſunt; vt facilius opem à regibus contra iniuriam flagitarent, & mutua ope conſeruari, & inter ſe naturæ conciliatione deuinciri poſſent. Deinde cùm hæc partim naturæ admonitu: partim neceſsitate vbique fierent, & vrbes ædificarentur, & Reges in omni loco crearentur, neceſſe continuò fuit, inter vicinas vrbes bella frequenter excitari, aut enim de agrorum

finibus certabant: aut alij ex aliorum terminis prædas agebant: aut dominandi libido reges ſtimulabat; & cùm ambitioni cauſas honeſtas obtenderent, de hominatione ſua latius amplificanda cum ciuium periculo dimicabant. Erat igitur ei neceſſe cui bellum inferebatur, vt armis atque virtute reſiſteret. Vt autem commodius homines ſe contra hoſtium vim munirēt; vrbes muris cingere, & mœnia ædificare cœperunt. Bella verò ab initio viribus tantum gerebantur. Acceſsit deinde ars atque diſciplina multorum bellorum vſu comparata, quæ magnos Imperatores effecit. Itaque is, cui vniuerſi populi ſalus commiſſa fuerat, minimè officio ſuo ſatisfaciebat, niſi cum iudicādi ratione, belli etiam adminiſtrandi diſciplinam coniungeret. Sic igitur olim reges, non iudices tantum, ſed etiam Imperatores extiterunt. Deinde cùm rex aliquis virtute præſtans regni fines propagaſſet, & ciuitatem locupletaſſet; eueniebat, vt ciues qui potentiores erant, vſuris & fraudibus tenuiores opprimerent, paulatimq́ue poſſeſsionibus antiquis pellerent; & plebs tantis malis afflicta queſtibus omnia repleret, & militaris inſolentia fremeret, indignumq́ue facinus eſſe clamitaret, id quod armis quæſitum fuerat,

rat, nõ potiſsimum ad eos, quorum virtute partum fuerat peruenire: ſeditiones populares excitabantur, extremumq́ue periculum rebus communibus imminebat. Hoc autem tantum malum non iudicij ſeueritate, nec armorum contentione extingui poterat; oratione autem poterat. Non autem cuiuſuis oratio eam tempeſtatẽ facilè ſedebat, ſed illius tantũ, qui plurimum autoritate reliquis anteibat; & cuius virtute & æquitate homines ſe multis in locis defenſos eſſe meminerant. Is igitur populares motus oratione comprimebat; & alios quidem caſtigabat; aliorum verò dolorem leniebat; & omnes rurſus fœdere coniungebat; vſq́ue tãdem compertum fuit, nihil eſſe ad populum moderandum optimi Principis oratione vehemẽtius. Sic autem ad reliquas artes regias adiuncta fuit dicendi etiam facultas, rudis illa quidem, vt fit in principio: vſu deinde atque ratione perpolita. Hac igitur dicendi prudẽtia reges inſtructi, non modò ſeditiones compeſcebant, ſed ciuium languentes animos ſtimulabant; ferocius exultantes refrenabant; ad arma, cùm opus erat, excitabant; cùm rurſus ita Reip. ratio poſtulabat, à bello deterrebant, & ita populũ moderabantur, vt facilè perſpici poſsit, omnes populi

motus regis ſapientis oratione conuerti. Poſtremò cùm neque multis artibus adiuti reges populos tenere, & pericula omnia propulſare poſſent; multò clarius perſpectum fuit, id quod iam antea communibus ſenſibus erat infixum, non poſſe vllo modo tam difficilem prouinciam, abſque diuina mente & conſilio gubernari. Quod quidem effecit, vt nihil tam regium eſſe videretur, quàm diuinā mētem conſulere, numē hoſtijs placare, pacē à Deo expoſcere, & homines diuina ope & auxilio cómunire. Hac autē ratione factum eſt, vt reges cum maieſtate regia ſacerdotij dignitatem coniungerent. Hoc enim ſimul & ad Dei iram facilius auertendam; & ad populum maiore autoritate continendum; & ad regis ipſius nomen religione conſecrādum aptiſsimum eſſe videbatur. Reges igitur priſci & iudices, & imperatores, & Oratores, & ſacerdotes erant; quod apud Homerum optimū antiquitatis autorem perſpicimus. Quomodo enim ius dicerent, multis ex locis exploratè cognoſcimus. Ideò autem ſceptra geſtabant, quòd erat inſigne iuris & æquitatis nihil neq; gratiæ, nec offenſioni tribuentis, ſed omnia obliqua & inflexa ad certam normam & regulam dirigentis. In bello autem ſummum

im-

imperium habebant. Quàm multis autem in locis eloquentia vterentur, declarãt illę conciones, quibus vel populum ad officiũ hortabãtur: vel in conſilio ſententiã ſuam luculentiſsimis verbis explicabant. Quod autem eſsét ſacrorum antiſtites, ex hoſtijs, quas ſolenni ritu immolabant, & ex fœderibus (quæ ſumma ceremonia feriebant) intelligi poteſt. Quæ deinde poſt illã memoriam regum genera recepta ſint, quàm variæ imperandi, populique moderandi rationes inſtitutæ, dicerem; niſi nimiam longitudinem orationis extimeſcerem: alibi enim regium imperium erat infinitum: alibi legibus & certo modo atque ratione temperatum; & in illis locis in quibus regia poteſtas erat lege circumſcripta, non erat vnum in omni loco temperamenti genus adhibitum. Cùm enim ſummam poteſtatem penes leges eſſe debere multi populi iudicarent, alibi quidem plura, alibi verò pauciora, regiæ poteſtati permittebant. Hæc tamen omnia munera, quæ dixi, ab omnibus fermè antiquis regibus adminiſtrabantur. Cùm igitur apud illos priſcos homines regis officium & munus quadrifariã diuiſum eſſet, quæro à vobis vtrum id probetis? Difficile inquit, T. eſt, tã citò iudicare; refragari enim
 an-

cauſa; neq; rurſus religionis obtentu Reip. curã dimitti. Vt igitur eſſet ſemper aliquis omni alia cura ſolutus, qui rebus diuinis operam daret; & aliquis rurſus, qui omnem curam & ſolicitudinem in Repub. tuenda conſumeret: opus fuit ſacerdotis officium à regis officio diſtingui; ita tamen vt alterũ alterius ope firmaretur. Regnum enim ſacerdotij religione & ſanctitate ſtabilitur; Sacerdotium verò regni præſidio tutum, ritè ſuum munus exequitur. Præterea multa ſæpè occurrunt, quæ nec à ſacerdote purè fieri poſſunt: nec à rege ſine flagitio præteriri. Hoſtiam cruentis (vt ita dicam) manibus immolare Sacerdoti fas non eſt: capitale ſcelus impunitum relinquere, regis ſummum flagitium eſt. Vt igitur neque ſacerdos cogeretur ſeſe hominis facinoroſi ſupplicio cruentare: neque rex ſceleſtum aliquod facinus inultum omittere, commodiſsimè facta fuit hæc ampliſsimorum munerum diſtributio, Poſtremò cùm regius ſplẽdor animos afferat, periculum eſſet, ne ſi ad regiam dignitatem ſacerdotij etiã dignitas accederet (qđ olim Imperatores Romani factitabant, ſimul enim Pontifices Max. creabantur) creſceret faſtus & arrogantia, minimeq; toleranda ſuperbia, quæ reges omni humanitate ſpoliaret, & ꝑ be-

nignis principibus eos tyrannos immanes & truculentos efficeret. Vt igitur frenari poſſet regis inſolentia, congruum fuit, vt eſſet aliquis Sacrorum antiſtes pietate & religione præcellens, cuius autoritatẽ Princeps ſequeretur, & cuius monitis & conſilijs poſſet inſtitui, & à temeritate & inſania, ad modeſtiam & ſanitatem reuocari. His igitur de cauſis egregiè conſultum fuit regnis, cùm fuit interdictum lege atque religione regibus, ne ſe ſacris peragendis admiſcerent. Ozias Iudeæ Rex in eam templi partem, in quã nemini, qui Sacerdos nõ eſſet, ingredi licebat, nõ ſolum ingredi, ſed ſacris etiã ſuffimentis dei numẽ placare conatus eſt. Cùm clamaret Põtifex Max. & eũ ab intollerabili audacia reuocare niteret̃, cùm omnes ſacerdotes illum magnis vocibus obteſtarentur, ne religionem tam audaci facinore violaret, omnium monita & preces contempſit, atque pro nihilo duxit. Quid deinde eueuit? Antequam ad aram accederet, lepra ſubitò deformatus eſt. Cùm igitur videret corpus ſuum Dei iudicio percuſſum, ſe repentè domum proripuit, & in intimis ædibus incluſit; neque ſe poſt illum diem in conſpectum populi dare, aut regnum adminiſtrare potuit. Hoc igitur & alijs eiuſmodi iudicijs diuina ſeueritate

ritate conſtitutis, perterriti principes, qui pietatem vnicè coluerunt, non modò ne Deum offenderent, ſeſe ab ſacerdotum officio & curatione remouerunt; ſed ita illos venerati ſunt, vt eorum etiam ſanctiones, interdicta, decreta, ſumma quadã religione obſeruanda cenſerẽt. Nec enim mediocrem religionem in ea moderatiõe, qua ſe illis ſubmittebant, ſitam eſſe ſtatuebant. Ea ratione Conſtantinus Magnus iudiciũ de ſacerdotibus facere noluit: ſed illorũ ſemper iuſsis in ijs rebus, quæ ad religionem pertinebant, obtemperauit. Eadem ratione permotus etiam Theödoſius Magnus Ambroſij ſententiæ paruit, qua illum ab ingreſſu templi, & ſacrorum communione prohibuit. Neque vir ſanctiſsimus Innocẽtius idem exemplum ſequi dubitauit, cùm Arcadio ingreſſu templi, & ſacris omnibus interdixit. Multa poſſem exempla eiuſmodi commemorare, quibus intelligeremus multis in locis Pontificum autoritate regum licentiam immodicam fuiſſe compreſſam; quod fieri minimè potuiſſet, ſi illis cum rerum humanarum adminiſtratione, diuinarum etiam curationem vſurpare licuiſſet. Cùm verò ſumma potentia, ne omnia inſolẽter & temerè peruertat, freno quodam moderationis

feſti ſacerdotibus, ad ſacerdotum pœnam vtatur; illi tamẽ, qui eos vexant, pœnas ſacrilegio debitas vitare nõ poſſunt, quas iá aliqua ex parte in hac vita inopia & egeſtate pendere incipiunt. Quo enim plura diripiunt, eò maiore rerum inopia torquentur. Diuino autem iudicio fit, vt nõ ſolum ſontes puniantur: ſed tortores etiã acerbiſſimè crucientur. Timendum igitur illis eſt, qui ſe tam nefaria præda contaminant, ne tantò grauiora ſupplicia luant, quàm ſacerdotes ipſi, quantò grauius eſt, ſacra & diuina contemnere, quàm hominum offenſionem humano aliquo flagitio concitari. ſed nos ea vulnera, quæ ſanare non poſſumus, refricare deſinamus. Vt autem ad propoſitum reuertamur, id ſanè conſtat nec amplitudinem imperij, nec Reipub. gerendę rationem, nec periculi, quod ex regis immoderatione naſci poteſt, magnitudinem, neque legis diuinæ ſanctitatem pati atque tolerare poſſe, vt rex ſacerdotij munus vſurpet. Vbi autem id acciderit, valdè metuendum eſt, ne exitium atq; vaſtitas rebus cõmunibus inferatur. Regis igitur religio ſit, ſacerdotis autoritatem & ſententiam in ijs, quæ ad religionem pertinent, reuereri, nõ per ſe res diuinas adminiſtrare. Quid deinde? regis officium eſſe dicemus, benè, ornatè,

ornatè, & appoſitè ad perſuadendum dicere? ſi ita eſt, non patiar vllo modo eſſe aliquem in Repub. qui illum dicendi artificio ſuperet. Volo enim vt rex ſit ſui muneris gerendi gloria præſtantiſsimus. Opus igitur eſt, vt in vita nihil aliud agat: ſed omnem curam & induſtriam in dicendi meditatione conſumat. Quomodo igitur Reip. negotia, quę ſunt innumerabilia, ſuſtinebit? quando tam multa, quæ ſunt illi diligenter adminiſtranda, conficiet? qua tandem ratione armis atque virtute periculũ à Rep. propulſabit? Præterea illius vox & oratio ad omnium ciuium aures peruenire non poteſt: at regis prouidentia ad longinquas etiam nationes, quæ illius imperio continentur, conferenda eſt. Augebit quidem regis dignitatem oratio, ſi verbis preſſa, & ſententijs grauis extiterit, & multũ à ſophiſtarum lenocinijs & intẽpeſtiua verborum feſtiuitate remota: ſi verò redundans fuerit & puerili quodam ſtudio nimis elaborata, maieſtatem illius imminuet. Non eſt enim regi ex vocis claritate, ſed ex vitæ ſplendore dignitas & gloria quærenda. Scitè quidem Demoſthenes, cùm enim ſimul cum Aeſchine & Philocrate ad Philippum legatus fuiſſet, & illi Philippum egregiè laudarẽt, quòd multũ dicẽdi artificio valeret,

quòd

ꝙ forma & ſpecie decoris eſſet, & ꝙ eſſet feſtiuus conuiuator, & plurimum vini ſanè iucundè biberet: prima (inquit Demoſthenes) laus Sophiſtarum: ſecunda mulierum: tertia in ſpongiam quadrat. nullam igitur in iſtis laudib᷒, quę propria ſit regis, agnoſco. Hac quidem Demoſthenis ſententia certè conſtat, Regis officium non eſſe in ſumma orationis copia & vbertate, & nimis elaborata dicendi concinnitate & artificio conſtitutum. Præterea oratoris proprium eſt aptè ad perſuadendum dicere: Regis verò ea, quæ ſunt oratione perſuadenda, ſapienter animaduertere. Non eſt igitur Regis officium ornatè & amplè diſſerere: ſed, quod eſt longè præſtantius, oratori leges imponere. Dicendi namque facultas, ſi non fuerit lege definita, non mediocrem perniciem Reipu. importare poterit. Regis autem officium eſt modum præſcribere, quo nulla ars perniciem afferre poſsit: ſed omnes ſalutares ſint, & quò ars eſt amplior & clarior, eò diligentius illam moderari, ne communibus rebus officiat. Opus eſt igitur, vt oratori legem præſcribat, modum conſtituat, & materiam definiat: ne quicquã tractare audeat, quod nõ ad vtilitatem publicam cõferatur. Nihil eſt enim dicendi licentia & impunitate funeſtius

ſtius; non eſt igitur dicendi facultas regia diſciplina; ſed regis moderationi ſubiecta. Quid igitur? Imperatoris officiũ illi vt proprium munus aſsignabimus? Ne id quidẽ. Imperator enim belli adminiſtrandi tantũ diſciplinam tenet: perſcribere autem quo iure, aut quando, aut cum quibus bellum gerendum ſit, ad regis officium ſpectat. Nec enim ſemper vtile & honeſtum eſt bellum mouere; ſunt enim multa bella inutilia, multa nefaria & iniuſta, quæ tamen militares homines ardentes gloriæ cupiditate nimis inconſideratè ſuſcipiunt. Sunt igitur iſti regio imperio & diſciplina coërcendi, ne rempublicam ſine cauſa ſolicitent, in extremumque diſcrimen ſalutis inducant. Bellum enim ad pacem referendum eſt, nõ honeſta pax diri & exitioſi belli cupiditate perturbanda. Nec enim regi propoſitum eſt, vt gloriæ popularis cauſa rempub. in ſummum diſcrimen inijciat: ſed vt eam trãquillam reddat, boniſque omnibus affluentem. Non igitur belli cauſas querit: ſed quantum honeſtatis ratio patitur, elaborat vt bellorum omnium incendia reſtinguat. Rex igitur non imperator eſt: ſed imperatorum rector atque moderator, illorum opera cùm id expedire reipublicæ cernit diligenter vtens: & cùm rurſus bella perni-

ctioſa fore proſpicit, omnem impetum militarem ſapientiſsimè coercens. Nec iudex quidē in cauſis debet eſſe; ſed iudicia dare,& leges,cùm opus fuerit,atque iura deſcribere. Cùm enim infinitis prope hominibus imperet, nulla ratione poteſt omniū cōtrouerſias & cauſas cognoſcere. Quod ſi eas ſaltem cauſas,quas poterit,dijudicare voluerit, dū paucas lites diremerit, maiorum litiū cauſam dabit.Rēp. enim, quæ multò maiora interim ab illo,& magis neceſſaria officia requirit,ope ſua nudabit:& ita dum minutis rebus intentus eſt, à grauioribus abducetur, & negligentia ſua quorundā improbitatem & malitiam augebit. Præterea Reipub. valdè conducit, vt rex ab omnibus mirificè diligatur; at qui iudicat,eorum animos, cōtra quos ſtatuit, alienat, & illorū odium in ſe nimis acre ſæpè concitat. Non igitur ſapientis regis erit aut infinito labore ſine magno fructu confici: aut ſummo odio ſine vlla neciſsitate flagrare. Rex igitur iudicare non debet,ſed homines ſapientes,& conſtātes, & integros,& incorruptos deligere, quibus iudicandi munus aſsignet: & eos,qui rectè munere ſuo functi fuerint,beneficijs augere, & ornamētis afficere:illos autem, qui vel pecunia corrupti, vel cuiuſquam

gratia permoti contra ius & fas cauſas im-
probis litigatoribus adiudicauerint, gra-
uiſsimis pœnis & extrema ignominia ple-
ctere. Rex igitur non iudex eſt, ſed iu-
dicum princeps, iuris vindex, legum cu-
ſtos, iudiciorumq́ue omnium conſerua-
tor. Cernitis iam animo, quantum ſit re-
gium munus? quàm grauem & excellen-
tem perſonã rex ipſe ſuſtineat? quomodò
omnia officia, quę ſunt ſpecie admiranda,
claritate ſplendida, fructu ſalutaria, longè
multumq́ue ſuperet regis officium? Quid
enim admirabilius, quàm hominum vo-
luntates dicendo tenere, & eò, vnde velis,
deducere, & quocunq; velis impellere, &
ſtudio communis vtilitatis & ampliſsimæ
dignitatis incẽdere? Quid clarius & illu-
ſtrius, quàm impetum hoſtis ferocis & in-
feſti reprimere? bellũ maximũ profligare?
& cũ propriæ vitæ periculo patriã à ſum-
mi periculi peſte defendere? Quid melius
& ſalutarius, quàm lites omnes æquitate
ſumma dirimere? diſcordiarũ ſemina tol-
lere, & iniuſtitiæ ſtirpes amputare? cũ hæc
magna & ampla ſint, videte quantum id e-
rit, quod eſt multò maiꝰ & amplius. Quã-
to maius autem ſit regis officiũ, ex eo col-
ligitur, quòd hæc omnia regis imperio,
virtute, & moderatione continentur. Sed
in-

inquies: Quid ergo? nunquam ne rex ius dicet? nunquamn exercitum cōtra hoſtes educet? nunquam populum oratione ad officium cohortabitur? Imò ſæpè hæc omnia per ſe vigilanter adminiſtrabit. Summa namque imperandi ratio in eo poſita eſt, vt magis exēplo, quàm verbis eos, quibus imperas, adhorteris. Id enim admirationē virtutis efficit; amorem ſummum conciliat; alacritatem incredibilem addit; ita vt nemo velit imperium principis illius, qui ſe laboris ſocium præbet, vlla modo recuſare. Vt enim nemo, qui labore premitur, libenter optemperat ijs, qui otio, vitæque mollitia deliqueſcunt: ita laborum ſocietas, & periculorum communio rectoribus ſubditos amore deuincit, & ad obediendū acriter impellit. Quàm delectat Teleutias Lacedæmoniorum dux? vt enim eſt apud Xenophon. in ſumma rerū inopia hac oratione milites facilè cōtinuit. Ego (inqt ille) milites ſine pecunia ad vos aduenio, Deo tamen adiuuante, ſi vos comites meæ diligentiæ & alacritatis habuero perficiam vt omni genere commeatus abundetis. Hoc velim ſciatis quandiu vobis impero, non minus eſſe me de veſtra omnium ſalute, quàm de mea ſolicitum. Mirum fortaſsè videbitur, ſi dixero, malle me vobis

omnia ad victũ neceſſaria, quàm mihi ſuppetere. Deos tamen omnes obteſtans affirmo, multò me malle duos dies ſine vllo cibo traducere, quã vt vos vnius diei inediam toleretis. Oſtium meũ ſemper apertum eſt, nec ante hoc tempus, neque modò fuit cuiquam ad me aditus intercluſus. Poteritis igitur exploratè cognoſcere, me tum demũ largiùs cibis vſurũ, cùm vos ſimiliter expleti fueritis: ſi verò me videtis frigora, & æſtus, & vigilias tolerare, intelligite eſſe vobis ſimiliter hęc omnia incommoda ſubeũda. Nec enim ideò vos ad hæc perferẽda cohortor, vt mœſtitia cõflictemini; ſed vt ex his laboribus lætũ fructum capiatis. Ciuitas quidem noſtra militibus omnium opinione florens atq; beata eſt. Imperium verò & gloriam, quam ſibi peperit, non domi per ignauiam deſidendo; ſed prompto & alacri animo laborãdo, & quoties neceſſe fuit pericula ſubeundo conſecuta eſt. Et vos quidem ante hac fortes & ſtrenuos fuiſſe ſcio. Date igitur operã, vt nũc multò clarius documentũ virtutis veſtræ prębeatis, vt omnes nos ſimul cũ iucunditate labores excipiamus: & cum iucũditate parta felicitate perfruamur. Hæc quidẽ Teleutias, quę oratio declarat quãtus ille vir fuerit; nemo enim ex omnibus

illius

illius temporis ducibus milites magis ſibi amore cõiunctos habuit, aut magis imperio illius obſequẽtes. Hoc igitur faciẽdum eſt omnibus regibus, qui ſuos in officio continere voluerint; Princeps enim piger & ignauus fruſtra aliorum induſtriam requirit: & qui timidus eſt, fruſtra fortiũ hominum opem & auxilium implorat. Adulari enim & aſſentari timidis & delicatis Principibus, peruulgatum eſt: pericula verò contemnere; & labores excipere gratia illorum, qui nullum virtutis & induſtrię ſignum dedêre, rariſsimũ. Vt igitur vigilum præfectus in omnes partes ſibi commiſſas excurrit, vt excubias excitet, & induſtria ſua magis acres & vigilãtes efficiat: ita cõuenit Principi in regia vigilia conſtituto, animo ſemper excubare, vt cuſtodes à ſe diuerſis in locis poſitos exẽplo vigilantiæ ſuæ de ſomno frequẽter exuſcitet. Atque vt imperator quamuis non miles, ſed militum præfectus ſit, multa tamen ſibi militiæ munera vt milites ſtimulet, obeunda putat: ita rex quanquam ſupra omnes honores illius amplitudo collocata ſit, opus tamen eſt, vt multis rebus occurrat, & per ſe multa diligenter obeat, vt exemplo ſuo multos ad officium adhortetur, & omnes admoneat, nullam Reipu. partem eſſe ſua

prouidentia & auxilio deſtitutam. Iudex quidem non eſt; ſed iudicum rector atque moderator, quod officium tueri non poteſt, niſi aliquando iudicauerit: partim vt iudices exemplo ſuæ æquitatis incendat: partim vt iudicibus præſit, & de illorũ vel integritate, vel improbitate cognoſcat. Nullus enim ordo eſt in Repub. in quem acrius animaduertendum ſit, ſi in officio deliquerit; ſunt enim iudices adminiſtri iuris publici, & legum cuſtodes & vindices: ita vt maxima ex parte tota Reipu. ſalus in eorũ fide conſiſtat. Intelligant igitur illi potiſsimum, nec eorum æquitati præmium defuturum, neque iniquitati ſuppliciũ. Sapienter enim Solon pœna & prẹmio ſalutem Reip, contineri cenſuit. Mali namq; metu pœnæ tardiores ad ſuſcipiendum flagitium fiunt: boni verò multò cõfidentius & alacrius præmio conſtituto in ſtudium officij & ęquitatis incumbunt. At neque ſupplicium irrogari, neq; prẹmium vllo modo conſtitui poteſt, vbi non fuerit animaduerſum quid quiſque mereatur. Non ſolum igitur vt exemplo ſuo iudices ad officium adhortetur; ſed vt diligentius animaduertat, ſint ne iudices digni, per quos tantum munus adminiſtrari debeat; vtile eſt interdum regem iudicijs in-

tereſſe. Non poſſum igitur nō laudare Luſitanorum regum morē, qui ſeptimo quoque die ſe in conuentum Iudicum conferebant, & in maximis & difficiłimis cauſis autoritatem ſuam interponebant, vt iudices in officio ſuo conſtantiores efficerent. Hac igitur ratione, quamuis potiſsimum regis officium non ſit, cauſas cognoſcere & iudicare: opus tamen eſt interdum iudicijs præeſſe; & ſæpè ſummo ſtudio, quàm rectè aut flagitiosè iudicia fiant, diligenter explorare. Ad hunc autem modum quamuis rex imperator non ſit, neceſſe tamen eſt interdum, vt imperatoris officium ſuſcipiat. Mirum enim eſt, quantum momenti adferat ad victoriam aſpectus atque præſentia regis. Duces enim multò vigilantius ſibi cōmiſſum munus efficiūt; milites multò confidentius in hoſtē inuadunt, & quoduis periculum audacius aggrediuntur coram eo principe, quem laboris & periculi ſocium animaduertunt, & à quo virtutis laudem & præmium expectant. Tum etiam illud mirum, quantum valet ad regij muneris perfunctionem, quod in militari labore experiundo cognoſcunt, quantum debeatur ijs, qui laborem militiæ Reipublicæ cauſa perferunt, & vitam periculis infinitis obijciunt.

Non patietur enim rex, qui arma ſumpſit, & acie cum hoſte conflixit, milites ludibrio haberi, eorumq́ue poſtulata contemni, & agreſtem & incultam fortium hominum ſimplicitatem, lautorum hominum dictis exagitari. Quo quidẽ malo quid iniquius & periculoſius eſſe poteſt? Vt enim qui canum cuſtodia gregem nudat, gregem lupis diſsipandum atque laniendum tradit: ita qui milites iniurijs expellit & eijcit, Rẽpub. hoſtibus prodit, & omni crudelitate dilacerat. Sic etiam quamuis rex non omne ſtudium ad benè dicendum conferat, mirum tamen eſt, quantæ Reipub. tempeſtates ſedari, & quanto ſtudio ciuium animi ad patriæ defenſionem excitari regis oratione valeant. Homines pręterea, qui ſub Rege viuunt, moleſtiſsimè ferunt ſibi per internuncios, cùm ille præſens eſt, voluntatem illius aperiri. Putant enim aditum ſibi ad Regis gratiam minimè patere, improbitate eorum, qui laboribus alienis ad opes ſuas amplificandas abutuntur. Conuenit autem regibus, qui ſe caros vniuerſis eſſe ſtudent, faciles aditus habere, multa ſigna benignitatis oſtendere, homines nominatim appellare, dare ſigna lætitię, cùm eos in felicitate verſari vident, pręſeferre mœſtitiam, cùm incommodis vexa

tos

tos animaduertunt; ſibi potiſsimum beneficiorum gratiam reſeruare. hoc autem aſſequentur,ſi non exiſtimauerint eſſe regium omnes à ſuo aditu & congreſſu arcere,qui non fuerint nobiliſsimi,aut illis gratia & familiaritate coniunctiſsimi; etſi non infantia regiam grauitatem contineri putauerint. Facilitas enim ad amorem allicit, & inuitat; & eloquentia maxima regis munera cum illius ampliſsima dignitate ſuſtinentur. Siue enim ad bellum cohortandi ciues ſunt,ſiue ad pacem reducendi,ſiue ad ciuilem ſocietaté inuitandi, ſiue à ſeditione deterrendi: qd regis oratione vehemẽtius, aut ad illius dignitaté aptius excogitari poteſt?Sacerdos quidem rex non eſt,ſed operam dare poteſt, vt ij ſacerdotes fiant, qui doctrina, & moribus, & grauitate, & vitæ caſtimonia,& religionis exemplo facillimè tantam perſonam atque dignitatem ſuſtineant. Quod ſi ſacerdotis eſt pietatem vnicè colere,religionis puritaté omnibus vitæ commodis anteferre, diuinam mẽtem cõſulere, & omnia ad Dei voluntatem adminiſtrare,Rex quodammodo ſacerdos appellari poteſt.In hoc tamẽ pietas, & ſanctimonia regis maximè perſpicitur, quod in religionis inſtitutione ſacerdotibus ſubditur,illorumq; ſententiam veretur, nec ab il

lorum placitis, qui ſummo ſacerdotio funguntur, vnquam diſcedit. Reliquis autem officijs & artibus quamuis regis officium præcipuum minimè cōtineri dicamus; hoc tamen dicimus, illorum omniuu moderationem, & vim ſalutarem, ad illius officium pertinere. Quælibet enim ars ad vtilitatem Reipub. vtiliter inuenta noxia eſſe poterit, ſinon fuerit regis moderatione gubernata, vt enim architectus omnium fabrorum operis, quæ ad ædificium neceſſariæ ſunt, ſapienter vtitur; aliter enim erit architecti nomine indignus: ita rex cui totius Reipub. fabrica commiſſa eſt, omnium artificium operas ad ipſam rempublicam benè atque ſapienter ædificandam confert; in eoque neruos omnes intendit, vt eam ſartam, tectam ſummo ſtudio conſeruet. Eſt enim Rex vrbium conditor, ciuium moderator, legum cuſtos, & publicæ ſalutis & incolumitatis architectus. Hoc igitur illius munus eſt, vt omnes artes ſiue illuſtres & claræ ſint, quas ipſe per ſeſine dignitatis im minutione tractare poteſt: ſiue humiles & ſordidæ, dū modo ex illis Reſpublica aliquod emolumentum capiat, ſapienter & aptè moderetur, & in Reip. ſalutem dirigat. Nulla eſt igitur ars, nulla diſciplina, nullum opus, quod in illius tutela nō ſit. id

enim, quod ab illius moderatiōe relictum aut peſtiferum, aut ſaltem inutile poterat eſſe: illius moderatione deuinctum ſalutare eſt, & magnam aliquam vtilitatem continet. Eſt igitur rex (vt eodem verbo ſæpius vtar) publicæ felicitatis atque beatitudinis architectus. Publica autem felicitas, & beatus Reipub. ſtatus, omnium bonorū ratione & multitudine continetur. Bona autem Academici, & Peripatici trifariam diuidunt; alia namque ſunt in animo, qualia ſunt ingenij acumen, ſolertia, ſagacitas diſciplinæ, virtutes vel illæ, quibus ingeniū excolitur, vel quibus animus ipſe diuinis opibus & ornamētis afficitur: alia verò ſunt in corpore, quæ vel ad bonam valetudinē & firmitatem, vel ad corporis ſpeciem & dignitatem pertinent: alia poſtremò extra corpus quibus vel vita alitur, & ſuſtentatur vel vitę cultus & elegantia, & ſalutis atque dignitatis ſubſidium continetur. Hoc igitur propoſitum eſſe debet, vt Reſpublica ſit opibus florens, & viribus firma, & virtute honeſta, & ſapientiæ inſtitutis egregiè conſtituta. Vt igitur à minimis ordiamur, opera illi dāda eſt, vt Reſpublica locuples & opulēta ſit; cùm autē multæ rationes rei augēdę ſint, nulla tamē eſt honeſtior, nulla vberior, nulla cōmunibus rebus vtiliora ea

quæ

quæ in agri cultura conſiſtit. Reliquæ enim fraudibus & iniurijs affines plerumq; ſunt, hæc autem cum iuſtitia & æquitate coniũ-cta. illæ ad pauciores pertinent: fructibus autem, qui ex terra funduntur, omnium vita ſuſtentatur; & opibus quæ vel vſura, vel mercatura, vel alia quauis eiuſmodi ſedulitate & induſtria comparantur, animi effeminari ſolent, & inſolenter extolli: at agricultura & corpus exercet, & modeſtiæ altrix & conſeruatrix eſt. Iã verò cum bellum motum fuerit, qui vobis fore videntur ad reſiſtendum magis parati; ij ne, qui vitæ vmbratili, & delicatę ſe dediderunt? an qui ſolibus peruſti, & laboribus aſsiduis durati ſunt? ij, quorum omnis res eſt in nummis qui facilè a loco in locũ aſportari poſſunt? an qui non alias opes poſsident prę ter eas, quas ex agris, qui loco moueri nõ poſſunt, manu quęrunt? ij, qui neq; qua hoſtem aggrediantur, aut qua ſe in tutum recipiãt planè vidẽt? an qui omnes regiones agrorum, viarũ anfractus, ſemitarum compendia, lucorum exitus notos habẽt? Ad ſtudium igitur cõmunis periculi propulſandi, tantum inter bonum colonum & mercatorem intereſt, quãtum inter indigenam & peregrinum: colonus enim terram, quæ illi omnia ad vitam neceſſaria largè ſuppeditat, vt parentem

rentē colit; & ne ex illius gremio pellatur, quęuis pericula audacius ineunda putat: at mercator cùm varias terras peragret, in nulla tanquam in patria atq; naturali ſede cōſiſtit. Cur igitur inquies hodie non ex agris homines ad militiam educuntur? Quia ſimiliter alia multa olim ſalubriter inſtituta, commutata ſunt. Præterea pleriſque in locis ita ſeruiendi conſuetudo ruſticorum animos afflixit, vt non poſsint aliquid de laudis & dignitatis ſtudio cogitare. Poſtremò cùm bellum eſt terris ſitu diſiūctiſsimis inferendum, nec illi libenter ab agris auelluntur, nec eſt vtile Rebuſp. terras aratorum penuria vaſtari. cùm tamen Roma non virtute tantum: ſed etiam frugalitatis laude florebat, non ſolum milites: ſed etiam conſules & Dictatores ab agris accerſebātur. Sed quoniam ita more receptū eſt, illis longinquæ ſaltem militiæ vacationem concedamus, dummodo fateamur, vix vllum genus hominum eſſe, cui magis obligati ſimus. Illi fruges exarant, quibus alimur; illi pecora nutriunt, quæ non ſolum cibum nobis: ſed veſtitum etiam præbent; ex agris benè cultis oleum, & vinū, & varios fructus, qui non modo ad neceſſarium victum: ſed etiā ad naturæ delicias referuntur, excipimus. Quid autem de voluptate, quæ percipitur

ex re ruſtica, dicendum eſt? quid enim nitidis collibus, frondoſis vallibus, cultiſsimis agris, denſis nemoribus vel ad aſpectum venuſtius, vel ad curarum requiem & moleſtiarum omnium obliuionem ſalutarius? quid hortis pomarijs, vinetis & oliuetis, vel ad fructum melius, vel ad ſpeciem præclarius; vel ad vſum vitæ iucundius? Quod ſi mores hominum nõ fuiſſent ad mollitiem lapſi, neque tanta pecuniæ cupiditas in animos inuaſiſſet, idem certè honor, qui olim habebatur, huic ruſticę & attente vitę ab omnibus haberetur. Refert Herodotus Mileſios olim cũ inteſtina ſeditiõe laborarẽt, & nullum in grauiſsimis malis exitum inuenirent, per legatos petijſſe à Parijs apud quos Reſpub. erat benè conſtituta, vt mitterent ad ſe aliquot ciues prudentia graues, quorum autoritate & conſilio poſſet Mileti aliquis ſtatus Reipub. collocari. Parij igitur ciues communi ſuffragio delecti Miletum profecti ſunt, & in Mileſiorum conſilio dixerunt: ſe nihil prius acturos eſſe, quàm totam illam regionem oculis perluſtrarent. Cùm igitur Mileſium agrũ peragrarent, ſi quem fundum viderent bene cultum & nitidum, interrogabant, cuius ille fundus eſſet; nomina autem coloni illius literis conſignabant. Vbi igitur in vrbẽ re-

rediêre, conuentũ Mileſiorum ciuiũ habue runt, ibi verò dixerunt fieri non poſſe, vt qui rem ſuam malè gerit, publicã benè adminiſtret. ſi igitur ſalui eſſe vellent ij, qui erant in agrorũ cultu negligentes, ſub eorum moderatione viuerẽt, qui agros bene conſitos habebant; ſperandum enim eſſe, vt qui in re ſua curanda diligens eſſet, eandẽ etiam in curatione Reipub. diligẽtiam adhiberet. Agricolas igitur diligentes, negligentibus & ignauis præficiunt, & ita finẽ eorum malis imponunt. Videte, quantum fuerit olim agriculturæ tributum; homines ex optimè morata Repub. delecti, qui ciuitatem motibus inteſtinis perturbatam, & peſtifera ſeditione conuulſam benè atq; ſapienter conſtituerent: non aliud remedium præſentius inuenire potuerũt eo, quod in eorum moderatione conſiſtabat, qui rebus ruſticis diligẽter operam dabant: eam enim vitam non ſolũ ſimplicitatis, & pudoris, & innocentiæ: ſed moderationis, & ordinis atque diligentiæ magiſtrã eſſe ſtatuebant. Sed vt tã multa agriculturæ minimè tribuamus, id ſaltẽ negari non poteſt, omnes naturæ opes quibus cõmunis omniũ vita ſuſtẽtatur, telluris diligentiſsimo cultu contineri. Hæc enim frugum & legum inum & plantarum ſemina, quę in ſe recipit, multi-

ei verò, qui per deſidiam & incuriam agrũ ſuum ſqualere ſinebat, erat etiam pœna pro magnitudine negligentiæ conſtituta. Rex autem quoties regionem luſtrabat, in omnes partes oculos conijciebat; vt videret, qui agri culti eſſent, & nitidi, qui neglecti & inculti; vt eorum dominos vel honoribus & donis, vel ignominia atque pœnis afficeret. Regionibus verò, quas ipſe per ſe obire non poterat, nauos & induſtrios homines præficiebat; hi autem agricolas omnes ſtimulabant, experientes aratores honorabant, ignauos acerrimè coercebant; diligentiaque ſua faciebât, vt loca deſerta frequentarentur, vt agri antè relicti lætas fruges efferrent, vt vineæ, vt oliueta, vt horti atque pomaria vberes fructus effunderent: vt ſyluæ atque nemora ſumma diligentia conſita, multarũ rerum copiam ſuppeditarent. Rerum autem ruſticarum præfecti, qui hoc ſibi commiſſum munus ſtrenuè peragebant, à rege donis & muneribus augebantur: is verò, cuius negligentia tellus inculta parum lætos fructus efferebat, ignominiam & pœnam debitam ſuſtinebat, & honore illo priuabatur; & alius in locum illius ſuccedebat, cuius vigilantia poſſent omnes illius terræ cultores opib⁹ naturę locupletari. Quo

quidẽ amore & inſtituto nihil poterat ad rerum omnium copiam parandam aptius excogitari. Nihil eſt enim tellure benè culta ditius & affluentius. Princeps igitur, qui in eo mentẽ defixerit; vt genere terrarum notato, vbi primùm quid quęq; tellus ferre poſsit, animaduerſum fuerit: cogat pœnis, aut prȩmijs inuitet agrorum dominos, & omnes agricolas, vt omnem regionem diligenti cultura fructuoſam reddāt, optimè profectò regno ſuo proſpiciet. Illud enim efficiet omnibus naturȩ opibus atque diuitijs opulētum; neq; ſolum ad inopiam propulſandā, ſed etiam ad libertatem tuendam dici vix poteſt, quantum valeat agri colendi ſtudium. Qui enim frumenti inopia laborāt, illis ſemper obnoxij ſunt, quorum frugibus aluntur. Multum quidem afferunt etiam vtilitatis omnibus Rebuſpu. nauicularij atque mercatores; ea namque quibus regio redundat, exportant, & ea quibus indiget, important; multasq; vias dant, quibus hominum aliorum mores & inſtituta cognoſcamus; ſed illi non omnibus vtiles eſſe poſſunt: at agricolarum labore & induſtria omnium vita cōtinetur, & illi multa conuehunt (vt dictum eſt) quæ homines effœminant: at agricultura vires corporis & animi confirmat. Deinde

de

de commercium cum externis hominibus ciuium animos externis moribus oblinit: at agri colēdi ſtudium antiqui moris ſimplicitatem incorruptam & integram perpetuò conſeruat. Vt autem nihil aliud dicam, agricultura vitam omnem continet: mercatura verò eam vitæ lautitiam, quę vtrum plus damni an vtilitatis inuexit, haud facilè dixerim. Non igitur immeritò finxerunt, poetæ cū inter Mineruā atq; Neptunum orta eſſet contentio, vter eorum nomen Athenis imponeret, fuiſſe deorum iudicio cauſam Mineruæ adiudicatam; illa namq; terræ colendæ rationē, Neptunus nauigandi maris artificium tradebat: & illa frumentum, et oleū, & alios fructus: Neptus verò varias & peregrinas merces oſtentabat. Nō tantū tamē agriculturæ ſtudiū in regib⁹ requiro, quantū in Cyro iuniore extitit, qui gloriabatur agrum ſe ſua manu conſeuiſſe, cùm Lyſander arborum pulchritudinem & ordinem vehementer eſſet admiratus, quibus illum agrum conſitum aſpiciebat. Illud ſaltem velim omnes principes ſecum recogitent, ſibi hoc onus incumbere, vt ciues ſuos locupletes efficiant, nullasq; diuitias eſſe cū illis conferendas quæ ex terræ viſceribus eliciuntur. Hoc igitur firmiſsimè conſtituto clarè

videbunt,ſibi obnixè laborandum eſſe,nē pars vlla terræ negligatur. Nullum eſt enī tam macrū ſolum, quod non cultura fructuoſum fiat,ſi aptiſsima illi ſemina commiſſa fuerint.Hîc enim ſegetes (vt Vergilius ait) illic veniunt felicius vuæ. Arboræi fœtus alibi atque iniuſſa vireſcunt gramina.Cùm igitur multis in rebus antiqui Luſitaniæ reges multùm reliquis principibus ſapientia præſtitiſſe videantur; tum in eo ſummopere laudandos eſſe iudico,quòd tantum ſtudium in terræ diligentiſsimo cultu poſuerint, quod declarant eorum ſtatuta, quibus aratoribus & agricolis cauent, & beneficijs & immunitatibus multos mortales ad ſtudiū rerum ruſticarum inuitant. Vnde quidam illorum propter propenſam in agricolas voluntatem agricolæ cognominati ſunt. Multi fuimus in agriculturæ cōmendatione, partim quòd nullam artem Reipu. locupletandæ honeſtiorem & vtiliorem eſſe iudicemus: partim quòd huius ſtudij negligentiam indigniſsimè ferendam eſſe cenſeamus.Admonendi ſunt igitur Principes, vt fauoribus & immunitatibus multos mortales ad agros colēdos alliciant, & negligētibus agricolis graues pœnas imponant. Non tamen ita res ruſticas complecti cura ſua debent,

bent, vt reliquas artes Reip. locupletandæ deſpiciāt. Sūt enim mercatores etiā valdè fouendi: illorum namque fide & induſtria non mediocria Reip. munera ſuſtinentur: neque vulgaris prudētia ab illis ex hominum externorum commercio & familiaritate comparatur, multæ res patriæ vtiles in patriam eorum periculo conuehuntur, multa etiā, quibus Reſp. redundat, in alias regiones ab illis cum vtilitate publica deferuntur, Multi etiam repentini caſus incidunt, in quibus opibus illorum ſæpenumerò non leuia pericula propulſantur. Sed quid mercatores cōmemoro, quæ quidē, cùm ſine fraude pecuniam faciunt, ingentes Reip. vtilitates afferre poſſunt, cùm etiam caupōes Plato valdè Reip. neceſſarios eſſe confirmet. Similiter omnes artifices in Rep. principis ope in artificio ſuo continendi ſunt, neque baiuli quidē & operarij ſunt eadem benignitate priuandi. Vt enim omnium curæ, ſtudia, cogitationes, opera regis ipſius ordine & moderatione, in publicā vtilitatem conferuntur: ita illius tutela & patrocinio omniū ſalus & vita continetur. Omnibus enim conſulit, in eoque vigilat, atque laborat, vt vniuerſa Reſp. opibus ad vitā neceſſarijs abundet; ne vlla pars illius aliqua inopia & indigentia con-

flictetur. Quæ igitur patria tellus minimè producit, aliundè conuehenda curet; vt vſus ipſius Reip. opera mercatorũ ſuppleri poſsit. Sed non ſatis eſt Remp. eſſe copioſam & opulẽtam, niſi fuerit armis egregiè defenſa, & contra omnes hoſtium inſidias firmiſsimo præſidio munita. Non enim opes ipſæ per ſe pericula propulſant: imò quò maiores & ampliores ſunt, eò maiores illis inſidiæ comparãtur. Diuitiæ namque, quas imbelles homines poſsidẽt, cupiditatem aliorum vehemẽtius irritant; & ſpem multò acrius excitãt; & ſic bellorum omnium materiam præbent. Cauſæ verò ſpecioſæ belli inferendi nunquam hoſtibus bellicoſis & cupidis defuerunt. Reſp. igitur florens opibus, ſi fuerit virtutis militaris præſidio nudata, quò maiores opes habuerit, eò facilius euertetur. Regnum igitur aut opulenta Reſp. quæ tantum opibus ſuis fidit, vt pacem & otium exiſtimet eſſe ſibi firmiſsimè conſtitutum, planè delirat. Latent enim ſemper inſidiæ, fraudes in ſpecie fictæ ſocietatis occuluntur: vndique circunſtant pericula: & tunc multò funeſtius exitium communibus rebus imminet, cùm Reſp. in maiore ſecuritate verſatur. Nec enim iũctæ cum regibus amicitiæ, neque fœdera cum gentibus finitimis

icta,

ſta,ſed animi virtus & armorum potentia Reip. ſtatum tutum & incolumem præſtare poſſunt. Qui enim vel nimis cupiunt, vel nimis inuident, tam diu fœdus ſanctè percuſſum religiosè conſeruāt, quàm diu nihil nec aperto Marte, nec ex inſidijs ſe nocere poſſe confidunt. Vbi vero primùm ſibi rei per ſcelus augendæ occaſionem oblatam vident, nulla religione impediuntur, quò minus eam confeſtim arripiant, & ſtultitia eorum, qui in fœderibus acquieſcunt, ad ſuam prædam abutantur. Merito igitur Iphicrates Atheniēſiū dux laudatus eſt. Cū enim Lacedæmonij ſe paratos eſſe dare fidē, quam is vellet, dixiſſent, vna tantum ratione ſibi fidē fieri poſſe dixit: ſi demonſtrarent ſe non poſſe, quamuis id valdè cuperent, fidem datam violare. Intelligebat enim vir acutiſsimus tam diu fidem apud illos, qui omnia cupiditate infinita metiuntur, ſacroſanctam fore, quam diu vires nō habuerint. Princeps igitur bonus & ſapiens, qui nunquam fidē violauit, non exiſtimare debet, ea fide reliquos etiam, quos videt cupiditate & inuidia flagrare, contineri poſſe. Itaque tantiſper, dum ad omnes belli caſùs egregiè paratus eſt, cōfidat alios in ſocietate & fœdere permanſuros. Vbi verò primum aliorum fide nixus,

ſui ipſius ſtudiũ remiſerit, ipſe ſibi peſtem atque perniciem per ſocordiam & ignauiam comparabit. Nõ igitur in eo tantum pugnare debet, vt magnis opibus affluat; ſed vt oẽs opes regni ſui armis atq; virtute tueri poſsit. Secus enim quò maior & amplior ſtatus illius fuerit, eò erit caſus & ruina calamitoſior. Sapiẽtis igitur eſt, in ſumma pace de bello cogitare, & in bello omnem belli gerendi rationẽ ad pacem dirigere. Quamuis igitur diuturna pax belli metum imperitis depulerit, eſt tamen iuuentus in armis continenda, & diligenter exercenda, vt quoties opus fuerit, præſtò ad oẽs caſus ſit, ad omniaq; pericula depellẽda vigilãter accurrat. Vt autẽ, cùm neceſsitas inſtat & vrget, oẽs, quorum ætas armis accõmodata eſt, euocandi ſint, & tabernę etiam, vt olim Romæ fiebat, claudendæ, & iuſtitium indicendum: vtiliſsimum tamen eſt, in pace eſſe quoddã genus hominum, qui reliquis curis expediti, arma præcipuè tractent, & reliquos cùm nomina tempore belli dederint, exerceant, & ordines ſequi doceant, militiæque non rudes magiſtri ſint. Eſt igitur neceſſe, vt in omnibus vrbibus (in illis verò maximè, quæ ſunt cũ vicinis nationibus continentes) diſpoſita ſemper ſint armatorum præſidia, & duces.

præ-

præfecti,qui ad repentinos belli motus intrepidè ſuſtinendos prõpti & expediti ſint. Hi verò benignitate Regis alendi atq; ſuſtentandi ſunt, & qui virtute præcellunt, præfecturis & honoribus augendi,vt & ipſi merito virtutis præmio fruantur,& alij eadem honoris ſpe ſimiliter in eiuſdem virtutis ſtudium incitẽtur.Quali autem ratione hæc præſidia diſponi debeant, minimè laboro,dum modo hoc ſummo ſtudio curent principes,ne vnquam(quamuis pax diuturna ſit) armorum ſtudium vlla ratione deſeratur.Otio namque & ſecuritate frãguntur vires: langueſcit induſtria, hebeſcit ingenium;vitia creſcunt; ſcelera prorumpunt:animi ſtatus opprimitur: flagitiorum omnium bellum inexpiabile concitatur:vſque adeò,vt quoduis bellum,quamuis durum & periculoſum, huic inſidioſo pacis nomini longè præferendum ſit. Nec enim pax illa dicenda eſt,quę frugalitatem,& cõtinentiam,& omnes denique virtutes peſtiferis armis euertit: vniuerſamque tandem Remp.cõſtrictam hoſtibus tradit. Nomen itaque pacis inane hominibus imperitis illudit, vt eos improuisò fortunis omnibus atque libertate ſpoliet. Vt igitur vigilantiſſimus paſtor ita ſemper excubat, vt nunquam procul lupos eſſe putet:ita Regis vi-

ex re ruſtica, dicendum eſt? quid enim nitidis collibus, frondoſis vallibus, cultiſsimis agris, denſis nemoribus vel ad aſpectum venuſtius, vel ad curarum requiem & moleſtiarum omnium obliuionem ſalutarius? quid hortis pomarijs, vinetis & oliuetis, vel ad fructum melius, vel ad ſpeciem præclarius, vel ad vſum vitæ iucundius? Quod ſi mores hominum nō fuiſſent ad mollitiem lapſi, neque tanta pecuniæ cupiditas in animos inuaſiſſet, idem certè honor, qui olim habebatur, huic ruſticę & attente vitę ab omnibus haberetur. Refert Herodotus Mileſios olim cū inteſtina ſeditiōe laborarēt, & nullum in grauiſsimis malis exitum inuenirent, per legatos petijſſe à Parijs apud quos Reſpub. erat benè conſtituta, vt mitterent ad ſe aliquot ciues prudentia graues, quorum autoritate & conſilio poſſet Mileti aliquis ſtatus Reipub. collocari. Parij igitur ciues communi ſuffragio delecti Miletum profecti ſunt, & in Mileſiorum conſilio dixerunt: ſe nihil prius acturos eſſe, quàm totam illam regionem oculis perluſtrarent. Cùm igitur Mileſium agrū peragrarent, ſi quem fundum viderent bene cultum & nitidum, interrogabant, cuius ille fundus eſſet; nomina autem coloni illius literis conſignabant. Vbi igitur in vrbē re-

rediêre, conuentũ Mileſiorum ciuiũ habuerunt, ibi verò dixerunt fieri non poſſe, vt qui rem ſuam malè gerit, publicã benè adminiſtret. ſi igitur ſalui eſſe vellent ij, qui erant in agrorũ cultu negligentes, ſub eorum moderatione viuerẽt, qui agros bene conſitos habebant; ſperandum enim eſſe, vt qui in re ſua curanda diligens eſſet, eandẽ etiam in curatione Reipub. diligẽtiam adhiberet. Agricolas igitur diligentes, negligentibus & ignauis præficiunt, & ita finẽ eorum malis imponunt. Videte, quantum fuerit olim agriculturæ tributum; homines ex optimè morata Repub. delecti, qui ciuitatem motibus inteſtinis perturbatam, & peſtifera ſeditione conuulſam benè atq; ſapienter conſtituerent: non aliud remedium præſentius inuenire potuerũt eo, quod in eorum moderatione conſiſtabat, qui rebus ruſticis diligẽter operam dabant: eam enim vitam non ſolũ ſimplicitatis, & pudoris, & innocentiæ: ſed moderationis, & ordinis atque diligentiæ magiſtrã eſſe ſtatuebant. Sed vt tã multa agriculturæ minimè tribuamus, id ſaltẽ negari non poteſt, omnes naturæ opes quibus cõmunis omniũ vita ſuſtẽtatur, telluris diligentiſsimo cultu contineri. Hæc enim frugum & legum inum & plantarum ſemina, quę in ſe recipit, multi-

ei verò, qui per deſidiam & incuriam agrũ ſuum ſqualere ſinebat, erat etiam pœna pro magnitudine negligentiæ conſtituta. Rex autem quoties regionem luſtrabat, in omnes partes oculos conijciebat; vt videret, qui agri culti eſſent, & nitidi, qui neglecti & inculti; vt eorum dominos vel honoribus & donis, vel ignominia atque pœnis afficeret. Regionibus verò, quas ipſe per ſe obire non poterat, nauos & induſtrios homines præficiebat; hi autem agricolas omnes ſtimulabant, experientes aratores honorabant, ignauos acerrimè coercebant; diligentiaque ſua faciebât, vt loca deſerta frequentarentur, vt agri antè relicti lætas fruges efferrent, vt vineæ, vt oliueta, vt horti atque pomaria vberes fructus effunderent: vt ſyluæ atque nemora ſumma diligentia conſita, multarũ rerum copiam ſuppeditarent. Rerum autem ruſticarum præfecti, qui hoc ſibi commiſſum munus ſtrenuè peragebant, à rege donis & muneribus augebantur: is verò, cuius negligentia tellus inculta parum lætos fructus efferebat, ignominiam & pœnam debitam ſuſtinebat, & honore illo priuabatur; & alius in locum illius ſuccedebat, cuius vigilantia poſſent omnes illius terræ cultores opib⁹ naturę locupletari. Quo

quidē amore & inſtituto nihil poterat ad rerum omnium copiam parandam aptius excogitari. Nihil eſt enim tellure benè culta ditius & affluentius. Princeps igitur, qui in eo mentē defixerit; vt genere terrarum notato, vbi primùm quid queq; tellus ferre poſsit, animaduerſum fuerit: cogat pœnis, aut pręmijs inuitet agrorum dominos, & omnes agricolas, vt omnem regionem diligenti cultura fructuoſam reddāt, optimè profectò regno ſuo proſpiciet. Illud enim efficiet omnibus naturę opibus atque diuitijs opulētum; neq; ſolum ad inopiam propulſandā, ſed etiam ad libertatem tuendam dici vix poteſt, quantum valeat agri colendi ſtudium. Qui enim frumenti inopia laborāt, illis ſemper obnoxij ſunt, quorum frugibus aluntur. Multum quidem afferunt etiam vtilitatis omnibus Rebuſpu. nauicularij atque mercatores; ea namque quibus regio redundat, exportant, & ea quibus indiget, important; multasq; vias dant, quibus hominum aliorum mores & inſtituta cognoſcamus; ſed illi non omnibus vtiles eſſe poſſunt: at agricolarum labore & induſtria omnium vita cōtinetur, & illi multa conuehunt (vt dictum eſt) quæ homines effœminant: at agricultura vires corporis & animi confirmat. Deinde

de commercium cum externis hominibus ciuium animos externis moribus oblinit: at agri colẽdi ſtudium antiqui moris ſimplicitatem incorruptam & integram perpetuò conſeruat. Vt autem nihil aliud dicàm, agricultura vitam omnem continet: mercatura verò eam vitæ lautitiam, quę vtrum plus damni an vtilitatis inuexit, haud facilè dixerim. Non igitur immeritò finxerunt, poetæ cũ inter Mineruã atq; Neptunum orta eſſet contentio, vter eorum nomen Athenis imponeret, fuiſſe deorum iudicio cauſam Mineruæ adiudicatam; illa namq; terræ colendæ rationẽ, Neptunus nauigandi maris artificium tradebat: & illa frumentum, et oleũ, & alios fructus: Neptus verò varias & peregrinas merces oſtentabat. Nõ tantũ tamẽ agriculturæ ſtudiũ in regib⁹ requiro, quantũ in Cyro iuniore extitit, qui gloriabatur agrum ſe ſua manu conſeuiſſe, cùm Lyſander arborum pulchritudinem & ordinem vehementer eſſet admiratus, quibus illum agrum conſitum aſpiciebat. Illud ſaltem velim omnes principes ſecum recogitent, ſibi hoc onus incumbere, vt ciues ſuos locupletes efficiant, nullasq; diuitias eſſe cũ illis conferendas quæ ex terræ viſceribus eliciuntur. Hoc igitur firmiſsimè conſtituto clarè

videbunt, ſibi obnixè laborandum eſſe, nè pars vlla terræ negligatur. Nullum eſt enim tam macrũ ſolum, quod non cultura fructuoſum fiat, ſi aptiſsima illi ſemina commiſſa fuerint. Hîc enim ſegetes (vt Vergilius ait) illic veniunt felicius vuæ. Arboræi fœtus alibi atque iniuſſa vireſcunt gramina. Cùm igitur multis in rebus antiqui Luſitaniæ reges multum reliquis principibus ſapientia præſtitiſſe videantur; tum in eo ſummopere laudandos eſſe iudico, quòd tantum ſtudium in terræ diligentiſsimo cultu poſuerint, quod declarant eorum ſtatuta, quibus aratoribus & agricolis cauent, & beneficijs & immunitatibus multos mortales ad ſtudiũ rerum ruſticarum inuitant. Vnde quidam illorum propter propenſam in agricolas voluntatem agricolæ cognominati ſunt. Multi fuimus in agriculturæ cõmendatione, partim quòd nullam artem Reipu. locupletandæ honeſtiorem & vtiliorem eſſe iudicemus: partim quòd huius ſtudij negligentiam indigniſsimè ferendam eſſe cenſeamus. Admonendi ſunt igitur Principes, vt fauoribus & immunitatibus multos mortales ad agros colẽdos alliciant, & negligẽtibus agricolis graues pœnas imponant. Non tamen ita res ruſticas complecti cura ſua debent,

bent, vt reliquas artes Reip. locupletandæ deſpiciāt. Sūt enim mercatores etiā valdè fouendi: illorum namque fide & induſtria non mediocria Reip. munera ſuſtinentur: neque vulgaris prudētia ab illis ex hominum externorum commercio & familiaritate comparatur, multæ res patriæ vtiles in patriam eorum periculo conuehuntur, multa etiā, quibus Reſp. redundat, in alias regiones ab illis cum vtilitate publica deferuntur. Multi etiam repentini caſus incidunt, in quibus opibus illorum ſæpenumerò non leuia pericula propulſantur. Sed quid mercatores cōmemoro, quæ quidē, cùm ſine fraude pecuniam faciunt, ingentes Reip. vtilitates afferre poſſunt, cùm etiam caupōes Plato valdè Reip. neceſſarios eſſe confirmet. Similiter omnes artifices in Rep. principis ope in artificio ſuo continendi ſunt, neque baiuli quidē & operarij ſunt eadem benignitate priuandi. Vt enim omnium curæ, ſtudia, cogitationes, opera regis ipſius ordine & moderatione, in publicā vtilitatem conferuntur: ita illius tutela & patrocinio omniū ſalus & vita continetur. Omnibus enim conſulit, in eoque vigilat, atque laborat, vt vniuerſa Reſp. opibus ad vitā neceſſarijs abundet; ne vlla pars illius aliqua inopia & indigentia con-

ſcta,ſed animi virtus & armorum potentia Reip. ſtatum tutum & incolumem præſtare poſſunt. Qui enim vel nimis cupiunt, vel nimis inuident, tam diu fœdus ſanctè percuſſum religiosè conſeruãt, quàm diu nihil nec aperto Marte, nec ex inſidijs ſe nocere poſſe confidunt. Vbi vero primùm ſibi rei per ſcelus augendæ occaſionem oblatam vident, nulla religione impediuntur, quò minus eam confeſtim arripiant, & ſtultitia eorum, qui in fœderibus acquieſcunt, ad ſuam prædam abutantur. Merito igitur Iphicrates Atheniẽſiũ dux laudatus eſt. Cũ enim Lacedæmonij ſe paratos eſſe dare fidẽ, quam is vellet, dixiſſent, vna tantum ratione ſibi fidẽ fieri poſſe dixit: ſi demonſtrarent ſe non poſſe, quamuis id valdè cuperent, fidem datam violare. Intelligebat enim vir acutiſsimus tam diu fidem apud illos, qui omnia cupiditate infinita metiuntur, ſacroſanctam fore, quam diu vires nõ habuerint. Princeps igitur bonus & ſapiens, qui nunquam fidẽ violauit, non exiſtimare debet, ea fide reliquos etiam, quos videt cupiditate & inuidia flagrare, contineri poſſe. Itaque tantiſper, dum ad omnes belli caſùs ęgregiè paratus eſt, cõfidat alios in ſocietate & fœdere permanſuros. Vbi verò primum aliorum fide nixùs,

ſui ipſius ſtudiũ remiſerit, ipſe ſibi peſtem atque perniciem per ſocordiam & ignauiam comparabit. Nõ igitur in eo tantum pugnare debet, vt magnis opibus affluat; ſed vt oẽs opes regni ſui armis atq; virtute tueri poſsit. Secus enim quò maior & amplior ſtatus illius fuerit, eò erit caſus & ruina calamitoſior. Sapiẽtis igitur eſt, in ſumma pace de bello cogitare, & in bello omnem belli gerendi rationẽ ad pacem dirigere. Quamuis igitur diuturna pax belli metum imperitis depulerit, eſt tamen iuuentus in armis continenda, & diligenter exercenda, vt quoties opus fuerit, præſtò ad oẽs caſus ſit, ad omniaq; pericula depellẽda vigilãter accurrat. Vt autẽ, cùm neceſsitas inſtat & vrget, oẽs, quorum ætas armis accõmodata eſt, euocandi ſint, & tabernę etiam, vt olim Romæ fiebat, claudendæ, & iuſtitium indicendum: vtiliſsimum tamen eſt, in pace eſſe quoddã genus hominum, qui reliquis curis expediti, arma præcipuè tractent, & reliquos cùm nomina tempore belli dederint, exerceant, & ordines ſequi doceant, militiæque non rudes magiſtri ſint. Eſt igitur neceſſe, vt in omnibus vrbibus (in illis verò maximè, quæ ſunt cũ vicinis nationibus continentes) diſpoſita ſemper ſint armatorum præſidia, & duces,

præ-

præfecti, qui ad repentinos belli motus intrepidè ſuſtinendos prõpti & expediti ſint. Hi verò benignitate Regis alendi atq; ſuſtentandi ſunt, & qui virtute præcellunt, præfecturis & honoribus augendi, vt & ipſi merito virtutis præmio fruantur, & alij eadem honoris ſpe ſimiliter in eiuſdem virtutis ſtudium incitẽtur. Quali autem ratione hæc præſidia diſponi debeant, minimè laboro, dum modo hoc ſummo ſtudio curent principes, ne vnquam (quamuis pax diuturna ſit) armorum ſtudium vlla ratione deſeratur. Otio namque & ſecuritate frãguntur vires: langueſcit induſtria, hebeſcit ingenium; vitia creſcunt; ſcelera prorumpunt: animi ſtatus opprimitur: flagitiorum omnium bellum inexpiabile concitatur: vſque adeò, vt quoduis bellum, quamuis durum & periculoſum, huic inſidioſo pacis nomini longè præferendum ſit. Nec enim pax illa dicenda eſt, quę frugalitatem, & cõtinentiam, & omnes denique virtutes peſtiferis armis euertit: vniuerſamq́ue tandem Remp. cõſtrictam hoſtibus tradit. Nomen itaque pacis inane hominibus imperitis illudit, vt eos improuisò fortunis omnibus atque libertate ſpoliet. Vt igitur vigilantiſſimus paſtor ita ſemper excubat, vt nunquam procul lupos eſſe putet: ita Regis vi-

gilantis eſt, nunquam procul hoſtium inſidias poſitas arbitrari. Quamuis autem nullus eiuſmodi metus eſſet, vtile tamen eſſet hunc metum ciuibus inijci: libidinis enim immanitatem continet, & induſtriam exacuit & ad virtutem ſolicitat. Sed minimè neceſſe eſt hunc metum ſimulari: adſit modò prudētia, cuius officium eſt omnia, quæ poſſunt rebus humanis accidere, multò antè præcauere. Nunquam enim is, qui rerum humanarum imbecillitatem, & felicitatis inconſtantiam, & inuidiæ feritatem & cupiditatis impotentiam, & perfidiæ magnitudinem, & reliqua mala omnia, quæ verſantur in vita, quibus frequenter ſtatus florens excinditur, cogitatione perceperit, timere deſinet: ſed ad ſe omnia, quæ poſſunt incidere, cōparabit. Ita verò fiet, vt is maximè ſecurus ſit, qui ſtatus ſui conuerſionem timet: & is in ſummo periculo verſetur, qui reb⁹ ſuis nimiū confidit, & quaſi ſibi exploratum ſit fortùnam ſuam nullam mutationem habituram, nullo ſe præſidio firmat. Quæ quidem deteſtabilis amentia ad diuinam pœnam referenda eſt. Quoties enim rectiſsimus ille Iudex aliquam Rempublicam euertere cogitat, primùm eam armis nudat, & iuuentutem effœminat, ne ſaltem poſsit honeſtam mortem in

armis

armis pro patriæ defenſione ſuſceptis oppetere. Legite hiſtorias, videbitis omnes propemodum nationes, quæ ad ſummas opes & imperium peruenére, poſtqam intolleranda ſuperbia & iniquitas in illarum mores inualit, præter alias pœnas, quibus à Deo mulctatæ ſunt, hanc etiam dediſſe, quòd omnes artes militares abiecerint, & ſe luxu atque delicijs corrumpi & effœminari permiſerint. Vt enim alias omittam, Hiſpania certè noſtra priuſquam Arabes, qui Mauritaniam incolebant, illam vaſtarent, iam erat armorum deſuetudine, & diſciplinæ militaris obliuione à Deo punita. Cùm igitur Arabes in Hiſpaniam traiecêre, vix erat quiſquam, qui illorum vultum aſpiceret: ſed omnes cum ſumma turpitudine & ignominia terga vertebant. Vnde colligitur armorum contemptum & negligentiam eſſe pœnam atque ſupplicium à Deo natiōibus, propter immania ſcelera conſtitutum. Princeps igitur prudens & pius, qui hæc omnia mente perceperit, quo tandem modo fieri poterit, vt armorum ſtudium omittat? Videbit præterea hanc exercitationem ſummis regibus ingentem gloriā peperiſſe, eorumq; nomē laudibus ſempiternis illuſtraſſe, eaque non mediocrem virtutis & honeſtatis partem contineri.

tineri. Magnum eſt enim præ veriſsimę gloriæ ſtudio voluptates aſpernari, labores immenſos excipere, mortẽ & dolorem contemnere, & cum vitæ periculo, pericula omnia à Rep. propulſare, & ſtudio publicæ peſtis auertẽdę in peſtem, cùm fuerit opus, irruere. Hæc igitur qui prę̨ſtiterint, nõ modo, ſummi principes: ſed diuini quidam homines exiſtimandi ſunt. Quod ſi princeps hoc animo fuerit, id quod conſequens eſt, cum magna Reipublicæ vtilitate perficiet. Omnes enim viros fortes ad ſe aggregabit, multumq́ue illis ſuæ benignitatis imperti-et. Intelliget enim quanto honore digni ſint illi, qui, dum publicam ſalutem atque libertatem tueantur, facilè vitam in ſummum diſcrimen inferunt, & dignitatis gratia nullum periculum adire reformidant. Si enim nihil eſt ignauia & timiditate deformius, quid poterit cogitari induſtria & & virtute præclarius? & ſi is, qui morte etiam propoſita, ciuem aut amicum tueri nõ dubitat, nõ mediocri laude dign⁹ eſt, quibus tandem laudibus ornandus eſt ille, qui pro templis atque ſanctitatibus, pro patrijs legibus & inſtitutis, pro Reipub. libertate, pro ciuium ſalute ſanguinem atque adeò vitam libentiſsimè profundit? Quid enim honeſtius eſt, quã multò magis dedecus & turpi

turpitudinem, quàm vulnera & mortem horrere? Quid admirabilius, quàm patriæ caritatem proprię anteponere? Quid denique diuinius, quàm multum de illa immortali vita, parum autem de hac exigua cogitare? Meritò igitur ſemper in omnibus regnis & imperioſis populis ſumma laus fortibus hominibus attributa eſt, maximaque præmia perſoluta ſunt; illorum namq; virtus continet patriæ firmamentũ, Reip. vniuerſæ propugnaculum, ciuium libertatem tutiſsimumq́; in omni rerũ diſcrimine & calamitatē perfugium. Omnes enim ciuium opes in illius tutela ſunt. Oẽs artes in pręſidio illius acquieſcunt; quo quidem vbi primum fuerint nudatę, concidant, & Reſpu. omnibus bonis euertetur. Qui igitur acres homines contẽnit, & lautorũ hominũ delicias horridis & incultis militum moribus anteponit, eſt Reip. proditor, publicęque ſalutis euerſor exiſtimandus. Quantum enim in illo eſt, patriam ſalutari præſidio ſpoliat, nudamq́ue & inermem hoſtibus diripiendam tradit. Illis igitur, qui Rempublicam ſaluam volunt, eſt laudibus atque premijs ſtudium virtutis militaris incitandum, non contemptu, & auaritiæ reſtinguendum. Præclarè quidem Plato in Repub. quam finxit, cenſuit vt ij beati exiſtimarentur ab

omni-

omnibus ciuibus, [qui in prælio pro patria inito, fortiter dimicantes occumberent, illorumque genus aureum eſſe crederetur, quale Heſiodus fuiſſe fingit eorum, qui olim proximè ad naturam diuinam accedebant, quos poſt mortem diuinitate quadã ob virtutẽ donatos aſſerit. Hos igitur Plato cenſet pro heroïbus habendos, eorumque memoriam religione conſecrandam. Videte quãtum vir ille ſapientiſsimus huic virtuti tribueret, vt illam diuinitate digniſsimam iudicaret. Et reuera diuinæ virtutis eſt, propria morte vitam omnium cõſeruare; propriæque ſalutis immemorem, patriæ ſalutem tueri. Athenis erat lege ſancitum, vt ijs, qui pro patriæ ſalute in bello caderent, publicè funus fieret, eorumque laudes aliquis orator excellẽs oratione luculentiſsima celebraret: & illorũ filij in Prytaneo publicis ſumptibus alerentur, & omnibus ingenuis artibus erudirẽtur, donec ad eam ætatem peruenirent, qua poſſent rem ſuam gerere. Tunc verò armati domũ mittebantur, admoniti prius à magiſtratibus, vt patriæ virtutis memores intelligerẽt illis ipſis armis, quæ à patria parente ſanctiſsima acceperãt, eſſe ſibi pro ipſius patriæ ſalute, quoties opus fuiſſet, acerrimè depugnandũ. Sapiẽtes enim videbant

bant interituram virtutis indolem, vbi ciues non fuerint hominum fortium virtutē, qui pro omnium vita mortem oppetunt, voluntate gratiſsima proſecuti. Quid hic Spartā memorem? Quid Carthaginē? Quid Romam? Quid alias ciuitates opibus & imperio florentes oratione complectar? Fuitne vnquā magnum aliquod imperium, in quo non multum fuiſſet huic virtuti tributum? Non certè. Nec enim magnum imperium parari, vel diu conſeruari poterit, vbi quidquam plus valet, quàm virtutis ornamentum. Vbi igitur præmia virtuti debita, vel ad opes malis plerumque artibus comparatas, vel ad ignauæ gêntis arrogantiam deferuntur; ibi imperium diu ſtare nō poteſt. Eſt igitur optimi Principis, ignauiam contemnere, timiditatē execrari, militiæ deſertores acri ſupplicio punire; homines verò fortes omni honore dignos cenſere; nec in vanis nominibus; ſed in virtute militum regni præſidium conſtituere, omnesq́; viros virtute excellentes, non ſolum nobiles, ſed ſibi etiā coniunctiſsimos arbitrari; molles autē, & delicatos, & timidos, quāuis reges in maioribus ſuis numerent, tanquam homines viles & obſcuros à ſuo cōgreſſu & familiaritate procul arcere. Hoc certè ſi fecerit, inuicto præſidio ſtabilietur:

tur: res immortalitate dignas geret: laudibus ſempiternis illuſtrabitur, atque perficiet denique, vt Reſpub. nō ſolùm opulenta, ſed etiam fortis & inuicta ſit. Sed venit nè vobis in mentem, quātum ſit communibus rebus à militari virtute periculum? Quonam modo? inquit T. Virtutis enim eſt ſalutem dare, non afferre perniciem. Rectè inquā, ſi perfecta virtus eſſet; ſed illa virtutis militaris ſpecies, qua plerumque milites efferuntur, & inſoleſcunt, non eſt vera virtus: ſed virtutis inane ſimulachrum in iactatione & leuitate conſtitutum. Sunt enim plerumque milites impotentes, iracundi, contumelioſi, feroces, infeſti, nihil iure & ęquitate metientes: ſed omnia ad vim, ad ferrum, ad cædem reuocantes; nihil enim viro forti indignius eſſe putāt, quàm ſubmitti legibus, & in contentione aliqua publico atque legitimo iure ſuperari. Omnia igitur ſibi armis vendicare conantur. Videte qualiter Horatius virum acrem in ferro, atque planè militarem oratione deſcribat.

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer
Iura neget ſibi nata, nihil non arrogat armis.

Armis namque omnia deberi putant, & nihil, quod non ſit cùm militiæ decore, atq; caſtrēſi laude cōiunctum, in laude ponunt.

Cùm

Cùm igitur aliquem hominem honoribus auctum cernunt, quem nunquam in acie ſtetiſſe ſciunt, honores illos fortibus viris ereptos eſſe fremunt. Si igitur tam inſolentes ſunt, cùm non valdè honorantur, quid futurum exiſtimatis, cùm fuerint multis præmijs & honoribus affecti? an nō eò tandem eorum prorūpet inſania, vt ad ſuum arbitrium imperij gubernacula reuocare conentur? Primùm enim leges contemnunt, in quibus ſalus Reipub. conſiſtit. Si igitur ad hanc temeritatem & amentiam robur acceſſerit, qua tandem ratione vitari poterit Reip. totius exitium? nullo modo. Nihil eſt enim temeritate armata funeſtius. Euenit igitur tandem, vt qui Reipub. cuſtodes eſſe debebant, euerſores Reip. fiant, multoque maiorem ſæpè cladem patriæ afferant, quàm hoſtes victores attuliſſent. Vt enim ſi ouium cuſtodia lupis commiſſa fuiſſet, ouium interitus neceſſario ſequeretur: ita cum hominibus audacibus, inſanis, armatis Reip. cuſtodia permittitur, neceſſe eſt Remp. vniuerſam eorū violentia & immanitate lacerari. Perdiccā ſui milites, vt Ptolomæi gratiam inirent, contrucidarūt: Argyraſpides Eumenē virum fortiſsimum, ſub quo ſtipēdia faciebant, Antigono vinctum tradiderūt: Demetrij milites

 lites

lites Demetrio deſerto ſeſe ad Pyrrhum contulerunt. Similiter alij Antigono deſerto Ptolomæi caſtra ſecuti ſunt. Amilcar Carthaginenſium dux cùm oppreſſas obſidione teneret Syracuſas, nec vlla vi impediri poſſe videretur, ne eas expugnaret; ſeditione militū à Syracuſanis captus & occiſus eſt. Celtiberi in Hiſpania P. & Cn. Scipiones imperatores clariſsimos, ſub quibus militabant, Carthaginenſibus prodiderunt. Militum inſolentia & auaritia Romanum imperium laceratū, comminutum & diſsipatum fuit: eoque deuentum eſt, vt milites imperium pecunia, quibus vellent, addicerent; & ijs, quibus imperium vendiderant, vitam, cùm vellent, eriperēt; & inſignia ſummæ poteſtatis ad homines flagitioſos & infames pecuniæ magnitudine victi transferrent. Cùm verò eodem tempore plures ſimul imperatores diuerſis in locis militum libidine & auaritia crearentur, factum eſt, vt orbis terrarū ſeditionibus atque peſtiferis bellis arderet, atque tandem illud florentiſsimum imperium, quod vltimos terrarū fines poteſtate continebat, militari licentia cōflagraret. Ne autem antiqua tantum referam, milites Ludouicum Sfortiam neglecta fide deſeruerunt, nec illum tantum, ſed alios etiam duces

ces eadem propemodum ratione perdiderunt. Dies me deficeret, ſi vellem commemorare, quot cædibus atque rapinis multi milites patrias ſuas afflixerint, quantas ſeditiones excitari ſoliti ſint, quantam moleſtiã ducibus ſuis exhibuerint, quàm ſæpè illos nefariè prodiderint, & necẽ per ſummum ſcelus attulerint; quod quidem me mouet, vt augu[illegible] hanc eandem fore imperij Turcici ruinã. Cùm enim audiam, quanta ſit Prætorianorum militum, quos ipſę Turcę Genizzaros appellant audacia, & quã impunita licentia, non dubito, quin aliquando ſint manus imperatoribus ſuis allaturi. Quãuis enim nunc aliquo pudore teneantur, ne imperiũ deferant ad aliquẽ, qui nõ ſit ſtirpe Othomanni ꝓgenitus: ad illos tamen principes, quos volunt, modò eadem ſtirpe procreati ſint, ſæpè pecunia & præmijs illecti conferunt, reliquos produnt, & eijciunt, & interimunt, vſque adeò, vt omne imperij illius firmamentum videatur in militum Prętorianorum gratia & fauore conſiſtere. Vnde conijci poteſt, poſtquã illorum audacia atque temeritas ad ſummum peruenerit, futurum, vt Turcarum imperium eorundem militum ſcelere deleatur. Non igitur, vt videtis, omnia ſunt in armis poſita, imò niſi reme-

dium aliquod fuerit adhibitũ, multò miſerius interibit Reſp. armis inſtructa, & cófidentia virtutis elata, quàm ea, quæ nullam eiuſmodi ſibi laudem, & gloriam arrogauerit. Ea enim, quæ non tam armis, quàm ciuilibus inſtitutis innititur, tributa ſine recuſatione penſitabit, atque ita tolerabilem dominatum patietur: ea verò, quę armis ferox eſt, cùm furore & amentia omnia perturbauerit, miſerrimè concidet; atque tandem impotentem dominatum cum rerum omnium euerſione, & extremo dedecore, & ignominia ſubire cogetur. Quid igitur faciemus? Arma militibus detrahemus, & à bellicarum rerum ſtudio iuuenes gloriæ cupiditate flagrantes auocabimus? Minimè gẽtium. Quid igitur? Inſolentiam militarem moderationis ſtudio refrenabimus; & cupiditatem indomitam morum honeſtate continebimus, & ſic demum fiet, vt nũquam arma perniciem patriæ inferre poſsint. Non igitur ſatis eſt fortem eſſe Rempub. niſi fuerit etiam egregiè moderata. Alit enim inſaniam, auget furorem, confirmat amentiam, turbat ſtatum ciuitatis, euertit publicam ſalutẽ, qui militum ferociã minimè comprimit, nec in eo vehemẽter elaborat, vt eorum feritati plurimũ humanitatis admiſceat. Furor enim

eſt,

eſt, & immanitas, non fortitudo, vis acris animi omnē modeſtię & humanitatis conſortium repllēs. Vt igitur qui equum ad belli labores perferendos alit, non modò operam dat, vt ille acer & robuſtus ſit, ſed illum etiam māſuefacit, vt frenum ſine detrectatione recipiat, & facilè flecti atque torqueri poſsit, quocunque illum dominus incitare voluerit: ita milites domandi atque frenandi ſunt, vt non quocunque illos impetus impulerit, ſed in eam tantùm partem, in quā rectoris imperium illos immiſerit, deferantur. Eſt igitur regis officiū non tantum exercere milites, verùm etiam moderari, ad omnesque partes manſuetudinis & lenitatis inſtruere. Modeſtiæ verò ſtudium pudore atq; verecundia maximè continetur. Eſt enim verecundia metus ignominiæ, turpitudinis offenſio, & dolor ex dedecore & flagitio ſuſceptus. Opus autem eſt, eum qui vir fortis eſſe ſtudet, nō mortis metu; ſed dedecoris & infamiæ formidine perterreri, & ſecum ſtatuere nullum eſſe tantum malū, quod ſit cum ignominia conferendum. Sic autem honeſtatem appetet, & turpitudinem fugiet, & mortem ignominiæ ſemper anteponet. Non igitur deſeret aciem, neque turpi fuga ſaluti ſuæ conſulet, neque fidem duci

moderatione collocandam; nec arma cõtra leges, ſed pro legum ſanctitate ſumenda. Qui enim pro legibus pugnat, ordinem Reipub. moderationem vitæ, ornatũ animi, publicam omnium ſalutem tuendam ſuſcipit; & morte propoſita decus im mortale conſequitur: qui verò contra leges arma ſumit, decus & honeſtatem oppugnat, Reipub. ſtatum euertit: patriæ perniciem infert, & gigangantum more contra cœleſte numen impium belum comparat, atque ita meritò turpitudine ſempiterna deformatur. Tum etiam illud infixũ eſſe debet omnibus, qui armis exercentur, ſibi commiſſam eſſe Reipub. ſalutem, legum ſanctitatem, religionis caſtitatem, & vniuerſi denique populi dignitatẽ, quæ omnia tueri nullo pacto poſſunt, ſine ſingulari fide & caritate. Miles enim, qui fidem ſanctè colit, vitã potius amittit, quàm Reipu. propugnationem ſuæ virtuti commiſſam deferat: & qui patriam valdè diligit, pro ſalute illius libentiſsimè quoduis magnũ ſalutis periculum adibit. Itaq; non ſatis eſſe poterit acer & vehemens in hoſtes is, qui non fide & humanitate ſingulari in ciues ſuos extiterit. Fides enim cogit, & caritas incendit animos, vt pro ſalute patriæ in micantes gladios, & in igneos globos

bos irruant. Poſtremò belli periculum eos admonet religionis, & omnes tũ vel maximè cœlum ſuſpiciunt, cùm ſunt cum hoſte congreſſuri. Nemo enim tunc tam expers religionis eſt, qui non cogitet victoriam diuino munere & beneficio contineri; & qui non ſit de illa vita immortali ſolicitus. Ergo vt miles tunc fortius & confidẽtius certamen ineat, opus eſt. vt multo antea ſit ſtudio pietatis atque religionis imbutus. Religio autem animis moderatur, omnemque inſolentiam facilè coërcet & comprimit. Miles igitur, quem pudor à flagitio deterret, quem ſtudium honeſtatis incẽdit, quẽ legum autoritas commouet, quem fides & officium aſtringit, quem caritas patriæ ſolicitat, quem cura ſanctiſsimæ religionis alligatum tenet, immoderatus eſſe nõ poteſt. Exercitus autem moderati vis & impetus ſuſtineri nequit. Cũ enim in bello multum valeat fortitudo, tum multo plus etiã ordo, modus, ratio, diſciplina; facilè nanq; acies inſtructa, prudentiſque ducis moderatione gubernata, inconditam hominum robuſtorum multitudinem fundit, fugatq; nec enim ij ſunt, qui fugientes tantùm inſequantur, ne cum ijs hoſtibus pugnent, qui ſe ad reſiſtendum parant. Neque ij, qui antequam victoria omnino parta ſit, ordines

bus ſummis exornat. Decem milia Athenienſium duce Milciade tercentum millia Perſarum vno prælio fuderunt, eo tempore, quo Perſę rerum geſtarum gloria florebant, & infinitis prope nationibus imperabant. Quid igitur fuit in cauſa, cur Athenienſes tam pauci numero contra tantam hoſtium ferocium multitudinem domum victoriam cum tam inſigni gloria reportarent? ea ratione contenti ſumus, quam Plato aſsignat in legibus. Perſas enim confidentia ſuperbos & immoderatos efficiebat: Athenienſes verò met⁹, & pudor, & religio cõtinebat, ne quidquã immoderatè gererent. Lacedęmonij, vt autor eſt Thucydides, quoties illis erat cum hoſte confligendum, ad tibicinum concentũ greſſum modulabantur, vt illum nimium virtutis ardorem illo genere Muſicæ temperarent, ne in pugna tumultuarentur, & aliquid molirentur, quod certum modum & ordinem tranſiliret. Romani verò non tam fortitudine, quàm moderatione atque diſciplina imperium orbis terrarum finibus terminarũt. Tam diu igitur rerum potiti ſunt, quam diu modum in Reipublicæ & in bellorum adminiſtratione tenuerunt. Poſtquã verò immoderatio cupiditatis omnẽ pacis, & belli rationem, & ordinem,

& diſciplinã euertit, imperium extinctum atque deletum fuit. Vnde concluditur, omnia modo & ordine conſeruari & augeri; immoderatione verò comminui atq; diſſipari. Ad regis igitur officium pertinet moribus & legibꝰ, honeſtatis ſtudio, & religionis cultu, & præmijs modeſtię propoſitis & pœnis inſolentię conſtitutis, & publicis laudibus & vituperationibus, & quod caput eſt, modeſtiæ atque religionis exemplo militum temeritatem & ferociam comprimere; omneſque viros magno animo præditos in moderationis ſtudiũ incitare. Quod vt commodius fieri poſsit, opus eſt, vt multos præfectos illis ordine atque gradatim præficiat. Nihil eſt enim ad animos moderandos obediendi atque parendi ſtudio accõmodatius. Qui enim obedire nouit, inſolenter extolli, & furenter ruere non facilè poteſt. Prima igitur militiæ laus eſt in obediendi ſtudio & alacritate ponẽda. Merito igitur Romani non eos milites probabant, qui ſine graui cauſa: in pericula furẽter irruebant; ſed qui locum ſibi aſsignatũ conſtanti animo retinebant. Neq; eos, qui laudis inanis ſtudio ordinem turbabãt; ſed qui ne ſummę belli nocerent, aut ne quidq̃ contra iuſſum imperatoris efficerent, manus, cum ſignũ receptui dabatur, ab hoſte

etiam

etiam perculſo & abiecto continebāt. Qui igitur Imperatoris iniuſſu dimicabant, temeritatem illam extremo ſupplicio luebāt vſque adeò, vt Manlius Torquatus vir fortiſsimus, & Imperator optimus militaris diſciplinæ ſanciendæ gratia filium ſingulari virtute præditum ſecuri feriri iuſſerit, quia parentis iniuſſu hoſtem, à quo fuerat ad pugnandum prouocatus, occiderat. Is igitur illis optimus miles habebatˉ, qui optimè parere didicerat. Obediendo igitur aſſequebatur, vt alijs imperaret. Itaque ordinatim alias atq; alias pfecturas obtinebat, quib⁹ indigni prorſus habebātur, qui præfectorum imperiū non eadē alacritate cōficiebant. Sic autem multi ad ſummum tādem imperium, quamuis eſsēt infimo loco nati, perueniebant. Hac igitur obediendi conſuetudine milites omnes erant ad modeſtiam ſatis eruditi. His ſtudijs accedebat iudiciorum ſeueritas, quæ tanta erat in bello, vt in leuiſsimis etiā peccatis milites pœna grauiſsima plecterentur. Quid dicam de religione? Nemini enim licebat militare, niſi apud Imperatorem ſacramento diceret. Tanta autem erat illius iuriſiurandi religio, vt quamuis milites imperatoribus ſuis eſſent grauiter infenſi, ſub illius tamē ſignis acerrimè dimicarent. Sæpè igitur (vt

memoriæ

memoriæ proditum eſt) cùm plebs à patribus odio acerbiſsimo diſsideret, quoties tamen Conſ. eos, qui in verba illius iurauerant, contra hoſtes educere vellet, illum etiam inuiti ſequebantur, & coacti religione, ſub illo, quem extinctum cupiebant, admodum ſtrenuè decertabant. Tanta erat diſciplinæ illius religio, vt nullum odium poſſet plebem à modeſtia & ab officio remouere. Quod ſi in libera Rep. in ſumma plebis cum principibus diſſenſione in religione ineptiſsimis rationibus inſtituta, tantum tamen valuit mos, diſciplina, religio, vt homines acres, & bellandi ſtudio feroces, modeſtos, & principum iuſsis obſequentes efficeret: quid in Regno Princeps vniuerſis cariſsim⁹, apud homines in moribus optimis, & ſanctiſsimè religiòſis inſtitutis enutritos, lege, diſciplina, ratione, modeſtiæ & religionis exemplo perficiet: nemini dubium eſſe poteſt, quin, ſi velit, omnes modeſtiſsimos reddat; & ſic demum fiet, vt nec in Reſpub. tumultuari, nec ab externis hoſtibus vinci atque ſuperari poſsint. Sed cùm non milites tantùm; ſed omnis Reſpublica ſit ad modeſtiam erudienda, animaduertendum eſt omnem modeſtiæ & humanitatis rationẽ in legum diſciplina, & in iudiciorũ ſeueritate cõſiſtere. Illis enim iuſtitia continc-

tinetur: qua quidem nihil poteſt excogitari nec ad populum continendum vehemẽtius; nec ad peſtem auertendam ſalutarius, nec ad ſtatum Reipublicæ conſeruandum ſecurius; nec ad nominis immortalitatem diuinius. Coërcet enim intemperantia:n:ornat frugalitatem: obſiſtit iniquitati: tuetur innocentiam: it obuiam ſceleri: virtutem amplificat: delet tyrannidem: conſtituit libertatem: non habet rationem potentiæ, non deſpicit humilitatem; tollit omnem diſcordiam, ciuium voluntates inter ſe conſenſione ſumma conglutinat. Qui igitur hoc tantum munus ſuſcipit, vt nunquam neque cuiuſquam gratiæ, neque potentiæ cedat, nec miſericordia, nec inuidia, nec amore, neque odio commoueatur: ſed verè ſemper, & incorruptè iudicet: & cùm leges obſeruauerit, præcipuè tamen in iudicando diuinam atque ſempiternam legem conſulat, is certè vir diuinus habendus eſt. Munere namque diuino fungitur, & vniuerſam Rempublicam, quod proprium cœleſtis numinis eſt, incolumem ab omni calamitate conſeruat: Nec enim tam armatorum præſidia Rempublicam tuentur, quàm leges atque iudicia, & conſtans inuiolati iuris ſtudium. Multæ namque

ciui-

ciuitates legitimo iure deuinctæ, ſine armorum præſidio ius & libertatem ſuã tenuerunt; at illæ, in quibus nihil leges neque iura valét, quamuis armis defenſæ ſint, funditus tamẽ euertuntur. Cùm enim ius abeſt, quò plures in ciuitate armis atque virtute militari pręcellunt; eò plures ſeditiones excitantur, & vniuerſa reſp. grauioribus ruinis opprimitur. Sunt igitur ad hoc tantum munus obeundum à rege deligendi viri ſumma grauitate, & autoritate, & conſtantia, qui id facilè virtute, pietate, & induſtria ſuſtineant. Qualibus autem virtutibus ornati debeant eſſe iudices, Moſis ſocer exponit. Cùm enim Generum reprehenderet, quòd ipſe ſolus vellet omnium controuerſias cognoſcere: & admoneret, vt iudices ex vniuerſo populo ſeligeret ad iudicandum, ait: Delige ex omni populo viros potentes, qui Deum timeant, & fidem colant, & auaritiam odio perſequantur. Potentes, inquit, ne timore & imbecillitate præpediti, cauſas contra ius & fas hominibus, qui multum in repub. poſſunt, adiudicẽt. Qui Deum timeant, ait, propterea quod Dei timore reſecantur libidines, quæ mẽti tenebras offundunt, ne veritatem cernere poſſint. Idem verò qui negligit, quomodo tãdem poterit officium tantis difficultatibus impli-

implicitum, conſtanti animo conſeruare? Adiungit poſtremò, qui odio proſequãtur auaritiam; qui enim pecuniæ ſtudent, nihil verum, nihil rectum, nihil ſimplex intueri queunt. Vt enim alibi Deus apud ipſum Moſem dicit: munera mentem hominis ſapientis excæcant, & iuſtorum animos facilè ab æquitate ad iniuriam traducunt. Nunquam igitur ſatis admirari potero Platonem, qui cùm multa alia à diuina lege hauſiſſe videatur, tũ hoc, qđ eſt ab illo in libro vndecimo de legibus ſcriptũ de iudicum auaritia, planè conſtat à Dei legibus ſumpſiſſe. Non patitur enim eam inſeri ciuibus ſuis opinionẽ; nefarium eſſe iuris corrumpendi gratia donum aliquod accipere: at vt æquabile ius adminiſtres, & opus aliquod honeſtum exequaris, fas eſſe quod tibi offertur ab ijs, quibus ius dicis, minimè repudiare. Lubricum enim inqt, & periculoſum eſt hoc ſtatuere; facilè namque mens hominis donis & muneribus illecta à vero penitus abducitur; & ius eſſe ſtatuit, id quod cum diuina lege pugnat: & ita dum in cauſa honeſta pecuniam accipit, facilè ad id etiam facinus delabetur, vt in turpi etiam ius venale proponat. Quocirca capite ſanciendum exiſtimat, ſi aliquis iudex quacunque de cauſa pecuniam, at aliquod munus acceperit. Sed vt ad conſilium

hominis ſapientiſsimi reuertamur, illud etiã cõſiderandum eſt. Moſis ſocrum inter alias virtutes, quibus inſtructos iudices eſſe vult; non numeraſſe nimium in interpretatione iuris acumen. Nec enim dicit, ſint iudices ſubtiles, acuti, veteratores, & callidi, vt faci-lè leges ad ſuam libidinem flectant, à vero ſenſu detorqueant, & fallacias machinen-tur, quibus iudicia huc & illuc facilè ver-ſent; vt ſine infamia & inuidia ſecũdum eos lites dare poſsint, qui non iure; ſed intole-randa potentia nitũntur. Nihil horum dicit. Nec enim tunc tantus honor malitiæ habe-batur, vt ij iuriſconſultiſsimi exiſtimaren-tur, qui nimio acumine ſubnixi variè leges interpretarentur, & ſimplicitatem iuris elu-derent. Nihil enim magis ſapientiæ repu-gnat, quàm nimia ſubtilitas, quæ cùm ſit in omni diſciplinæ ratione veritati valdè con-traria, tum in legum ſcientia eſt nimis peſti-fera. Omnem enim rationem iuris & æqui-tatis euertit. Leges autem nec ita multas eſſe conuenit, vt ſe ipſas impediant: nec ita diſ-ficiles, vt non ab omnibus mediocri inge-nio præditis intelligantur. Improbitas tamẽ hominum contra publicam vtilitatẽm leges multiplicauit, eaſq; difficiles effecit, vſque adeò, vt ij, qui hoc ſuſcipiunt, vt eas inter-pretẽtur, ſibi ſummã quandam ſapientiam

arro-

arrogent, & in illarum obſcuritate intemperantius efferantur. Principis autem officium non eſt, fraudibus indulgere, ſed malitiam reſecare. Neq; legibus obſcuritatem afferre; ſed illarum mentem explanare, & veritatem tueri. Ne igitur legis mens & ſententia poſſet aliqua ratione peruerti, & veritas occultari; ſuadet vir ille ſapientiſsimus, vt ij deligantur iudices, in quorum animis nihil inſit, quod eos à conſideratione veritatis abducat. Veritas enim aut viribus extorquetur, aut obliuione deletur, aut præſtigijs eluditur, aut tenebris obſcuratur. Incuſſus enim metus, veritatem extorquet: religionis obliuio, eam ex animis paulatim delet falſa voluptatis imago, ſenſum veræ voluptatis extinguit: pecuniæ cupiditas & immanis auaritia, mentem tenebris & caligine circunfundit, ne veritatem aſpiciat. Nihil autem horum poterit illis accidere, qui potentes (hoc eſt) animo magno & excelſo præditi ſunt, & religionem ſanctiſsimè colunt, & fidem & officium omnibus vitæ cõmodis anteponunt; & auaritiam peſsimè oderunt, & munera ad iudicandum data vehementer execrantur. Cũ tamen omnia illa, quæ Iethro complectitur, in iudice requirantur; præcipuũ tamẽ locum obtinet religio, imò reliquę omnes virtutes vna religio

ne continentur. Qui enim Deum timet, nec homines metuit, neque fidem deſerit, neq; pecunia corrumpitur, nec vllum denique locum temeritati & amentiæ relinquit; nunquam igitur in iudicando ab æquitate deduci poterit. Dum Ioſaphat Rex ſanctiſsimus iram Dei placare vellet, non aliam rationem placandi numinis excogitare commodiorem potuit ea, quæ in iudiciorum inſtauratione conſiſtebat. Iudices igitur pietatis laude præſtantes elegit, qui ius in omnibus vrbibus Iudææ dicerent; quos omnes hac tantum ratione ad officium hortabatur, nempe vt cogitarent illud iudicium, quod exercebant, Domini iudicium eſſe. Quæ quidẽ admonitio ex lege ſumpta ſatis magnam vim habebat, ad pios iudices in officio continendos. Qui enim hoc in iudicando cogitat, nec homines veretur, cùm ſe dei vicarium eſſe ſapienter intelligat: neque labe vlla ſe contaminari permitttit, cùm Dei præſentis teſtimonium reformidet: neque munus cuiuſquã accipit, cùm ſempiternum illud ſupplicium omnibus, qui muneribus ſe deliniri patiuntur, diuino iudicio conſtitutum exhorreat. Iurè igitur concludi poteſt, pio numinis metu omnem iudiciorum integritatẽ contineri. Cùm igitur tam ſplẽdidus, & tam vtilis & ſalutaris hic ordo Iu-
dicum

dicum ſit, quid pernicioſius eſſe poterit, quàm iudicandi munus hominibus aut flagitioſis, aut obſcuris & infimis aſsignari? Cùm enim iudices aut propter libidinem & impuritatem verũ iudicare nolunt; aut propter humilitatem non audent, & ſcelera impunita relinquunt: omnes, qui boni rerum æſtimatores extiterint, facilè conijcient Rép. pub. illam, in qua peruerſa iudicia fiunt, diu ſtare non poſſe. Qui enim Princeps aut Iudex ſcelus impunitum dimittit: ius eſſe ſtatuit, vt boni ab improbis impiè atq; nefariè vexentur, & ita ius humanum atq; diuinum violetur. Quod cùm fit, publicam ſalutem euerti neceſſe eſt. Scedaſus, vt memoriæ ꝓditum eſt, fuit in Leuctris homo tenuis, cõmodus tamen & hoſpitalis; huic erant duæ filiæ virgines forma eximię: cùm autem duo Spartani adoleſcẽtes ad illum diuerterent, fuêre ſatis humaniter accepti, ij virginibus oculos adiecêre, atque ne vim ſtatim inferrent, fuêre hoſpitis humanitate prohibiti; à Bœtia verò redeuntes ad eundem hoſpitem diuerſati ſunt; is autẽ aberat: virgines autem patrijs inſtitutis ad omnẽ rationem humanitatis erũditæ, illos ſanè hoſpitaliter excipiũt; illi virginibus per vim vitium inferunt, & iniuriã grauiſsimę lamentantes interimunt, & corpora in puteum abijciunt. Redijt Sce-

daſus, filias non offendit: dum hæret, & dubitat, catella ſæpè veſtis laciniam apprehendens, ſæpè in puteum curſitás & oblatrans, atque gementi & quæribundæ ſimilis, Dominum id non temerè fieri ſuſpicantem ad puteum perducit. Ibi demum calamitatis ſuæ magnitudinem oculis aſpexit, filiarum corpora è puteo extraxit; cùm verò è vicinis accepiſſet eos adoleſcentes eò diuertiſſe, neque poſtridie illius diei, quo ſe domum illius receperant, illos aut virgines comparuiſſe; intellexit planè, ſcelus illud ab adoleſcentibus fuiſſe conflatum. Recta igitur Lacedæmonem pergit, vt eorum nomina apud Ephoros deferat. In Argolica verò regione, cùm audiret ſenem quendam Orçitam diras clades Lacedæmonijs imprecantem, de illo quæſiuit: quam nam iniuriam à Lacedæmonijs accepiſſet. Narrat illi ſenex, quo pacto filius illius probus & honeſtus adoleſcens fuiſſet ab Ariſtodemo Lacedæmonio, qui ius apud illos dicebat, crudeliſsimè iugulatus, eò, quòd ſtuprum ab illo pati nullo modo voluiſſet: & deinde quomodo is Lacedæmonē profectus ſit, vt hominem deterrimum apud Ephoros accuſaret; Ephori verò nullam rationem tanti ſceleris habuerint. Id cùm Sçedaſus audiret, extimuit, ne ipſe etiam
fru-

ſruſtra de hominibus improbiſsimis, qui tam nefando ſcelere ius hoſpitij violarant, quereretur. Nihilominus Lacedæmonem contendit; ibi primùm Ephoros, deinde reges, poſtremò omnes, qui multum in ciuitate poterant, conuenit; apud omnes cum multis lachrymis de iniuria ſibi illata conqueritur; fidem implorat, numen obteſtatur; vindictam flagitat, nemo tamen illius querimonias ad aures admittit. Senex igitur tam atroci iniuria ſtimulatus, minimè mentis compos, per mediam vrbem diſcurrebat; manus in ſolem tendebat; modò terram percutiebat, modò furias ſcelerum vltrices inuocabat, vſque eò dum mortem ſibi conſciſceret. Breui tamen vniuerſa Reſp. ſceleris atque flagitij illius pœnas exoluit. Epaminondæ enim virtute in pugna Leuctrica ita conciſa fuit, vt nunquam poſtea poſſet in amiſſas opes reſtitui. Memoriæ proditum eſt, ante illam pugnam Scedaſum ſecundum quietem viſum eſſe in ſomnis dicere Pelopidæ, qui ſimul cum Epaminonda bello præerat, Lacedæmonios adfuturos, vt in eo loco, in quo tantum ſcelus à ſuis ciuibus impunè commiſſum fuerat, pœnas illi atq; virginibus, quę violatę & occiſæ fuerāt, vniuerſi pęderent. Sed quorſum hæc à nobis adducta ſunt? Vt intelligatis, quoties aliqd

ſceleſtum facinus impunitum relinquitur, toties hærere in Rep. regionem; quæ ſi non fuerit expiata, numinis iram concitari, & de vniuerſa illa ciuitate ſupplicium ſumi. Scelere enim ſe alligat, qui in ſcelere ſuſcepto cõniuet. Nec eſt vlla potior illius expiandi ratio ea, quæ legitima illius vltione continetur. Ea autem de cauſa Deus cùm legem daret, tam ſæpè in ſcelus vindicare præcipit; ne videlicet populus vniuerſus ſe ſceleris conſenſione cõtaminet; & ita publicè lueret id, quod fuerat ab vno aut à paucis cõmiſſum: Auferes inquit, malum de medio tui (hoc eſt) violatam religionem expiabis, & te ſceleris cõtagione liberabis, quo teneris aſtrictus, quamdiu non fuerit in ſcelus publicè vindicatum. Dauid autem dum in Dei gloriam ſuas ipſius laudes commemorat, ait: ſe de multa nocte vigilare ſolitum, vt tolleret de ciuitate Domini (ſic enim inquit) omnes qui operabantur iniquitatem. Nullum enim ſacrificium acceptius Deo fieri poſſe credebat, hominum ſceleratorum ſupplicio. Reſpub. enim ſceleris cõtagione liberatur: improbitas exemplo edito coercetur: integritas & innocentia liberè reſpirat: expiata religio homines cum Deo, à quo erãt diuulſi, coniungit. Mirum eſt quanta ſeueritate eadem ipſa de cauſa antiqui Græci ſcelus perſeque-

ſequebantur. illi enim ciuitati, in qua ſcelus aliquod immane ſuſceptum, fuerat, niſi id ſupplicio illius, qui ſcelus cóflarat, expiaret, bellum à reliquis ciuitatibus indici ſolebat; exiſtimabant enim hærere religionem, non in ea tantum ciuitate, quę ſe crimine nefario deuinxerat: ſed in omnibus alijs, quæ illud non vltæ fuiſſent. Sapienter autem iudicabant, ſceleris conſenſu Deum irritari: legitima autem vindicta placari: & à ſeueritate ad gratiam inflecti. Qui autem hiſtorias diligenter euoluerit, id certiſsimum eſſe comperiet. Vt enim de Scedaſo legimus, ita in omni ciuitate, in qua nõ erat in aliquod nefarium crimen publicè animaduerſum, peſtis, & fames, & bellum & vaſtitas illam affligebat, atque tandem euertebat: vt facilè appareret, illud exitium non tam humanis viribus, quàm numine diuino illatum fuiſſe. Neque ſolum priſcis temporibus: ſed noſtra etiam memoria. circumſpicite animis omnes prouincias quæ fuerunt multis incommodis afflictæ, atque ferro & flamma vaſtatæ: & intelligetis, in illis omnibus, antequam fuiſſent euerſæ, fuiſſe impunitam licentiam omnibus facinoroſis hominibus attributã. Vnde colligitur oẽs ciuitates, quæ ab hoſte captæ ſunt, magis ipſius ciuitatis iniquitate & iniuria, quàm hoſtium virtute captas

eſſe.Illud enim ſanè conſtat, omnes Reſpu. quæ ſe legibus aſtrinxerũt;& à quibus ius æquabile cultum fuit, non in pace tantũ ſummas opes adeptas fuiſſe: ſed etiã bello latiſſimè imperium propagaſſe, atque tantiſper opibus & imperio floruiſſe, dum leges atq; iudicia ſanctè conſeruata ſunt. Vbi verò primùm leges conculcari, iura perfringi, iudicia reſcindi, magiſtratus cõtemni cœperũt, imperium labi cœpit, atque tandem extinctum & deletũ fuit. Sic Athenæ imperij naufragium fecerunt; ſic Lacedæmon non Scedaſo tantùm; ſed multis alijs iniquitate ſimiliter oppreſsis, pœnas dedit. ſic Carthago ſceleris & perfidiæ pœnas exoluit. ſic Roma propter inumerabiles iniurias, quas in orbẽ terrarũ intulerat, ex ea maieſtate & amplitudine, ad quã nulla vnq̃ Reſp. peruenit, exturbata eſt: ſic oẽs denique ciuitates, regna, imperia, nationes, cum primùm illas capit diuini & humani iuris obliuio, labuntur, & ruũt, & obliuione ſempiterna delentur. An non hoc palã Sanctæ literæ teſtificantur. ꝓpter iniquitates & iniurias impunitas imperia ſumma deleri? an id obſcurum eſt oraculis diuinis eſſe denunciatum, dirum exitium omnibus gentibus, apud quas neque ius vllum colitur; neque leges obſeruantur; neq; iudicia rata ſunt: ſed omnium conatus, qui

aliquid in Republica poſſunt, ad legum & iudiciorum interitum, impunè cõferuntur. Cùm igitur hoc & antiquitatis monimentis & vitæ communis exemplis, & legis diuinæ ſanctionibus exploratum ſit, illud regnum & Imperiũ diu permanere non poſſe, in quo leges, iura, iudicia ſacroſancta & inuiolata non ſint. Si non poteſt ius publicum violari, & ſcelus inultum relinqui, quin ſimul ſtatus Reipub. perturbetur, & peſtis tandem atque pernicies rebus cõmunibus afferatur: ſi conſtat iuris negligentia & contemptu, non modò generis humani ſocietatem violari; ſed numen etiam diuinũ grauiter offendi, quis non videt legum optimarum diſciplina, iuris ſanctiſsimo cultu, iudiciorum integritate & conſtantia, Reipub. ſalutem, dignitatem, imperium, amplitudinem, præſidium, & ſtabilimentum contineri? At qui harum omnium rerum tam ſacrarum Iudices, cuſtodes, atq; miniſtri ſunt, meritò (quẽadmodum ait Iurecõſultus ille) ſacerdotes quidã ſanctiſsimi appellari poſsint: in Sanctis autem literis, Iudices Dij appellantur. Quemadmodũ enim munus diuinũ gerũt: ita voluit sũmus ille iudex, vt diuinum nomen obtinerent, vt omnibus modis admoneri poſsint, cũ iudicãt, diuinã ab illis ęquitatẽ & conſtantiã iure atq; merito flagitari. Hęc cũ ita ſint, & cum

in Iudicum delectu publicam ſalutẽ & incolumitatem agi conſtet: malè profectò cõſulit Reipublicæ rex ille, qui quoſuis homines in tam alto gradu locat; ordinem enim, quem grauiſsimum eſſe cõſtituit, leuiorem & obſcurum hominum cogitatione dedecorat, & ius venale conſtituit, & remp. perturbat: & perficit, vt leges & iudicia propter Iudicum ſordes atque flagitia contemnantur, & omne denique regnũ funditùs euertit. Sunt igitur adiudicandum eligendi viri diſciplina ſapientes, autoritate graues, moribus incorrupti, virtute conſtantes: qui facillimè ſcientia, & animi magnitudine, atq; pietate tantam perſonam tueantur, atque ſuſtineant. Hi autem ſunt opibus augendi, & honoribus illuſtrandi, & pro virtutis merito præmijs cumulandi; ne vnquam propter inopiam, vel humilitatem cõtemni poſſint. Quod ſi aliquando rex in eligendo lapſus opinione fuerit, & pro bono & integro Iudice, improbum & ſordidum coôptauerit; vbi id intellexerit, nullam moram interponat, quin illum magiſtratu priuet; idque exemplũ ſeueritatis in illius ſcelus edat, quo reliqui diligentius in officio atq; fide permaneant. Hæc quidem de legibus atque iudicijs dicta ſatis eſſe puto, ad regis inſtituendi atque admonendi diſciplinam. Illud tamen

men minimè pretereũdum eſt, quòd ad iuſtitiam attinet, non leges tantùm ferendas eſſe, quæ malitiam & improbitatem ſupplicio reſecent: ſed etiam, quę multò antè præcaueant, ne maleficia cõmittantur. Vt enim illa medicina magis probanda eſt, quæ bonam valetudinem conſeruat; quàm ea, quæ valetudinem afflictam in ſanitatem reſtituit: ita leges illæ magis laudandæ ſunt, quæ mores continent, ne facilè queant ad mollitiẽ atque flagitia delabi, quàm illæ, quæ mores corruptos ad ſanitatem ſupplicio reuocare contendunt. Quomodo inquis id prouideri poterit? Si parentibus licitum non fuerit vllo modo filiorum inſtitutionem negligere. ſit igitur omnibus, qui liberis ſuis id, quod nõ decet, indulſerint, grauis ignominiæ pœna conſtituta; ſi enim quilibet domi ſuę filios rectè educauerit, & honeſta diſciplina deuinxerit; multò min⁹ negotij Reip. moderatores in ciuibus vniuerſis, regendis & continendis habebũt. Vt enim in reliquis rebus: ita in prima puerorum inſtitutione exiſtimandũ eſt omnia eſſe poſita; qualia nãq; rerũ initia ſunt, tales exitus expectandi ſunt: Quid? inquies, nõ erit liberũ vnicuiq; ad arbitriũ ſuũ liberos enutrire? nõ certè; ſi publica ſalus omni ſtudio curãda eſt. At libertas eſt modis omnib⁹ retinenda.

Ve-

Verum, ſed ego peſtiferam flagitiorum licétiam minimè libertatem appellandam iudico; niſi furioſi hominis libertatem exiſtimas, cùm ſibi manus afferet, aut ſe in ignem vel equam præcipitem dat. Si igitur homo quamuis potens ſit, cùm à mente deſeritur, ne ſibi aut ſuis perniciem afferat, eſt arctiſsimè conſtringendus: quomodo non multò magis eſt legibus alligandus is, qui furenter velit peſtem atque perniciem filijs ſuis peſſima inſtitutione machinari? An Agaue cùm filium Pentheũ, quaſi is aper eſſet, interimebat, magis inſana erat, quàm ij, qui filiorum animos mortiferis morbis inficiunt: neque corporibus; ſed quod eſt longè tetrius & deteſtabilius, mentibus ipſis fœdiſsimum vulnus imponunt? ſi igitur ij, qui ſuis multò leuius nocent, vinculis impediendi ſunt; cur ij legum vinculis laxandi ſunt, qui mala educatione filijs ſuis mentem atque ſenſus eripiunt? Præterea nemo ſui iuris omnino eſſe poteſt: ſumus enim omnes partes atque mẽbra Reipub. vt igitur in corpore non quod vni membro iucundum eſt, ſed quod totius corporis incolumitati conducit, præcipuè ſpectari conuenit: ita in Republica nõ quod vnicuique libeat; ſed quid vniuerſis expediet, conſiderandum eſt. Lex enim naturæ ſancit, vt commune bonum ſingulari vniuſcu-

uſcuiuſque iucundati præferatur. Ideò autē à principio vnum in locum partim neceſsitate impulſi: partim natura inuitati conuenerunt homines, vt ope mutua fulcirentur, & quilibet pro parte ſua Rempub. conſeruaret. Cùm autem nullum ſit in vita communi officium magis debitum, nullumque æs alienum, ad quod perſoluēdum magis omni fœdere & pactione aſtricti teneamur: quàm fides Reipublicæ debita, omnes certè ciues magis debent in filiorum educatione de Reipub. commodis, quàm de ſua vtilitate cogitare: maximè verò, cùm vniuſcuiuſque vtilitas à publica ſeiungi non poſsit. Cùm igitur omnes noſtræ rationes ad Reip. ſalutē conferendæ ſint, neque ſecus de illis ſtatuere poſsimus, quàm communis vtilitatis ratio flagitat: quomodo ferendum eſt, vt id vniuſcuiuſque poteſtati atque libidini permittatur, in quo eſt vniuerſæ Reipub. ſalus vel pernicies conſtituta: an id obſcurum eſt, ſi filios ſuos quilibet peſsimè inſtituerit, futurum, vt illi omni ſe ſcelere & flagitio contaminent? An parum conſtat ſi maxima ciuium pars flagitioſa fuerit, Rempublicam funditùs interituram? Qui igitur filios ſuos malè inſtituit, Rempublicam funditùs euertit. Nec id poteſt dici, leges conſtitutis ſupplicijs, indomitam cupiditatem faci-

Verum, ſed ego peſtiferam flagitiorum licētiam minimè libertatem appellandam iudico; niſi furioſi hominis libertatem exiſtimas, cùm ſibi manus afferet, aut ſe in ignem vel equam præcipitem dat. Si igitur homo quamuis potens ſit, cùm à mente deſeritur, ne ſibi aut ſuis perniciem afferat, eſt arctiſsimè conſtringendus: quomodo non multò magis eſt legibus alligandus is, qui furenter velit peſtem atque perniciem filijs ſuis peſſima inſtitutione machinari? An Agaue cùm filium Pentheũ, quaſi is aper eſſet, interimebat, magis inſana erat, quàm ij, qui filiorum animos mortiferis morbis inficiunt: neque corporibus; ſed quod eſt longè tetrius & deteſtabilius, mentibus ipſis fœdiſsimum vulnus imponunt? ſi igitur ij, qui ſuis multò leuius nocent, vinculis impediendi ſunt; cur ij legum vinculis laxandi ſunt, qui mala educatione filijs ſuis mentem atque ſenſus eripiunt? Præterea nemo ſui iuris omnino eſſe poteſt: ſumus enim omnes partes atque mēbra Reipub. vt igitur in corpore non quod vni membro iucundum eſt, ſed quod totius corporis incolumitati conducit, præcipuè ſpectari conuenit: ita in Republica nō quod vnicuique libeat; ſed quid vniuerſis expedict, conſiderandum eſt. Lex enim naturæ ſancit, vt commune bonum ſingulari vniuſcu-

uſcuiuſque iucundati præferatur. Ideò autē à principio vnum in locum partim neceſsitate impulſi: partim natura inuitati conuenerunt homines, vt ope mutua fulcirentur, & quilibet pro parte ſua Rempub. conſeruaret. Cùm autem nullum ſit in vita communi officium magis debitum, nullumque æs alienum, ad quod perſoluēdum magis omni fœdere & pactione aſtricti teneamur: quàm fides Reipublicæ debita, omnes certè ciues magis debent in filiorum educatione de Reipub. commodis, quàm de ſua vtilitate cogitare: maximè verò, cùm vniuſcuiuſque vtilitas à publica ſeiungi non poſsit. Cùm igitur omnes noſtræ rationes ad Reip. ſalutē conferendæ ſint, neque ſecus de illis ſtatuere poſsimus, quàm communis vtilitatis ratio flagitat: quomodo ferendum eſt, vt id vniuſcuiuſque poteſtati atque libidini permittatur, in quo eſt vniuerſæ Reipub. ſalus vel pernicies conſtituta: an id obſcurum eſt, ſi filios ſuos quilibet peſsimè inſtituerit, futurum, vt illi omni ſe ſcelere & flagitio contaminent? An parum conſtat ſi maxima ciuium pars flagitioſa fuerit, Rempublicam funditùs interituram? Qui igitur filios ſuos malè inſtituit, Rempublicam funditùs euertit. Nec id poteſt dici, leges conſtitutis ſupplicijs, indomitam cupiditatem

facilè compreſſuras. adulta enim cupiditas nullo metu coerceri poteſt; quin vbi aliqua ſpes impunitatis oblata fuerit (quæ plerumque eſt cum effrenata mente coniuncta) ad perniciē publicæ ſalutis & dignitatis erumpat. Omne verò malum naſcens facilè extinguitur, adultum verò atq; robuſtū difficilimè coercetur. Si igitur ad Regis officiū pertinet malum adultum, & corroboratum ſupplicio reſecare; cur non magis pertinebit, malum ipſum, antequam vires colligat, ſapienter extinguere? & ſi Rex nullam Reip. partem negligere poteſt, quomodo tādem illi id ſine inſigni flagitio negligere licebit, quod omnem Reip. ſalutem continet? Agrū (vt dictum eſt) ſi Reſp. fuerit bene conſtituta, nemini licebit negligere; flagitium eſt enim minimè ferendū negligentia tua fieri, vt fundus tuus non valdè tibi atque Reip. fructuoſus ſit: quod ſi negligens eſſe perſeueres, æquum eſt vt Principis ſeueritate cogaris, illum colendum diligentiſsimis colonis aſſignare, qui tantum ex illo frumenti, quantum poteſt exarari, colligant. Ita ne verò? non licebit tibi, ſi cómunis vtilitatis ratio habita fuerit, agrum tuum incultum relinquere; licebit autem tibi filiorum tuorum mores, inſtituta, ſalutem, atque adeò vitam negligere; vepres & ſpinæ in agro

tuo

in agro tuo ſuccreſcentes ignauiam tuam coarguunt, & dignum non mediocri pœna conſtituunt; labes, flagitia, dedecora filiorum tuorum in dies pullulantia, non multò magis te grauiſsimis pœnis obnoxium declarabunt? Quod ſi patria eiuſmodi verbis tecũ expoſtulet, quid illi reſpondebis? Homo cur, quantum eſt in te, mihi moliris exitiũ? cur in me peſtẽ nefariè machinaris? cur parẽtem, quam omni pietati complecti debebas, iugulandam ſuſcipis? meis enim legibus & inſtitutis in lucem editus, & enutritus fuiſti; per me non ſolum à feris, ſed etiam à morum feritate reuocatus, & omni humanitate cultus extitiſti; meo præſidio vitam non ſolum clemẽter atque benigne: verùm etiam ſecurè traduxiſti. Si enim in ſolitudine & vaſtitate vitam ageres, non modò belluarum laniatus extimeſceres, ſed nihil inter te & belluas immanes intereſſet: mea igitur ope factum eſt, vt in periculis auxilium, in morbis remedium, in ærumnis ſolatium, in perturbatione diſciplinam, in curis alleuamentum inuenires. Cùm vita tua tam multis ſimul rebus indigeat, omnes illæ fuerunt à me tibi largè atque munificè ſuppeditatæ. Quòd ſi ita non eſſe putas, à me ſecede; lucem meam atque celebritatem fuge; & te in ſolitudinem abde, & videamus quo tandem

modo poſsis abſque meo præſidio vitam ſuſtentare. Quòd igitur opibus abũdas, quòd humanitatẽ retines, quòd ſecurè vitam degis, quòd lucis iucunditate frueris, id totum mihi eſt in acceptis referendum. Magis igitur ſum mater tua, quàm illa, quæ te peperit, exiſtimãda. Si igitur mihi necem attuleris, non modò te improbum hominem; ſed impium & ſceleratum parricidam fateare neceſſe eſt. Sed dices fortaſſe, te nũquam de meo interitu cogitaſſe. An non intelligis vitam atq; ſalutem meam, ciuium moribus & honeſtate contineri, adeò ſine mente es, vt nòn videas ſi illi, cùm ad ętatem maturam peruenerint, flagitijs efferati fuerint, eſſe mihi eorum ſcelere miſerũ funeſtumq́; fatum neceſſariò ſubeundum? Nec illud quidem recogitas, te non tam tibi, quã mihi filios genuiſſe? cur igitur illos flagitijs obrui ſinis? cur illorum peccatis indulges? cur illorum incõſideratam cupiditatem alis? cur eorum pudorem extingui pateris? cur deniq; illos honeſtatis ſtudiũ negligere, & libidini ſeruire permittis? Quod enim eſt aliud rerum publicarũ exitiũ, & funus, niſi id, quod corrupta & vitioſa ciuium inſtitutione cõparatur? ciues igitur qui malè filios ſuos inſtituunt, me perdunt, mihi peſtem parant; mihi interitum & exitium moliuntur. Hæc ſi Reſpub.

pub.dicat,hominibus in filiorum educatio-
ne diſſolutis, venit nè vobis in mētem quo-
modo homines in tanta re negligētes,à ma-
ximi & immaniſsimi criminis ſuſpicione li-
beretis?Nō inquit,M.Si igitur inquam, hoc
crimen diluere non poteſtis, confitendū eſt
illud non mediocre crimē eſſe, ſed crudele
atque valdè nefarium; quod quidem non
ſolum liberis vitā eripit,ſed patriam ipſam
ſanctiſsimam parentem necat. Quod ſi le-
gibus nemini cōceſſum eſt,vt rebus ſuis ma-
lè vtatur, quomodo permittendum eſt pa-
rentibus, vt filios ſuos cum calamitate pa-
triæ totius euertant? Cum verò regis offi-
cium ſit ſeruare Rempub. officium certè il-
lius eſt,omnia crimina quæ Reipub.exitium
afferre poſſunt,ſeueriſsimè coercere. Sed
quemadmodum multò magis laudandus
eſt imperator,qui aduentantis hoſtis conſi-
ſilia præripit, & antequam vaſtitatem infe-
rat,conatib⁹ illius obſiſtit, quàm is,qui poſt
vaſtitatē rebus ſuis illatā hoſtem bello fran-
git:ita multò ampliore laude dign⁹ eſt rex,
qui diligentiſsime cauet, ne vllū ſcelus ad-
mittatur; q̃ is qui conflatū ſcelus vlciſcitur.
Quomodo id pficiet? inqes. Facillime qui-
dē,ſi lege atque propoſita pœna ſanxerit,ne
patres ad arbitrium ſuū filios inſtituant.Ly-
curgi legibus cautum erat,ne quiſq̃ liberos

ſuos moribus, quibus vellet imbueret. omnes igitur ciuium liberi cùm ad ſeptennium perueniſſent, in turmas diuiſi, moderatoribus aſsignabantur, qui eos ad omnem rationem virtutis & honeſtatis erudirent. Omnis aũt illius ciuitatis diſciplina eò pertinebat, vt ciues ad victus frugalitatẽ, ad laborũ patientiam, ad pudorem & verecundiam, ad decoris & dignitatis ſtudium excitaret. In primis autem ea ſumma laus erat, ſenes vereri & obſeruare, & ijs, qui præerãt, obedire, nec vllum legitimum imperium recuſare, quamuis id, quod erat imperatum, nimis arduum atque difficile videretur. De Perſarum autem inſtitutione mira ſunt, quę Xenophon in vita Cyri commemorat; ait enim pueros, vt alibi Grammaticam: ita apud Perſas iuſtitiam à magiſtris diſcere ſolitos. Iudicia autem inter pueros fuiſſe conſtituta furti, rapinæ, violentiæ, conuitij, & aliorum flagitiorum huiuſmodi. Conuictos autem apud illorum moderatores pœnas dare, & ſimiliter qui aliquem falsò inſimulabant, calumnię pœnam ſuſtinere. In crimen aũt maximè vocari ſolitos, qui benè de ſe meritis gratiam minimè referebant; ingratos enim neq; pietatem in Deum, nec in parentes colere, neque debitum officium aut patrię, aut amicis præſtare poſſe credebant. Præterea

ex

ex ingrati animi crimine impudentiam ori-ri ſtatuebant, ex qua omnis turpitudo atque vitæ dedecus erumpit. Ait præterea pueros, ad modeſtiam, ad frugalitatem, ad conti-nentiam, ad laborem, ad obedientiam, ad o-mnem denique decoris & honeſtatis ratio-nem fuiſſe admodum diligenter inſtitutos. Hæc quidem fusè perſequitur vir ille ſum-mus, quæ facilè demonſtrant, non ſine cau-ſa Perſarum imperium ex paruis admodum initijs, ad ſummam amplitudinem perueniſ-ſe. Vt enim labente diſciplina, imperia ma-gna corruunt: ita cùm morum diſciplina egregiè conſtituta eſt, tenuiſsimam quamq; Remp. maximam & florentiſsimam fieri ne-ceſſe eſt. De Athenienſibus iã diximus; quo-modo Solonis legibus incumbebat id onus parentibus, vt literis, & paleſtra, & muſica li-beros ſuos erudirent. Filij verò cogebantur parentes in ſenectute alere. Quod ſi ciuis a-liquis fuiſſet in filiorũ diſciplina negligens, nec eos illis tribus artibus inſtituiſſet; pœna erat, ſoluere lege illa filios, ne cogerentur vllo modo patribus in extrema ętate conſti-tutis alimenta præbere. Indigni enim paren-tum nomine habebantur, qui filios non & moribus bonis, & artibus ingenuis inſtru-xiſſent. Fuit autem Athenis templum vni ex filiabus Cecropis Regis dedicatum; ea au-

tem appellabatur Aglauros. Cùm enim, vt traditum memoriæ eſt, Eumolpus bellum Athenis intuliſſet, & fuiſſet oraculo editum Athenas victrices fore, ſi quiſquam ſe neci pro ſalute patriæ deuoueret, Aglauros ſeſe, vt patriam periculo liberaret, ex muro præcipitauit. Habuit autem hoc antiquitas, vt nihil virtute diuinius exiſtimaret, & ideo facilè ijs, in quibus clarum aliquod virtutis lumen eluxiſſe perſpexerat, diuinitatem tribuebat. Nullam autem virtutem clariorem exiſtimabat ea, qua ſe quiſquam pro patriæ ſalute ad mortem libenter offerebat. Cùm igitur Aglauros id virtutis ſignum dediſſet, quo nullum mirabilius eſſe poterat, fuit illi templum extructum, & nomen illius religione patria conſecratum. Omnes autem ciues cùm ad ætatem adoleſcẽtiæ perueniſſent, armati omnibus armis in templum illud deducebantur, & conceptis verbis iurabant, ſe nullo modo patriam deſerturos; iuriſiurandi autem formula hæc erat. Non afficiam dedecore arma ſacra, neque ducem, quem fuero ſecutus, deſeram. Pugnabo pro ſacris, pro ſanctitatibus, ſiue ſolus, ſiue cum multis. Enitar ne patriam meam tradam poſteris deteriorem, quàm accepi, ſed multò magis florentem. Illis qui conſideratè iudicauerint, libẽter obtemperabo, le-

gibus

gibus iam latis parebo: & illis etiã, quas populus communi conſenſu tulerit. Si quis autem leges oppugnauerit, aut illis parere noluerit, id nulla ratione patiar. Et vel ſolus, vel cum multis illi obuiam ibo. Patriam religionem cõſeruabo. Harum autem rerum deos teſtes inuoco. His quidem verbis ea ſe religione deuinciebant, vt eſſet illis neceſſe mortem pro templorum ſanctitate, & ſacrorum religione, pro legibus, & inſtitutis ciuilibus, pro patriæ ſalute & dignitate (vbi id caſus aliquis poſtularet) occumbere. Non ſolum igitur proditoribus atq; ſceleratis ciuibus, ſed etiam timidis & ignauis Dei grauiſsimum metum incutiebant; vt intelligerét omnes ſe non poſſe vlla formidine patriam deſerere, quin ſe periurio, & crimine ſceleris, & impietatis alligarent. Quid de Romanis dicam? potuiſſent ne illi orbem terrarum imperio cótinere, niſi fuiſſet apud illos admirabilis iuuẽtutis pudor, atq; diſciplina? quãquam illi non adoleſcẽtes tantũ: ſed omnes etiam ciues diſciplinæ ſeueritate coercebant. Erant enim cenſores præfecti moribus, tanta autem diligentia ſuũ munus gerebant, vt nihil in Rep. fieri permitterent, quod eſſet Romano pudori, fidei, & honeſtati exemplo contrariũ. Grauiſsimis autem ignominię pœnis facilè Rép. continebát, ne

ſe turpitudine vlla contaminaret. Ne autem plura Rerump. genera perſequar, hoc ſanè conſtat, primum quidē id non eſſe difficile, quod iam fuit à ſummis regibus & imperioſis populis ſapientiſsimè factitatum. Deinde non ſolum ad pacis ornamentum & iuſtitiæ diſciplinam multum intereſſe qualis ſit puerorum inſtitutio & adoleſcentium diſciplinæ, ſed etiam ad belli præſidium, & imperij decus & amplitudinem. Omnes enim Reſpub. quæ latiſsimè imperium propagarunt, his artibus & inſtitutis ſibi ſummas opes & imperium pepererunt. Non eſt igitur vllo modo hæc Reipub. ratio à Principe negligenda, ſed in primis ſummo ſtudio procuranda, atque vigilātiſsimè prouidendum, ne quiſquam in Repu. pro ſalutari ciue belluam immanem alat: aut ſaltem hominem ignauum, & imbellem enutriat. Si rex igitur Rempub. ſaluam vult, morum præfectos in ea conſtituat, qui parentes in filiorum inſtitutione negligētes ſeuerè puniant. Nullúmque genus hominum patiantur in Rep. verſari, qui non artem aliquā Reip. ſalutarē teneant. Monſtri igitur atque prodigij ſimile ſit, aliquem in Rep. ſine publico fructu verſari. Quare nō video cur illa Aegyptiorum lex non magnopere à nobis approbanda ſit, qua ſinguli cogebantur, nomina & ar-

tes ſuas apud moderatores Reip. profiteri, vt operis deinde ſui rationem reddere cogerentur. Athenis verò fuit à Dracone lata lex, quæ otium capite mulctabat. Seuera nimis inquies, & immnais lex illa fuit. Eſto, dum modo fateamur, illa nimia legis ſeueritate Reip. ſtatum maximè conſeruari. Otium enim continet flagitiorum omnium ſeminarium. Mentem enim hebetat, animum corrumpit, hominis pręſtantiam labefactat, & ne quid aliud dicam, rationem de ſtatu deijcit, & libidinem in animi dominatu conſtituit. Adde quòd qui res ſuas non agit, aliena negotia curat (vt Horatius ait) vnde maleuolentia, obtrectatio, inuidia, iniquitas & iniuria, magnaq; rerum perturbatio, & cõfuſio vitæ conſequitur. Adde quod otiũ homines ad inopiam & egeſtatem redigit; egeſtas deſperationem efficit; ex deſperatione exiſtit audacia; audacia verò Remp. perturbat, & de omni ſtatu conuellit. Cùm igitur hæc mala omnia ex otio atque ſegnitie oriãtur, quæ lex vtilior excogitare potuit ea, quæ turpe otiũ coërcet, & comprimit? Hic locus admonet, vt aliquid de nobilitatis officio diſſeramus. Non placet enim aliquem in Repub. verſari, cuius opus aliquod vtile Reip. non extet. Aratorum autem, & mercatorum, cauponum, fabrorũ, & opificum

atque adeò baiulorum officia & opera, quę ſint, & quam vtilitatem Rebuſp. afferãt, planè video. Ratio autem poſtulat, vt quò ſtatus hominum clarior eſt, eò clarius eorum officium ſit, & diligentius ab illis operis, & muneris rationem repoſcamus. Quod nam igitur nobilium opus eſt? num delicijs affluere & dicta iacere & de amore conqueri, & vulnus ſibi Cupidinis ſagittis inflictum aſsiduè lamentari? negabitis opinor: nullum enim ex eorum vrbanitate & elegantia, nec ex amoribus quidem leuiſsimis Reſpub. fructum capit. Num noctes atque dies in aleæ ludo conſumere? non profectò: Eſt enim hic ludus altor otij, magiſter ignauiæ, inſtrumentum auaritiæ, fraudis officina, rei familiaris euerſio, rixæ materia, morum pernicies, dignitatis labes, & inſignis ignominia. eſt præterea angor animi, & cruciatus aſsiduus. Qui enim perdit, affligatur: qui lucrum facit, quamuis intemperanter exultet, ne tamẽ id, quod eſt lucratꝰ, amittat, animo anxio atque ſolicito reformidat. Adde nunc impuræ conſuetudinis & familiaritatis dedecora, quibus afficiuntur ij, qui cum aleatoribus viuunt. Adde pœnæ illius diuturnitatem, qua damnati ſunt omnes, qui eiuſmodi ludis affixi ſunt. Vt enim Prometheus ad Cauſaſum affixus (vt poëtæ perhibent) in-

uitus aquilæ viſcera laceranda atq; deuorãda præbebat:ſic alcatores ita nequitiæ vinculis aſtricti ſunt, vt quamuis viſcera ſua cõſumi cum magno cruciatu videant, non tamen inde auelli poſsint. Anni verò interim labuntur: ætas flagitioſè conteritur: res familiaris abſumitur:ſtudium dignitatis abijcitur: omniſque ratio induſtriæ, & humanitatis, & pietatis extinguitur. Nec enim is, qui hoc ludo tenetur & ducitur, rem ſuam familiarem curat: nec ſuis liberis, aut ſeruis, aut amicis conſulit: neque pietatis & religionis memoriam vllam conſeruat:ſic enim occupat illius animum hoc flagitioſum & infame ludendi ſtudium, vt nullum honeſtę cogitationi locum relinquat. Vt autẽ nullum aliud malum inde proueniat præter otiũ illud, cuius vitia perſecuti ſumus, id certè tantum eſt, vt ſit nobilitati tanquam totius dignitatis exitium ſumma totius animi contentione fugiendum. Præterea nos non de ludo & ioco quærimus: ſed de officio & opere; non enim ludus opus eſt; ſed ab opere eſt animus interdum ludo reficiendus, vt facilius poſsit nobilitate dignum opus efficere. Quod nam igitur hominum nobilium opus eſt? Armis tutari Rempublicam & conſilio cum ætate progreſsi fuerint eam ſtabilire; omneſque opes ſuas ad patriæ ſalu-

ſalutem, atque ad dignitatem ſuam cõferre. Sed quero. Num hæc tam præclara munera indigent aliquo vſu, ratione, diſciplina; an eiuſmodi ſunt, quæ ſine vllo vſu & meditatione confici valeant? ſi dixeritis non eſſe opus vſu, neque diſciplina, mirabor. Si enim neque ſutor, neque ſartor, neq; tonſor, neque denique fabrilis alicuius artificij peritus eſſe poteſt, qui non multis prius annis illi artificio operã dederit, quomodo poterit homo nobilis in artificio, quod remp. oẽm cõtinet, ſine diſciplina & exercitatione verſari? Rex igitur qui officio ſatis facere cupit, opus eſt, vt cùm operam dederit, ne quiſquã in Rep. ſit, qui non poſsit muneris & operis ſui rationem reddere: tum vel maximè caueat, ne vllus nobilis homo ſegnitie corrumpatur, & delicijs effœminetur, & ſine vlla virtutis diſciplina locũ illũ, quo eſt prorſus indignus, obtineat. Nihil eſt enim, quod facilius Rẽp. poſsit euertere, nobilitatis ignauia. Illam igitur in armis contineat, & optimas artes colere, atq; in illis aſsiduè exerceri compellat. Cùm verò multæ aliæ pœnę poſſint hominibus nobilib⁹ irrogari, vix vlla poterit eſſe grauior, & atrocior, quàm nobilitatis & honeſtatis amiſsio. Multũ etiam iuuabit homines ignobiles honoribus augere, ſi fuerint virtute & induſtria præſtãtes. Princeps

ceps enim non ſolum iuſtitiæ munus & officium tuebitur, cùm virtutem in quocunque homine illam ſplendere viderit, digno præmio remunerauerit: verum etiam nobilitati languenti ſtimulos admouebit, & illam æmulatione ad honeſtatis ſtudium acerrimè concitabit. Vellē etiam vt cùm homines ob virtutē ſummis opibus afficiuntur, ne opes illæ ad illorum filios peruenirent: niſi ad illos tantum, qui ſe maioribus ſuis dignos virtutis imitatione præbuerint. Duplici enim ratione peccāt, reges cùm ſine modo de regio patrimonio largiuntur. Primùm enim fontem ipſius benignitatis exhauriunt; ita vt nequeant ij, qui in regno ſuccedunt, virtutem debitis præmijs ornare. Deinde quòd ignauiæ atque deſidiæ, & effrenatæ libidini adiumēta plurima ſubminiſtrant. Non vult enim homo in ſummis opibus atque delicijs enutritus, laborem vllum ſuſcipere. neque ſolum mollis & delicatus, & intemperans, & flagitioſus: ſed etiam ſuperbus, & arrogans, & infeſtus efficitur. Sapiēter enim qui Reſp. condidêre, quo ad eius fieri potuit, conati ſunt, ciuiū poſſeſsiones & facultates modo quodam æquabili terminare, ne quiſquam vel opibus elatus, nimium laſciuiret: vel egeſtate impeditus, ſtudium virtutis omitteret: aut quod eſt multò grauius, odio publici

ci ſtatus, de interitu Reipu. coniuraret. Vt enim ſutor, vel quiuis alius faber artem deſerit, vel cùm tanta premitur inopia, vt artis inſtrumenta parare non queat: vel cùm tantis opibus abũdat, vt ſine artificio illo lautè atque iucundè viuere poſsit: ita ciues artem ſuam, quę honeſtatis ſtudio cõtinetur omittunt, vel cùm egeſtate laborant, vel cùm propter opum affluentiam nimis efferuntur. Accedit quòd Regis Imperium contemni, tumultus excitari, inteſtina bella moueri plerũque ſolent, cùm ſunt in regno multi principes illo loco indigni; nempe cũ opibus ſummis præditi ſunt, & ab omni ſtudio virtutis abhorrentes. ne autem alia exẽpla, quæ ſunt innumerabilia, perſequamur, certè conſtat Græciam hoc vno malo corruiſſe: Imperatores enim Principum bellis fatigati, Turcas aſciuerunt, vt illorum ope firmati, principes imperio frenarent; Turcæ verò in Græciam intromiſsi, non vt Imperatores adiuuarent; ſed vt Græciam dominatu ſuo premerent, cõſilium inierũt. Paulatim igitur eos, à quibus vocati fuerant, expulerunt, donec tandem Cõſtantinum vltimum Græciæ Imperatorem Cõſtantinopoli diu obſeſſum imperio & vita ſpoliarent. Cuius tantæ calamitatis ſe Græciæ Principes otioſos ſpectatores præbuere, quaſi exploratum illis eſſet,
fieri

fieri non poſſe, vt omnes illo communi incendio conflagrarẽt. omnes igitur tam Imperatores, quàm Principes illorum imperio ſubiecti, peccatis excæcati ſunt: ne viderent ipſos ſibi peſtem & interitũ machinari. Hoc igitur ne vnquam poſsit accidere, duo ſunt regibus in diſtributione donorum & munerum prouidenda. Primum, ne omnia certis hominibus largiantur: & dum liberales haberi volunt, omnem materiam liberalitatis amittant. alterum, ſi bonorum filijs metum iniecerint regij muneris amittendi, quoties illi minimè parentum veſtigijs inſtiterint, & non debitã fidem, & officiũ, aut regi, aut patriæ perſoluerint. His igitur pœnis poterũt coercere reges hominũ nobiliũ temeritatem, qui filios ſuos flagitijs corrumpi ſinũt: neque in eo elaborant, vt liberi opibus digni ſint: ſed vt opes immanes habeant, quas in nequitia & flagitio conſumant. Nec enim intelligũt homines amentiſsimi, quò magis illi filiornm opes adaugent, & cumulant: eò magis eorum miſeriam amplificari. Opibus enim domi congeſtis cùm virtus abeſt, langueſcit induſtria: ſuperbia indies augetur: libido furibũdè cõcitatur: vitia creſcũt, & indomitæ cupiditates in rationem inuadũnt: quę animum exedunt, & vitam amariſsimam efficiunt. Neque ſolum pœnis ſunt homi-

homines nobiles ab ignauia, & flagitio deterrendi: ſed laudibus & honoribus,& muneribus in ſtudiũ honeſtatis incitãdi. In quo quidem oportet intelligi ab omnibus, à Rege neque pecuniam ſine virtute, neque nobilitatem ſine honeſtate: ſed virtutem, & induſtriam, & frugalitatem, & patriæ caritatẽ, honorari. Cùm enim nobilitas omni virtute ornãda ſit, tum nullam debet pluris facere, quàm patriæ caritatẽ: in qua omnia ampliſſimæ dignitatis ornamenta collocãda ſunt. Hanc igitur virtutẽ magnificentiſsimè laudare: hanc muneribus ampliſsimis honeſtare: huius ſtudio & cupiditate vehementiſsimè omnes (in quibus aliquem amorem honeſtatis aſpexerint) inflammare debent reges: qui cupiunt efficere Remp. in omni genere laudis & honeſtatis florentiſsimam. Sic autem fiet, vt multi viri ab auaritiæ ſtudio, ad cupiditatem veriſsimæ gloriæ traducantur; neque exiſtimẽt virtutis induſtriam mercaturam eſſe: neque vitam ſpe fortunæ amplioris in diſcrimẽ inferant, neq; cùm aliquod pulchrum facinus aggrediuntur, pecuniæ mercedem nimis importunè flagitent: ſed omnia ad ſalutem patriæ, & gloriam ſempiternam præcipuè referant. Facillimè igitur fiet, poſtquã hic mos receptus publicè fuerit, vt omnes adoleſcentes (nobiles autem

maximè

maximè) Deum timere, parentes venerari, ſenes obſeruare, magiſtratibus obedire diſcāt; & omnem corporis, & animi conatum ad patriæ ſalutem, & dignitatem comparare. Nihil eſt enim ad laudem amplius, nihil ad immortalitatē nominis illuſtrius, nihil ad diuinam gloriam comparandam efficacius, quàm pro ſtudio communis ſalutis, propriæ vtilitatis obliuiſci; & amore patriæ vitā cùm fuerit opus, in ſummum diſcrimen adducere. Hęc ſunt enim, quæ incredibilē amorem excitant, ingentem admirationem commouent; immortali memoria conſecrantur; præmijs diuinis atque ſempiternis afficiuntur. Non eſt autem hominis nobilis atque virtute præſtantis officium, ſine vllo modo & ratione patrimonium amplius, quàm Reſpublica ferre poſsit, poſteris ſuis relinquere, ſed illam hæreditatem ſatis amplam & copioſam arbitrari, quæ eſt in clariſsimo virtutis exemplo, poſteris ad imitandum propoſito, conſtituta. Illa namque hæreditas iniuria plerumque & iniquitate, & hominum odio, & offenſione, & inuidia comparatur: hæc autem iuſtiſsimis officijs, & meritis excellentibus & virtute diuina conficitur. Illa filios plerunque deſides, & ignauos, & odioſos reddit: hæc ſtrenuos & induſtrios, & publicæ ſalutis atq; dignitatis

amantes. Illa poſtremò eſt fluxa, caduca, & inſtabilis, & caſibus infinitis obnoxia: hæc verò conſtans, firma, ſtabilis, atque ſempiterna: Cùm verò in omni Repub. benè conſtituta, virtutis & gloriæ ſtudium apud nobilitatem vigere facilè queat, tum in regno facilimè. Mirum enim eſt, quãtum ſtudium ponant homines in regum moribus imitandis. Sic autem fieri neceſſe eſt, vt virtutis regiæ ſimilitudo ad omnes perueniat, eos autẽ maximè, qui clariore indole præditi ſunt, honeſtatis ſplendore nobilitet. Itaque regis fortitudo, Rempu. fortem efficit; modeſtia, continentem; iuſtitia, legibus & magiſtratibus obſequentem; ſapientia, conſideratam; Religio, ſanctam; honeſtatis gloriæ inflammatum ſtudium, gloriæ ſempiternæ ſtudio ſimiliter incenſam. Facillimum igitur erit Principi regijs virtutibus ornatiſsimo, & legibus, & ſuorum vigilantia, & virtutis exemplo pueros & adoleſcentes ſtatim à primis annis optimis moribus atque diſciplinis, ad officium & honeſtatem erudire.

DE REGIS INSTITVTIONE ET DISCIPLINA,

LIBER OCTAVVS.

HIC autem M. ſi hæc ita ſunt, inquit, nõ ſanè video, cur regnum valdè expetendum ſit. Animus enim tantis curis implicitus nunquã à labore cõquieſcere, aut reſpirare vllo modo poterit. Sit ne inquam valdè expetendum, an velis (quod aiunt) atque remis fugiendum, poſteà videbimus. Nunc verò qđ inſtat, exſequamur. Cùm igitur liqueat hæc omnia, quæ diximus, ad regis officium pertinere, conſequẽs eſt, vt illum multorum operis & auxilio fulciamus. Qui enim tam multis muneribus præeſt, multis certè miniſtris indiget: neque poterit vlla ratione tam multiplici officio, ſine multorum operis, ſatisfacere. Vidimus regi operã dãdam eſſe, vt Reſp. copioſã, locuples, & opulẽta ſit, & hãc copiã ex re nauicularia, ex mercatura, ex agricultura comparandã eſſe. Multi igitur & varij miniſtri ad eã rẽ deligendi ſunt, qui vel

ignauiam atque deſidiam ſeuerè puniant; vel iniquitatem & iniuriã ſupplicio plectãt, ne quiſquam vel propter ſegnitiem prematur inopia, vel propter improbitatem & ſcelus opes alienas auertat. Non ſatis eſt Remp. locupletem eſſe, niſi fortis & armis egregiè defenſa ſit: alijs igitur miniſtris opus eſt, qui iuuentutem armis exerceant, neque patiantur ignauiam & timiditatem in illorum animis verſari; quibus Reipub. cuſtodia commiſſa eſt. Summa opus eſt moderatione ad militarem ferociam cohibendam. Sunt igitur ij militum præfecti deligendi, qui non ſolum fortes & impigros milites, ſed etiam verecundos, & moderatos, & legibus obſequentes efficiant. Omne Reipu. firmamentum in iuris æquabilitate, & in iudiciorum integritate conſiſtit. Multis igitur huius tam præclari muneris & officij miniſtris opus eſt, quos neque gratia, neque metus impediat, neque pecunia corrumpat, nec vlla denique perturbatio ab æquitate dimoueat. Ne autem ſit neceſſe pœnas grauiſsimas ſine vllo fructu ſceleribus infinitis irrogari, ſtatim à primis annis ſunt omnes ciues moribus optimis imbuendi & artibus præclaris excolendi: ne quidquam pluris, quã pudorem & honeſtatem faciãt. Sunt ergo creandi morum præfecti, qui laſciuiam, & impuden-

dentiam, & corruptos & effœminatos mòres ignominia,& quauis alia pœna conſtanter & ſeuerè coerceant. Vt autem hæc omnia commodius adminiſtrētur, multum iuuabit ciuitatem in tribus aut curias diuidi, nec enim laboro,quali nomine pars quælibet Reip.nominetur:dum modo tota Reſp. ſit commmodè diuiſa, vt ſingulis partibus præfecti ſinguli prẹficiantur. Neque parum vtile eſt,in quolibet horum officio & munere, ordinem & rationem conſtitui, qua præfecti quidam alijs prẹfectis ſubiecti ſint, ne ſit neceſſe ei, qui Rempub. capeſsit,ſummis ſtatim & difficilimis muneribus implicari, ſed ab aliquo rudimento Reipub. gerendæ ad maiora ordinatim peruenire, & in minimis rebus oſtēndere, an dignus ſit, cui maiora cōmittantur.Hoc enim & ad minuendum laborem eorum, qui rebus maioribus præpoſiti ſunt:& ad diſciplinam & moderationem illorum,qui Rempub. adminiſtrare incipiunt,valdè conducit.Cauendum enim eſt, ne & is, qui rebus grauioribus intentus eſſe debet,minoribus negotijs implicitus teneatur:& is,qui tum primùm Remp. attingit, magnis repentè honoribus auctus intemperantius ſe gerat, & inſolentia præceps à mēte deficiat. Honor enim maximus & repentinus mētem atq; ſenſum eripit om-

nibus,qui firma ſtirpe virtutis innixi minimè ſunt.Itaque vtiliſsimum eſt adoleſcentibus, qui honores ambiunt, intelligere ſibi multos eſſe præpoſitos, quibus officij ſui rationē reddere cogantur. Hoc enim eorū inſolentiam frenat,& animos ad res acrius, atq; vigilantius gerendas exacuit.Omnes autem munerum & curationum miniſtri certis legibus aſtricti ſint, & intelligant, ſecundum eas leges eſſe ſingulis annis rationē ſibi reddendam,illis,quibus ea prouincia delegata fuerit.Ij autem,qui munere ſuo fuerint egregiè perfuncti,honoribus augeantur;qui verò in officio ſibi commiſſo deliquerint, & honore priuentur, & grauem pœnam peccati luant,niſi ſit eiuſmodi peccatum, quod mediocri pœna corrigi & emendari poſsit. Inhumanum enim eſt,ſpem de illo,qui leue aliquod flagitium admiſit,abijcere.Quis enim eſt, qui poſsit vitæ curſum ſine aliquo lapſu conficere? magni tamen refert,qualis ipſe lapſus extiterit. Qui enim pecunia corruptus, aut malitia & improbitate cœcatus, malè ſuum officium gerit, acerrimè plectendus eſt.Malum enim, quo premitur,vix ſanari poteſt. Is autem,qui per rei alicuius imperitiam,aut incuriam errauit, facilè poteſt ad officium reuocari. Mediocres autē animorum morbi, facili & tolerabili medicina ſanan-

nantur: graues autem & periculoſi, non niſi curationibus acerbiſsimis expellūtur. Reip. autem princeps appellari non debet is, qui non eam medicinam tenet, qua ſanabiles Reipub. morbos pellat, & partes inſanabili morbo laborantes exſecet, ne ad vniuerſam Remp. illarum contagio atque lues emanet. Nihil enim eſt hominum perditorum audacia & immanitate periculoſius: neq; magiſtratuum impunitate & ſeueritate funeſtius. Vbi igitur neque vitę ratio ab ijs, qui multum in Rep. poſſunt, exigitur, neque maleficia ſeuerè puniuntur, ibi publica ſalus diu conſeruari nequit. Hoc igitur ne poſsit accidere, eſt regibus ſumma cura, ſtud o, ſolicitudine, vigilantia, induſtria prouidēdum. Vt autem hæc omnia onera, quę ſumus oratione complexi, à rege ferri atque ſuſtineri queant; opus eſt vt multos in tanti operis atque muneris ſocietatem conuocet, qui regia virtute præcellant. Horum igitur conſilio & autoritate nixus, onus ſibi impoſitū leuius feret, atq; tolerabit. De illorum autē moribus & inſtitutis, qui à rege in conſilium adhibendi ſunt, latius diſſererem, niſi id iam effectū arbitrarer. Ea enim, quę de regia diſciplina diximus, regis etiam conſiliarijs accōmodanda ſunt. Regia namq; virtute præſtet opus eſt, qui eſt regē conſilio adiuturus,

Aliqua tamē commodum eſt, vt efferamus. In primis igitur neceſſe eſt, vt regis conſiliarij ſint maximo ingenio præditi, bonis artibus exculti, longo rerum vſu periti, in hiſtorijs diligentiſsimè verſati; neque præſentia tantùm ſagaciter odorantes, ſed longè in poſterum, quid vtile futurum Reip. ſit, coniectura prouidentes. Neque ſolum ingenio, & diſciplina, atque prudentia valeant neceſſe eſt; ſed ſint opus eſt ſingulari fide, & integritate, & patriam amore atque pietate debita proſequantur. Parum enim iuuat, quid vtile futurum ſit, acutè perſpicere, ſi amor impurus, aut odium acerbum, aut cupiditas nefaria tibi fuerit impedimento, quo minus id, quod ſentis, eloquare. Erat olim apud Athenienſes lege ſancitum, vt quoties aduocata concione populus de Repu. conſultabat, præco maxima voce diram cladem & exitium illi, & poſteritati illius imprecaretur, qui Reipub. inutile conſilium daret, ne ipſe incommodum aliquod ſubiret. Erát autem execrationes illæ, quæ capita ciuis perfidi & malitioſi deuouebant, tam horrendis verbis ſcriptæ; vt maximum metum omnibus, qui illas audiebant, incuterent. Sapienter enim intellexit, qui legem illam tulit, nihil eſſe acuto ingenio ſine fide, & patriæ caritate pernicioſius. Quo enim ingenium

genium maius extiterit, eò ſagacius, & maliitioſius perniciem Reipub. cõmodi ſui gratia comparabit. Hoc igitur principes intelligere debent, non ſatis eſſe in conſilio adhiberi ſolertiam & ingenium; niſi fides etiam illius, qui conſilium dat, atque patriæ caritas ſit rebus perſpecta, atque planè cognita. Refert Ariſtoteles fuiſſe in more poſitum, in quibuſdam Græciæ ciuitatibus, quæ paucorum poteſtate regebantur, vt ij, qui principes erant, neminem in ſocietatem admitterent; niſi prius iuraret, ſe fore perpetuò plebis cõmodis vehementer infeſtum. Quãtò (vt inquit ille eodem in loco) fuiſſet honeſtius, & principum officio conuenientius, ſanctiſsimo iureiurando fidem obligare, ſibi nullum priuatum commodum impedimento futurum, quo minus publicæ ſaluti cõſuleret; & infimam plebem, quæ in principum tutela atq; patrocinio latet, ab omni fraude & iniuria tueretur. Nec enim eſt principis ſtatus multitudinis imbecillitate & inopia: ſed totius populi caritate & beneuolẽtia muniendus. Illi igitur, qui ſtudio, & voluntate, & inſita quadam tyrannidis immanitate commodis plebis aduerſantur; ſunt longiſsimè non modò ab optimi Regis cõſilio repellendi: ſed ex hominum natura (ſi fieri poteſt) exterminãdi. Eſt aũt in conſilijs

præcipuum fidei munus, quidquid ſecretò ſtatutum fuerit, ſilentio & taciturnitate cõprimere. Si enim qui amici conſilium aperit, eſt odio omnium valdè dignus; totius enim cõiunctionis rationem tollit è vita, qui amici conſilia prodit: quo tãdem ſcelere illum alligari iudicabimus, qui regis conſilium de Reipub. ſalute, de propria dignitate, de publico officio & religione, contra datam fidẽ cùm homine vel neceſſario, vel alieno, qui non ſit particeps eiuſdem conſilij communicat? ea namque perfidia Regis maieſtatẽ minuit, illiuſq; ſalutem prodit; ordinẽ Reip. perturbat; ciuium animos frangit; hoſtium vires & audaciam confirmat. Qui igitur cõſilia Regis enunciat, eſt regis proditor, & patriæ euerſor exiſtimandus. Sed non ſufficit & ſapientia, & fide præditum eſſe, qui regis cõſiliarius eſt; eſt enim præterea neceſſe, vt ſit animo magno præditus, ne in conſilio dando Regis, aut principũ offenſionem pertimeſcat: & ita magis, quod eſt auribus gratũ & iucundum, quàm vtile & honeſtũ ſuadere conetur. Præter hoc incommodum tria vitia animũ puſillum atq; demiſſum neceſſario cõſequuntur; quæ ſi fuerint in conſiliũ admiſſa, regias opes, & publicam ſalutem euertẽt. Qui enim paruo animo eſt, ſemper timet; qui verò timet, aut laborem fugit,

git; aut vitæ pericula formidat; aut pecuniȩ ſumptus extimeſcit. His autem flagitijs omnib⁹ fit, vt in ea mala frequēter incurramus, quæ maximè vitare cupimus. Quid enim laborum fuga facere admonet? rem de die in diem differre, atque procraſtinare; nihil trāſigere, nihil expedire, ſummam felicitatē in munerum vacatione poſitā arbitrari, rebus maximis indormire; hominibus perditis atque profligatis omnia adminiſtranda relinquere. Quid autem hac tanta ſocordia Princeps delicatus aſſequitur? Vt negotia negotijs accumulentur, infinitiſq; laboribus opprimatur. Inde aūt ſumma muneris gerēdi difficultas, & deſperatio naſcitur, quȩ cū animum occupauerit, eum de omni ſtatu deijciet, & irretitū tenebit, ne quidquam agere, aut moliri audeat. Iam verò periculorum omnium formido quanta pericula conflare ſoleat, ſatis exploratum eſt. Virtute enim noſtra franguntur hoſtium vires, neque de pernicie nobis inferenda, ſed de ſalute ſua tuenda cogitare compelluntur. At dum nimis belli pericula formidemus, & præ metu ſtudium armorum abijcimus: hoſtium vires & audaciam confirmamus: & furentem impetum minimè ſuſtinemus. Quid hortari, plerunque ſolet auaritia? Vt arces præſidijs nudentur, vt mili-

tes

tes ad tutelam patrię neceſſarij dimittantur, vt vrbes & monitiones, quibus hoſtium furor & violentia cohibetur, ſi non fuerint opibus augēdis vtiles, omnino deſerantur; vt ſic demum ſumptibus imminutis ingens pecunia coäceruari poſsit. Quem autem fructum ex hoc conſilio ſapientiæ pleno percipimus? Hoſtes metu ſoluti, multoque ferociores effecti, atq; adeò ab ijs, qui nimis pecuniæ parcunt, in eorum fines immiſsi, omnia, quacunque impetum ferunt, latiſsimè populantur, aut ſaltem non niſi ſumptibus maximis, omniũq; pecuniarũ diſpendio repelluntur. dũ igitur ſapiētes homines tollerabiles ſumptus facere recuſant, oēs opes regias, totiuſq; regni facultates effundũt. Cernitis ꝑfectò quomodo pigritia labores innumerabiles efficiat, ignauia pericula maxima ſalutis inferat, & auaritia omnes regias opes euertat? Quid igitur minus ferendum eſt, quàm homines aut pigros, aut timidos, aut auaros ad conſilium regis accerſiri? at hæc omnia vitia (vt diximus) non niſi ex animo paruo & anguſto oriuntur. Vnde colligitur neminem eſſe ad Regis cõſilium admittendum, qui non ſit animo maximo & excelſo præditus, omnia præ honeſtatis ſtudio contemnente. Quod ſi regum conſilia ad vtilitatem publicam conferenda eſſe viden-

dentur, hoc certè concludi poteſt, nihil eſſe vtilius honeſtate. honeſtas enim continet veras opes, quibus animi florent, & reliquæ opes humanę ex illis aptæ, atq; ita nexæ ſunt, vt ſeiungi non poſsint. Omnes enim Reſp. in quibus maior honeſtatis ratio, quàm vtilitatis habita fuit, non rerum geſtarum tantū gloria; ſed opibus etiam atq; potentia floruerunt. At vbi ſeſe ſtudio honeſtatis omiſſo ad vtilitatem contulêre, cum honeſtatis interitu omnes etiam illorum opes euerſæ ſūt. Eſt igitur illa præclara populi Athenienſis indoles maximis laudibus efferēda. Nam cùm Themiſtocles in concione diceret, habere ſe conſilium Reip. ſalutare, quod tamen non expediret, cum vniuerſo populo communicari; fuiſſetque illi datus Ariſtides, cui conſilium illud aperiret, primùm quidem Ariſtidis conſilium repudiauit. erat enim conſilium, vt claſſem Lacedęmoniorū, quæ ad Cytheum ſubducta erat, incenderent. Quod facinus erat infamia ſempiterna ꝑfidiæ notandum. In concione igitur dixit; vtile quidem conſilium Themiſtoclis eſſe, minimè tamen honeſtum, quod cùm Athenienſes accepiſſent, id quod non erat honeſtum, tanquam inutile reiecerunt. Quod autem Ariſtoteles vir in omni genere virtutis excellens, vtilitatem cum turpitudine coniunctam aſpernatus

tus ſit, mirum videri non debet. Quod verò populus vniuerſus tanta cōſenſione honeſtatem vtilitati prætulerit, id vehementer admiror. Quam diu igitur populus ille nihil antiquius habuit honeſtate, ſummas opes, & ampliſsimum imperium ſibi comparauit; at vbi primùm dignitatis oblitus, ad vtilitatis ſtudium tota mente conuerſus eſt, & dignitatem, & imperium, & opes amiſit. Quod quidem in omnibus ſummis Imperijs eueniſſe reperietis, tam diu enim quælibet Reſp. floruit opibus, quamdiu ſummo ſtudio coluit honeſtatem, honeſtatis autē ſtudio neglecto, opbus etiam euerſa repentè fuit. Humana namque ex diuinis colligata pendent. ſi igitur diuina potiſsimùm intueberis, humana etiam neceſſario conſequentur: ſi ad humana tantum ſine vllo reſpectu ad res diuinas attenderis, inaniſsima ſpe deluſus, non diuinis tantum opibus: ſed etiam humanis, quas maximè expetendas eſſe iudicas, ſpoliabere. Honeſtas autem in diuinis opibus numerāda eſt. Ad animi enim immortalis, atque quodammodo diuini ſtatum refertur, & ſplendor illius nec humanis ſordibus oblini, nec vllis tenebris obſcurari poteſt. Omnes igitur Regum conſiliarij tam appetentes honeſtatis ſint, vt exiſtiment quamuis turpitudinem eſſe cum

vitæ

vitæ etiam periculo, & commodorum omnium interitu repellendam. Vtilitatem enim conſtituit, qui vtilitati decus anteponit; decus autem non eſt in leuitate, nec in ambitione, nec in minimè ferenda potentia, neque deniq, in vllo flagitio fallaciſsima ſpecie dignitatis illuſtrato: ſed in virtute, fide, & humanitate, patriæ caritate, & in celebri fama, meritis maximis excitata conſtitutum. ſapientia igitur opus eſt, vt à falſa dignitate verum decus internoſci; & animi excelſi robore & conſtantia, vt verum decus parari & firmiſsimè retineri poſsit. In primis autem neceſſe eſt, vt conſiliarij regis Dei numen cultu ſanctiſsimo, atque pietatis pleniſsimo venerentur. Nec enim conſilium de rebus maximis inire poſſunt, niſi mentem habeant caſtam & puram, & ſplendore diuino collucentem, & ſtudio immortalitatis incēſam, & robore & conſtantia diuina confirmatā: quod totum eſt in ſanctiſsima religione poſitum. Omnes enim, qui diuina luce carent, quò acriore ingenio ſunt, eò vehementius temeritate & amentia rapiuntur, funeſtiuſque exitium patriæ machinantur. Qui diligenter ea, quæ in regnis & imperioſis ciuitatibus viri ſapientiæ & eloquentiæ opinione præſtantes de Rep. diſſerebant, attenderit.

&

& acumen, & prudentiam, & vim orationis admirabitur; & intelliget, nihil nec acutius excogitari, neq; copioſius diſputari, neq; luculẽtius exornari humano artificio potuiſſe. Hoc tamen ſæpè euenire perſpiciet, vt quò magis Rempub. à peſte ſummi periculi eripere nitebãtur, eò magis ipſam remp. in omnem miſeriam præcipitem darent; & patrias ſuas (pro quibus interdum mori cupiebant) euerterent. Ex quo intelligi oportet (quod non ſemel dictum eſt) humanã prudentiam diuino conſilio deſtitutam, non eſſe prudentiam: ſed temeritatem appellandã. In Regum igitur conſilijs primus locus eſſe debet religionis & ſanctimoniæ; ſecundus autem dignitatis; tertius vtilitatis. Vt enim nullo modo poteſt vtilitas ab honeſtate ſeiungi, ita nec honeſtas, à pura religione diuelli. Fons enim bonorum omnium Deus eſt. qui igitur Deũ præcipuè reſpiciunt, omniaque vitæ ſtudia ad illius cultum conferẽda putant, omnium bonorum compotes fiunt. Opus eſt præterea, vt nõ infantes ſint ij, qui ad hoc tantùm munus deliguntur; ſæpè namq; fit, vt melior ſententia infantia illius, qui optimè ſentit, id tñ quod ſentit, cõmodè explicare, & rationibus confirmare nequit: ab alio, qui malè & perniciosè rebus conſulit, & tamen diſertus eſt, cum magno Reip.

malo

malo ſuperetur. Hoc igitur ne eueniat, commodiſsimum arbitror omnibus bonis, qui ad regis conſilium adhibendi ſunt, in dicendi ſtudio verſari. Quale verò genus eloquẽtiæ illis ſequendum ſit, iam dixi, cùm de regis eloquentia diſſererē. Omnes enim regis artes (vt diximus) illis colẽdæ ſunt, qui ſunt in conſilium regis admittendi. Si igitur reges fuerint horum hominum comitatu circumſepti, qui ſapiẽtia, fide, virtute, religione, optimaque dicendi ratione preſtent, errare certè nō poterunt. Praterea plurimum valet, hæc hominum prudentium autoritas, ad illud temperamẽtum imperij, quod homines ſapiẽtiſsimi in omni reip. moderatione requirunt. Quod nam inquit T. Non ꝓbant inquam ſimplex Reip. genus, ſed ex omni genere commiſtū. Quid igitur? inquit T. num monſtrum aliquod conantur effingere? mihi enim quidquid vnum & ſimplex eſt, rectiſsimum eſſe videtur, non quod eſt è diuerſis naturis multiplici ratione conflatū. Quid igitur? inquam. ne in muſicis quidem probas diſtinctos certis interuallis ſonos, variasque voces ad vnum tamen concentum & ſymphoniam reductas? num monſtrum appellabis corpus humanum ex ſuis membris aptiſsima ratione compoſitum? an potius illud monſtrum habendum eſſet, ſi cor-

pus vno tantum membro cõſtaret, aut certè ſi membrorum vnũ haberet, ad ſpeciem venuſtum, & ad vſum aptum & habile, reliqua autem vitioſa, atque prorſus inutilia? Rectè inquit, ſed quid id ad rem? Valdè quidem inquam opinor; vt enim in corpore humano tunc pulchritudo atque venuſtas eminet, & vtilitas magna comparatur, cùm omnes partes inter ſe lepore conſentiunt, & opera mutua fulciuntur: non cùm vnum membrum rectum atque valens eſt, reliqua verò deformitate atq; imbecillitate laborant: ita in Reip. corpore, non vnius tantum membri elegãtiam, & valetudinem firmam requirimus, ſed totius Reip. conuenientiam & firmitatem flagitamus. Vt autem hoc melius intelligi poſsit, hoc animaduertendum eſt, tria vt ſcitis eſſe rerum publicarum genera. Aut enim vnius tãtum imperio res adminiſtrantur; aut paucorum poteſtate & arbitrio continentur: aut libero populi totius ſuffragio atq; ſententia decernuntur. Sed cùm genus hominum ad vitia procliue ſit, & ad inferendam iniuriã natura propenſum, facilè quoduis horum genus ad iniquitatem delabitur. Rex enim paulatim tyrannus efficitur: pauci principes potentia minimè ferenda ad amplicandas opes abutuntur: populus dum immodicam libertatem ex-

expetit, omnia furibundè peruertit. Sic igitur fit, vt cùm vel vnus, vel pauci dominantur; vel cum plebs furit & inſanit, & omnia perturbat; Reſpublica illa nominari non poſsit. Aut enim tyrannus, aut pauci diuites, aut populares homines omnia ſibi vendicant. Tunc igitur vnum tantum genus hominum clarum & amplum reputatur, reliqua verò contemnuntur. Non poſſunt enim aliquid ingenij, aut roboris in communem vtilitatem conferre. Seruiunt enim: in ſeruitute autem neque virtus extare & eminere poteſt. Quamuis igitur ſit aliqua Reip. pars, quæ immanibus diuitijs atque opibus antecellat, reliquæ tamen omnes minutæ & imbecillę ſunt, morbiſque omnibus oppreſſæ & impeditæ. Vt igitur in corpore cùm vnum membrum ſupra modum augetur, reliqua verò minuũtur, prodigium eſſe videtur: ita in Repub. cùm vna tantùm pars vltra modum & rationem creſcit, reliquæ autem neque vires vllas habent, neque vigent, neque pro rata portione ſimiliter augeſcunt, monſtrum habendum eſt ſumma quadam religione procurandum. Nec enim ſalus & dignitas Reipu. eſt ex vno tantum membro, ſed ex toto corpore iudicanda. Qui igitur Reſp. commiſceri præcipiunt, non monſtra fingũt, ſed ne monſtrum aliquod atq; por-

tentum dirißimum ad Reip. perniciẽ gigni poſsit, ſapienter elaborant. Nec id faciunt, vt omnes Reipub. partes eodem ornatu & cultu informentur, ſed vt cuilibet parti atq; membro ſuus cultus, atque dignitas, & forma tribuatur. Nolunt enim, vt vnius imperiũ ita ſolutum omnibus legibus & inſtitutis ſit, vt populi libertas opprimatur; nolunt Principes tantis opibus augeri & amplificari, vt reges contẽnant, & plebem iniurijs violenter illatis ſpolient; nolunt poſtremò tantum populari licentiæ permitti, vt principum dignitatem affligere, omnemq́; Reipu. ſtatum perturbare poſsit. In quo quidem omnium partium ſaluti, atque diuturnitati cõſulunt. Reip. namq́ue ſalus moderatione continetur: pernicies autem illius immoderatione comparantur. Qui enim cupit aliquid immoderatè, ita vt nullis finibus cupiditas illius arceri poſsit, totũ id, ꝙ vehemẽter appetebat, admittit. Quid enim cupit multitudo? Libertatẽ & licentiã impunitam. At conſtat quã plurimas ciuitates libertate immodica cõcidiſſe, quæ ſi mediocri atque legitima libertate contẽtæ fuiſſent, eã diutiſsimè conſeruarent. Quid autem ij, qui in Repu. Principes eſſe volunt, vehementer exquirunt? Opes immanes, diuitias ingentes, potẽtiam infinitis acceſsionibus amplificatam. At ea om-

omnia poſsidendi cupiditas, & infinita dominandi libido, multis hominibus valdè potentibus exitio fuit. Quid magis eſt regibus pleriſque propoſitum, quàm infinitum imperium, omni lege ſolutum, nullis rationibus alligatum, nullis difficultatibus impeditum? quod cùm valdè cupiunt, ſe planè tyrannos eſſe cupiũt. Quid enim aliud eſt imperium omnibus legibus atque ratione ſolutum, quàm inuiſæ & infeſtæ tyrannidis im potentia? qui igitur omninò legibus ſolui vult: ſibi ipſi peſtem & exitium machinatur. Nec enim tyrannidis opes, apud populos libertatis appetentes poſſunt eſſe diuturnæ. Nihil igitur eſſe poterit in omni Repu. moderatione ſalutarius. Bona namque omnia tuetur, & firmiſsimo præſidio confirmat. Meritò igitur illud Theopompi dictũ laudatur. Nam cùm Lacedæmone Ephoros inſtituiſſet; quorum autoritate regium imperium imminutum videbatur, animum vxoris grauiter offendit. Cùm igitur domum ſe reciperet, inquit illa: Egregiam ſanè operam poſuiſti, vt regium patrimonium poſteris tuis amplificatũ relinqueres; Amplificatũ certè inquit ille, ſtabile namque illud atque diuturnum relinquo. Vidit enim rex ſapiẽs, illa moderatione imperij, quam Ephori regibus adhibebant (eorum enim nimiam

potentiam refrenabant) regni firmitatem contineri. Quod rerum euentu facilè comprobatum fuit. Meſſenium enim, & Argiuum regnum, quia carebant eo temperamento, intra breue tempus deleta ſunt, ſolumque in Peloponneſo Lacedæmonium regnum diutiſsimè cum magna rerum geſtarum gloria permanſit. Vt igitur eò redeamus, vnde ſumus digreſsi: illa Reſpub. ſummoperè laudatur, vbi omnes illius gerendæ & adminiſtrandæ rationes aptiſsimè commiſcentur. Eſt enim neceſſe primùm quidem vt cui omnes pareant, ne Reſpub. multorum imperio diſtracta dilaceretur. Deinde non ſolum vt bonorum auxlio muniatur, ſed etiam ne legitima illius poteſtas paulatim dilabi atque in tyrannidem conuerti poſsit; eſt neceſſaria publici conſilij grauitas, & optimi conſenſus autoritas, qui regem teneat, & ſine quo nihil rex vnquam de rerum ſumma decernat, ne inconſideratè ruat, & aliquid fureuter & temerè moliatur. Ne verò rex, aut optimates noſtri, facilè poſsint plebem iniurijs opprimere, eiuſque tenues opes impunè deripere: eſt etiam plebi danda facultas, & autoritas, qua poſsit potentium indomitæ cupiditati reſiſtere, & magiſtratus aliquis non mediocri autoritate, & ſumma religione præditus inſti-

inſtituẽdus, qui populi cauſam agat, vt poſſint homines tenues ius ſuum contra principes obtinere. Itaq; oportet vt ſit regnum ex optimorum hominum poteſtate, & multitudinis libertate temperatum: vt neque ij, qui plurimum autoritate valent, tenues homines ſibi vexandos, eorumque fortunas diripiendas arbitrentur: neque rurſus homines obſcuri & infimi potentibus inuideant, illorumque imperium detrectent, ſed ſtatuant omnem ſalutem ſuam in illorum tutela atque patrocinio collocandam. Sic autem fiet, vt alij aliorũ ope & auxilio firmentur, omneſque inter ſe vinculo ſocietatis indiſſolubili conſtringantur; ad quam mutui amoris coniunctionem mirum eſt quãtum valeat ſumma eorum, qui in conſilium regis adhibentur autoritas. Sed neſcio quomodo eò res deducta eſt, vt regno ad hunc modum (quem oratione depinximus) inſtituto, nihil ad ſummam felicitatem deeſſe videatur. Summa enim felicitas atq; vita beata, bonorum omnium multitudine & complexione cõtinetur. Bona autem (vt iam diximus) trifariam diuiduntur; alia enim ſunt in corpore, alia extra corpus, alia in animo ponenda. In corpore ſunt vires, ſanitas, pulchritudo & reliqua eiuſdem generis. In noſtro aũt regno hæc omnia reperiũtur. Vires enim, et ſanitatem, & celeritatẽ efficit mem-

brorum exercitatio, & victus moderatio, quæ quantum etiam valeant ad formæ dignitatem, vix explicari poteſt. Corpus enim exercitatum & ſagina minimè grauatum, nec macie extenuatur, nec adipe & aruina deformatur; & bonitate coloris & ornamentis minimè fucatis excolitur. Bonis verò, quæ ſunt extra corpus, quæ ad vitæ præſidium & cultum conferuntur, etiam Reſp. redundabit. Nec enim tellus erit neglecta & inculta, neque mercatores erunt parum in rebus exportandis, & importandis, & in Republica pro parte ſua locupletanda ſoliciti; nec opifices erũt in operibus ſuis perficiendis ignaui; otium, deſidia, luxuria & reliqua vitia, quibus egeſtas & inopia contrahi ſolet; exulabũt. Rex autem opes Reip. nec in leuitate, nec in rebus ludicris, nec in hominibus ignauis temerè ſaginandis, neque denique in explenda libidine conſumet. Semper igitur illi copiæ ſuppetent, ſine quibus ſuorum vexatione bellum ſuſtineat, & homines fortes benignè remuneret. Facillimè namque rex ſumptus neceſſarios faciet, qui minimè neceſſarijs ſumptibus modum conſtituet. Erit igitur ad hunc modum Reſpub. ſine iniuria diues, ſine ſordibus abundans, ſine luxuria lauta, ſine egentium querimonijs opulenta. Quòd

verò ad animi opes attinet, nulla etiam virtus illi deeſſe poteſt. eſt & militũ robore fortis, & præclara inſtitutione moderata, & iudicum integritate iuſta. & conſilij prudentis autoritate ſapiens, & principis amplitudine, & benignitate liberalis, & officiorum viciſsitudine inter ſe deuincta, & amoris cõſpiratione conſentiens. In bello autem quis illius vim & impetum ſuſtinebit? vbi enim corporis & animi vis, & militaris induſtria viget, & omnia ſunt ordine, conſilio, diſciplina egregiè moderata, & amor ciuiũ inter ciues eorum voluntates coniungit; & quilibet pro Principis dignitate, & Reipu. ſalute quoduis periculum libenter aggreditur; nemoque eſt, qui mortem magis horreat, quã dedecus & turpitudinem; & omnes in moderatione fortis & ſapiẽtis Principis acquieſcunt, quem confidunt nihil in bello gerẽdo temerè, nihil parum cautè, nihil niſi prudenter & vigilanter adminiſtraturum; & vbi denique (id quod caput eſt) diuini præſidij fiducia, immortaliſque gloriæ ſpes animos erectos, excelſos, inuictos efficit: nulla certè in bello calamitas accidere poteſt. Nec enim princeps caſtꝰ & ſanctus vllũ bellũ nefariũ mouebit: ſed iuſtum, & piũ, & neceſſariũ, in quo certè cõfidat cœleſte ꝓſidium ſibi minimè defuturũ. nunq̃ igitur vllũ belli peri-

riculum metuet. Quid enim metuat is, quem neque conſcientia ſceleris exterret, nec vlla dementia vexat, neq; auxilium cœleſte deſeruit? imo verò is eſt, ſi talis eſt, qualem informauimus, qui dùm fidem & officium ſequatur, mortem facillimè contemnat; qui ſibi Chriſtum cœleſtis exercitus Imperatorē auxilio adfuturum non dubitet; qui pro patriæ ſalute, & ꝓ Religionis ſanctitate, & pro gloria illa ſempiterna, quam ſibi proponit, mortem expetat, & libentiſsimè vitam hãc exiguã & ærumnoſam abijciat, vt illam immortalem atque beatiſsimam conſequatur. Homines igitur exercitati & inſtrũcti, & cõſentientes, & ſe mutua ope & auxilio munientes, & honeſtam mortem turpi vitę præferentes, & patriam non mediocriter amantes, & ſtudio etiã religionis incenſi: qui ſub forte, & ſapiente, & pio Rege militauerint, minimè pauêre, & exanimari metu poſſunt. Sẽper igitur victores erunt, nec aliquis caſus illis victoriam de manibus extorquebit. Nec enim hoſti pugnanti cedent, vt fugiẽtem ferociter inſequantur: neque parta victoria hoſtem fugientem perſequi recuſabunt, vt prædam cum ſociorum iniuria, qui ſuo interim officio funguntur, imprudenter & auarè diripiant: quibus quidem flagitijs ſæpenumero victores à victis conciduntur,
&

& dignas temeritatis & auaritię pœnas luũt. Sic enim erit noſter miles inſtitutus, vt malit hoſti pugnanti reſiſtere, quàm fugientē ferociter inſectari; multoque malit ſine lucro diſcedere, quã decus ſuum aliqua auaritiæ macula deformari. Nec enim vanus & inſolens eſt, vt gloriam, quam ignauiſsimus quiſq; exequi poteſt, aſſumat: neque mercenarius eſt, vt pecuniã officio anteponat. Pro ſalute enim cõmuni pugnat, priuſquã vitam amittat, quàm aliquid parum decorè gerat. facilè namq; milites principis ſui mores & inſtituta ſequuntur. Ergo cùm neque Princeps officio ſuo deeſt, neque milites illi parere recuſant, quem vident eſſe diuinis virtutibus inſtructiſsimum: quomodo fieri poteſt, vt is non omnium bellorum victor exiſtat? Quid hic memorem, quàm facilè ſit alias nationes hoſtili inter ſe odio plerumq; diſsidentes, & ea de cauſa fragiles & imbecillas armis opprimere? quid referam optimi Regis lenitatem, manſuetudinem, continentiam, diſciplinam, fidem, bonitatem, quibus laudibus imperium multò latius, quàm armis & virtute dilatatur? omnes enim illius imperium libentiſsimè ſequuntur, quem ſciunt & humanis erratis ignoſcere, & deditis benignè conſulere, & hoſti fidem ſeruare, & ijs, qui ſub illius imperio

perio ſunt, patrio animo ſingularique beni-gnitate proſpicere. Principis enim fides atque benignitas cum animi magnitudine, & ſingulari virtute coniuncta, mirabiles ſui amores excitare ſolet: lenitas enim ſine fortitudine, timiditas & ignauia meritò nominatur, & ideò non ſine cauſa contemnitur. At qui, multum opibus & virtute valet, nec tamen vt hoſtibus vaſtitatem inferat: ſed vt omnes conſeruet, elaborat; diuinus quidã vir, & orbis terrarum imperio dignißimus exiſtimatur. Confirmatur autem huius tam diuinæ virtutis opinio, cùm cernũt homines Principem non libenter bellum inferre: ſed coactum officio, pietate, religione hominibus, qui ius & religionem violant, debitam pœnam ſtatuêre, cùm vident illum quacũq; exercitum ducit, neque vaſtitatem agris cultis inferre, neque arbores, niſi cùm vel ad vſum vitæ, vel ad belli machinas fuerit opus excindere; cùm neq; tenues homines ſpoliari, neque contumelias innocentibus imponi perſpiciunt; cùm denique virginum pudorem, matronarũ caſtitatem tutam ab omni labe cõſeruari ſentiunt. Tantam certè admirationem cunctis mortalibus incutit huius virtutis ſpecies & amplitudo, vt omnes, qui ſana mẽte ſunt, iudicẽt: multò vtilius eſſe vinci à principe tantis virtutib. ornato,

quàm

quàm victoriã obtinere. Qui enim vincũt, ſi non æquabili & moderata diſciplina fuerint inſtituti, efferabũtur animis, & deteriores indies fient: & ita grauioribus multò malis, quàm ipſi victis intulerant, obruentur. At qui ab hominib. virtute excellentibus vincũtur, non ſolum eorum miſericordia conſeruantur, verùm etiam ad modeſtiam, & iuſtitiam, & animi cultum bonis legibus, ſalutaribus inſtitutis, & optimis exemplis erudiũtur. Quantas enim vtilitates attulerint Aſiæ Cyri victoriæ: quantum fructum ex Alexandri virtute nationes ab illo ſub actæ perceperint, nemo poterit ſtylo & oratione conſequi. Similiter Romani, cùm apud illos ſtudium virtutis & induſtriæ vigebat, eas nationes, quas armis ſubigebant, planè ſeruabant. Earum enim peſtiferis diſſenſionibus finẽ imponebant, & ab inſolẽtia & immanitate, ad modeſtiam & humanitatis cultum diſciplina traducebant, & ab illis deinde omnes iniurias atque pericula propulſabant. Omnes igitur, qui non erant mentes expertes, illorum imperium, nõ imperium, ſed tutelã atq; patrocinium putabant. Si tantum igitur genus quoddã virtutis & officij mediocre, quod in illis hominibus eminebat, valere potuit ad victoriam parandã, & imperium amplificandum: quantas tandem
vires

cidiſſe, tantiſque ruinis oppreſſas fuiſſe, vt ne veſtigium quidem in pleriſque illarum antiqui ſplendoris & gloriæ remaneret? quod quidem valdè admirandum videtur. Quid enim eſſe poteſt in cauſa, cur Reſpu. bellis cruentis & periculoſis, quæ ad illius perniciem & exitium comparantur, creſcat, & opibus ſummis augeatur: bellis verò perſūncta labefiat, & poſt diuturnā pacē vires & opes amittat, omnibusque bonis ſpoliatur? Perſarū enim imperium armis partum, longa pax & otiū deleuit: Græcorum opes ingentes eadem diuturnitas pacis afflixit: Romanum Imperium, quo nullum vnquā in terris maius extitit, otium ſimiliter, atque nimia ſecuritas euertit; & ne longius abeamus, regnum Hiſpaniæ florentiſsimum, otium olim comminuit atque diſsipauit. Non eſt autem, cur plura exempla & teſtimonia conquiramus. Hoc enim in antiquarum rerum annales diligēter inquirenti planè cōſtabit, magna imperia armis quæſita, pace & otio cōcidiſſe. Quid igitur? Pacē execrabimur, & bellum quantūuis graue & periculoſum moliemur? ſed facinus inhumanū eſt hominū ſtragem optare, humanāq; ſalutem, quę pace continetur, execrari. Quid enim pace dulcius aut ſalutarius dici aut cogitari poteſt? quid ergo cauſæ dicemus eſſe,

cur

cur ex re tam iucunda pernicies enaſcatur? id quidem pacis vitium non eſt: ſed eorum, qui pace vti neſciunt. Hæc igitur temeritas facit, vt nomen tantùm pacis ſalutare ſit, res verò ipſa peſtifera Vt enī facilius eſt res aduerſas fortiter ferre, quàm ſecundas moderatè: ita etiam maior ſapientia ad conſeruādà pacis commoda, quàm ad belli pericula ſuſtinenda flagitatur. Metus enim belli continet cupiditatem, refrenat libidinem, coercet intemperantiam, excitat pudorem, conſeruat diſciplinam, ducib. obedire docet; ſpe laudis & dulcedine victoriæ omnē laborem & dolorē tolerabilem atq; iucundum reddit; & periculorum cōſuetudine mortem contemnere aſſuefacit. At vbi primùm omnis ſtrepitus belli conticeſcit, animus metu ſolutus pudoris & honeſtatis ſtudium remittit, & liberius atq; licentius voluptatem, & omnia naturæ blandimenta, atq; lenocinia cōſectatur. Amori igitur nefario ſeruit, & ſub Veneris regno vapulat, vt ille apud Plautum flagitioſus adoleſcens ait. Laudis igitur oblitus, totū ſe libidini cōſtringendum dat. Vt ſit igitur, vnde ſumptus ingentes facere poſsit, pecuniæ ſtudet, & malis artibus ſe totum applicat; & fraudib. opes alienas in rem ſuam auertere conatur; & furto etiā atque latrocinio libidinis materiam

teriam vndique conuehit, vt ſeipſum expleat. In quo quidem tamen fruſtra contendit. Pudoris enim vinculo laxata cupiditas, infinita & inſatiabilis eſt, nec vllis poteſt voluptatibus & oblectamentis expleri, imò quò plures voluptates vndique haurit, eò magis ſitienter eas appetit, atque ad illas fruendas furentius incitatur. Studium verò pecuniæ animum etiam in terram deprimit, omneq; ſtudium honeſtatis & gloriæ reſtinguit. Sic igitur luxuria, & auaritia, & malitia in dies creſcente, omnis paulatim indoles virtutis obruitur; & fides omnino concidit; & ſocietas ciuilis fraude & iniuria diſsipatur; & quemadmodum in bello commune periculum omnes coniungit atque conſociat: ita in pace ſecuritas omnem coniunctioné dirimit, & quilibet non quid Reip. commodum & ſalutare ſit: ſed quomodo rem ſuam augeat, ſibi cogitandum exiſtimat. Qui verò principes haberi volunt, mollius & iucundius viuunt, maioreq́ue ſtudio ad rem augendam incumbunt, nullumq́ue terminum pecuniæ cupiditati præfiniunt. Summum verò pecuniæ ſtudium immanes opes ſæpenumero conſequuntur: ex opibus faſtidium & ſuperbia naſcitur, ſuperbia verò omnia humanitatis iura violat. Nullã igitur rationem publici iuris, aut cõmunis ſalutis habent; de

plebis infimæ bonis prædas agunt, vt quacunque ratione poſsint, opes accumulent. Summis igitur opibus affluētes, delicias atque voluptates inflāmato ſtudio perſequuntur; omnemque beatæ vitæ rationē in libidinis infinitæ fructu conſtituunt. Quo autem magis virtute vacui ſunt, eò ſe magis tumidos inferunt, & multò inſolentius efferuntur. Neſcio enim quomodo fit, vt virtutis interitum inſolentia conſequatur; & qui nihil neque virtute, neque induſtria valēt, ſibi tamen plurimum arrogēt, & aſſumant. Pudor igitur & verecundia pellitur, ſtudium diuini & humani iuris omittitur; libido & audacia, & fraus, & iniuria dominatur, tenues potentium tyrannide vexantur; potentes in odium multitudinis incurrunt, inuidia peſtifera contra eos, qui tenent omnia, concitatur, corpora & animi nobiliū delicijs effœminantur. Principes autem quorū maiores opes ſunt, licentius opibus ſuis ad ſuū dedecus abutūtur. Secundis aūt rebus elati, adulatorum turba circumſepti, tantò ſibi delicatius viuendum exiſtimant, quantò magis reliqs omnib⁹ dignitate & opibus antecellūt. Illis igitur, qui libidines frangere, & petulātiam coercere, & iniquitatem ſupplicijs afficere debuiſſent: eneruatis, atque de omni dignitate deiectis, quæ ſpes erit in populis

reli-

reliqua, aut quomodo poterunt ſalutem incolumẽ, vel ab inteſtinæ diſcordię tempeſtate, vel ab externi belli incẽdio conſeruare? vt autem in ſumma omnia dicam, animus ſecundis rebus inflatus atque laſciuiens obedientiã abijcit, conculcat leges, perſtringit iura, recuſat imperium, impudentiã corroborat, & confirmat audaciam. Cùm igitur virtutis lumen extinctum ſit, impudentia alacris & erecta volitet, nemoque cũ reliquis de ſalute communi conſentiat, ſed omnes, quantum poſſunt, publica commoda diſsipent, vt rem ſuam augeant, & inter ſe nefariè diſsideant, qua tandẽ ratione declinari poterit Reipu. totius exitium? Accedit poſtremò ad hæc omnia mala numinis diuini vindicta, quæ legum interitũ, & religionis negligentiam, & intolerandũ faſtidium, & contumeliam: imbecillitate, & amentia, & ſeditionibus, & bellis vlciſcitur. Frangit enim Deus pacis ſceleribus offenſus, Reipu. vires, principi mẽtem eripit, animumque illius abijcit, & ſpem debilitat, & nobilitatem formidine perterret, & plebis animos metu impudentis calamitatis excruciat. Omitto morbos peſtiferos, terræ ſterilitatem, annonæ caritatem & famẽ, & reliqua mala quibus Deus nationis inſolentis arrogantiã cõprimit, & opes reip. diuitijs innixæ cõſumit,

ſtatûque labefactat, vſque eò dum eum perdat, & affligat. Cùm igitur hoſtis aduentat, nemo vultum illius aſpicere audet, ſed omnes ſalutē in ignominioſa fuga conſtituunt. Quid enim illos ad fortiter reſiſtendum incitare poteſt? virtus enim nulla eſt; patriȩ caritas cùm amore dignitatis euanuit; armorum ſtudium obſoleuit, vires eneruatæ ſunt, mentes tenebris obruuntur; temeritas & amentia in dies amplificatur; deſperatio ſumma tenet animos omnium, & Dei numen interim quotidiè magis offenditur, & hoſtis potētia atque robur augetur, & furor illius ad omnia ferro atque flamma populanda acrius incitatur. Hoc enim eſt diuino cōſilio decretum, vt cùm gens aliqua otio corrupta, ad ſummam iniuſtitiam & impietatem peruenit, alterius gentis opibus & potentia deleatur. Hæc quidē vitia ſunt, quæ pacem diuturnam cum diuitiarum affluentia conſequuntur, quibus maxima imperia fundiтùs tādem intereunt. Nam genus humanum in magna rerum copia ſpiritus ingentes aſſumit, neque legibus vllis frenari poteſt: & ij, quorum grauitate & conſtātia regi atque frenari debuiſſent, propterea quòd maiores opes habent, ſunt multò magis, quàm reliqui homines, qui ſub eorū imperio ſunt, impotētes & immoderati. His malis omnibus

vnum

vnum tantùm remedium eſt, nempe ſumma regis ſapientia, cum ſumma moderatione atque ſingulari virtute coniuncta. Primùm enim ne in ſumma quidē pace bellum procul abeſſe putabit; videbit enim quàm fluxa ſit hominum fides, quanta ſit vis inuidiæ, quantę fraudes in vita communi verſentur, quàm varia, & commutabilis, & quantis caſibus obiecta ſit felicitatis humanæ conditio. Beatum eſſe prædicat Salomon illum, qui ſemper timet (hoc eſt) qui cautus & ꝓuidens eſt, & ad omnia mala, quæ poſſunt in illum incurſare, depellenda paratiſsimus. In pace igitur de bello cogitabit, & iuuētutem armis exercebit, & quaſi hoſtes aduētent in Reip. ſemper ſpecula manebit, nec arma vnquam relinqui atque deſeri patietur. Cùm verò ita ſe ad omnes belli caſus intrepidè ſuſtinendos égregiè firmauerit: cùm maximè bellum contra auaritiam, nequitiam, intēperatiam, faſtidium, & arrogantiam, contumeliam, contra flagitia deniq; omnia, & ſcelera comparabit. Hi namque ſunt hoſtes Reip. ſempiterni. Hæc ſunt mala, quibus imperia maxima concidunt. Hæc bella, quibus omnes opes humanæ funditùs euertuntur. Mollis igitur & delicatæ vitæ luxum coercebit, ingentes ſumptus in res leues & ludicras fieri minimè ſuſtinebit: in otium, & de-

ſtatum mouetur: illo quod ab hoſte externo comparatur. Illud enim nunquam perniciē poterit afferre, niſi prius illa ciuitas, quā oppugnat, fuerit impudentia, & auaritia & luxuria, & arrogantia & reliquis flagitiorum peſtibus infecta, & ſeditionibus inteſtinis exagitata. Qui igitur putat difficilius & præclarius eſſe hoſtes in bello fundere, quā domi flagitia profligare: demens profectò eſt, & regiæ virtutis ignarus. Eſt quidem igitur optanda pax, ſed non illa quæ inſidioſo pacis nomine, bellum peſtiferum moribus atque rectæ diſciplinæ molitur; eſt otium expetendum, ſed otium cum honeſtate coniunctum: non illud, ex quo flagitium & dedecus ad perniciem totius honeſtatis illabitur: ſunt pro libertate vota perpetuo facienda, ſed pro illa libertate, quæ mentis altitudine & virtutis immunitate continetur: non pro illa quæ animū omni pudoris vinculo laxatū nefarijs flagitijs addicit. Opes parandæ ſunt ſed opes illæ, quæ ſint inſtrumenta virtutis: non quę materiā effrenatę libidini prębeant omneſq; virtutis neruos elidāt. Ne autē ſingula perſequamur, hoc ſatis ſit admonere, eſſe in pace diligentiſsimè prouidendum, ne falſis bonis illuſi, in veriſsima mala furenter incidamus; & dum vt beati ſimus enitimur, miſeriā ſempiternā nobis ipſi comparemus.

Ergò cùm in pace multò grauiora mala ſint, quę poſſunt nos opprimere, niſi ſapienter illa multò antè declinauerimus: & cùm ſecũdis rebus elatus & inflatus animus regi difficilimè poſsit, quis non videt, quãto ſit maius atq; difficilius Remp. opibus florentẽ, & otio laſciuientẽ frenare, & tanquã in rationis gyrum ducere, quàm eã, quæ eſt bellis vexata, & in periculis conſtituta? Hic igitur princeps noſter, quem ſumma ſapientia præditum, omnibuſque ſimul virtutibus ornatum & excultum eſſe volumus, efficere poterit, vt nullum omnino malum ex bono pacis oriatur: ſed quod eſt multò magis naturæ conſentaneum, ex pace fructus in omni genere ſalubres atq; iucundi capiantur. Nunquam enim committet, vt gubernacula negligenter tractet, cùm tranquillitatem à bellis externis eſſe perſpexerit: ſed tunc multò etiam diligentius laborabit & vigilabit, ne alia grauior tempeſtas Reip. nauem iactet, & ad cæcos ſcopulos allidat. Non igitur Rempublicam curis omnino vacuam, & omni metu ſolutam eſſe patietur: ſed eam armis inſtruet, & munitionibus firmabit, & ornamentis pacis excolet, & bonis artibus erudiet, in eoque omnem induſtriam conſumet, vt eam virtutibus ornet, & reliquis bonis ita locupletet, vt nũquam

quam

quam illis ad dedecus, aut perniciem abuti queat. Cùm verò conſtet omne decus atq; ſalutem in ſapientia cõſiſtere:ea namq; eſt, quæ mẽtem veris opibus illuſtrat,& reliquis bonis ſcienter vti docet; operam certè dabit, vt Reſpub. ſit etiam ſtudio philoſophiæ florentiſsima. Philoſophia namque,ſi bene conſtituta fuerit, non erit vnquam comes ignauiæ, ſed vigilantiæ magiſtra. Non homines à ſtudio publicæ ſalutis abducet: ſed cupiditate publicæ ſalutis incendet .Non ſuperbiam, & inſolentiam gignet;ſed ad modeſtiam & veriſsimum decus incitabit. Nec enim hic de ſophiſtarum garrulitate, & oſtentatione, neque de quorundam præſtigijs,qui falſo nomine ſapientiæ ſcelera infinita contegunt, orationem habemus. Fatemur enim quò res clariores & ampliores ſunt, eò.cùm ad improbos deferuntur, maiorem peſtem atque perniciem communibus rebus inferre.Quo circa mirum non eſt, ſi multi homines eruditi peſtem rebus ſuis publicis attulerint. Improbus enim homo quò fuerit diſciplinis inſtructior: eò callidiꝰ & (vt ſibi quidem videbitur) impunius in ciuium peſte verſabitur.ſed quemadmodũ nõ ideo ſunt arma bonis detrahenda, quòd improbi illis malè vtuntur .imò ideo boni diligentius armandi ſunt,cùm mali furenti-

us arma tractant, vt furor armatus armata etiam virtute repellatur: ſic etiã ne poſsint improbi homines diſciplinarũ armis, & eloquentiæ vi & magnitudine ſubnixi, exitiũ & vaſtitatem rebus præclaris inferre, ſunt boni præclaris artibus, & eloquentia corroborandi; vt facilius poſsint impetum hominum perditiſsimorum reprimere. Atque haud ſcio an ob eam cauſam vtile rebus humanis fuiſſet legem ferri, qua non omni qui vellet liceret præclaris diſciplinis operam dare: ſed illis tantum, qui eſſent acri ingenio, & animo magno, præclaraque virtutis indole præditi. Vbi namq; in prima illa puerili inſtitutione factum fuerit naturæ vniuſcuiuſque periculum, vellem neque tardum ingenium diutiſsimè in philoſophiæ ſtudio detineri, ne operam perdat: nec acutum, ſi fuerit ad vitia propenſum, artibus præclaris inſtitui, ne ſtudijs honeſtiſsimis ad flagitium atque ſcelus abutatur. Quod ſi hoc non facilè præcaueri poterit, aut ſi etiam ij, quos ingenioſos, & magnanimos, & bene à natura informatos eſſe putabam⁹, fuerint ad flagitia delapſi: nõ patietur ſapiẽs Rex eos vllo modo Remp. capeſſere. Imò quò fuerint magis eruditi, eò diligentius & acrius eos à Reip. gubernaculis reijciet, & ſi opus etiam fuerit, à regni finibus exterminabit;

nabit; & ſic tandem fiet (vt iam diximus) vt neq; philoſophi probi ſint inutiles, neque flagitioſi peſtiferi. Probos enim ſecum cóiunget, illorumq; ſapientia perfruetur: improbos autem, ne nocere aliquo pacto poſſint, expellet & eijciet. Sed interim venit mihi in menté vnum reſtare argumentum, ex his, quibus noſter T. dicebat, à pleriſq; philoſophiam exagitari, quod nondũ eſt diſſolutum. Quod nam inquit. M. Hoc nempe qúod dicunt, eo tempore, quo Luſitani literas ignorabant, magna facinora in reb. bellicis effeciſſe: hoc autem tempore, quo ſunt apud nos per multi, adeò literis & omni genere doctrinæ perpoliti, vt cũ doctiſsimis noſtræ ætatis hominibus comparentur, vix ea, quæ ſunt maiorum virtute parta, retineri. Vnde concludebat, ſummam eruditionem eſſe cum Rerumpub. labe coniunctã. Primum quidem id falſum eſt; quantum enim ex noſtris annalib. conijcere licet, antiqui Luſitanę Reges, & Principes in illis tẽporib. parũ cultis ſe cum literis oblectabãt, & hiſtorias & ſapientiũ hominũ ſcripta legebãt, & ſacris etiã literis multũ vtebãtur; cuius quidẽ rei teſtis eſſe poteſt & eorũ vita, & mores, & ſentẽtiæ, quibus eorum cóciones refertæ ſunt. Deinde nõ ſunt hoc tẽpore noſtrę res ita deploratę, vt nõ inſideat in multo

rum animis ſpes,eas multò florentiores atq; meliores futuras.Præterea vt id verũ ſit,non tamẽ ex eo efficitur, optimas diſciplinas eſſe à principe Reip.cõtẽnendas. In multis quidem Rebuſp.hoc accidiſſe conſtat, vt tunc ſumma eruditio vigeret,cùm illarum exitiũ appropinquabat:ſed non propterea ſtatuẽdum eſt eruditionem ſummam,cauſam Rebuſpub.calamitatis attuliſſe. Imò ſi aliquod remedium ad auertendam calamitatem excogitari poterat, id totum erat in ſapientiæ ſtudio cõſtitutum.Longa enim pax, & ſummum otium, quemadmodum omnia mala fert,quæ diximus: ita etiam tempus & materiam præbet, & inſtrumenta ſubminiſtrat, quibus homines excellenti ingenio præditi ſummam ſapientiam adipiſcantur. Reliquis enim curis expediti,& otio abundantes omne illud tempus, quod reliqui homines in libidine, flagitio, & ſcelere ponunt, in animorum cultu,& in naturæ perueſtigatione, & in rerum diuinarum conſideratione conſumunt. Cùm verò ij,qui otium ad perniciẽ Reipub.conferunt ſint innumerabiles,& illi potiſsimum qui plurimum Rep.poſſunt, intemperãtia & flagitio ſuo Reip.peſtẽ & exitium machinentur: qui verò ſapientiæ ſtudent,pauciſsimi,& ij nõ maximis opibus affluentes;euenit vt ſimul cũ ſceleris amplifi-

cation e

catione quod Reip. interitũ affert, paucorũ hominum ſapientia (quæ quidẽ natura ſua ſalutarius eſt) amplificetur. Quod ſi idẽ ſapientię ſtudium, quod in quibuſdam hominibus inſidet, in principibus Reip. viguiſſet: facilè omnes Reip. morbi pellerentur, & vulnera omnia ſanarentur; & otium, quod ſolet eſſe peſtiferum, ſalutare omnibus exiſteret. Nulla enim medicina adhiberi poteſt ad vitioſas Reip. partes ſanandas efficacior. Principis enim optimi ſapientia, facillimè homines opibus & potentia florentes, ab ignauia & turpitudine ad virtutẽ & honeſtatem traduceret; vniuerſamq; Remp. illecebris ipſius honeſtatis, in ſtudiũ induſtriæ & frugalitatis incitaret. Veſtigia namq;, & autoritatẽ, & imperium optimi & ſapiẽtiſsimi principis omnes libenter & ſtudioſè ſectarẽtur. Cùm autem rarò admodum accidere ſolcat, vt princeps timore bellorũ vacuus, & opibus ſummis abundans, otiũ ad ſtudiũ ſapientiæ conferat; ſed potius tota mẽte omnes voluptates nefarias exquirat, contrà fit, vt omnes ſeſe tunc ad nequitiam applicent. Quamuis enim omnes plerumque Principum imitatores exiſtant, multò tamen facilius eorum flagitia, quàm virtutes imitantur. Cùm verò id ſæpè euenire videamus, vt qui maximis vitijs affines ſunt, aut Principes, aut Prin-
cipum

cipum aſſeclæ ſint; tenues enim homines non ita facilè poſſunt propter inopiam magna moliri; ſed ij, qui plurimum opibus & potentia valent: euenit vt iſti potentes homines aſpernentur atq; reſpuãt totum illud quod eſt eorum libidini & impuritati contrarium. Nihil autem eſt tam aduerſarium eorum libidini, quàm veræ ſapientiæ diſciplina. Qui enim verè et ex animo ſapientiam colunt, nec adulari, neque mentiri, neque potentium libidini ſeruire poſſunt. Ea autem de cauſa fit, vt neque potentes, neque vulgus hominum, qui potentibus adulantur, aut eorum autoritatem imperitè ſequũtur, ea ſtudia, quibus ſapientia paratur, probare queant: ſed ea vituperent, & calumnientur; vſque adeò, vt malum, quod eſt vitiis attribuendum, ſapientiæ diſciplinis attribuant. Hoc enim perinde eſt, atque ſi cùm ciuitas periculoſis morbis eſſet infecta, homines illorum morborum cauſam, neque ſummis vitæ delicijs, neque immodicæ ciborum copiæ, neque libidinis intemperantię, neque vitijs infinitis aſcriberent, ſed medicinam tantùm accuſarent, tanquã per eã illa tanta morborũ vis fuiſſet inuecta. Quo quid fieri poſſet amentius? Eſt autem ſtudium ſapientiæ animi veriſsima medicina, quæ cùm ſemper valdè neceſſaria ſit, tũ vel

maxi-

maximè, cùm Reſp. opibus & luxu circumfluit, & illis ipſis vitæ commodis & oblectamẽtis, in quibus omnem felicitatem ponit, obruitur. Sed quemadmodum cùm corpus ita peſtiferis morbis oppreſſum eſt, vt nulla pars illius aliquid roboris & ſanitatis retineat, nulla medicina poteſt in ſanitatem reſtitui: ita cùm vniuerſa Reſp. peſte laborat, & mortiferis morbis impedita eſt, nullo modo paucorũ ſapiẽtia poterit in priſtinam valetudinẽ reuocari. Quòd ſi à principio philoſophia fuiſſet à Rege & à principib. egregiè culta, nunquã Reſp. in tã peſtiferos morbos incidiſſet; nec otiũ, ad quod parandũ atq; fruendũ omnia negotia cõferũtur, tantas calamitates attuliſſet. Nõ eſt igitur in his ſtudijs calamitatis cauſa; ſed calamitatis vnicũ remediũ collocandũ. ſi enim rex diuino quodam beneficio his ſtudijs deditus, non ſolùm vitæ præceptis ſanctiſsimis abũdauerit, ad Rẽp. ſapientius atq; felicius adminiſtrandã, ſed etiam multos maximo ingenio præditos acriter inflãmauerit, quorũ præſidio ſeptus multò facilius Remp. moderetur; tum demũ exploratè cognoſci poterit, bonarum artium diſciplinis minimè labefactari Remp. ſed firmari potius, & valido pręſidio communiri. Rex igitur hic noſter (vt in ꝓpoſitũ redeamus) nõ patietur vllo modo in pace Rẽp. deſidia corrũpi, diuturnoq;

otio

otio intabeſcere: neque cõmittet, vt pax & trãquillitas maius malum afferat hominib. quàm illud ipſum, cuius auertendi gratia belli tẽpore ſupplices ad omnia altaria preces cum lacrymis adhibebant. Ergo quemadmodũ nec agricolæ, neque mercatores, neque fabri, nec opifices, neq; operarij munera ſua tempore pacis omittunt: ita neq; milites, neque duces, neq; imperatores arma deponent, neque Reipub. cuſtodes atq; moderatores munus & officium ſuum deſerent: nec illi quidem, qui artes eas colũt, quæ voluptatis honeſtæ gratia vtiliter inuẽtæ ſunt (eſt enim corpori neceſſarium laboris alleuamentum, ita tamen, vt ſit ſemper cũ honeſtate coniunctum) ſeſe ab artibus ſuis remouebũt. Pictores igitur, & cantores, atq; poëtæ, qui non artificio ſuo effigiem turpitudinis & impuritatis expreſſerint; ſed omnia ſuarum artium oblectamenta ad honeſtatem contulerint, hi namque ſoli voluptatum artifices in Rep. retinendi ſunt, qui ad honeſtatem alliciunt, artes ſuas fauore & benignitate Principis inuitati conſeruabunt; reliqui omnes ſimiliter ſub bono Principe ſe in illis artibus exercebunt, ad quas præcipuè nati ſunt, & in quas plurimum operæ & ſtudij contulerunt, & ex quibus fructus aliquis vel vtilitatis iuſtiſsimę, vel voluptatis ho
neſtiſ-

neſtiſsimæ percipi poteſt. Nullus deniq; erit in Republica, cuius aliquod opus non extet, quod in communem fructum conferatur. nihil enim erit apud illos otio & ignauia turpius, nihil magis ab omni Rep. deteſtãdum. Vt enim Vergilij verſib. luculẽtiſsimis vtar.

Qualis apes æſtate noua per florea rura
Exercet ſub ſole labor, cùm gentis adultos
Educunt fœtus, aut cùm liquentia mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas.
Aut onera accipiũt veniẽtũ, aut agmine facto
Ignauum fucos pecus à præſepibus arcent.

Sic omnes ciues certatim elaborare debẽt, vt quiſq; pro parte ſua Remp. iuuet, & tam vim externã, quàm fraudem inteſtinã repellat, ne quicquam ſit impedimento, quò minus Reſpub. felix atque florens ſit. Sequitur deinde.

Feruet opus redolentq́ thymo fragrãtia mella.

Iuuat carminibus poetæ maximi atque valdè politici & ſapiẽtis vti, quibus apum ſimilitudine ponit nobis ante oculos, illam ſedulitatem & induſtriam ciuium, qua quiſq; quãtum natura & artificio poterat, tantum in illam vrbem conferebat: ſic igitur in regno neceſſe eſt, vt totius patriæ opulẽtia atque felicitas omnium ciuium operibus, & ſtudijs, & artib⁹, & officijs expleatur, & quilibet aliquid in communem vtilitatem con-

ferat, vt ſic tandem pellatur ignauia, & exu
let iniquitas, & iniuria, nulla vis, nulla frau
honeſtum otium perturbet, inopia, quę de
diam cōſequi ſolet, exterminetur, & omne
ciues ſint inter ſe ęquabili iure deuincti, fœ
dere firmo conſociati, & mutuis opibus vl-
trò citroq; benignè collatis in omni rerum
varietate muniti, & ciuili caritate & beneuo
lentia coniuncti. Hac igitur ratione & vigi-
lantia rex ſapiens in pace Rempu. conſerua-
bit, ita vt nō poſsit otio corrumpi & de ſta-
tu dignitatis ampliſsimo detorqueri. Huius
autem ciuilis ſocietatis, & ſummę felicitatis,
& otij non inertis, ſed honeſtiſsimi maxime-
que expetendi rex artifex, & moderator, &
dux & architectus eſt. Hoc eſt enim illi o-
pus propoſitum; hoc illi onus incumbit, hoc
illius officium & munus eſt, hoc intueri, hoc
moliri & efficere debet, vt Reſp. ſit volunta-
te conſentiens, ordine conſtans, viribus fir-
ma, opibus abundans, moribus ornata, glo-
ria præcellēs, in bello ſemper inuicta, in pa-
ce & otio moderata. Hoc autē vt præſtare
poſsit, ſumma alacritate, ſtudio, vigilantia,
induſtria opus eſt; neque enim tantum mu-
nus poteſt ſine perfidiæ ſcelere, non dico
negligi omnino, ſed parum ſtrenuè, aut pa-
rum diligenter obiri. Si enim iudices pecu-
nia corrupti ius & fas omne violauerint: ſi
mi-

milites exercitũ deſeruerint: ſi duces in adminiſtrando bello timiditatis aut deſidiæ ſignificationem dederint: ſi conſiliarij, vt rei ſuæ familiari conſulant, Remp. conſilio ſcelerato prodiderint: ſi religio deniq; à ſacerdotibus parum caſtè atque ſanctè culta fuerit: ſi deniq; propter publicũ aliquod ſcelus Reſp. vel fame vel peſtilẽtia laborauerit: vel afflicta peſtiferis bellis extiterit, omnium horum malorũ culpa regi neceſſario ſuſtinenda eſt. Officiũ enim illius eſt præcauere, ne quiſquam in officio ſuo delinquat; & ita rebus animum intẽdere, ne ſcelus vllum conſletur, vel ſaltem ne impunitũ remaneat, aut virtus honoris repulſam patiatur. Cõſiderate igitur, quàm non ſolum conſtãs, & fortis, & ſapiens: ſed etiam vigilans, & attentus, & induſtrius rex ſit oporteat, qui hoc in ſe recepit, vt Remp. ſuæ fidei & diligentiæ commiſſam, incolumẽ ab omni clade conſeruet; & opulentã, & fortẽ, & honeſtã, & omnibus corporis & animi bonis affluentem efficiat. Fieri igitur non poterit, quin, ſi Reſpu. malum aliquod graue ſubierit, Rex ipſe perfidiæ infamiam ſempiternam ſubeat. Hic M. rectè inquit, ſed vereor ne difficilè ſit, regi perſuadere, vt vitam curis anxiam, & laboribus exercitam, & ęrumnis afflictam agat: vt reliqui omnes curis vacui, & ſolicitudine

liberi, in tranquillitate verſentur (hoc eſt) vt ipſe ſolus miſer ſit, vt omnes, qui ſub illius imperio ſunt, beati eſſe poſsint. Quid? inquam, tu miſerum putas regem eſſe, qui ſuum officium facit? Miſerum certè, inquit, illum multi putabunt, ſi tam multis curis fuerit diſtentus. Quomodo enim poterit tam multa negotia, quã multa ad illum oratione tua detuliſti, quàmuis ſit admirabili induſtria, ſuſtinere? difficile profectò eſt. Sit inquam, quantum velis difficile. Cùm enim nihil ſit præclarum & amplum, quod arduum, & laboribus plenum non ſit: regiſque ſplendore & magnificentia nihil ſit in vita clarius & amplius, conſequens eſt, vt munus & officium regis ſit maximis laboribus atque difficultatibus implicatum. Qui tamen amplitudinem tantæ dignitatis intuetur, omnem laborem tolerabilem iudicabit. Quod ſi aliquis princeps tam puſillo animo eſt, vt laborem extimeſcat, regni procurationem, qua quidem eſt indignus, abijciat. Tantum enim munus non niſi maximis & acerrimis animis, & cupiditate immortalitatis incenſis committi rectè poteſt, qui præ veriſsimæ dignitatis ſtudio vltrò etiam labores appetãt, & omnia pericula vitæ contemnant. Præterea non eſt tanta gerendi huius muneris difficultas, quanta ſpecie prima videtur; or-

dine enim Reipub. conſtituto, ſingulis muneribus commodè diſtributis, & ea moderatione, quam Reipu. ratio poſcit, adhibita, etiam quæ difficilima fore videntur, non difficilimè tranſiguntur. Vt enim in horis poſtquam illa rotarum connexio, & implicatio, & ponderum inæqualium pro rata portione contentio, & omnis denique illa machinatio fuerit ſolertiſsimè conſtituta, facillimum erit totum illud horologium moderari; & quoties ab inſtituta ratione diſcrepare videbitur, ad numerum & æqualitatem reducere: ſic poſtquam Reipub. ratio ſapienter inſtituta eſt, & temperamentum recti ordinis & moderationis adhibitum, & munera ſapientiſsimè diſtributa: non tam difficile eſt, quàm multi fortaſsè ſuſpicantur, totam Reipublicæ machinam, eodem ſemper ordine conuerti, & cùm aliqua ex parte ab inſtituta moderatione defecerit, prudentis rectoris vigilantia ad numerum reuocari. Atque vt maximi cuiuſdam exercitus imperator milites facilè moderari poterit, ſi exercitum in cohortes, & manipulos, & in certa vexilla diuiſerit, & ſingulis ordinibus præfectos ſingulos militiæ peritos aſsignauerit, vt facilè imperium illius per maiores duces ad minores, atque ad ſingulos tandem milites ordine

percurrat:ſic in Repub. diuiſis in ordinibus & generibus nominum ad certas curias aut tribus reuocatis, & rectoribus militum delectis,& iudicum etiam ordinibus diligentiſsimè conſtitutis,& legibus etiam, quæ ſinguli muneribus ſuis obeundis ſequantur,impoſitis,nõ erit ita difficile vniuerſam Remp. in officio continere.Præterea illud etiá cõſiderandum eſt, eſſe non paucos homines virtute & ſapientia præſtantes, in tanti operis atque muneris ſocietatem conuocãdos, vt facilius perfici poſsit,& cum amplitudine dignitatis & cõmunis vtilitatis expediri. Eſt etiam animaduertendum difficile non eſſe, quod cum voluptate fit;Regis autem officium eſſe cum ſumma voluptate coniunctum intelligi rectè poterit,ſi voluptatis conſtantis & firmæ ratio fuerit explicata. Primum igitur voluptas nõ eſt in otio poſita.Si enim ita eſſet,nihil eſſet in vita ceſſatione iucundius.Itaque omnes natura duce ſine vlla ratione hoc vnum maximè expetendum iudicarent, nempe nihil agere,nihil moliri,nunquam à loco in locum moueri: ſed inſtar æneæ cuiuſdam ſtatuæ in eadem ſemper ſede immobilem permanere. Quod non ita eſt, imò conſtat nihil eſſe in vita moleſtius, quá nihil agere omnino.Itaque bruta animantia motus liberos requirunt, & ſi alligata
fuerint

ſuerint, vincula ſi poſſunt perrumpunt, vt liberè curſitent. Pueri teneri non poſſunt, quin curſu, & ſaltu, & motibus aſsiduis defatigentur. Adoleſcentes etiam ludis admodum laborioſis & certaminibus oblectātur. Homines etiam ætate grandiores, atque adeò ſenes, qui ſe vix loco mouere poſſunt, aliquid tamen ſemper agere ſtudent, vt otij faſtidium & iucunditatem vitent, intollerandamque ceſſationis moleſtiam à ſe dimoueant. Vnde concluditur naturæ iucunditatem non eſſe in otio, ſed in labore collocandam. Tunc enim voluptas exiſtit, cùm antegreſſa eſt cupiditas; voluptate enim afficimur, quoties id, quod valdè expetamus, aſſequimur. Non autem otium atq; ſomnum ſempiternum: ſed ſempiternam actionis & agitationis iucunditatem expetimus. Vnde concluditur voluptatem in actione conſiſtere. Eſt enim voluptas perfecta vis & efficentia ſenſus, id quod eſt ad naturam illius accommodatum, abſolutè conſecuti. Hoc ita poſito, conſiderandum eſt, cùm animo conſtemus & corpore, duplicem voluptatem in nobis eſſe: vnam quam ſenſibus corporis vſurpamus: alterā quā mentis & rationis ſenſu percipimus. Videndū eſt igitur nūc, quæ nā voluptas nobis magis expetēda ſit, vt vitā iucundiſsimè tra-

ducamus. Ea nè, quæ corpus titillat, atque iucũditate perfundit? an potius ea, quæ mẽtem gaudio complet? Primùm quidem voluptas corporis pura & liquida eſſe non poteſt. Eſt enim ſemper cum aliqua moleſtia & acerbitate coniuncta; tamdiu enim in bibendo voluptatem ſentimus, quamdiu nos ſitis vexat; extincta verò ſiti, bibendi etiam voluptas extinguitur. Sic etiam de epularũ ſuauitate, & de reliquis eiuſmodi voluptatibus dici poteſt; eas omnes deſiderij breuis & minimè conſtantis expletione contineri: ita vt magis moleſtiarũ depulſiones, quàm voluptates appellandæ ſint. Idcirco fit, vt voluptas corporis ſit fluxa & inſtabilis, & momento tẽporis euaneſcat; deinde cùm effluxerit, eam ſatietas atque faſtidium conſequatur. Quò aũt maiores voluptates ſunt, eò maiora illa faſtidia conſequũtur. Sic autẽ fit, vt futilem & inanem voluptatem, moleſtia ſæpè grauis atque diuturna contaminet. Præterea voluptates iſtæ mentem & rationem eripiunt, & animi totius ſtatum labefactant; & quod eſt conſequens, inſigne dedecus inurũt, ex quo fit, vt cùm euanuerint, grauiſsimam pœnitendi cauſam relinquant. cùm enim ſimus natura maximè honeſtatis appetentes, neceſſe profectò eſt, vt recordatione turpitudinis atque dedecoris

affli-

afflictemur. Quæ igitur hæc voluptas eſt, quæ nunquam eſt à moleſtia ſeiuncta? quæ, priuſquam dulcedo illius ſentiri poſſet, euanuit? quæ graues moleſtias atque diuturnas inuehit? quæ hominis præſtantiam dedecore omni contaminat? de immoderata voluptate loquor, nõ de illa, quam modus, & ratio, & leges, & iura præfiniunt. Itaq; hoc ſanè conſtat homines qui corpori nimis addicti ſunt, fallaciſsima voluptate deluſos pœnis aſsiduis excruciari. Quid illud, quantũ mali eſt? quòd flagitioſæ voluptatis conſuetudo homines brutis animantib. ſimillimos reddit, & ferinis moribus turpiter obſequẽtes. Quod ſine graui animi angore & cruciatu fieri nequit. mens enim de ſtatu detruſa, & cupiditatis vinculis impedita, cùm natura ad decus & laudem aſpiret, & contra naturam dedecori & ignominiæ ſeruiat, fieri profectò non poteſt, quin acerbiſsimè torqueatur. Quò autem magis eſt cupiditatib. impuriſsimis addicta, eò grauiores pœnas amẽtiæ perſoluit. Quod vt facilius intelligi poſsit, fingamus animis principem maximũ præſtigijs illuſum, & ſpõte ſua de ſolio deiectũ, vt hominibus nequiſsimis obſequatur. Illi verò adulatores intemperantiſsimi tam impudentes ſint, vt mediocri atque tolerabili Principis amẽtiſsimi ſeruitute contenti

eſſe non queat: eoque tandem rem deducant, vt illi, quem iam impotenti dominatu oppreſſum tenent, plagas etiam imponere, ſi illis ad nutum præſto non fuerit, minimè vereantur. Sint autẽ moroſi, atq; difficiles, & inter ſe ſenſu atque ſententia diſcrepantes. Vnus autem ex illis ſit amore leuiſsimo perditus, alius auaritia immani flagret: populari vento atque tempeſtate iactetur: alius denique alijs cupiditatibus nefarijs ſtimulatus ſit. Cuiuſlibet autem cupiditas ſit immenſa & infinita: ita vt ſatiari non poſsit. Ille igitur miſer olim princeps, modo ſeruus, ſub improbiſsimorum mancipiorum inſolentia & libidine conſtitutus; quo tandem modo omnibus ſeruire poterit, cùm ne vnius quidem libidinem explere aliquo pacto queat? Fac igitur, vt eodẽ ſimul tempore alius aliud imperet, & quilibet eorum illum minis exterreat, & plagas eidem etiam infligat: ſi vni domino paret, alterum lædit: ſi vnius iram placat, alium offendit. Qui offenſus eſt, repentè ſine vlla miſericordia membra illius miſeri contundit, atq; fuſte debilitat. Sic autem dum alius aliud obiectat, & illum acerbiſsimè criminatur, neceſſe eſt illum in contrarias partes diſtrahi, atque dilacerari. Hanc porro ſimilitudinem ad animũ transferamus, in quo quidẽ ratio principatum

patum

patũ obtinet. Illa tamẽ liquefacta blanditijs, & aduſatione cupiditatis impulſa, & vehemẽtia libidinis incitata, eò paulatim redigitur, vt ſeruiat auaritiæ, libidini, atq; leuitati, omnéq; beatæ vitæ rationem in harum peſtiũ dominatu conſtituat. Quælibet autem harum cupiditas eſt immoderata, nec vllis terminis circũſcribi poteſt. Vbi enim primũ ratio de ſtatu ſuo demigrat, nihil relinquitur in animo, quod temeritatẽ coerceat. Sic autem fit, vt cùm multò plura ſemper appetat libido, quã adipiſci queat, multis partibus ſuperet ille cruciatus animi lætitiam illam, qua interdũ intemperãtes homines efferuntur. Cùm enim (verbi gratia) pecuniã infinitè cõcupiſcant, quãuis multis pecuniis abũdent, magis tamẽ illos cruciat argentũ, quod nõ habẽt, quàm delectet id, quod habent; & ita neceſſario fit, vt gaudiũ ſit exiguum, idq; cum ſolicitudine & afflictatiõe coniunctum, cruciatus autẽ ſit aſsiduus & immẽſus. Sic etiã de libidinis intẽperantia, de immoderata honorũ ambitione dicendum; fieri non poſſe, vt tantam lætitiã afferat animis rei furentius appetitæ præſentia, quantam mœſtitiam inuehit maiorẽ commodorum (vt videntur) atq; voluptatũ, quę nimis ſitienter appetuntur, abſentia. Inde verò grauis offenſio, odium, anxietas, &

ira-

iracundia,& aliæ eiuſmodi perturbation
oriuntur; quæ animũ in diuerſas partes tra
hunt,eumq; omni crudelitate dilaceran
Aliud enim cogit libido,aliô impellit auar
tia,aliud hortatur ambitio,aliud iracundi
facere admonet. ſi libidini & luxuriæ ſeruit
ſumptus ingẽtes facit, & eorum deinde recordatione
torquetur: ſi obſequitur auaritiæ,
Veneris etiam immanitate & impatientia
cruciatur: ſi popularẽ auram captat,ambitione
diſtrictus omnes rumuſculos extimeſcit,
atque ad aliorum dominorum impotentiam,
feritatem etiam plebis adiungit:&
adulari populo atque aſſentari condiſcit.
Hac igitur ratione animus de ſtatu deiectus,
& auaritiæ atque multiplicis cupiditatis imperio
coăctus, ancipiti cura & ſolicitudine
diſtinetur; & tabe peſtifera, & intollerabili
cruciatu conficitur. Quamuis autem non alius
doloris ſenſus animum pungeret, atq;
vulneraret; turpitudinis certè conſciẽtia illum
ita vehementer affligeret, vt eſſet illi neceſſe
in perpetua acerbitate verſari. Cũ em̃
inſita naturæ cupiditate in ſtudiũ honeſtatis
incitemur, & ad veriſsimum decus & laudẽ
nati ſimus; neceſſario fit, quoties in nos flagitium
admittimus, aut falſa imagine dignitatis
illudimur, vt nos impuritatis & amentiæ
pœniteat,& graues erroris noſtri pœnas
exolua-

exoluamus. Cũ igitur anim⁹ corporis voluptatẽ ſequitur, quamuis interdũ cupiditate cæc⁹ exultet, immoderataq; lætitia deſipiat, multò tamen maiore ex parte dolore atque mœſtitia conflictatur. Breuiſsimam enim illam voluptatem triſtes curæ atque ſolicitudines antecedunt; & cùm adeſſe videtur: nõ ſine moleſtiæ cuiuſdam admiſtione percipitur; & cùm effluxerit, nõ mediocrem dolorem propter admiſſum dedecus inurit. Hæc eſt hominum vita, qui nõ rationem, ſed cupiditatem indomitam ſequuntur, qui tamen quamdiu rei familiaris anguſtia laborant, & legibus alligantur atque iudiciorum metu continentur, morbis quidem illi mediocribus vexantur, & curis grauiſsimis afficiuntur, quæ vitam ſatis acerbam & ęrumnoſam efficiunt: eorum tamẽ ægritudines mediocres atque tolerabiles eſſe videbuntur, ſi cũ alijs multo grauioribus collatæ fuerint. Vbi enim primum augentur opes, diuitiæ redundant, & ſpes maioris licentiæ & impunitatis offertur: animus ipſe dominatu cupiditatis oppreſſus, ad ſpem felicioris cõditionis erigitur. Exiſtimat enim ſe poſſe facillimè cupiditatem ſatiare, & ita maxima quadam voluptate, & perpetua ſuauitate compleri. Quod longè ſecus euenit. Opibus enim ſummis & ſpe impunitæ libertatis

tatis & licentiæ propoſita, multo vehementius irritatur ipſa cupiditas, maioreſque turbas commouet, & multo violentius ſtatum mentis inuadit, maioreque ſiti & indigentia cruciatur.. Tunc igitur cùm nullis voluptatibus, aut opibus infinita illius ſitis extingui poſsit, crudelius rationem accipit, & longè acerbioribus curis illam vexat. Quid verò cùm cupiditas ipſa ad hominum contumeliam erumpit, multoſq; mortales iniurijs innumerabilibus afficit? Quid cùm iura omnia perrumpit, ciuilemque ſocietatem violat? Quid cùm in legum contemptu, & intolerabili ſuperbia, & inſolentia, ſummam vitæ dignitatem cōſtituit? Quid cùm omnibus hominibus fortibus atque moderatis interitum machinatur? Omnia enim hæc mala cupiditatis effrenatæ licentiam conſequuntur. Excæcat enim rationem ita, vt in ſuperbia grauitatem, in luxuria magnificentiam, in faſtidio & cōtemptu dignitaté ſummam ineſſe iudicet. Inuidia deinde & odium animum illum miris modis exagitat. Ijs enim, quos videt veriſsima dignitate præditos, inuidet: eos autem, quos ſuis nefarijs cupiditatibus aduerſarios fore ſuſpicatur, odio acerbo & imm ni perſequitur. Quemadmodum igitur le

ge

ges & inſtituta conuellit: ita omnes, quos legum vindices & cuſtodes eſſe credit, de medio tollere cōtendit. Omnem virtutis excellentiam ſuſpectam habet & inuiſam; & quidquid illorum intemperantiæ reſiſtere poteſt, execratur. Cùm primum igitur poteſt, alios interimit, alios exilio mulctat, alios opibus & fortunis ſpoliat; ne quiſquam illis obuiam ire poſsit. Nullum ingenium excellens, nullum animum magnum, nullam ſingularem induſtriam, nullius denique inſignem potentiam pati atque tolerare poteſt. Alijs enim inuidet, alios verò timet, ſtatus verò ſui firmitatem non in ſuæ virtutis conſtātia, nec in ſuorum ciuium imbecillitate ponendam arbitratur. Omne igitur illius ſtudiū in ciuium opibus extenuandis, & animis abijciendis, & in virtute profliganda & extinguenda conſumitur. Iniurijs igitur, & cōtumelijs, & cædibus odium hominum in ſe grauiſsimum accendit. Inde verò metus ingens exoritur; qui multos enim læſit, multos metuat neceſſe eſt: & quò plures ſunt, quos iniurijs affecit, eò grauior illum metus excruciet. Hæc eſt autem tyranni vita, qua nihil nec acerbius, neque magis anxium atque ſolicitum mente fingi atque cogitatione poteſt. Omnis autem, qui natura maleficus & iniuſtus eſt, quales ſunt omnes, qui

qui tota mente cupiditatibus nefarijs obſe-quũtur, tyranni quidem natura ſunt: ſed id minus apparet, quandiu non valdè nocere poſſunt. Poſtquam verò ſummas opes adi-piſcũtur, tum demum tyranni appellantur, qui tunc eò miſeriores ſunt, quò maiores opes habẽt. Grauiora nãque facinora mo-liuntur, & quò pluribus imperant, eò plu-ribus hoſtibus circumſcepti ſunt. Omnes e-nim natura tyrannidem oderunt. Accedit ad maiorem animi ſolicitudinem & crucia-tum numinis diuini metus. Quamuis enim tyranni religionem contemnant, non poſ-ſunt tamen omnino illũ religionis ſenſum, quo ſunt à natura penitus imbuti, diuturna conſuetudine ſceleris & impietatis oppri-mere. Semper igitur reſidebit in illorum a-nimis aliqua religionis opinio, quæ illos a-gitet, exterreat, examinet, reſpirare non ſi-nat. Ergo quocunque ſe tyrannus mente & cogitatione contulerit, omnia ſibi dira, exi-tioſa, & infeſta eſſe perſpiciet. Si enim men-tem ſuam inſpicit, animi ſui ſtatum videt ſedi tione turbuleta conuulſum, peſtiferis mor-bis oppreſſum, triſtiſsimis curis afflictum, a-cerbiſsimis doloribus intercluſum : ſi ad ho mines oculos conuertit, alijs inuidet, alios odit, nemini fidem habet, & omnes etiam familiares atque domeſticos extimeſcit: ſi

cœlum

è cœlum ſuſpicit, & tempeſtatẽ excitari videt, horret, & pallet, & tremit, & eximio pauore cõcutitur. Diuinitatem ſibi tribuebat Caligula, ſed deus ille minimo etiã fulgure & tonitru conturbatus, ſe cõfeſtim obuoluto capite ſub lectum occultabat. Tãta erat hominis ſtultiſsimę arrogantis imbecillitas. Et reuera nihil eſt magis cum arrogãtia coniunctũ, quàm metus, & ſolicitudo, & animi fœda atq; deformis abiectio. Qui igitur ſtatus ſui odio torquetur; qui maleficiorum conſcientia aſsiduè cruciatur; qui omnes mortales exhorret, & à ſuis etiã intimis atque domeſticis inſidias vitæ ſuæ fieri ſuſpicatur, qui quoties cœlum nubibus obductum cernit, totis artubus contremiſcit; qui denique neque domi, neq; foris, nec in otio, nec in negotio, neq; cum ſuis, neque cũ alienis tranquillo animo eſſe poteſt: quomodo nõ omnium mortalium miſerrimus iudicãdus eſt? ne ſomnus quidem, qui curarum omniũ videtur eſſe perfugium, illi curarum aliquod alleuamentũ cõcedit. ſpecies enim illi horribiles in ſomnis objiciũtur, quæ illũ frequẽter exturbant. Hæc ſunt illæ furiæ ſcelerum vltrices, quæ tyrannos agitant & inſectãtur, quæ quaſi tædis ardentibus illos, quocunq; ſe vertunt, inſequũtur: illoſque & ſcelerum recordatione perterrent, & iudiciorũ diui-

qui aliud quidem vt iucundum & naturæ cõſentaneum adſciſcit: aliud vt acerbum & naturæ contrariũ repellit. Corpus enim exanimum, aut ſomno graui conſopitum, aut ſtupore penitus oppreſſum ſentire non poteſt. Sed alius eſt animi ſenſus cũ iudicat ipſe per ſe, alius eum in iudicando opera & functione corporis vtitur. Eſt enim animus ipſe natura vigens, & vehemẽs, & acer, & ad veritatem indagãdam & percipiendam paratiſsimus. Hebeſcit tamen, & obtũditur, cùm corpori nimis affixus eſt. Hinc autem fit, vt quod ipſe per ſe, ſine functione vlla corporis ſuaue iudicat, ſuaue putãdum ſit, non illud, quod interdũ corporis imaginibus illuſus, ſuaue atque iucũdum opinatur. Præterea cõſtat vbi ſenſus morbo aliquo tenetur, quid dulce aut amarũ ſit, iudicare non poſſe. Videmus enim eos, qui in morbo ſunt, cibos ſæpè dulciſsimos, tanquã amaros aſpernari atque reijcere. Animus autem corpori nimis indulgens æger eſt, & ex ipſius corporis natura mortalis & imbecilli contagione morbũ contrahit, quo quidẽ oppreſſus, veræ ſuauitatis guſtum nõ habet. Inde adeò fit, vt pro iucundiſsimis ea frequenter arripiat, quæ ſunt acerbiſsima. Vnde ſequitur id tantum dulce, & iucundũ, & omni ſuauitate refertũ eſſe, quod animus ſanus, & integer, &

purus iucundũ eſſe ſtatuit: nõ id, quod corpori immerſus, & morbis moleſtiſsimis impeditus iucundum arbitratur. Quid de voluptatis ſtabilitate & conſtantia dicendum? omnes quidem ſumus ad veritatem nati, & mendaciũ atque vanitatem natura repudiamus atque reijcimus. Cùm igitur opinionis errore in fraudem impellimur, experiũdoq́ue ſentimus, quàm falſa erãt illa bona, quæ tanquam vera ſectabamur: grauiorem multò doloré ex noſtri erroris offenſione percipimus, quàm erat illa falſa voluptas, qua geſtiebamus. Itaq; breuẽ & exiguã voluptaté ingens moleſtia, & mœſtitia diuturna, conſequitur. Nihil eſt enim ſtabile ad permanẽdum, niſi quod radice veritatis innititur. Cũ igitur cõſtet eã ſolùm eſſe verã voluptatem, quã animus purus, & integer, & firma valetudine præditus, voluptatem eſſe iudicat, ſequitur vt ea ſola voluptas ſtabilis & fixa ſit. At oẽs, qui hoc animo ſunt, ſentiunt, & decernunt nihil eſſe virtute dulcius, vnde cõcluditur omnem veriſsimę & cõſtantiſsimæ voluptatis rationé eſſe in virtute ponẽdam. Ergo cũ voluptas illa, quæ non corpore, ſed animo percipitur, ſit vel propter naturę pręſtantiã clarior: vel propter acerrimũ mentis ſanæ iudicium verior: vel propter ſententiæ firmitatem conſtantior, quis non videt nihil

eſſe virtute iucundius? ea enim eſt, quæ animum pura, & liquida, & ſtabili atque ſempiterna voluptate complet. Deinde liquet omnem voluptatem ex amore ortum habere. Tunc enim voluptate ſumma afficimur, cũ ea re, quæ nobis erat egregiè cara, perfruimur. Omnis aũt amor opiniõe pulchritudinis & honeſtatis excitatur. Vera autẽ honeſtas & pulchritudo in virtute cõſiſtit. Vnde ſequitur, vt queẽadmodũ nihil eſt virtute pulchrius, neq; amabilius: ita nihil poſsit in vita cogitari ſuauius. Cõcludi poteſt igitur, illius tantũ vitã eſſe dulcẽ, & iucundã, & omni voluptate cumulatã, qui virtutis cõpos eſt; veriſsimã enim honeſtatẽ arctè cõplectitur. Quid enim rerum diuinarũ conſideratione præſtantius? quid humanarum curatione & prouidẽtia ad laudẽ præclarius? quid animi alti & excelſi robore magnificentius? quid moderatione, frugalitate, tẽperantia cõcinnius? quid iuſtitia, liberalitate, hominũ caritate, & beneuolẽtia pulchrius? quid harum omniũ virtutũ conſenſione venuſtius & elegantius? Eſt nè aliquid in vita, quod maiorẽ admirationẽ cõmoueat, aut vehemẽtius ad ſui amorẽ omniũ mortaliũ animos alliciat? Si igitur nihil eſſe poteſt amabile, quod iucundũ non ſit, & virtute nihil eſt amabilius: ſequitur vt nihil eſſe poſsit in vita iucũdius.

Is igitur, qui omni virtute ornatus eſt, iucũdiſsimè viuit, & in ſumma quadam voluptate verſatur. Nihil ineſt enim in illius animo, quod pacem turbet, & tumultus excitet, & ſtatũ labefactet. Ratio enim imperiũ pro dignitate gerit; motus animorũ comprimit; cupiditates moderatur; omneſq; partes animi ſibi parere & obedire compellit. Regnum igitur animi ſapienter atq; feliciter adminiſtrat; & pacem, & tranquillitatẽ, & otiũ cum dignitate conſtituit. Ex illa igitur pace ſummorum bonorũ affluentia, & ſempiternę opes exiſtent; quibus exhilaratus animus gaudio perpetuo triũphabit. Homo igitur tantis opibus, & ornamẽtis, atq; præſidijs in omni genere redũdans, Rex quidã valdè ſapiẽs exiſtimandus eſt: cùm tã ſapienter & cómodè omnes ſuas affectiones regat, ita vt nunq̃ ſeruiat libidini & impuritati, ſed ſemper oẽs inconſideratos motus, & libidinis impetus ſumma quadã ratione coërceat. Cùm verò oẽs opes animi ad vſum cõmunis vitæ contulerit, meritiſq; ſuis multos mortales obligauerit: admirabilẽ ſui amorẽ concitabit, ſtatumq; ſuũ multorum hominũ beneuolentia & felicitate cõmuniet. Neq; tamẽ is erit vnq̃, qui omnia vitæ præſidia in ſe, aut in hominũ fide ponat; ſed oẽs opes & facultates ſuas ad fontem omniũ bonorũ aſsiduè reuocabit.

Deum igitur alta mente ſuſpiciet: illius maieſtatem, & numen & potentiam reuerebitur: illius ſapientiam, & moderationem, & iudicium admirabitur: illius bonitaté, & beneficentiam, & amorem in humanum genus amabit: illiuſque beneficijs ornatus, diuinarumque deliciarum vbertate completus exultabit, & incredibili lætitia perfruetur. Neceſſe namque eſt, vt qui diuinis atque ſempiternis bonis afficitur, diuino etiam atque ſempiterno gaudio cumuletur; & ſi voluptas eſt perfecta naturæ ſentientis vis & efficientia, id quod eſt ſibi accommodatum aſſecuta. Et cùm nihil ſit in nobis mentis natura præſtantius (eſt enim ad mentem diuinam apta, & cùm ipſo Deo agnatione, vt ita dicam, coniuncta) nulla certè voluptas erit cum ea comparanda, quam humana mens percipit, cùm ſimilitudinem diuinæ mentis aſſequitur, & virtutis imitatione diuinum ſtatum adipiſcitur. Nihil enim eſt in rebus humanis clementia, & benignitate, & hominum caritate diuinius. Qui igitur quantum poteſt hominibus opibus, & ſtudio, & gratia conſulit; eſt iam quodammodo diuinitatem aſſecutus. Animus igitur humanus cùm ad Dei ſimilitudinem, quam natura vehementer expetit, Dei ipſius munere & beneficio peruenerit, quanta ſuauitate cõplebitur?

bitur? quantis gaudijs efferetur? quam incredibilem lætitiam ex tantorum bonorum recordatione percipiet? eam certè, quam nemo vel vbertate orationis explicare, vel ingenio & ratione cõplecti valeat. Quò autẽ plures homines ſunt diuini numinis conſilio atque benignitate ſeruati, eò maiorem voluptatem capiet: magis enim ad dei ſimilitudinem accedet. Vt igitur iam ad Regem noſtrum veniamus, ſi hoc nomine dignus eſt, neceſſe profectò eſt, vt ſit & ſapiens, & fortis, & moderatus, & iuſtus, & clemens, & benignus, & ſanctus, & in omni denique virtutis genere florentiſsimus. In magna igitur voluptate verſaretur, quamuis materiam nullam haberet ipſius virtutis & honeſtatis, qua fruitur, in hominum vtilitatem conferendæ. Nunc verò cùm ſummas opes habeat, & complures etiam nationes imperio cõtineat, ad quas omnes virtus atque benignitas illius emanare poteſt; ſi fuerit officio ſuo functus, cui dubiũ eſſe poterit, quin vita illius ſummis gaudijs, & incredibili lętitia cumulãda ſit? Deinde quidquid natura, & arte & ſtudio pficitur, cũ facilitate perficit. Ergo ſi rex fuerit natura magnanim⁹ & regijs diſciplinis erudit⁹, & ſtudio decoris & immortalitatis incenſus: neceſſe pfectò eſt, vt regnum admodũ vigilanter adminiſtret & om-

nia munera regia (quamuis difficillima videantur)admodum feliciter expediat. Nullum enim tantum atque tam difficile munus eſt, quod animo maximo, & ſapiẽti & acri & cupiditate maximarum rerũ vehemẽtius inflammato nõ facile & expeditum ſit. Quod autem ita fit, id cum ſumma voluptate fit. Præterea hoc ſatis compertum eſt, oẽs artifices cùm opus, quod in manibus habebant, abſolutum vident, non mediocri voluptate perfundi. Architectus enim ædificio perfecto mirificè delectatur; pictor cùm imaginẽ à ſe luculenter expreſſam & coloribus decenter illuſtratã videt, miro etiã gaudio afficitur. Quid poëtas memorẽ? Quoties enim poema à ſe perfectum, & omnibus numeris abſolutũ animaduertunt, toties lætitia efferuntur, & geſtiunt. Ne aũt plura recenſeam, hoc ſanè conſtat, omnes artifices operibus ſuis ſummopere delectari. Acquieſcũt eñ, & animis relaxantur, cùm opus, in quod multum operæ & ſtudij contulerant, ex animi ſententia perfectum animaduertunt; & illud quaſi ingenij ſui partum minimè pęnitendum incredibiliter amant. Eſt autem rationi conſentaneum, vt quò ars preſtantior eſt, & opus illuſtrius, eò plenior voluptas operis illius perfectionem conſequatur. Ars verò in vita nulla Regis arte præſtantior eſt; opus nullum eſt vel ad ſpeciem & pulchri-

tudinem

tudinem elegãtius, vel ad vſum totius humanæ vitæ ſalutarius, ex quo efficitur nullam eſſe voluptatem cum ea, quam Reges optimi ex operis ſui conſideratione percipiunt, vlla ratione conferendam. Quid enim poteſt eſſe preſtantius, quàm vnius hominis arte, ſapientia, & moderatione Rempub. vniuerſam opibus affluere, virtute firmàri, moribus orneri, iure deuinciri, beneuolentia coniungi, atque fieri denique florenti atq; beatæ vitæ participem? Sic igitur fit, vt quẽadmodum nihil eſt tyranno miſerius: ſic nihil ſit in vita Rege beatius. Illum enim aſsiduè inſectantur, & exagitant Furiæ: hunc honeſtatis iucunditas, & rectè factorum cóſcientia omni ſolicitudine liberat. Illum omnes mortales oderunt, & execrantur, & nomẽ illius ex omni memoria euulſum cupiũt: huius omnes virtutem admirantur, bonitatem diligunt, memoriam perpetuò voluntate gratiſsima proſequuntur. Illum cùm Deum iratum habeat, nuſquam poteſt ſine ſolicitudine, & metu, & trepidatione conſiſtere: at hic noſter, in ſummo etiam rerum diſcrimine, atque orbis terrarum perturbatione, diuino præſidio firmatus virtutem & conſtantiã retinet. Confidit enim ſibi cœleſte auxiliũ minimè defuturum. Vt igitur tyrãnis in epulis etiã atq; delicijs & voluptatib.

angore

qui tota mente cupiditatibus nefarijs obſe-quũtur, tyranni quidem natura ſunt: ſed id minus apparet, quandiu non valdè nocere poſſunt. Poſtquam verò ſummas opes adi-piſcũtur, tum demum tyranni appellantur, qui tunc eò miſeriores ſunt, quò maiores opes habẽt. Grauiora nãque facinora mo-liuntur, & quò pluribus imperant, eò plu-ribus hoſtibus circumſcepti ſunt. Omnes e-nim natura tyrannidem oderunt. Accedit ad maiorem animi ſolicitudinem & crucia-tum numinis diuini metus. Quamuis enim tyranni religionem contemnant, non poſ-ſunt tamen omnino illũ religionis ſenſum, quo ſunt à natura penitus imbuti, diuturna conſuetudine ſceleris & impietatis oppri-mere. Semper igitur reſidebit in illorum a-nimis aliqua religionis opinio, quæ illos a-gitet, exterreat, examinet, reſpirare non ſi-nat. Ergo quocunque ſe tyrannus mente & cogitatione contulerit, omnia ſibi dira, exi-tioſa, & infeſta eſſe perſpiciet. Si enim men-tem ſuam inſpicit, animi ſui ſtatum videt ſedi tione turbuleta conuulſum, peſtiferis mor-bis oppreſſum, triſtiſsimis curis afflictum, a-cerbiſsimis doloribus interclusum: ſi ad ho-mines oculos conuertit, alijs inuidet, alios odit, nemini fidem habet, & omnes etiam familiares atque domeſticos extimeſcit: ſi

cœlum

cœlum ſuſpicit, & tempeſtatē excitari videtq; horret,& pallet, & tremit, & eximio pauore côcutitur. Diuinitatem ſibi tribuebat Caligula, ſed deus ille minimo etiā fulgure & tonitru cōnturbatus,ſe cōfeſtim obuoluto capite ſub lectum occultabat. Tāta erat hominis ſtultiſsimę arrogantis imbecillitas. Et reuera nihil eſt magis cum arrogātia coniunctū, quàm metus, & ſolicitudo, & animi fœda atq; deformis abiectio. Qui igitur ſtatus ſui odio torquetur; qui maleficiorum conſcientia aſsiduè cruciatur; qui omnes mortales exhorret, & à ſuis etiā intimis atque domeſticis inſidias vitæ ſuæ fieri ſuſpicatur, qui quoties cœlum nubibus obductum cernit, totis artubus contremiſcit; qui denique neque domi; neq; foris, nec in otio, nec in negotio, neq; cum ſuis; neque cū alienis tranquillo animo eſſe poteſt: quomodo nō omnium mortalium miſerrimus iudicādus eſt? ne ſomnus quidem, qui curarum omniū videtur eſſe perfugium, illi curarum aliquod alleuiamentū cōcedit: ſpecies enim illi horribiles in ſomnis obijciūtur, quæ illū frequēter exturbant. Hæc ſunt illæ furiæ ſcelerum vltrices, quæ tyrannos agitant & inſectātur, quæ quaſi tædis ardentibus illos, quocunq; ſe vertunt, inſequūtur: illoſque & ſcelerum recordatione perterrent, & iudiciorū diuinorum

norum metu conficiunt. Nō expecto diros tyrannorum exitus: nō interitum calamitoſum commemoro: non ea, quæ etiam cum in tragœdijs agũtur, ſpectatoribus horrorē incutiunt, oratione complector. Hæc omnia imperitos mouent, qui id tantum, quod ſenſibus expoſitum eſt, aſpiciunt; tabem autem, & angorem, & cruciatũ, quo tyrannorum animi torquentur, intueri non poſſunt. Sit igitur aliquis tyrannus, qui vitam ad ſummam ſenectutē perducat (vt ſuperior Dionyſius) nec vlla humana calamitate peruertatur: is tamen furijs agitatur, & cruciatibus infinitis afficitur, & à mente conſilioque deducitur, & triſtiſsimis curis intabeſcit: ita vt nihil miſerius, & calamitoſius in vita fingi cogitatione poſsit. Vt igitur tyrãnus interdum inani aliqua voluptate fruatur, aut, vt rectius dicam, inani voluptatis ſpecie ludificetur, maxima tamen ex parte vita illius eſt acerba, luctuoſa, grauiſsimis curis anxia, & terroribus obiectis frequenter exercita: ita vt nunquã vllo in loco conſiſtere, aut liberè reſpirare queat. Rectè inqt. T. ſed quorſum pertinet iſta diſputatio de tyranni cruciatu ad regij muneris facilitatem, & oblectamentum? An vos inquam putatis me alia ratione facilius demõſtrare poſſe, quàm facilis & iucunda ſit regis vita, quã tyranni ſupplicio

ꝑlicio vobis explicato, & ob oculos conſti-tuto? Nihil eſt enim, quod regi magis oppo-ſitũ ſit, quàm tyrannus. Ergo vt tyranni vita eſt difficilis, & ęrumnoſa, omnibuſque malis miſerrimè circumueta: ita regis vita dulcis, & iucũda ſit neceſſe eſt, omnibuſque bonis referta & egregiè cumulata. Primùm igitur, ſi voluptas, vt dicebamus, nõ eſt in ceſſatiõe poſita, ad agendum enim nati ſumus, ita vt nihil eſſe poſsit otio atque ceſſatione mole-ſtius: conſequẽs eſt, vt voluptatem in actio-ne collocemus. Eſt ergo voluptas (vt antè dictũ eſt) perfectus motus & actio ſenſus cu-iuſlibet, qua ſenſus ipſe id, quod eſt naturæ cõgruens & aptũ, repẽtè cõnſequitur. Hoc aũt poſito, quis dubitare poteſt, quin volu-ptas vna tantis partibus aliã voluptatẽ ſupe-ret, quantis vnus ſenſus eſt alio ſenſu natura ꝓſtantior & iudicio acrior, & ſtabilitate cõ-ſtantior? ſenſus autem hic oẽs ſentiẽdi & in-telligendi facultates appellamus: ita vt alij ſint ſenſus in corpore, alij in animo cõſtitu-endi. Rationi igitur conſentaneũ eſt, vt quã-tum animus præſtat corpori, tantũ voluptas quę animi ſenſu & agitatione ꝑcipitur, vin-cat illã, quę corporis ſenſu & iudicio conti-netur. Deinde corpus nõ per ſe, quid dulce, qđ acerbũ, quid iucundũ, quid aſperũ ſit, iu-dicat; animus eñ eſt, qui ſentit, qui iudicat,

qui aliud quidem vt iucundum & naturæ cõſentaneum adſciſcit: aliud vt acerbum & naturæ contrariũ repellit. Corpus enim exanimum, aut ſomno graui conſopitum, aut ſtupore penitus oppreſſum ſentire non poteſt. Sed alius eſt animi ſenſus cũ iudicat ipſe per ſe, alius cum in iudicando opera & functione corporis vtitur. Eſt enim animus ipſe natura vigens, & vehemẽs, & acer, & ad veritatem indagãdam & percipiendam paratiſsimus. Hebeſcit tamen, & obtũditur, cùm corpori nimis affixus eſt. Hinc autem fit, vt quod ipſe per ſe, ſine functione vlla corporis ſuaue iudicat, ſuaue putãdum ſit, non illud, quod interdũ corporis imaginibus illuſus, ſuaue atque iucũdum opinatur. Præterea cõſtat vbi ſenſus morbo aliquo tenetur, quid dulce aut amarũ ſit, iudicare non poſſe. Videmus enim eos, qui in morbo ſunt, cibos ſæpè dulciſsimos, tanquã amaros aſpernari atque reijcere. Animus autem corpori nimis indulgens æger eſt, & ex ipſius corporis natura mortalis & imbecilli contagione morbũ contrahit, quo quidẽ oppreſſus, veræ ſuauitatis guſtum nõ habet. Inde adeò fit, vt pro iucundiſsimis ea frequenter arripiat, quæ ſunt acerbiſsima. Vnde ſequitur id tantum dulce, & iucundũ, & omni ſuauitate refertũ eſſe, quod animus ſanus, & integer, &

purus

purus iucundũ eſſe ſtatuit: nõ id, quod corpori immerſus, & morbis moleſtiſsimis impeditus iucundum arbitratur. Quid de voluptatis ſtabilitate & conſtantia dicendum? omnes quidem ſumus ad veritatem nati, & mendaciũ atque vanitatem natura repudiamus atque reijcimus. Cùm igitur opinionis errore in fraudem impellimur, experiũdoq́ue ſentimus, quàm falſa erãt illa bona, quæ tanquam vera ſectabamur: grauiorem multò doloré ex noſtri erroris offenſione percipimus, quàm erat illa falſa voluptas, qua geſtiebamus. Itaq; breuẽ & exiguã voluptatẽ ingens moleſtia, & mœſtitia diuturna, conſequitur. Nihil eſt enim ſtabile ad permanẽdum, niſi quod radice veritatis innititur. Cũ igitur cõſtet eã ſolùm eſſe verã voluptatem, quã animus purus, & integer, & firma valetudine præditus, voluptatem eſſe iudicat, ſequitur vt ea ſola voluptas ſtabilis & fixa ſit. At oẽs, qui hoc animo ſunt, ſentiunt, & decernunt nihil eſſe virtute dulcius, vnde cõcluditur omnem veriſsimę & cõſtantiſsimæ voluptatis rationẽ eſſe in virtute ponẽdam. Ergo cũ voluptas illa, quæ non corpore, ſed animo percipitur, ſit vel propter naturę pręſtantiã clarior: vel propter acerrimũ mentis ſanæ iudicium verior: vel propter ſententiæ firmitatem conſtantior, quis non videt nihil

eſſe virtute iucundius?ea enim eſt, quæ animum pura,& liquida,& ſtabili atque ſempiterna voluptate complet.Deinde liquet omnem voluptatem ex amore ortum habere. Tunc enim voluptate ſumma afficimur, cũ ea re,quæ nobis erat egregiè cara, perfruimur. Omnis aũt amor opiniõe pulchritudinis & honeſtatis excitatur. Vera autẽ honeſtas & pulchritudo in virtute cõſiſtit. Vnde ſequitur,vt quẽadmodũ nihil eſt virtute pulchrius,neq; amabilius:ita nihil poſsit in vita cogitari ſuauius. Cõcludi poteſt igitur, illius tantũ vitã eſſe dulcẽ, & iucundã, & omni voluptate cumulatã, qui virtutis cõpos eſt; veriſsimã enim honeſtatẽ arctè cõplectitur. Quid enim rerum diuinarũ conſideratione præſtantius?quid humanarum curatione & prouidẽtia ad laudẽ præclarius?quid animi alti & excelſi robore magnificentius?quid moderatione,frugalitate, tẽperantia cõcinnius?quid iuſtitia,liberalitate, hominũ caritate,& beneuolẽtia pulchrius? quid harum omniũ virtutũ conſenſione venuſtius & elegantius?Eſt nè aliquid in vita,quod maiorẽ admirationẽ cõmoueat, aut vehemẽtius ad ſui amorẽ omniũ mortaliũ animos alliciat? Si igitur nihil eſſe poteſt amabile, quod iucundũ non ſit,& virtute nihil eſt amabilius: ſequitur vt nihil eſſe poſsit in vita iucũdius.

Is igitur, qui omni virtute ornatus eſt,iucũdiſsimè viuit,& in ſumma quadam voluptate verſatur.Nihil ineſt enim in illius animo, quod pacem turbet,& tumultus excitet, & ſtatũ labefactet.Ratio enim imperiũ pro dignitate gerit;motus animorũ comprimit;cupiditates moderatur;omneſq; partes animi ſibi parere & obedire compellit. Regnum igitur animi ſapienter atq; feliciter adminiſtrat;& pacem,& tranquillitatẽ, & otiũ cum dignitate conſtituit.Ex illa igitur pace ſummorum bonorũ affluentia,& ſempiternę opes exiſtent;quibus exhilaratus animus gaudio perpetuo triũphabit.Homo igitur tantis opibus,& ornamẽtis,atq; præſidijs in omni genere redũdans,Rex quidã valdè ſapiẽs exiſtimandus eſt:cùm tã ſapienter & cõmodè omnes ſuas affectiones regat,ita vt nunq̃ ſeruiat libidini & impuritati,ſed ſemper oẽs inconſideratos motus, & libidinis impetus ſumma quadã ratione coërceat. Cùm verò oẽs opes animi ad vſum cõmunis vitæ contulerit, meritiſq; ſuis multos mortales obligauerit:admirabilẽ ſui amorẽ concitabit,ſtatumq; ſuũ multorum hominũ beneuolentia &felicitate cõmuniet. Neq; tamẽ is erit vnq̃, qui omnia vitæ præſidia in ſe,aut in hominũ fide ponat; ſed oẽs opes & facultates ſuas ad fontem omniũ bonorũ aſsiduè reuocabit.

Deum igitur alta mente ſuſpiciet: illius maieſtatem, & numen & potentiam reuerebitur: illius ſapientiam, & moderationem, & iudicium admirabitur: illius bonitatē, & beneficentiam, & amorem in humanum genus amabit: illiuſque beneficijs ornatus, diuinarumque deliciarum vbertate completus exultabit, & incredibili lætitia perfruetur. Neceſſe namque eſt, vt qui diuinis atque ſempiternis bonis afficitur, diuino etiam atque ſempiterno gaudio cumuletur; & ſi voluptas eſt perfecta naturæ ſentientis vis & efficientia, id quod eſt ſibi accommodatum aſſecuta. Et cùm nihil ſit in nobis mentis natura præſtantius (eſt enim ad mentem diuinam apta, & cùm ipſo Deo agnatione, vt ita dicam, coniuncta) nulla certè voluptas erit cum ea comparanda, quam humana mens percipit, cùm ſimilitudinem diuinæ mentis aſſequitur, & virtutis imitatione diuinum ſtatum adipiſcitur. Nihil enim eſt in rebus humanis clementia, & benignitate, & hominum caritate diuinius. Qui igitur quantum poteſt hominibus opibus, & ſtudio, & gratia conſulit; eſt iam quodammodo diuinitatem aſſecutus. Animus igitur humanus cùm ad Dei ſimilitudinem, quam natura vehementer expetit, Dei ipſius munere & beneficio peruenerit, quanta ſuauitate cōplebitur?

bitur? quantis gaudijs efferetur? quam incredibilem lætitiam ex tantorum bonorum recordatione percipiet? eam certè, quam nemo vel vbertate orationis explicare, vel ingenio & ratione cōplecti valeat. Quò autē plures homines ſunt diuini numinis conſilio atque benignitate ſeruati, eò maiorem voluptatem capiet: magis enim ad dei ſimilitudinem accedet. Vt igitur iam ad Regem noſtrum veniamus, ſi hoc nomine dignus eſt, neceſſe profectò eſt, vt ſit & ſapiens, & fortis, & moderatus, & iuſtus, & clemens, & benignus, & ſanctus, & in omni denique virtutis genere florentiſsimus. In magna igitur voluptate verſaretur, quamuis materiam nullam haberet ipſius virtutis & honeſtatis, qua fruitur, in hominum vtilitatem conferendæ. Nunc verò cùm ſummas opes habeat, & complures etiam nationes imperio cōtineat, ad quas omnes virtus atque benignitas illius emanare poteſt; ſi fuerit officio ſuo functus, cui dubiū eſſe poterit, quin vita illius ſummis gaudijs, & incredibili lętitia cumulāda ſit? Deinde quidquid natura, & arte & ſtudio pficitur, cū facilitate perficiť. Ergo ſi rex fuerit natura magnanim⁹ & regijs diſciplinis erudit⁹, & ſtudio decoris & immortalitatis incenſus: neceſſe ,pfectò eſt, vt regnum admodū vigilanter adminiſtret & om-

nia munera regia (quamuis difficillima videantur) admodum feliciter expediat. Nullum enim tantum atque tam difficile munus eſt, quod animo maximo, & ſapiēti & acri & cupiditate maximarum rerū vehemētius inflammato nō facile & expeditum ſit. Quod autem ita fit, id cum ſumma voluptate fit. Præterea hoc ſatis compertum eſt, oēs artifices cùm opus, quod in manibus habebant, abſolutum vident, non mediocri voluptate perfundi. Architectus enim ædificio perfecto mirificè delectatur; pictor cùm imaginē à ſe luculenter expreſſam & coloribus decenter illuſtratā videt, miro etiā gaudio afficitur. Quid poëtas memorē? Quoties enim poema à ſe perfectum, & omnibus numeris abſolutū animaduertunt, toties lætitia efferuntur, & geſtiunt. Ne aūt plura recenſeam, hoc ſanè conſtat, omnes artifices operibus ſuis ſummopere delectari. Acquieſcūt em̄, & animis relaxantur, cùm opus, in quod multum operæ & ſtudij contulerant, ex animi ſententia perfectum animaduertunt; & illud quaſi ingenij ſui partum minimè pęnitendum incredibiliter amant. Eſt autem rationi conſentaneum, vt quò ars preſtantior eſt, & opus illuſtrius, eò plenior voluptas operis illius perfectionem conſequatur. Ars verò in vita nulla Regis arte præſtantior eſt; opus nullum eſt vel ad ſpeciem & pulchri-

tudinem elegãtius, vel ad vſum totius humanæ vitæ ſalutarius, ex quo efficitur nullam eſſe voluptatem cum ea, quam Reges optimi ex operis ſui conſideratione percipiunt, vlla ratione conferendam. Quid enim poteſt eſſe preſtantius, quàm vnius hominis arte, ſapientia, & moderatione Rempub. vniuerſam opibus affluere, virtute firmari, moribus orneri, iure deuinciri, beneuolentia coniungi, atque fieri denique florenti atq; beatæ vitæ participem? Sic igitur fit, vt quẽadmodum nihil eſt tyranno miſerius: ſic nihil ſit in vita Rege beatius. Illum enim aſsiduè inſectantur, & exagitant Furiæ: hunc honeſtatis iucunditas, & rectè factorum cõſcientia omni ſolicitudine liberat. Illum omnes mortales oderunt, & execrantur, & nomẽ illius ex omni memoria euulſum cupiũt: huius omnes virtutem admirantur, bonitatem diligunt, memoriam perpetuò voluntate gratiſsima proſequuntur. Illum cùm Deum iratum habeat, nuſquam poteſt ſine ſolicitudine, & metu, & trepidatione conſiſtere: at hic noſter, in ſummo etiam rerum diſcrimine, atque orbis terrarum perturbatione, diuino præſidio firmatus virtutem & conſtantiã retinet. Confidit enim ſibi cœleſte auxiliũ minimè defuturum. Vt igitur tyrãnis in epulis etiã atq; delicijs & voluptatib.

angore

angore conſcientiæ, & maleficiorum pœna conficitur: ita Rex in omnium etiam rerum deflagratione bonitatis ſuæ recordatione diuinoque præſidio nixus, ad firmiſsimam ſpem ſalutis & dignitatis erigitur. Atque vt Tyrannus eſt ſui ipſius hoſtis acerbus de ſceleribus ſuis cura, ſolicitudine, metu, trepidatione, cruciatu, aſsiduas pœnas repetens: ita Rex ſe ſtatumq́; animi ſui opibus ſummis auget, omnibus præſidijs & ornamentis amplificat. Quod ſi quiſquam eſt, qui putet negotia infinita, quibus rex ipſe diſtinetur, animum illius ab omni iucunditate retrahere, & magnitudine moleſtiarum, & curarum vi, & acerbitate conficere: is primùm ignorat voluptatem (vt dictum eſt) non in otio; ſed in actione conſiſtere. dinde ne illud quidẽ cogitat, quò ſtudium & labor aliquis magis honeſtatem attingit, eò iucundiorem vitam efficere. Hoc vt ſignificet Homerus, narrat Achillẽ eo tempore, quo propter Agammemnonis offenſionem pugnare nolebat, afflictatum fuiſſe animo, & cupiditate certaminis propemodum intabuiſſe. Quamuis enim canendi & pulſandi peritus eſſet, & Veneris delicijs afflueret, harũ rerum omnium faſtidio grauiter offenſus armorum fremitum, & cædes, & vulnera, & terram ſanguine imbutam cernere, hoſtiũque

que ſtragẽ edere cupiebat. Maiorem namque voluptatem in laboribus & periculis, & in totius corporis defatigatione, quã in iocis, atque blanditijs, & Veneris feſtiuitate collocabat. Veneris enim voluptates flagitio finitimas eſſe ſtatuebat: belli verò labores atque pericula honeſtatem & decus afferre, quo nihil dulcius eſſe iudicabat. Omnia namque, ſi Homero credimus, ad honeſtatẽ, & ad nominis immortalitatem referebat. Vt autem fabulas omittamus, Philippus Macedoniæ Rex Alexandri Magni pater, quamuis oculum effoſſum, humerum confractum, corpus vulneribus conciſum haberet: nihil tamen de bellandi ſtudio remittebat, imò quò magis erat laboribus attritus, eò ardentius omnia ſuperandi cupiditate flagrabat. Quid de filio eius dicam? qui nullis laboribus, aut vulneribus, aut periculis impediri potuit, quò minus orbem terrarum inuictis armis peragraret; & ab vltima Græcia, quæ eſt ad occaſum ſita, profectus, Orientis imperium Gange fluuio definiret. Non labores immẽſos, quos Pyrrhus, quos Annibal, quos innumerabiles Imperatores vel Romani, vel Græci, vel barbari, non patienter tantùm: ſed vltrò etiam atque libenter exceperunt, oratione complector. Milites ipſi bellicos labores inuicto animo

perferũt,in gladios irruũt, & morte ꝓpoſita quoduis magnũ facinus aggrediũtur. Vidimus ipſi nuper nõ duces tantùm noſtros, ſed milites etiã Mazagano redeuntes, Maurorum ambuſtos incendio. Vt enim Mauritaniæ Regem potentiſsimum, qui Mazaganum obſidebat, ab vrb s noſtræ mœnibus virtute repellerent: neque flammis, neque vulneribus, nec hoſtium impetu, & multitudine, qui acie inſtructa in muris ipſis, ad quos iam euaſerant, acerrimè dimicabant, ab vrbis propugnatione deterreri potuerũt. Imò cum magna hoſtium ſtrage, & inſigni tyranni ipſius ignominia vrbem tutati ſunt. Vt autem de illis, qui ibi ſtrenuè dimicantes occubuerunt, ſileamus, alios videmus fractis cruribus vix baculis innixos ingredi: alios manibus captos eſſe: aliorum aduerſas cicatrices aſpicimus: plurimos incendio deformatos intuemur. Quid igitur? num fieri poteſt, vt quiſquam naturæ ſenſum repudiet? voluptatẽ aſpernetur? dolorem contemnat? mortem & cruciatum oppetat? nullo modo: ſed laudis dulcedo tantam vim habet, vt cupiditatem corporeæ voluptatis extinguat; & laborem atque dolorem, quo corpus ipſum cruciatur, facilimè ipſius honeſtatis ſuauitate compenſet, Non igitur voluptas contemnitur: ſed vnum genus leuioris voluptatis pondere & magnitudine alterius

terius præſtantioris voluptatis obruitur. Id verò in magnis & ſplendidis animis apparet facilimè. Qui enim nihil altum & generoſum ſapit, omniaque vitæ ſtudia inſtar pecudis ad corporis oblectamentum refert, cū ſit mentis oculis orbatus, neque naturam ſuam reſpiciat: mirandum non eſt, ſi nō dulcedine dignitatis, ad labores libentiſsimè ſuſtinendos allicitur. Eſt enim in brutorum animantium loco numerandus, At qui verè homo eſt, ſeque ad dignitatem eſſe natū intelligit, nihilque honeſtate præclarius eſſe videt; non ſolum labores honeſtos appetit, & corporis etiam voluptatem contemnit: ſed vitam, cùm opus eſt, libentiſsimè dignitatis gratia profundit. Et tamen iſti omnes fermè ſiue duces, ſiue milites, ſapientes minimè ſunt. Indignitatis igitur iudicio plerūque labuntur, neq; veram honeſtatem: ſed imaginem honeſtatis amplexantur, tantoq; ſtudio illam arripiunt, vt ab illius coniunctione diuelli non poſsint. Si igitur adūbrata dignitas tantum valet ad animos magnos amore & cupiditate ſui acriter inflammandos, quid tandem veriſsimæ dignitatis forma atque diuinus quidam ſplendor efficiet? & ſi laudis imago tantā voluptatē efficit, vt animos maximos illius ſuauitate delinitos ab omni ſenſu doloris auertat; quanta tandem

tandē voluptate perfuſos fore putabimus, qui veriſsimum ipſius honeſtatis decus fuerint amplexati? Omnes igitur labores nō modò leues, & tollerabiles; ſed ſuaues atq; iucundos eſſe iudicabunt, negotia infinita dignitatis gratia libentiſsimè ſuſtinebunt: dolores etiam ingētes cum iucunditate perferent: mortem etiam facilimè contemnent, dummodò ea ratione immortalitatem cōſequātur. Pręclarè quidem Ariſtoteles beatam vitam non in otio: ſed in perpetua virtutis perfectæ functione & actione conſtituit. Is enim, qui veræ dignitatis amore labores ingentes ſuſcipit, is eſt, qui omnibus veriſsimis bonis affluit. Vnde ſequitur Regem, ſi fuerit ſapiens, & dignitatem veram clarè perſpexerit, omniaque vitæ officia in illam contulerit, forę beatiſsimum, veriſsimisque voluptatibus in omni genere circūfluentem, non enim vnquam in ſe flagitium & dedecus admittet, neque pro vera dignitate falſam imaginem dignitatis amplectetur. Sic autem quò maiores in vita labores ſuſceperit, eò iucūdius viuet, & maiore quodam gaudio cumulabitur. Sed ratio huius tanti muneris cum facilitate atque ſuauitate gerendi, tota eſt in veriſsimæ ſapientiæ ſtudio conſtituta. Ea namque quæ ſit honeſtas veriſsima, clariſsimè videt; & vltimum bonum,

num,quò ſunt omnia vitæ conſilia referenda,perſpicit,facillimeq; omnia ad illud fruendum dirigit atque moderatur. Princeps igitur Reip. qui ſapiens fuerit,Remp.facilè temperabit, atq; ad optatum finem perducet. Sic enim rex ſapientiſsimus Solomon ipſam ſapientiam loquentē inducit: Meum eſt conſilium & diſciplina: mea eſt prudētia & fortitudo: per me reges regnāt, & legum conditores decernunt iuſtitiā: per me principes imperant,& omnes,qui ius in terra dicunt,Remp.moderantur. Ex hoc Solomonis loco, & ex alijs quàm plurimis, quos omitto,cōcludi poteſt,omnem Reip. gerendæ rationem & facilitatē, in ſapientia ſumma conſiſtere. Sed quomodo ſapientia parādá ſit, nondum ſatis explicatum arbitror. Multa quidem ſuperiùs de artibus & diſciplinis,quibus tanquā gradibus ad ſapientiā peruenitur, diſſeruimus: nō tantū exactè,in quo ſapientia ipſa conſiſtit, explanauimus. Multi nāq; mirabili ingenio, ſummáq; doctrina præditi fuêre; quos tamen ſapientes appellare non licet,eò,ꝙ ſe flagitio & ſcelere contaminarint.Nec enim ſapiens eſt, qui ſibi plurimū nocet, nocet aūt ſibi plurimū, qui flagitijs coopertus eſt.Atq; vt iſti ſapientes habendi non ſunt: ita nec inſipientes appellādi,qui ſummis virtutibꝰ ornati ſunt,&

Tt opti-

optimam viuendi rationem penitus exploratam habent; quamuis nō ſint illis artibus, quas diximus, eruditi. Id igitur, in quo fructus ſapientiæ conſiſtit, animaduertendum eſt. Hoc autē ſatis conſtat, omnia veriſsimæ ſapientiæ decreta ad beatum animi ſtatum conferri. Is igitur ſapiens eſt, cui animus eſt prę clariſsimè conſtitutus. recta porrò animi conſtitutio, mentis atq; voluntatis conſenſione cōtinetur. Eſt enim mēs humana diuinæ mētis imago, in qua eſt diuina lex manu dei ipſius inſcripta. Hęc aūt lex, quam naturæ legem, quam ſempiternā, quam diuinam appellamus, ab omni flagitio, turpitudine, temeritate deterret: & ad omne genus decoris, & honeſtatis, & optimā viuendi diſciplinam erudit, vſq; adeò, vt in flagitioſis etiam hominibus, cùm impuritatē ſuſcipiunt, vis ipſius inſitæ legis appareat. Reclamitat enim lex, & fœdū atq; flagitioſum eſſe teſtatur, & perniciē, quā turpitudo afferre ſolet, ſæpenumerò portendit, & poſt ſcelus admiſſum, ſceleris ipſius conſcientia animum exterret. Semper igitur mens natura ſua flagitij odio tenetur, ſed libidinis immanitate victa; cupiditati flagitioſæ ſuccūbit. Videte quid apud Plautum dicat adoleſcēs flagitioſus & perditus: Sciebā vt eſſe me deceret, facere nō quibam miſer. Ita vi Veneris victus, otio

captus

captus in fraudẽ incidi. Oſtendit adoleſcẽs ille Plautinus nõ eſſe ſe penitùs orbatũ mente, ſed non eſſe tantã vim in illius animo, vt poſsit à ſe peſtem auertere. Animũ em̃ vi libidinis excæcatũ in peſtem ante oculos poſitam ſponte ſua ruere. Quod ſi is, qui ſibi plurimũ voluntate ſua nocet, ſtultiſsimus eſt, illius certè ſumma ſtultitia eſt, qui contra mẽtis ſuæ iudiciũ inſtigante libidine, peſtem ſibi & exitiũ ſempiternũ nefariè atq; flagitioſè machinatur. Si enim qui corpora ſua morſibus ſuis lacerãt atq; ferro vulnerãt, furioſi exiſtimandi ſunt, quomodo ſanos appellabimus illos, qui animis ſuis (quod eſt multò grauius atq; deteſtabilius) mortiferũ vulnus imponunt? Ergo cùm oẽs, quorũ effrænata voluntas à mentis iudicio diſcrepat, furioſi & inſani ſint; illi certè, quorũ voluntas cum mentis & rationis iudicio cõſentit, ſapientes exiſtimandi ſunt. Qui enim rectè rationi paret, legi diuinæ paret; & ita in errorem induci non poteſt. Eſt enim recta ratio lex diuina in ãrmis impreſſa & inſculpta. Id igitur, qđ refert Socrates apud Xenophontem de agricolis & imperatorib9, etiam reliquis vitæ cõmunis officijs accommodari poteſt. Dicit enim nec agriculturæ ſtudium, nec artis imperatoriæ diſciplinã eſſe difficilem, totã enim vtriuſq; officij laudẽ in eo poſitã eſſe,

vt ſumma diligētia & alacritate quiſque faciat id, quod facilè cuiuis in mentem venire poſſet. Quis enim agricola nō intelligit eſſe terram diligenter arādam, & iterandam, & ſubigendam, & ſemen, cum primum ſeminandi tempus adueniat, ſpergendum, & inutiles herbas, quæ frugibus officiūt, euellēdas, & reliqua omnia, quibus ſegetes lætiores & vberiores fiant, opportunè conficienda? Nemo certè. Quid eſt igitur, quo bonus colonus malo præſtet? induſtria ꝓfectò atque diligētia. Bonus enim ea omnia diligenter exequitur, quæ agriculturæ diſciplina præſcribit: malus autē ignauia atque deſidia corruptꝰ differt atq; procraſtinat, et interim tēpus elabitur. Quid de imperatore dicēdū? num obſcurū eſt, quantò ſit rectius ita rē gerere, quaſi hoſtes ſemper in conſpectu ſint, quàm nihil aduerſum timere? hoſtium conſilia explorare, quàm inſidijs opprimi? ordinem perpetuò conſeruare, quàm ordinem & diſciplinam negligere? Quid igitur inter bonū & malū imperatorēītereſt? hoc certè, quòd bonus & ſapiens imperator id, quod optimum factu eſſe nouit, ſumma diligentia perficit, neque rei benegerēdę occaſionem effluere ſinit: malus aūt id, quod gerendum eſſe videt, vel ignauia impeditus in aliud tēpus rerſeruat, vel timore fractus efficere nō audet:

audet: ſic etiam in cõmuni vita, quilibet qui nõ prorſus mẽtis expers eſt, intelligit quantum ſat eſt, quod ſit officium ſuum: officium tamẽ aut ignauia deſerit, aut ſcelere prodit, aut aliqua nefaria cupiditate impeditus omittit. Vnde colligitur ſummã ſapientiæ in hoc poſitam eſſe; vt nunquã voluntas rationis imperium recuſet, ſed cùm primùm mẽs aliquid rectum & honeſtum eſſe ſtatuerit, id protinus exequatur. Vt enim temeritas eſt in mentis atque voluntatis diſsidio conſtituta: ita conſequẽs eſt, vt ſapientia in harum duarum partium conſenſu & fœdere conſiſtat: vt videlicet nunquã volũtas velit, niſi quod mens expetendum eſſe iudicauerit; neq; in conſilium libidinem, ſed rationẽ adhibeat. Cùm igitur regem nolumus eſſe ſingulari atque prope diuina ſapientia prǽditum, hoc planè volumus, vt nunquam illius voluntas à recta ratione diſsideat. Nec enim ab eo regnum ſapiẽter adminiſtrari poterit, quí regnum animi ſui non habuerit ſapientiſsimè conſtitutum. Si enim ratio (cui eſt in animo regnum attributum) non omnes animi partes ſibi dicto ſemper audientes habuerit: ſi nõ omnes labes, quæ illius ſtatum corrumpunt, oppreſſerit: ſi non immoderatã cupiditatem imperio conſtrinxerit: ſi denique ſe libidini in ſeruitutem addixerit; quomodo

tandem imperium pro dignitate geret? Qui enim turpiter ſeruit, imperiũ cum dignitate tueri nõ poteſt. Nunc igitur, cùm planum ſit ſapientiam in conſenſu mentis & voluntatis debere conſtitui, reſtat, vt videamus, quomodo id fieri poſsit. Nõ enim tam facilè eſt, quàm olim quidam homines acuti & eruditi diſputabant, qui omnia in poteſtate hominis ponebant. Si enim ita eſſet, doctiſsimus quiſq; fuiſſet omni virtute ornatiſsimus, ſed nõ ita eſt; imò conſtat multos præclariſsimis artibus eruditos, fuiſſe multis flagitijs infames. Quin etiam illi, qui ſecum ſtatuunt nihil eſſe virtute præclarius, & toto animo cupiunt in ſtudium ipſius honeſtatis incumbere, ab hoc tam præclaro conatu ſæpenumerò indomitæ cupiditatis impetu repellũtur. Quod quidem ſatis oſtendit, rectum ſtatum animi nõ hominis ſtudio, ſed diuino beneficio & munere contineri. Duo namque ſunt hominis munera. Vnum eſt intelligere: alterum agere. Alterutrum autem qui ſine ope diuina fieri poſſe credit, ſtultè arrogans eſt, & Chriſtianę pietatis ignarus. Primùm enim vt oculi, quamuis natura ſint vigentes & acres, obſcura tamen nocte aut denſa caligine circũfuſi, nõ poſſunt clarè quod eſt ante oculos, intueri: ita mens humana diuina luce deſtituta, quãuis aliquid quaſi per caliginem

nem aſpiciat, non tamen ita clarè cernit, vt non ſæpè offendat, & concidat, & erroribus infinitis implicetur. Tetra enim nox & miſeranda caligo eſt diuinę lucis abſceſſus. Soli igitur illi acutiſsimè vident, quorũ acies diuinæ mentis lumine ſplendent, ſoliſq; illius ſempiterni radijs illuſtrantur. Deinde quãuis nihil aſpectũ mentis impediret, tanta eſt imbecillitas in nobis, vt id, quod rectũ & honeſtum eſſe cernimus, tueri & cõſeruare diu minimè queamus. Ratio namq; infirma eſt, cupiditas autem fera & immanis. Itaq; multis facibus, tanquã Furia quædam ſuccincta & armata vim intentat, & rationem machinis oppugnat, & inuitã etiam atq; repugnãtem de omni ſtatu conuellit. Diuinis igitur armis, diuinoque præſidio tãta vis mali propulſanda eſt, quãdo humanis viribus arceri nequit. Vtrumq; igitur præſens Dei numen & gratia facit; primum quidẽ, vt humanam mentem ſua luce compleat, qua multa, quæ erant antea craſsis occultata tenebris clarè perſpiciat: deinde vt animum diuino robore fulciat atque confirmet; quo facillime cupiditatem profligare, & rationi obedire poſſit. Tunc igitur demũ eminebit ſuauiſsimus ille conſenſus, & conſpiratio mentis atque rationis, quo nihil beatius in vita poteſt excogitari; cùm in nobis diuinæ mentis ſplen-

dor & numen eluxerit. Nam quid iuuat obedire rationi, cùm ratio tenebris obſcuratur? quam vtilitatem affert rectum rationis imperium, cum volũtas illud propter imbecillitatem & cupiditatis impotentiam ſequi non poteſt? Solus igitur Deus eſt huius veriſsimæ ſapiẽtiæ magiſter, huius diuini ſtatus conditor atque moderator, & huius tantæ felicitatis effector. Vnde cõcluditur, omnem ſummæ ſapientiæ rationem in Dei cognitione, in ardentiſsimo pietatis ſtudio, in amore illo denique, quo mens pura & caſta cum diuina mente arctiſsimo vinculo conſtringitur, collocandam eſſe Cùm igitur Regi hoc propoſitum ſit, vt nõ ſolum ipſe beatus ſit: ſed vniuerſam Rempub. beatam efficiat, omniſque beatæ vitæ ratio in vera ſapientia conſiſtat, quæ Dei clariſsima notitia, inflammatoque pietatis ſtudio continetur: conſequens profectò eſt, vt omnes Regis curæ, & cogitationes, & ſtudia in cultum religionis atque ſanctitatis conferantur. Cœlũ igitur tota mente ſuſpiciat: opera diuina cõtempletur: diuinam mentem conſulat: Dei præſidium imploret: ſumma fide & pietate numen illius veneretur: & intelligat ſe non poſſe vllo modo Regnum ſapienter & aptè moderari: niſi ſe totum ad imitationem Regis illius ſummi atque ſempiterni cõtulerit.

Imi-

Imitari verò illum non poterit, niſi ſepe numero mentem in benignitatem illius intenderit: & ordinem, quo cuncta gubernat, inſpexerit: & de illius amplitudine & æquitate aſsiduè cogitauerit: neque ſolum precibus, & votis, ſed iuſtitiæ atque pietatis ſtudio gratiam illius adeptus fuerit. Quamuis igitur ſit negotijs innumerabilibus oppreſſus, & curis diſtrictus: neceſſe tamen eſt, vt aliquod tempus ex ſummis occupationibus eripiat, quod hominum turba liberatus, & in intimo ſacrario incluſus, in Dei iucũdiſsimo colloquio atque familiaritate cõſumat. Imò tunc vel maximè, cùm illum negotia vndiq; premunt, & infinita pericula circumuallant cõſilium & opem à Deo flagitet. Si enim ſuperbum & temerarium eſt, ſapientis hominis conſilium aſpernari: quid ſuperbius & amentius eſſe poteſt, quàm ſapientiſsimi illius parentis conſilium negligere? Etſi in rebus aduerſis Reges aliorum regum auxiliũ implorat: cur nõ multò magis ſummi illius atque potẽtiſsimi regis opẽ ſumma cõtentione & ſtudio flagitabunt? Quid enim amentius, quàm conſilium & auxilium petere ab hominibus, quorum plerumque mentes tenebris oppletæ ſunt; & qui fidem parum ſanctè colunt; & quorum opes ſunt fragiles, & inanes, & interituræ: illius verò ſummi Do-

omnes actiones Regis dirigendæ ſunt. Nam humanæ vitę conditio eſt fluxa, & inſtabilis, varijſque mutationibus obiecta. Ideo igitur ſe vnius arbitrio committit, vt illius moderatione poſsit ex perturbatione in ordiné reduci; & à iactatione & tempeſtate in quietũ & tranquillum ſtatum reuocari: quod fieri non poteſt; niſi quoad licet & fas eſt, ad imaginem earum rerum, quæ nullã mutationẽ habent, vnius rectoris cõſilio & actione referantur. Vt igitur fieri poſsit, oportet regẽ ſemper in res diuinas atque ſempiternas inſpicere, earumque ſimilitudinem rebus fidei ſui commiſsis accommodare; & quantum eniti ſtudio poterit efficere, vt in rebus humanis ordo diuinæ moderationis eluceat. Aliter enim nũquam beatum ſtatũ in regno ſuo conſtituet. Vt enim pictor egregius non poteſt formam aliquam ad ſimilitudinem pulchritudinis excellentis exprimere; niſi ſpecies illa, quam imitari penicillo ſtudet, penitus in mente illius inſederit: ita neque rex qui volet in regno ſuo formam cœleſtis decoris atque dignitatis effingere, id præſtare poterit; niſi prius fuerit ſpeciem illius ſummi Domini, & ordinem, quo cœleſtia moderatur; mentę atque ratione complexus. Deinde incidunt ſæpenumero res obſcurę & ancipites, quæ nullo modo poſſunt in-

genijs

tò magis à lege diuina, atque adeò ab illa ſũma ſapientia,q̃ falli & errari nõ poteſt, neque ſuorum preces & vota repudiat, conſilium poſtulabit? Præterea,vt iam ſæpè diximus,regendi & imperãdi munus eſt diuinũ. Quis enim nõ videt diuinũ munus eſſe profligare bellum, conſtituere pacem, dare ſalutem,excitare iacentes,ſubleuare afflictos, coërcere improbitatem,tueri innocentiam, atque poſtremò lumen vniuerſæ patriæ iuſtitiæ,virtutis,probitatis oſtendere? ſi autem hæc omnia munera diuina ſunt,diuina profectò ſapientia ad ea adminiſtranda requiritur:diuinam autem ſapientiam nemo poteſt adipiſci, niſi ſe totum Deo in diſciplinã tradiderit,& ſe penitùs in familiaritatem illius immerſerit:inde fit vt nemo eam ſapientiam ſibi parare poſsit,niſi fuerit vita puriſsimus, & ſanctiſsimę religioni deditiſsimus. Vt enim corpus terſum & expolitũ, cùm radijs Solis opponitur,lucẽ Solis accipit,& ita micat,& vibrat, vt in illo Solẽ te intueri putes: ſic animus caſtus & integer ad ſplendorem diuinę lucis adiunctus, lucem in ſe diuinam recipit,& ita collucet,vt ſimilitudinem ſplẽdoris diuini in omnium oculis & aſpectu cõſtituat. Cùm igitur luce diuina ſplendeat, clariſsimè quid rectum,& ſimplex; quid elegãs,atq; decorũ,quid cõmodum,& ſalutare ſit,

ſit, perſpicit; & ita facillimè omnia, quæ ad publicam ſalutem pertinét, abſoluit; & vniuerſam Rép. cum ſumma felicitate moderatur: nec enim ſolū videt, quomodo Reſp. regenda & téperanda ſit: verùm etiam vires diuinas adipiſcitur, quibus omnia; quæ vtiliſsima fore proſpicit, exequatur. Similitudo enim amorem conciliat, amor voluntates fœdere copulat, & rerum omnium communione & ſocietate conglutinat; ita verò fit, vt qui Dei ſimilitudinem vitæ puritate, & ſapientiæ claritate refert: illi amore ſanctiſsimo coniungatur, & ab illo virtute atque robore diuino firmetur; quò facillimè omnia, quæ velit, quamuis ſint nimis ardua atque difficilia, cū facilitate perficiat. Quid igitur eſſe poteſt principe caſto, ſancto, atq; religioſo beatius? hic enim eſt ille ſapiens, quem Plato Reip. præfici cupiebat, ſub quo Remp. fore beatiſsimā prædicabat. Cùm enim Princeps virtutibus diuinis ornatus, opibus diuinis inſtructus; ſtudioq; diuinit [illegible]s & immortalitatis incenſus, ad Remp. gubernandā acceſſerit: non homo, ſed Deus ipſe Remp. illam gubernabit. Deus enim in pectore ſancti Principis incluſus eū mouebit, & incitabit, & de rebus gerendis erudiet, & linguā illius, & manum, & oculos & mentē numine ſuo moderabitur, & facilè in ſtudiū

publicæ

publicæ ſalutis impellet. Præclarè Salomon: Sicut diuiſiones inquit, aquarum: ita cor regis in manu Domini, quocunque voluerit, impellet illud. Non de Tyranno loquitur, cuius mens à Deo ſemper auerſa eſt: ſed de Rege, qui ſe totũ ad ſtudiũ cœleſtis Regis adiungit. Vt igitur doceat, quã facilè is, qui verè nomen Regis obtinet, munus ſuũ obire poſsit, oſtendit illum in omnibus, quæ agit, numine diuino moueri & incitari. Vt enim qui hortum propter aquarum fluenta colit, facilimè aquam elicit, & ſarculo diducit ad omnium olerum, & plantarũ, & arborum radices irrigendas: ſic Deus cor optimi principis, qui ſe numini illius cõſecrauit, mouet, agitat, & impellit, vt facilimè virtus illius ad munera, quæ ſunt illi obeunda, deriuetur: omnibusque rebus, quę illius moderatione continentur, accurat, atque prouideat; & totum regnum vigilanter atque feliciter adminiſtret. Siue enim bellum parat, ſiue pacem conſtituit, ſiue malos exterminat, ſiue bonos amplectitur, ſiue improbitatem extinguit, ſiue ad ſtudium virtutis ciues incitat, ſiue leges atque iura deſcribit, ſiue legum tranſgreſſores punit, ſiue quidquam aliud gerat, ſemper Deum præſentẽ habebit; & ita omnia facilimè numine illius ſubnixus expediet Præterea bonos ſtudio ſui mirabiliter inflammabit,

tum miſeris, alleuamẽtum oppreſsis, inuictũ præſidium hominibus omniũ ope deſtitutis. Nec enim ſolùm eſt legum cuſtos, publici iuris, vindex cõmunis ſalutis autor: ſed etiam pupillorum tutor, viduarũ patronus, & omniũ denique, qui propter inopiã potentium iniurijs nimis obiecti ſunt, acerrimus defenſor atque conſeruator. Semper enim tuetur innocentiam, retũdit improbitatem, ſubſidio occurrit imbecillitati, & prædam è tyrãnorum faucibus extorquet. Opes, quas congerit, non ſibi, ſed patriæ congerit, eaſq; libentiſsimè cum fortibus & ſpectatis hominibus, qui Rép. virtute & induſtria tuentur, munificè atq; largè communicat. Quod vt rectiùs facere queat, erit in priuato ſumptu continens, in publico liberalis, domi frugalitatis laudem quæret; in templorum verò ornamentis, in publicis mœnibus, in ciuitatum propugnaculis, in regni denique totius patrocinio virtutis & magnificẽtiæ nomen immortale conſequetur. Ita demum vitam inſtituet, vt non ſe ſibi, ſed patriæ natum exiſtimet. Nunquam enĩ in regno adminiſtrando de commodis ſuis, ſemper autem de patriæ ſalute cõgitat; vſq; adeo vt dum patria tranquilla pace & honeſto otio frui valeat, ipſe labores ingentes libentiſsime toleret; & vt ſalutem Reipub. tueatur, ſponte vitam

in ſummum diſcrimen ſalutis inducat. Qui poteſt igitur fieri, vt ſi rex tam diuinis virtutibus ornatus fuerit, & ſi illius tanta merita & beneficia in remp. vniuerſam cōſtiterint: non ab omnibus eximiè diligatur, & non vniuerſi ciues pro illius dignitate vitam in ſummū diſcrimen inijciant; & ſint in obſequio illius ſumma fide & alacritate conſentientes? Quod igitur Tyranni neque viribus, neque potentia, neque minis, neque ſupplicijs obtinere poſſunt: id reges virtute, & pietate, & lenitate, & beneficentia facillimè conſequuntur. Quod ſi vera voluptas eſt comes honeſtatis, ſi ſummæ ſapientiæ part⁹, ſi opera ſummo opere & excellēte perfecta cōſequitur: quæ tandem voluptas erit regis, cùm ſe viderit tantis in omni genere virtutis ornamentis excultum, & tam diuinis opibus à Deo ſummo, quem vita, & imperio, & præclariſsimis inſtitutis imitatur, egregiè cumulatum? & cùm opus, quod ſuſcepit, diuino quodam artificio perfectū & abſolutum aſpexerit, in quanta tandem lætitia & voluptate verſabitur? quanta & quàm incredibili iucunditate perfruetur? quantum denique fructum ex virtute & ſapientia ſua percipiet? Hinc planè liquet, quàm falſum ſit id, quod antiqui Sophiſtæ diſputabant: Iuſtitiam nempe eſſe bonum

alie-

alienum, malum verò proprium; eo quod iuſti bona ſua potius interire ſinant, quàm fidem violent, aut aliorum bona ſuæ fidei commiſſa dilabi atque diſsipari patiantur. Non intelligebāt homines amentes & perditi, quæ ſit verorum bonorum atque malorum ratio; & idcirco in tam falſas & inanes ſentētias incidebant. Vt enim nemo poteſt alicui iniuriam facere, quin longè ſibi peius noceat, quàm illi, cui iniuriam intulit: alterius enim corpus lædit, aut fortunas imminuit, animi aūt ſui ſtatum conuellit, fœdiſsimumque ſuæ menti vulnus infligit: ita nemo poteſt alteri opem afferre, quin ſibi ipſi maius emolumētum & vtilitatem paret, quàm illi, quem iuuit, attulerat. Opibus tuis aliorum inopiam ſuſtentas: opes ipſe tibi ſtabiles atque ſempiternas in animo recondis. Auxilio & conſilio, & gratia aliquem bonum virum iuuas: ipſe diuina ope & auxilio firmaris. Vitam aliorum tuendam ſuſcipis: & ea ratione vitam immortalem conſequeris. Aliorum famæ & honeſtati conſulis: & ipſe tibi eo officio laudem & honeſtatem ſummam cōcilias. Denique quidquid eſt illud, quod ad aliorum vtilitatem cōfers, id cum multiplicato fœnore recipis; & virtutis ipſius fructu cum gaudio ingenti cumularis. Quò autem virtus amplior eſt,

& illius vtilitas ad plures emanat: eò ſunt animi opes ampliores, & lætitiæ maior, & ſtatus ipſius animi clarior & magnificentior. Cùm verò nulla humana virtus virtute regia clarior ſit, nec quæ ad plures pertineat; reliquum eſt, vt nemo ſit in Repu. benè conſtituta atq; beata ipſo rege, qui Remp. beatam efficit, felicior atque beatior. Inſumit quidē ille in publicam vtilitatem aurū & argentum, & opibus interim diuinis augetur: vigilat, vt ſubditi ſecurè dormire poſsint, ex ea autem vigilantia fructum eximię ſecuritatis atque ſummę voluptatis aſſequitur: multos quidem labores excipit, ſed animi interim ſumma quiete & tranquillitate perfruitur: multis ſe periculis exponit, ſed ita, vt clarior, & amplior, & amabilior ea virtute fiat: vitam breuem & exiguam pro patrię ſalute in diſcrimē adducit, ſed ea ratione nominis immortalitatē & vitam ſempiternam adipiſcitur: ætatem in Rep. ſumma animi contentione & ſtudio tuenda conſumit, ſed artis & ſapientiæ ſuæ fructum ampliſsimum percipit, cùm Remp. à ſe opulentam, fortem & liberam, & moderatam, atque omnibus opibus amplificatam conſiderat. Nec enim dicet idem, quod Cæſar olim Octauianus de Roma dicebat, Inueni lateritiā, relinquo marmoream. Sed quid dicet? inueni Remp.
exhau-

exhauſtam, relinquo opibus affluentem: inueni fragilem & imbecillam, relinquo virtute munitam: inueni flagitijs infamem, relinquo moribus egregiè cōſtitutam: inueni diſsidentem, relinquo mutua ciuium inter ciues caritate deinctā: inueni temerariam & inſanam, relinquo ſapiētiæ diſciplinis excultā: inueni deniq;, vt vno verbo dicā, miſerā, & relinquo beatā. Quid, cùm viderit, hoc tantum atque tā præclarū opus eſſe operi illi ſimillimum, quod à ſummo cœli rectore perfectum, omnibusq́; ſuis numeris & partibus abſolutum mente complectitur? vt enim ille cœlū, terras, maria, omnesq́ue naturas forma diſsimiles, vi repugnantes, motu contrarias, vna eademq́ue perpetua lege moderatur atque connectit: ita vt ex omnibus partibus aptiſsima ratione & numero colligatis, vnum mundum ſpecie pulcherrimum, & ſtabilitate firmiſsimū, quem à principio finxit, eodem imperio & ratione conſeruet: ita rex è diuerſis hominum naturis, & ſtudijs diſsimilibus atque contrarijs, ſingulari tamē modo & ratione ad vnū finem reductis, & inter ſe fœdere & ſocietate deuinctis, vnam Remp. efficit gloria & honeſtate clariſsimam, & viribus atque virtute muniſsimam. Et quemadmodum rex ille ſummus atque Pater optimus non ſibi; nec enim

opibus vllis indigebat; illa natura præcellens atque beatiſsima, ſed nobis mundum ædificauit, eundemq́ue ad noſtros vſus rerum omnium copia & vbertate compleuit: ita rex hic noſter non ſuis commodis ſeruiet, ſed omnes opes ſuas ad Reipublicę vtilitatem conferet, & propriæ vtilitatis oblitus operam dabit, vt Reſpublica omnibus bonis, quæ vel ad corporis victum & cultum, & ad animi præſidium & ornatum fuerint neceſſaria, redundet. Poſtremò quemadmodum rerum omnium parens & conditor in operibus à ſe perfectis acquieuit, & illis, quemadmodum Sanctæ literæ, loquuntur, oblectatus eſt: ita rex hic Republica à ſe egregiè moderata atque conſtituta animo conquieſcit, & eximia quadam iucunditate perfunditur. Nec enim hic noſter Reipub. conditor vllis viribus impediri poterit, quo minus inſtitutum ſapienter opus feliciter abſoluat. Cùm enim ſit ſapientia prouidens, æquitate rectus, virtute inuictus, frugalitate moderatus, religione ſanctus, atque ita (ne plura dicam) ipſi Deo ſimilitudine vitæ coniunctus, vt nec ab illius coniunctione diſtrahi, nec illius ope diſtitui poſsit; omnia profecto, quæ ad Reip. ſalutem pertinebũt, facilè atq; feliciter exequetur; & ita ingenti gaudio cumulabitur. Non

igitur negotiũ eſt tantis difficultatibus obſtruſum, quantis multi ſuſpicantur: adſit modò virtus, inſtitutio, diſciplina, quam ſumus oratione complexi, pietas in patriam, & fides, & religionis ſtudium, & reliqua ampliſſima dignitatis ornamenta atque præſidia Regis animum exornent, atque robore diuino communiant; nihil erit tam arduum atque difficile, quod non (vt ſæpè iam dixi) facillimè & felicißimè tranſigatur. Quid hic dicam, quanta voluptas illa ſit, quam aßiduè percipit ex Dei familiaritate & conſuetudine? quàm ſuaui colloquio ſpiritus diuini perfruatur? quantis diuinæ mentis viribus ad ſtudium diuinitatis incitetur? quãta ſpe nixus ad hæreditatem Regni ſempiterni atque cœleſtis aſpiret? Quàm magna (inquit Rex ille ſanctißimus) multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam reſeruaſti diligentibus te? Alibi verò ait: Omnes, qui ad Deum accedunt, torrente ſempiternæ lætitiæ compleri, & gaudijs ſempiternis inebriari. Et ne pluribus verbis in explicatiõe rei illius vtamur, quæ nullius verbis explicari poteſt: hoc ſanè conſtat, nihil eſſe quod puram, & liquidam, & conſtantẽ, atq; ſummã voluptatem efficiat, prꝑter ſapientiã & verißimam dignitatem; quæ cũ tanto clarius elucere debeat in regibus, quàm

quàm in cæteris hominibus, quantò amplior & magnificentior eſt gradus, in quo locati ſunt: conſequens eſt, vt illorum voluptas ſit plenior, & conſtantior, & ſpe etiam illius ſummi & altiſsimi loci, qui deſignatus eſt omnibus Regibus, qui pietatem coluerint, & plurimum operæ & ſtudij in publicam ſalutem contulerint, augeatur, miriſque in dies acceſsionibus amplificetur. Sed de Regno illo cœleſti nihil dicere poſſumus, cùm nemo illius opes ingenio & cogitatione complecti valeat, ad quas æuo ſempiterno perfruendas aliquando tandem CHRISTI gratia & beneficio perue hamur.

LAVS DEO.

INDEX RERVM MEMORABILIVM, QVAE HOC LIBRO CONTINENTVR, SVMMA CVM DIligentia, & accurata induſtria congeſtus

A

ADulationis initium atq; fundamentum quodnam. 45
Adulatore nullũ monſtrum immanius. 56
Adulatores. 58. 83
Adulatores ingenio quantum valeant. 73
Adulatores quid maximè excruciet. 194
Adulatores Rebuſp. quàm pernitioſi. 59.61. 62.63.64.65.66.72.
Adulatorum auaritia. 58
Adulatorum copia; vbi maxima. 49
Æquitatis fons quis ſit. 234
Æthiopes Regem quem eligebant, 132
Aglauros 283
Agricultura nulla ars Reipublicæ locupletandæ vtilior. 258
Agricultur. commendatio. 253.254.257
Alea ludus totius mali fons. 285
Alexander Magnus. 147.150

Alexander regnare quando cœperit. 219
Alexāder, viginti annos natus, ἐγκυκλοπαιδείαν abſoluerat. ibid.
Alfonſi, primi Luſitaniæ Regis, ſtudium religionis. 238
Amatoris officium. 194
Amatores flagitioſi, hoſtes appellandi. 78
Ambitio. 1
Amor quid. 77. 180
Amore nihil honeſtius. 77
Amoris indiciū animos amore conciliat. 76
Anaxarchus. 176
Animi tumor vnde naſcatur. 179
Animi partes quot, & quæ. 183
Animi bona quæ. 254
Animi magnitudo ſine moderatione, furor eſt. 50, 131. 148
Animi ſanitas quibus rebus cōtineatur. 30
Animi magnitudinis & moderationis ratio qualis. ibid.
Animi magnitudo ingenuis hominibus quàm neceſſaria. 31
ex Animo paruo quæ vitia oriantur. 294
in Animo infixum quid permaneat. 157
ad Animos moderandos quid accommodatiſſimum. 270
Animos quid coniungat. 18
Animus ſuauitate quādo compleatur. 152
Animus natura vigens. 322

Ani-

Animus quando obtundatur. 322
Appetitus. 131
Archimedes. 17
Ariſtoteles Alexandri Magni praeceptor. 147
Arithmetica quantum valeat. 160
Arithmetica ἐγκώμιον. ibid.
Arithmetica imperitus, Regis officio indignus. 158
Armorum contemptus, pœna eſt à Deo nationibus propter peccata conſtituta. 262
Armorum ſtudium Principibus quantam pariat gloriam ibid.
Artes, quibus Dei numen placatur, quæ ſint. 28
Artium liberalium cognitio ad vitæ conſtantiam maximè neceſſaria. 157
Artium liberalium laus. 156
Aſſiduitas. 10
Aſtronomia cum Regis amplitudine maximè cõgruens. 162
Aſtronomiæ vtilitas. 161.162
Auaritia. 25.273
Auaritia quid hortetur. 294
Autoritas qua in re conſtituta. 217
Autoritas mẽdacio mixta, fluxa. ibid.
Autoritas Regi neceſſaria. ibid.

B

Beata vita qua in re collocanda. 21.135
Beata vita qua re contineatur. 143

Bella

Bella, quibus humanæ opes funditùs euertuntur, quæ ſint. 307
Bella non niſi neceſſario ſumenda. 63
Belli metus quid efficiat. 304
Belli duces, Regis benignitate alendi. 261
Belli neruus quis. 72
Bellorum exitus incèrti. 63
Bellum quæ mala pariat. ibid.
Bellum mouere, nõ ſemper vtile. 248
Bellum quò referendum. ibidem
Bellum quare ſuſcipiendum. 63
Bellum virtute, nõ pecunia conficitur. 72
Benignitas vnde orta. 162
Bona quotuplicia ſint. 224. 300
Bona animi quæ. 254
Bona corporis quæ. 300
Bona quibus in rebus conſiſtant. 11
Boni principis officiũ quodnam. 140
Boni eloquẽtia quãobrem corroborandi. 307
Bonorum compotes qui fiant. 289
Bonorum fons quis ſit ibidem
Bruta animãtia hominib. quare ſubiecta. 4

C

Caligula. 321
Cambyſes. 175
Cantu ad flectendũ animũ nihil efficatius. 152
Caritas animos incendit. 268
Caupones Reip. neceſſarios, Plato cõfirmat. 259

Chriſtia-

Chriſtiani ab Ethnicis quid differãt. 227
ex Ciborũ redundãtia, quæ mala promanẽt. 134
Ciuilis diſcordiæ cõcitandæ cauſa quæ. 197
Ciuitas quid. 91
Clarus quis exiſtimandus. 190
Clementia nihil diuinus. 324
Colonus bonus malo, quo præſtet. 330
Corporis bona quæ. 300
Corporis robur, ad res acriter agendas, quantum valeat. 150
Corporis voluptas fluxa. 316
Κοσμος *cur mundum ſignificet.* 175
Cultus idem ad animos coniungendos quantum valeat. 19
Cupiditas quid. 45
Cupiditas quotuplex. ibid.
Cupiditatis violentia quanta. 48
Cyrus. 139.258

D

D*Arius.* 135
Decus quibus rebus comparetur. 8
Decus qua in re conſtitutum. 296
Dedecus verum vnde exoriatur. 143
Dedecus horrere honeſtius eſt, quã mortẽ. 262
Deformes, miſeri ſunt. 148
Dei conſilium quis contemnat. 333
Demaratus. 177
Dementia ſumma quæ ſit. 230
Demoſthenes Platonis diſcipulus. 24

Deſidi-

Deſidioſus rex, nō rex appellandus, ſed vile mancipium. 103
Deus, fons omnium bonorum. 298
Dialectica, eloquentiæ fundamentum. 165
Dialectica quid doceat ibid.
Dialectica regio muneri maximè cōſētanea. 164
Dialecticæ munus quod. ibid.
Dicendi finis quis. 165
Dicēdi genus Rex quodnam colere debeat. 168
Dignitas qua in re ſita. 190
Diſciplina corrupta et vitioſa quantum valeat. 268
Diſciplina in bello plus valet. q̄ fortitudo. 269
de Diuino numine prauam opinionem qui concipiant. 145
Diuitiæ bellorum materiam præbent. 259
Diuitiæ inſtrumenta virtutis. 228
Diuitiæ qua in re collocandæ. 219
Doctorum arrogantia in pueris inſtituendis deteſtanda. 148
Dolor verus vnde exiſtat. 143
Dolore ex aſpectu alienæ virtutis iniuſto nihil magis cum arrogantia coniunctum. 86
Dolorem contemnere difficile. 48
Dominandi cupiditas cæca. 111
Dulce quid. 323

E

Educatio quorundam Regum. 52
ex Educatione praua q̄ vitia oriantur. 86
Eloquentia nihil admirabilius. 167

Elo-

Eloquentia Regis munus. 165
Eloquentia boni cur corroborandi. 307
ſine Eloquentia, probitas inermis eſt. 166
Eloquentiæ laus. 165.169
Eloquentiæ vis. 25
Eloquentiæ vituperium. ibid.
Eumolpus. 283
εὐτυχὴς *quis dicatur.* 218

F

Felices qui appellandi. 218
Felicitas in quo conſtituta. 236
Felicitas ſapientiæ adſcribenda. 218
Felicitas qua in re conſiſtat. ibid.
Felix quis. 213.236
Felix medicus quis dicendus. 218
Felix ſagittarius quis. ibid.
Fidem datam fallere, plerumq; licet. 39
Fides animos cogit. 268
Fides quomodo fiat. 165
Finis quem Rex intueri debet, quis. 168
Florens Reipub. ſtatus quomodo perficiatur. 133. 185
Fortis quis. 267
Fortitudo quid. 83
Fortium hominum virtus patriæ fundamentum continet. 263
Fortium hominum cõtemptores, Reipublicæ proditores exiſtimandi ſunt. ibid.
Furioſi hominis quid ſit proprium. 47

G

G

GEometria quàm neceſſaria. 161
Geometriæ laus. 160
Gloria quomodo comparetur. 64
Gloria immortali quis dignus. 190
Grammaticæ ignoratio, omnium malorum principium. 89
contra Grammaticæ præſcriptum quis faciat. 96

H

HOmines ad miſericordiam quid maximè inuitet. 108
Hominis pars potiſſima quæ. 47
Hominis munera quot, & quæ ſint. 332
Hominum genus quotuplex. 46
Hominum inſipientium duo genera. 362
Homo virtutis ornamentis redundans, Rex exiſtimandus eſt. 324
Honeſtas quibus rebus comparetur. 3
Honeſtas in diuinis opibus numeranda. 235
Honeſtatis elegantia in quo ſplendeat. 234
Honeſtatis ſplendor in nobis quando eluceat. 3
præ Honeſtatis ſtudio vita contēnenda eſt. 143
Honeſtate nihil vtilius. 295
Honoris ſtudio virtutes excitantur. 97
Honos repentinus ſenſum quibus eripiat. 291
Hoſtes interni magis metuendi, quam externi. 307
Humana vnde pendeant. 295

I.

Ignauia nihil deformius. 262
Imperandi ratio in quo poſita. 250.
ad Imperandum quis maximè aptus. 108
Imperator bonus à malo quid differat. 331
Imperiti quid aſpiciant. 321
Imperium quàm ſit neceſſarium. 43
Induſtria nihil præclarius. 262
Iniuriam quis facere poſsit. 338
Inſani qui ſint. 330
Inſcitia non omnis execranda. 82
Inſolentia vnde naſcatur. 179
Inuidia totius honeſtatis inimica. 103
Ira quid ſit. 45
ad Iudicandum quales viri eligendi. 278
Iudices, legum cuſtodes. 251
Iudices qbus virtutibus ornati eſſe debeant. 272
Iuris ciuilis diſciplina Regib. vnde hauriẽda. 38
Iris ciuilis nimij ſtudij vituperium. 37
Iuris ciuilis ſtudium plerunq; peſtiferum. ibid.
Iuris ciuilis diſciplina Reges an ſint imbuẽdi. 36
Iuris ciuilis ſtudij vituperatio. 37
Iuris conſultus maximus quis habendus. 36
Iuſtitia. 95. 272
Iuſtitia quibus rebus contineatur. 272
Iuſtitia nullum donum ad Dei gratiam concili-andam præſtantius. 46
Iuſtitia Principibus ſummo ſtudio colenda. 28
Iuſtitia quid. 185

Iuſtitia in Rege, Arithmetices artis ignaro, locũ habere non poteſt. 159
Iuſtitiæ fons, Deus. 234
Iuſtiti laus in quo conſiſtat. 185
Iuſtitiæ munus quod. 197.234
Iuſtitiam quis colat. 234
Iuſtus quis ſit. ibid.

L.

Labor honeſtatem quò magis attingit, eò iucundiorem vitam efficit. 326
Labores conſuetudine fiunt leues. 135
Labores otioſis difficiles fiunt. ibid.
Laborum fuga quid facere admoneat. 294
Laudis vis. 327
Laus boni Regis in moderatione collocanda. 30
Leges diuina ſunt munera. 175
Leges quomodo imponendæ. 166
Leges quæ ferendæ. 279
Legum vtilitas. 177
Legum munus quod. 98
Legum crebra commutatio quantam perniciem publicæ ſaluti adferat. 172
Lenitas ſine fortitudine, timiditas dicenda. 302
Lex quid. 174
Liberalis quis. 160
Liberi qui ſint. 108
Libertas quid. 177
Libido quid. 48
Literarum laus. 30

Loquendi eadem conſuetudo ad animos coniungendos quantum valeat. 19
Luſitaniæ Regum laus à terræ cultu. 259
Luſitaniæ Reges quibus rebus illuſtrati. 28
Luſitaniæ Principum commendatio à ſtudijs literarum. 228
Luſitaniæ Reges victorias quomodo ſint adepti. 28
Luſitaniæ Regum mos. 252
Lycurgi lex de pueris educandis. 282
Lycurgus Lacedæmon. 51

M.

Magiſtri Regibus quales quærendi. 147
Magnanimus quis. 196. 233
Mala quæ cenſenda. 10
Mali depellendi ratio in quo conſiſtat. 232
Manlius Torquatus. 271
Mars quid deſignet. 151
Medici boni officium. 211
Mediocritas Regibus quæ tenenda. 40
Mendaces miſeri. 143
Mendacij origo qua in re conſtituta. 141
Mēdacio nihil magis regis officio contrariū. 144
Mendacium. 141. 142. 143
Mendacium in quo conſtitutum. 149
Mendax quis exiſtimandus. ibid.
Mens potiſſima pars hominis. 47
Mens humana, diuinæ mentis imago. 329
Mentiri homines quid cogat. 141

Mentis elatio quàm deteſtabilis. 188
Mercatores Reip. vtiles & neceſſarij. 257. 259
Metus quid. 141
Metus in quos cadat. ibid.
Miles quomodo debeat eſſe inſtitutus. 302
Militiæ prima laus qua in re ponenda. 270
Milites religionis quid admoneat. 269
Milites quomodo erudiendi. 268
Militum præfecti quales deligendi. 290
Moderatio ſine animi magnitudine, negligentia quædam eſt. 131
Moderatione nihil præſtantius & ſalutarius. 30 & 299
Modeſtia ingenuis hominibus quã neceſſaria. 51
Modeſtia ſine animi magnitudine, ignauia dicenda. 50
Modeſtiæ laus in quo ſplendeat. 234
Modeſtiæ ratio qua in re conſiſtat. 271
Modus in gloriæ ſtudio, Regibus quis obſeruãdus. 115
Modus omnibus in rebus adhibendus. 30
Modus in appetendo ſummo bono quis ſeruandus. 228
Morum præfecti quales creandi. 290
Multitudo quid cupiat. 298
Mundus cui ædificatus. 339
Munus diuinum quodnam. 335
Muſica. 152
Muſica, liberalis diſciplina. 156

In

in Muſica Regi quod vitium fugiendum. 154
Muſica Regibus maximè neceſſaria. 152

N.

NAtura nihil in nobis præſtantius. 324
Natura humana quietis impatiēs eſt. 136
Natura malefici qui ſunt, ij tyranni habendi ſunt. 320
Negligentia, tarditatis & timiditatis argumentum. 162
Nimis, adulatorum proprium. 73
Nimia ſubtilitas in legum ſcientia, quàm ſit peſtifera. 273
Nobiles ab ignauia quomodo deterrendi. 156
Nobilibus quod munus impoſitum. 288
Nobilitas quæ maximi facienda 288
Nobilitas vera vnde oriatur. 104
Nobilitatis ignauia Rempublicam euertit. 286
Nullum violentum diuturnum. 43
Numinis placatio qua re contineatur. 232

O.

OBedientia quid. 4
Obiectio eorum, qui nolunt Principes & Reges literis inſtitui. 162
Obſcœna verba, Regis præſtantia indigna. 153
Officiorum confuſio quantum detrimenti rebus communibus adferat. 35
Opem ferre quis poſſit. 338
Opes quæ parandæ. 308
Optimi Principis munus quodnam. 264

Oratoris proprium eſt, aptè ad perſuadendum dicere. 248
Otij comes, extrema deſperatio eſt. 170
Otij deteſtatio. 261
Otio nihil moleſtius. 315
Otium. 13. 285
Otium quod expetendum. 308
Otium nobilitati ſummo ſtudio fugiendũ. 286
Ozias. 145

P

PAce imperia florentiſſima corruêre. 304
in Pace quid prouidendum. 308
Pacis artes quò conferendæ. 50
Palæſtra, regia dignitate indigna. 31
pro Patria vitam in diſcrimen adducere, nihil laudabilius. 289
Patriæ ſalus in legibus ſita. 1
Patriæ ſalutẽ ꝓpriæ pferre diuinæ virtutis eſt. 63
Pax quomodo parienda. 72
Pax quæ optanda. 308
Pax quæ dicenda. 261
Perfidus quis putandus. 49
Pericles Anaxagoræ auditor. 24
Perſarum Reges cur Magni dicti. 109
Perſarum mos in Regibus inſtituendis. 132
Perſarum mos in colendis agris. 256
Philoſophia. 309
Philoſophia Reges imbuendi ſunt. 27
Philoſophia Regib⁹ inſtituendis q̃ aptiſſima. 30

Philoſophiæ ſtudioſi, Reipub. inutiles & pernicioſi ſunt. 24

Philoſophiæ ſtudium, non aſſiduò cultum, elabitur & excidit. 21

Philoſophiæ vituperium. 13. 24

Philoſophiam ad conſiderationem mentis humanæ quis primùm traduxerit. 29

Philoſophi ſapientis hominis officium in quo poſitum ſtatuant. 14

Philoſophorũ vita, cõmuni vitæ cõtraria. ibi.

Philoſophorum vultu nihil magis à populi moribus alienum. 20

Pietas vnde extet. 162

Pietate Regibus nihil magis decorum. 226

ex Pigritia quæ mala proueniant. 34

Poëma quid ſit. 150

Poetæ laſciui, quàm ſint pernicioſi. 153

Poetæ Regibus qui ſint enarrandi. 150

Politico homini virtus quæ imitanda. 22

Populi rector quid moliatur. 10

Populus. 110

Potentia in quo poſita. 74

Princeps potentiſſimus quis habendus. ibid.

Principem eſſe bonum & clementem quamobrẽ conueniat. 26

Principe religioſo nihil beatius. 336

Principe furioſo nihil funeſtius. 4

Principes eruditos habere, Reip. pernitioſum eſt

Principibus interdũ mẽtiri licet. 40. 5. (2

Principis opes in honeſtiſsimorum hominũ amicitia collocandæ. 210
Principis inſtitutio quò referenda. 74
Principis officium quod. 274
Principis vnius potentia, communi libertati contraria eſt. 296
Principum ſtudia quò conferenda. 24
Principum pædagogis quid perficiendum. 132
Probitas, eloquentiæ præſidio nudata, inermis eſt. 166
Prudentia quomodo comparanda. 219
Prudentia humana, diuina luce orbata, ſumma dementia eſt. 229.230.231.232.298
Prudentiæ munus quod. 261
Prudentis principis officium. 211
Pudor ingenuis hominibus neceſſarius. 51
ad Pudorem conſeruandum quid vtile. 138
Pudoris interitus quantum ſit malum. ibid.
Puerilis inſtitutionis vis & ἐνέργεια. 109
Pulchri qui ſint. 184. 185
Pulchritudo qua in re ſita. 190
Pulchrirudo quid ſit. 160. 183.185

Q.

QVam materiam Regem tractare conueniat. 168
Quæ Principũ inſtitutio maximè probãda. 171
Quæ virtutes ijs, qui viri magni futuri ſunt, ab ineunte ætate comparandæ. 50
Qui animi opibus abũdat, nulla virtus deeſt. 301

Qui

Qui inuitis imperat, tyrãnus appellandus eſt. 108
Qui in verbis delinquit, is & in officio delinquit. 77
Qui Poetæ à Regis aditu repellendi. 149
Qui dat quod non poteſt, ſtultus eſt. 159
Qui acutiſsimè videant. 332
Quid maximè curandũ Principis magiſtro. 148
Quid ſpectare debeant, qui Rempu. ratione moderantur. 99
Quis ſibi noceat. 329
Quod genus Muſicæ Regibus colendum. 154
Quot modis quis à plebis turba ſegregãdus. 192
Quot vitijs contaminentur, qui inſolenter efferuntur. 189

R.

Ratio quid ſit. 44
Regere quid ſit. 10
in Rege nihil ferendum, quod non ſit decorũ. 42
Reges quibus nutricibus committendi. 137
Reges quibus ſtudijs inſtituendi. 12
Reges naſcũtur, non fiunt. 108
Reges qui appellandi. 196
Reges quantis curis impliciti. 1.2
Reges à cæteris hominibus in quo differant. 63
Reges religionis ſtudio an imbuendi. 32
Reges in Dialectica exercendi. 163
Reges Iouis ſatu procreati. 226
Regem interdum iudicijs intereſſe, vtile eſt. 253
Reges ab initio quales fuerint. 243

Reges ab omnibus diliguntur. 181
Regi quid ſit propoſitum 248. 254
Regi iudicare an liceat. 249
Regi gloria vnde quærenda. 247
Regi in cantu quot vitia vitanda. 153
Regi quid maximè appoſitum. 322
Regibus quid præcipuè prouidendum. 199
Regibus religioni opera quãdo maximè dãda ſit. 145
Regibus qui autores enarrandi. 148
Regibus quæ virtutes maximè neceſſariæ 74
Regibus in diſtributione munerum, quæ prouidenda. 288
Regibus quantum temporis in literarum ſtudio ponendum. 223
Regibus tempore pacis quid faciendum. 307
Regiæ dignitatis fundamentum quibus in rebus poſitum. 52
Regis amentia Rebuſpublicis quã pernicioſa. 43
Regis animũ regere multò difficilius eſt, quàm reliquorum puerorum. 136
Regis animus religione imbuendus eſt. 144
Regis imperiũ, ad ciuitatis concordiã firmè conſtituendam, quantũ valeat. 100
Regis officium. 11. 24. 101. 174. 177. 248. 253. 267. 270. 282. 314.
Regis pietas qua in re maximè cernatur. 253
Regia arte nulla præſtantior. 325
ad Regis familiaritatẽ qui admittendi. 197

Regis cõſiliarij quales eſſe debeãt. 292.293.295.
Regis vita iucunda. 322
Regis opes, rebus quot, & quibus munienda. 195
Regis religio qua in re collocanda. 36
Regnandi libido, rebus humanis quàm ſit pernicioſa. 1
Regni cupiditas, diſcordiæ ſeminarium. 111
in Regno opes et diuitiæ quomodo cõparẽtur. 103
Regnorũ fũdamẽtũ à prĩcipio ꝙ fuerit. 241.242
Regnum, vnius Principis libidine furẽter adminiſtratum tyrannis eſt. ibid.
Regum magiſtris in quo vigilandum. 10.12
Regum ius qua in re conſtitutum. 64
Regum filij quomodo educandi. 51
Reipublicæ ſalus in legibus conſiſtit. 265
Reipublicæ Principes quid exquirant. 299
Reipublicæ quid maximè proprium. 102
Reipublicæ interitus in quo conſiſtat. 35
Religio, fons omnium virtutum. 144.
Religio nimia, pigritiæ cauſa. 34.
Religio à ſuperſtitione quid differat. 145
Religio Regibus ſummo ſtudio colenda. 81.238
Religio quid. 238
Religio ſanctiſſima quæ habenda. 36
Religio. 227
Religio quid contineat. 226
Religiõe nihil magis Principibus decorum. 226
Religionem quis colat. 137
Religionis quod caput. 145

Reli-

Religionis autoritas. 235
Rempub. tractare nihil difficilius. 106
Rempub. iudex quomodo euertat. 261
Rempub. quis regat. 91
Rerumpub. tria genera. 297
Reſpublica, quæ ſtulti principis moderatione continetur, qualis. 87
Rex quid ſit. 10.57.174.253.254
Rex quis cenſendus. 3.91
Rex à Tyranno quid differat. 5.91.105.176
Rex quibus exercitationibus exercendus. 11
Rex liberorum hominum moderator. 108
Rex qualis optandus. 115
Rex ſapiens quis habendus. 225
Rex totius honeſtatis architectus. 103
Rhetorica Regibus inſtituendis accõmodatiſſima. 165
Roboami temeritas. 230
Roma libertatem primũ quando amiſerit. 25
Romani rerũ quam diu potiti. 270
Romanis miles quis habebatur optimus. 271
Romanorum religio. 225
Romanorum mos tempore belli. 260

S

SAcerdotis quid ſit proprium. 253
Sanitas in corpore quid ſit. 161
Sanitatis ratio in corporis exercitatione ponenda. 134
Sanitatem in corpore quid efficiat. 50

Sapi-

Sapiens quis ſit. 47.190.233.329.330
Sapientes Principes quos ſibi coniungere debeant. 209
Sapientes vulgo ſuſpecti. 18
Sapiens ab inſipiente quid differat. 94
Sapientia. 311
Sapientia Regibus maximè neceſſaria. 5.92
Sapientia, animi medicina. 311
Sapientia quando maximè neceſſaria. 312
Sapientia cui maximè neceſſaria. 222
Sapientia Regis officio maximè cõueniens. 218
Sapientia vnde comparetur. 222
Sapientia ſumma in quo poſita. 331
Sapientiæ laus. 218
ſine Sapientiæ moderatione nihil in vita boni. 95
Sapientiam diuinã quis adipiſcatur. 335
Sapiẽtiã quo in ſtatu ſitã philoſophi decernãt. 47
Sapientis officium quò referatur. 95
Scedaſus. 275
Sceleratorum hominũ ſupplicio, Deo nullũ ſacrificium acceptius. 276
Seruitus quæ miſera & deteſtabilis. 134
Seruitus qua honeſtati paremus, libertas appellanda. 177
Solon. 50
Solonis lex. 151
Somnus, curarum perfugium. 321
Statum ſuũ tueri, pacis tẽpore difficile eſt. 303
Studia liberalium artium 93
Stulti-

Stultitia quæ deteſtanda: & quæ ferenda. 82
Summa ſapientia in quo collocanda. 332
Superbia vnde naſcatur. 305
Superbia vitium quàm deforme. 189
Superſtitio quid. 238
Superſtitio à religione quid differat. 146

T

Teleutias, vir qualis fuerit. 250
Temeritas, omnium malorum ſumma. 82
Temeritate armata nihil funeſtius. 265
Temeritatis initiũ in quo amore conſtitutũ. 59
Thales. 14
Theodoſius Magnus. 140
Timiditate nihil deformius. 162
Turpitudine nihil calamitoſius. 95
Tyranni eloquentiæ ſtudioſi. 170
Tyranni proprium quid ſit. 101
Tyranno nihil miſerius. 326
Tyrannorum vita acerba. 321
Tyrannorum vita. 319
Tyrannus. 19
Tyrannus quis ſit. 176
Tyrannus a Rege quid diſcrepet. 5. 91. 105. 107

V.

Venetorum ciuitatis commendatio. 100
Venus quid deſignet. 151
Verecundia quid ſit. 267
Veritas. 141
Veritatis parens quis ſit. 144

Ve-

Veſtium crebra cõmutatio quantũ malorum ſeminarum in ſe contineat. 173
Victoria virtute comparatur. 225
Victoria in diuinis beneficijs numeranda. ibid.
Virtus, quot, & quibus rebus tradenda. 192
Virtus. 323
Virtus Regibus ſummo ſtudio retinẽda. 61
Virtute regia nulla clarior. 338
Virtute vera ſpectata nihil magis aduerſarium falſæ virtutis opinioni. 79
ſine Virtute nullum firmum præſidium. 72
Virtutes à quo promanent. 12
Virtutes religionis ſinu continentur. 32
Virtutes honoris ſtudio excitantur. 95
Virtutes vnde extent. 162
Virtutis ſimulatione nihil pernicioſius. 111
Virtutis vberrimũ præmiũ vbi cõſtitutum. 107
Virtutis exempla vnde petenda. 67
Virtutis officium. 21.264
Virtutis ſpecie aſſimulata, reipublicæ nihil magis pernicioſum. 22
Virtutis elegãtia quibus in rebus conſtituta. 151
Virtutis ornamentum in imperijs parandis quãtum valeat. 264
Vita quibus iucunda. 323
Vita beata in actione conſiſtit. 328
Vita beata qua re contineatur. 143
Vituperatio laſciuæ Muſicæ. 153.154
Vnius legitimo imperio, ad Rempublicam cõſeruan-

uandam nihil vtilius. 102
Voluptas in quo poſita. 315
Voluptas in nobis quotuplex. 316
Voluptas quid. 322
Voluptas vera in virtute ponenda. 323
Voluptas vera quæ ſit. ibid.
Voluptas vnde oriatur. ibid.
Voluptas qua in re collocanda 322
Voluptate quando afficiamur. 323
Voluptates aſpernari, difficile eſt. 48

Z

Zaleucus Locris leges dedit. 235

FINIS INDICIS.